تسهیل الهدایه

پښتو شرح د هدایه

٥

المرقاة الصافیه لتخریج احادیث الهدایه

الاقوال الراجحه لمسائل الهدایه

حل المغلق الهدایه

تالیف

مولانا پروفیسر شاه فیصل

فاضل امداد العلوم

فیصل کتب خانه

محله جنگی پېښور

📚 کفایت دینی کتب خانه 📚
په دی چینل کی دتلیگرام کتابونه نشرکیږی
دحنفی مذهب په رڼاکی
لکه تفاسیر شریف
اوفقه شریفه
اوفتاوی؟
د درجوں کتابونه
اوداسی نور کتابونه لکه.
صرف اونحو
اومنطق
اوعقائد
نوهیله لرم چی دالینک دثواب په خاطر نشر کړی
https://t.me/kafayat2395

کفایت الله واٹس ایپ نمبر 03052488551

توجه وکړي ما دا زیمه پر غاړه اخیستي له واتسپ له لاړې یا له ټیلي ګرام له لاړې تر مسلمانانو پورې pdf کتابونه رسوم خاص د الله تعالی د رضا په خاطر چې مسلمانان ورونه استفاده زینی واخلي نو دا کتابونه یو نامعلومو کسانو pdf کړي ما ته له مختلفو لارو په

لاس راغلي نو دا نمبر ما ځکه ورکړي چې یو مسلمانان
ورور زما سه استفاده واخلي یا د کتاب یا سه بل داسې
نور د دین خدمت تر سو چې زموږ په وسه یې نو کم
ملګري څی دا ګمان کوي چې دا کتابونه دي بغیر له
اجازېpdf کوي نو داسې نده چې زه دی بغیر له اجازې
داسې کار وکړم
که بیا هم تاسو معلومات کول غواړي نو تاسې په دا
نمبر رابطه کولي شي

نوی تصحیح شده او اضافه شده ایډیشن

تسهیل الهدایه

په قندهاریٔ او یوسفزیٔ پښتو کې شرح

هدایه

جلد: ②

تالیف :مولانا شا ه فیصل فاضل وفا ق المدارس وامداد العلوم

خصوصیات او اضافات

① په هدایه کښې ذکرشوې حدیث باندې لاندې حاشیه کښې د هغې تخریج

② داحنافو په مینځ کښې په مختلف فیها مسئله کښې د راجح قول تعین

③ د قندهاریٔ او یوسفزیٔ پښتو کډون او امتزاج

④ د هدایه د مشکلو لغاتو حل

⑤دهدایه متن ته اعراب ورکول

⑥ د مضمون په لحاظ سره د هدایه متن تقسیمول

⑦ د هدایه د هرې جملې سره متصل دهغې ترجمه

⑧ د هدایه عبارتونو ته د موضوع په لحاظ سره عنوانات ورکول

⑨ شرحې ته په عربیٔ ژبه کښې مناسب عنوانات ورکول

⑩ د کتاب په اول کښې د فقه په ضروری مباحثو مشتمله جامع مقدمه

ناشر

فیصل کتب خانه محله جنګی پېښور موبائیل: ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

د يوم النحر روژې ماتولو حکم

وَمَنْ أَصْبَحَ يَوْمَ النَّحْرِ صَائِمًا ثُمَّ أَفْطَرَ لَاشَيْءَ عَلَيْهِ او چا چې دلوئې اختر په ورځ په حالت د روژې کښې سهار کړو بيائې ماته کړه نو ده څه نشته دي

تشريح:- قضاء فساد صوم يوم النحر⊛صورت د مسئلې دادې. که يوکس په ،منهي عنها، ورځو کې د کومې يوې ورځې د روژې نيت اوکړو. او روژه ئې پيل کړه. بيا ئې دا فاسد کړه.① نو په ده به د دې روژې قضاء واجب نه وي. هم دا ظاهر الرواية دي.

وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ وَمُحَمَّدٍ رَحِمَهُمَا اللّٰهُ فِي النَّوَادِرِ أَنَّ عَلَيْهِ الْقَضَاءَ او د صاحبينو ﷭ نه په ،نوادر، کې روايت دې چې په ده قضا ده لِأَنَّ الشُّرُوعَ مُلْزِمٌ كَالنَّذْرِ، وَصَارَ كَالشُّرُوعِ فِي الصَّلَاةِ فِي الْوَقْتِ الْمَكْرُوهِ ځکه چې پيل کول په مثل د نذر لازم کوونکی دی او دا په مکروه وخت کې دلمانځه پيل کوونکی په څير شو

تشريح:- او د صاحبينو ﷭ نه د ،نوادر، روايت دادې. چه په ده قضاء واجب ده.

دليل الصاحبين ﷭⊛د صاحبينو ﷭ دليل دادې. چه نفلي روژه په پيل کولو سره لازميږي نو هر کله چې په پيل کولو سره لازم شوه. نو د فاسدولو په صورت کې به د دې قضاء لازم وي. مثلاً که يوکس د ،منهي عنها، ورځو روژو نذر اوکړو. نو دا روژه به د دې ورځو نه علاوه کې واجب وي. لکه څنګه که يوکس په مکروه وخت کې نفل لمونځ پيل کړو. او بيا ئې فاسد کړو نو په ده به د دې لمونځ قضاء واجب وي.

وَالْفَرْقُ لِأَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ، وَهُوَ ظَاهِرُ الرِّوَايَةِ أَنَّ بِنَفْسِ الشُّرُوعِ فِي الصَّوْمِ يُسَمَّى صَائِمًا او وجه د فرق داده چې امام صاحب ﷫ لپاره او دا ظاهر الرواية دي چې په نفس پيل کولو سره په روژه کښې مسمی کولای شي په صائم باندې حَتَّى يَحْنَثَ بِهِ الْحَالِفُ عَلَى الصَّوْمِ تر دې چې په روژه قسم کوونکې په پيل کولو سره حانث کيږي فَيَصِيرُ مُرْتَكِبًا لِلنَّهْيِ نو په شروع کاوه سره د نهي مرتکب شو ،فَيَجِبُ إِبْطَالُهُ فَلَا تَجِبُ صِيَانَتُهُ وَوُجُوبُ الْقَضَاءِ يَنْبَنِي عَلَيْهِ، او د دې ابطال ضروري شو نو ساتنه ئې واجب نشو او د قضا وجوب پدې مبنی ده.

تشريح:- وجه عدم قضاء صوم يوم النحر⊛او د امام ابوحنيفه ﷫ د مذهب مطابق د يوم نحر د روژې نذر، او د نحر په ورځ کې د روژې پيل کاوه په مينځ کې، او د نحر په ورځ کې د روژې پيل کولو، او په مکروهه وختونو کې د مونځونو پيل کاوه په مينځ کې، وجه د توپير داده. چه روژه پيل کولو سره فوراً سړی نه صائم ونيلی شي. تر دې که يوکس قسم اوخوړلو. چه زه به نفلي روژه نه نيسم. بيا ده په يوم نحر کې د روژې په نيت سره روژه پيل کړه. نو په پيل کولو سره به حانث وي. نو معلومه شوه. چه په ،يوم نحر، کې څنګه دې روژه پيل کړې. نو دا ،صائم، روژه نيونکې شو. او دا معلومه ده. چه ،يوم نحر، په هغه پنځه ورځو کې يوه ده. په کومو کې چې د روژو نيولو ممانعت شوې دې. نو په ،يوم نحر، کې روژه پيل کولو سره به دا کس د ،منهي عنه، فعل مرتکب شي. او چونکه د ،منهي عنه، فعل باطلول واجب دی. په دې وجه د دې روژې اتمام، او پوره کول واجب پاتې نشو نو د دې قضاء به هم واجب نه وي. ځکه چې د قضاء وجوب د اتمام په وجوب باندې مبني وي يعني د کوم شي اتمام چې واجب وي په فاسد کولوسره به د دې قضاء واجب وي. او د کوم شي چې اتمام واجب نه وي. هغه که فاسد کړې شي. نو د هغې قضاء به هم واجب نه وي. نو ثابته شوه. چه په ، يوم نحر، کې نفلي روژه پيل کاوه نه روسته که فاسد کړې شوه. نو د دې قضاء به واجب نه وي.

وَلَا يَصِيرُ مُرْتَكِبًا لِلنَّهْيِ بِنَفْسِ النَّذْرِ وَهُوَ الْمُوجِبُ او د نفس نذر په امله سره نهي مرتکب کيږي نه او واجبوونکې نذر دي،

تشريح:- نذر صوم يوم النحر⊛او پاتې شو، د ، يوم نحر، د روژې نذر کول، نو په نفس نذر سره به د ،منهي عنه، فعل نه مرتکب کيږي. ځکه چې په ،يوم نحر، کې روژه نيول ممنوع دی. د روژې نذر کول ممنوع نه دی. او دا خبره هم مثلې شوې ده چه د نذر روژې واجب کوونکې نذر دې. نو موجب د صوم نذر شو. او په نفس نذر سره

د ،منهي عنه، فعل ارتکاب کول، نه لازميږي. نو د دې نذر پوره کول واجب دی. خو چونکه په ،يوم نحر، کې روژه نيول ګناه ده. په دې وجه به د دې نذر روژې په بله يوه ورځ ادا کوي.

وَلَا بِنَفْسِ الشُّرُوعِ فِي الصَّلَاةِ حَتَّى يُتِمَّ رَكْعَةً او نه صرف په لمونځ پيل کاوه سره د نهي مرتکب کيږي تر دې چې يو رکعت پوره کړي وَلِهَذَا لَا يَحْنَثُ بِهِ الْحَالِفُ عَلَى الصَّلَاةِ او پدې وجه په لمانځه کښې قسم کوونکې پدې سره نه حانث کيږي فَتَجِبُ صِيَانَةُ الْمُؤَدَّى وَيَكُونُ مَضْمُونًا بِالْقَضَاءِ نو د فعل مودی ساتنه واجب پاتې شو نو دې د قضا کاوه ضامن کيږي

تشريح:- وجوب القضاء بفساد ماشرعه في الاوقات المكروهة من الصلاة⊛دغه ډول په مکروه وختونو کې ئې لمونځ پيل کړو. او بيا ئې فاسد کړو. نو په دې صورت کې به هم قضاء واجب وي. ځکه چې لمونځ پيل کاوه سره ده ته لمونځ کوونکې نشی ونيلې کيدلې. بلکه د لمونځ اطلاق به هغه وخت کيږي. کله چې يو رکعت پوره شي. يعنې چې يو رکعت په سجده سره مقيد کړي. هم دغه وجه ده. چه که يوکس اوونيل چه زه به نفل لمونځ نه کوم. بيا ده نفل لمونځ پيل کړلو. نو صرف په پيل کاوه سره به نه حانث کيږي. نو هر کله چې په مکروه وخت کې نفل لمونځ پيل کړي. او لاوس ئې رکوع او سجده نه دی کړې. نو دې ته به لمونځ نشی ونيلې کيدلې او هر کله چې په دې د لمونځ اطلاق نه کيږي. نو په دې مکروه وخت کې د ،منهي عنه، فعل مرتکب هم نشو. او هر کله چې د ،منهي عنه، فعل مرتکب نشو. نو د مؤدی (يعنی کومه برخه چې ئې اداکړې ده) ساتنه واجب دې. او د کوم شی چې ساتنه او اتمام واجب وي په فاسد کاوه سره د دې قضاء واجب وي. په دې وجه که دا مؤدی ئې فاسد کړه. نو د دې قضاء به واجب وي. د دې تقرير نه معلوميږي. که په مکروه وخت کې ئې نفل لمونځ پيل کړو. او د يو رکعت پوره کاوه نه پس، يعنی د سجده کاوه نه روسته ئې دا فاسد کړو. نو د دې قضاء به واجب نه وي. ځکه چې د يو رکعت پوره کيدلو نه روسته به په دې باندې د لمونځ اطلاق کيږي. او به دې مکروه وخت کې لمونځ کول ممنوع دی. نو د دې باطلول به واجب وي. او کوم شی چې باطلول وي. د هغې په فاسد کولو سره د دې قضاء نه واجبيږي. په دې وجه به په دې صورت کې قضاء واجب نه وي.

وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ: أَنَّهُ لَا يَجِبُ الْقَضَاءُ فِي فَصْلِ الصَّلَاةِ أَيْضًا، وَالْأَظْهَرُ هُوَ الْأَوَّلُ، وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ او امام صاحب ﷫ نه روايت دې. چې د لمانځه په صورت کې هم قضا واجب نه ده او ليکن اظهر اولني روايت دې

تشريح- الرواية الثانية في عدم قضاء ما افسده من الصلاة في الوقت المكروه⊛د حضرت امام ابوحنيفه ﷫ نه يو روايت دادې. چه په مکروه وخت کې نفل لمونځ پيل کاوه نه پس، د فاسد کولو په صورت کې به هم قضاء واجب نه وي. خو د امام صاحب ﷫ ړومبني قول زيات ښکاره دي. والله اعلم بالصواب.

باب الاعتكاف

(دا) باب د اعتکاف (په بيان کې) دې.

الربط بما قبله⊛روژه ئې په اعتکاف باندې په دې وجه مقدم کړې ده. چه روژه د اعتکاف لپاره شرط دې او شرط د شئ، په شئ باندې مقدم وي. ځکه ئې روژه په اعتکاف باندې مقدم کړه.

معنى الاعتكاف⊛اعتکاف د ،باب افتعال، مصدر دې. د ،عکف، نه ماخوذ دې. او ،عکف، متعدی دې. او ،عکوف، لازم دې. د شريعت په اصطلاح کې اعتکاف په نيت سره جمات کې ايسارېدلو ته وائی.

د اعتکاف حکم

قَالَ (الْاِعْتِكَافُ مُسْتَحَبٌّ) وَالصَّحِيحُ أَنَّهُ سُنَّةٌ مُؤَكَّدَةٌ اعتکاف مستحب دې او صحيح دا ده چې سنت مؤکده دې.

تشريح: ثبوت الاعتكاف في العشر الاواخر من رمضان⊛صاحب د قدوري ﷫ فرمائی. چه د رمضان د آخری عشرې اعتکاف مستحب دې. خو صحيح خبره داده. چه د رمضان د آخری عشرې اعتکاف سنت مؤکده دې.

لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَاظَبَ عَلَيْهِ الْعَشْرَ الْأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضَانَ[1] ځکه چې نبی کریم ﷺ د رمضان په آخري عشره کې په دې مواظبت فرمائیلې دی.

حل اللغة: ① مواظبت: همیشه والی

تشریح - دلیله ◉ دلیل دا دی چه نبی کریم ﷺ په دې باندې مواظبت کړې دی. لکه ارشاد دی چه «قالت عائشة رضي الله عنها أن رسول الله ﷺ كان يعتكف فى العشر الأخير من رمضان حين قدم المدينة إلى أن توفاه الله تعالى» حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي چه کله نبی کریم ﷺ مدینې ته تشریف راوړلو نود وفاته پورې ئې د رمضان په آخري عشره کې اعتکاف کولو

والمواظبة دليل السنة او مواظبت دلیل د سنتوالی دی.

تشریح - او د نبی کریم ﷺ په یو څیز باندې مداومت کول، ددې د مسنون کیدلو دلیل دی په دې وجه د رمضان په آخري عشره کې اعتکاف سنت مؤکده دی.

السوال ◉ خو دلته کې دا اعتراض کیدلې شی چه د رسول الله ﷺ مواظبت کول، د وجوب علامت دی. نو د رمضان د آخري عشرې اعتکاف واجبیدل پکار دی.

الجواب ◉ ددې خواب دادې چه رسول الله ﷺ په کوم شی واجب ګرځول غوښتل، نو په هغې به ئې مواظبت کولو. او د مواظبت نه روسته به ئې د هغې د کولو حکم فرمائیلو. او په پریخودونکی به ئې نکیر فرمائیلو حالانکه نبی کریم ﷺ خو نه ددې حکم فرمائیلې دې او نه ئې ددې په پریښولو باندې نکیر فرمائیلې دی. نوکه د رمضان د آخري عشرې اعتکاف واجب وې نو نبی کریم ﷺ به خلګو ته ددې حکم فرمائیلې دې. او په پریخودونکی به ئې نکیر فرمائیلې وې. نو ثابته شوه چه دا واجب نه دی

دلیل عدم وجوب الاعتكاف ◉ د اعتکاف د عدم وجوب دلیل دا هم دی چه یو ځلې نبی کریم ﷺ د اعتکاف کاوه لپاره په مسجد کې خیمې لګولو یعنی د پردو اچولو حکم اوکړلو بیا جومات ته داخل شو. نو دوی (دوه) خیمې نې نورې هم اولیدلې ددې اره کې ئې پوښتنه اوکړو. نو معلومه شوه چه یوه خیمه د عائشه رضي الله عنها ده. او یوه د حفصه رضي الله عنها ده. چه دا ئې اولیدلې نو نبی کریم ﷺ په غصه شو. نود خپلې خیمې لرې کاوه حکم ئې اوکړو. او ددې کال ئې اعتکاف پریښولو ددې نه هم معلومیږی چه اعتکاف واجب نه دی. ځکه چې د وجوب دلیل بغیر د پریښولو مواظبت کول دی.

د اعتکاف تعریف، رکن او شرط

وَهُوَ اللُّبْثُ فِي الْمَسْجِدِ مَعَ الصَّوْمِ وَنِيَّةِ الِاعْتِكَافِ او دغه پاتې کیدل دی په مسجد کې سره د روژې او د نیت داعتکاف نه

تشریح ‖ الاعتكاف لغة وشرعًا ◉ په لغت کې اعتکاف مطلق ایساریدلو ته وائي. که هرځائي کې وی. او چې د کوم مقصد لپاره وی الله تعالی فرمائیلی دی [إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ] یعنی څه دی دا تماثیل (بوتان) چه دې سره خواکې ناسو پراته ئې. او د شریعت په اصطلاح کې اعتکاف نوم دې د اعتکاف په نیت، د روژې سره په جمات کې قیام کول، ګویا د اعتکاف لپاره څلور شیان (څیزونه) ضروری دی ① ایساریدل ② جومات ③ د اعتکاف نیت ④ روژه.

أَمَّا اللُّبْثُ فَرُكْنُهُ لِأَنَّهُ يُنْبِئُ عَنْهُ فَكَانَ وُجُودُهُ بِهِ هرچه پاتې کېدل دی نو دائې رکن دې ځکه چې لفظ داعتکاف دې لره ښائي نو داعتکاف وجود به پدې سره وی

[1] من حديث عائشة رضى الله عنها أخرجه البخارى فى الإعتكاف باب ۱ رقم ۲۰۲۶ ومسلم فى الإعتكاف رقم ۲ وأبوداود فى الصوم باب ۷۷ رقم ۲۴۶۲ والترمذى فى الصوم باب ۷۱ وأحمد فى المسند (۵۰/۶)_

تشریح ‖ ركنه ◉ علامه مرغینانی رحمه الله فرمائي چه ایساریدل خود اعتکاف رکن دی ځکه چې د اعتکاف لفظ په لغت کې د ایساریدلو په معنی باندې دلالت کوی په دې وجه د ایساریدلو موجودیدل ضروری دی.

وَالصَّوْمُ مِنْ شَرْطِهِ عِنْدَنَا او روژه ئې شرط ده په نزد زموږ **خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ** رحمه الله خلاف دی امام شافعی رحمه الله لره

تشریح ‖ روژه زموږ په نیز د اعتکاف لپاره شرط دی خود امام شافعی او امام احمد رحمهما الله په نیز شرط نه دی په دې مسئله کې حضرت امام مالك رحمه الله هم زموږ سره دی.

دلیل الشافعی رحمه الله ◉ امام شافعی او د امام احمد رحمهما الله دلیل دادی چه روژه یو عبادت دی او په خپله اصل دی او کوم شی چې په خپله اصل وی هغه د نورو لپاره شرط نه وی. ځکه به روژه د اعتکاف لپاره شرط نه وی.

دلیلنا ◉ زموږ دلیل ① د عائشه رضي الله عنها حدیث دی. «قالت قال رسول الله ﷺ لا إعتكاف إلا بصوم» یعنی بغیر د روژې نه اعتکاف صحیح نه دی.

وَالنِّيَّةُ شَرْطٌ فِي سَائِرِ الْعِبَادَاتِ او نیت شرط دی په ټولو عبادتونو کې

تشریح: او نیت چونکه د عادت او عبادت په مینځ کې د توپیر پیدا کاوه په ټولو مقصودی عبادتونو کې شرط دی نو د اعتکاف لپاره به هم شرط وی

هُوَ يَقُولُ: إِنَّ الصَّوْمَ عِبَادَةٌ وَهُوَ أَصْلٌ بِنَفْسِهِ امام شافعی رحمه الله فرمائي چه روژه عبادت دی او پخپله اصل دی **فَلَا يَكُونُ شَرْطًا لِغَيْرِهِ** نو د بل عبادت لپاره به شرط نه وی.

دلیل الشافعی رحمه الله ◉ امام شافعی او د امام احمد رحمهما الله دلیل دادی چه روژه یو عبادت دی او په خپله اصل دی او کوم شی چې په خپله اصل وی هغه د نورو لپاره شرط نه وی. ځکه به روژه د اعتکاف لپاره شرط نه وی.

وَلَنَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {لَا اعْتِكَافَ إِلَّا بِالصَّوْمِ}[1] زموږ دلیل د نبی کریم ﷺ ارشاد دی چې اعتکاف نشته دی مګر د روژې سره

دلیلنا ◉ زموږ دلیل ① د عائشه رضي الله عنها حدیث دی. «قالت قال رسول الله ﷺ لا إعتكاف إلا بصوم» یعنی بغیر د روژې نه اعتکاف صحیح نه دی.

وَالْقِيَاسُ فِي مُقَابَلَةِ النَّصِّ الْمَنْقُولِ غَيْرُ مَقْبُولٍ او قیاس په مقابله دنص منقول کې دی

الجواب عن قياس الشافعی رحمه الله ◉ د حضرت امام شافعی رحمه الله د قیاس «أن الصوم عبادة ...... إلخ» خواب دادی چه قیاس د صحیح حدیث په مقابله کې پریخودلې شی په دې وجه د عائشه رضي الله عنها حدیث «لا إعتكاف إلا بصوم» په مقابله کې به د امام شافعی رحمه الله قیاس پریخودلې شی.

ثُمَّ الصَّوْمُ شَرْطٌ لِصِحَّةِ الْوَاجِبِ مِنْهُ رِوَايَةً وَاحِدَةً نو بیا روژه شرط ده د واجب اعتکاف د صحت لپاره په یو روایت کې.

تشریح - وجوب الصوم للاعتكاف الواجب ◉ صاحب د هدایه رحمه الله فرمائي چه د واجب اعتکاف لپاره په اتفاق د روایاتو روژه شرط ده. یعنی د احنافو رحمهم الله واړه عالمان په دې متفق دی چه د واجب اعتکاف لپاره روژه نیول شرط دی. د واجب اعتکاف صورت دادی چه یو کس د یومیاشت یا د یو ورځ اعتکاف نذر اوکړی یا دا ووائي. که زما دا کار اوشو. نو په ما د دومره مودې اعتکاف دی.

[1] من حديث عائشة رضى الله عنها أخرجه الدارقطنى فى سننه (۲۰۰/۲) والبيهقى فى السنن الكبرى (۵۲۱/۴) رقم ۸۵۸۰_

وَلِصِحَّةِ التَّطَوُّعِ فِيمَا رَوَى الْحَسَنُ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ لِظَاهِرِ مَا رَوَيْنَا او د نفلي اعتکاف د صحیح والی لپاره په روایت د حسن کښې د امام ابوحنیفه رحمه الله نه د ظاهر حدیث په امله سره **وَعَلَى هٰذِهِ الرِّوَايَةِ لَا أَقَلَّ مِنْ يَوْمٍ** او په دې روایت په اعتکاف کم نه وی د یوې ورځې نه

تشریح:- الروایتان فی وجوب الصوم للاعتکاف النفلی او د نفلي اعتکاف د صحیح کیدلو لپاره د روژې په شرطیت کې دوې (دوه) روایتونه دی. ① یو روایت کوم چې حسن بن زیاد رحمه الله د حضرت امام اعظم رحمه الله نه روایت کړې دې چه د نفلي اعتکاف لپاره هم روژه شرط ده. ځکه چې حدیث «لا إعتکاف إلا بصوم» مطلق دی په دې کې د واجب او نفلي اعتکاف هیڅ تفصیل نشته. بلکه د هریو اعتکاف لپاره روژه ضروري ده. خو دا په ذهن کې ساتل پکار دی. چه ددې روایت په بنا (بنیاد) باندې نفلي اعتکاف د یو ورځ نه کم نشي کیدلې. ځکه چې د نفلي اعتکاف لپاره ددې روایت مطابق روژه شرط ده. او روژه د یو ورځ نه کم ممکن نه دی.

وَفِي رِوَايَةِ الْأَصْلِ. وَهُوَ قَوْلُ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللّٰهُ تَعَالَى أَقَلُّهُ سَاعَةٌ(1) او په روایت د اصل کې او دغه قول د امام محمد رحمه الله دی چې کم تر اعتکاف یو ساعت دی **فَيَكُونُ مِنْ غَيْرِ صَوْمٍ لِأَنَّ مَبْنَى النَّفْلِ عَلَى الْمُسَاهَلَةِ أَلَا تَرَى أَنَّهُ يَقْعُدُ فِي صَلَاةِ النَّفْلِ مَعَ الْقُدْرَةِ عَلَى الْقِيَامِ** نو دا به د روژې نه بغیر وی ځکه چې د نفلونو بنا په سهولت ور کړل شوې ده. آیا ته نه ګورې چې په نفل لمونځ کې کیناستلې شی سره د قدرت نه په قیام باندې

تشریح:- دوهم روایت په مبسوط کې دی او هم دا ظاهر الروایة دی. او هم دا د امام محمد رحمه الله یو قول دی. چې د نفلي اعتکاف لپاره روژه شرط نه ده. ددې روایت به بناء باندې د نفلي اعتکاف لپاره هیڅ وخت مقرر نه دی بلکه د اعتکاف په نیت سره چې څومره وخت په جمات کې تیره وی. هغه به اعتکاف وی. که یوه ساعت (لمحه) (یعنی ډیر لږ وخت) ولې نه وی. دلیل دادې. چه د نفل مدار په سهولت او اسانۍ باندې دی. تاسو اوګورئ چه لمونځ کې قیام فرض دې خو نفل لمونځ د، قدرت علی القیام، باوجود، که په ناسته اوکړې شي نو جائز دې. نو ددې نه معلومه شوه. چه د نفلو بنا (بنیاد) په سهولت او اسانۍ باندې دی. او سهولت د اعتکاف وخت (اندازه) په نه مقررولو کې دی. په دې وجه مونږ وایو. چه د نفلي اعتکاف لپاره هیڅ وخت (اندازه) مقرر نه دی.

وَلَوْ شَرَعَ فِيهِ ثُمَّ قَطَعَهُ لَا يَلْزَمُهُ الْقَضَاءُ فِي رِوَايَةِ الْأَصْلِ لِأَنَّهُ غَيْرُ مُقَدَّرٍ او که اعتکاف ئې پیل کړو بیا ئې مات کړو نو قضا پرې لازم نه ده په روایت د اصل کې ځکه چې ددې څه مقدار مقرر نه دې. نو ماتول ئې باطلول نه دی. **فَلَمْ يَكُنِ الْقَطْعُ إِبْطَالًا وَفِي رِوَايَةِ الْحَسَنِ يَلْزَمُهُ لِأَنَّهُ مُقَدَّرٌ بِالْيَوْمِ كَالصَّوْمِ** او په روایت د حسن کښې قضا لازم ده ځکه چې دغه د روژې په څېر په یوې ورځې سره مقدر دي.

تشریح:- ثمرة الاختلاف بین الروایتین په دواړو روایتونو کې د اختلاف ثمره ښکاره کاوه لپاره فرمائی. که یو کس نفلي اعتکاف پیل کړو. او بیا ئې دا قطع کړو نو د، مبسوط، روایت مطابق به په ده باندې قضاء لازم نه وی ځکه چې د نفلي اعتکاف هیڅ اندازه مقرر نه ده. په دې وجه به قطع کول، باطلول نه وی. بلکه پوره کول به وی. او د یو څیز پوره کاوه په صورت کې ددې قضاء نه واجبیږی. او د حسن بن زیاد رحمه الله د روایت مطابق به په ده باندې قضاء لازم وی. ځکه چې ددې روایت مطابق نفل اعتکاف (اندازه) کم از کم د یو ورځ سره مقرر ده. لکه څنګه چې روژه یوه ورځ وی. نو هرکله چې ده یوه ورځ پوره کیدلو نه مخکې دا قطع کړو. نو دا باطل شو. او نفلي عبادتونه که د پوره کاوه نه مخکې فاسد کړې شی. نو ددې قضاء لازم وی. په دې وجه ددې روایت مطابق په ده به هم د اعتکاف قضاء لازم وی.

(1) القول الراجح هو هذا رواية الأصل كذا في العناية (٣٠٨\٢) والدر المختار (١٤٢\٢) نقلاً عن القول الراجح (١\٢٠٥)-

وَالْاِعْتِكَافُ لَا يَصِحُّ إِلَّا فِي مَسْجِدِ الْجَمَاعَةِ بیا اعتکاف صحیح نه دې مګر په جمات کې **لِقَوْلِ حُذَيْفَةَ رضي الله عنه لَا اعْتِكَافَ إِلَّا فِي مَسْجِدِ جَمَاعَةٍ**(1) په دلیل د قول د حذیفه رضي الله عنه چې اعتکاف نشته دې مګر په جمات د جماعت کښې

تشریح:- شرطية المسجد لصحة الاعتكاف د اعتکاف د جواز په شرطونو کې د جامع جمات کیدل هم دی. یعنی اعتکاف به په هغه جمات کې صحیح وی. په کوم چې امام او موذن مقرر وی. او پنځه واړه مونځونه په جماعت سره اداکیږی. یا بعض مونځونه په جماعت سره اداکیږی. ددې دلیل د حضرت حذیفه رضي الله عنه حدیث «لا إعتكاف إلا في مسجد جماعة» او د ابن عباس رضي الله عنه قول دی. «إن أبغض الأمور إلى الله تعالى البدع، وإن من البدع الإعتكاف في المساجد التي في الدور» یعنی د الله تعالی په نیز هر مبغوض ترین شی بدعتونه دی. او په بدعتونو کې په هغه جماتونو کې اعتکاف کول هم دی. کوم چې په کورونو کې دی. ددې دواړه روایتونو نه معلومیږی. چه د اعتکاف لپاره د داسې جمات کیدل ضروری دی. چه په هغې کې په جماعت سره لمونځ اداکیږی.

وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ أَنَّهُ لَا يَصِحُّ إِلَّا فِي مَسْجِدٍ يُصَلَّى فِيهِ الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ او د امام ابوحنیفه رحمه الله نه روایت دی چې نه صحیح کیږی مګر په داسې مسجد کې چې پنځه وخته مونځونه پکې نه کیږی. **لِأَنَّهُ عِبَادَةُ انْتِظَارِ الصَّلَاةِ فَيَخْتَصُّ بِمَكَانٍ تُؤَدَّى فِيهِ** ځکه چې اعتکاف د لمانځه د انتظار عبادت دی نو په داسې ځائې پورې به مختص وی په کوم کې چې لمونځ کیږی.

تشریح:- أشرطية المسجد الجامع للاعتكاف فی روایة او د امام ابوحنیفه رحمه الله نه یو روایت دا دې چه د اعتکاف د صحت لپاره داسې جمات کیدل شرط دی. چه په هغې کې پنځه واړه مونځونه په جماعت سره ادا کیږی. هم دا د امام محمد رحمه الله یو قول دی. ددې دلیل دادې چه اعتکاف د لمونځ د انتظار عبادت دی نو د اعتکاف عبادت به د هغه ځائې لپاره خاص وی. کوم ځائې کې چې لمونځ اداکیږی. یعنی هر لمونځ اداکیږی.

أَمَّا الْمَرْأَةُ هرچه ښځه ده **فَتَعْتَكِفُ** نو دا به اعتکاف کوی **فِي مَسْجِدِ بَيْتِهَا** په جمات د خپل کور کښې

تشریح:- صحة اعتكاف المراة فی مسجد بیتها ① او د ښځې لپاره زمونږ په نیز افضل دا دی چه دوی د خپل کور په جمات کې اعتکاف اوکړی یعنی په کور کې د لمانځه لپاره چې کوم ځائې مقرر دې. په هغې کې اعتکاف کول د ښځې لپاره افضل دی.

إِنَّهُ هُوَ الْمَوْضِعُ لِصَلَاتِهَا چې ښځه ده دا به د خپل کور په مسجد کې اعتکاف کوی ځکه چې ددې د لمانځه لپاره دغه ځائې دی **فَيَتَحَقَّقُ انْتِظَارُهَا فِيهِ** نو متحقق کیږی انتظار د لمانځه ددې په ذریعه پدغې کښې

تشریح:- دلیله ◉ دلیل دا دې. چه مونږ وړاندې وئیلی دی چه اعتکاف د لمونځ د انتظار عبادت دې. او ښځه د کور په جوماتې کې د لمونځ انتظار کوی. په شرعی جمات کې نه کوی. نو هرکله چې په کورکې د لمونځ انتظار کوی. نو اعتکاف به هم په دې کې کوی.

وَلَوْ لَمْ يَكُنْ لَهَا فِي الْبَيْتِ مَسْجِدٌ تَجْعَلُ مَوْضِعًا فِيهِ فَتَعْتَكِفُ فِيهِ او که ددې په کور کې مسجد نه وو نو په کور کې دې یو ځائې جوړ کړی نو په هغې کې دې اعتکاف کوی.

تشریح:- اوکه په کورکې د لمونځ لپاره څه مقرر نه وی. نو یو ځائې دې مقرر کړی. په هغې کې دې اعتکاف اوکړی.

(1) من أثر حذيفة رضي الله عنه أخرجه الدارقطني في سننه (٢/٢٠٠)_

د جمات نه د معتكف لپاره د وتلو د اجازت عذرونه

وَلَا يَخْرُجُ مِنَ الْمَسْجِدِ إِلَّا لِحَاجَةِ الْإِنْسَانِ أَوِ الْجُمُعَةِ اونه به اوځي دمسجد نه مګر د حاجت انساني لپاره اويا دجمعي دلمانځه دپاره.

تشريح: جواز الخروج من المسجد للضرورة⊛صورت د مسئلي دادې چه د معتكف لپاره د اعتكاف د جمات نه وتل جائز نه دی سوې د دوې (دوه) ضرورتو نه، چه ① يو طبعي اړتيا دې لکه د تش او ډك اودس ماتي ضرورت، ② دوهم ديني اړتيا لکه د جمعي اود جنابت د غسل ضرورت.

أَمَّا الْحَاجَةُ فَلِحَدِيثِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا هرچه حاجت دې دحديث د عائشې بخبې په امله سره كَانَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَا يَخْرُجُ مِنْ مُعْتَكَفِهِ چې .نبی کريم ﷺ به دخپل خاني داعتكاف نه نه وتلو إِلَّا لِحَاجَةِ الْإِنْسَانِ [1] مګر دحاجت انساني دپاره.

حل اللغة: ① **معتكف:** اسم ظرف‌ه باب افتعال: د اعتكاف ځای.

تشريح:- ۱ دلائله⊛بهرحال د طبعي او انساني اړتيا لپاره د وتلو په جواز باندې دليل ① د عائشه رضی الله عنها حديث دې يعنې «كان النبی ﷺ لا يخرج من معتكفه إلا لحاجة الإنسان» يعنې رسول الله ﷺ به د خپل معتكف نه بهرتشريف نه اوړلو سوې د انساني او طبعي اړتيا پوره كاوه لپاره يعنې د وړوکي او غټ اودس ماتي دپاره.

لِأَنَّهُ مَعْلُومٌ وُقُوعُهَا، وَلَا بُدَّ مِنَ الْخُرُوجِ فِي تَقْضِيَتِهَا اوځكه چې ددې وقوع معلومه ده دكوم دپوره كاوه لپاره چې دوتلو نه بغير چاره نشته دې وَفَيَصِيرُ الْخُرُوجُ لَهَا مُسْتَثْنًى نو ددې لپاره وتل به مستثنا وی. وَلَا يَمْكُثُ بَعْدَ فَرَاغِهِ مِنَ الطُّهُورِ او وخت به نه تيروی روسته د اوزګاريدلو د اودس نه لِأَنَّ مَا ثَبَتَ بِالضَّرُورَةِ يَتَقَدَّرُ بِقَدْرِهَا دغه په قدر د اړتيا وی.

تشريح:- دوهم دليل دادې چه د انساني ضرورياتو واقع کيدل د مخکې نه معلوم دی. اودا هم معلومه ده چه ددې د پوره كاوه لپاره وتل ضروري دی. ددې نه بغير خلاصي نشته نو ددې ضرورتونو لپاره به وتل پخپله مستثنی وی. ځکه چې دغير اختياري اُمورو انسان مكلف نه وی. خو دومره خبره ضرور ده. چه د انساني اړتيا پوره كيدلو نه پس، د طهارت نه د فارغيدلو نه فوراً روسته خپل معتكف ته لاړشی. د طهارت نه د فارغيدلو نه روسته دې په خپل کورکي نه ايساريږی. ځکه چې د انساني حاجتونو لپاره وتل ضرورة ثابت دی او کوم شی چې ضرورة ثابت وی. نو هغه د اړتيا په اندازه ثابت وی. په دې وجه د اړتيا په اندازه د اعتكاف د جمات نه د بهر پاتې كيدلو اجازت دې ددې نه زيات اجازت نشته.

وَأَمَّا الْجُمُعَةُ فَلِأَنَّهَا مِنْ أَهَمِّ حَوَائِجِهِ وَهِيَ مَعْلُومٌ وُقُوعُهَا اوهرچه جمعه ده نودا د مهمو ضرورتونو نه ده اوددې وقوع هم معلوم دې.

حل اللغة: ① **تقضيتها:** مصدر باب تفعيل: پوره كول

تشريح:- ۱ الخروج لصلاة الجمعة⊛او پاتې شو د جمعې د لمانځه لپاره وتل. ① نو دا زموږ مذهب دې.

---

[1] خرجه الزيلعي رحمة الله بهذا اللفظ ثم قال وأخرج الأئمة الستة (أي البخاري في الإعتكاف باب ۳ ومسلم في الحيض رقم ۶ وأبوداود في الصوم باب ۷۹ رمق ۲٤۶۷ والترمذي في الصوم باب ۷۹ رقم ۸۰۵ والنسائي في السنن الكبرى (۲/۲۶۶) وابن ماجه في الصوم رقم ۱۷۷۸ ومالک في الإعتكاف رقم ۱ وأحمد في المسند (۶/۱۸۱) والبيهقي في السنن الكبرى (٤/۵۱۸) رقم ٤۵۷۰) عن عائشة رضي الله عنها قال كان رسول الله ﷺ إذا إعتكف يدني إلى رأسه فأرجله وكان لا يدخل البيت إلا لحاجة الإنسان (نصب الراية ۲/۵۱۸)_

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: الْخُرُوجُ إِلَيْهَا مُفْسِدٌ لِأَنَّهُ يُمْكِنُهُ الِاعْتِكَافُ فِي الْجَامِعِ امام شافعي رحمه الله وائی چې جمعې ته وتل مفسد داعتكاف دی ځکه چې ده لره په جامع مسجد كښې اعتكاف كول ممكن دي

تشريح:- د امام شافعي او امام مالك رحمهما الله په نيزد جمعې لپاره وتل جائز نه دی تردې كه د جمعې د لمانځه لپاره او وتلو نو اعتكاف به فاسد وی.

تشريح:- دليله⊛ددې دواړو حضراتو دليل دادې چه خروج د اعتكاف يعنې په بوخانې کې د وخت تيرولو ضد دې او شی د خپل ضد په راتلو سره فاسديږی په دې وجه اعتكاف به ،خروج من المسجد ،سره فاسديږی خو په دې صورتونو کې به نه فاسديږی په كومو صورتونو کې چې خروج متحقق دې لكه واړه اوغټ بول اودس ماتي) لپاره وتل، اود جمعې د لمانځه لپاره د وتلو هيڅ اړتيا نشته. ځكه كه ده د اووه ورځو نه كم اعتكاف كړی دې نو په كوم جمات کې چې غواړی اعتكاف دې اوكړی. اوكه د اووه ورځو نه زيات اعتكاف نې كړی دې نوبه جامع مسجد کې دې اعتكاف اوكړی نو په دې دواړوصورتونوکې خه داسې اړتيا موجود نشو چه د جمعې د لمانځه لپاره خروج جائز اوګرځوی. او هركله چې داسې اړتيا متحقق نشو نود جمعې د لمانځه لپاره به د وتلو هم اجازت نه وی.

وَنَحْنُ نَقُولُ: الِاعْتِكَافُ فِي كُلِّ مَسْجِدٍ مَشْرُوعٌ زموږ وايو چې اعتكاف په هر جمات کې مشروع دې وَإِذَا صَحَّ الشُّرُوعُ فَالضَّرُورَةُ مُطْلَقَةٌ فِي الْخُرُوجِ اوكله چې پيل كول صحيح شو نو اړتيا دوتلو اجازت وركوی.

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله⊛زموږ دليل دادې چه په دليل سره داخبره ثابته شوې ده. چه اعتكاف به هرجمات کې مشروع دې. لكه چې د الله تعالى ارشاد دې (وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ) نو هركله چې په هر جمات کې اعتكاف مشروع دې. نود جمعې لپاره وتل به دده د نذر اعتكاف لپاره داسې مستثنی وی لكه څنګه چې د انساني اړتيا لپاره وتل مستثنی دی. ځكه چې د اعتكاف د ساتنه لپاره د جمعې لمونځ پريښول قطعاً جائز نه دی. ځكه چې د نذر په وجه د اعتكاف وجوب د جمعې د لمانځه د وجوب نه كمتر دې اود جمعې د لمانځه د وجوب نه كمتر ځكه دې. چه د جمعې لمونځ د الله تعالى په واجبولو سره واجب شوې دې او اعتكاف د بنده په واجبولو سره واجبيږی. په دې طريقه چې ده د اعتكاف نذر كړې دې. اود بنده لپاره د الله تعالى واجب كړې وظيفه ساقطولو اجازت نشته. نو ثابته شوه. چه د اعتكاف په وجه د جمعې لمونځ نشي پريښودلې. اوهركله چې د جمعې لمونځ نشي پريښودلې. نود جمعې د لمانځه لپاره به د وتلو هم اجازت دی.

فَيَخْرُجُ حِينَ تَزُولُ الشَّمْسُ لِأَنَّ الْخِطَابَ يَتَوَجَّهُ بَعْدَهُ او اوځي به دنمر دزوال په وخت ځكه چې خطاب ددې نه بعد متوجه كيږی

تشريح:- وقت الخروج لصلاة الجمعة⊛اوس پاتې شوه داخبره چې د جمعې د لمانځه لپاره كوم وخت وتلو اجازت دې نو ددې حكم دادې. چه د اعتكاف خانې كه جامع جوماتت سره نژدې وی. نود زوال نه روسته دې اوځي ځكه چې د جمعه ادا كاوه خطاب د زوال نه روسته متوجه كيږی. اوهركله چې دا خطاب متوجه شی. نو هله به اړتيا لاحق كيږی. او هركله چې اړتيا لاحق شی. نو هله به د جمعې د لمانځه لپاره وتل هم جائزوی. نو چونكه د جمعه ادا كاوه اړتيا د زوال نه روسته متحقق شوې دې. ځكه به د زوال نه روسته اوځي.

وَإِنْ كَانَ مَنْزِلُهُ بَعِيدًا عَنْهُ يَخْرُجُ فِي وَقْتٍ يُمْكِنُهُ إِدْرَاكُهَا وَيُصَلِّي قَبْلَهَا أَرْبَعًا اوكه دده خانې د اعتكاف دجامع مسجد نه لرې وو نوداسې وخت به اوځي چې جمع موندل ممكن وی او لمونځ اوكړی مخكې تر څلورو ركعتونه وَفِي رِوَايَةٍ سِتًّا، الْأَرْبَعُ سُنَّةٌ، وَالرَّكْعَتَانِ تَحِيَّةُ الْمَسْجِدِ اوپه روايت شپږ، څلور سنت اودوې (دوه) تحيه المسجد «وَبَعْدَهَا أَرْبَعًا أَوْ سِتًّا عَلَى حَسَبِ الِاخْتِلَافِ فِي سُنَّةِ الْجُمُعَةِ اودجمعې نه بعد څلور يا شپږ ركعتونه اوكړی دمخې اختلاف موافق كوم چې دجمعې دسنتو په اړه کې دې

تشريح: ـ ځوكه د اعتكاف ځاى د جامع جمات نه لرې وى. نو دومره مخكي دوتلو اجازت دې چه دده لپاره د جمعې لمونځ سره د خطبې نه رالاندې كول ممكن وى اود خطبې نه مخكي ځلور ركعته سنت اوكړى. اوپه يو روايت كي دى چه د جمعې نه مخكي شپږ ركعته اوكړي شى ځلور سنت، او دوې (دوه) ركعته تحية المسجد، او دې معتكف لپاره اجازت دې. چه دې د جمعې نه روسته ځلور ركعته سنت په جامع مسجد كي اداكړى. لكه څنګه چې د امام ابوحنيفه رحمه الله قول دې. يا شپږ ركعته اوكړى. لكه چې ابويوسف رحمه الله فرمائي

وَسُنَّتُهَا تَوَابِعُ لَهَا فَأُلْحِقَتْ بِهَا اودجمعې سنت ددې تابع دى نودجمعې سره لاحق شو

تشريح: ـ ددې دليل دادې. چه د جمعې سنت د جمعې تابع دى. نو سنت به هم د جمعې د لمانځه سره لاحق كولې شى. يعنى لكه څنګه چې د جمعې د لمانځه لپاره دينى اړتيا متحقق دې دغه ډول به ددې د سنتو لپاره هم متحقق وى.

وَلَوْ أَقَامَ فِي مَسْجِدِ الْجَامِعِ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ لَا يَفْسُدُ اعْتِكَافُهُ اوكه پاتې شو په جامع مسجد كي زيات ددې نه نوئه فاسد وى اعتكاف دده **لِأَنَّهُ مَوْضِعُ اعْتِكَافٍ إِلَّا أَنَّهُ لَا يُسْتَحَبُّ** ځكه چې دغه هم داعتكاف ځاى دې مګر داسې كول مستحب نه دى **لِأَنَّهُ الْتَزَمَ أَدَاءَهُ فِي مَسْجِدٍ وَاحِدٍ فَلَا يُتِمُّهُ فِي مَسْجِدَيْنِ مِنْ غَيْرِ ضَرُورَةٍ** ځكه چې ده په يو مسجد كي دادا كاوه التزام كړې دې نوپه دوو مسجدونو كي دې ه پوره كوى بغير د اړتيا نه

تشريح: ـ **خلاصة الكلام**◉ددې تقرير نه ښكاره شوه. چه د جامع جومات نه په علاوه كي اعتكاف كوونكى كس لپاره په جامع جومات كي د جمعې مونځ، خطبه او ددې دسنتو په اندازه د قيام كاوه اجازت دې. ځوكه ددې نه ئې زيات قيام اوكړو. نو دده اعتكاف فاسد خو به نه وى. البته خلاف اولى او غيرمستحب به وى. اعتكاف خو به فاسد ځكه نه وى. چه جامع جمات هم د اعتكاف مقام دې. او خلاف اولى ځكه دې. چه ده په يوجمات كي اعتكاف اداكول په خپل ځان باندې لازم كړي وو. نو بې ضرورته به ئې په دوې (دوه) جماتونوكې نه پوره كوى. ددې عبارت نه معلوميږى. كه ده په جامع جومات پوره كړو. يا زيات وخت ايسار شو. نو اعتكاف اوشو. خو مكروه شو. اودا هم معلومه شوه. چه دعذر په وجه د يوجمات نه بل جمات ارخ ته منتقل كيدل جائز دى. مثلاً په كوم جمات كي چې معتكف وو. د هغې چهت پريوتلو. يا په هغې كي د ځان خطره ده. نو ددې نه منتقل كيدل، او بل جمات ته تلل جائز دى. والله اعلم،

بغير عذر د جمات نه دوتلو حكم

(وَلَوْ خَرَجَ مِنَ الْمَسْجِدِ سَاعَةً بِغَيْرِ عُذْرٍ فَسَدَ اعْتِكَافُهُ) عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى (١) كه د مسجد نه اووتلو يو ساعت بغير د عذر نه نواعتكاف ئې فاسد شو په نيز د امام ابوحنيفه رحمه الله **لِوُجُودِ الْمُنَافِي** دمنافى امر د موندو په امله سره **وَهُوَ الْقِيَاسُ، وَقَالَا: لَا يَفْسُدُ حَتَّى يَكُونَ أَكْثَرَ مِنْ نِصْفِ يَوْمٍ** او قياس هم دادې. او صاحبين رحمهما الله فرمائي چې نه فاسديږى تر دې چې دنيمې ورځې نه زيات شى **وَهُوَ الِاسْتِحْسَانُ لِأَنَّ فِي الْقَلِيلِ ضَرُورَةً** او دا استحسان دې ځكه چې په لږه وقفه كښې اړتيا دې.

تشريح: **المذهبان فى فساد الاعتكاف بالخروج من غير عذر**◉مسئله داده. كه معتكف بغير د عذره د جومات نه اووتلو. اګرچه د يو لمحه.. لپاره وتلې وى. نود امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز دده اعتكاف فاسد شو. او قياس هم

(١) القول الراجح هو هذا قول أبى حنيفة رحمه الله كذا فى فتح القدير (٣١٠١٢) وردالمحتار (١٤٥١٢) والخانية (١٠٧١١) وشرح الوقاية (ص،٤٥٥) والفقه الإسلامى وأدلته (٧١٩١٢) والهندية (٢١٢١١) نقلاً عن القول الراجح (٢٠٦١١)

دى. او صاحبين رحمهما الله فرمائي. چه اعتكاف به فاسد نه وى. ځوكه د نيمې ورځې نه ئې زيانه بغير د عذره د جمات نه بهر تيره كړه. نو اعتكاف به فاسد وى. او استحسان هم دا دې.

دليل ابى حنيفة رحمه الله◉د حضرت امام ابوحنيفه رحمه الله دليل دادې. چه د اعتكاف ركن، لبث فى المسجد، په جومات كي ايسار يدل دى. اود جمات نه وتل ددې منافى دى. او شئ د خپل منافى اود ضد په موجود كيدلو سره فوت كيږى. په دې وجه اعتكاف په ، خروج من المسجد ، سره فوت كيږى. خروج كه د لږ وخت لپاره وى. اركه د زيات وخت لپاره وى. لكه د روژې په حالت كي خوراك روژه فاسدوى. كه لږه ئې خوړلي وى. اوكه زيانه ئې خوړلې وى. دغه ډول لكه څنګه چې مطلقاً حدث ناقض د اودس دې. حدث كه لږ وى. اوكه زيات وى.

دليل الصاحبين رحمهما الله◉دصاحبينو رحمهما الله دليل دادې. چه د لږ وخت لپاره د جومات نه وتل. د حرج لرې كاوه لپاره معاف دى. اود زيات وخت لپاره وتل معاف نه دى. اود قليل او كثير په مينځ كي حد فاصل نيمه ورځ نه زياتى ده. يعنى د نيمې ورځ نه زيات ته كثير ونبلې شى. او نيمه او ددې نه كم ورځې ته به قليل ونبلې شى. لكه څنګه چې په رمضان كي د نيمې ورځ نه زياتى كي كه نيت موجود شو. نو روژه به معتبر وى. ګني معتبر به نه وى.

په اعتكاف كي خوراك

قَالَ (وَأَمَّا الْأَكْلُ وَالشُّرْبُ وَالنَّوْمُ يَكُونُ فِي مُعْتَكَفِهِ) اود معتكف خوړل څښل اوخوب كول به پخپل ځاى داعتكاف كي كوى

تشريح: **جواز الاكل والشرب فى الاعتكاف**◉ مسئله: د معتكف لپاره په جومات كي خوراك څكاك او اوده كيدل جائز دى.

لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَأْوًى إِلَّا الْمَسْجِدَ (١) ځكه چې د نبى كريم ﷺ هيڅ ټكانه نه وه سوې د جمات نه

تشريح: ـ دليل دادې. چه د رسول الله ﷺ د اعتكاف په حالت كي سوې د جمات نه هيڅ ځاى نه وو. او هركله چې د جومات نه علاوه ئې هيڅ ځاى نه وو. نو ښكاره خبره ده. چه خوراك څكاك او اوده كيدل به ئې هم هلته كي وو

وَلِأَنَّهُ يُمْكِنُ قَضَاءُ هَذِهِ الْحَاجَةِ فِي الْمَسْجِدِ فَلَا ضَرُورَةَ إِلَى الْخُرُوجِ اوځكه چې دې حاجت لره په مسجد كي پوره كول ممكن دى نو هيڅ اړتيا نشته دې وتلوته.

تشريح: ـ دوهم دليل دادې. چه ددې خوراك څكاك اود اوده كيدلو اړتيا په جومات كي پوره كيدل ممكن هم دى نو دده لپاره د وتلو هيڅ اړتيا نشته.

د معتكف لپاره د بيع اوشراء حكم

وَلَا بَأْسَ بِأَنْ يَبِيعَ وَيَبْتَاعَ فِي الْمَسْجِدِ اوڅه باك نشته دې په اخستلو خرڅولو كي په مسجدكښې دننه **مِنْ غَيْرِ أَنْ يُحْضِرَ السِّلْعَةَ) لِأَنَّهُ قَدْ يَحْتَاجُ إِلَى ذَلِكَ** بغير د راوړ د سامان نه مسجد ته دننه. ځكه چې كله دې ته اړتيا وى **بِأَنْ لَا يَجِدَ مَنْ يَقُومُ بِحَاجَتِهِ** پدې طور چې دې خپل حاجت پوره كوټكې نه مومى.

حل اللغة: ①سلعة: د تجارت سامان

تشريح: **جواز البيع والشراء للمعتكف**◉مسئله: د معتكف لپاره په جومات كي دننه په اخستلو خرڅولو كي هيڅ باك نشته په دې شرط چې سامان جومات ته رانوړى. ځكه چې ډير ځله معتكف لپاره د اخستلو خرڅولو

(١) قال الزيلعى رحمة الله هذا معلوم من الأحاديث والنصوص المتطابقة (نصب الرأية ٥١٩/٢)..

ارتيا پېښيږي او هيڅ څوك داسې كس دده سره موجود نه وي چه دده بندوبست اوكړي.نو د دې ارتيا په لحاظ سره معتكف ته ددې اجازت وركړې شوې دې.

إِلَّا أَنَّهُمْ قَالُوا: يُكْرَهُ إِحْضَارُ السِّلْعَةِ لِلْبَيْعِ وَالشِّرَاءِ ليكن مشائخو وئيلي دي چې مكروه دې سامان حاضرول اخستلو او خرڅولو دپاره. لِأَنَّ الْمَسْجِدَ مُحَرَّزٌ عَنْ حُقُوقِ الْعِبَادِ، وَفِيهِ شَغْلُهُ بِهَا ځكه چې جوماتونه دبندګانو حقوقو نه محفوظ ساتلې شوې دې او په حاضرولو دمتاع كې مسجد ته پدې سره مشغولول دي

تشريح:- كراهة الاحضار للبيع⊛ خو فقهاؤ د اخستلو خرڅولو لپاره په جومات كې دننه سامان راوړل مكروه ګرځولي دي.ځكه چې جمات خالص د الله ﷻ لپاره وي.او د بنده ګانو دحقونو نه ئې دا محفوظ ساتلې دې نو چونكه جمات ته دننه په سامان راوړلو كې دا د بندګانو د حقونو او سامان سره مشغولول لازميږي په دې وجه به جمات ته دننه د اخستلو خرڅولو سامان راوړلو،او ايخودلو اجازت نه وي.

وَتُكْرَهُ لِغَيْرِ الْمُعْتَكِفِ الْبَيْعُ وَالشِّرَاءُ فِيهِ او دغير معتكف لپاره په جماعت كې اخستل خرڅول مكروه دي لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ [جَنِّبُوا مَسَاجِدَكُمْ صِبْيَانَكُمْ دارشاد نبوي ﷺ په امله سره چې خپلو جوماتونو ته دخپلو بچونه اوساتئ الى أَنْ قَالَ وَبَيْعَكُمْ وَشِرَاءَكُمْ [1] تر دې پورې چې دخپلو اخستلو خرڅولو نه.

تشريح:- كراهة البيع والشراء لغير المعتكف ودلائله⊛ علامه مرغيناني رحمه الله فرماني.چه دغير معتكف لپاره په جمات كې دننه اخستل خرڅول هم مكروه دي.دليل دادې ① چه ابن ماجه په خپل سنن كې د وائله بن الاسقع نه روايت كړې دې چه دهغې الفاظ دادي.(أن النبي ﷺ قال جنبوا مساجدكم صبيانكم ومجانينكم وشرائكم وبيعكم وخصوماتكم ورفع اصواتكم وإقامة حدودكم وسل سيوفكم. واتخذوا على أبوابها المطاهر وجمروها في الجمع) يعني رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه د خپلوجماتونو نه لرې ساتئ: خپل ماشومان،او ليوني،او اخستل خرڅول،او خپلې جګړې،او خپل آوازونه اوچتول،او سزاګانې قائمول،او تورې بربندې كول،(راوښكل)او د خپلو جماتونو په دروازو كې د طهارت ځايونه جوړوئ.او په جمعو كې دې له خوشبوئي وركوئ.

په اعتكاف كې دخبرو چوپ اوسيدل

قَالَ وَلَا يَتَكَلَّمُ إِلَّا بِخَيْرٍ وَيُكْرَهُ لَهُ الصَّمْتُ او خبرې به نه كوي مګر راسته خبرې او مكروه دي دده لپاره چوپ اوسيدل

تشريح: كراهة الصمت للمعتكف⊛ معتكف له پكار دي.چه غلطې خبرې نه كوي بلكه نيكې اوښې خبرې كوي.او د عبادت په خيال باندې بالكل خاموش اوسيدل،هم مكروه دي.

لِأَنَّ صَوْمَ الصَّمْتِ لَيْسَ بِقُرْبَةٍ فِي شَرِيعَتِنَا ځكه چې روژه دسكوت د قربت نه دې زمونږ په شريعت كې لَكِنَّهُ يَتَجَانَبُ مَا يَكُونُ مَأْثَمًا ليكن ددې سې خبرونه به لرې اوسي كومې چې ګناه وي.

تشريح:- المطالب الثلاثة للسكوت⊛ ① ددې يو مطلب خو دادې چه بالكل د خبرو نه كولو نذر اوكړي.لكه ځنګه چې مخكې نو شريعتونو كې وو. ② او يو مطلب دادې چه بغير د نذر نه خاموش اوسيږي.او خبرې بالكل نه كوي. ③ او يو مطلب دادې چه د روژې نيت اوكړي.يعنى د ،مفطرات ثلاثه،نه د بنديدلو نيت اوكړي.او دې سره سره د كلام نه كولو هم نيت اوكړي.دلته كې هم دا دريم صورت مناسب دې.ځكه چې علامه مرغيناني رحمه الله دليل بيان كړې دې.چه د خاموش اوسيدلو روژه زمونږ په شريعت كې عبادت نه دې.بلكه د مجوسيانو نعل دې.نو د مجوسيانو دمشابهت نه د بچ كيدلو لپاره بالكل خاموش اوسيدل مكروه دي.خود ګناه خبرونه جلا اوسيږئ.

[1] من حديث وائلة رضي الله عنه أخرجه ابن ماجه في سننه في المساجد باب ٥ رقم ٧٥٠_

په حالت د اعتكاف كې د وطې حرمت

وَيَحْرُمُ عَلَى الْمُعْتَكِفِ الْوَطْءُ او په معتكف وطى كول حرام دي. لِقَوْلِهِ تَعَالَى [وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ] د امله د ارشاد د الله ﷻ نه مباشرت مه كوئ د ښځو سره چې تاسو په جماعتونو كې معتكف يئ.

تشريح: حرمة الجماع على المعتكف⊛ مسئله: معتكف كه د انساني حاجت لپاره د جومات نه بهر اووتلو.او د انساني حاجت پوره كولونه روسته ئې د ښځې سره جماع هم اوكړه.نو دده دا فعل حرام دې يعنى د اعتكاف په حالت كې جماع كول حرام دي.ځكه چې د رسول الله ﷺ په زمانه كې د خلكو عادت دا وو. چې دوى به د اعتكاف په حالت كې د جمات نه وتل.او د خپلو ښځو سره به ئې جماع كوله.بيا به ئې غسل اوكړو.او خپل معتكف ته به راتګ .نو د الله تعالى دا قول [وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ] نازل شو.په دې كې د اعتكاف په حالت كې دجماع كار د نه منع كړې شوې ده.

وَكَذَا اللَّمْسُ وَالْقُبْلَةُ لِأَنَّهُ مِنْ دَوَاعِيهِ فَيَحْرُمُ عَلَيْهِ دغه ډول مسح كول اوښكلول دي ځكه چې دا دواعى دوطى دي نو حرام به وي پده. إِذْ هُوَ مَحْظُورٌ كَمَا فِي الْإِحْرَامِ چې وطى ددې دممنوعاتو نه ده لكه په احرام كې

تشريح:- أحرمة القبلة والمس⊛ او د معتكف لپاره ښځې سره لاس لګول،او مچى كول ښكلول هم حرام دي.ځكه چې دا دواړه خبرې د جماع دواعى (مقدمات يا اسباب) دي.او جماع چونكه د اعتكاف د ممنوعاتو ځنې ده په دې وجه به ددې دواعى هم د اعتكاف په ممنوعاتو كې ګڼلې وي.او كوم شى چې ممنوع وي هغه حرام وي.په دې وجه به دا دواړه خبرې په معتكف باندې حرامې وي.لكه ځنګه چې د احرام په حالت كې مباشرت حرام دې.دغه ډول د مباشرت دواعى هم حرام دي.

بِخِلَافِ الصَّوْمِ لِأَنَّ الْكَفَّ رُكْنُهُ لَا مَحْظُورُهُ فَلَمْ يَتَعَدَّ إِلَى دَوَاعِيهِ په خلاف د روژې نه ځكه چې دوطى نه منع كيدل ددې ركن دې نه كه محظور نو دواعى ته به متعدى نه وي.

تشريح: جواز القبلة في الصوم⊛ په خلاف د روژې چې د روژې په حالت كې مباشرت حرام او مفسد د صوم دې خو لاس لګول،او مچى كول (ښكلول) د صوم مفسد نه دي ځكه چې جماع د روژې د ممنوعاتو ځنې نه ده بلكه د جماع نه ځان ژغورل د روژې ركن دې.او ركن د شئ غير اړخ ته نه متعدى كيږي.په دې وجه به جماع په روژه كې ،د روژې دواعى اړخ ته نه متعدى كيږي يعنى داسې به نه وي.چه ځنګه د جماع نه ځان ژغورل د روژې ركن دې.دغه ډول د لاس لګول، اوښكلول نه بنديدل به هم د روژې ركن وي او هر كله چې ددې دواړو څيزونو نه ځان ساتل،د روژې ركن نه دې نو ددې جرم په كولو به روژه هم نه فاسديږي.

په هيره يا په قصد به جماع كولو د اعتكاف فساد

فَإِنْ جَامَعَ لَيْلًا أَوْ نَهَارًا عَامِدًا أَوْ نَاسِيًا بَطَلَ اعْتِكَافُهُ او كه جماع ئې اوكړه دشپې يا دورځې په قصد سره يا په هيرا سره نو باطل شو اعتكاف دده. لِأَنَّ اللَّيْلَ مَحَلُّ الِاعْتِكَافِ بِخِلَافِ الصَّوْمِ ځكه چې شپه محل داعتكاف دې په خلاف د روژې

تشريح: حرمة الجماع على المعتكف⊛ مسئله: كه معتكف په شپه كې يا په ورځ كې ،قصدا يا په هيره جماع اوكړه.نو دده اعتكاف باطل شو.كه انزال شوې وي.او كه نه وي شوې.ځكه چې شپه هم د اعتكاف محل دې.نو كوم شى چې د اعتكاف په وجه په ورځ كې ممنوع وي.هغه په شپه كې هم ممنوع وي.په خلاف د روژې،چه شپه د روژې محل نه دې.نو د روژې په وجه چې كوم شى په ورځ كې ممنوع وي. هغه به د روژې په وجه شپه كې ممنوع نه وي.نو د غير معتكف لپاره د رمضان په شپو كې جماع كول حلال دي خود معتكف لپاره حلال نه دي.

وَحَالَةُ الْعَاكِفِينَ مُذَكِّرَةٌ فَلَا يُعْذَرُ بِالنِّسْيَانِ او د اعتکاف کوتکو حالت يادوونکو دي نو معذور به نه وي په هيرو سره

تشريح - السوال ◉ څوک څوك دا اعتراض اوکړي چه اعتکاف د روژې فرع ده. او فرع په حکم کي اصل سره لاحق کيږي نولکه څنګه چې د رمضان په ورځ کي په هيره جماع کاوه سره روژه نه فاسديږي دغه دول په هيره جماع کولو سره اعتکاف هم فاسديدل نه پکار نه دي. حالانکه ستاسو په قول اعتکاف فاسديږي.

۩ الجواب ◉ نو ځواب دادي چه حالت د اعتکاف مذکر (يادونکي) دي. يعني د اعتکاف حالت هروخت سړي ته دا ياد راوړي چه ته په اعتکاف کي يې او د روژې حالت مذکر نه دي. ځکه چې په ښکاره روژه دار او غير روژه دار دواړه برابر وي نو چونکه د اعتکاف حالت مذکر دي په دې وجه د اعتکاف په حالت کي نسيان عذر او نه ګرځولې شو. او د روژې حالت چونکه غير مذکر دي په دې وجه د روژې په حالت کي نسيان عذر اوګرځولې شو.

د دخول نه سوي په بله طريقه د انزال کيدلو حکم

وَلَوْ جَامَعَ فِيمَا دُونَ الْفَرْجِ فَأَنْزَلَ أَوْ قَبَّلَ أَوْ لَمَسَ فَأَنْزَلَ بَطَلَ اعْتِكَافُهُ او که جماع ئې اوکړه په ماسوي د فرج کي نو انزال ئې اوشو يعني ښکل کړه يا ئې مسحه کړه نو انزال ئې اوشو باطل شو اعتکاف دده لِأَنَّهُ فِي مَعْنَى الْجِمَاعِ حَتَّى يَفْسُدَ بِهِ الصَّوْمُ ځکه چې دا په معنا د جماع کي دی تردې چې فاسديږي په دې روژه.

تشريح ۩ فساد الاعتكاف بالانزال بمقدمات الجماع ◉ صورت د مسئلې دادي. که معتکف د فرج نه علاوه په ورون وغيره کي جماع اوکړه. او انزال اوشو. يا ئې ښځې سره لاس اولګولو. يا ئې ښکل کړه. او انزال اوشو. نو په دې صورتونو کي به هم اعتکاف باطل وي ځکه چې په دې طريقه شهوت پوره کول د جماع په معنی کي دی هم دغه وجه ده چه په دې سره روژه فاسديږي او جماع کول اعتکاف فاسدوي. نو کوم يز چې د دې په معنی کي وي هغه به هم اعتکاف فسدوي.

وَلَوْ لَمْ يُنْزِلْ لَا يَفْسُدُ وَإِنْ كَانَ مُحَرَّمًا او که انزال ئې اونشو نو نه فاسديږي اګرچه داسې کول حرام دی لِأَنَّهُ لَيْسَ فِي مَعْنَى الْجِمَاعِ وَهُوَ الْمُفْسِدُ ځکه چې دا نه دی په معنا د جماع کي. او جماع مفسده ده وَلِهٰذَا لَا يَفْسُدُ بِهِ الصَّوْمُ په دې وجه پدې سره روژه نه فاسديږي.

تشريح - عدم فساد الاعتكاف بمقدمات الجماع من غير انزال ◉ او که په ذکر شوي صورتونو کي انزال اونشو نو اعتکاف به فاسد نه وي. اګرچه د اعتکاف په حالت کي دا فعل حرام دي. ځکه چې بغير د انزال نه دا فعل د جماع په معنی کي نه دي حالانکه د اعتکاف مفسد جماع ده. او بغير د نزال نه په ، مادون الفرج ، کي مباشرت د جماع په معنی کښي نه دي. په دې وجه دې سره روژه نه فاسديږي.

د ورځو د اعتکاف په نذر سره د شپو شامليدل

قَالَ وَمَنْ أَوْجَبَ عَلَى نَفْسِهِ اعْتِكَافَ أَيَّامٍ لَزِمَهُ اعْتِكَافُهَا بِلَيَالِيهَا او چا چې واجب کړو په ځان اعتکاف د ورځو نو لازم دي پده باندې اعتکاف د شپو سره

تشريح ۱ وجوب اعتكاف الليل بنذر اعتكاف الايام ◉ صورت د مسئلې دادې که يوکس د څو ورځو اعتکاف په ځان باندې لازم کړو په دې طريقه چې وې وئيل. د الله لپاره په ما باندې د لسو ورځو اعتکاف لازم دي. نو د لسو ورځو اعتکاف به د دې د شپو سره لازم وي. او بلا ناغه به لازم وي اګرچه د بلا ناغه والی شرط ئې نه وي کړې.

لِأَنَّ ذِكْرَ الْأَيَّامِ عَلَى سَبِيلِ الْجَمْعِ يَتَنَاوَلُ مَا بِإِزَائِهَا مِنَ اللَّيَالِي ځکه چې ورځو له په طريقه د جمعې ذکر کول حاوي دي شپولره شاملې دی. يُقَالُ: مَا رَأَيْتُكَ مُنْذُ أَيَّامٍ وَالْمُرَادُ بِلَيَالِيهَا ونيلې شي چې ما ته د څو ورځو نه وې ليدلې او مراد ترې سره د شپو وي

تشريح - القاعدة ◉ د ورځو په ذکر کاوه سره به شپې ځکه شاملې وي چه قاعده ده. چه د جمع په صيغه سره ، ايام ، ذکر کول. د دې په مقابل کي شپو ته هم شامليږي مثلاً که يوکس دا اووائي «ما رأيته منذ أيام» ما ته د څو ورځو داسې اونه ليدلې نو مراد دادې چه د څو ورځو ، سره د دې د شپو ئې نه دې ليدلې دا مطلب هيڅ کله نه دې چه ما ته د څو ورځو يعنی په ورځ کي ونه ليدلې. البته د شپې مې کتلې وي دغه رنګه که يوکس قسم اوکړي چه زه به د ملاني کس سره يوميااشت خبرې نه کوم نو دا قسم به ، ايام او ليالي ، دواړو ته کډ وي

۩ دليل شمول الليالي فى الايام ◉ لکه تاسو د حضرت زکريا عليه السلام قصه اوګورئ چه دوی نه يو ځلې الله تعالی اوفرمائيل ﴿قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْزًا﴾ او يو ځلې ئې اوفرمائيل ﴿قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا﴾ په دې دواړو آيتونو کي يوه قصه ذکر ده خو په يو ځائې کي د ، ايام ، لفظ دې او يو ځائې د ، ليل ، لفظ دې نو د دې هم دادې چه ، ايام مع ليالي ، مراد دې او ، ليالي مع ايام ، مراد دې بهرحال ثابته شوه چه د ، ايام ، ذکر د جمع په صيغه د دې شپو ته هم کډ وي. نو هرکله چې څوك د څو ورځو د اعتکاف نذر اوکړي نو دا اعتکاف به سره د شپو واجب وي.

وَكَانَتْ مُتَتَابِعَةً وَإِنْ لَمْ يَشْتَرِطِ التَّتَابُعَ او دا د اعتکاف ورځې به بلا ناغه وي اګر چې واړه وختونه د دې قابل دي لِأَنَّ مَبْنَى الْاِعْتِكَافِ عَلَى التَّتَابُعِ په خلاف د روژې ځکه چې مبنی د روژې لِأَنَّ الْأَوْقَاتَ كُلَّهَا قَابِلَةٌ لَهُ او دا د ، اعتکاف ورځې به بلا ناغه وي اګر چې واړه وختونه د دې قابل دی

دليل وجوب التتابع ◉ او بلا ناغه به په دې وجه لازم وي چه د اعتکاف بنا (بنياد) په تتابع و تسلسل باندې دې ځکه چې د شپې ورځې واړه وختونه د اعتکاف قبل دی

بِخِلَافِ الصَّوْمِ په دې تتابع وضاحت اوکړي ، لِأَنَّ مَبْنَاهُ عَلَى التَّفَرُّقِ ځکه چې بنا د دې په جداوالي ده لِأَنَّ اللَّيَالِيَ غَيْرُ قَابِلَةٍ لِلصَّوْمِ ځکه چې شپې به دی قبلې لپاره د روژې فَيَجِبُ عَلَى التَّفَرُّقِ نو واجبيږي به جلا جلا حَتَّى يَنُصَّ عَلَى التَّتَابُعِ البته دا صراحت اوکړي (په پرله پسې روژې نيولو باندې ،

تشريح - د دې په خلاف روژه ده. که د يو څو ورځو د روژو نذر ئې کړې وي. نو دا روژې به بلا ناغه لازم نه وي بلکه ده ته به اختيار وي. چه بلا ناغه ئې نيسي يا ئې جلا جلا نيسي ځکه چې د روژې بنا (بنياد) په تفرق (جداوالي) باندې دې. ځکه چې شپې د روژو قابل نه دی. بلکه روژه صرف په شپوکي کيږي لکه چې د الله تعالی ارشاد دي [ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ] نو هرکله چې د روژې بنا (بنياد) په تفرق باندې دې نود څو ورځو نذر کولو سره به دا روژې په متفرق طور باندې واجب وي. بلا ناغه به واجب نه وي. خوکه په روژو کي هم د تتابع او تسلسل شرط اولګولې شي. نو بلاشبه به بلا ناغه لازم وي.

وَإِنْ نَوَى الْأَيَّامَ خَاصَّةً صَحَّتْ نِيَّتُهُ) لِأَنَّهُ نَوَى الْحَقِيقَةَ او که خاص کړ د ورځو نيت ئې وکړو نو صحيح دي نيت دده ځکه چې نيت ئې اوکړو د حقيقت

تشريح - عدم دخول الليالي فى اعتكاف الايام خاصة ◉ وکه يوکس د څوورځو د اعتکاف نذر اوکړو او د ورځو به ئې خاص طور باندې د دواړو نيت اوکړو. نو دده نيت صحيح دې ځکه چې ده د حقيقت نيت کړې دې مثلاً دې وئيل، چه په ما باندې د لسو ورځو اعتکاف واجب دی، او په لسو ورځو ئې د ورځو نيت اوکړو د شپو ئې اونکړو. نو په ده به د لسو ورځو پوري صرف د ورځو اعتکاف واجب وي. د شپې اعتکاف به واجب نه وي

د دوو [دوه] ورځو د اعتكاف په نذر سره د شپو د اعتكاف وجوب

مَنْ أَوْجَبَ عَلَى نَفْسِهِ اعْتِكَافَ يَوْمَيْنِ او چا چې لازم كړو اعتكاف په ځان باندې د دوو ورځو **وَيَلْزَمُهُ بِلَيْلَتَيْهِمَا** نو د شپو ور سره لازم شو

تشريح ۱: **الروايتان في دخول الليل في نذر اعتكاف اليومين**◉مسئله داده، كه يو كس د دوو [دوه] ورځو د اعتكاف نذر اوكړو نو ① په ده به دوو [دوه] ورځو اعتكاف سره د دې د شپو لازم وي.

وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ رَحِمَهُ اللهُ: لَا تَدْخُلُ اللَّيْلَةُ الْأُولَى امام يوسف رحمه الله فرمائي چې اوله شپه پكې داخله نه ده. **لِأَنَّ الْمُثَنَّى غَيْرُ الْجَمْعِ** ځكه چې تثنيه د جمعې نه علاوه ده **وَفِي الْمُتَوَسِّطَةِ ضَرُورَةُ الْإِتِّصَالِ** او په درمياني شپه كې د تصل... دى

تشريح:- او امام ابويوسف رحمه الله فرمائي چه اوله شپه به داخل نه وي نو ګويا د ابويوسف رحمه الله په نيز دوې [دوه] ورځې او د يوې شپې اعتكاف لازم دي.

۲ **دليل ابي يوسف رحمه الله** ◉د امام ابويوسف رحمه الله دليل دادې چه په تثنيه او جمع كې مغايرت وي نود مثنى او مفرد دواړه لفظونه به برابر وي يعنى كوم حكم چې د لفظ مفرد وي هم هغه به د لفظ مثنى وي. او مفرد لفظ يعنى «يوم» ويلو په صورت كې به اوله شپه د نذر په حكم كې داخل نه وي. يعنى صرف د لمر راختلو نه تر د لمر پريوتو پورې به اعتكاف واجب وي. او د شپې اعتكاف به واجب نه وي. نو هم دغه رنګ لفظ مثنى يعنى «يومين» ويلو په صورت كې به هم رومبۍ شپه دې خل نه وي او پاتې شوه مينځنۍ شپه، نو هغه به داخله وي. ځكه چې د اعتكاف لپاره تصال ضروري دې او اتصال هغه وخت ممكن دې چې د مينځنۍ شپې اعتكاف هم اوكړې شي نود اتصل د اړتيا په وجه به مينځنۍ شپه دې خل وي. او دا اړتيا په رومبۍ شپه كې موجود نه دې په دې وجه به رومبۍ شپه دې خل نه وي.

وَجْهُ الظَّاهِرِ أَنَّ فِي الْمُثَنَّى مَعْنَى الْجَمْعِ ظاهر الروايه وجه داده چې تثنيه كې معنى د جمعې ده **فَيَلْحَقُ بِهِ احْتِيَاطًا لِأَمْرِ الْعِبَادَةِ، وَاللهُ أَعْلَمُ** نو عبادت په كاركې د احتياط په وجه د جمعې سره لاحق كولې شي.

تشريح ۱: **دليل ظاهر الرواية**◉او د ظاهر الرواية وجه داده چه په تثنيه كې د جمع معنى موجود ده هم دغه وجه ده چه نبي كريم ﷺ فرمائيلي دي «الإثنان فما فوقها جماعة» نو چونكه په تثنيه كې د جمع معنى پرته ده. او اعتكاف يو عبادت دې به دې وجه د عبادت كولو په وجه احتياطًا تثنيه د جمع سره لاحق كړې شوه او د جمع (يعنى د لفظ «ايام») په صورت كې چې د څومره ورځو اعتكاف واجبيږي هم د دومره شپو هم واجبيږي نو د تثنيه په صورت كې هم دواړو سره د دوې [دوه] شپو اعتكاف واجب وي. والله اعلم

جمع (يعنى د لفظ «ايام») په صورت كې چې د څومره ورځو اعتكاف واجبيږي. هم د دومره شپو هم واجبيږي نو د تثنيه په صورت كې هم دواړو سره د دوې [دوه] شپو اعتكاف واجب وي. والله اعلم

كتاب الحج

دا كتاب د حج په بيان كښې دې

تشريح:- **وجه تاخير الحج عن الصوم**◉ ① چې روژه هر كال مكرر وي او حج مكرر نه وي بلكه په عمر كې صرف يو ځل فرض دې. د دې امله روژې ته احتياج زيات وي په نسبت سره د حج، او كوم شى ته چې احتياج زيات وي. هغه د تقديم زيات لائق وي د دې امله ئې روژه په حج باندې مقدمه كړه او روستو ئې حج ذكر كړلو

② دوېمه وجه داده

حج چونكه مركب دې. د عبادت بدني او عبادت مالي نه. ځكه ئې د روژې نه روستو كړلو كوم چې صرف عبادت بدني دې. ځكه چې مركب د مفرد نه روستو وي

۱ **معنى الحج لغة واصطلاحا**◉لفظ د حج «بفتح الحاء وبكسر الحاء» دواړه شان استعماليږي بفتح الحاء لكه [الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ] الآية او بكسر الحاء لكه [وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا] آية د حج لغوي معنى ده معظم او لوئې شى ته اراده كول دي او د شريعت په اصطلاح كې د مخصوص ځائې مخصوص فعل سره په خاص وخت كښې اراده كول دي.

تاريخ فرضية الحج◉پاتې شوه دا خبره چې حج كله فرض شوې دې نو په دې باره كښې په دې لمحدود كې متعدد اقوال مذكور دي ① نهمه هجري ② پنځمه هجري ③ شپږمه هجري ④ د هجرت نه وړاندې ملا على قاري په شرح د نقايه كښې ليكلي دي چه رسول الله ﷺ د حج فريضه په لسمه هجري كې ادا كړې وه كوم چې د حجة الوداع په نوم باندې يادولې شي او حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه په نهم هجري كې حج كړې وو وجه هم په دغه كال فرض شوې وو او اتمه هجرۍ كې د مكې د فتح په موقع باندې عتاب بن اسيد خلكو ته حج كړې وو نبي ﷺ د مكې د فتحې نه روسته هم دوى امير مقرر كړې وو

۲ **كم حج الرسول ﷺ قبل الهجرة؟**◉په دې اړه كې ډير اختلاف دې ① ابن الاثير رحمه الله فرمائي چه د هجرت نه وړاندې نبي ﷺ به هر كال حج كولو ② جابر بن عبدالله رضي الله عنه فرمائي چه رسول الله ﷺ صرف درې حجونه كړې دي. دوې [دوه] د هجرت نه وړاندې او يو د هجرت نه روسته په لسمه هجرۍ كې حجة الوداع ③ او ابن عباس رضي الله عنه فرمائي. چه رسول الله ﷺ د هجرت نه وړاندې درې حجونه كړې وو ④ ابن الجوزي رحمه الله فرمائي. چه رسول الله ﷺ ډير حجونه كړي وو. د هغې شمار موږ ته معلوم نه دې.

۳ **فرضية الحج على الامم السابقة**◉پاتې شوه دا چې حج په پخوانو امتونو فرض وو او كه نه، نو په دې كې دوې [دوه] اقوال دي. ① په اولنو امتونو باندې هم حج فرض وو. حافظ ابن حجر رحمه الله دې ته ترجيح وركړې ده

۴ **دليله**◉ حافظ ابن حجر رحمه الله استدلال كوى. او فرمائي. «ما من نبي إلا حج البيت» يعنى هيڅ يو پيغمبر نشته مګر حج د بيت الله ئې كړې دې. او دا خبره هم شوې ده چه حضرت آدم عليه السلام د هندوستان نه پيدل څلويښت حجونه كړي دي. جبرئيل عليه السلام آدم عليه السلام ته اووئيل. ستا نه اووه زره كاله وړاندې به فرتو د بيت الله طواف ته راتلې.

دوهم قول دادې چې د حج وجوب د امت محمدى سره خاص دې. په اولنو امتونو حج فرض نه وو

۵ **الجواب من مستدل القول الاول**◉د دوهم قول قائلينو حضراتو ځواب وركړې دې چه د وړاندينى دلائلونه صرف دومره معلوميږي چه د پخوانو پيغمبرانو په زمانه كې حج مشروع وو. او د مشروعيت نه وجوب او فرضيت نه لازميږي. او دا هم ممكن دى. چه حج په پخوانو پيغمبرانو واجب وو. خو د هغوى په امتونو واجب نه وو. نو په دې صورت كې حج د پيغمبرانو د خصوصياتو څخه دې. او امت محمدى ته دا خصوصيت حاصل دې.

۶ **دلائل فرضية الحج**◉د حج فرضيت د كتاب سنت او اجماع درې واړو نه ثابت دې ① كتاب الله خو د الله تعالى ارشاد دې. [وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا] په «على الناس» كښې كلمه د «على» د يجب لپاره ده. ② او سنت د نبي ﷺ حديث دې. چه «بني الإسلام على خمس. ... الحديث»

د حج شرعي حيثيت او د وجوب شرطونه

اَلْحَجُّ وَاجِبٌ عَلَى الْأَحْرَارِ الْبَالِغِينَ الْعُقَلَاءِ الْأَصِحَّاءِ واجب دى په دې سې كسانو چې آزاد، بالغان، عقلان، تندرست وى. **إِذَا قَدَرُوا عَلَى الزَّادِ وَالرَّاحِلَةِ فَاضِلًا عَنِ الْمَسْكَنِ وَمَا لَا بُدَّ مِنْهُ** چې قدر وى په توښې او سپرلۍ چې زياتې وى د استوګنې او هغه څيزونو نه چې خلاصې ترې نه وى **وَعَنْ نَفَقَةِ عِيَالِهِ إِلَى حِينِ عَوْدِهِ** او د خرچ د عيال نه تر واپس راتلو **وَكَانَ الطَّرِيقُ آمِنًا** او ده پورې او وى لاره په امن

تشریح:- صاحب د قدوري رحمه الله فرمائي چه حج په هغه چا واجب دي چه ازاد عاقل،بالغ صحيح وی په دي شرط چي په توښې او سپرلۍ قادر وی.اوتوښه او سپرلۍ د اوسيدو دخائي نه، اود كور د ضروربانو او خپل كور ته د واپس راتلو پورې د خرچي نه زياتي وی او لار په امن وی

وصفه بالوجوب وهو فريضة محكمة او صفت ئې اوكړو ددې په وجوب سره حالانكه دا فرض يقيني دي ثبتت فرضيتها بالكتاب ثابت شوې دي فرضيت ددې په كتاب سره وهو قوله تعالى ((والله على الناس حج البيت))الآية او هغه قول د الله تعالى دي [وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا] الايه.

تشریح -وجه اطلاق الوجوب على الحج◉صاحب د هدايه رحمه الله فرمائي.چه قدوري د حج لپاره د وجوب لفظ استعمال كړلو.حالانكه د حج فرضيت قطعي دي.ددې فرضيت په كتاب الله [وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا] سره ثابت دي.

الجواب◉ددې خواب دا دي.چه د قدوري په عبرت كي وجوب اصطلاحي مراد نه دي.بلكه وجوب په معنى د ثبوت او لزوم سره مراد دي.يعنى حج ثابت او لازم دي په آزاد عاقل بالغ اوصحيح باندې نو په دي صورت كي دا لفظ فرض ته هم ګډ دي.

د حج په ټول عمر كي يوځل فرضيت

وَلَا يَجِبُ فِي الْعُمْرِ إِلَّا مَرَّةً وَاحِدَةً	و نه واجبيږي (حج په ټول) عمركي مګر يو ځل،

تشریح - فرضية الحج في العمر مرة◉حج په ژوند كي صرف يو ځل فرض دي هركل فرض نه دي

أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ قِيلَ لَهُ {الْحَجُّ فِي كُلِّ عَامٍ أَوْ مَرَّةً وَاحِدَةً؟ ځكه چي نبي ﷺ ،اووئيلي شو دوی ته آيا حج په هر كل كي (فرض دي) اوكه (په واړه عمركښ يو ځل. لِ فَقَالَ لَا بَلْ مَرَّةً وَاحِدَةً فَمَا زَادَ فَهُوَ تَطَوُّعٌ}[۱] نو نبي ﷺ اوفرمائيل نه بلكه يو ځل (په واړه عمر كي فرض دي اوچه (د يو ځل نه) زيات وی.نو هغه نفلي دي.

تشریح - دلائله◉او ددې دليل دا حديث دي ①به صحيح مسلم كي دی ﴿عن أبي هريرة ﷺ قال خطبنا رسول الله ﷺ فقال يا أيها الناس قد فرض عليكم الحج فحجوا فقال رجل أكل عام يا رسول الله ﷺ فسكت حتى قالها ثلاثا فقال رسول الله ﷺ لو قلت نعم لوجبت ولما استطعتم ثم قال ذروني ما تركتكم فإنما هلك من كان قبلكم بكثرة سوالهم وخلافهم على أنبيائهم فإذا أمرتكم بشئ فأتوا منه ما استطعتم وإذا نهيتكم عن شئ فدعوه﴾ابو هريره ﷺ فرمائي چه رسول الله ﷺ موږ ته خطبه وئيله نو وې فرمائيل.اې خلكو په تاسو حج فرض دي.نو حج كوئ.يوكس اووئيل اې د الله پيغمبره آيا هركل؟ نبي ﷺچوپ شو هغه دا پوښتنه درې خله اوكړلو نو نبي ﷺ اوفرمائيل كه ما وئيلي وو چه آو نو فرض شوې به وو خوتاسو به ئې توان نشو لرلې.بيا نبي ﷺ اوفرمائيل تاسوما پريږدئ ترڅو چې زه تاسو پريږدمه.ځكه چې هلاك شوی دی هغه څوك چي وړاندې ستاسو نه وود زياتو سوالونو او خپلو پيغمبرانو سره د اختلاف په وجه .نو كله چې زه تاسو ته د يو خيرحكم دركړم اود خپل توان مطابق په هغې عمل كوئ و كله چې تاسو د څه شي نه منع كړم نو هغه پريږدئ ددې حديث په لفظ كي ﴿لو قلت نعم لوجبت ولما استطعتم﴾ په دې دلالت كوی چه په حج كښ تكرار نشته فرضي حج په واړه ژوند كښ يو ځل دي بار بار فرض نه دي

وَلِأَنَّ سَبَبَهُ الْبَيْتُ او ځكه چې سبب د دې بيت الله دې وَأَنَّهُ لَا يَتَعَدَّدُ فَلَا يَتَكَرَّرُ الْوُجُوبُ او بيت الله متعدد نه دي.نو نه مكرر كيږی وجوب

[۱]) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه ابوداود فی المناسک باب ۱ رقم ۱۷۲۱ وابن ماجه فی المناسک باب ۲ رقم ۲۸۸۶ واحمد فی المسند (۳۵۲/۱) و لحاكم فی المستدرک (۴۴۱/۱)_

تشریح - دوهم دليل دا دې چه د حج د فرضيت سبب بيت الله دې هم دا وجه ده چه د حج سبب بيت الله اوحج بيت الله وئيلي شي او اضافت د سببت نښانه ده نو معلومه شوه چه د حج سبب بيت الله دي او بيت الله يو دې.ګنړيدې نشي.بلكه هم يو به پاتې وی.او دا معلومه ده چه سبب كه مكرر نه وی نو مسبب هم نه مكرر كيږی ددې امله وئيلې شوی دی.چه حج په ژوند كي يو ځل فرض دې

دحج د فوريت اوعلى التراخي حكم

ثُمَّ هُوَ وَاجِبٌ عَلَى الْفَوْرِ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللهُ بيا دا واجب على الفور دې په نيز د ابويوسف.وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ مَا يَدُلُّ عَلَيْهِ (۱)اود ابوحنيفه رحمه الله (نه هغه خبره نقل ده.كومه چي دلالت كوی په دې

تشریح - المذهبان في فرضية الحج على الفور اوعلى التراخي◉مسئله دا ده چه كله په يو كس كې د حج د فرضيت واړه شرطونه موجود شي.نو حج به هم په دغه كال على الفور واجب وی اوكه على التراخي ،①د امام ابويوسف رحمه الله په نيز په دغه كال على الفور واجب دي ترڅو كه بغير د عذره ئې روستو كړلو نو ګناهګار به وی هم د د اما احمد رحمه الله قول دي او هم ددې قائل امام كرخي رحمه الله دي او د امام اعظم رحمه الله نه هم ددې سې خبر روايت شوې دې د كومې نه چې معلوميږی چه حج على الفور واجب دي نقل دی چه يو ځل د امام ابوحنيفه رحمه الله نه پوښتنه اوشو.چه د يو كس سره مال وی.نو هغه حج اوكړی كه نكاح ؟حضرت امام صاحب رحمه الله ورته اوفرمائيل.چه حج دې اوكړی.ددې نه ښكاره كيږی.چه د امام صاحب رحمه الله په نيز حج على الفور واجب دي.

وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ وَالشَّافِعِيِّ رَحِمَهُمَا اللهُ عَلَى التَّرَاخِي اوپه نيز د امام محمد او شافعي رحمهما الله (واجب دي على التراخي لِأَنَّهُ وَظِيفَةُ الْعُمُرِ فَكَانَ الْعُمُرُ فِيهِ كَالْوَقْتِ فِي الصَّلَاةِ ځكه چې دا عبادت د واړه عمر دې نو شو (ټول) عمر په دې كي په ډير د وخت په لمانځه كښي،

تشریح - و امام محمد او امام شافعي رحمهما الله په نيز على التراخي واجب دي.كه په اولني كال ئې حج اونكړلو.بلكه روستو ئې كړلو.نو د دوی په نيزنه ګناهګاريږی.

الفرق بين قول محمد والشافعي رحمهما الله ◉او دامام محمد او امام شافعي رحمهما الله په قول كي هم توپير دې هغه دا چې د امام صاحب رحمه الله په نيز په تاخير كي اجازت په دې شرط دې.چه د مرګ په وجه نه فوت كيږی. اوكه حج ئې روستو كړلو.اوبغير د حج ادا كاوه مړ شو ګناهګار به وی او امام شافعي رحمه الله په بيرتاخير په وجه نه ګناهګاريږی.اګرچه مړ شي.

أدليل الصاحبين رحمهما الله◉بهر حال ددې دواړو حضراتو دليل دا دې چه د حج د فرضيت وخت واړه ژوند دې نو د حج لپاره واړه ژوند داسې دې لكه څنګه چي د لمانځه لپاره د لمونځ وخت دې نو څنګه چې په آخر وخت كي لمونځ ادا كول جائز دی.دغه ډول حج هم په آخری عمر كي ادا كول جائز دی

وَجْهُ الْأَوَّلِ أَنَّهُ يَخْتَصُّ بِوَقْتٍ خَاصٍّ،وجه د اولني روايت دا ده چه حج خاص دې په يو خاص وخت پورې وَالْمَوْتُ فِي سَنَةٍ وَاحِدَةٍ غَيْرُ نَادِرٍ او مرګ په يو كال كي څه ناشنا نه دي فَيَتَضَيَّقُ احْتِيَاطًا نو تنګولې به شي لپاره د احتياط

تشریح - دليل ابي يوسف رحمه الله ◉اود امام ابويوسف رحمه الله د قول وجه ده چه حج د يو خاص وخت يعنی اشهر حج (شوال ،ذی قعده ،ذي الحجه سره مخصوص دې او كوم شی چې د كوم خاص وخت سره مخصوص وی.اوهغه د خپل وخت نه فوت شي.نو هغه به دغه شی په مقرر وخت كي ادا كوی.اوس چې د حج وخت فوت شي.نو ددې نه روسته دوباره به يوكال روسته بيا راځي.او د كال موده ډيره لويه ده.په دې موده كي

[۱]) القول الراجح هو هذا قول الشيخين رحمهما الله كذا فی ردالمحتار(۱۵۲/۲) والخانية (۱۳۵/۱) والبحر لرائق (۳۰۹/۲) والهندية (۲۱۶/۱) نقلاً عن القول الراجح (۲۰۶/۱)_

مرگ او ژوند دواړه برابر دی یعنی په دې موده کښې مرګ راتګ څه ناشنا نه دی. بلکه مرګ راتلې شی څکه احتیاط هم په دې کې دی. چه د حج وخت تنګ کړې شی. او دا اوونیلی شی چه په کوم کال کې شرطونه جمع شی هم په هغه کال کې حج فرض دې خو دا خیال ساتل پکار دی که په دغه کال نې اونه کی (اونکړې) نو چه کله نې هم کوی هغه به ادا وی قضا به نه وی خکه چې د وخت د تنګئ دارومدار په احتیاط دې په تحقیق نه دي

وَلِهٰذَا كَانَ التَّعْجِيلُ أَفْضَلَ او ددې امله تلوار غوره دی ، بِخِلَافِ وَقْتِ الصَّلَاةِ لِأَنَّ الْمَوْتَ فِي مِثْلِهِ نَادِرٌ په خلاف د وخت د لمونځ خکه چي مرګ په مثل ددې کې (یعنی د لمونځ په وخت کي) ناشنا دي

تشریح:- امام ابویوسف رحمه الله خپل دلیل مضبوطوی. او فرمائی چه د حج په ادا کاوه کې جلتی کول په اتفاق سره غوره ده په خلاف د لمونځ خکه چې د هغې په وخت کي د مرګ راتګ ناشنا دی نو خکه لمونځ په خپل وخت کې روستو کول د احتیاط سره منافی نه دي.

د حریت ,بلوغ عقل او صحت د شرطونو دلائل

وَإِنَّمَا شَرَطَ الْحُرِّيَّةَ وَالْبُلُوغَ او یقیناً شرطیت د آزادئ او د بلوغ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (أَيُّمَا عَبْدٍ حَجَّ عَشْرَ حِجَجٍ ثُمَّ أُعْتِقَ فَعَلَيْهِ حَجَّةُ الْإِسْلَامِ) نبی ﷺ د ارشاد د امله دې چه هر هغه غلام چې حج اوکړی لس حجونه بیا آزاد شی. نو په ده باندې حج د اسلام (باقی) دي.

تشریح:- د حریت د شرطیت لپاره نقی دلیل دا دي «أيما عبد حج عشر حجج ثم عتق فعليه حجة الإسلام وأيما صبي حج عشر حجج ثم بلغ فعليه حجة الإسلام» یعنی غلام که لس حجونه اوکړی. او بیا آزاد شی. نو په ده باندې د اسلام فرض حج لازم دي یعنی د آزادئ نه وړاندې چې نې کوم حجونه کړی وو په هغې سره د حج فریضه نه اداکیږی. او د حدیث په دوهم جزء کې د بلوغ د شرطیت بیان دې یعنی کوم ماشوم چې لس حجوه اوکړل بیا بالغ شو نو په ده باندې فرض حج لازم دي. یعنی د بلوغ نه وړاندې چې نې کوم حجونه کړی وو. په هغې سره فرض حج نه دې ساقط شوي.

وَأَيُّمَا صَبِيٍّ حَجَّ عَشْرَ حِجَجٍ ثُمَّ بَلَغَ فَعَلَيْهِ حَجَّةُ الْإِسْلَامِ[1] او هر هغه ماشوم چې حج اوکړی لس حجونه، بیا بالغ شی نو په ده باندې حج د اسلام (باقی) دی

تشریح - د حریت د شرطیت لپاره عقلی دلیل دا دې چې حج بغیر دمال نه نشی کیدې. خکه چې د حج د فرصت لپاره توښه او سپرلئ باندې قدرت شرط دې او غلام د توښې او سپرلئ په ملکیت باندې قادر نه دي نو خکه دی د وجوب حج اهل هم نه دي.

وَلِأَنَّهُ عِبَادَةٌ وَالْعِبَادَاتُ بِأَسْرِهَا مَوْضُوعَةٌ عَنِ الصِّبْيَانِ او بله دا چې دا (حج) عبادت دې او عبادات پورته شوی دی د ماشومانو نه (یعنی فرض پرې نه دی)

تشریح:- دوهم دلیل دا دې. چه حج یو عبادت دې او د ماشومانو نه واړه عبادتونه پورته شوی دی. نو خکه حج هم په ماشومانو فرض نه دي.

وَالْعَقْلُ شَرْطٌ لِصِحَّةِ التَّكْلِيفِ او عقل شرط ددې دصحت د تکلیف وَكَذَا صِحَّةُ الْجَوَارِحِ لِأَنَّ الْعَجْزَ دُونَهَا لَازِمٌ او دغه شان د اندامونو صحت (شرط دې،) خکه چې بغیر د اندامونو د صحت نه عجز لازمیږی.

تشریح - شرط العقل ودليله ﴿ د عقل شرط دې مله نکولې شوې دې چه د عقل نه بغیر مکلف کول تیک نه دی شرط الصحة ودليله ﴿ د صحت شرط ددې امله لګولې شوې دې چه بغیر د صحت نه عجز لازمیږی و عاجز د هیڅ یو عبادت مکلف نه دې نو خکه په ده حج فرض نه دي

[1] من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه الحاكم في المستدرك (٤٧١/١) والبيهقي في السنن الكبرى (٢٩١/٥) رقم ٩٨٤٩.

د ړوند د حج شرعي حیثیت

وَالْأَعْمَى إِذَا وَجَدَ مَنْ يَكْفِيهِ مُؤْنَةَ سَفَرِهِ او ړوند کله چې اوموندی هغه څوک چې کفی کیږی د ده لپاره د مشقت د سفر ددہ نه وَوَجَدَ زَادًا وَرَاحِلَةً لَا يَجِبُ عَلَيْهِ الْحَجُّ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ[1] او اوموندی توښه او سپرلئ نو نه وجبیږی

تشریح - المذهبان في وجوب الحج على الاعمى ﴿ مسئله د، ده. چه ړوند کس که په زاد او راحله قادر وی خو (قائد څوک چې په ده باندې د حج فریضه ادا کولې شی) نه پیدا کیږی. نو په دې صورت کښې په اتفاق سره په ړوند باندې حج فرض نه دې. ① او که قائد موجود وی نو د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز په دې صورت کښې هم حج فرض نه دې لکه څنګه چې په ړوند باندې چې قاند نې وی نو هم د جمعې لمونځ فرض نه دې ② او د صاحبینو رحمهما الله په نیز واجب دی. ه ده باندې حج په نیز د ابوحنیفه

خِلَافًا لَهُمَا خلاف ثابت دې د صاحبینو رحمهما الله ، وَقَدْ مَرَّ فِي كِتَابِ الصَّلَاةِ او یقیناً تیر شوې دې (ددې اختلاف بیان) په کتاب الصلاة کې

تشریح:- بناء الاختلاف ﴿ بنا (بنیاد) د اختلاف دا دې چه د بل په قدرت سره کوم توان حاصلیږی ① د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز هغه معتبر نه دې. ② او د صاحبینو رحمهما الله په نیز معتبر دې. اوس پاتې شوه دا خبره چې ړوند سره قائد نه وی. او دې په زاد او راحله باندې قادر وی نو بل چا ته مال ورکول چې دده نه حج اوکړی په ده واجب دی. اوکه واجب نه دی. نو ددې حکم دا دې چه امام اعظم رحمه الله په نیز واجب نه دی او د صاحبینو رحمهما الله په نیز واجب دی. ددې تفصیل په کتاب الصلاة کې تیر شوې دی.

وَأَمَّا الْمُقْعَدُ، فَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّهُ يَجِبُ[2] او هر چې شل دې نو د امام ابوحنیفه رحمه الله نه روایت دې چه حج واجبیږی

تشریح - الروايتان عن ابى حنيفة في فرضية الحج على المقعد ﴿ مسئله ، ① د حضرت امام ابوحنیفه رحمه الله نه په ظاهر روایت کې نقل دی. چه په د ګډ، شل او فالج وهلی او چې دواړه پښې نې کټ شوی وی حج فرض نه دې اګرچه دې په زاد او راحله قادر وی. تردې چې په ده باندې په خپل مال سره په بل باندې حج کول هم واجب نه دی خکه چې کله اصلی حج واجب نه دې نو بدل به هم نه وی واجب (خکه بدل خو تقاضا کوی د مبدل منه د فرضیت) ② او حسن بن زیاد رحمه الله د ابوحنیفه رحمه الله نه روایت کړې دې چه په شل وغیره باندې حج واجبیږی علامه مرغینانی هم دا روایت ذکر کړې دې

لِأَنَّهُ مُسْتَطِيعٌ بِغَيْرِهِ په ده باند بخکه چې دې توان لرونکې دې. (دحج په ادا کولو) د بل په ذریعه فَأَشْبَهَ الْمُسْتَطِيعَ بِالرَّاحِلَةِ نو مشابه شو د توان لرونکی سره (چه توان لری) د سپرلئ

تشریح - دليل الوجوب ﴿ دلیل دا دې. چه شل د بل کس په ذریعه توان لرونکې او صاحب قدرت دې. نو دې د هغه چا سره مشابه شو. چه هغه د سپرلئ توان لری. او چې د سپرلئ توان لری. نو په هغه باندې حج فرض وی. نو په شل مستطیع به هم حج فرض وی.

[1] القول الراجح هو هذا قول ابى حنيفة رحمه الله فى ادا لحج بنفسه كذا فى ردالمحتار (١٥٤\٢) والهندية (٢١٨\١) نقلاً عن القول الراجح (٢٠٨\١) وفى وجوب الإحجاج عنه القول الراجح هو قول الصاحبين رحمهما الله أى لوجوب كذا فى رد لمحتار (١٥٤\٢) والبحرالرائق (٣١١\٢) نقلاً عن القول الراجح (٢٠٨\١)۔

[2] القول الراجح هو هذا ظاهرالرواية كذا فى الكفاية (٣٢٦\١) والعناية (٣٢٦\٢) وردالمحتار (١٥٤\٢) والخانية (١٣٤\١) والهندية (٢٠٨\١) نقلاً عن القول الراجح (٢٠٩\١)۔

وَعَنْ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى أَنَّهُ لَا يَجِبُ او د امام محمد رحمه الله نه روايت دي چه نه واجبيږي (په ده باندي حج) لِأَنَّهُ غَيْرُ قَادِرٍ عَلَى الْأَدَاءِ بِنَفْسِهِ ځکه چي دي قادر نه دي په ادا کاوه په خپله

تشريح - رواية عدم الوجوب عن محمد رحمه الله ◉ اودامام محمد رحمه الله نه نقل دی چه په شل باندي حج فرض نه دي، ځکه چي دي په خپل لاس او پښو باندي حج نشي کولي

بِخِلَافِ الْأَعْمَى لِأَنَّهُ لَوْ هُدِيَ يُؤَدِّي بِنَفْسِهِ په خلاف د ړوند ځکه چي دي ادا کوی (حج) په خپله (قاند صرف نيولي وی) يُؤَدِّي بِنَفْسِهِ فَأَشْبَهَ الضَّالَّ عَنْهُ نو مشابه شو د هغه چا سره چي د حج لاره ئي نه ورکه کړي وی.

تشريح - الفرق بين الاعمى والمقعد ◉ ددي په خلاف ړوند که هغه سره رهبر وی نو هغه په خپل لاس او پښو باندي د حج ارکان ادا کولي شی.نو ړوند د هغه چا سره مشابه شو چه لار تري ورکه شوي وی که لار خودونکي ورته ملاؤ شی نو به هغه بندي حج لازميږي نو دغه ډول که ړوند ته هم قاند ملاؤ شی نو به ده باندي حج فرض کيږي

د توښه او سپرلۍ شرطيت

وَلَا بُدَّ مِنَ الْقُدْرَةِ عَلَى الزَّادِ وَالرَّاحِلَةِ او نشته خلاصيدل د قدرت نه په توښه او سپرلۍ باندي وَهُمَا بِهِمَا وَهُوَ قَدْرُ مَا يَكْتَرِي بِهِ شِقَّ مَحْمِلٍ أَوْ رَأْسَ زَامِلَةٍ او دا (قدرت دا دي) چي په دومره مال قدر وی چه په کرايه واخلی په هغې سر د يو اوښ د کجاوه اويا (واخلی په کرايه) سر د زامله.، وَقَدْرَ النَّفَقَةِ ذَاهِبًا او د تګ راتګ په خرچه باندي قادر وی

حل اللغة ① زاملة يو اوښ ته کجاوه

تشريح - شرط القدرة على الراحلة ◉ په دي عبارت کي د توښه او سپرلۍ د قدرت بيان دي يعنی د حج د وجوب لپاره توښه او سپرلۍ بندي قدرت شرط دي

اقسمي القدرة ◉ ① اوس دا قدرت به يا په طريقه د ملکيت وی.په دي طريقه چي د سپرلۍ مالك وی.② اويا به په طريقه د استيجار(کرايه)وی.يعنی چي ده سره دومره مال وی چه دي د کجاوي يو اوښ په کرايه اخستي شی ځکه چي د کجاوي دوي (دوه) طرفونه وی او د يوي سپرلۍ لپاره يو اوښ کافی کيږي.او يا د زامله يو سر په کرايه باندي اخستي شی.زامله هغه اوښ ته وائی چه مسافرخپل سامان وغيره په هغې بارکړی ددي تفصيل دا دي که سړي کمزوري وی.او په خپله ئي د کجاوي يو اوښ په کرايه باندي د اخستلو قدرت وی.وکه په خپله ئي طاقتور وی.نود سامان بارولو لپاره د يوي زاملة په کرايه باندي د اخستلو قدرت ئي وی اود تګ راتګ په خرچه باندي ئي هم قدرت وی

لِأَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ سُئِلَ عَنِ السَّبِيلِ إِلَيْهِ ځکه چي نبی ﷺ نه ((سبيل إلى الحج)) په اړه کي پوښتنه اوشو فَقَالَ: الزَّادُ وَالرَّاحِلَةُ [1] نو نبی ﷺ ووييل چه دا زاد او راحله ده.

تشريح - دليله ◉ ځکه چي د نبی ﷺ نه پوښتنه ارشو.د [مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا] په اړه کي ،نو نبی ﷺ اوفرمائيل توښه او سپرلۍ

وَإِنْ أَمْكَنَهُ أَنْ يَكْتَرِيَ عُقْبَةً فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ او که ممکنه وی چه په کرايه (سره سپرلۍ واخلی) په طريقه د نوبت (واړه وار چي کله پرې يو سوريږي اوکله بل) نو نشته څه شی په ده باندي. السَّفَرِ لِأَنَّهُمَا إِذَا كَانَا يَتَعَاقَبَانِ لَمْ تُوجَدِ الرَّاحِلَةُ فِي جَمِيعِ ځکه چي دا دواړه نفر کله نوبت په نوبت سوريږي نو موجود نشوه سورلی په واړه سفر کي (ځکه چي د حج د فرضيت لپاره په واړه سفر کي د سپرلۍ قدرت ضروري دي).

[1] من حديث ابن عمر رضي الله عنهما اخرجه الترمذی فی الحج باب ٤ رقم ٨١٣ وابن ماجه فی المناسك باب ٦ رقم ٢٨٩٦)۔

حل اللغة ① کتری په کرايه اخستل

تشريح - عدم الفرضية بالقدرة عقبة ◉ اوکه يو کس د واړه سفر لپاره په کرايه باندي د سپرلۍ اخستلو قدرت نه وی البته د نوبت په طريقه په کرايه باندي د سپرلۍ اخستلو قدرت لری.په دي طريقه چي دري (دوه) نفر ملاؤ شی اويواوښ داسي په کرايه واخلی چه يو منزل يو کس سورلی کوی.و بل منزل بل کس سورلی کوی نو په دي صورت کي په ده باندي حج فرض نه دي

دليله ◉ ځکه چي دا دواړه نفر کله نوبت په نوبت سوريږي نو په واړه سفر کښي سپرلۍ موجود نشوه حالانکه د حج د فرضيت لپاره دا شرط دي چه د واړه سفر په سپرلۍ باندي کوه قدرت لری

د زاد او راحلة د ضرورياتو د ژوند نه زيادت

وَيُشْتَرَطُ أَنْ يَكُونَ فَاضِلًا عَنِ الْمَسْكَنِ وَعَمَّا لَا بُدَّ مِنْهُ و شرط کولای سی چي وی (د زاد او راحله) زياتي د ځاني د ستوګنې نه او د هغه څه نه چي خلاصي نه وی د هغې نه.(يعنی ضروری وی) وَكَالْخَادِمِ وَأَثَاثِ الْبَيْتِ وَثِيَابِهِ لکه خادم او سامان د کور او دده جامي

حل اللغة ① المسكن اسم ظرف د اوسيدوځای يعنی کور ② الاثاث د کور سامان

تشريح - كون الزاد والراحلة زائدتان عن الحاجة الاصلية ◉ وړاندي تير شو چه د حج د وجوب لپاره د زاد او راحله باندي قدرت شرط دي خو په دي شرط کي دا هم دی چه هغه مال په کوم چي زاد او راحله حاصلوی دده د اوسيدو د کور او ضروری سامان نه زياتي وی ضروری سامان لکه خادم ،دکور سامان لکه بستره ،توشك،د اخلی پخلی سامان اودده د استعمال جامي د سپرلۍ لپاره اس (او په موجوده وخت کي سائيکل موټرسائيکل وغيره او وسلهٔ وغيره

لِأَنَّ هَذِهِ الْأَشْيَاءَ مَشْغُولَةٌ بِالْحَاجَةِ الْأَصْلِيَّةِ ځکه چي دا شيان (څيزونه) بوخت دی په حاجت اصلی کي

تشريح.- ځکه چي د واړه شيان (څيزونه) په حاجت اصلی کښ بوخت دي.اوکوم شی چي په حاجت اصلی کي بوخت وی نو هغه دمعدوم په څير وی(لکه چي هغه هډو نشته نه)

وَيُشْتَرَطُ أَنْ يَكُونَ فَاضِلًا عَنْ نَفَقَةِ عِيَالِهِ إِلَى حِينِ عَوْدِهِ او شرط کولای شي چي وی (دا زاد او راحله) زياتي د خرج د عيال دده نه تروخت د واپس کيدو دده

تشريح.- كون الزاد والراحلة زائدتان عن نفقة العيال الى العود ◉ اودا مال (په کوم چي زاد او راحله حاصلوی) دده د واپس راتلو پورې د اهل وعيال د نفقه نه زياتي وی.ځکه چي نفقه د ښځي واجب ده.اوحق د بنده په شريعت کي مقدم وی.

لِأَنَّ النَّفَقَةَ حَقٌّ مُسْتَحَقٌّ لِلْمَرْأَةِ ځکه چي نفقه (د خپل بال بچ)حق لازم دي لپاره د ښځي ،وَحَقُّ الْعَبْدِ مُقَدَّمٌ عَلَى حَقِّ الشَّرْعِ بِأَمْرِهِ وحق د بنده مقدم وی په حق د شريعت باندي په حکم د شريعت

دليله ◉ لکه په قرآن پاك کي ارشاد دي[وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ] يعنی تاسو ته ئي هغه وړه شيان (څيزونه) په تفصيل سره بيان کړل.کوم چي په تاسو حرام شوی دی.مګر دا چي تاسو ورته مجبوره شئ وګورئ په دي آيت کي الله رب العزت د بنده د مجبورئ د امله حرام شی دده لپاره مباح ګرځولي دي او دده حق ئي په خپل حق باندي مقدم کړي دي.

د مکي د خلقو لپاره د زاد او راحلهٔ عدم شرطيت

وَلَيْسَ مِنْ شَرْطِ الْوُجُوبِ عَلَى أَهْلِ مَكَّةَ وَمَنْ حَوْلَهُمُ الرَّاحِلَةُ اونه دي شرط د وجوب خپ ،دمکي په خلګو او په هغه چ چي شاو خوا دی د دوی نه (شرط د) سورلی

تشريح.- عدم شرطية الراحلة لاهل مكة ◉ وړاندي تير شو.چه د حج د وجوب په شرطونو کي زاد او راحله باندي

قدرت هم دې خو د مکې او ددې په خواؤشا کې اوسیدونکو باندې د حج د فرضیت لپاره د راحلې شرط نه
دې ځکه چې ددې ځنې اوسیدونکو کې که یو کس د راحلې قدرت نه لرې نو په هغه باندې بیا حج وجب
دې خو په دې شرط چې په پیدل تګ باندې قادر وی.البته دا شرط ضروری دې.چه ددهٔ د تلو او واپس راتلو
پورې د بال بچ نفقه لپره خوراك كافی وی

ومن هم حوالی مکة◉باتې شوه دا چې د حوالی مکه نه څه مراد دی.نو په دې کښې دوې [دوه] اقوال دی.یو
دا چې کوم ځنګ د مکې او میقات په مینځ کښې آباد دې هغې ټولو ته حوالی مکه وائی.دوهم دا چې
ددوی او د مکې په مینځ کې د دریو ورځو نه کم مسافه وی ددې خلګو لپاره د سپرلۍ شرط نشته

لِأَنَّهُ لَا تَلْحَقُهُمْ مَشَقَّةٌ زَائِدَةٌ فِي الْأَدَاءِ فَأَشْبَهَ السَّعْيَ إِلَى الْجُمُعَةِ ځکه چې دوی پورې نه مولبنتی کیږی مشقت زیتی په
ادا کاوه (د حج کښې په سبب د تګ مناسك دحج ته) نو مشابه شو سعی د جمعې سره،

تسریح -دلیله◉دلیل دا دې چه دې خلګو ته بغیر د سپرلۍ نه د حج په کاوه څه زیات مشقت نشته نو د دوی
حج ته تلل د جمعې لمانځه ته تګ سره مشبه شوه.او د جمعې لمانځه ته د تلو لپاره سپرلۍ شرط نه ده
اګرچه مشقت وی نو دغه ډول د مکې او د حوالی مکه لپاره هم د حج د فرضیت لپاره راحله شرط نه دی

وَلَا بُدَّ مِنْ أَمْنِ الطَّرِيقِ لِأَنَّ الِاسْتِطَاعَةَ لَا تَثْبُتُ دُونَهُ او نشته خلاصې د امن د لارې نه،ځکه چې طاقت(تلو)نه
ثابتیږی بغیر د دې (امن د لارې) نه

تشریح.- شرط امن الطریق◉ علامه مرغینانی رحمه الله فرمائی.چه د وجوب حج لپاره د لارې امن هم شرط
دې.یعنی په دغه لار کې چې غالب ګمان د سلامتیا او د امن وی.ځکه چې د لارې امن نه وی.نو قدرت نه
ثابتیږی.

ثُمَّ قِيلَ: هُوَ شَرْطُ الْوُجُوبِ حَتَّى لَا يَجِبَ عَلَيْهِ الْإِيصَاءُ بیا ونیلې شوی دی.چه دا شرط د وجوب (د حج دې) تردې چې نه
واجبیږی په ده باندې وصیت وهو مروی عن أبی حنیفة رحمه الله او دا (خبره) نقل ده.د ابوحنیفه رحمه الله نه، وَقِيلَ:
هُوَ شَرْطُ الْأَدَاءِ دُونَ الْوُجُوبِ او ونیلې شوی دی.چه دا شرط د ادا دې.د وجوب نه دې.

تشریح - المذهبان في نوعية شرط امن الطریق◉بیا په دې کې اختلاف دې چه د لارې امنیت د وجوب حج لپاره
شرط دې.او که د حج ادا کاوه لپاره ،①نو بعضې مشائخو رحمهم الله فرمائیلی دی.چه د لارې امنیت د وجوب
حج لپاره شرط دې.هم دا د حضرت امام صاحب رحمه الله نه د نوادر په روایت سره نقل دی.اوهم دا د امام
کرخی او امام شافعی رحمه الله قول دې.بعضې مشائخو رحمهم الله فرمائیلی دی.چه د لارے امن د حج د ادا کاوه لپاره
شرط دې.هم دا د امام احمد رحمه الله قول دې.

لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فَسَّرَ الِاسْتِطَاعَةَ بِالزَّادِ وَالرَّاحِلَةِ لَا غَيْرُ (¹) ځکه چې نبی ﷺ تفسیر کړې دې د استطاعت په
راد او راحله سره نه په بل څیز

حل اللغة:①الزاد د سفر توښه ②الراحلة سورلی

تشریح -دلیله ◉د قول ثانی د قائلینو دلیل بیانوی.او علامه مرغینانی رحمه الله فرمائی.چه رسول الله ﷺ د [وَلِلَّهِ
عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا] تفسیر صرف په زاد او راحله سره کړې دې.که د لارې امن د وجوب لپاره
شرط وې نو رسول الله ﷺ به د زاد او راحله سره د لارې امن هم ذکر کړې وو.نو چې نبی ﷺ د زاد او راحله سره
د لارې امن نه دې ذکر کړې.نو دا ددې خبرې دلیل دې.چه د لارې امن د زاد او راحله په څیر د حج لپاره
شرط نه دې بلکه د حج ادا کاوه لپاره شرط دې.

ثمرة اختلاف المذهبین◉د اختلاف ثمره به دا وی که یو کس په زاد او راحله باندې قادر وی.او نور واره

¹) یشیر الی الحدیث السابق من حدیث ابن عمر رضی الله عنهما_

شرطونه موجود وی خو د لارې د عدم امن د امله دې حج نشی دا کولې تردې چې مرګ نه مردې نشی سود
اولنی قول د قائلینو په نیز په ده باندې د حج وصیت واجب نه دې ځکه چې د لارې د امن شرط نه دې
موجود شوې نو حج پرې واجب شوې نه دې نو د حج د وصیت کاوه څه سوال پیدا کیږی؟اود دوهم قول د
قائلینو رحمهم الله په نیز په ده د حج وصیت واجب دې ځکه چې نفس حج په ده باندې واجب شوې وو خود لارې
دعدم امن په وجه ده ادا نکړې شو نو ځکه دحج فریضه جبلې ذمې نه لرې کاوه لپره به په جبل مال کې
دحج کاوه وصیت کول ضروری او لازمی وی.

د ښځې لپاره د خاوند یا محرم شرطیت

قَالَ: (وَيُعْتَبَرُ فِي الْمَرْأَةِ أَنْ يَكُونَ لَهَا مَحْرَمٌ تَحُجُّ بِهِ) صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی او معتبر دې په ښځه کې
چې وی ددې لپره محرم چې حج کوی دا د هغه په ذریعه (أَوْ زَوْجٌ، وَلَا يَجُوزُ لَهَا) أَنْ تَحُجَّ بِغَيْرِهِمَا او یا خوند وی او نه
دې جائز ددې لپاره چې حج اوکړی بغیر ددې دواړو ځنې إِذَا كَانَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ مَكَّةَ مَسِيرَةُ (ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ) کله چې وی
په مینځ د دې او د مکه کې مسافه د درې ورځو

تشریح:- شرط وجود الزوج او المحرم مع المراة◉صورت د مسئلې دا دې که د ښځې د ښار او د مکې مکرمې
په مینځ کې د درې ورځو یا ددې نه زیات مسافه وی.نو د ښځې لپاره د حج لپاره تلل په هغه وخت کې جائز
دی چه ددې سره محرم وی.یا ددې خاوند وی.

تعریف المحرم◉محرم هغه چا ته وائی.چا سره چې همیشه لپاره نکاح نه کیږی.که د خپلوئ په وجه وی او که
د رضاعت په وجه وی او که مصاهرت (سخرګنی) په وجه وی.خو د محرم لپاره شرط دې چه هغه عاقل بالغ
آزاد یا غلام وی.که کافر وی او که مسلمان.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: يَجُوزُ لَهَا الْحَجُّ إِذَا خَرَجَتْ فِي رُفْقَةٍ وَمَعَهَا نِسَاءٌ ثِقَاتٌ او فرمائی امام شافعی رحمه الله چې جائز دې ددې
لپاره حج کله چې دا اوځی په قافله کې او ددې سره ښځې اعتباری وی. لِحُصُولِ الْأَمْنِ بِالْمُرَافَقَةِ د امله د
حاصلیدو د امن نه په ملګرتیا سره

حل اللغة:①رفق اندیوال ②ثقاة: مضبوط عاقل

تشریح:- جوازسفرالمراة عند الشافعي رحمه الله ◉حضرت امام شافعی رحمه الله فرمائی.که ښځه د ملګرو سره
برخانې د حج په سفر اوځی.چه دې سره نیکانې باعتماده ښځې وی نو ددې لپره حج ته تلل جائز
دی.اګرچه دې سره محرم او خاوند نه وی.ځکه چې د رفاقت په وجه امن حاصل دې.

وَلَنَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ او زموږ لپاره دلیل قول د رسول الله ﷺ دې لَا تَحُجَّنَّ امْرَأَةٌ إِلَّا وَمَعَهَا مَحْرَمٌ (¹) چه حج به نه
کوی ښځه مګر دې سره به وی محرم

حل اللغة: ① حج یحج حج کول

تشریح-دلائل الاحناف رحمهم الله ◉زموږ دلیل دا دې چه نبی ﷺ فرمائیلی دی بغیر د محرم نه دې هیڅ یوه ښځه د
حج لپاره نه ځی.او د (مسلم او ابوداؤد) روایت دې «لا یحل لإمرأة تؤمن بالله والیوم الآخر تسافر سفرا یکون ثلاثة
أیام فصاعداً إلا ومعها أبوها أو إبنها أو زوجها أو أخوها أو محرم منها» یعنی چې په الله او په ورځ د آخرت ایمان راوړی
نو د هغه ښځې لپاره د درې ورځو یا ددې نه زیات سفر جائز نه دې مګر دا چې دې سره ددې پلار یا خوئي
یا ددې خاوند یا ددې رور یا ددې محرم وی ددې حدیث نه هم معلومه شوه چه بغیر د محرم د ښځې لپره
سفر کول جائز نه دی.اګرچه هغه سفر د حج وی

¹) من حدیث ابن عباس رضی الله عنهما أخرجه البزار فی مسنده والدارقطنی فی سننه (۲۲۲/۲) رقم ۳۰)_

وَلِأَنَّهَا بِدُونِ الْمَحْرَمِ يُخَافُ عَلَيْهَا الْفِتْنَةُ او بله دا چې بغیر د محرم نه ویره کیدای شي په دې باندې د فتنه وَتَزْدَادُ بِانْضِمَامِ غَيْرِهَا إِلَيْهَا او زیاتیږي په یو خائي کیدو د بل چا دې سره ،وَلِهٰذَا تَحْرُمُ الْخَلْوَةُ بِالْأَجْنَبِيَّةِ وَإِنْ كَانَ مَعَهَا غَيْرُهَا او ددې امله حرام دي خانله والي د پردي ښځي سره ګرچه وی ددې سره بل څوك هم

تشريح - دوهم دليل دا دي چه بغير د محرمه په ښځه باندې د فتنې ويره ده.اوکله چې دوی ګنړې شي.نودوی د عقل په اعتبار سره ناقصي هم دی.او د دين په اعتبار سره هم نقصي دی نو په فتنه کي به نوره هم اضافه اوشي هم دا وجه ده.چه د سړی لپاره د پردي ښځي سره خانله والي حرام دي.اګرچه دغه ښځې سره بله ښځه هم موجود وی څکه چې اول یوه فتنه وه او اوس دوي [دوه] فتنې شوي نو حاصل دا شو چه بغير محرمه د دري ورو په سفر د ښځي لپاره وتل جائز نه دی.

بِخِلَافِ مَا إِذَا كَانَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ مَكَّةَ أَقَلُّ مِنْ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ په خلاف د هغه چي کله وی په مينځ ددې او د مکه کي کم مسافه د دري ورځو نه. ،لِأَنَّهُ يُبَاحُ لَهَا الْخُرُوجُ إِلَى مَا دُونَ السَّفَرِ بِغَيْرِ مَحْرَمٍ څکه چې مباح دی. د دې لپاره وتل ترهغه خائې پورې چې حد د سفر شرعی ته نه رسی بغير د محرم څخې

تشريح - جواز الخروج في اقل من مسافة السفر⊛لبته که د ښځې او مکې په مينځ کې د دري ورځو نه کم مسافه وی نو د ښځي لپاره بغير محرمه او بغير خاونده حج ته تلل جائز دی څکه چې شريعت اسلامی بغير محرمه ښځي ته د سفر د مسافه نه په کمه اندازه د وتلو اجازت ورکړي دې و په دومره لږه موده کي د فتنې ويره هم نشته.

د محرم په وجود کې د خاوند منع کولو حکم

وَإِذَا وَجَدَتْ مَحْرَمًا لَمْ يَكُنْ لِلزَّوْجِ مَنْعُهَا اوکله چې موجود وی محرم نه دی جائز لپاره د خاوند منع کول ددې

تشريح - المذهبان في جبار المنع للزوج المراة من السفر⊛صورت د مسئلې دا دې.چه کومه ښځه د حج اراده کوی که دې سره محرم وی نو د خاوند اختيار نشته چه دا د حج د فريضې ادا کاوه نه منع کړی. امام احمد رحمه الله هم ددې قائل دی.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: لَهُ أَنْ يَمْنَعَهَا لِأَنَّ فِي الْخُرُوجِ تَفْوِيتَ حَقِّهِ اوونیلی دی شافعی رحمه الله دده (خاوند لپاره جائزدی) څکه چې ددې (ښځې) په وتلو کي فوت کيږي حق دده،

تشريح:-او امام شافعی رحمه الله فرمائی چه خاوند ته دا اختيار شته.چه دا منع کړی.

⊛دليل الشافعي رحمه الله ⊛د امام شافعی رحمه الله دليل دا دي چه د ښځې محرم سره په سفر تلو کي د خاونه حق فوت کيږي او وړاندې تير شوی دی چه حق د بنده د الله په حق باندې مقدم وی نوځکه خاوند د خپل حق د ساتنه لپاره دا د حج د ارادې نه منع کولې شی نود داسې شوه لکه چې يوې ښځې د حج نذر کړې وی نو خاوند ته دا اختيار شته چه دا نذر پوره کاوه نه منع کړی

وَلَنَا أَنَّ حَقَّ الزَّوْجِ لَا يَظْهَرُ فِي حَقِّ الْفَرَائِضِ اوزموږ دليل دادې چه د خوندحق نه ښکاره کيږی په اره د فرائضو کي ،وَالْحَجُّ مِنْهَا او حج هم ددې (فرائضو)څخې دي ،حَتَّى لَوْ كَانَ الْحَجُّ نَفْلًا لَهُ أَنْ يَمْنَعَهَا تردې که چرې وی دا حج نفل،نو(اختيار) شته دې (خاوند)ته چې منع کړی دا ښځه،

دليل الاحناف رحمهم الله ⊛او زموږ دليل د دې چه د خاوند حق د فرائضو په حق کي نه ظاهريږي نو خاوند ته دا اختيار شته چه دا خپله ښځه د لمونځ کاوه نه منع کړی.يا د رمضان د روژې نه ئې منع کړی. البته که ښځې د نفلي حج اراده کړې وی.نو خاوند دا منع کولې شی.څکه چې دا په فرائض کې نه دي

وَلَوْ كَانَ الْمَحْرَمُ فَاسِقًا قَالُوا: لَا يَجِبُ عَلَيْهَا اوکه وی محرم فسق نو(عالمانو)ونيلی دی نه دې واجب په دې

باندې لِأَنَّ الْمَقْصُودَ لَا يَحْصُلُ بِهِ څکه چې مقصود نه حاصليږي په ده باندې

تشريح - حكم الحج اذا كان المحرم فاسقا⊛اوکه د ښځې محرم فاسق وی يعنی په بدکرئ کي بيب که وی نو مشائخو رحمهم الله فرمائيلی دی چه په ښځه باندې حج نه فرض کيږي څکه چې د داسې محرم په وجود سره مقصود نه حاصليږي (هغه ساتنه د ښځې دې د فتنې نه او په دې صورت کي خو فتنه زياته ده څکه چې بوبل سره به نزديکت زيات وی)

د ليونی اوماشوم محرم سره د ښځې حج

وَلَهَا أَنْ تَخْرُجَ مَعَ كُلِّ مَحْرَمٍ اوجائز دی ددې (ښځې) لپاره چې اوځي (د حج لپاره) د هرمحرم سره،

تشريح - جواز السفر مع المحرم⊛مسئله دا ده.چه په سفر کي د ښځې لپاره د محرم سره وتل جائز دی که هغه آزاد وی اوکه غلام وی مسلمان وی اوکه يا ذمی او کافر وی.

إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَجُوسِيًّا مګردا چې مجوسی وی. څکه چې دې اعتقاد کوی.لِأَنَّهُ يَعْتَقِدُ إِبَاحَةَ مُنَاكَحَتِهَا د اباحت د نکاح کاوه دې سره

تشريح -عدم جواز السفر مع المحرم المجوسي⊛البته که مجوسی وی.نو ده سره د وتلو اجازت نشته څکه چې د مجوسيانو دا عقيده ده.چه د خپلې مور او لور سره هم بغير نکاح نه جماع جائز ګنړی.او د نورو محارمو سره نکاح کول او جمع کول جائزدی.نو ددې فاسدې عقيده په صورت کي ښځې د فتنه نه چرته محفوظ پاتې کيدای شي.او کله چې د فتنې نه ساتنه نشته.نود مجوسی محرم سره سفر هم جائز نه دی.

وَلَا عِبْرَةَ بِالصَّبِيِّ وَالْمَجْنُونِ او نشته اعتبار ماشوم او ليونی لره لِأَنَّهُ لَا تَتَأَتَّى مِنْهُمَا الصِّيَانَةُ څکه چې نشي پوره کيدای په دې دواړو سره ساتنه وَالصَّبِيَّةُ الَّتِي بَلَغَتْ حَدَّ الشَّهْوَةِ بِمَنْزِلَةِ الْبَالِغَةِ اوماشومه هغه چې رسيدلې وی حد د شهوت ته په منزله د بالغې ده حَتَّى لَا يُسَافِرَ بِهَا مِنْ غَيْرِ مَحْرَمٍ تردې چې سفر نه نشي کولې په دې سره بغير د محرمه

حل اللغة: ①تتاتى: باب تفعل. حاصليدل ②الصيانة: ساتنه

تشريح:- عدم اعتبار المحرم الصبى والمجنون⊛او په محرم کي د نابالغه اوليونی څه اعتبار نشته څکه چې په دې دواړو باندې د ښځې ساتنه نه کيږي.او چې ساتنه نشي حاصليدې نوددوی په وجود کي څه فائده ده اوکومه ماشومه چې بالغه نه وی.خود شهوت حد ته رسيدلې وی نو هغه به د بالغه په مرتبه کښې وی تردې چې ددې به د محرم نه بغير سفر کول جائز نه وی.اګرچه په دې ماشومه حج فرض نه دې.

وَنَفَقَةُ الْمَحْرَمِ عَلَيْهَا او نفقه د محرم په دې باندې ده لِأَنَّهَا تَتَوَسَّلُ بِهِ إِلَى أَدَاءِ الْحَجِّ څکه چې دا رسيږي په واسطه دده ادا کاوه د حج ته

تشريح -نفقة المحرم على المراة⊛پاتې شوه دا خبره چې د سفر د انډيو.لان محرم نفقه به په چا واجب وی نو علامه مرغينانی رحمه الله فرمائی.چه د محرم نفقه په هغه ښځه ده چا چې دې خپل انډيوال جوړ کړې دې څکه چې هم ښځې دې د حج ادا کاوه ذريعه جوړه کړې ده.ددې نه معلومه شوه.چه د ښځي په حق کي د توښه او سپرلئ د قدرت په اړه کي دا هم ګډ دی.چه د محرم د نفقه قدرت هم لري.

وَاخْتَلَفُوا فِي أَنَّ الْمَحْرَمَ شَرْطُ الْوُجُوبِ أَوْ شَرْطُ الْأَدَاءِ او احتلاف کړې دې عالمانو رحمهم الله په دې کي چې محرم شرط د وجوب دې او که شرط د ادا دې.عَلَى حَسَبِ اخْتِلَافِهِمْ فِي أَمْنِ الطَّرِيقِ ، په څير د اختلاف د دوی په امن د لار کي.

تشريح.- احتلاف المشائخ في كون المحرم شرط الوجوب اوالاداء⊛ د مشائخو رحمهم الله په دې کي احتلاف دې چه د محرم وجود د حج د وجوب شرط دې.او که د حج د ادا شرط دې په دې کښې هم هغه اختلاف دې.کوم چې د لارې د امن په سلسله کي تير شوې دې.

شره د اختلاف د: دا چه: كومو حضرا تو په نيز د محرم وجود د حج د وجوب شرط نه دي.د هغوي په نيز مالداره ښځه كه د محرم د عدم وجود په وجه حج نشي كولې.نو د مرګ په وخت كښې به په خپل مال كې د حج كولو وصيت كول په دې واجب نه وي خكه چې په دې باندې حج فرض شوې نه دې نو بيا وصيت نه خكه واجب نشي . او كوم حضرات چې د محرم وجود د حج د اداء لپاره شرط ګرځوي نود هغوي په نيز په ښځه باندې وصيت كول واجب دي.خكه چې د دوى په نيز په دې باندې ح فرض شوې دې.خو د محرم د عدم وجود د اطله دې ادا نشوه كولې نود حج فريضه د خپل ځان نه ساقط كاوه لپاره په دې باندې وصيت كول د حج د درجه په مال كښ دې هر كس حج بدل وكړي كه هغې وصيت ونكړو نو ګناهګار به وي

د احرام نه روسته د ماشوم بالغ كيدل

| ولو مضى صبي مضت حرم وعتق نمضيا | وكه د احرام تړلو نه روسته ماشوم بالغ شو يا غلام آزاد كړې شو | لمضيا | نودې دوارو خپل حج جاري اوساتلو | لم يجزهما عن حجة الإسلام | نه جائز كيږي د دې دوارو لپاره د اسلامي حج نه، لأن إحرامهما انعقد لأداء النفل خكه چې د دوى احرام تړلې شوې وو لپاره ادا كاوه د نفلي حج فلا ينقلب لأداء الفرض نو نه ګرځي.د ادا كولو د فرض دپاره.

حل اللغة: ① مضيا: مضى يمضى (ض)، تيريدل، پوره كول

تشريح:- **عدم اداء فريضة الحج بالاحرام للنفل**⊛مسئله دا ده كه نابالغه ماشوم داحرام تړلو نه روسته بالغ شو. يا غلام د احرام تړلو نه روسته آزاد شو بيا دې دواړو د حج اركان پوره كړل نوفرض حج ادا نشو.بلكه د دوى د زاد او راحله قدرت وى نو په هر يو باندې فرضي حج ادا كول لازم دى لكه چې دې دوارو دنفلي حج لپاره احرام تړلې وو نودا به د فرضي حج ادا كاوه باندې نه بدليږي.نو په دې احرام سره هم نفلي حج ادا كولې شي.د فرضي حج ادا كاوه لپاره به بيا سفر كوي.

السوال⊛دلته يو سوال كيږي.هغه دا چې په حج كې احرام شرط دې لكه څنګه چې د لمانځه لپاره اودس شرط دي اود بلوغ نه روسته په دغه اودس باندې لمونځ كول جائز دي كوم چې ئې د بلوغ نه وړاندې كړې وو.خودا په هغه وخت كې دې.چه هغه د عمر په اعتبار سره بالغ شوې وى.څكه كه د احتلام په وجه بالغ شوې وى نودده اودس ماتيږي.بهرحال لكه څنګه چې په دې اودس باندې فرض لمونځ كول جائز دي كوم چې ئې د بلوغ نه وړاندې كړې وو دغه رول په هغه احرام باندې فرض حج ادا كول بايد ده چې جائز شي.كوم احرام چې د بلوغ نه وړاندې تړلې شوې وى.

الجواب⊛ددې ځواب دا دې.چه زمونږ په نيز احرام په نيت سره متحقق كيږي اود احرام تړلو سره دستي د حج افعال پيل كيږي د حج د افعالو پيل كاوه لپاره د نوى نيت اړتيا نه وى ددې په خلاف اودس خكه چې دا د لمونځ پيل كاوه نه وړاندې متحقق كيږي حاصل دا چې د احرام اودحج د افعالوشروع كاوه په مېنځ كښې څه وخت فاصل نه وى بلكه د احرام تړلو سره دستي د حج افعال پيل كيږي اود اودس او لمونځ په مېنځ كې وخت فاصل وى.نو ددې توپير باوجود يو په بل باندې قياس كول څنګه ټيك كيداې شي ددې امله كه ماشوم د اودس سل كاوه نه روسته دستي لمونځ باندې پيل اوكړله او بيا دې د عمر په اعتبار بالغ شو نوده د لمونځ نيت بدل كړلود فرض نيت ئې اوكړلو نو دا لمونځ فرض نه ګرځي نو دغه شان چې كله ماشوم احرام اوتړي او نفلي حج پيل كړي بيا بالغ شي اوده د فرضي حج ادا كاوه نيت اوكړلو نودا نفلي حج په فرضي كې نه بدليږي.

د ماشوم د بلوغ نه وړاندې د نيت تجديد

ولو جدد الصبي الإحرام قبل الوقوف وكه نوې كړلو ماشوم احرام وړاندې د وقوف نه په عرفات. ونوى حجة الإسلام جاز ونيت ئې وكړلو د فرضي حج نو جائز دې والعبد لو فعل ذلك لم يجز وغلام كه داسې اوكړلو نو نه جائز كيږي

حل اللغة: ① جدد، د نوې سر نه كول

تشريح:- **جواز تجديد احرام الصبى دون الغلام**⊛صورت د مسئلې دا دې چه ماشوم احرام اوتړلو اوبيا بالغ شو.د وقوف عرفه نه وړاندې ئې احرام مات كړلو.اود فرض حج لپاره ئې احرام اوتړلو نوجائز دي.خو كه غلام احرام اوتړلو اوبيا آزاد شو.كه ده احرام مات كړلو.اود وقوف عرفه نه وړاندې ئې د فرضي حج لپاره احرام اوتړلو نوجائز نه دى.

لأن إحرام الصبي غير لازم.خكه چې احرام دماشوم نه لازميږي.لعدم الأهلية.ئې د عدم اهليت په وجه د العبد لازم واحرام د غلام لازميږي فلا يمكنه الخروج عنه نو نه دى ممكن دده لپاره خروج ددې نه بالشروع في غيره والله أعلم په پيل كاوه سره په بل (حج) كې.

تشريح:- **وجه الفرق بينهما**⊛وجه د توپير دا ده چه د نابالغه احرام د هغه د عدم اهليت ود اسلام په احكامو د عدم تكليف د امله غيرلازم وو.هم دا وجه ده كه ده د ممنوع فعل ارتكاب كړې وى.نو په ده باندې تاوان واجب نه دې.نوهركله چې دده احرام غير لازم شو.نوددې ماتول هم جائز شو پاتې شوغلام نو دهغه احرام لازمونكې دې.خكه چې هغه د شريعت په احكامو مكلف دې هم دا وجه ده.كه ده د احرام په حالت كې ښكار اوكړلو.نوپه ده باندې روژې واجبيږي.خكه ده ښكار اوويشتلو.نوددې په وجه ئې په خپل احرام كې د جنايت ارتكاب اوكړلو.البته دومره خبره ضرور ده.چه دې كفاره په مال سره نشي ادا كولې خكه چې غلام د مال مالك نه وى نو ددې امله په مال سره د كفاره ادا كاوه اهل هم نه دې بهرحال كله چې د غلام احرام لازمونكې دې.نودا احرام نشي ماتولې چې ددې په ځائې بل احرام اوتړي.

د ميقات تعريف او ځايونه

فصل والمواقيت (دا فصل د مواقيتو (په بيان كې) دې. التي لا يجوز أن يجاوزها الإنسان إلا محرما خمسة هغه (ځايونه) چې جائز نه دى چې تير شي د هغې نه انسان مګر په حالت داحرام كښې پنځه دى

حل اللغة: ① مواقيت جمع ميقات معين وخت

تشريح - **الربط بما قبله**⊛تراوسه پورې ددې بيان اوشو.چه حج په چا فرض دې او په چا نه دې.اود حج د فرضيت كوم كوم شرطونه دى اوس په دې فصل كې ددې بيان كيږي چه د حج پيل به د كوم ځائې نه كيږي.

معنى المواقيت⊛مواقيت جمع د ميقات ده اوميقات د مقرر وخت لپاره راځي.خو دلته مجازاً د ځائې لپاره استعمال شوې دې.اوس دلته د مواقيت نه هغه ځايونه مراد دى.د كومو نه چې بغير داحرام نه تيريدل جائز نه دى.او مواقيت پنځه دى.

لأهل المدينة ذو الحليفة، ولأهل العراق ذات عرق، ولأهل الشام الجحفة، ولأهل نجد قرن، ولأهل اليمن يلملم د مدينې د خلكو لپاره ذوالحليفه اود عراق د خلكو لپاره د ت عرق، ود شام د خلكو لپاره جحفه اود نجد د خلكو لپاره قرن اود يمن د خلكو لپاره يلملم

تشريح:- **المواقيت الخمسة**⊛ ①د مدينې د خلكو ميقات ذوالحليفه دې.حليفه د حلفة تصغير دې.دلته وړاندې يو وونه وه.او اوس پكې جمات جوړ شوې دې.دا د مدينې منورې نه شپږ ميله لرې دې ②د عراقيانو لپاره ذات عرق ميقات دې.دا د مكې مكرمې نه په دوى [دوه] ځلويښت ميله كې پروت دې حضرت عمر رضي الله عنه د كوفې او بصره د فتح كاوه نه روسته هم دا ځائې ميقات مقرر كړې وو.

السوال وجوابه ﴿حو به دي باندي اعتراض كيږي چه ﴿هكذا وقت رسول الله ﷺ هذه المواقيت﴾ ځنګه صحيح دي حالانكه د نبي ﷺ په وخت كي عراق فتح شوي نه وو ددې ځواب دا دې چه نبي ﷺ ته د وحي په ذريعه دا خبر وركړې شوي وو، چه شام او عراق به فتح كيږي.او عراق به د شام په شان دارالاسلام وي. ددې امله نبي ﷺ د عراقيانو او شاميانو لپاره ميقات مقرر كړې وو ③ د شاميانو ميقات جحفه ده. هم دا د مصريانو ميقات دې ددې ځاى نه مكه ۸۲ ميله لرې ده او مدينه منوره درې منزله او ،بحر قلزم، شپږ ميله لرې دې④ د نجديانو ميقات،قرن، دې⑤ د يمنيانو ميقات يلملم دې.دا د مكي نه د جنوب په اړخ ديرش ميله لرې دي.

هَكَذَا وَقَّتَ رَسُوْلُ اللّٰهِ هٰذِهِ الْمَوَاقِيْتَ لِهٰؤُلَاءِ (١) هم دغه دول مقرر كړې دى رسول الله ﷺ دا مواقيت ددې خلګو دپاره.

تشريح - دلائله ﴿صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي چه موقيت د احديثو نه ثابت دى د ذات عرق نه سوې د پاته ځلورو ميقاتونو ثبوت په صحيحينو كي دې اوذات عرق ثبوت په مسلم او ابوداود كي دې.① په صحيحينو كي د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما حديث دې چه ﴿أن رسول الله ﷺ وقت لأهل المدينة ذالحليفة ولأهل الشام الجحفة ولأهل نجد قرن المنازل ولأهل اليمن يلملم هن لهن ولمن أتى عليهن من غير أهلهن من أراد الحج والعمرة ومن كان دون ذالك فمن حيث شاء حتى أهل مكة من مكة﴾ يعني رسول الله ﷺ مقرر كړې دى د مدينې د خلګو لپاره ذوالحليفه اود شاميانو لپاره جحفه اود نجديانو لپاره قرن منازل اود يمنيانو لپاره يلملم دا د دوى لپاره دي اود هغه چا لپاره چې په دوى باندې راځي سوې د دوى نه څوك چې اراده د حج او د عمره لرى اود دوى نه علاوه چې څوك په دې راشي.نو د كوم ځائې نه چې ئې خوښه وي.تردې چې د مكې د خلګو لپاره مكه ده.چه ددې نه دې احرام تړي.

وَفَائِدَةُ التَّاقِيْتِ الْمَنْعُ عَنْ تَاْخِيْرِ الْاِحْرَامِ عَنْهَا اوفائده د ميقات منع ده د روستو كوه د احرام ددې ځايونو نه، لِأَنَّهُ يَجُوْزُ تَقْدِيْمُهُ عَلَيْهَا بِالْاِتِّفَاقِ ځكه چې جائز دې تقديم ،د احرام، په دې باندې په اتفاق سره.

حل اللغة ① تاقيت: د وخت تعين كول

تشريح - علامه مرغيناني رحمه الله فرمائي چه ددې ميقاتونو د مقرر كاوه فائده دا ده چه چې ددې ميقاتونو نه د احرام تاخير منع دې.دا مطلب نه دې.چه ددې ميقاتونو نه وړاندې احرام نشي تړلې.ځكه چې د ميقات نه وړاندې احرام تړل په اتفاق سره جائز دي

د آفاقي لپاره بغير احرامه د ميقات نه د تيريدو حكم

ثُمَّ الْاٰفَاقِيُّ اِذَا انْتَهٰى اِلَيْهَا عَلٰى قَصْدِ دُخُوْلِ مَكَّةَ عَلَيْهِ اَنْ يُّحْرِمَ بيا آفاقي چې كله اورسي دې ته په قصد د داخليدو د مكې،لازم ده په ده باندې چې احرام اوتړي قَصَدَ الْحَجَّ اَوِ الْعُمْرَةَ اَوْلَمْ يَقْصِدْ عِنْدَنَا وَغَيْرُهُمَا كه قصد ئې د حج كړې وي اوكه نه زموږ په نيز،

حل اللغة ① آفاقي دمراقيت نه بهر اوسيدونكې

تشريح - مقات اهل مكة ﴿آفاقي هغه خلګو ته وائي چه د ميقات نه بهر اوسي.اوڅوك چې د ميقات دننه اوسي هغه ته مكي وائي دآفاقي كسانو ميقاتونه خو هغه دى كوم چې موږ په تيرو شوو صفحاتو كي ذكر

(١) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه البخاري في الحج باب ۷ رقم ۱۵۲٤ ومسلم في الحج رقم ۱۱ وابوداود في المناسك باب ۸ رقم ۱۷۳۸ وأحمد في المسند(۱ ،۲۳۸)_

كړل ومكي يعني دهغه خلګو ميقات چې د ذكر شوو ميقاتونو اود حرم په مينځ كي اوسيږي،زمين حل، دې يعني د حرم پيل كيدو نه وړاندې وړاندې دې احرام اوتړي

احرام المتجاوز عن الميقاتين وعن الميقات الواحد ﴿ ① د صاحب عنايه رحمه الله بيان مطابق ضابطه دا ده چه كوم كس د آفاقي او مكي دواړو ميقاتونو نه تيريدل غواړي.نود هغه لپاره داحرام نه بغيرتيريدل جائز نه دى اوكوم كس چې صرف د يو ميقات يعني د آفاقي د ميقات نه د تيريدو اراده لرى ② او كه د مكې د ميقات نه ئې دتيريدو اراده نه وي نو دده لپاره بغير احرامه تلل جائز دى مثلاً چې يوكس په حل يا جده كي يوځائې ته د تلو اراده لرى.نوپه ده باندې د احرام تړل واجب نه دى.

المذهبان في وجوب الاحرام على عازم المكة لغيرالحج والعمرة ﴿ددې ضابطه په رڼا كي صورت د مسئلې دا دې كه يو آفاقي كس مكه مكرمه ته د داخليدو په اراده ميقات ته اورسيدلو ① نو زموږ په نيز په ده باندې احرام تړل واجب دى.كه د ده اراده د حج كاوه وي اوكه دعمره،يا ددې نه علاوه د تجارت وغيره ،اراده ئې وي هم دا د امام احمد رحمه الله مذهب دې ② اودامام شافعي رحمه الله په نيز كه حج يا دعمرې ادا كاوه لپاره ئې د مكې دتلو اراده وي.نواحرام تړل به واجب وي.اوكه ددې نه علاوه بله څه اراده ئې وي نوداحرام تړل واجب نه دى.

دلائل الشافعي رحمه الله ﴿ ① دامام شافعي رحمه الله دليل دا دې چه احرام دحج يا عمرې لپاره مشروع شوې دې نوچه په دې دواړو كي د كوم اراده لرى.نواحرام به لازم وي كني نه به وي ② دوهم دليل دا دې چه رسول الله ﷺ فتح مكه په موقع مكې ته بغير احرامه داخل شوې وو.ځكه چې د فتح مكه په موقع د نبي ﷺ اراده نه د حج وه اونه دعمرې،بلكه فتح مكه ئې اراده وه.

الجواب من حديث الشافعي ﴿اودامام شافعي رحمه الله د اړخه چې د فتح مكه كوم حديث پيش شوې دې د هغې نه ځواب دا دې چه د فتح مكه په ورځ د نبي ﷺ بغير داحرامه داخليدل دهغوى د خصوصيتو څخه دى لكه ځنګه چې نبي ﷺ د مكې د فتح په ورځ په خپله خطبه كي فرمائيلى وو ﴿إن مكة حرام حرمها الله تعالى يوم خلق السموات والأرض وإنها لم تحل لأحد قبلي ولا تحل لأحد بعدي وإنما أحلت لي ساعة من نهار ثم عادت حراماً إلى يوم القيامة﴾ يعني مكه معظمه الله تعالى د هغه ورځ نه محترم پيدا كړې ده د كومې ورځې نه چې ئې مځكه او آسمانونه پيدا كړي دى.نه زما نه وړاندې دچا لپاره حلاله شوې ده او نه زما نه روسته به دچا لپاره حلاله شي البته زما لپاره د ورځې په يو ساعت كي حلاله شوې وه اوبيا ددې حرمت د قيامته پورې واپس شو يعني اوس كه زه هم مكې ته داخليږم نوزما لپاره به هم احرام تړل ضروري وي

لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {لَا يُجَاوِزُ اَحَدٌ الْمِيْقَاتَ اِلَّا مُحْرِمًا} (١) د امله د وينا د رسول الله ﷺ نه دې تيريږي څوك د ميقات نه مګر په حالت د احرام كي،

دليل الاحناف رحمهم الله ﴿زموږ دليل دابن عباس رضي الله عنهما حديث دې. ﴿قال رسول الله ﷺ يقول لا يجاوز الميقات أحد إلا محرماً﴾ فرمائي چه ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلي دى چه فرمائيل ئې هيڅ كس دې د ميقات نه د احرام نه بغير نه تيريږي.ددې حديث اطلاق په دې دلالت كوي چه د ميقات نه تيريږي اومكې ته ځي نوكه هغه د حج يا عمرې اراده كړې وي.او يا ئې د تجارت وغيره اراده كړې وي.په هرصورت كي په ده باندې احرام واجب دى.

وَلِاَنَّ وُجُوْبَ الْاِحْرَامِ لِتَعْظِيْمِ هٰذِهِ الْبُقْعَةِ الشَّرِيْفَةِ او ځكه چې وجوب د ،حرام د تعظيم د دې زمكې مقدسې لپاره دى

(١) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه ابن ابي شيبة في مصنفه والطبراني في معجمه والشافعي في مسنده والبيهقي في معرفة وفي السنن الكبرى (٥/٤٤) رقم ۸۹۲٤)_

فَيَسْتَوِي فِيهِ الْحَاجُّ وَالْمُعْتَمِرُ نو برابر دي په دې كي حاجي اوغيرد حجي

حل اللغة* ① يستوي،استوي يستوي: برابر كيدل

تشريح - دوهم دليل دا دې چه احرام تړل د حرم د زمكې د عزت لپاره مقرر شوې دې دحج يا عمرې د امله نه دې مقرر شوې هم دا وجه ده چه كوم نفر په حرم اومكه كښې اوسيږي .په هغوى باندې هم احرام واجب دې بهرحال احرام تړل د مكې د زمكې د تعظيم لپاره مشروع شوې دې اوپه تعظيم كښې واړه برابر دى كه هغه د حج اراده كوي اوكه د عمرې،اويا ددې دواړو نه سوې د تجارت وغيره اراده كوي.

په ميقات كې د ننه اوسيدونكي لپاره بغير احرامه داخليدل

وَمَنْ كَانَ دَاخِلَ الْمِيقَاتِ لَهُ أَنْ يَدْخُلَ مَكَّةَ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ لِحَاجَتِهِ اوڅوك چې وى داخل په ميقات كې جائز دى ده لپاره چې د حل شي مكې ته بغيراحرامه،د امله د حاجت دده،

تشريح:- جوازدخول مكة بغيرالاحرام لداخل الميقات◉مسئله دا ده.چه كوم كس په ميقات كې دننه وى. برابره ده كه دې دهغه ځائې د اوسيدونكو څخه وى اوكه د څه حاجت لپاره هلته موجود وى.كه دا كس د څه حاجت لپاره مكې ته داخليږي.نوده لپاره بغيراحرامه داخليدل جائز دى،.كرچه د حرم دتعظيم اعتقاد په دې كس باندې واجب دې.خو په بدن باندې ددې اظهار دده نه پورته شوې دې

لِأَنَّهُ يَكْثُرُ دُخُولُهُ مَكَّةَ ځكه چې زيات وى داخليدل دده مكې ته، «وَفِي إِيجَابِ الْإِحْرَامِ فِي كُلِّ مَرَّةٍ حَرَجٌ بَيِّنٌ» او په واجبولو د احرام كې په هرځل كې حرج ښكاره دې.

حل اللغة* ① يكثر: زياتيدل ② بين واضح

تشريح - دليله◉ځكه چې نسانى حاجتونو او دېوى ضروورياتوپوره كاوه لپاره دا كس زيات مكې ته داخليږى او په ورځ كښې څو څو ځله تګ راتګ كيداې شى.نوكه په دې كس باندې هرځل داخليدو لپاره د احرام تړل واجب اوګرځولې شى نو په دې كې ښكاره حرج دې اوالله تعالى د بندګانو نه حرج پورته كړې دې ارشاد دې.وَمَا [وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ]

فَصَارَ كَأَهْلِ مَكَّةَ حَيْثُ يُبَاحُ لَهُمُ الْخُرُوجُ مِنْهَا ثُمَّ دُخُولُهَا بِغَيْرِ إِحْرَامٍ لِحَاجَتِهِمْ نو شو په شير د اهل مكه په دې سې شان چې جائز دى ددوى لپاره وتل ددې نه او بيا داخليدل بغير احرامه،د امله دحاجت ددوى،

حل اللغة* ① يباح، باح يبوح (ن): ښكاره كيدل

تشريح - نظيره◉نوچه په ميقات كې دننه اوسيږى دې په شير دهغه چا شو چه په مكه كې دننه اوسيږى نو لكه ځكه چې د مكې خلګو لپره بغيراحرامه د مكې نه وتل او بيا ورته داخليدل مباح دى دغه شان چې څوك په ميقات كې دننه اوسيږى د هغه لپره هم بغيراحرامه مكې ته داخليدل جائز دى.

بِخِلَافِ مَا إِذَا قَصَدَ أَدَاءَ النُّسُكِ لِأَنَّهُ يَتَحَقَّقُ أَحْيَانًا فَلَا حَرَجَ په خلاف ددې صورت چې قصد نې كړې وى.د ادا كاوه د مناسك ،ځكه چې دا پيښيږى كله كله نو نشته حرج په واجبولو د احرام كې)

تشريح - وجوب الاحرام للميقاتى عند الدخول بقصدالحج اوالعمرة◉خوكه يو ميقاتي كس د حج يا د عمرې په اراده مكې ته داخليدل غواړى نوده لپره احرام تړل واجب دى ځكه چې په دې اراده باندې تلل خو كله كله وى اوكله كله احرام تړلو كې حرج نشته نوځكه په دې اراده مكې ته د داخليدو لپاره احرام تړل واجب كړې شو

اﺳﺘﺪﻻﻝ صاحب العناية◉صاحب دعنايه رحمه الله فرمائى چه اصل دا دې چه د لرګو راجمع كونكى ته رسول الله ﷺ بغيراحرامه مكې ته د اخليدو اجرت كړې وو ددې نه معلومه شوه.چه په ميقات كې دننه او دمكې نه بهر وى نود هغوى لپره هم د خپلو ضروورياتو پوره كولوپه غرض بغيراحرامه مكې ته داخليدل جائز دى

په ميقاتونو باندې د احرام د تقديم حكم

فَإِنْ قَدَّمَ الْإِحْرَامَ عَلَى هَذِهِ الْمَوَاقِيتِ جَازَ كه وړاندې نې كړلو احرام په دې ميقاتونو جائز دې

تشريح:- جوازتقديم الاحرام على الميقات◉مسئله وړاندې بيان شوې ده چه د افاقى لپره ميقات ته په رسيدو احرام تړل واجب دى.ددې دا مطلب هيڅ كله نه دې.چه د ميقات نه وړاندې احرام تړل جائز نه دى كه يو كس د خپل كور نه احرام اوتړلو نو جائزده بلكه غوره ده

لِقَوْلِهِ تَعَالَى «وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ» د امله د قول د الله تعالى نه وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ وَإِتْمَامُهُمَا أَنْ يُحْرِمَ بِهِمَا مِنْ دُوَيْرَةِ أَهْلِهِ وَأَتِمُّوا الْحَجَّ،او اتمام ددې دواړو دا دې چه احرام اوتړى ددې دواړو لپره د كورونو د خپل اهل نه، كَذَا قَالَهُ عَلِيٌّ وَابْنُ مَسْعُودٍ رضي الله عنهما داسې ونيلى دى حضرت على او ابن مسعود وَالْأَفْضَلُ التَّقْدِيمُ عَلَيْهَا او غوره تقديم دې په دې ميقاتونو باندې

تشريح:- دليله◉دليل دا دې.چه دالله تعالى د قول(وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ)كوم تفسيرونه شوى دى يو تفسيردا شوې دې چه د حج اوعمرې لپاره دخپل وطن نه احرام اوتړئ.اوپوره نې كړئ.هم دا تفسيرد حضرت على اوعبدالله بن مسعود نه منقول دې ددې تفسير نه معلومه شوه چه احرام په ميقاتونو باندې مقدم كول جائز دې

أوجه تصغيرالدار◉په دې ځائې كې د (دار) تصغير راوړلو وجه د ده چه د بيت الله د عظمت په مقابله كې هر كور وركوټې دې

لِأَنَّ إِتْمَامَ الْحَجِّ مُفَسَّرٌ بِهِ وَالْمَشَقَّةُ فِيهِ أَكْثَرُ وَالتَّعْظِيمُ أَوْفَرُ ځكه چې د اتمام د حج تفسير شوې دې په دې سره چې د كور نه احرام اوتړى) او مشقت په دې كې زيات دې او تعظم په كې ډير دې

تشريح - وجوه تقديم الاحرام على المواقيت◉صاحب دهدايه رحمه الله فرمائى چه په ميقاتونو باندې د احرام وړاندې كول افضل دى ① اول خو ددې امله چې په آيت (وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ)كې د آيت تفسير په دې سره شوې دې ② بله خبره دا ده.چه د كور نه احرام تړلو كې مشقت زيات دې.اوچه په كوم عبادت كې مشقت زيات وى هغه افضل وى.لكه چې په حديث كې راغلى دى «أفضل العبادات أحمزها» عبادت هغه غوره دې.چه په كوم كې مشقت زيات وى ③ دريمه خبره دا ده چه په دې كې د بيت الله تعظيم ډيرزيات دې اود حج او عمرې مقصد تعظيم د بيت الله دې نود احرام په تقديم كې په دې تعظيم كې زياتوالى دې

وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ إِنَّمَا يَكُونُ أَفْضَلَ إِذَا كَانَ يَمْلِكُ نَفْسَهُ أَنْ لَا يَقَعَ فِي مَحْظُورٍ او د ابوحنيفه رحمه الله نه روايت دې چه افضل دې خو په دې شرط چې مالك وى د نفس خپل چې اخته به نشى په محرماتو د احرام كې

تشريح:- فضل تقديم الاحرام بشرط الاجتناب عن المحظورات◉د امام ابوحنيفه رحمه الله نه يوروايت دا هم دې چه په ميقات باندې د احرام تقديم په هغه صورت كې افضل دې چه د سړى په خپل نفس باندې قابووى چه دې نه څه ناجائز كار اونكړى.كه دا قابو نې نه وى.نوبيا ميقات ته په رارسيدو د احرام تړل غوره دى

په ميقات كې د ننه خلقو ميقات

وَمَنْ كَانَ دَاخِلَ الْمِيقَاتِ فَوَقْتُهُ الْحِلُّ) اوڅوك چې وى دننه په ميقات كې نو ميقات دده زمين حل دې ، مَعْنَاهُ الْحِلُّ الَّذِي بَيْنَ الْمَوَاقِيتِ وَبَيْنَ الْحَرَمِ لِأَنَّهُ يَجُوزُ إِحْرَامُهُ مِنْ دُوَيْرَةِ أَهْلِهِ مراد ددې (زمين)حل دې هغه چې په مينځ د ميقات او حرم كې دې.ځكه چې جائز دې احرام دده د كورونو د خپل اهل نه،وَمَا وَرَاءَ الْمِيقَاتِ إِلَى الْحَرَمِ مَكَانٌ وَاحِدٌ اود ميقات نه اخواه ترحرمه پورې يوځائې دې.

تشريح:- إحرام المكى من الحل◉مسئله دا ده چه كوم كس په ميقات كې دننه اوسيږي وى نوده د احرام تړلو ځائې زمين حل (بهردحرم) دې.اود ،حل، نه هغه برخه مراد ده كومه چې د آفاقى حلګو د ميقاتونو او حرم

به مينځ كي ده

دليله ⊛ دليل دا دي چه وړاندې تير شوي دي چه د حج يا عمري اراده كونكو لپاره د خپل وطن نه احرام تړل جائز دي او دده وطن چونكه په ميقات كي دننه دي نو ځكه دده لپاره په ميقات كي دننه يعني د زمين حل نه احرام تړل دي او چونكه دده لپاره د خپل وطن نه احرام تړل جائز وو ځكه چې په زمين حل كي او سيږي نو چه د كوم ځائي نه ئې خوښه وي احرام تړلے شي ځكه چې د ميقات دننه نه واخله تر حرم مكې پورې چې كوم حدود دي دا واړه يو ځائي دي.

دمكي د حج او عمري داحرام ځايونه

﴿وَمَنْ كَانَ بِمَكَّةَ فَوَقْتُهُ فِي الْحَجِّ الْحَرَمُ وَفِي الْعُمْرَةِ الْحِلُّ﴾ اوځوك چې وى دننه په مكه كي نو مقات د ده په حج كي حرم دي او په عمره كي زمين حل دي

تشريح - ميقات المكى للحج الحرم وللعمرة الحل ⊛ ① صورت د مسئلې دا دي چه كوم كس په مكه كي موجود وي برابره ده كه هغه د مكې اوسيدونكې وي او كه وختي طور پكي ديره وي نود حج كوه په صورت كي د هغه د احرام تړلو ميقات حرم دې يعنى د حرم په حدودو كي چې د كوم ځنې نه ئې خوښه وي احرم دې اوتړي. ② او كه د عمرې احرام تړي نود حرم د حدودو نه دې بهر شي چه د زمين حل نه دې احرام اوتړي او د عمرې اركان دې ادا كړي.

﴿لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَمَرَ أَصْحَابَهُ أَنْ يُحْرِمُوا بِالْحَجِّ مِنْ جَوْفِ مَكَّةَ﴾ (١) ځكه چې نبي ﷺ حكم كړې وو صحابو ﷺ خپلو ته چې احرام اوتړي د حج لپاره د مكې د مينځ نه،

حل المغة: ① **جوف** دننه برخه

تشريح - دليل ميقات الحج ⊛ دليل دا دي چه نبي ﷺ د حجة الوداع په موقع صحابه كرامو ﷺ ته فرمائيلي وو چه په تاسو كي چا سره هدى نه وي راوستے هغه دې عمره اوكړي او حلال دې شي نو هغوى هم داسې اوكړلو بيا چې كله د ترويه ورځ شوه نو نبي ﷺ صحابو ﷺ ته حكم وكړلو چه په مكه كي دننه احرام اوتړي هغوى ته ئې د مكې نه د وتلو حكم نه وو كړې. ددې نه معلومه شوه چه كوم كس په مكه كي وي د هغه لپاره په مكه كي د حج لپاره احرام تړل جائز دي

﴿وَأَمَرَ أَخَا عَائِشَةَ أَنْ يُعْمِرَهَا مِنَ التَّنْعِيمِ﴾ (٢) او حكم ئې كړې وو رور د عائشه ﷺ ته چې عمره اوكړي په هغې باندې د تنعيم نه، ﴿وَهُوَ فِي الْحِلِّ﴾ او دا (تنعيم) په زمين حل كي دي.

تشريح - دليل ميقات العمرة ⊛ بې دې دا خبره ښكاره وي چه حضرت عائشې ﷺ هم د نورو صحابو ﷺ سره د عمرې لپاره احرام تړلې وو خو هغې د حيض ويسه راغله نو نبي ﷺ ورته حكم اوكړلو چه د عمرې احرام پرانيزه بيا چې كله د ترويه ورځ راغله نو د حج د احرام حكم ئې ورته وركړلو بيا چې كله د حج نه فارغ شول نو حضرت عائشې ﷺ عرض اوكړلو يا رسول الله ﷺ «تنطلقون بحجة وعمرة وأنطلق بحج فأمر عبد الرحمن بن ابي بكر ﷺ أن يخرج معها إلى التنعيم فاعتمرت بعد الحج» يعنى حضرت عائشې ﷺ عرض اوكړلو. يا رسول الله ﷺ تاسو او ستاسو صحابو حج او عمره دواړه اوكړل او واپس كيږئ او ما صرف حج اوكړلو. او ځم نو نبي ﷺ د ام المؤمنين ﷺ ارمن پوره كاوه لپاره ددې رور حضرت عبدالرحمن بن ابي بكر ﷺ ته حكم اوكړلو چه په خور باندې د مقام تنعيم نه عمره ادا كړه. يعنى د عمرې لپاره د مقام تنعيم نه احرام اوتړه. او تنعيم د حدود

(١) من حديث جابر ﷺ أخرجه مسلم فى الحج رقم ١٣٩ والبخارى فى الحج باب ٨٢ وأحمد فى المسند (٣/٣١٨، ٣٧٨)۔

(٢) من حديث عائشة (رض) أخرجه البخارى فى الحج باب ٦٣ ومسلم فى الحج رقم ١٣٢ وأبوداود فى المناسك باب ٢٣ وأحمد فى المسند (٦/١٢٤)۔

د حرم نه بهر زمين حل دي ددې نه معلومه شوه چې د عمرې لپاره به زمين حل نه ځي هسه حجه به احرام تړي و بيا به حرم ته داخليږي او عمره به كوي.

﴿وَلِأَنَّ أَدَاءَ الْحَجِّ فِي عَرَفَةَ وَهِيَ فِي الْحِلِّ فَيَكُونُ الْإِحْرَامُ مِنَ الْحَرَمِ لِهَذَا﴾ او بله د چې ادا كول د حج په ډگر عرفات كي وي او هغه په حل كي دي نو شي به احرام د حرم نه، ﴿لِيَتَحَقَّقَ نَوْعُ سَفَرٍ﴾ دې لپاره چې ثابت شي يو ډول د سفر ﴿وَأَدَاءُ الْعُمْرَةِ فِي الْحَرَمِ فَيَكُونُ الْإِحْرَامُ مِنَ الْحِلِّ﴾ او ادا كول د عمرې وى به حرم كي، نو وى به احرام د حل نه. ددې وجې.

تشريح - الدليل الثانى العقلى للمسئلتين ⊛ دوهم دليل دا دي چه د حج او عمرې لپاره څه سفر متحقق كول پكې دي اوس موږ اوكتل چه حج په ډگر عرفات كي ادا كيږي او ميدان عرفات په حل كي دې نو ځكه د حج احرام د حرم نه تړل پكار دي چه يو ډول سفر متحقق شي يعنى چې احرام اوتړي او د حرم نه زمين حل ته تلل متحقق شي. او چونكه عمره ادا كولاى شي په حرم كي، نو ددې امله د عمرې احرام لپ ره دې زمين حل نه لاړ شي چه يو قسم سفر متحقق شي

﴿إِلَّا أَنَّ التَّنْعِيمَ أَفْضَلُ لِوُرُودِ الْأَثَرِ بِهِ﴾ مگر دومره ده چې تنعيم افضل دې د امله د وارد كيدو د اثر نه په دې كي. والله اعلم.

تشريح - فضل الاحرام من التنعيم ⊛ هسې خو د عمرې احرام په زمين حل كي چې د كوم ځائې نه ئې خوښه وى تړلې شي. خو د مقام تنعيم نه د عمرې احرام تړل افضل دى چه په پوره شان د نبي ﷺ د حديث اتباع اوشي ځكه چې حضرت عائشې ﷺ ته هم د مقام تنعيم نه د عمرې لپ ره د احرام تړلو حكم شوې وو والله اعلم بالصواب

باب الإحرام

دا باب د احرام په بيان كي دي.

تشريح - معنى الاحرام لغةً واصطلاحاً ⊛ د مواقيت د ذكر نه روسته د هغه احرام تړلو طريقه بيانوي كوم چې په ميقاتونو باندې تړلې شي احرام په لغت كي په حرمت كي داخليدو ته وائي او په اصطلاح د فقهؤ كي په خپل ځان باندې مبحات حراموال ددې لپاره چې په عبادت د حج يا په عبادت د صلاة كي داخل شي په عباداتو كي حج او صلاة دواړه داسې عبادتونه دى چه ددې لپاره تحريم او تحليل دى او روژه او زكوة دواړه داسې عبادتونه دى چه ددې لپاره تحريم او تحليل نشته.

د احرام تړلو لپاره د غسل يا اودس كول

﴿وَإِذَا أَرَادَ الْإِحْرَامَ اغْتَسَلَ أَوْ تَوَضَّأَ وَالْغُسْلُ أَفْضَلُ﴾ او كله چې اراده اوكړي د احرام نو غسل دې اوكړي، يا دې اودس اوكړي او غسل افضل دي. ﴿لِمَا رُوِيَ أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ اغْتَسَلَ لِإِحْرَامِهِ﴾ (١) ځكه روايت شوې دې چه نبي ﷺ غسل كړې وود احرام خپل دپاره،

تشريح - الغسل او الوضوء قبل الاحرام ⊛ كله چې يو كس د احرام تړلو اراده اوكړي نو هغه دې اول غسل اوكړي يا دې اودس اوكړي. خو غسل كول افضل دي.

دليله ⊛ ځكه چې رسول الله ﷺ د احرام لپاره غسل كړې وو.

السوال ⊛ كه څوك دا سوال اوكړي چه غسل افضل دې نو بيا بايد ده چې اودس ددې قائم مقام نه وي حالانكه علامه مرغيناني رحمه الله فرمائي كه غسل نه كوي نو اودس دې اوكړي.

الجواب ⊛ ددې ځواب دا دې چه د احرام نه وړاندې د غسل كاوه حكم د وجوب د امله نه دې بلكه د پ كئ حاصلولو لپاره دي.

(١) من حديث زيد بن ثابت ﷺ أخرجه الترمذى فى الحج باب ١٦ رقم ٨٣٠)۔

إِلَّا أَنَّهُ لِلتَّنْظِيفِ حَتَّى تُؤْمَرَ بِهِ الْحَائِضُ مګر دومره ده چې دا د لپاره پاکۍ حاصلولو دي.تردې چې حکم به کولای سی په دې ښځي حنفسه ته وَإِنْ لَمْ يَتَمَّمْ فَرْضًا عَنْهَا فَيَقُومُ الْوُضُوءُ مَقَامَهُ اګرچه نه واقع کيږي فرض په ده باندې اودريږي به اودس په مقام ددې ،كَمَا فِي الْجُمُعَةِ لکه په جمعه کې

تشريح:- فائده في ضوء المسئلة۞هم دا وجه ده چه د احرام تړلو نه وړاندې د ښځې دحيض يا نفاس وينه راغله نو هغې ته به هم د غسل حکم کولې شي اګرچه په دې غسل د ښځې فرض نه ادا کيږي خکه چې وينه نه وي ودريدلې نوددې نه وړاندې داغسل هغه شي پکولې نوچه د احرام نه وړاندې غسل کول د وجوب د امله نه دې بلکه د پاکۍ حاصلولو لپاره دي.نواودس ددې قائم مقام ګرځيدې شي.لکه په جمعه کې که غسل اونکړي نواودس ددې قائم مقام ګرځي

لَكِنَّ الْغُسْلَ أَفْضَلُ .خو غسل غوره دې لِأَنَّ مَعْنَى النَّظَافَةِ فِيهِ أَتَمُّ خکه چې معنى د پاکۍ په دې کې زيات ده وَلِأَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ اخْتَارَهُ اوبله دا چې نبي ﷺ غوره کړې دې دا (غسل)

تشريح:- فضل الغسل ودلائله۞خوافضل هم غسل کول دی.① اول ددې امله چې په غسل کې د اودس په نسبت نظافت زيات دې.② دوهم ددې امله چې نبي ﷺ پخپله د احرام لپاره غسل کړې وو.

د احرام لپاره د جامو دلول

قَالَ وَلَبِسَ ثَوْبَيْنِ جَدِيدَيْنِ أَوْ غَسِيلَيْنِ إِزَارًا وَرِدَاءً صاحب د قدوري رَحِمَهُ اللهُ فرمائي او وادې غوندې دوی (دوه) جامې نوې يا وينځلې شوې يو ملک اوبل څادر،

حل اللغة:① غسيلين: غسيل په معنى د مغسول: وينځلې شوې

تشريح:- لبس ثوبين جديدين او غسيلين۞مسئله دا ده.چه دغسل نه روسته دې دوی (دوه) جامې لنګ اوڅادر واچوی.دواړه جامې که نوې وي اوکه وينځلې شوې وی.لنګ به د نامه نه واخله ترلاندې پنډو پورې وی اوڅادر به داسې وی چه په شا دواړو اوږو اوسينه باندې وو.

لِأَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ ائْتَزَرَ وَارْتَدَى عِنْدَ إِحْرَامِهِ[1] خکه چې نبي ﷺ لنګ وهلې وو اوڅادر ئې اچولې وو په وخت د احرام کې.

تشريح:- دلائله۞ ① دليل دا دې.چه نبي ﷺ په احرام کې هم دا دوی (دوه) جامې اچولې وې

وَلِأَنَّهُ مَمْنُوعٌ عَنْ لُبْسِ الْمَخِيطِ اوبله دا چې دې منع شوې دې د اغوستلو د ګنډلې شوو جامو نه، لَابُدَّ مِنْ سَتْرِ الْعَوْرَةِ وَدَفْعِ الْحَرِّ وَالْبَرْدِ اوبله دا چې دا ستر د عورت دې،اولرې کول د ګرمۍ اويخنۍ دی. ،وَذَلِكَ فِيمَا عَيَّنَّاهُ اودا (خبره حاصليږي) په هغه جامو کومې چې موږ معين کړې.

تشريح:- عقلي دليل دا دې.چه د محرم لپاره ګنډلې شوې جامې اغوستل ممنوع دی.اودا هم معلومه ده.چه د ګرمۍ اويخنۍ لرې کول هم ضروری دی نودا دواړه خبرې هم په دې صورت کې حاصليدې شی کوم چې موږ بيان کړل.خکه چې لنګ اوڅادر اچولو سره د ګنډلې شوو جامو د اغوستلو نه هم بچ شو اود ګرمۍ اويخنۍ نه هم محفوظ شو

وَالْجَدِيدُ أَفْضَلُ لِأَنَّهُ أَقْرَبُ إِلَى الطَّهَارَةِ اونوې افضل دی.خکه چې دا زيات نږدې دی طهارت ته.

تشريح - افضلية الثوبين الجديدين۞صاحب دهدايه رَحِمَهُ اللهُ فرمائي چه وينځلې شوې جامې اګرچه کافي دی خو نوې جامې اچول افضل دی.خکه چې دا پاکۍ ته زياتې نږدې دي خکه تراوسه پورې دې ته ظاهري مرداری نه ده لګيدلې

[1] من حديث ابن عباس رضي الله عنهما اخرجه البخاري في الحج باب ۲۳).

د احرام تړلو لپاره د خوشبو لګول

قَالَ وَمَسَّ طِيبًا إِنْ كَانَ لَهُ صاحب د قدوري رَحِمَهُ اللهُ فرمائي او ودې لګوی خوشبوئي که وی دده سره.

حل اللغة:① مس باب (ن،س)، مس يمس مسا . لاس لګول

تشريح:- المذهبان في التطيب ذات جرم۞ ① امام قدوري رَحِمَهُ اللهُ فرمائي که وی ورسره نو خوشبوئي دې اولګوی وړاندې د احرام نه،

عَنْ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللهُ: أَنَّهُ يُكْرَهُ إِذَا تَطَيَّبَ بِمَا تَبْقَى عَيْنُهُ بَعْدَ الْإِحْرَامِ، ودامام محمد رَحِمَهُ اللهُ نه نقل دی چه دا مکروه دی چې داسې خوشبوئي ولګوی چه پاته پاتې کيږي ذات د هغې روسته د احرام نه، وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ وَالشَّافِعِيِّ رحمهما الله اودهم د قول د امام مالك اوامام شافعي رحمهما الله دي رَحِمَهُمَا اللهُ،لِأَنَّهُ مُنْتَفِعٌ بِالطِّيبِ بَعْدَ الْإِحْرَامِ خکه چې دې نفع اخستونکې دې په خوشبوئي روسته د احرام نه،

حل اللغة: ① تطيب باب تفعيل خوشبو لګول

تشريح - اود امام محمد رَحِمَهُ اللهُ نه نقل دی چه د داسې خوشبوئي لګول چې د هغې ذات وجود د احرام نه روسته پاته وی مکروه دی لکه مشك اوبينګ عطرلګول.هم د د امام مالك اوامام شافعي رحمهما الله قول دې

دليل امام محمد رحمه الله ۞ د امام محمد رَحِمَهُ اللهُ دليل دا دې چه د داسې خوشبوئي لګولو په صورت کې د احرام تړلو نه روسته هم د هغې نه فائده اخستې شی حالانکه د احرام تړلو نه روسته د خوشبو استعمال منع دي

وَوَجْهُ الْمَشْهُورِ حَدِيثُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ أُطَيِّبُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِإِحْرَامِهِ قَبْلَ أَنْ يُحْرِمَ[1] او وجه د مشهور روايت حديث دعائشې رضي الله عنها دې فرمائي ووم چې خوشبويه کاره به مې رسول الله ﷺ د احرام لپاره وړاندې ددې چې احرام به ئې تړلو،

تشريح - دليل الاحناف رحمهم الله ۞ زموږ دليل دا دی چه په صحيحينو کې دی چه حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي ما به رسول الله ﷺ ته د احرام تړلو لپاره خوشبوئي لګوله يعنى اول به د نبي ﷺ په بدن پورې خوشبوئي اولګولې شوه.اوبيا به نبي ﷺ احرام اوتړلو.

طريق الاستدلال۞صاحب دعنايه رَحِمَهُ اللهُ ليکلې دی په حديث د عائشې رضي الله عنها کې داسې خوشبوئي مراد ده چه د هغې اثر به د احرام لګولونه روسته هم پاته وو.خکه چې په بعضې روايتونو کې دا الفاظ هم دی. «ولقد رأيت وبيص الطيب في مفارق رسول الله ﷺ بعد إحرامه» يعنى عائشه رضي الله عنها فرمائي چه ما به د رسول الله ﷺ د ويختو په لاره کې د خوشبوئي اثر ليدلو پس د احرام تړلو نه.نو ددې حديث نه ثبته شوه چې داحرام نه وړاندې داسې خوشبوئي لګول چې د هغه ذات د احرام نه روسته هم پاته وی.مکروه نه دی

وَالْمَمْنُوعُ عَنْهُ التَّطَيُّبُ بَعْدَ الْإِحْرَامِ اوبله دا چې منع ترې شوې ده هغه خوشبوئي لګول دی روسته د احرام نه، وَالْبَاقِي كَالتَّابِعِ لَهُ لِاتِّصَالِهِ بِهِ اوپاته په خبر د تابع دې د هغې،د امله د اتصال د هغې په ده پورې،

تشريح - الدليل الثاني للاحناف رحمهم الله ۞ دوهم دليل دا دې چه منع شوې خو د احرام تړلو نه روسته خوشبوئي لګول دی.کومه خوشبوئي چې د احرام نه وړاندې لګيدلې وی دهغه نه فائده اخستل ممنوع نه دی اوکومه خوشبوئي چې د احرام نه روسته پاته وی هغه خو د محرم تابع شوه خکه چې هغه د محرم په بدن پورې مولښلې وی لکه چې خوشبوداري کوټ وربورې لګيدلې وی بهرحال پاته خوشبوئي تابع ده اود تابع لپاره څه حکم نه وی.نودا خوشبوئي په منزله د عدم شوه.

[1] من حديث عائشة رضي الله عنها أخرجه البخاري في الحج باب ۱۸ رقم ۱۵۳۹ ومسلم في الحج رقم ٤٥ وابوداود في المناسك باب ۱۰ رقم ۱۷٤٦ والترمذي في الحج باب ۷۷ والنسائي في المناسك باب ٤١ وابن ماجه في المناسك باب ۷۰).

بِخِلَافِ الثَّوْبِ لِأَنَّهُ مُبَايِنٌ عَنْهُ په خلاف د جامې ځکه هغه خو جلا کېدونکې دې دده نه،

حل اللغة: ① مباين: جدا، خان له

تشریح:- وجه كراهة لبس الثوب المخيط ⊛ په خلاف دګنډلو جامو، يعنې چه يو كس د احرام نه وړاندې ګنډلي شوي جامې اغوستي وي بيا هغه د احرام تړلو نه روسته هم دده په بدن وي نو دا ممنوع ده. او د اول نه ګنډلي شوي کالي د اغوستلو په مرتبه کې دي. تردې چې په ده به ددې په وجه جزا د جنايت واجب وي. وجه ددې دا ده چه کالي چونکه د محرم د بدن نه جلا وي نو ځکه هغه د سرې دبدن تابع نه ده.

د احرام د دووه رکعتونو حکم

قَالَ: وَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی اولمونځ دې اوکړی دوې [دوه] رکعته. لِمَا رَوَى جَابِرٌ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ صَلَّى بِذِي الْحُلَيْفَةِ رَكْعَتَيْنِ عِنْدَ إِحْرَامِهِ (١) ځکه چې روايت کړې دې جابر ﷺ چه نبی ﷺ لمونځ کړې وو په ذی الحليفه کې دوې [دوه] رکعته په وخت د احرام خپل

تشریح:- مسئله دا ده چه دوې [دوه] رکعته لمونځ دې اوکړی. خو دا دوې [دوه] رکعته به په مکروه وخت کې نه کوی. او که د احرام تړلو نه وړاندې ئې فرض لمونځ اوکړلو نو هغه به ددې دوو رکعتونو نه کافي شي.

دليله ⊛ دليل دا دې چه حضرت جابر ﷺ فرمائي رسول الله ﷺ د ذوالحليفه په مقام د احرام تړلو نه وړاندې دوې [دوه] رکعته نفل کړي وو.

عدم ذكر الركعتين في حديث جابر ﷺ ⊛ علامه ابن همام رحمه الله فرمائي چه په حديث د جابر ﷺ خو کې دا مشهور دی چه نبی ﷺ د ذوالحليفه په جمات کې لمونځ کړې وو. خو د رکعتونو تعداد ذکر نه دې. هم دا خبره ملاعلی قاری رحمه الله په شرح نقايه کې فرمائيلې ده لکه چې د نبی ﷺ د ذوالحليفه په جمات کې لمونځ کول ثابت دې. خو دوې [دوه] رکعته ذکر نه دی.

ذكر الركعتين في حديث ابن عباس رضي الله عنهما ⊛ البته په ابوداود کې د ابن عباس رضي الله عنهما په حديث کې د دوو رکعتونو ذکر هم شته د ابن عباس رضي الله عنهما الفاظ دا دی «قال خرج رسول الله حاجاً فلما صلى في مسجد بذي الحليفة ركعتين فاوجب في مجلسه» حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمائي چه رسول الله د حج په اراده باندې اووتلو. کله چې ئې د ذوالحليفه په جمات کې دوې [دوه] رکعته اوکړل نو هم په دغه ناسته کې ئې حج واجب کړلو. (يعنی احرام ئې اوتړلو دد) نه دا ثابته شوه چه د احرام نه وړاندې دوې [دوه] رکعته کول سنت دی.

ما يقرأ في ركعتي الاحرام ⊛ په دې دواړه رکعتونو کې ورته د فاتحه لوستلو نه روسته اختيار دې چه د قرآن پاک کرمه برخه وائی. البته افضل دا دی چه په اول رکعت کې د سورة فاتحه نه روسته سورة الکافرون او په دوهم رکعت کې د سورة فاتحه نه روسته سورة اخلاص اووائی په دې طريقه به د نبی ﷺ د فعل برکت حاصل شي

د حج د نيت په وخت کې دعا لوستل

قَالَ: وَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ فَيَسِّرْهُ لِي وَتَقَبَّلْهُ مِنِّي صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی اووائی دې ای الله زه اراده لرم د حج آسان ئې کړې ماته او قبول ئې کړې زما نه

تشریح:- الدعاء عند الاحرام ⊛ صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی چه دوې [دوه] رکعته اوکړی. اوکله د حج د احرام اراده اوکړی نو دا دعا دې کوی چه اې الله زه اراده کوم د حج ته ئې آسان کړې ماته او قبول ئې کړې ماته،

(١) خرجه الزيلعي من حديث جابر ﷺ في ذكر عدد الركعات ثم ذكر حديث ابن عمر رضي الله عنهما عند مسلم في الحج باب التلبية) قال كان رسول الله ﷺ يركع بذي الحليفة ركعتين ثم إذا استوت به الناقة قائمة عند مسجد ذي الحليفة أهل بهولاء الكلمات الحديث (نصب الراية (٢٥/٣)_

لِأَنَّ أَدَاءَهَا فِي أَزْمِنَةٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَأَمَاكِنَ مُتَبَايِنَةٍ فَلَا يَعْرَى عَنِ الْمَشَقَّةِ عَادَةً فَيَسْأَلُ التَّيْسِيرَ ځکه چې ادا کول ددې په وختونو مختلفو او ځايونو جلا جلا کې دی. نو نه خالي کېږی د مشقت نه عام طور، نو سوال دې کوی د آسانتيا

حل اللغة: ① ازمنة د زمن جمع: وخت ② اماكن د مكان جمع الجمع: ځائ ③ يعرى باب (س): بربنډيدل، خالي کيدل]

تشریح:- وجه دعاء تسهيل الحج ⊛ د آسانتيا دعا خو ددې امله کوی چه حج يو عظيم عبادت دې او په دې کې ډير مشقت دې. مشقت ځکه زيات دې چه حج په يو وخت کې نه ادا کېږی. بلکه د اتمې ذی الحجه نه واخله تر ديارلسمې ذی الحجه پورې په مختلف وختونوکې ادا کيږی او په يو ځائې کې نه بلکه په مختلفو ځايونو او مقاماتو کې دا کيږی کله په ډګر عرفات کې د کولې ژ آسمان لاندې قيام وی او کله د صفا مروه په غرونو چکرې لګول وی. شپه په مزدلفه کې تيره شي. نو ورځ د منی په کاږيچ خوړونو کې تيره شي. کله په ګڼړه اوبيړه کې د شيطانانو ويشتل وی اوکله په سخته ګرمئ کې د بيت الله نه طواف وی. هر کله چې په حج کولو کې دومره سختيانې او مشقتونه دی. نو د حج فريضه په آسانتيا او سهولت سره ادا کاوه لپاره دعا کول مستحب دی.

وجه دعاء قبول الحج ⊛ اود قبوليت دعا دې ځکه کوی. چه د هر عبادت قبليدل ضروری نه دی. هم دا وجه ده چه د خانه کعبه د جوړولو په وخت کې حضرت ابراهيم او حضرت اسماعيل عليهما السلام به بار بار د دعا کړله چې [رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ]

وَفِي الصَّلَاةِ لَمْ يَذْكُرْ مِثْلَ هَذَا الدُّعَاءِ او په لمونځه کې نه ده ذکر شوې په خير ددې سې دعا لِأَنَّ مُدَّتَهَا يَسِيرَةٌ وَأَدَاءَهَا عَادَةً مُتَيَسِّرٌ ځکه چې ددې وخت کم وی او ادا کول ددې په عامه توګه آسان وی.

تشریح:- البته د فرض مونځونو ادا کاوه په وخت کې داسې دعا منقول نه ده. ځکه چې په عامه توګه د لمونځ ادا کول آسان دی. نو چونکه د لمونځ ادا کول آسان دی نو د آسانتيا دعا کاوه ته څه اړتيا نشته.

د تلبيه حکم

قَالَ: ثُمَّ يُلَبِّي عَقِيبَ صَلَاتِهِ صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی چه بيا دې تلبيه اووائی پس د لمانځه خپل نه، لِمَا رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَبَّى فِي دُبُرِ صَلَاتِهِ (١) ځکه چې نبی ﷺ تلبيه ونيلې وه روسته د لمانځه خپل نه،

تشریح:- الروايتان في ترتيب التلبية ⊛ ① شيخ ابوالحسن قدوری رحمه الله فرمائی چه بيا دې تلبيه اووائی د حج نيت دې اوکړی. ځکه چې هيڅ عبادت بغير د نيت نه نه صحيح کېږی. ② ملاعلی قاری رحمه الله فرمائی چې غوره دا ده. چه اول د احرام لمونځ اوکړی. بيا دعا اوکړی. بيا دا اووائی چه ما د حج نيت اوکړلو. اود الله تعالی لپاره مې احرام اوتړلو او بيا تلبيه اووائی.

وَإِنْ لَبَّى بَعْدَمَا اسْتَوَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ جَازَ او که تلبيه ئې اووئيله روسته ددې نه چې برابر شوه په ده باندې سپرلئ د ده، (يعنی په سپرلئ کيناستلو) نو جائز ده. وَلَكِنَّ الْأَوَّلَ أَفْضَلُ لِمَا رَوَيْنَا خو اولنې صورت افضل دې. د هغه حديث د وجې کوم چې موږ روايت کړلو.

حل اللغة: ① راحلة: سورلی

تشریح: ترجيح القول الاول ⊛ خو زموږ په نيز غوره دا ده. چه د احرام د لمونځ نه روسته دستی تلبيه اووائی. يعنی د لمونځ او تلبيه په مينځ کې دې په بل شی سره جدائی نه راولی. ځکه رسول الله ﷺ د لمانځه نه

(١) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه الترمذي في الحج باب ٩ رقم ٨١٩ والنسائي في المناسك باب ٥٦)_

روسته تلبیه ونیلې وه لکه څنګه چې نقل دی چې «فقال ابن عباس رضي الله عنهما لبی دبر صلاته» یعنی ابن عباس رضي الله عنهما فرمائی چه نبی ﷺ د لمانځه نه روسته تلبیه اووئیله اوکه د سپرلۍ حیوان (څاروې) نیغ اودروی اویا تلبیه اووائی نو هم جائز ده خو اول صورت د نبی ﷺ د عمل د امله افضل دی یعنی د لمانځه نه روسته دسی تلبیه وئیل

د حاجی مفرد په تلبیه کې نیت

فَإِنْ كَانَ مُفْرِدًا بِالْحَجِّ اوکه وی په حج خپل کي مفرد نو نیت به کوی په تلبیه خپله کښې دحج يَنْوِي بِتَلْبِيَةِ الْحَجِّ لِأَنَّهُ عِبَادَةٌ وَالْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ خکه چی حج عبادت دې اوداعمالو دارومدار په نیت دې

حل اللغة: ① مفرد: حج افراد کونکې

تشریح:- نية المفرد بالحج ﴿مسئله دا ده.که یوکس حاجی مفرد وی یعنی صرف د حج دا کاوه اراده ئې وی.د عمرې اراده ئې نه وی.نودې به په خپله تلبیه کې صرف دحج نیت کوی خکه چې حج عبادت دې اود اعمالو اوعباداتو صحت په نیت باندې موقوف دې.

دتلبیه الفاظ اوبه دې کښې کمې زیادت

وَالتَّلْبِيَةُ أَنْ يَقُولَ اوتلبیه دا ده چه اووائی، لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ) حاضر یم اې الله حاضر یم تا سره څوك شریك نشته حاضر یم بیشکه حمد اونعمت ستا لپاره دې اوبادشاهی هم ستا لپاره ده نشته څوك شریك ستا، وَقَوْلُهُ إِنَّ الْحَمْدَ بِكَسْرِ الْأَلِفِ لَا بِفَتْحِهَا دا ویناد متن چې (إِنَّ الحمد) په کسره د الف سره دې په فتحه سره به دې اِبْتِدَاءً لَا بِنَاءً چې شی ابتداء نه بناء، لِيَكُونَ إِذًا الْفَتْحَةُ صِفَةً الْأُولى خکه چې فتحه صفت اولی دې

تشریح:- الفاظ التلبية واعراب كلمة ان ﴿د مسنون تلبیه الفاظ دا دی. «لبيك اللهم لبيك لبيك لا شريك لك لبيك إن الحمد والنعمة لك والملك لا شريك لك» صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی چه په «إن الحمد» کې به الف باندې کسره ده فتحه نه ده خکه چې د کسره په صورت کې به دا جمله مستقله شی د ما قبل سره به ئې څه تعلق نه وی اود فتحه په صورت کې به دا د لومړنی کلمې صفت شی

وَهُوَ إِجَابَةٌ لِدُعَاءِ الْخَلِيلِ صَلَوَاتُ اللّٰهِ عَلَيْهِ او هغه قبول والې د دعاء د خلیل عليه السلام دې عَلَى مَا هُوَ الْمَعْرُوفُ فِي الْقِصَّةِ کومه چې مشهوره ده په قصه کې

تشریح - نداء ابراهيم عليه السلام لحج البيت ﴿صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی چه تلبیه د حضرت ابراهیم عليه السلام د نداء د قبولیت خواب دې مشهوره واقعه ده چه کله حضرت ابراهیم عليه السلام د خانه کعبه د جوړولو نه فارغ شو نو الله تعالی ورته حکم اوکړلو چه دحج اعلان اوکړه ابراهیم عليه السلام عرض اوکړلو اې زما معبوده زما آواز به څنګه (ټولو خلک وته) اورسی الله تعالی ورته اوفرمائیل ته آواز اوکړه آواز رسول زما کار دې.حضرت ابراهیم عليه السلام عرض اوکړلو اې ربه زه څه آواز اوکړم الله تعالی اوفرمائیل دا اووایه. «يا أيها الناس كتب عليكم الحج فحجوا البيت العتيق» اې خلګو په تاسو باندې حج د بیت الله فرض شو.حج اوکړئ د کور پخوانی، د حضرت ابراهیم عليه السلام د خولې نه دا الفاظ وتل وو چه دا آواز زمکې او آسمان په مینځ کې چې څومره انسانان وو ټولو ته اورسیدلو تردې چې دپلارانو په شاګانو او د میندو په رحمونو کې چې څوك وو. هغوی ته دا آواز اورسیدلو چا نوخل خواب ورکړلو چا دوې ادوه خله اوچا ددې نه زیات،نو چا چې څو خله خواب ورکړې وی هغه ته به انشاءالله دغه هومره حج کاوه سعادت ملاویږی دالله دې اوکړی چه زما شمار هم په دې کسانو کې شوې وی آمین.« قرآن پاك په دې آیت کې هم دا واقعه ذکر ده وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرٰهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا

تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ۝ وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ۝ اوکله چې موږ برابرکړلو ابراهیم عليه السلام ته خائې د ددې کور،چه ما سره شریکوه مه هیڅ شی اوپاك کړه کور زما لپاره د طواف کونکو، وقیام کونکو اورکوع او سجده کونکو،اواعلان اوکړه په خلګو کې د حج چې راځی ستا نه پیدل اوپه هر کمزوری مانده اوبه د لرې لارو نه (زبدة شرح الهند)

وَلَا يَنْبَغِي أَنْ يُخِلَّ بِشَيْءٍ مِنْ هٰذِهِ الْكَلِمَاتِ او مناسب نه دی چې کمې وکړی د څه شی به دې کلماتو کې، لِأَنَّهُ هُوَ الْمَنْقُولُ بِاتِّفَاقِ الرُّوَاةِ فَلَا يَنْقُصُ عَنْهُ خکه چې دا منقول ده په اتفاق د راویانو سره نه به شی کولې کمې د دې نه.

تشریح - كراهة النقصان في كلمات التلبية ﴿فضل مصنف رحمه الله فرمائی چه د تلبیه په نقل شوو الفاظو کې به کمې نه کوی خکه چې دا الفاظ د ټولو راویانو په اتفاق سره نقل شوی دی نوخکه په دې کې کمې کول مناسب نه دی

وَلَوْ زَادَ فِيهَا جَازَ اوکه زیاتې ئې اوکړلو.نوجائز دې. خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللّٰهُ خلاف ثابت دې د امام شافعی فِي رِوَايَةِ الرَّبِيعِ رَحِمَهُ اللّٰهُ عَنْهُ په روایت د ربیع رحمه الله کې د هغوی نه،

تشریح - المذهبان في ازدياد كلمات التلبية ﴿① اوکه څه کلمات ئې زیاتې کړل نوجائز دی ② خویه دې کې د امام شافعی رحمه الله خلاف دې په هغه روایت کې کوم چې ربیع رحمه الله د هغوی نه نقل کړې دې چه د تلبیه په الفاظو کې زیادت کول جائز نه دې.

هُوَ اعْتَبَرَهُ بِالْأَذَانِ وَالتَّشَهُّدِ مِنْ حَيْثُ إِنَّهُ ذِكْرٌ مَنْظُومٌ هغوی قیاس کړې دې ددې (تلبیه) په اذان اوتشهد باندې په دې حیثیت چې دا ذکر منظوم دې.

حل اللغة: ① منظوم: منظوم کلام د نثر ضد

تشریح - دليل الشافعي رحمه الله ﴿امام شافعی رحمه الله تلبیه په اذان او تشهد باندې قیاس کوی یعنی لکه څنګه چې د اذان اوتشهد په کلماتو کې کمې زیاتې اوبدلون جائز نه دې نودغه ډول د تلبیه په لفظو کې هم کمې زیاتې جائزنه دې. وعلت مشترکه په دې دواړوکې دا دې چه لکه څنګه اذان او تشهد په مخصوص کلماتو کې مرتب دې دغه ډول د تلبیه کلمات په خاص ترتیب سره مرتب دی

وَلَنَا أَنَّ أَجِلَّاءَ الصَّحَابَةِ كَابْنِ مَسْعُودٍ وَابْنِ عُمَرَ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُمْ زَادُوا عَلَى الْمَأْثُورِ او زمونږ دلیل دا دې چه جلیل القدر صحابو رضي الله عنهم لکه ابن مسعود ابن عمر و ابوهریره رضي الله عنهم زیادت کړې وو په دې کښې.

تشریح.- دليل الاحناف رحمهم الله ﴿زمونږ دلیل دا دې چه جلیل القدر صحابو رضي الله عنهم لکه عبد الله بن مسعود،عبد الله بن عمراوابوهریره رضي الله عنهم د تلبیه په الفظو باندې زیادت کړې دې دابن عمر رضي الله عنهما په حدیث کې ددې لفظو زیادت منقول دې. «لبيك وسعديك والخير بيديك والرغباء إليك» دابن مسعود رضي الله عنه په حدیث کې دا الفظ زیاتی دی «لبيك عدد التراب» او د ابوهریره رضي الله عنه په حدیث کې د «إله الحق لبيك» الفظ راغلی دی بهرحال د تلبیه په ذکرشوو الفاظو باندې زیادت منقول دې.

وَلِأَنَّ الْمَقْصُودَ الثَّنَاءُ وَإِظْهَارُ الْعُبُودِيَّةِ فَلَا يُمْنَعُ مِنَ الزِّيَادَةِ عَلَيْهِ اوبله دا چې مقصود ثناء اود معبودیت اظهر دې نوبه شی منع کولې د زیادت نه په دې باندې

تشریح - دوهم دلیل دادې.چه د تلبیه مقصود د الله تعالی ثناء اودخپلې بندګۍ اظهار دې نوبه کلماتو کې زیادت ددې مقصود نه مانع نه دې بلکه په دې مقصد کې بو ډول زیادت دې

د تلبیه په وئیلو سره محرم کرځیدل

قَالَ وَإِذَا لَبّٰى فَقَدْ أَحْرَمَ صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی اوکله چې تلبیه اووائی.نویقیناً دې محرم شو. يَعْنِي

إِذَانَوى لِأَنَّ الْعِبَادَةَ لَاتَتَأَدّى إِلَّابِالنِّيَّةِ يعنى حې نيت اوكړى خكه چې عبادت نه ادا كيږى مګرپه نيت سره،

تشريح - التلبية والنية شرطان للاحرام ⊛ مسئله دا ده چه كوم كس د احرام تړلو اراده اوكړله چه ده بيـ اوكړلو اوتلبيه ئې اووئيله نو دې محرم شو صرف په تلبيه بغير د نيته، دغه ډول صرف په نيت بغير د تلبيه نه محرم نه ګرځى بلكه د محرم كيدو لپاره نيت او تلبيه دواړه ضرورى دى خكه چې هيڅ عبادت د نيت نه بغير نه ادا كيږى.

إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْهَا لِتَقَدُّمِ الْإِشَارَةِ إِلَيْهَا فِي قَوْلِهِ "اَللّٰهُمَّ إِنِّي أُرِيْدُ الْحَجَّ" دومره ده چې دوى (صاحب د قدورى) ذكر نكړلو دا نيت، د امله د وړاندې اشارې كولو نه دې ړخ ته په وينا دده كې چې ،اې الله زه اراده كوم د حج

تشريح - سبب ترك القدورى رحمه الله للنية ⊛ باتې شوه د خبره چې په دې مقام كې امام قدورى رحمه الله د نيت ذكر ولې اونكړلو نو ددې خواب دا دې چه چونكه وړاندې د نيت شرطيت ته ددې قول په ضمن كې اشاره شوې وه چه ﴿إني اريد الحج﴾ نوخكه د دوباره ذكر كوه څه اړتيا نشته د دوهم ځيزذكر په راروان عبارت كې رخى

بغيرد نيت د الفاظو د تلبيه حكم

وَلَايَصِيْرُشَارِعًا فِي الْإِحْرَامِ بِمُجَرَّدِ النِّيَّةِ مَالَمْ يَأْتِ بِالتَّلْبِيَةِ) اونه ګرځى پيل كونكې په احرام كې صرف په نيت سره ترڅو چې ئې راتګ نه وى كړې په تلبيه باندې خِلَافًا لِلشَّافِعِي رَحِمَهُ اللّٰهُ خلاف ثابت دې د امام شافعى رحمه الله

تشريح:- المذهبان في حكم النية بغيرالتلبية ⊛ په دې عبارت كې د دويمې خبرې ذكر دې.يعنى بغير د تلبيه نه صرف په نيت كاوه سره محرم نه ګرځى.بلكه د نيت سره د تلبيه ذكر هم ضرورى دې ⓶ حضرت امام شافعى رحمه الله فرمائى چه صرف په نيت كولو سره محرم ګرځى كه نيت ئې كړې وى اوكه نه وى اوهم دا د امام مالك او امام احمد رحمه الله قول دې

ⓐ دليل الشافعى ⊛ امام شافعى رحمه الله حج په روژه باندې قياس كوى يعنى لكه څنګه چې روژه د څه ممنوعاتو نه د منع كيدو نوم دې دغه ډول حج هم د ﴿كف عن المحظورات﴾ نوم دې اود روژې پيل كوه لپاره صرف نيت كافى دې دغه ډول د حج لپاره هم صرف نيت كافى دې تلبيه ونيل ضرورى نه دى

قياس الحج على الصلاة ⊛ خو حنف رحمه الله حج په لمونځ باندې قياس كوى لكه څنګه چې په لمانځه كې مونځګذار په ځان باندې د څه افعالو (مثلاً قيام، ركوع، سجده وغيره) التزام كوى دغه ډول په حج كې دافعالو التزام كوى مثلاً طواف سعى ،وقوف عرفه، رمى د جمارو او قربانۍ وغيره،اوپتې شو د ممنوعاتو نه منع كيدل نو دا يو ضمنى شى دې اودلمانځه دشروع كاوه لپاره صرف نيت كافى نه دې بلكه داسې ذكر ضرورى دې چه په هغې د لمونځ پيل صحيح شى نودغه ډول د حج لپاره هم صرف نيت كافى نه دې بلكه داسې شى ضرورى دې چه په هغې پيل صحيح شى كه تلبيه وى،اوكه د تلبيه قائم مقام وى.بهرحال زموږ په نيزد محرم ګرځيدو لپاره د نيت سره تلبيه ضرورى ده.

لِأَنَّهُ عَقْدٌ عَلَى الْأَدَاءِ فَلَابُدَّمِنْ ذِكْرٍ خكه چې احرام يو عقد دې په ادا باندې،نونشته مخلص د ذكر كولو ددې نه، كَمَا فِي تَحْرِيْمَةِ الصَّلَاةِ لكه څنګه چې په تحريمه دلمانځه كې دى. وَيَصِيْرُشَارِعًا بِذِكْرٍ يَقْصِدُ بِهِ التَّعْظِيْمَ اوګرځى پيل كونكې په دې سې ذكر چې قصد كولاى شى په هغې باندې تعظيم. سِوَى التَّلْبِيَةِ فَارِسِيَّةً كَانَتْ أَوْعَرَبِيَّةً هٰذَاهُوَ الْمَشْهُوْرُعَنْ أَصْحَابِنَا رَحِمَهُمُ اللّٰهُ رحمهم الله برابره ده تلبيه كه په فارسۍ كې وى اوكه په عربۍ كې ،هم دا مشهوره ده زمونږ دعالمانو نه،

تشريح - دليل الاحناف ⊛ اودليل دا دې چه احرام د داسې عبادت په ادا كاوه باندې تړلې شوې دې چه په هغې كې مختلف اركان دى اوچه كوم عبادت داسې وى نود هغې د پيل كاوه لپاره داسې دكر ضرورى دې چه د هغې نه تعظيم مقصود وى كه هغه تلبيه وى اوكه د تلبيه نه علاوه بل څه وى.كه په عربۍ كې وى اوكه په

درسى كې وى.زموږ دمشانخو رحمهم الله مشهور مذهب دا دې.

وَالْفَرْقُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الصَّلَاةِ عَلٰى أَصْلِهِمَا اوفرق په مينځ ددې (حج) او په مينځ د لمانځه كې په اصل ددوى (صاحبينو رحمهما الله) باندې دادې أَنَّ بَابَ الْحَجِّ أَوْسَعُ مِنْ بَابِ الصَّلَاةِ چې باب د حج فراخه دې د باب د لمانځه نه، حَتّٰى يُقَامَ غَيْرُ الذِّكْرِ مَقَامَ الذِّكْرِ تردې چې اودرولې شى غير ذكر په ځاى د ذكر، كَتَقْلِيْدِ الْبُدْنِ فَكَذَا غَيْرُ التَّلْبِيَةِ وَغَيْرُ الْعَرَبِيَّةِ لكه د بدنه په غاړه كې غاړكۍ اچول،نودغه ډول د تلبيه اود عربۍ نه علاوه شو

تشريح:- الفرق بين الحج والصلاة في حق الشروع بغيرالتلبية ⊛ په ﴿والفرق بينه وبين الصلاة إلخ﴾ سره د صاحبينو رحمهما الله په اصل باندې د حج اولمانځه په مينځ كې توپير بيانول مقصود دى.اوددې اړتيا ددې مه پس شو چه امام ابويوسف رحمه الله په لمانځه كې پيل د تكبير د لفظ سره خاص كړې ده او امام محمد رحمه الله په لمانځه كې پيل د عربۍ ژبې سره خاص كړې ده اود حج پيل كاوه لپاره نه د تلبيه تخصيص شته او نه د عربۍ ژبه،بلكه داسې ذكر ضرورى دې چه د هغې نه تعظيم مقصود وى كه تلبيه وى اوكه بل څه وى كه په عربۍ ژبه كې وى اوكه په بله ژبه كې وى نوپه حج او لمونځ كې وجه د توپير دا ده چه د حج باب (بنيـاد) په وسعت او آسانتيا باندې دې.تردې چې غيرذكر هم په حج كې د ذكر قائم مقام ګرځى.تردې كه په حج كې بدنه، په غاړكۍ واچوى اود حج د ارادې سره هغې سره متوجه شى. نومحرم شو اګرچه په ژبه تلبيه اونه وائى او هركله چې هغه شى چې ذكر نه وى.د تلبيه قائم مقام ګرځى نو د تلبيه نه سوې چې بل هريو ذكر وى هغه خو به په طريقه اولى سره د تلبيه قائم مقام ګرځى

ⓐ جوازالتلبية بغيرالعربية ⊛ اوكه تلبيه دعربۍ نه سوې په بله ژبه كې اووائى.نوهم كافى ده.اوچونكه په لمانځه كې دا وسعت نشته،نوځكه د تكبير ونيل ضرورى دى لكه څنګه چې دابويوسف رحمه الله مذهب دې اوعربى ضرورى ده لكه څنګه چې امام محمد رحمه الله فرمائى

ممنوعات د احرام

قَالَ وَيَتَّقِي مَانَهَى اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ مِنَ الرَّفَثِ وَالْفُسُوْقِ وَالْجِدَالِ فرمائى.اوځان به ساتى دهغه څه نه چې منع كړې دى الله تعالى د رفث،فسوق اوجدال نه،

تشريح - ممنوعات الاحرام ⊛ مسئله دا ده چه احرام اوتړې نود هغه خبرو نه دې پرهيزكوى دكومو نه چې الله تعالى منع كړې ده.لكه رفث فسوق اوجدال،

وَالْأَصْلُ فِيْهِ قَوْلُهُ تَعَالٰى او اصل په دې كې قول د الله تعالى دې [فَلَارَفَثَ وَلَافُسُوْقَ وَلَاجِدَالَ فِي الْحَجِّ] چې نه به وى رفث اونه فسوق او جګړه په حج كې ،[فَلَارَفَثَ وَلَافُسُوْقَ وَلَاجِدَالَ فِي الْحَجِّ] فَهٰذَا نَهْيٌ بِصِيْغَةِ النَّفْيِ نودا نهى ده په صيغه د نفى،

تشريح - ځكه چې د الله تعالى ارشاد دې. [فَلَارَفَثَ وَلَافُسُوْقَ وَلَاجِدَالَ فِي الْحَجِّ] يعنى چا چې د حج په ورځوكې په ځان باندې حج فرض كړلو نوهغه دې نه رفث كوى اونه دې د فسوق ارتكاب كوى اونه دې جګړه كوى.صاحب دهدايه رحمه الله فرمائى چه په آيت كې صيغه د نفى ده خو مراد ترې نهى ده يعنى دا كرونه مه كوئ.

وَالرَّفَثُ الْجِمَاعُ أَوِالْكَلَامُ الْفَاحِشُ ،أَوْذِكْرُ الْجِمَاعِ بِحَضْرَةِ النِّسَاءِ اورفث جماع يا كلام فحش دې وذكر د جماع په حضور د زنانوكې دې.

تشريح - الاقوال الثلاثة في المراد من الرفث ⊛ باتې شوه دا خبره چې په يت كې د دې كرومو نه څه مرد

دی ① موفرمنی چې د «رفث» نه مراد یا خو جماع ده خکه چې د الله تعالی په قول اُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَآئِكُمْ کې د «رفث» نه مراد جماع ده یعنی د روژې په شپو کې ستاسو لپاره د خپلو بیبیانو سره جماع د حلال کړې شو ② یا د «رفث» نه مراد د ژبې گنده او فضول خبرې دی. ③ د ښځو په موجودگۍ کې د جماع رد معه خبرو سو خبرې کول دی کوم چې د جماع اسباب وی

وَالْفُسُوقُ الْمَعَاصِي او فسوق گناهونه دی وَهُوَ فِي حَالِ الْإِحْرَامِ أَشَدُّ حُرْمَةً او دا په حالت د احرام کې زیات حرام دی، وَالْجِدَالُ أَنْ يُجَادِلَ رَفِيقَهُ وَقِيلَ: مُجَادَلَةُ الْمُشْرِكِينَ فِي تَقْدِيمِ وَقْتِ الْحَجِّ وَتَأْخِيرِهِ او جدال دا دې چه جگړه کول د خپـ سوالان سره، او ویلی شوی دی چه د حج د وخت په تقدیم او تاخیر کې د مشرکانو سره جگړه کول مراد دی

تشریح - المراد من الفسوق ® د فسوق نه مراد مطلق گناهونه او معصی دی. گناهونه اگرچه په ټولو حالاتو کې حرام دی. خو د احرام په حالت کې سخت حرام دی. لکه د سرو لپاره د ریښمو جامې اغوستل په عامو حالاتو کې هم حرامې دی. خو لمانځه په حالت کې زیاتې حرمې دی.

القولان في المراد من الجدال ® او جدال دا دی چه د خپل انډیوالان یا خادم سره جگړه او کړی ② او یا چا ویلی دی چه د جدال نه مراد دا دې چه د مشرکانو سره د حج د وخت په تقدیم او تاخیر کې جگړه او کړی

وَلَا يَقْتُلُ صَيْدًا) لِقَوْلِهِ تَعَالَى لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ او نه دې قتلوی ښکار د قول د الله تعالی د وجې ﴿ لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ ﴾ چې تاسو مه قتلوئ ښکار (چه ئې تاسو محرم) په دې سې حال کې چې تاسو په احرام کی ئې

تشریح - په حالت د احرام کې د وچې خناور قتلول هم حرام دی. که قتل په ذبح سره وی او که په بله طریقه وی البته د اوبو خناورو ښکار جائز دې خکه چې الله تعالی فرمـیلی دی ﴿ لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ ﴾ یعنی هیڅ یو ښکار مه قتلوئ په دې سې حال کې چې تاسو په حالت د احرام کې ئې او د وچې د خناورو د ښکار قید سې ددې امله لگولی دې چه د الله تعالی ارشاد دې [وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا] کې د دې صراحت موجود دې. یعنی په تاسو باندې د وچې د خناور ښکار حرام دې. ترڅوچه تاسو په حالت د احرام کې ئې.

ښکار طرف ته اشاره او خودنه

وَلَا يُشِيرُ إِلَيْهِ وَلَا يَدُلُّ عَلَيْهِ او نه به اشره کوی دې ته او نه به خودنه کوی

حل اللغة: ① اشرتم. اشار یشیر اشاره کول ② دللتم. دل یدل (ن): لاخودنه کول

تشریح - حرمة الاشارة والدلالة الى الصيد ® مسئله دا ده. چه محرم لپاره نه ښکار ته اشاره جائز نه ده. او نه په هغې دلالت کول اشاره تقاضا کوی چې ښکار مخکې موجود وی او دلالت تقاضا کوی چې ښکار مخکې موجود نه وی د دلالت مثال به د وی چه محرم غیر محرم ته او وائی چه په فلانی ځائې کې ښکار موجود دې نو دواړه خبرې د محرم لپاره ممنوع دی.

بِحَدِيثِ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (أَنَّهُ أَصَابَ حِمَارَ وَحْشٍ وَهُوَ حَلَالٌ) خر ښکار کړلو په دې سې حال کې چې دې حلال وو وَأَصْحَابُهُ مُحْرِمُونَ او د ده انډیوالان په احرام کې وو فَقَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لِأَصْحَابِهِ: نو نبی ﷺ خپلو صحابوؓ ته اوفرمـیل هَلْ أَشَرْتُمْ؟ هَلْ دَلَلْتُمْ؟ هَلْ أَعَنْتُمْ؟ آیا تاسو ورته اشاره کړې ده؟ آیا تاسو ورته خودنه کړې ده؟ آیا تاسو ورسره کومک کړې دې؟ فَقَالُوا: لَا. فَقَالَ: إِذًا فَكُلُوا [1] صحابوؓ عرض او کړلو نه نو نبی ﷺ اوفرمـیل چه داسې ده نو خوراك کوئ.

[1] من حدیث أبی قتادة ﷺ أخرجه البخاری فی الحج باب ٦١ ومسلم فی الحج رقم ٦٠ والترمذی فی الحج باب ٤٠ رقم ٨٤٧

حل اللغة: ① اعنتم اعان یعین: اعانت کول امداد کول

تشریح - دلائل الحرمة ® ددې دلیل دا دې چه حضرت ابوقتادهؓ یو خل ځنگلی خر ښکار کړلو دی په خپله غیر محرم وو خو انډیوالان ئې محرم وو هغوی د دې خرغوښه او خوړله بیا نبی ﷺ نه ددې خبر ورکړې شو نو نبی ﷺ صحابوؓ ته اوفرمائیل آیا تاسو ښکار ته اشاره کړې وه هغوی عرض او کړلو نه، نبی ﷺ ورته اوفرمائیل تاسو ورته خودنه کړې وه. هغوی عرض او کړلو نه. نبی ﷺ ورته اوفرمائیل آیا تاسو ورسره بل څه کومك کړې وو؟ هغوی عرض او کړلو نه، نو نبی ﷺ ورته اوفرمائیل اوس په خوراك کې څه باك نشته ښکه کومه غوښه چې پاتې ده دا هم اوخورئ ددې حدیث نه معلومه شوه چه د محرم لپاره اشاره، خودنه او هر قسم کومك کول ممنوع دی

وَلِأَنَّهُ إِزَالَةُ الْأَمْنِ عَنِ الصَّيْدِ او بله دا چې د (اشاره او دلالت) زائله کول د امن دی د ښکار نه لِأَنَّهُ آمِنٌ بِتَوَحُّشِهِ وَتَغَيُّبِهِ عَنِ الْأَعْيُنِ ځکه چې دې (ښکاری خناور) په امن کې د امله د توحش خپل نه او د امله د لرې والی ددې د سترگو (د خلگ ونه)

تشریح - دوهم دلیل دا دې چه د ښکار خناور د خپل نفرت او د خلگو د نظرونو نه د لرې والی په وجه په امن کې وی او ذکر شوی شیان (څیزونه) اشره وغیره دا امن زائله کوی حالانکه د چا امن خرابول حرام دی نو دا ذکر شوی شیان (څیزونه) ځکه حرام دی.

په حالت د احرام کې د ملبوساتو ممانعت

قَالَ وَلَا يَلْبَسُ قَمِيصًا وَلَا سَرَاوِيلَ وَلَا عِمَامَةً وَلَا خُفَّيْنِ فرمائی او نه به اغوندی قمیص او نه پـکالی پرتوگ، او نه لنگوته (پټکې) او نه موزې، إِلَّا أَنْ لَا يَجِدَ نَعْلَيْنِ فَيَقْطَعُهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ البته دا چې به مومی پنړې نو کټ دې کړی دا لاندې د کعبینو (د قدم د مینځ هډوکی) نه،

حل اللغة: ① یلبس لبسا (س): کپړې اغوستل ② سراویل: پاجامه

تشریح - حرمة لبس المخیط من الثیاب ® مسئله دا ده. چه د محرم لپاره گنډلې شوې کالی اغوستل جائز نه ده مثلاً قمیص، لنگ، پټکې، او موزه وغیره. البته دا چې محرم سره پڼې نه وی نو ده لپره ددې سې موزو چول جائز دی. چه د هغې د کعبینو نه لاندې برخه کټ شوې وی او د کعب نه مراد گیټی نه ده بلکه د قدم د مینځ هډوکے مراد دی.

لِمَا رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (نَهَى أَنْ يَلْبَسَ الْمُحْرِمُ هَذِهِ الْأَشْيَاءَ ددې امله چې روایت شوې دې چه نبی ﷺ منع کړې ده ددې څیزونو نه. وَقَالَ فِي آخِرِهِ (وَلَا خُفَّيْنِ إِلَّا أَنْ لَا يَجِدَ نَعْلَيْنِ) او ویل ئې دی په آخر د هغې کې چې نه (به اغوندی) موزې مگر دا چې نه مومی پنړې فَلْيَقْطَعْهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ () نو کټ دې کړی دا دواړه لاندې د کعب نه،

تشریح - دلیله ® دلیل دا دې. [2] عن ابن عمر رضي الله عنهما قال رجل یارسول الله ﷺ ما تأمرنا أن نلبس من الثیاب في الإحرام قال ﷺ لا تلبسوا القمص ولا السراویلات ولا العمائم ولا البرانس ولا الخفاف إلا أن یکون أحد لیس له نعلان فلیلبس الخفین ولیقطع

والنسائی فی الحج باب ١٦٠ رقم ٢٦٥٠ وأبوداود فی الحج رقم ١٨٥٢ وابن ماجه فی الحج رقم ٣٠٩٣ والدارمی فی المناسک باب ٣٠)

[2] من حدیث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البخاری فی الحج باب ٢١ ومسلم فی الحج رقم ١ وابوداود فی الحج باب ٣١ رقم ١٨٢٣ والترمذی فی الحج رقم ٨٣٣ والنسائی فی المناسک رقم ٢٤٩٩ وابن ماجه فی الحج باب ١٩ رقم ٢٩٢٩ واحمد فی المسند (٢٩/٢) والدارمی فی المناسک باب ٩)_

الخفين أسفل من الكعبين ولا تلبسوا شيأ مسه زعفران ولا ورس» يعنى ابن عمر رضي الله عنهما فرمائى چه يو سړى عرض اوكړو اې دالله پيغمبره! تاسو موږ ته څه حكم كوئ چه موږ ئې اغوندو د جامو نه چې موږ په احرام كې يو نو نبى ﷺ ووئيل تاسو مه اغوندئ قميصونه اونه پرتوګونه اونه لنګوټې اونه شړئ اونه موزې مګر دا چې وى يو كس چې نه وى د ده سره دوې [دوه] پڼړے نو وادې چوى موزې اوكټ دې كړى موزې لاندې د كعبينو نه ،اوتاسو مه اچوئ هغه شى چې رسيدلے وى ورته زعفران اونه ګل ورس (دا يو ډول ګياه ده چه د رنګ كوو په كار راځى) د دې حديث نه معلومه شوه چه د محرم لپاره د هغه جامو اچول ممنوع دى كوم چې په متن كې ذكر دى اوپه مخصوص حالت كې دخاص ډول موزو اچول جائز دى.

وَالْكَعْبُ هُنَا الْمَفْصَلُ الَّذِي فِي وَسَطِ الْقَدَمِ عِنْدَ مَعْقِدِ الشِّرَاكِ اود كعب نه مراد په دې ځائې كې هغه جوړ دې چې په مينځ د قدم كې وى، د خنې د برلو د تسمې سره دُونَ النَّاتِئِ فِيمَا رَوَى هِشَامٌ عَنْ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ نه ده راوتلې هډوكى په هغه روايت كې چې نقل كړې دې هشام د امام محمد رحمه الله نه

حل اللغة ٭ ① مفصل: جوړ ② معقد: د تړلو ځاى

تشريح:- المراد من الكعب في باب الاحرام ◉ صاحب دهدايه رحمه الله فرمائى چه د كعب دوې [دوه] تفسيرونه شوى دى. ① ګيټه يعنى د قدم دوارو طرفونو ته راوچت شوى هډوكى ② د قدم په مينځ كې د تسمې تړلو ځنې جرته چې دګونو هډوكى راجمع كيږى هشام د امام محمد رحمه الله نه هم دا روايت كړى دى. نودلته د كعب دوهم تفسير مراد دې اوپه كتاب الطهارة كې په «أرجلكم إلى الكعبين» كې اولنے تفسير مراد دې

دمحرم لپاره د سر اومخ پټول

قَالَ وَلَا يُغَطِّي وَجْهَهُ وَلَا رَأْسَهُ اونه دې پټوى مخ خپل اونه سر خپل

حل اللغة ① يغطى، تغطية پواړه

تشريح:- المذهبان في تغطية وجه الرجل ◉ ① دمحرم سړى لپاره خپل مخ اوسر پواړه جائز نه دى.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى: يَجُوزُ لِلرَّجُلِ تَغْطِيَةُ الْوَجْهِ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ اوفرمائى شافعى رحمه الله جائز دى لپاره دسړى پواړه د مخ خپل د امله د قول د نبى ﷺ نه، {إِحْرَامُ الرَّجُلِ فِي رَأْسِهِ وَإِحْرَامُ الْمَرْأَةِ فِي وَجْهِهَا} (١) چې احرام د سړى په سر د ده كې دې اواحرام د ښځې په مخ ددې كې دې

تشريح:- اوامام شافعى رحمه الله فرمائى چه د محرم سړى لپاره د خپل مخ پواړه جائز دى هم دا د امام مالك اوامام احمد رحمهما الله قول دې

أدلته ① دامام شافعى رحمه الله دليل دا حديث دې چه «إحرام الرجل في رأسه وإحرام المرأة في وجهها» يعنى د سړى احرام د هغه په سر كې دې اود ښځې احرام دهغې په مخ كې دى.خاصل دا شو چه چونكه د سړى احرام دهغه په سر كې دې نودهغې پواړه به جائز نه وى.اوپه مخ كې ئې احرام نشته نوددې پواړه به جائزوى.

وَلَنَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَا تُخَمِّرُوا وَجْهَهُ وَلَا رَأْسَهُ فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبِّيًا (٢) اوزموږ لپاره دليل د نبى ﷺ قول دې چه (تاسو مه پټوئ مخ دده اونه سر دده ځكه چې دې به راپاسولې شى په ورځ د قيامت تلبيه ويونكې. قَالَهُ فِي مُحْرِمٍ تُوُفِّيَ نبى ﷺ دا فرمائيلى وو په هغه محرم كې چې وفات شوې وو

تشريح - دلائل الاحناف ① ٭ زموږ دليل د ابن عباس رضي الله عنهما حديث دې «أن رجلاً وقصته راحلته وهو محرم فمات

(١) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البيهقى فى السنن الكبرى (٧٤/٥) رقم ٩٠٤٨ والدارقطنى (٢٩٤/٢) رقم ٢٦٠_

(٢) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه مسلم فى الحج رقم ٩٤ والنسائى فى الحج باب ٩٧ رقم ٢٥٤٤ وابن ماجه فى المناسك باب ٨٩ باب ٣٠٨٤_

فقال رسول الله ﷺ اغسلوه بماء وسدر، وكفنوه في ثوبيه ولا تمسوه طيب ولا تخمروا رأسه ولا وجهه فإنه يبعث يوم القيامة ملبيا» يعنى يو سړې چې په حالت د احرام كې وو دهغه سرلې دهغه څخه ماتت كړى وچې سو پس سى نبى ﷺ وفرمائيل ده ته په هغه وبو بندې غسل وركړئ چه د بيرت په سړې پكې خوش سوئ وى اودې په څلودواړو جامو كې دفن كړئ وخوشبوئى پرې مه لګوئ اودده سر مه پټوئ او مه ئې مخ پټوئ ځكه چې دې به د قيامت په ورځ تلبيه ويونكې راپاسى ددې حديث نه معلومه شوه چه دمحرم سړى لپاره د خپل مخ پواړه جائز نه دى

وَلِأَنَّ الْمَرْأَةَ لَا تُغَطِّي وَجْهَهَا مَعَ أَنَّ فِي الْكَشْفِ فِتْنَةً اوبله دا چې ښځه نه پټوى مخ خپل سره ددې چې په ښكاره كې فتنه ده. فَالرَّجُلُ بِالطَّرِيقِ الْأَوْلَى نوسړې خو به په درجه اولى سره (نه پټوى)

تشريح - دوهم دليل دا دې چه ښځه په حالت د احرام كې خپل مخ نه پټوى حالانكه د هغې په مخ ښكاره كوه كې فتنه ده نوسړې (چه دده په مخ ښكاره كولو كې فتنه هم نشته) به په طريق اولى سره مخ نه پټوى

وَفَائِدَةُ مَا رُوِيَ الْفَرْقُ فِي تَغْطِيَةِ الرَّأْسِ اوفائده د هغه حديث كوم چې امام شافعى رحمه الله روايت كړې دې فرق كول دى په پټولو د سر كې.

تشريح - الجواب من الدليل ◉ صاحب دهدايه رحمه الله فرمائى چه امام شافعى رحمه الله كوم حديث روايت كړې دې چې «إحرام الرجل... الحديث» نو دهغې فائده د سر په پټولو كې د سړى اوښځې په مينځ كې توپير بيانول دى.يعنى د ښځې لپاره دخپل سر پواړه جائز دى ځكه چې د هغې د احرام اثر د هغې په مخ كې وى.په سر كې نه وى.اودسړى لپاره د سر پواړه جائز نه دى.ځكه چې د احرام اثر دده په سر كې وى.

د محرم لپاره د ويښتو او نوكونو كټ كول

قَالَ (وَلَا يَمَسُّ طِيبًا) (علامه مرغينانى رحمه الله فرمائى اونه به لګوى خوشبوئى لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {الْحَاجُّ الشَّعِثُ التَّفِلُ} (١) د امله د وينا د رسول الله ﷺ حې حاجى بېخوشبويه اوسرسړې وى (وَكَذَا لَا يَدَّهِنُ) (لِمَا رَوَيْنَا) (١) اودغه ډول نه به لګوى تيل،د امله د هغه حديث نه چې موږ روايت كړلو.

تشريح - عدم مس الطيب ◉ محرم به خوشبوئى نه لګوى ځكه چې نبى ﷺ فرمائيلى دى «الحاج لشعث التفل» د شين په فتحه او د عين په كسره،چه ويښته ئې براوګردآلوده وى.او «تفل» دتاء په فتحه او فاء په كسره خوشبوئى نه لګول يعنى حاجى هغه دې.چه ويښته ئې بير وى.اوخوشبوئى ئې نه وى لګولې.اوددې حديث د امله د تيلو استعمال لګول هم جائز نه دى.

لَا يَحْلِقُ رَأْسَهُ وَلَا شَعْرَ بَدَنِهِ اونه به خرانى سر خپل اونه ويښته خپل لِقَوْلِهِ تَعَالَى {وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ} الْآيَةَ د امله د وينا دالله تعالى نه ((وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ)) (وَلَا يَقُصُّ مِنْ لِحْيَتِهِ) اونه به كټ كوى ږيره خپله لِأَنَّهُ فِي مَعْنَى الْحَلْقِ ځكه چې دا په معنى د خريلو كې ده وَلِأَنَّ فِيهِ إِزَالَةَ الشَّعَثِ وَقَضَاءَ التَّفَثِ اوبله دا چې په دې كې لرې كول د بروالى د ويښتو اود خيرو دى

تشريح - ود خپل سر اوبدن ويښته به هم نه كټ كوى ځكه چې الله تعالى فرمائيلى دى [وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ] اوخپله ږيره به هم نه كټ كوى ځكه چې د د خريلو په معنى كې دې ووددې امله چې د

(١) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه الترمذى فى تفسير سورة ٣ باب ٦ رقم ٣١٩٧ وابن ماجه فى المناسك باب ٦ رقم ٢٨٩٦)_

(١) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه الترمذى فى تفسير سورة ٣ باب ٦ رقم ٣١٩٧ وابن ماجه فى المناسك باب ٦ رقم ٢٨٩٦)_

ويحتو حرېل اوکټ کوه سره هغه ببرسري توب لرې کيږي کوم چې دحاجی نه غوښتلې شی سوددي امده دي هم ويخته نه کټ کوی اونه خرائی.

درنګ شوي جامې اغوستل

قَالَ (وَلَا يَلْبَسُ ثَوْبًا مَصْبُوغًا فرماني اونه به اغوندی جامې رنګ شوې په ورس خوشبوئي بِوَرْسٍ وَلَا زَعْفَرَانٍ وَلَا عُصْفُرٍ) او نه په زعفرانو، ونه په ګل عصفر لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (لَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ ثَوْبًا مَسَّهُ زَعْفَرَانٌ وَلَا وَرْسٌ)⁽¹⁾ خکه چې نبی ﷺ فرمنلی دی نه به اغوندی محرم داسې کالی چې لګیدلې وی ورېورې زعفران يا ورس خوشبوئي

حل اللغة: ① مصبوغ رنګ شوې ② ورس يو ډول خوشبودار وابنه دکوم نه چې درنګ کاراخستې شی ③ زعفران: کيسر

تشريح - حرمة استعمال الثوب المصبوغ ◉ حاصل د مسئلې دا دی چه د رنګ شوې جامې اغوستل جائز نه دی. لکه ورس يا زعفران يا عصفر، خکه چې رسول الله ﷺ فرمنيلی دی چه محرم دې داسې جامې نه اغوندی چه په هغې پورې زعفران يا عصفر لګیدلې وی دصحاح په کتابونو کې د محرم په اړه کې دا الفاظ راغلی دی «لا تلبسوا شيأ مسه زعفران ولا ورس»

قَالَ إِلَّا أَنْ يَكُونَ غَسِيلًا لَا يَنْفُضُ البته دا چې وی وينځلې شوې چې خوشبوئي نه کوی لِأَنَّ الْمَنْعَ لِلطِّيبِ لَا لِلَّوْنِ خکه چې منع (راغلې ده.نو) د خوشبو د امله ده.د رنګ د امله نه ده

تشريح - جوازما لا طيب له ◉ البته که په دې ذکرشوی حيزونو سره رنګ شوې وی اود رنګ نه روسته بيا داسې وينځلې شوې وی.چه خوشبوئي ترې نه خی.نودهغې استعمال جائز دې.اګرچه رنګ ئې پاته وی.خکه چې د محرم لپاره د خوشبوئي استعمال ناجائزدې د رنګ استعمال ناروې نه دې.

دليله ◉ اواصل په دې کې د طحاوی رحمه الله په حواله د ابن عمر رضي الله عنهما روايت شوې حديث دې «قال قال رسول الله لا تلبسو.ثوبا مسه ورس أو زعفران إلا أن يكون غسيلا» ابن عمر رضي الله عنهما فرمنی چه رسول الله ﷺ ارشاد فرمائيلې دې تاسو مه اغوندئ هغه جامې چې لګيدلې وی ورپورې ورس يا زعفران البته دا چې وی وينځلې شوې

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا بَأْسَ بِلُبْسِ الْمُعَصْفَرِ او امام شافعی رحمه الله فرمائی.نشته باك په عصفر سره رنګ شوې کالی کې لِأَنَّهُ لَوْنٌ لَا طِيبَ لَهُ خکه چې دا داسې رنګ دې چې د دې خوشبوئي نشته

تشريح - مسلك الشافعي رحمه الله في الثوب المعصفر ◉ امام شافعی رحمه الله فرمائی.چه د ورس رنګ شوې کالی اغوستل دمحرم لپاره جائز ده او وړاندې تير شوی دی چه د احرام په ممنوعاتو کې خوشبو لګول دی رنګ شوې کالی منع نه ده

وَلَنَا أَنَّ لَهُ رَائِحَةً طَيِّبَةً خکه چې دا داسې رنګ دې چې خوشبوئي نه کوی اوزموږ دليل دا دی.چه ددې خوشبوئي شته

تشريح - دليل الاحناف رحمهم الله ◉ زموږ دليل دا دې چه په عصفر کې هم يو ډول خوشبوئي وی زمونږ.اود شوافعو رحمهم الله په مينځ کې بنا (بنياد) د اختلاف دا دې چه د شوافعو رحمهم الله په نيز په عصفر کې خوشبو نه وی اوزموږ په نيز په کې وی (نوکه عصفرداسې وی چه خوشبو په کې وی نويه اتفق سره د هغې استعمال جائزنه

⁽¹⁾ من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البخاری فی الحج باب ۲۱ ومسلم فی الحج رقم ۱ وابوداود فی الحج باب ۳۱ رقم ۱۸۲۳ والترمذی في الحج رقم ۸۳۳ والنسائی فی المناسک رقم ۲۴۹۹ وابن ماجه فی الحج باب ۱۹ رقم ۲۹۲۹ واحمد فی المسند (۲۹/...) والدارمی فی المناسک باب ۹)_

دې اوکه نه وی نو په اتفق سره ئې استعمال جائزدې.

غسل کول اوحمام ته داخليدل

وَلَا بَأْسَ بِأَنْ يَغْتَسِلَ وَيَدْخُلَ الْحَمَّامَ فرمائی اونشته باك چې غسل اوکړی او داخل شی حمام ته قَالَ لِأَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اغْتَسَلَ وَهُوَ مُحْرِمٌ خکه چې حضرت عمر رضي الله عنه غسل کړې وو اوهغوی محرم وو

حل اللغة: ① حمام دغسل ځای

تشريح:- جوازغسل المحرم ودخوله الحمام ◉ مسئله داده چه په محرم باندې دجنابت غسل واجبيږی. اود ده مکې معظمې ته د داخليدو لپاره غسل کول مستحب دې خکه چې رسول الله ﷺ د احرام لپاره غسل کړې وو اود محرم لپاره حمام ته د ګرمو اوبود استعمال لپاره داخليدل جائزدی خکه چې حضرت عمر رضي الله عنه د دې باوجود چې محرم وو.غسل کړې وو.

وَلَا بَأْسَ بِأَنْ يَسْتَظِلَّ بِالْبَيْتِ وَالْمَحْمَلِ اونشته باك چې سيورې اوکړی په کور يا په کجاوه

حل اللغة: ① يستظل، استظلالا: سورې حاصلول ② محمل: کجاوه

تشريح:- المذهبان في تظليل المحرم ◉ ① مسئله دا ده.چه زموږ په نيز د محرم لپاره د چت يا کيجاوې د سيورې حاصلول جائز دی.

وَقَالَ مَالِكٌ: يُكْرَهُ أَنْ يَسْتَظِلَّ بِالْفُسْطَاطِ وَمَا أَشْبَهَ ذَلِكَ وامام مالك رحمه الله فرمائی چه مکروه دې سيورې حصلول په خيمه کې اوپه هغه څه کې چې ددې په څير وی لِأَنَّهُ يُشْبِهُ تَغْطِيَةَ الرَّأْسِ خکه چې دا مشابه دې د سر پټولو سره،

حل اللغة: ① فسطاط: لويه خيمه ② تغطية: پوارړه

تشريح:- اودامام مالك اواحمد رحمهما الله په نيز د غټې خيمې يا ددې په څير د بل شی لاندې سيورې حاصلول مکروه دي

دليله ◉ د امام مالك رحمه الله دليل دا دې چه د لوئې خيمې سيورې حصول د سر پټولو په حسر دې اوړاندې تير شو.چه د محرم لپاره د سرپواره جائز نه دی.البته دومره ده چې د خيمې د سيورې د لاندې کيدل په حقيقت کې د سرپواره نه دی.نو سيورې حاصلول به جائز وی.خوچونکه د سرپټولو سره مشابهت لری.نوددې مشابهت د امله به مکروه وی.

وَلَنَا أَنَّ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ كَانَ يُضْرَبُ لَهُ فُسْطَاطٌ فِي إِحْرَامِهِ او زموږ دليل دا دې چه حضرت عثمان رضي الله عنه لپاره به لګولې شوه خيمه په حالت د احرام کې،

تشريح - زموږ دليل دا دې.چه عقبه بن حبان رحمه الله فرمنی چه ما حضرت عثمان رضي الله عنه اوليدلو.چه دهغوی لپاره به غټه خيمه لګولې شوه.اودهغه توره به وونې ته اويزانده کولې شوه.حالانکه هغوی به په حالت د احرام کې وو.

وَلِأَنَّهُ لَا يَمَسُّ بَدَنَهُ فَأَشْبَهَ الْبَيْتَ اوبله دا چې دا نه لګی په بدن دده پورې نو مشابه شو د کور سره

تشريح: بل دليل دا دې چه لويه خيمه د محرم په بدن پورې نه لګی نودا د کور د چت سره مشابه شو.اود کور د چت لاندې د سيورې نه فائده اخستل مکروه نه دی.نودغه ډول د لوئې خيمې په سحولو کې اود سيورې حاصلولو کې به هم کراهت نه وی.

د محرم لپاره د كعبه په پوښ كي ننوتل

وَلَوْدَخَلَ تَحْتَ أَسْتَارِ الْكَعْبَةِ حَتَّى غَطَّتْهُ او كه داخل شی محرم، د كعبې د پوښ لاندې تردې چې پټ كړی دې إِنْ كَانَ لَاتُصِيبُ رَأْسَهُ وَلَاوَجْهَهُ فَلَابَأْسَ بِهِ لِأَنَّهُ اسْتِظْلَالٌ حې نه لګی په سر دده او په مخ دده نوشته باك په دې حكه حې دا سيوري حاصلول دی

حل اللغة: ① استار جمع ستر: پرده ② غطته، غطا (ن،ض) پواړه]

شرح - جواز الاستظلال باستار الكعبة: محرم د كعبه د پردو لاندې ورننوتلو تردې چې په هغې كي پټ شو وددې دوې ادوه!
صورتونه دی، كه پرده دده د سر او مخ سره نه لګی نو پكي څه باك نشته.

أدلیله: خكه چې دا سيوري حاصلول دی او د سيوري په حاصلولو كي څه قباحت نشته او كه په سر يا په مخ پورې لګی نومكروه به وی خكه چې په دې صورت كي دا د سرپټولو سره مشابه شو

د محرم لپاره د هميانه تړلو حكم

وَلَابَأْسَ بِأَنْ يَشُدَّ فِي وَسَطِهِ الْهِمْيَانَ او نشته باك په دې چې او تړی په ملا خپله پورې هميانه

حل اللغة: ① هميان هغه پيټنی چې د تهيلنی يا بټوې كار وركوی

شرح - المذهبان في شد الهميان: زمونږ په نيز د محرم لپاره د هميانه په تړلو كي څه قباحت نشته كه د لنګ سرسره ئې اوتړی او كه لاسې،

وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللّٰهُ: يُكْرَهُ إِذَا كَانَ فِيهِ نَفَقَةُ غَيْرِهِ او فرمائی امام مالك رحمه الله چه مكروه ده چه وی په دې كي خرچه د بل چا، لِأَنَّهُ لَاضَرُورَةَ خكه چې دې ته څه اړتيا نشته

شرح - امام مالك رحمه الله فرمائی، كه په هميانه كي خپله خرچه او نفقه وی، نو بغير كراهته ئې تړل جائز دی او كه د بل خرچه او روپۍ پكي وی نومكروه ده

دليله: د امام مالك رحمه الله دليل دا دی چه په هميانه كي د بل روپۍ وی، نودې ته څه اړتيا نشته او بغير ضرورته د محرم لپاره د هميانه تړل مكروه دی او كه دده خپلې روپۍ په كي وی نو چونكه اړتيا متحقق دی، خكه په كي كراهت نشته

وَلَنَا أَنَّهُ لَيْسَ فِي مَعْنَى لُبْسِ الْمَخِيطِ فَاسْتَوَتْ فِيهِ الْحَالَتَانِ او زمونږ لپاره دليل دا دی چه دا نه ده په معنی د اغوستلو د ګنډلو جاموكي، نو برابر شو په دې كي دواړه حالتونه،

شرح - دليل الاحناف: زمونږ دليل دا دی چه هميانه چونكه د ګنډلو جامو په خير نه ده نو خكه ددې تړل مكروه نه دی كه خپلې روپۍ پكي وی او كه د بل چا، دواړه حالتونه برابر دی

الاشكال الاول على الدليل العقلي: صاحب د هدايه رحمه الله چه كوم عقلی دليل پيش كړی دی په دې باندې يو اشكال دی ① هغه دا چې د محرم لپاره د لنګ په پټو (څادر) په رسۍ تړ وغيره باندې تړل په اجماع سره مكروه دی حالانكه رسۍ او تړ د ګنډلو جامو په خير نه دی د دې نه خواب دا دی چې په رسۍ وغيره تړلو كي كراهت په نص سره ثابت دی نقل دی چې ان النبی ﷺ رأى رجلاً قد شد فوق إزاره حبلاً فقال ﷺ ألق هذا الحبل ويلك، معنی نبی كريم ﷺ يو محرم سړی اوليدلو چه هغه د خپل لنګ سربېره يوه رسۍ تړلې وه نو نبی ﷺ ورته وفرمائيل هلاك شې دا رسۍ اوغورځوه

الاشكال الثاني على الدليل العقلي: دوهم اشكال دا دی كه محرم په خپل سر بندې پټئ اولګوله نو دا هم مكروه ده، تردې چې د پوره يو ورځ تړلو په صورت كي پرې صدقه واجبيږي، حالانكه د ګنډلو جامو په معنی

كي نه ده د دې نه خواب دا دی چه چونكه د سر يوه برخه پټه شوې وی نو خكه پرې صدقه واجبيږي خكه چې په حالت د احرام كي د سر پواړه ممنوع دی.

په خطمی سره د سر او ږيرې وينځل

وَلَايَغْسِلُ رَأْسَهُ وَلَالِحْيَتَهُ بِالْخِطْمِيِّ او نه دې وينځی سر خپل، او نه ږيره خپله په خطمی سره لِأَنَّهُ نَوْعُ طِيبٍ خكه چې دا يو ډول خوشبوئی ده وَلِأَنَّهُ يَقْتُلُ هَوَامَّ الرَّأْسِ او بله دا چې دا وژنی سپګې د سر

حل اللغة: ① لحية ږيره ② خطمی يو ډول بوټی چې نه دوا ېنوكي په كار راخی ③ هوام جمع هامة چنجی وغيره، دلته مراد مردار دی]

شرح - وجه استعمال الخطمی للمحرم: د محرم لپاره خپل سر او ږيره په خطمی سره وينځل جائز نه دی

أدلائله: ① دليل دا دی چه ګل خطمی يو ډول خوشبوئی ده او د محرم لپاره د خوشبو لګول جائز نه دی ② دوهم دليل دا دی چه خطمی د سر سپګې وژنی حالانكه د محرم لپاره د هيڅ ډول ځناور قتل جائز نه دی

د تلبيه په كثرت سره ويل

قَالَ وَيُكْثِرُ مِنَ التَّلْبِيَةِ عَقِيبَ الصَّلَوَاتِ فرمائی او زياته دې وائی تلبيه روستو د مونځونو نه.

شرح - فرمائی او زياته دې وائی تلبيه روستو د مونځونو نه، او هركله چې خيژی او چت ځائي ته، او كوزيږي كښته ځائي ته، وملاؤ شی د سورو (خلګ و) سره او په وخت د پښلمی كي، خكه چې صحابوؓ د رسول الله ﷺ به تلبيه ونيله په دې حالاتوكي، او تلبيه په احرام كي په لمانځه كي د تكبير ونيلو په څير دا، نو ونيلي به شي دا په وخت د بدليدلو د يو حال نه بل حال ته.

شرح - الروايتان في التلبية بعد الصلاة: ① صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی، چه محرم دې تلبيه روسته د مونځونو زياته وائی، مونځونه كه فرض وی او كه نفل وی، كه ادا وی او كه قضا وی ② صاحب د طحاوی رحمه الله فرمائی چه د فرض مونځونو نه روسته به ونيلی شی د نفلو او قضا مونځونو نه روسته به نه شی ونيلي

وَكُلَّمَا عَلَا شَرَفًا أَوْهَبَطَ وَادِيًا أَوْلَقِيَ رَكْبًا وَبِالْأَسْحَارِ او هركله چې خيژی او چت ځائي ته او كوزيږي كښته ځائي ته، وملاؤ شی د سورو (خلګ و) سره او په وخت د پښلمی كي،

شرح - مواقع اكثار التلبية: او كله چې په موړه خيژی يا كندې ته كوزيږي، يا نورو سورو (خلګ و) سره ملاقات اوكړی نو په دې حالتونو كي به تلبيه زياته وائی، او د پښلمی په وخت كي دې هم زياته وائی

لِأَنَّ أَصْحَابَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ كَانُوا يُلَبُّونَ فِي هٰذِهِ الْأَحْوَالِ خكه چې صحابوؓ د رسول الله ﷺ به تلبيه ونيله په دې حالاتوكي،

شرح - دلائله: ① دليل دا دی چه صحابه كرامو ؓ به په دې وختونو كي تلبيه زياته ونيله

وَالتَّلْبِيَةُ فِي الْإِحْرَامِ عَلَى مِثَالِ التَّكْبِيرِ فِي الصَّلَاةِ فَيُؤْتٰى بِهَا عِنْدَ الْاِنْتِقَالِ مِنْ حَالٍ إِلٰى حَالٍ او تلبيه په احرام كي په لمانځه كي د تكبير ونيلو پشان ده نو ونيلي به شي دا په وخت د بدليدلو د يو حال نه بل حال ته

شرح - ② دوهم دليل دا دی چه په احرام كي د تلبيه مثال داسې دی لكه په لمانځه كي د تكبير پشان، نو لكه څنګه چې په لمانځه كي د يو حالت نه بل حالت ته اوړی نو تكبير وائی دغه ډول په احرام كي هم چې د يو حالت نه بل حالت ته اوړی، نو تلبيه دې وائی.

اوچت آواز سره تلبيه ويل

وَيَرْفَعُ صَوْتَهُ بِالتَّلْبِيَةِ او پورته كوی به آواز خپل په تلبي

تشريح - رفع الصوت بالتلبية⊛زمونږ په نيز په تلبيه كي اواز اوچتول مسنون دی اګرچه په دعا او ذكر كي افضله اخفاء ده وجه دا ده چه د قرآن پاك د آيت ((اُدْعُوارَبَّكُمْ تَضَرُّعًاوَّخُفْيَةً))، تقاضا هم دا ده.چه د دعا او ذكرونو په موقع باندی اخفاء اوكړي شي.

بِقَوْلِهٖ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ د امله د قول د رسول الله ﷺ {اَفْضَلُ الْحَجِّ الْعَجُّ وَالثَّجُّ}[1] افضل حج،عج،وثج دي

حل اللغة: ① العج (ن) آواز اوچتول

تشريح - دليله⊛ دليل دا دي.چه رسول الله ﷺ فرمائيلی دی. «أفضل الحج العج والثج»

فَالْعَجُّ رَفْعُ الصَّوْتِ بِالتَّلْبِيَةِ، وَالثَّجُّ إِسَالَةُ الدَّمِ نوعج پورته كول د آواز دی.او ثج بيول د وينې دی.

تشريح - عج و ثج په اوچت آواز سره تلبيه وئيل او ثج وانی وينې توييولو ته.يعنی بهترين حج هغه دي چه هغي كي تلبيه په اوچت آواز وی.او د هدی وغيره قربانی په كي اوكړې شي.او وينه تويې كړې شي.

مكې ته د داخليدو آداب

قوله {فَإِذَا دَخَلَ مَكَّةَ ابْتَدَأَ بِالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ} فرمائي كله چې داخل شي مكې ته نو بيل دي اوكړي د مسجد حرام نه.

تشريح - اول ما يبدء به المحرم عند دخول مكة⊛فرمائي.محرم چې څنګه مكې ته داخل شی نو د ټولو نه اول به جمات ته داخليږي

لِمَارُوِيَ {أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ كُلَّمَا دَخَلَ مَكَّةَ دَخَلَ الْمَسْجِدَ}[2] څكه چې روايت شوې دي چه نبی ﷺ څنګه داخل شو مكې ته نو داخل شو جمات ته.

تشريح:-څكه چې رسول الله ﷺ كله مكې ته داخل شو.نو د ټولو نه اول جمات ته داخل شو.① په صحيحينو كې د حضرت عائشه رضي الله عنها دا حديث راغلې دي. «إن أول شئ بدأ به رسول الله ﷺ حين قدم مكة أن توضأ ثم طاف بالبيت» يعنی مكې مكرمې ته چې نبی ﷺ تشريف راوړلو.نو د ټولو نه په اولنو كارونو كې دا وو چه اودس ئې اوكړلو و د بيت الله نه ئې طواف اوكړلو.

وَلِأَنَّ الْمَقْصُودَ زِيَارَةُ الْبَيْتِ وَهُوَ فِيهِ او بله دا چې مقصود د بيت الله ليدل دی. او هغه په دې (جمات) كې دې.

تشريح - دوهم دليل دا دي چه د سفر مقصود د بيت الله زيارت كول دی او بيت الله په جمات كې دې.نو د ټولو نه اول دې جمات ته داخل شی.او بيا د مسجد حرام په دروازو كې د باب السلام نه داخليدل مستحب دی.څكه چې نبی ﷺ هم په دې دروازه مسجد حرام ته داخل شوې وو.او دا دعا ئې وئيله. «اللهم أنت ربي وأنا عبدك جئت لأودي فرضك وأطلب رحمتك وألتمس رضاك متبعاً لأمرك راضياً بقضائك أسئلك مسئلة المضطرين المشفقين من عذابك أن تستقبلني اليوم بعفوك وتحفظني برحمتك وتجاوز عني بمغفرتك وتعينني على أداء فرائضك اللهم افتح لي أبواب رحمتك ,وأدخلني فيها وأعذني من الشيطان الرجيم» اې الله ته زما رب او زه ستا بنده يم زه ستا د فرض اد كاوه لپاره حاضر شوې يم ستا د رحمت غوښتونكې يم.ستا د حكم تابعداري كوم او ستا د رضا طلبګار يم زه ستا په فيصله په سرسترګو راضی يم.زه ستا نه دهغه كسانو پشان سوال كوم.چه محتاج وی او ستا د عذاب نه ويريږي.چه ته نن ما سره د معافۍ سلوك اوكړې.او په خپل رحمت زما ساتنه اوكړې.او ته په خپل مغفرت ما ته معافی اوكړې.او د خپلو فرائضو په ادا كولو كې ما سره كومك اوكړې.اې الله زما لپاره د خپل رحمت دروازې پرانيزې.او ما ورته داخل كړه.او د شيطان رټلی شوی نه زما ساتنه اوكړې.

[1] من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه الترمذی باب ۶ رقم ۳۱۹۷ وابن ماجه فی المناسک باب ۶ رقم ۲۸۹۶)
[2] من حديث عائشة أخرجه البخاری فی الحج باب ۶۳ رقم ۷۸ ومسلم فی صلاة المسافرين وقصرها رقم ۷۴)_

وَلَا يَضُرُّهٗ لَيْلًا دَخَلَهَا أَوْنَهَارًا او ضرر نه رسوی ده ته كه د شپې داخليږي وكه د ورځې، لِأَنَّهٗ دُخُولُ بَلْدَةٍ فَلَا يَخْتَصُّ بِأَحَدِهِمَا څكه چې دا داخليدل دی ښار ته نو خاص به نه وی په يو پورې (چه شپه وورځ ده

تشريح - جوار الدخول ليلا ونهارا⊛صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي چه دمحرم سړی مكې معظمې ته د داخليدو هم ځنږدی او د ورځې هم څكه چې مكه يو ښار دي او ښار ته د داخليدو لپاره د شپې و د ورځې تخصيص نه وی نو مكې ته هم د دې داخليدو لپاره د شپې او د ورځې تخصيص نشته

د بيت الله د ليدو په وخت كې مسنون عمل

وَإِذَاعَايَنَ الْبَيْتَ كَبَّرَوَهَلَّلَ او كله چې اووينی بيت الله نو تكبير دې ووائی او تهليل دې ووائی

حل اللغة: ① عاين،معاينة:كتل ② مشاهد جمع مشهد د خلكو درې جمع كيدو ځای

تشريح - الافعال المسنون عند رؤية البيت⊛مسئله دا ده چه كله ئې په بيت الله نظر ولګی نو الله اكبر دې اووائی او په زړه كې دې د دې مقدس مقام عظمت حاضر كړی.او د توحيد د تجديد لپاره دې «لا إله إلا الله» اووائی او چې هغه وخت څه مناسب وی.نو هغه دعا دې اوكړی.څكه چې د بيت الله د ليدو په وخت كې دعا مستجابه او مقبوله وی.

وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ رضي الله عنه يَقُولُ: إِذَالَقِيَ الْبَيْتَ بِاسْمِ اللهِ وَاللهُ أَكْبَرُ[1] او وو ابن عمر رضي الله عنهما كله چې به ئې اوليدو بيت نو وئيل به ئې ((بسم الله والله أكبر))

تشريح - په تكبير او تهليل باندې د حضرت عبدالله رضي الله عنه عمل مستدل دې.چه هغوی به كله هم د بيت الله زيارت كولو.نو «بسم الله والله أكبر» به ئې وئيل.

وَمُحَمَّدٌ رَحِمَهُ اللهُ لَمْ يُعَيِّنْ فِي الْأَصْلِ وامام محمد رحمه الله نه دي مقرر كړې په اصل مبسوط كې لِمَشَاهِدِ الْحَجِّ شَيْئًا مِنَ الدَّعَوَاتِ لپاره د مناسك د حج څه څيز د دعاګانو نه، التَّوْقِيتَ يُذْهِبُ بِالرِّقَّةِ څكه مقرر كول لرې كوی نرم والې (د زړه او حضور قلبی) لِأَنَّ وَإِنْ تَبَرَّكَ بِالْمَنْقُولِ مِنْهَا فَحَسَنٌ.او كه تبرك ئې حاصل كړلو په نقل شوې دعا سره نو ښه ده

حل اللغة ① دعوات جمع دعوة:دعا

تشريح - وجه عدم تخصيص الدعاء عند محمد رحمه الله⊛صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي.چه امام محمد رحمه الله په اصل (مبسوط) كې د مشاهد حج لپاره څه دعا نه ده مقرر كړې.څكه چې تعين د دعا د زړه نرم والې زائله كوی (څكه چې د سړی ژبه په كومو الفاظو بلده شی.نو بيا بغير د څه سوچ او فكر نه هغه كلمات وائی.عقل او فكر ئې په بل ځائې كې وی.صرف زبانی جمع خرج وی.)حالانكه په دعا كې رقت قلب مطلوب دې.څو كه په منقول دعاګانو كې ئې يوه دعا اووئيله.نو جائز ده.بلكه بهتره ده.منقول دعاګانې پورته تيرې شوې.

د حجر اسود ښكلول

قَالَ ثُمَّ ابْتَدَأَ بِالْحَجَرِ الْأَسْوَدِ فَاسْتَقْبَلَهٗ فرمائي بيا دې پيل اوكړی د حجر اسود نه نومخ دې كړی دې ته وَكَبَّرَ وَهَلَّلَ او تكبير دې اووائی او تهليل دې اووائی

حل اللغة: ① هلل. لا اله الا الله وئيل

تشريح - استقبال الحجر⊛فقهاء كرام رحمهم الله فرمائي چه مسجد حرام ته د داخليدو نه روسته د ټولو نه اولنی كار طواف كول دی كه دا كس محرم وی او كه غير محرم وی او په طواف كې به بيل د حجر اسود نه كوی

لِمَارُوِيَ {أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَابْتَدَأَ بِالْحَجَرِ} د دې امله چې روايت شوې دې چه نبی ﷺ داخل

[1] غربه الزيلعی رحمه الله بهذا اللفظ ثم نقل عن ابن عمر رضي الله عنهما برواية البيهقی فی السنن الكبری (۱۲۸/۵) رقم ۹۲۵۰) أن كان يقول ذلک عند إستلام الحجر.كذا فی نصب الراية (۴۲/۳)_

ئو جمات ته،نو پيل ئې اوكړله په حجر اسود، فَاسْتَقْبَلَهُ وَكَبَّرَ وَهَلَّلَ (۱) نو مخ ئې كړلو ورته وتكبير ئې اووئيل.اوتهليل ئې اووئيل.

تشريح - دليله: ځكه چې نقل دی،كله چې نبي ﷺ مسجد حرام ته داخل شو نود حجر اسود نه ئې د طواف پيل اوكړله.اوحجر اسود ته دې مخ كړي او «الله اكبر» او «لااله الا الله» دې اووائي

(وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ) صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی بيابه پورته كړي لاسونه خپل

تشريح:- رفع الايدی عند استلام الحجر: شيخ ابوالحسن قدوری رحمه الله فرمائی چه د طواف په پيل كې به د تكبير وئيلو په وخت كې دواړه لاسونه تراوږو پورې پورته كړي.

لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ امله د قول د رسول الله ﷺ نه لَا تُرْفَعُ الْأَيْدِي إِلَّا فِي سَبْعَةِ مَوَاطِنَ چې نه به شی پورته كولې لاسونه مګر په اووه ځايونو كې ، وَذَكَرَ مِنْ جُمْلَتِهَا اسْتِلَامَ الْحَجَرِ (۲) اوذكر كړې ئې دي د هغې نه مجى كول (ښكلول) د حجر اسود،

حل اللغة: ① مواطن جمع موطن دَ اقامت ځایَ ② استلام: ښكلول، لاس لګول

تشريح:- دليله: ځكه چې نبي ﷺ فرمائيلی دی «لا ترفع الأيدی إلا في سبع مواطن» يعنی صرف په اووه ځايونو كې به لاسونه پورته كولې شی اومن جمله دهغې نه يوه موقع د حجر اسود مجى كول دی

قَالَ وَاسْتَلَمَهُ إِنِ اسْتَطَاعَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُؤْذِيَ مُسْلِمًا او ښكل دې كړي (حجراسود) كه توان لری بغير تكليف وركاوه نه مسلمان ته،

تشريح - معنى الاستلام: فرمائی چې دحجر اسود استلام دې كوی استلام «سلمة» نه ماخوذ دې. ددې معنی د كاڼړی ده.اوس د استلام معنی دا ده چه كاڼړی اخستل په لاس سره يا په بوسه سره،يا دې دا په لاس سره مس كړي.

لِمَا رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ قَبَّلَ الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ وَوَضَعَ شَفَتَيْهِ عَلَيْهِ (۳) ځكه چې روايت شوې دې چه نبي ﷺ ښكل كړلو حجر اسود اوكيښودې ئې دواړه شونډې په هغې وَقَالَ لِعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِنَّكَ رَجُلٌ أَيِّدٌ او وې فرمائيل عمر ﷺ ته ته داسې سړې ئې چه قوی (مضبوط) ئې تُؤْذِي الضَّعِيفَ فَلَا تُزَاحِمِ النَّاسَ عَلَى الْحَجَرِ تكليف به وركوې كمزوری ته،توبيړه مه جوړه وه د خلګو په حجر سود، وَلَكِنْ إِنْ وَجَدْتَ فُرْجَةً فَاسْتَلِمْهُ بلكه كه موندله دې موقع نو ښكل ئې كړه، وَإِلَّا فَاسْتَقْبِلْهُ وَهَلِّلْ وَكَبِّرْ (۴) اوكه نه (يعنی د حجر اسود د ښكلولو موقع درته نه ملاويدله) نومخ كړه ورته اوتهليل اووايه او تكبير اووايه،

حل اللغة: ④ شفتيه، تشنية شفة شونډې ⑤ تزاحم، مزاحمه. تنګی كول ⑥ فرجة كولې ووالی

[1] يقول العبد الضعيف أما إبتداءه ﷺ بإستلام الحجر الأسود ففی حديث جابر ﷺ الطويل خرجته بالكمبيوتر من موسوعة لأحاديث النبوية. فهو فی صحيح مسلم فی الحج باب حجة النبی ﷺ رقم ۲۱۳۷) و أما الإستقبال والتكبير والتهليل فأيضاً خرجته من الموصوعة فهو حديث عمر ﷺ أخرجه أحمد فی مسندالعشرة المبشرين بالجنة فی مسند عمربن الخطاب ﷺ رقم ۱۸۵ والفاظه عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ يَا عُمَرُ إِنَّكَ رَجُلٌ قَوِيٌّ لَا تُزَاحِمْ عَلَى الْحَجَرِ فَتُؤْذِيَ الضَّعِيفَ إِنْ وَجَدْتَ خَلْوَةً فَاسْتَلِمْهُ وَإِلَّا فَاسْتَقْبِلْهُ فَهَلِّلْ وَكَبِّرْ)_

[2] تقدم تخريجه مراراً)_

[3] من حديث ابن عمر رضی الله عنهما أخرجه ابن ماجه فی الحج رقم ۲۹۴۵) والحاكم فی المستدرک (۴۵۴/۱)

[4] من حديث عمر ﷺ أخرجه أحمد فی مسندالعشرة المبشرين بالجنة فی مسند عمربن الخطاب ﷺ رقم ۱۸۵)

تشريح:- كيفية الاستلام: د استلام كيفيت دا دې.كه دحجر اسود استلام په خوله سره ممكن نه وی نوبيا دې خپل لاس كيږدی.اوخپل لاس دې ښكل كړي

دليله: نقل دی چې رسول الله ﷺ حجراسود ښكل كړلو وحيلې شونډې ئې په هغې باندې كيښودې ② او هم نقل دی چه حضرت عمرفاروق ﷺ په خپل دور خلافت كې حجراسود ته نزدې تشريف راوړلو نو وې فرمائيل ماته دا پته ده.چه ته يو كاڼړې ئې نه ضرر رسولې شې اونه فائده، كه ما رسول الله ﷺ نه وو ليدلې چه تا ئې ښكل كړې وې نومابه تا نه وې ښكل كړې دحضرت عمر ﷺ دا خبره چې حضرت علي ﷺ ته ورسيدله نو هغوی اوفرمائيل.كاڼړې نفع رسونكې دې.حضرت عمر ﷺ ورته اوفرمائيل اې دالله د پيغمبر زومه څه فائده ده په كې ؟نوحضرت علي ﷺ اوفرمائيل ما د رسول الله ﷺ نه دا اوريدلي وو چه كله الله تعالى د آدم ﷺ د بچو اولاد نه وعده واخستله اود «أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى» په ذريعه ئې اقرار اوكړلو نو الله تعالى هغه اقرار په دې كاڼړی كې امانت كيخودلو نوكوم كس چې استلام كوی نولكه چې هغه ددې ښكلولو سره د هغې وعدې تجديد كوی.اوكاڼړے به دقيامت په ورځ دده لپاره ګواهی وركوی

افضل استلام الحجر: بهرحال كه مسلمان ته د تكليف رسولو نه بغير دحجر اسود مجى كول ممكن وی نودحجراسود استلام دې ضرور اوكړي.

دليله: ځكه چې رسول الله ﷺ حجر اسود ښكل كړې وو.اوپه هغې ئې خپلې شونډې كيخودې وې

دلائل ترک الاستلام عند اذی المسلم: ① اونبی كريم ﷺ حضرت عمر ﷺ فرمائيلی وو.چه ته مضبوط سړې ئې كمزوری ته به تكليف اورسوې نوپه حجراسود باندې خلګو سره جيړ مكوه يعنی ګڼه مه لرې كوه،ګڼې كمزوری ته به ستا نه تكليف اورسي.خوكه ځائې خالی وی.اورش نه وی.نواستلام كوه. يعنی په خوله يا لاس سره دې مس كړي اوكه ګنجائش نه وی.بلكه بيړه وی.نودې ته دې مخكې اودريږی.اوتكبير اوتهليل دې ووائی.

وَلِأَنَّ الِاسْتِلَامَ سُنَّةٌ وَالتَّحَرُّزَ عَنْ أَذَى الْمُسْلِمِ وَاجِبٌ اوبله دا چې مجى كول سنت دی او ځان ژغورل د تكليف وركوه نه خلګ ته ،دا واجب دی (نود سنت د كاوه لپاره به واجب نشي پريښولې پريخودی

تشريح - دوهم دليل دا دې چه استلام سنت دې ،ود مسلمان د تكليف رسولو نه ځان ژغورل واجب دی اود سنت اداكوه لپاره د واجب د پريخودو شريعت بيخی اجزت نه وركوی. نو ځكه مسلمان ته د ضرر رسولو نه بغير كه استلام ممكن وی،نواستلام دې اوكړي. ګنی په استقبال دې اكتفاء اوكړي.

حجر اسود د بل څيز په ذريعه ښكلول

قَالَ وَإِنْ أَمْكَنَهُ أَنْ يَمَسَّ الْحَجَرَ شَيْئًا فِي يَدِهِ فرمائی.اوكه ممكن وی د ده لپاره چې مس كړي حجر اسود په څه شی باندې چې په لاس دده كې وی كالْعُرْجُونِ وَغَيْرِهِ ثُمَّ قَبَّلَ ذَلِكَ فَعَلَ لكه ښاخ وغيره اوبيا ښكل كړي هغه نواودې كړي

حل اللغة: ① عرجون دَ كهجورې دَ غونچې بيخ كوم چې كوږ وی اودَ كهجورو په پرې كاوه سره دې تنې پورې اوچ پاته وی

تشريح:- بهرحال مسئله دا ده.كه حجر اسود مجى كول او يا لاس وراوړل ممكن نه وی.نوكه ممكن وی.نو په لاس كې دې لرګې واخلی.اوهغه دې حجر اسود ته وراوړی بيا دې هغه ښكل كړي ځكه

لِمَا رُوِيَ أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ طَافَ عَلَى رَاحِلَتِهِ وَاسْتَلَمَ الْأَرْكَانَ بِمِحْجَنِهِ (۱) ځكه چې روايت شوې دې چه نبي ﷺ

[1] من حديث ابن عباس رضی الله عنهما أخرجه البخاری فی الحج باب ۵۸ رقم ۱۶۰۷ ومسلم فی الحج رقم ۲۵۳وابوداود فی المناسک باب ۴۸ رقم ۱۸۷۷ والنسائی فی المناسک رقم ۲۷۶۵ وابن ماجه فی المناسک باب ۲۸ رقم ۲۹۴۸)_

طواف اوکړلو په حیله سرلښ سرسره اوپه حیل کوي شل (امس یا کونتي) ئې د ارکنو استلام اوکړلو

حل اللغة * ① راحلة: سورلی ② محجن: چوکه

تشریح:- دلیل دا دې چې رسول الله ﷺ طواف کولو. اوپه لاس کي ورسره شل (امسا) وو په هغې ئې ارکان یعنی د حجراسود اوډ رکن یمانی استلام کولو

وَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ شَيْئًا مِنْ ذَٰلِكَ اسْتَقْبَلَهُ اوکه توان نه لري د څه څیز، نو مخ دې کړي ورته وَكَبَّرَ وَهَلَّلَ وَحَمِدَ اللَّهَ وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وتکبیر دې ووایي اوتهلیل دې اووائی. او ثناء دې ووایي دالله او درود دې ووایي په نبی ﷺ

شریح:- اوکه ددې توان ئې هم نه وی. نوحجر اسود ته دې مخکی اودریږی. او «الله اکبر» او «لا اله الا الله» دې اووائی. اود الله تعالی حمد دې اووائی. اوپه نبی ﷺ دې درود شریف اووائی.

د اصطباع حکم

قَالَ ثُمَّ أَخَذَ عَنْ يَمِينِهِ مِمَّا يَلِي الْبَابَ فرمانی بیا دې پیل اوکړی دحپل ښی اړخ نه دهغه ځائ نه چې نزدې دې دروازې ته، وَقَدِ اضْطَبَعَ رِدَاءَهُ قَبْلَ ذَٰلِكَ په دې سې حال کي چې اضطباع ئې کړې وی په پټو (څادر) خپل. فَيَطُوفُ بِالْبَيْتِ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ نوچکردې اولګوی د بیت الله نه اووه چکري، لِمَا رُوِيَ (أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ اسْتَلَمَ الْحَجَرَ ثُمَّ أَخَذَ عَنْ يَمِينِهِ مِمَّا يَلِي الْبَابَ فَطَافَ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ) ددې دامله چې روایت شوې دې چه نبی ﷺ استلام د حجر اسود اوکړلو. بیا ئې پیل اوکړله دښی اړخ د حجراسود نه دهغه ځائ نه چې نزدې دې دروازې ته، نوچکرئې اولګولو اووه چکرونه.

حل اللغة* ① اضطبع، اضطباعاً د ښی تبخرګ نه پټو (څادر) راویستل او په ګسه اوږه باندې اچول ② اشواط جمع دشوط. چکر

تشریح - ابتداء الاشواط من ایمن المستلم ◉ مسئله: لکه څنګه چې د حجراسود نه پیل کول واجب دی. دغه رول د ښی اړخ نه پیل کول هم واجب دی. یعنی د حجر اسود نه ښی اړخ ته کوم ځائ چې دروازې سره جخت دې. د هغه اړخه دې طواف پیل کړی

حکم الطواف المشروع من الجانب الایسر ◉ اوکه د ښی اړخ په ځائ ئې د چپه اړخ نه ئې په طواف پیل اوکړله اوداسې ئې اووه چکرې اولګولې نودا طواف معکوس شو زموږ په نیز ددې حکم دا دې چې ترڅو په مکه کې وی نود دې طواف به اعاده کوی اوکه د اعاده نه وړاندې ئې مکه پریخودله او خپل وطن ته واپس شو نوبیا ده به دم واجب وی بهرحال طواف به د حجر اسود د ښی اړخه پیل کوی اوپه دې طریقه به اووه چکرې پوره کوی څکه چې رسول الله ﷺ هم داسې کړی وو

وَالِاضْطِبَاعُ أَنْ يَجْعَلَ رِدَاءَهُ تَحْتَ إِبْطِهِ الْأَيْمَنِ وَيُلْقِيَهُ عَلَى كَتِفِهِ الْأَيْسَرِ او اضطباع دا دی. چه اوګرځوی پټو (څادر) خپل لاندې د ښۍ اوږې حپلې. او راواچوی په ګسه اوږه خپله. وَهُوَ سُنَّةٌ وَقَدْ نُقِلَ ذَٰلِكَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (٢) اودا سنت دی. اویقینا نقل شوی دی د رسول الله ﷺ نه

تشریح - معنی الاضطباع وسنیته ◉ صاحب دهدایه رحمه الله فرمانی. چه اضطباع د «ضبع» نه ماخوذ دې اوددې کیفیت دا دې چه خپل پټو (څادر) د خپلې ښۍ اوږې دلاندې نه راوباسی. اوپه ګسه اوږه ئې واچوی فرمانی دا درویشانه کیفیت مسنون دې. اود رسول الله ﷺ نه منقول دې.

(١) من حدیث جابر ﷺ أخرجه مسلم فی الحج باب حجة النبی ﷺ رقم (٢١٣٧)۔
(٢) من حدیث ابن عباس رضی الله عنهما أخرجه ابوداود فی المناسک باب ٤٩ رقم (١٨٨٤)۔

طواف به حطیم نه بهر وی

قَالَ وَيَجْعَلُ طَوَافَهُ مِنْ وَرَاءِ الْحَطِيمِ فرمانی. اودې ګرځوی طواف خپل بهر دحطیم نه. وَهُوَ اسْمٌ لِمَوْضِعٍ فِيهِ الْمِيزَابُ اودا نوم دې دهغه ځائ چې په هغې کې ناوه ده. سُمِّيَ بِهِ لِأَنَّهُ حُطِمَ مِنَ الْبَيْتِ: أَيْ كُسِرَ نوموړې شوې ده په دې خکه چې دا حطم یعنی مات شوې دې د بیت الله نه. وَسُمِّيَ حِجْرًا لِأَنَّهُ حُجِرَ مِنْهُ: أَيْ مُنِعَ او ددې نوم حجر هم دې. خکه چې دا محجور شوې دې ددې (بیت الله) نه. یعنی منع شوې دې. وَهُوَ مِنَ الْبَيْتِ اودا (حصه) ده د بیت الله.

حل اللغة* ① حطیم د خانه کعبې هغه برخه چې رکن زمزم و د مقام پر ... ② میزاب ... ناوه

تشریح - توضیح الحطیم ◉ حطیم دهغه ځائ نوم دې چه په هغې کې میزاب رحمت دې حطیم د حطم نه ماخوذ دې اود حطم معنی ده ماتول. اودې ته حطیم خکه وائی چه مشرکینو د بیت الله د جوړولو په وخت کی دحلال د کمی د امله د بیت الله نه مات کړې وو اوپه سوې آبادۍ کې ئې نه وو داخل کړې. د حطیم دوهم نوم حجر (بکسرالحاء) دې چه ددې معنی منع کول دی یعنی داحصه د بیت الله په جوړې تعمیر کې شامله نه منع کړې شوې وه

بِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فِي حَدِيثِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا د امله د قول د رسول الله ﷺ نه په حدیث د عائشې رضی الله عنها کې. فَإِنَّ الْحَطِيمَ مِنَ الْبَيْتِ (١) چې حطیم دبیت خنې دې

تشریح - تاریخ اخراج الحطیم من البیت ◉ خو یاد ساتئ چې حطیم د بیت الله یوه برخه ده کوم حکم چې د بیت الله دې هغه احکام به ددې هم وی په دې باندې د حضرت عائشې رضی الله عنها حدیث ګواه دې صاحب د عنایه رحمه الله چه کوم حدیث ذکر کړې دې دهغې ژباړه دا ده چه حضرت عائشې رضی الله عنها نذر منلې وو که رسول الله ﷺ مکه فتح کړه نوزه به په بیت الله کې دوې (دوه) رکعته لمونځ کوم د مکې د فتح نه روسته رسول الله ﷺ د حضرت عائشې رضی الله عنها لاس اونیولو اوحطیم ته ئې داخله کړه اووې فرمائیل ورته «صلی فی الحطیم فإن الحطیم من البیت» دلته لمونځ اوکړه خکه حطیم د بیت الله برخه ده خو چونکه ستا قوم قریشو سره خرچه کمه شوې وه نوځکه هغوی دا د بیت الله نه بهر کړې وو ګوره عائشې رضی الله عنها که ستا د قوم زمانه شرک ته نزدې نه وې نوما به خانه کعبه شهیده کړې وه اودا به مې د ابراهیم خلیل الله ﷺ د بنیاد مطابق جوړه کړې وه وحطیم به مې په خانه کعبه کې داخل کړې وو اوچوکاټ به مې د زمکې سره ملاو کړې وو ودې نه به مې یوه دروازه مشرق اړخ ته ویستې وه اویوه لویدیځ اړخ ته، که راروان کاله پورې ژوندې پاتې شوم نودا کار به ضرور کوم. حضرات خلفاء راشدینو ﷺ ته د نورو مهمو کارونو د امله دې نه فراغت ملاؤ نشو

انشاء ابن زبیر ◉ ردې چې دحضرت عبدالله بن زبیر ﷺ زمانه راغله اوهغوی د حضرت عائشې رضی الله عنها نه د حدیث واوریدلو نوهغه دواړه کړونه ئې وکړل کوم چې د نبی ﷺ زمن وو نود حضرت ابراهیم ﷺ په بنیاد ئې خانه کعبه جوړه کړه اوحطیم ئې په بیت الله کې ګډ کړلو

انشاء حجاج بن یوسف ◉ خوچه کله ابن زبیر ﷺ شهید کړې شو اوحجاج بن یوسف ثقفی برسراقتدار راغلو نوهغه د حضرت عبدالله بن زبیر ﷺ جوړه کړې کعبه ئې شهیده کړه اود ئې په هغه طریقه بیا جوړه کړه په کومه طریقه چې قریشو جوړه کړې وه اګرچه حجاج بن یوسف د حدیث اوریدو نه روسته ډیر پښیمانه شو بیا د بنوعباس په دور خلافت کې حضرت هارون الرشید رحمه الله دا اراده اوکړله چه د د ابراهیم ﷺ د

(١) من حدیث عائشة رضی الله عنها أخرجه البخاری فی الحج باب ٤٢ ومسلم فی الحج رقم ٤٠٥ وابوداود فی المناسک باب ٩٣ رقم ٢٠٢٨ والترمذی فی الحج باب ٤٨ رقم ٨٧٦ والنسائی فی المناسک باب ١٢٩ باب الصلاة فی الحجر)۔

ابادئ مطابق جوړه كړي.خو حضرت امام مالك اونورو بزرګانو ددې ويرې نه منع كړلو چه روستنو به د خانه كعبه د جوړولو نه يوه لوبه جوړه شي هركس به د خپلې خوښې مطابق په دې كي تغير او تبديل راولي

فَلِهٰذَا يَجْعَلُ الطَّوَافَ مِنْ وَرَائِهِ بوخكه به كولاى سى طواف بهر ددې نه، حَتّٰى لَوْ دَخَلَ الْفُرْجَةَ الَّتِي بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْبَيْتِ لَا يَجُوْزُ تردې كه داخل شو په هغه رو (فرجه) كي چې په مينځ دده ود بيت كي ده نو جائزبه نه وي

تشريح - الطواف خارج الحطيم◉بهرحال صورت د مسئلې دا دې چه طواف به د حطيم نه بهر كوي په حطيم كي دننه به نه كوي كه طواف كونكې په حطيم كي ورداخل شو اوطواف ئې اوكړلو نودا جائز نه دى

ادلیه◉دليل دا دې.چه حطيم د بيت الله برخه ده.لكه چې د حضرت عائشې رضي الله عنها د حديث نه ثابته شوه چه «ان الحطيم من البيت» اوحكم چې شوې دې نوهغه د بيت الله نه بهر د طواف كاوه دې په بيت الله كي دننه د طواف حكم نه دې شوې لكه چې د الله تعالى ارشاد دې[وَلْيَطَّوَّفُوْا بِالْبَيْتِ الْعَتِيْقِ◌] اوطواف دې وكړى د بيت عتيق ګورئ د قديم بيت د طواف حكم شوې دې په قديم بيت كي دننه د طواف حكم نه دې شوې اود قديم بيت نه ټونه خانه كعبه مر د ده سود و ړه بيت طواف ضروري شو اوپه واړه بيت كي حطيم هم كه دې نوبه طواف كي د حطيم راګرول هم ضروري شو

إِلَّا أَنَّهُ إِذَا اسْتَقْبَلَ الْحَطِيْمَ وَحْدَهُ لَا تُجْزِيْهِ الصَّلٰوةُ البته دا ده كه چرې دې مخ كړى صرف حطيم ته نونه جائز كيږى دده نه مونځ، لِأَنَّ فَرْضِيَّةَ التَّوَجُّهِ ثَبَتَتْ بِنَصِّ الْكِتَابِ خكه چې فرضيت د مخ كاوه قبله ته ثابت دې په نص د قرآن فَلَا تَتَأَدّٰى بِمَا ثَبَتَ بِخَبَرِ الْوَاحِدِ اِحْتِيَاطًا نو نشي به ادا كولې په هغه څه چې ثابت شوې وى په خبر واحد سره،د امله د حتياط نه، وَالْاِحْتِيَاطُ فِي الطَّوَافِ أَنْ يَكُوْنَ وَرَاءَهُ و احتياط په طواف كي دا دې چه وى بهر د حطيم نه

تشريح - السوال◉ عبارت د يو د سوال مقدر خواب دې سوال دا دې كه حطيم د بيت برخه وى نو بايد ده چې صرف حطيم ته مخ كړې شي.اولمونځ اوكړې شي.نودا دې جائز وې.خكه حطيم هم د بيت برخه ده حالانكه دا جائز نه ده.

الجواب◉د دې خواب دا دې چه بيت الله ته مخ كول په نص قرآني سره ثابت دې الله تعالى فرمئيلى دى[فَوَلُّوْا وُجُوْهَكُمْ شَطْرَهٗ] اودا خبره چې حطيم د بيت الله برخه ده په خبر واحد سره ثابته شوې ده اود احتياط تقاضا دا ده چه كوم شى په نص قطعي سره ثابت شوې وى هغه د هغه شى د امله ترك نكړې شي كوم چې په خبرواحد ثابت شوې وى نوبه طواف كي،احتياط په دې كي دې چه حطيم په طواف كي ګډ كړې شي

په اولو درې ګكروبو كي پهلواني كول

قَالَ وَيَرْمُلُ فِي الثَّلَاثَةِ الْأُوَلِ مِنَ الْأَشْوَاطِ فرمائي او رمل به كوى په دريو اولنو كي د ګكرونوخني، وَالرَّمَلُ أَنْ يَهُزَّ فِي مِشْيَتِهِ الْكَتِفَيْنِ او رمل دا دې چه خوزوى په تګ خپل كي اوږې كَالْمُبَارِزِ يَتَبَخْتَرُ بَيْنَ الصَّفَّيْنِ پشان د مقابله كونكى چې فخر كوى په مينځ د دوو صفونو كي ، وَذٰلِكَ مَعَ الْاِضْطِبَاعِ اودا به وى سره د اضطباع نه،

حل اللغة◉① يرمل، رملا اوږو خوزولو سره ځغسل،منډه وهل، ②هز،يمزهزا ن، خوزول ③ كتفين د كتف تثنيه ده اوږه ④ مبارز د جنګ د پاره د مقابلې وتونكې ⑤ يتبختر، تبخترا پهلواني كاوه سره تلل

وَكَانَ سَبَبُهُ اِظْهَارَ الْجَلَدِ لِلْمُشْرِكِيْنَ حِيْنَ قَالُوْا: او وو سبب ددې ښكاره كول د بهادرئ مشركانو ته،په كوم وخت كي چې وئيلى وو هغوى أَضْنَاهُمْ حُمّٰى يَثْرِبَ كمزورى كړى دى دوى تبې د يثرب

تشريح - سبب الرمل◉د رمل سبب دا دې چه د حديبيه په كال چې رسول الله ﷺ د عمرې لپاره مكې معظمې ته د حلتلو غوښتل،نومشركانو د مكې د عمرې اود بيت الله د زيارت نه مسلمانان منع كړل اوبيا دې باندې صلح اوشوه چه سږ كال به بغير د عمرې نه واپس لاړ شى اوراروان كال ته به بغير د جنګى سرو سامان نه مكې ته داخل شى اوعمره به اوكړى اودرې ورځى به په مكه كي قيام ،وكړى نه راروان كال چې كله نبي ﷺ

د عمرې دا كوه لپاره تشريف يوړلو نود مكې خلكو درې ورځو لپاره خانه كعبه خالى كړې وه اوبه جبله عمر ته خنلي وو نورسول الله ﷺ د صحابوﷺ سره د خانه كعبې طواف كولو.نبي ﷺ په دغه مهل كي د مشركانو نه واوريدل چه بعضې په كي بعضو نورو ته وائى.مسلمانان د يثرب تبې كمزورې كړى دى چه سى د،واوريدل.نوخپل دواړه لاسونه ئې كهولاؤ كړل.او رمل ئې پيل كړلو.اوصحابوﷺ ته ئې هم ددې حكم اوكړلو چه د مسلمانانو د بهادرئ او توان مشركان په خپلو سترګو مشاهده اوكړى

ثُمَّ بَقِيَ الْحُكْمُ بَعْدَ زَوَالِ السَّبَبِ فِي زَمَنِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَبَعْدَهُ بيا پاتې شو حكم روسته د زوال د سبب نه، په زمانه د نبي ﷺ كي او روستو ددوى ﷺ نه.

تشريح - وجه بقاء حكم الرمل مع زوال سببه◉دا سبب اګرچه زائله شوې دې.خو حكم ئې پاته دې خكه چې د حضرت حبراو ابن عمرﷺ نه نقل دى چه په حجة الوداع كي نبي ﷺ په يوم النحركي په اولنو درې ګكروبو كي رمل كولو حالانكه د حجة الوداع په كال په مكه كي مشرك پاتې نه وو نوهركه چې د سبب د زوال نه روسته هم نبي ﷺ رمل كړې دې نومونږ د نبي ﷺ په تابعدارئ كي هم د رمل كوه زيات مستحق يو

پاته څلور ګښتوبه (ګكروبه) په اطمينان سره كول

قَالَ وَيَمْشِيْ فِي الْبَاقِيْ عَلٰى هِيْنَتِهِ فرمائى اوځى به په پاته ګكرونو كي په خپل وقار سره، عَلٰى ذٰلِكَ اتَّفَقَ رُوَاةُ نُسُكِ رَسُوْلِ اللّٰهِ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ[1] په دې باندې متفق دى راويان د افعالو د حج د رسول الله

حل اللغة◉① هينة، وقار ② رواة د راوى جمع: نقل كونكې]

تشريح - عدم الرمل في الاشواط الاربعة◉صاحب دقدورى رحمه الله فرمائى.چه په پاته څلورو ګكرونو كي به په خپل وقار او په اطمينان سره ځي.رمل به نه كوي.

دليله◉خكه چې كومو صحابوﷺ د نبي دحج افعال نقل كړى دى د هغوى ټولو په دې باندې اتفاق دې چې نبي په اولنو درې ګكرونو كي رمل كړې وو.اوپه پاته څلورو ګكرونو كي ئې رمل نه وو كړې

وَالرَّمَلُ مِنَ الْحَجَرِ إِلَى الْحَجَرِ او رمل د حجراسود نه ترحجر اسوده پورې دى. هُوَ الْمَنْقُوْلُ مِنْ رَمَلِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ[2] هم دا منقول دى د رمل د رسول الله ﷺ نه

تشريح - محل ابتداء الرمل◉اود رمل يوګكر به د حجر سود نه پيل كيږى.اوهم په حجر اسود به ختميږى خكه چې د رسول الله ﷺ د رمل په اړه كي هم دا منقول دى.

په ګكره كي د رمل حكم

فَإِنْ زَحَمَهُ النَّاسُ فِي الرَّمَلِ قَامَ كه ګڼه جوړه كړى خلګ په ده باندې په رمل كي ،نواودې دريږى فَإِذَا وَجَدَ مَسْلَكًا رَمَلَ كله چې مومى خالي نو رمل دې كوى.

حل اللغة◉① زحمه زحاما (ف)، ګڼه كول ② مسلك:لاره

تشريح - عدم سقوط الرمل لوجه الازدحام◉وړاندې تير شوى دى چه په اولنو ګكروبو كي رمل كول واجب دى نوكه د ګڼې د امله د رمل كول ممكن نه وى.نواودې دريږى تردې چې لار بيا مومى نو رمل دې كوى بغيرد رمل دې طواف نه كوى.

[1] من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البخارى فى الحج باب ٨٠ رقم ١٦٤٤ ومسلم فى الحج رقم ٢٣٠ واحمد فى المسند (٩٨/٢)۔

[2] من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه مسلم فى الحج رقم ٢٣٣ وابوداود فى المناسک باب ٥٠ رقم ١٨٩١ والنسائى فى المناسک باب ١٥٤ رقم ٢٧٥١ وابن ماجه فى المناسک باب ٢٩ رقم ٢٩٥٠)۔

لِأَنَّهُ لَابُدَّ لَهُ فَيَقِفُ حَتّٰى يُقِيمَهُ عَلٰى وَجْهِ السُّنَّةِ ځکه چی نشته بدل ددې (رمل) دپاره، نو اودریږی به تردې چې ادا ئی کړی په طریقه د سنت

تشریح:- دلیله ⊛ دلیل دا دې چه د رمل متبادل بل څه نشته.ددې امله که د ګڼرې د ،ملـه په اولنودې چکرونو کی رمل کول ممکن نه وی نو انتظار دې کوی چه په سنت طریقه رمل اوکړی

بِخِلَافِ الْإِسْتِلَامِ لِأَنَّ الْإِسْتِقْبَالَ بَدَلٌ لَهُ په خلاف د استلام (دحجر اسود) ځکه چې مخ کول (حجراسود ته) بدل دې د هغې (استلام) نه

تشریح:- په خلاف د حجر اسود دښکلولو ځکه چې هلته د حجر اسود استلام متعذر شی نو انتظار دې نه کوی بلکه حجر اسود ته دې مخ کړی او وړاندې دې تیر شی ځکه چې استقبال د استیلام بدل دې

په هرچکر کې د حجر اسود استیلام

قَالَ وَيَسْتَلِمُ الْحَجَرَ كُلَّمَا مَرَّ بِهِ فرمائی اواستیلام به کوی د حجراسود هرکله چې تیریږی په دې بندې، إِنِ اسْتَطَاعَ که توان لری

تشریح - الاستیلام في كل شوط ⊛ صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی چه کله هم په طواف کې د حجر اسود نه تیریږی نو قدرت په صورت کی به ددې استیلام کوی یعنی ښکلوی به ئې

لِأَنَّ أَشْوَاطَ الطَّوَافِ كَرَكَعَاتِ الصَّلَاةِ ځکه چې ګښتونه (چکرونه) د طواف په شان د رکعتونو د لمانځه دی فَكَمَا يَفْتَتِحُ كُلَّ رَكْعَةٍ بِالتَّكْبِيرِ يَفْتَتِحُ كُلَّ شَوْطٍ بِاسْتِلَامِ الْحَجَرِ، نولکه څنګه چې پیل کیږی د هر رکعت په تکبیر سره دغه ډول به پیل کیږی هرچکر په استیلام د حجر اسود،

تشریح - دلیله ⊛ ځکه چې په طواف کې ګښتونه پشان د لمونځ د رکعتونو دې لکه څنګه چې د رسول الله ﷺ ارشاد دې «الطواف بالبيت صلاة» نولکه څنګه چې د لمانځه هر رکعت د تکبیر نه پیل کیږی دغه ډول به د طواف هریوچکر د استیلام د حجر اسود نه پیل کیږی

تائیده ⊛ ددې تائید د بخاری شریف د حدیث نه هم کیږی. «أن النبي ﷺ طاف على بعير كلما أتى على الركن اليماني أشار إليه بشيء في يده»

وَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعِ الْإِسْتِلَامَ اسْتَقْبَلَ وَكَبَّرَ وَهَلَّلَ عَلٰى مَا ذَكَرْنَا اوکه توان نه لری د استیلام نومخ کوی دې اوتکبیر دې وائی اوتهلیل دې وائی څنګه چې موږ بیان کړی دی

تشریح - استقبال الحجر عند عدم القدرة ⊛ اوکه د استیلام قدرت نه وی نوحجراسودته دې مخ کوی اوتکبیر اولااله الا الله دې وائی.

وَيَسْتَلِمُ الرُّكْنَ الْيَمَانِيَّ وَهُوَ حَسَنٌ فِي ظَاهِرِ الرِّوَايَةِ (۱) اوښکلوی دې رکن یمانی دا مستحب دی په ظاهرروایت کې ، وَعَنْ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللّٰهُ أَنَّهُ سُنَّةٌ اودامام محمد رحمه الله نه روایت دې چه دا سنت دی.

تشریح - الروایتان في حكم استلام الركن اليماني ⊛ صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی چه په هرچکرکې دې استیلام درکن یمنی کوی د ظاهر روایت مطابق د رکن یمنی استیلام مستحب اومندوب دې ② او د امام محمد رحمه الله دقول مطابق مسنون دی

وَلَا يَسْتَلِمُ غَيْرَهُمَا ونه دې ښکلوی سوې ددې دواړو نه، فَإِنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ كَانَ يَسْتَلِمُ هٰذَيْنِ الرُّكْنَيْنِ

(۱) القول الراجح هو هذا ظاهر الرواية كذا في فتح القدير(۲\۳۵۹) وردالمحتار(۲\۱۸٤) والهندية (۱\۲۲٦) نقلاً عن القول الراجح (۱\۲۰۹)-

(۱) ځکه چی نبی ﷺ به استیلام کوه ددې دواړو وَلَا يَسْتَلِمُ غَيْرَهُمَا واستیلام به ئې نه کړه سوئې ددې نه.

تشریح - عدم استلام الركن الشامي والعراقي ودليله ⊛ اود حجر اسود اورکن یمانی نه سوې دې د رکن شامی اورکن عراقی استیلام نه کوی ځکه چې رسول الله ﷺ به د حجراسود اود رکن یمانی استیلام کولو خود رکن شامی اورکن عراقی استیلام به ئې نه کولو.

وَيَخْتِمُ الطَّوَافَ بِالْإِسْتِلَامِ يَعْنِي اسْتِلَامَ الْحَجَرِ وختموی به طواف په استیلام یعنی په استیلام دحجراسود

تشریح:- اختتام الطواف باستلام الحجر الاسود ⊛ صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی چه د طواف ختمول دې د حجراسود په استیلام سره کوی.د رکن یمانی په استیلام سره دې نه کوی

په مقام ابراهیم کې لمونځ کول

قَالَ ثُمَّ يَأْتِي الْمَقَامَ فَيُصَلِّي عِنْدَهُ رَكْعَتَيْنِ فرمائی بیا به لاړ شی مقام (ابراهیم ﷺ) ته،نولمونځ به اوکړی دهغې سره دوی (دوه) رکعته أَوْ حَيْثُ تَيَسَّرَ مِنَ الْمَسْجِدِ یا چې په کوم ځائې کې ورته آسان وی د جمات (په حدودو) کې

تشریح - المراد من المقام ⊛ د مقام ابراهیم نه هغه کاڼړې مراد دې په کوم باندې چې حضرت ابراهیم ﷺ د خانه کعبې جوړولو په وخت کې ولاړ وو د هغوی داودریدو په وجه په دې کاڼي دهغوی د قدمونو نښې جوړې شوی دی

وَهِيَ وَاجِبَةٌ عِنْدَنَا اودا واجب دی په نیز زموږ

تشریح - المذهبان في حكم ركعتي الطواف ⊛ مسئله دا ده چه د طواف نه اوزګار شی نود مقام ابراهیم ﷺ یا چې په مسجدحرام کې ورته په کوم ځائې کې آسانه وی دوی (دوه) رکعته دې کوی دا لمونځ زموږ په نیز واجب

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللّٰهُ: سُنَّةٌ اوفرمائی شافعی رحمه الله (چه دا) سنت دی لِانْعِدَامِ دَلِيلِ الْوُجُوبِ د مله د نشتوالی د دلیل د وجوب،

تشریح:- اود امام شافعی رحمه الله په نیزسنت دې

دلیله ⊛ دامام شافعی رحمه الله دلیل دادې.چه ددې لمونځ په وجوب باندې چونکه څه دلیل نشته.ځکه دا واجب نه دې.

وَلَنَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {وَلْيُصَلِّ الطَّائِفُ لِكُلِّ أُسْبُوعٍ رَكْعَتَيْنِ (۲) } اوزموږ لپاره قول د نبی ﷺ دې چه لمونځ دې کوی طواف کونکې د هراووه چکرونو لپره دوی (دوه) رکعته

تشریح - دلائل الاحناف رحمهم الله ⊛ وزموږ دلیل دا دې ① چه نبی ﷺ فرمائیلی دی «وليصل الطائف لكل أسبوع ركعتين» لمونځ دې کوی طواف کونکې د هراووه چکرونو لپره دوې (دوه) رکعته.په حدیث کې د «ليصل» د امر صیغه ده.او امر لپاره د وجوب وی. ② اویه یو بل حدیث کې دی.چه کله نبی ﷺ مقام ابراهیم ته اورسیدلو.نودا آیت ئې تلاوت کړلو.(وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى) اوبیا ئې دوې (دوه) رکعته اوکړل به دې آیت کې هم ((وَاتَّخِذُوا)) د امرصیغه ده.دکوم نه چې وجوب ثابتیږی.

وَالْأَمْرُ لِلْوُجُوبِ او امر لپاره د وجوب وی

(۱) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه الجماعة إلا الترمذي كذا قاله الزيلعي رحمه الله نصب الراية ۳/۵۳)_
(۲) غريبه الزيلعي رحمه الله بهذا اللفظ ثم قال وأخرجه البخاري ومسلم عن نافع عن ابن عمر رضي الله عنهما أن رسول الله ﷺ كان إذا طاف بالحج والعمرة أول ما يقدم فإنه يسعى ثلاثة أطواف ويمشي أربعاً ثم يصلي سجدتين كذا في نصب الراية (۳/۵۳)_

تشریح - **السوال** ﴿حوکه خوك دا سوال اوکړي چه نبي ﷺ په کوم وخت کي باندېچي‌ته لمونځ تعليم ورکړه نو هغه ونيلي وو ﴿هل علي غيرهن﴾ نبي ﷺ په خواب کي فرمائيلي وو. ﴿لا إلا أن تطوع﴾ ددې حديث نه معلومه شوه.چه د پنځو مونځونو نه سوې بل لمونځ واجب او فرض نه دې.

الجوابان ﴿ ① نوددې خواب دا دې.چه حديث د باندېچي متروك الظاهر دې.ځکه چې په دې باندې د ټولو اتفاق دې.چه لمونځ د جنازې او لمونځ د اخترونو واجب دي (د اخترونو د لمونځ په اړه کي د اتفاق دعوي محل نظر دې ځکه ددې په وجوب کي د امامانو اختلاف دې)حالانکه په دې حديث کي ددې مونځونو بيان نشته ② او دوهم خواب دا دې چه ممکن ده حديث د باندېچي ددې نه وړاندې وی.

د سعي نه وړاندې استلام د حجر اسود

﴿ثُمَّ يَعُودُ إِلَى الْحَجَرِ فَيَسْتَلِمُهُ﴾ بيانه واپس شي حجر(اسود) ته،نوښكل به کړي دا، لِمَا رُوِيَ ﴿أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَمَّا صَلَّى رَكْعَتَيْنِ عَادَ إِلَى الْحَجَرِ﴾[1] ددې امله چې روايت شوې دې.چه نبي ﷺ چې کله لمونځ وکړلو دوی [دوه] رکعته نوواپس شوحجراسود ته،

تشریح - **استلام الحجر بعد رکعتی الطواف** ﴿فرمائي که د طواف اوصلاة طواف نه روسته نې د سعي اراده وي نودصلاة طواف نه روسته دې حجر اسود ته لاړ شي اوهغه دې ښكل کړي ځکه چې په حديث د حضرت جابر﷛ کي دی چه کله نبي ﷺ د طواف دوې [دوه] رکعتونه اوکړل نو واپس حجر اسود ته لاړلو او هغه ئې ښكل کړلو.

﴿وَالْأَصْلُ أَنَّ كُلَّ طَوَافٍ بَعْدَهُ سَعْيٌ﴾ اواصل دا دې.چه هرهغه طواف چې وي روسته د هغې نه سعي ﴿يَعُودُ إِلَى الْحَجَرِ﴾ نو واپس کيږي به په کي حجراسود ته،

تشریح - **القاعدة** ﴿صاحب دهدايه رحمه الله دا قاعده ذکر کړي ده چه د کوم طواف نه روسته د صفا مروه په مينځ کې د سعي اراده وی نوپه هغې کې به د طواف او صلاة طواف نه روسته حجر اسود ته واپس کيږي اوهغه به ښكلوي.اود کوم طواف نه روسته چې سعي نه وي نوپه هغې کې حجر اسود ته واپس کيدلو ضرورت نشته

﴿لِأَنَّ الطَّوَافَ لَمَّا كَانَ يُفْتَتَحُ بِالِاسْتِلَامِ﴾ ځکه چې صواف هرکله وو چې پيل کيدو د استيلام نه ﴿فَكَذَا السَّعْيُ يُفْتَتَحُ﴾ بېودغه ډول سعي هم د استيلام نه پيل کيږي. ﴿بِخِلَافِ مَا إِذَا لَمْ يَكُنْ بَعْدَهُ سَعْيٌ﴾ په خلاف دهغه صورت چې نه وی روسته ددې نه سعي

تشریح - **دليله** ﴿دليل دا دې.چه لکه څنګه افتتاح د طواف هم د استلام سره وو.دغه ډول به د سعي افتتاح هم په استلام سره کوی.

د طواف قدوم شرعي حيثيت

قَالَ ﴿وَهَذَا الطَّوَافُ طَوَافُ الْقُدُومِ﴾ صاحب د قدوري فرمائي.اودا طواف،طواف قدوم دې ﴿وَيُسَمَّى طَوَافَ التَّحِيَّةِ﴾ اونومول کولای سی په طواف تحيه سره،

تشریح - **اسماء طواف القدوم** ﴿مصنف د قدوري رحمه الله فرمائي چه مکې معظمې ته په دې خلبدو چې کوم طواف کيږي هغه ته طواف قدوم وائي او ددې دوهم نوم طواف تحيه اودريم نوم طواف لقاء اوڅلورم نوم طواف اول عهد دې

﴿وَهُوَ سُنَّةٌ وَلَيْسَ بِوَاجِبٍ﴾ اودا سنت دې واجب نه دې

---

[1] خرّجه مالک فی مؤطاء كتاب الحج باب الإستلام فی الطواف رقم ۱۱۲ ومسلم فی الحديث الطويل فی خطبة الحجة الوداع النبوية عن جابر(۱۴۷)_

تشریح - **المذهبان فی حکم طواف القدوم** ﴿زمونږ په نېزدا طواف د آفاقي لپاره سنت دې واجب نه دې

﴿وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللَّهُ: إِنَّهُ وَاجِبٌ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ﴾ او امام مالك رحمه الله فرمائي چه واجب دې د وجه د قول د نبي ﷺ نه ﴿مَنْ أَتَى الْبَيْتَ فَلْيُحَيِّهِ بِالطَّوَافِ﴾[1] چې څوك راشي بيت الله ته،نو پيشکشي دې ورته وکړي به طواف كاوه سره (يعني طواف دې اوکړي.

تشریح - ودامام مالك رحمه الله په نيز واجب دې

دليله ﴿د امام مالك رحمه الله دليل دا حديث دې چه ﴿من أتى البيت فليحيه بالطواف﴾ يعني کوم سړی چې بيت الله ته لاړ شي نو تحيه دې ورته په طواف سره پيش کړي لکه څنګه چې د مومن سره تحيه په لفظ د سلام سره ده په دې حديث کي د طواف حکم په صيغه د امر ورکړې شوي دې اود امر موجب وجوب وی

﴿وَلَنَا أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَمَرَ بِالطَّوَافِ﴾ او امر لپاره د وجوب وي) وزمونږ لپاره دليل دا دې چه الله تعالى حکم کړې دې د طواف ﴿وَالْأَمْرُ الْمُطْلَقُ لَا يَقْتَضِي التَّكْرَارَ﴾ اوامر مطلق تقاضه نه کوی د تکرار. ﴿وَقَدْ تَعَيَّنَ طَوَافُ الزِّيَارَةِ بِالْإِجْمَاعِ﴾ اويقيناً متعين شوې دې(د فرضيت دپاره) طواف زيارت په اجماع

تشریح - **دليل الاحناف** رحمهم الله ﴿ زمونږ دليل د الله تعالى ارشاد دې چه ﴿وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾ په دې کي دطواف حکم دې او امر مطلق د تکرار تقاضا نه کوی اود طواف زيارت فرضيت په اجماع سره متعين دې.نوهرکله چې طواف زيارت د فرضيت لپاره متعين شوې دې نوبل طواف به واجب نه وي ګني په امر کي به تکرار لازم شي.(اودا جائز نه ده)

﴿وَفِيمَا رَوَاهُ سَمَّاهُ تَحِيَّةً﴾ اوپه هغه حديث کي چې نامدارکړې دې نبي ﷺ په پيشکشي سره ﴿وَهُوَ دَلِيلُ الِاسْتِحْبَابِ﴾ دا دليل د ستحباب دې ﴿وَلَيْسَ عَلَى أَهْلِ مَكَّةَ طَوَافُ الْقُدُومِ﴾ اونشته په اهل مکه باندې طواف قدوم ﴿لِانْعِدَامِ الْقُدُومِ فِي حَقِّهِمْ﴾ د امله د نشتوالي د راتلونه په حق د دوی کي

تشریح - **الجواب من مستدل مالک** رحمه الله ﴿دامام مالك رحمه الله د پيش کړي حديث نه خواب دا دې چه په دحديث کي نې طواف ته د تحيه طواف ونيلي دې اوتحيه په استحباب باندې دلالت کوی ځکه چې په لغت کي تحيه دهغه اکرام نوم دې چه دهغې پيل علی سبيل لتبرع وی نود لفظ تحيه د قرينه په وجه وجوب نه ثبتيږي دا خيال ساتئ چه د مکې د اوسيدونکو په حق کي دا طواف مسنون هم نه دې ځکه چې د طواف د بهرنه د راتلونکو لپاره د قدوم په وجه باندې سنت دې ود مکې د خلګو په اړه کی قدوم نشته نودا طواف به هم نه وي.

د صفا ويږ مسنون اعمال

قَالَ ﴿ثُمَّ يَخْرُجُ إِلَى الصَّفَا فَيَصْعَدُ عَلَيْهِ﴾ فرمائي بيا به اوځي اړخ د صفا ته نواودې خيژی په هغې باندې. ﴿وَيَسْتَقْبِلُ الْبَيْتَ وَيُكَبِّرُ وَيُهَلِّلُ وَيُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ﴾ ومخ دې کړي قبله ته،او لااله الا الله، دې اووائي اودرود دې ووايي په نبي ﷺ ﴿وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ وَيَدْعُو اللَّهَ لِحَاجَتِهِ﴾ او لاسونه دې وچت کړي اوسوال دې اوکړي د الله نه،

حل اللغة ① يصعد، صعوداً (س، ختل

تشریح **کيفية السعی من الصفا** ﴿مسئله دا ده چه د طواف قدوم نه فارغ شی نواول نه د صفا مروه په مينځ کي سعي وکړي نوصفا ته به اوخيژي اوبيت الله ته به مخ کړي.اوتکبير او لااله الاالله. نه اووائي اوپه نبي ﷺ به درود اووائي او لاس دې اوچت کړي دخپل حاجت لپاره دې د الله تعالى نه دعا اوغواړي

---

[1] قال الزيلعی رحمه الله غريب جداً نصب الراية (۵۷/۳)_

لِمَا رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ صَعِدَ الصَّفَا حَتَّى إِذَا نَظَرَ إِلَى الْبَيْتِ خکه نقل دي چه نبي ﷺ اوختلو صفا ته تردې حی کله ئې اوکتلو بیت الله. قَامَ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ يَدْعُو اللَّهَ (۱) نو ودریدلو مخ په قبله، او دعاء ئې غوښتله د الله ﷻ نه،

تشریح:- دلائله ◉ خکه نقل دي. ① چه نبي ﷺ صفا ته اوختلو تردېچه بیت الله ئې په نظرشو نوقبلې ته ئې مخ کړلو. اودعا ئې اوکړله.

لِأَنَّ الثَّنَاءَ وَالصَّلَاةَ يُقَدَّمَانِ عَلَى الدُّعَاءِ تَقْرِيبًا إِلَى الْإِجَابَةِ اوخکه چې ثناء اودرود دواړه وړاندې وی په دعا باندې، چه نزدې وی قبولوالی ته، وَكَمَا فِي غَيْرِهِ مِنَ الدَّعَوَاتِ لکه په غیر ددې (دعا) نه په نورو دعاګانو کې (چه د دعا نه وړاندې ثناء اودرود ونیلی شی) وَالرَّفْعُ سُنَّةُ الدُّعَاءِ او (لاسونه) پورته کول د دعا سنت دی

تشریح:- وددې امله چې ثناء اودرود دواړه په دعا باندې مقدم وی خکه چې په دې سره دعا قبلیدو ته نږدې کېږی لکه خنګه چې په نورو دعاګانو کې دی. (لکه لمونځ راواخله. چې اول درود دی، اوبیا وریسې دعا ده

وَإِنَّمَا يَصْعَدُ بِقَدْرِ مَا يَصِيرُ الْبَيْتُ بِمَرْأًى مِنْهُ اوخیژی به (په صفا) په دومره اندازه حی شی بیت الله په خاني د لیدو ده ته. لِأَنَّ الْاِسْتِقْبَالَ هُوَ الْمَقْصُودُ بِالصُّعُودِ خکه قبله ته مخ کول مقصود دی وَيَخْرُجُ إِلَى الصَّفَا مِنْ أَيِّ بَابٍ شَاءَ او ودې خی (اړخ د) صفا ته، د (مسجد حرم د) کومې دروازې نه حی ئې خوښه وی وَإِنَّمَا خَرَجَ النَّبِيُّ مِنْ بَابِ بَنِي مَخْزُومٍ اویقینا وتلې وو نبي ﷺ د دروازې د بنومخزوم نه، وَهُوَ الَّذِي يُسَمَّى بَابَ الصَّفَا او د هغه (دروازه) ده چه نوم ورته اخستلې شی باب الصفا، لِأَنَّهُ كَانَ أَقْرَبَ الْأَبْوَابِ إِلَى الصَّفَا لَا أَنَّهُ سُنَّةٌ (۲) خکه چې دا (دروازه) د ټولونه نزدې ده صفا ته، ددې امله (ددې دروازې نه وتل) نه دی، چې دا سنت (عمل) دې.

تشریح - کیفیة الصعود علی الصفا ◉ صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی چه په صفاغونډۍ به دومره خیژی چې بیت الله دده نظر ته مخکی راشی خکه چې په صفا باندې د ختلونه مقصود د بیت الله استقبال دې اودا مقصود به هم په دې صورت کې حاصلیږی. صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی چه صفا رخ ته د تللو لپاره حاجی ته اخیر دې چه دکومې دروازې نه غواړی اودې خی او نبي کریم ﷺ د باب بني مخزوم نه وتلې وو باب بني مخزوم ته بب صفا هم وائی ددې دروازې نه د نبي کریم ﷺ وتل په دې وجه وو چه دا دروازه د صفا غونډۍ ته ډیره نږدی ده نو ددې دروازې خخه به وتل مستحب وی سنت به نه وی لکه چې امام شافعي رحمه الله د باب صفا نه وتلو ته سنت وائی

په مروه باندې مسنون اعمال

قَالَ ثُمَّ يَنْحَطُّ نَحْوَ الْمَرْوَةِ وَيَمْشِي عَلَى هَيْنَتِهِ" فرمائی بیا دې راکوز شی اړخ د مروه ته، اوروان دې وی په خپل وقار، فَإِذَا بَلَغَ بَطْنَ الْوَادِي يَسْعَى بَيْنَ الْمِيلَيْنِ الْأَخْضَرَيْنِ سَعْيًا کله چې اورسیږی مینځ د وادیٔ ته، نو منډه دې وهی په مینځ د میلین اخضرین کې په منډې وهلو سره، ثُمَّ يَمْشِي عَلَى هَيْنَتِهِ حَتَّى يَأْتِيَ الْمَرْوَةَ فَيَصْعَدُ عَلَيْهَا بیا دې روان وی په خپل وقار سره تردې چې اورسیږی مروه ته، اواوخیژی په هغې باندې، وَيَفْعَلُ كَمَا فَعَلَ عَلَى الصَّفَا اوکوی به هغه شان څنګه ئې چه کړی وو په صفا،

حل اللغة: ① ینحط، انحطاطًا راکوزیدل ② هینة: وقار ③ مشی، مشیًا (ض): تلل

تشریح - کیفیة السعی الی المروة ◉ امام قدوری رحمه الله فرمائی چه د صفا نه دې مروه اړخ ته راکوز شي اوډیره آرام دې روان وی بیا چې کله بطن وادی ته اورسی نود میلین اخضرین سره دې منډه اووهی بیا دې په آرام

۱) تقدم تخریجه فی حدیث جابر رضی الله عنه الطویل)_
۲) من حدیث ابن عمر رضی الله عنهما أخرجه النسائی فی السنن الکبری (۴۰۱/۲) رقم ۳۹۵۸)_

سره روان وی تردې چې مروه ته اورسی اوبه هغې دې اوخیژی اوهغه شان اعمال دې اوکړی خکه چې په صفا کړی وو

لِمَا رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ نَزَلَ مِنَ الصَّفَا وَجَعَلَ يَمْشِي نَحْوَ الْمَرْوَةِ ددې امله چې روایت شوې دی چه نبي ﷺ د صفا نه راکوز شو اوشروع ئې اوکړله حی تللو اړخ د مروه ته. وَسَعَى فِي بَطْنِ الْوَادِي حَتَّى إِذَا خَرَجَ مِنْ بَطْنِ الْوَادِي اومنډه ئې اووهله په مینځ د وادئ کې. تردې حی تیرشو د مینځ د وادئ نه. مَشَى حَتَّى صَعِدَ الْمَرْوَةَ و روان وو تردې چې اوختلو په مروه باندې. وَطَافَ بَيْنَهُمَا سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ (۱) اوګرځیدو په (چکرونه)، ئې لګولی وو په مینځ ددې دواړو کې اووه ځله

تشریح - دلیله ◉ خکه چې نقل شوی دی چه نبي ﷺ د صفا نه راکوز شو او په آرام سره مروه اړخ ته روان وو اوپه بطن وادی کې ئې منډه اووهله چه بیا کله د بطن وادی نه تېر شو نو مروه ته اوختلو اود دې دواړو په مینځ کې ئې اووه چکرې اولګولې.

قَالَ (وَهَذَا شَوْطٌ وَاحِدٌ) اودا یوچکر دې

تشریح - القولان في کیفیة عدد الاشواط ◉ ① صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی چه د صفا نه مروه ته تلل یو شوط دې ② اوامام طحاوی رحمه الله فرمائی چه د صفا نه مروه ته تلل اوبیا واپس مروه ته راتګ دواړه یو شوط دې خو اصح قول هغه دې کوم چې علامه مرغینانی ذکرکړې دې

دلیل القول الاصح ◉ خکه چې د نبي ﷺ دحج د نقلینو ټولو راویانو په دې باندې اتفاق دې چه نبي ﷺ د صفا ومروه په مینځ کې اووه چکرې لګولې وې اود امام طحاوی رحمه الله د بیان مطابق د اووه په خاني څوارلس اشواط جوړیږی. نوخکه د صاحب هدایه رحمه الله قول اصح معلومیږی

د سعی د پیل او اختتام ځایونه

فَيَطُوفُ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ يَبْدَأُ بِالصَّفَا وَيَخْتِمُ بِالْمَرْوَةِ نوکوی دې اووه شوطونه، شروع به کوی د صفا نه او ختموی به ئې په مروه باندې وَيَسْعَى فِي بَطْنِ الْوَادِي فِي كُلِّ شَوْطٍ اومنډه به وهی په بطن الوادی کې. په هریوشوط کې. لِمَا رَوَيْنَا دهغه حدیث د امله کوم چې مونږ رویت کړو، وَإِنَّمَا يَبْدَأُ بِالصَّفَا لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فِيهِ ویقینا پیل به کوی د صفا نه د امله د قول د نبي ﷺ په دې اړه کې (ابْدَءُوا بِمَا بَدَأَ اللَّهُ تَعَالَى بِهِ (۲) حی پیل کوئ په هغه خه چې پیل کړې ده الله تعالی په هغې باندې (یعنی په قرآن کې اول د صفا اوبیا د مروه ذکر دې)

حل اللغة: ① یبدأ، بدءًا (ف): پیل کول ② یختم، ختمًا (ض): ختم کول

تشریح- وجوب ابتداء السعی من الصفا ◉ صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی چه سعی اووه شوطونه (چکرې) دی د شوط پیل به د صفا نه کیږی اوبه مروه به ختمیږی اوبه هرشوط کې به په بطن وادی کې منډه وهی

دلائله ◉ ① دلیل هغه حدیث دې کوم چې د تیرې سو مسئلې په ضمن کې تیرشوې دې یعنی «أن النبي ﷺ لزمن الصفا وجعل يمشي نحو المروة الحديث» ② او د صفا نه د سعی په پیل کولو دا حدیث دلیل دې «ابدأوا بما بدأ الله تعالى به» یعنی د کوم خاې نه چې الله تعالی به قرآن کې پیل کړې ده د هغه خاې نه سعی پیل کوئ والله تعالی د صفا نه پیل کړې ده فرمائی إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ ایه دې حدیث کې لفظ د «اسعوا» صیغه د امر ده نود صفا خخه په سل کول واجب وی

ثُمَّ السَّعْيُ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَاجِبٌ بیا سعی په مینځ د صفا اومروه کې واجب ده وَلَيْسَ بِرُكْنٍ ورکن نه دې

۱) تقدم تخریجه فی حدیث جابر رضی الله عنه الطویل)_
۲) اخرجه النسائی باب القول بعد رکعتی الطواف رقم ۷۷۲ والدارقطنی (۲۵۵/۲) والبیهقی (۱۵۱،۵) رقم ۹۳۳۷)_

تشريح - المذهبان في حكم السعي﴿ پاتې شوه دا خبره چې د صفا مروه په مینځ کې سعی کول واجب دي که رکن؟ نو په دې باره کې د علماوو ﷭ اختلاف دې ① زمونږ په نیز رکن نه دې بلکه واجب ده

وَقَالَ الشَّافِعِي رَحِمَهُ اللَّهُ: إِنَّهُ رُكْنٌ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ او امام شافعي رحمه الله فرمائي چه دا رکن دې د دې وجې د نبي ﷺ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى كَتَبَ عَلَيْكُمُ السَّعْيَ فَاسْعَوْا[1]) چې الله تعالى فرض کړې ده په تاسو باندې سعی نو سعی کوئ

تشريح - او د امام شافعي رحمه الله په نیز رکن دې هم د د امام مالك او امام احمد ﷭ قول دې

أدلته ﴿ د امام شافعي رحمه الله دليل دا حديث دې چه «إن الله كتب عليكم السعي فاسعوا» يعنى الله تعالى په تاسو باندې سعی کول لیکلې ده نو سعی کوئ او د کتب لفظ په فرضیت کې استعمالیږي نو څکه سعی رکن دې

وَلَنَا قَوْلُهُ تَعَالَى ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا﴾ او زمونږ لپاره دليل ارشاد د الله تعالى دې نشته گناه په ده چې طواف وکړي په دې دواړو (صفا او مروه) وَمِثْلُهُ يُسْتَعْمَلُ لِلْإِبَاحَةِ فَيَنْفِي الرُّكْنِيَّةَ وَالْإِيجَابَ او مثال د دې کلام استعمال کیږي په اباحت کې نو نفي شو رکنيت او وجوب.

تشريح - دليل الاحناف ﷭﴿ او زمونږ دليل د الله تعالى ارشاد دې ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا﴾ په دې آیت باندې استدلال په دې طریقه دې چه په دې کې لفظ د ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ﴾ د اباحت لپاره استعمالیږي لکه د الله تعالى په دې ارشاد کې ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا النِّسَاءِ خِطْبَةِ مِنْ بِهِ عَرَّضْتُمْ﴾) کې هم اباحت مقصود دې حکه چې د کومې سخې خاوند وفات شوې وي نو هغې ته په موده د عدت کې په کنایه سره خطبه د نکاح لیږل نه فرض دي او نه واجب دي بهرحال لفظ د ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ﴾ د اباحت لپاره مستعمل دې او کوم لفظ چې د اباحت لپاره مستعمل وي هغه د فرضیت او وجوب نفي کوي د آیت ظاهر هم دا واني چه د صفا مروه په مینځ کې سعی نه فرض ده او نه واجب ده

إِلَّا أَنَّا عَدَلْنَا عَنْهُ فِي الْإِيجَابِ صرف دومره ده چې مونږ عدول اوکړلو ددې (اباحت نه) په واجبولو کې (چه سعی مونه فرض کړه لکه څنګه چې امام شافعي رحمه الله فرمائي او نه مباح لکه څنګه چې د آیت د ظاهر نه معلومیږي اود دې دواړو په مینځ کې قول مو اختیار کړلو چه وجوب د سعی دې)

تشريح - وجوه العدول عن الاباحة الى الايجاب﴿ ① خود ایجاب په حق کې مونږ د ایجاب نه عدول اوکړو یعنی د آیت ظاهر اګرچه دا واني چه سعی واجب نه ده خو به دې ظاهر باندې مونږ عمل پریښولو د آیت په ظاهر باندې مو عمل څکه پریښولو چه په حدیث «إن الله كتب عليكم السعي فاسعوا» خبر واحد دې او خبر واحد په وجوب دلالت کوي ② دویمه وجه د استدلال دا ده چه ددې آیت په اول کې دي «إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ» او شعائر جمع د شعیرة ده وشعیره نښانه ته واني او نښانه د دین فرض وي نو د آیت دا برخه د سعی په فرضیت دلالت کوي او هم ددې آیت آخري برخه ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ﴾ په اباحت دلالت کوي نو مونږ په دواړو عمل اوکړلو او وجوب قول مو اختیار کړو څکه چې واجب اعتقاداً خو فرض نه وي البته عملاً فرض وي ③ دریمه وجه د ده چه د ایجاب د نفي عمل مونږ په اجماع باندې پریښولو څکه چې د سعی د اباحت څوك هم قائل نه دي

وَلِأَنَّ الرُّكْنِيَّةَ لَا تَثْبُتُ إِلَّا بِدَلِيلٍ مَقْطُوعٍ بِهِ وَلَمْ يُوجَدْ او ځکه دا چې رکنیت نه ثابتیږي مګر په دې سې دليل چې يقيني شوې وي د هغې او موجود نه دې (د سې دلیل په فرضیت د سعی)

---

[1] من حديث ابن عباس ﭫ أخرجه الدارقطني في معجمه كذا عزاه إلى الهيثمي رحمه الله في مجمع الزوائد (۳/۲۴۸)۔

تشريح - الدليل الثاني لعدم ركنية السعي﴿ د سعی په وجوب او عدم رکنیت باندې زمونږ دوهم دلیل دا دې چه رکنیت په دلیل قطعي سره ثابتیږي او دلیل قطعي نشته نو رکنیت هم منتفي شو

لِأَنَّ مَعْنَى مَا رُوِيَ كُتِبَ اسْتِحْبَابًا بِمَا معنى د هغه څه چې روایت نې شوې دې په لفظ د ((کتب)) (نو) استحباب ترې مراد دې (اګرچه د کتب متبادره معنی فرضیت دې او په دې روایت کې کتب په معنی د استحباب راسي دې) كَمَا فِي قَوْلِهِ تَعَالَى ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ﴾ الْآيَةَ لکه په قول د الله تعالى کې ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ﴾ چې دې (یعنی په دې آیت کې د وصیت لپاره لفظ د کتب استعمال شوې دې حالانکه وصیت کول په اتفاق سره مستحب دې)

الجواب من مستدل الشافعي رحمه الله ﴿ د امام شافعي رحمه الله د اړخه د پیش کړې شوی حدیث چې «إن الله كتب عليكم السعي فاسعوا» په جواب دا دې چه د سعی استحباب لیکلې شوې دې لکه په بل آیت کې ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ﴾ چې د مرګ په وخت وصیت کول مستحب دې فرض نه دې (حالانکه الله تعالى ترې تعبیر په کتب سره کړې دې) نو لکه څنګه چې دلته کتب د استحباب لپاره مستعمل دې دغه رنګ په مسئله د سعی کې هم کتب د استحباب یعنی غیر فرض لپاره استعمال شوې دې

د سعی نه روسته د احرام په حالت کې په مکه کې قیام

قَالَ (ثُمَّ يُقِيمُ بِمَكَّةَ حَرَامًا) لِأَنَّهُ مُحْرِمٌ بِالْحَجِّ بیا دې اوسیږي په مکه کې په حالت د احرام کې، څکه چې دې محرم دې فَلَا يَتَحَلَّلُ قَبْلَ الْإِتْيَانِ بِأَفْعَالِهِ په حج سو نه به حلالیږي وړاندې د ادا کاوه د افعالو د هغې (حج)

حل اللغة ① يتحلل، تحللاً. حلال کیدل

تشريح - القيام في مكة محرماً بعد السعي﴿ صاحب د قدوري رحمه الله فرمائي چه د طواف قدوم او سعی نه فارغ شي نو ددې نه روسته دې دا سړې په حالت د احرام کې په مکه کې اوسیږي څکه چې ده د حج ادا کاوه لپاره احرام تړلې وو نو اوس به د حج د افعالو ادا کولو نه بغیر د احرام نه نه خارجیږي یعنی دا سې څه کار به نه کوي چه په هغې باندې د احرام نه بهر شي

قَالَ (وَيَطُوفُ بِالْبَيْتِ كُلَّمَا بَدَا لَهُ) او طواف دې کوي د بیت الله نه چې کله نې خوښه وي لِأَنَّهُ يُشْبِهُ الصَّلَاةَ قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ څکه چې دا مشابه دې د لمانځه سره، فرمائیلي دي نبي ﷺ الطَّوَافُ بِالْبَيْتِ صَلَاةٌ[1]، وَالصَّلَاةُ خَيْرُ مَوْضُوعٍ طواف د بیت الله لمونځ دې او لمونځ بهترینه نیکی مقرر کړې شوې ده. فَكَذَا الطَّوَافُ نو دغه رول طواف هم دې

تشريح - البته په دغه موده کې چې نې څومره خوښه وي د بیت الله طوافونه دې کوي

دليله﴿ ددې دلیل دا دې چه نبي ﷺ طواف د لمانځه سره مشابه کړې دې فرمائیلي نې دي «الطواف بالبيت صلاة إلا أن الله تعالى أحل فيه المنطق فمن نطق فيه فلا ينطق إلا بخير» یعنی د خانه کعبې نه طواف کول د لمانځه سره مشابه دې نو څوك چې طواف کوي خبرې دې نه کوي مګر ښه خبرې، ددې حدیث نه ښکاره کیږي چه طواف د لمانځه پشان دې او لمونځ یو کار دې چه د مخصوص څیونو نه سوې په هر څنې کې په هر وخت کې ادا کولې شي نو دغه رول طواف هم هر وخت ادا کولې شي.

إِلَّا أَنَّهُ لَا يَسْعَى مګر دومره ده چې دې به سعی نه کوي عَقِيبَ هَذِهِ الْأَطْوِفَةِ فِي هَذِهِ الْمُدَّةِ روسته ددې چکرونو نه په دې موده کې، لِأَنَّ السَّعْيَ لَا يَجِبُ فِيهِ إِلَّا مَرَّةً څکه چې سعی نه واجبیږي په دې کې مګر یو ځل، وَالتَّنَفُّلُ بِالسَّعْيِ غَيْرُ مَشْرُوعٍ

---

[1] من حديث ابن عباس ﭫ أخرجه ابن حبان في صحيحه في النوع السادس والستين من القسم الثالث والحاكم في المستدرك (۱/۴۵۹)۔

اونفل په سعی کي غیر مشروع دي.(چه د طواف نه بغیرد صفا مروه سعی کوی.نودا عبادت نه دي)

تشریح - عدم السعی بعدالطواف النفلی@البته دومره خبره ضرور ده چه ددې نفلی طوافونو نه روسته دې صفا اومروه په مینځ کي سعی نه کوی ځکه چې سعی صرف یوځل واجب ده اوهغه د طواف قدوم نه روسته شوې ده اوبه نفلی حیثیت سره سعی کول مشروع شوې نه ده نود نوې سعی نه روسته دې سعی نه کوی

يُصَلِّي لِكُلِّ أُسْبُوعٍ رَكْعَتَيْنِ اولمونځ دې کوی د هر اووه سوطونو لپاره دوې (دوه) رکعته. وَهِيَ رَكْعَتَا الطَّوَافِ عَلَى مَا بَيَّنَّا اودا رکعتونه د طواف دی لکه څنګه چې موږ بیان کړې دی

تشریح - رکعتان بعدسبعة اشواط@صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی چه نفلی طواف کونکې دې دهراووه شوطونو نه روسته دوې (دوه) رکعته کوی دې دوو رکعتونو ته صلاة الطواف وائی لکه وړاندې چې حدیث تیر شوې دې

په اوومه ذوالحجه خطبه وئیل

قَالَ (فَإِذَا كَانَ قَبْلَ يَوْمِ التَّرْوِيَةِ فرمائی کله چې وړاندې ورځ شی د ورځ د ترویه نه، بیوم خطب الامام خطبة يَوْمٍ خَطَبَ الْإِمَامُ خُطْبَةً يُعَلِّمُ فِيهَا النَّاسَ الْخُرُوجَ إِلَى مِنًى نوخطبه دې اوکړې خطیب یوه خطبه، په دې کي به خودبه کوی خلګو ته، منی ته د تلو، وَالصَّلَاةَ بِعَرَفَاتٍ وَالْوُقُوفَ وَالْإِفَاضَةَ) په عرفات کي د لمونځ کولو، وقوف عرفات اودهلته نه د راویدو وَالْحَاصِلُ أَنَّ فِي الْحَجِّ ثَلَاثَ خُطَبٍ أَوَّلُهَا مَا ذَكَرْنَا حاصل دا چې په حج کي درې خطبې دی یوه دا کومه چې موږ ذکر کړه. وَالثَّانِيَةُ بِعَرَفَاتٍ يَوْمَ عَرَفَةَ دویمه په عرفت په ورځ د عرفه، «وَالثَّالِثَةُ بِمِنًى فِي الْيَوْمِ الْحَادِي عَشَرَ دریمه په منی کي په یوولسمه ورځ(د ذوالحجه)

حل اللغة ①وقوف ودریدل ②افاضة: واپس کیدل

تشریح - الخطب الثلاث في الحج@ ①صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی چه په اوومه ذوالحجه به د ماپښین دلمانځه نه روسته امام خلګو ته یوه خطبه اووائی.②اودویمه خطبه په نهمه ذوالحجه په ورځ دعرفه په ډګر عرفت کي د ماسپښین دلمانځه نه وړاندې اووائی ③اودریمه خطبه په منی کي د ماسپښین دلمانځه نه روسته

فَيَفْصِلُ بَيْنَ كُلِّ خُطْبَتَيْنِ بِيَوْمٍ نوجدا والي به کوی په مینځ د هرې یوې خطبه کي په یوه ورځ،

تشریح - الجلوس في الخطبت@په اوله اودریمه خطبه کي به د دوو خطبو په مینځ کي نه کینی بلکه صرف یوه خطبه به وائی اوبه دویمه خطبه کي یعنی د عرفات په خطبه کي د دوو خطبو په مینځ کي کیښینستل ضروری دی.

①**المذهاب في ايام الخطبت**@ علامه مرغینانی رحمه الله فرمائی چه دې درې خطبو کي به د هرو دوو خطبو په مینځ کي د یوې ورځ جدائی وی یعنی د اولې اودویمې خطبې په مینځ کي به د اتمې ذوالحجه فصل وی اوبه دویمه اودریمه خطبه کي به د لسمې ذوالحجه فصل وی.

وَقَالَ زُفَرُ رَحِمَهُ اللَّهُ يَخْطُبُ فِي ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مُتَوَالِيَةٍ اوامام زفر رحمه الله فرمائیلی دی چه خطبه به وائی درې ورځو کي پرله پسې، أَوَّلُهَا يَوْمُ التَّرْوِيَةِ لِأَنَّهَا أَيَّامُ الْمَوْسِمِ وَمُجْتَمَعُ الْحَاجِّ اوله په ورځ د ترویه، ځکه چې دا ورځې دحج دی اود جمع کیدو د خلګو دی

حل اللغة ① متوالية:یوبل پسې

تشریح - اوحضرت امام زفر رحمه الله فرمائی چه دا درې واړه خطبې به بلا ناغه وی یعنی اوله خطبه به په اتمه ذوالحجه اودویمه به نهمه اود دریمه په لسمه ذوالحجه وی

دلیل زفر رحمه الله @ دامام زفر رحمه الله دلیل دا دې چه دا درې واړه ورځې، د حج دافعالو اود حاجیانو د جمع کیدو ورځې دی.نوبه دې، ورځو کي خطبې وئیل مناسب دی

وَلِأَنَّ الْمَقْصُودَ مِنْهَا التَّعْلِيمُ وَيَوْمُ التَّرْوِيَةِ وَيَوْمُ النَّحْرِ يَوْمَا اشْتِغَالٍ، او زمونږ دلیل د دې چه مقصود د دې نه خودنه ده اوورځ د ترویه اوورځ داختر ورځې د مشغولت د خلګو دی فَكَانَ مَا ذَكَرْنَاهُ أَنْفَعَ وَفِي الْقُلُوبِ أَنْجَعَ نوده هغه طریقه چې موږ بیان کړه زیاته ګټوره ده.اوبه زړونو کي زیاته اثرناکه ده

تشریح - اوزمونږ دلیل دا دې چه ددې خطبو مقصود خودنه ده د حج دافعالو تعلیم ورکول دی او نهمه او لسمه دوالحجه د حج د افعالو په کاوه کي مشغولې ورځې دی اوبه دومه نهمه اویولسمه دوالحجه کي خلګ څه قدرې اوزګار شوی وی نوځکه په دې ورځو کي خلګو ته خطبې وئیل فائده مند هم دی او اثرناکې هم ددې نه علاوه د نبی ﷺ د غار د انیوالان حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه معمول هم د، وو

په یوم الترویه منی کي اقامت

وَإِذَا صَلَّى الْفَجْرَ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ بِمَكَّةَ خَرَجَ إِلَى مِنًى کله چې لمونځ اوکړې د سهار په ورځ ترویه په مکه کي، نواوبه وځی منی ته فَيُقِيمُ بِهَا حَتَّى يُصَلِّيَ الْفَجْرَ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ اوقیام به اوکړې هلته ترڅو چه اوکړی لمونځ د سهار په ورځ د عرفې، لِمَا رُوِيَ (أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ صَلَّى الْفَجْرَ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ بِمَكَّةَ ددې دلیل چې روایت شوې دې چه نبی ﷺ لمونځ اوکړو د سهار په ورځ د ترویه په مکه کي فَلَمَّا طَلَعَتِ الشَّمْسُ رَاحَ إِلَى مِنًى نوکله چې راوخوتلو نمر روان شو منی ته، فَصَلَّى بِمِنًى الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ وَالْفَجْرَ بیا لمونځ نې اوکړلو په منی کي د ماسپښین، مازیګر، ماښام، ماسخوتن او د صبا ثُمَّ رَاحَ إِلَى عَرَفَاتٍ[1]) بیا روان شو عرفت ته

حل اللغة ①راح، رواحا (ن)؛ د ماښام په وخت کي تګ راتګ

تشریح - الذهاب الی منی یوم الترویة@دحج افعال بیانوی.امام قدوری رحمه الله فرمائی چه په ورځ د ترویه چې په مکه کي د سهار لمونځ اوکړی.نو منی ته دې، روان شی اوبه منی کي به د نهمې ذوالحجې نه واخله تر لسمې ذوالحجې د سهار د لمونځ پورې ایسار شی تردې جې د سهار لمونځ به هم په منی کي اوکړی

①**وقوع التسامح عبارة القدوری**@دقدوری د عبارت نه دا معلومیږی چه په ورځ د ترویه چې څنګه د سهار لمونځ اوکړی نو منی ته به روانیږی حالانکه دا د سنت نه خلاف ده.بلکه سنت دا ده چه د ترویه په ورځ جې د سهار د لمانځه نه روسته لمر راوخیژی نومنی ته به روانیږی لکه صاحب دهدایه چې کوم حدیث ذکر کړې دې د هغې نه ثابته ده.ارشاد دې، «أن النبی ﷺ صلی الفجر یوم الترویة بمكة فلما طلعت الشمس راح إلی منی فصلی بمنی الظهر والعصر والمغرب والعشاء والفجر ثم راح إلی عرفات»

په منی کي قیام او عرفات ته تلل

وَلَوْ بَاتَ بِمَكَّةَ لَيْلَةَ عَرَفَةَ وَصَلَّى بِهَا الْفَجْرَ ثُمَّ غَدَا إِلَى عَرَفَاتٍ اوکه شپه نې تیره کړه په مکه کي شپه د عرفې، اولمونځ نې اوکړلو دلته د صبا، اوبیا سهار لاړلو عرفات ته وَمَرَّ بِمِنًى أَجْزَأَهُ اوتیر شو په منی نو جائز ده ورته لِأَنَّهُ لَا يَتَعَلَّقُ بِمِنًى فِي هَذَا الْيَوْمِ إِقَامَةُ نُسُكٍ ځکه چې نه دې متعلق په منی پورې په دې ورځ کي ادا کول د افعالو دحج، «وَلَكِنَّهُ أَسَاءَ بِتَرْكِهِ الِاقْتِدَاءَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خوده بدکار اوکړلو د امله د پریښولو داقتدا په نبی ﷺ پسې،

حل اللغة ①بات، بیاتا (ض)، شپه تیرول ②غدا، غدوې (ن) د سحر وخت کي تلل

تشریح - جوازترک القیام بمنی یوم الثامن مع الکراهة@صاحب دقدوری رحمه الله که بالفرض یو اسه دوالحجه منی ته ونه رسیدلو اود اتمې ذوالحجې ورځ اود نهمې ذوالحجې شپه نې په مکه کي تیره کړه اوبه نهمه دوالحجه نې په مکه کي د سهار لمونځ اوکړلو اود منی به لاره تیرشو اوعرفت ته اورسیدلو سود هم کافی

[1]) تقدم تخریجه فی حدیث جابر رضی الله عنه لطویل)_

ده ځکه چي په اتمه ذوالحجه په منى کي د حج د افعالونه څه عمل نشته. البته دې سړی چونکه د نبی ﷺ اقتداء پرېخودله نو ددې امله د يوې غلطۍ مرتکب شو

قَالَ (ثُمَّ يَتَوَجَّهُ إِلَى عَرَفَاتٍ فَيُقِيمُ بِهَا) امام قدوری فرمائی بيا به روان شی عرفات ته، نو ايسار به شی دلته. لِمَا رَوَيْنَا، وَهَذَا بَيَانُ الْأَوْلَوِيَّةِ د امله دهغه حديث نه کوم چي موږ نقل کړې دې اودا بيان د افضليت دی

تشريح - الخروج الى عرفات بعد طلوع الشمس ◉صاحب د قدوری رحمه الله اصل مسئلې ته واپس کيږي اوفرمائی چه په نهمه ذوالحجه چې د سهار لمونځ په منى کښې اوکړی. نو د لمر راختو نه روسته دې عرفات ته روان شي. دليل وړاندينی حديث دی.

أَمَّا لَوْ دَفَعَ قَبْلَهُ جَازَ لِأَنَّهُ لَا يَتَعَلَّقُ بِهَذَا الْمَقَامِ حُكْمٌ تردې که لاړلو وړاندې ددې نه نوجائزده ځکه چې نه دې متعلق په دې ځائې پورې څه حکم (دافعالو دحج څخه)

تشريح - جواز الخروج بعد صلاة الفجر ◉خو دا خيال ساتل پکار دی چه د لمر راختو نه روسته ذکر عرفات ته روانيدل صرف مستحب خبره ده که د سهار لمونځ نه روسته روان شي. نوهم جائز ده ځکه چې په اتمه ذوالحجه دمنى سره د حج افعالو نه څه عمل متعلق نه دې نوکه د سهار لمونځ نه روسته عرفات ته روان شي. نوڅه قباحت په کي نشته.

قَالَ فِي الْأَصْلِ: وَيَنْزِلُ بِهَا مَعَ النَّاسِ امام محمد رحمه الله فرمائيلی دی په اصل (مبسوط) کي، چه ايسار به شی په دې ځائې کي د خلګو سره. لِأَنَّ الِانْتِبَاذَ تَجَبُّرٌ وَالْحَالُ حَالُ تَضَرُّعٍ ځکه چې يواځې پاتې کيدل تکبر دې ودا حال (د محرم) د عاجزئ دې وَالْإِجَابَةُ فِي الْجَمْعِ أَرْجَى اواجابت د دعا په جمع کي زياته قبليږی. وَقِيلَ مُرَادُهُ أَنْ لَا يَنْزِلَ عَلَى الطَّرِيقِ كَيْ لَا يُضَيِّقَ عَلَى الْمَارَّةِ او ويلي شوی دی چه مراد د دوی امام محمد رحمه الله دا دې چه نه دې ايساريږی په لاره کي، چه تنګه نشی (لار) په تيريدونکو.

حل اللغة* ① انتباذ: د خلګو نه جلا کيدل ② تجبر: تکبر کول ③ تضرع: عاجزی کول ④ اجابت: قبوليت ⑤ ارجى په اميد سره کيدل ⑥ مارة د مار جمع: تيريدونکی

تشريح - التوجيهان لقول محمد رحمه الله ◉صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی چه امام محمد رحمه الله په مبسوط کي ليکلی دی. ① چه حاجی دې په ذکر عرفات کي د خلګو سره کوز شي. يعنی د خلګو نه دې نه جلا کيږی. ځکه چې په دې کي تکبر دې حالانکه دا موقع د عاجزئ اوانکسارئ ده دويمه خبره دا ده چه په جمع سره دعا کول هم زيات قبليږی ② بعضې خلګو ويلی دی چه دامام محمد رحمه الله مقصد دا دې چه په لار کي دې نه کوزيږی ځکه چې په دې صورت کي په لارتيريدونکی خلګو ته تکليف ملاويږی.

په عرفات کې جمع بين الصلاتين

قَالَ (وَإِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ يُصَلِّي الْإِمَامُ بِالنَّاسِ الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ) فرمائی او کله چې زائله شی نمر نو لمونځ دې اوکړی امام خلګو ته د ماپښين اومازيګر، فَيَبْتَدِئُ فَيَخْطُبُ خُطْبَةً يُعَلِّمُ فِيهَا النَّاسَ الْوُقُوفَ بِعَرَفَةَ نو پيل دې اوکړی په خطبه، نوخطبه دې اووائی يوه خطبه، ښائی دې په هغې کي خلګو ته طريقه د قيام په عرفات وَالْمُزْدَلِفَةِ وَرَمْيَ الْجِمَارِ وَالنَّحْرَ وَالْحَلْقَ وَطَوَافَ الزِّيَارَةِ ومزدلفه کي، اوويشتل د شيطانانو اوقربانی اوسرخرئيل اوطواف زيارت يَخْطُبُ خُطْبَتَيْنِ يَفْصِلُ بَيْنَهُمَا بِجَلْسَةٍ كَمَا فِي الْجُمُعَةِ خطبه به وائی دوې (دوه) خطبې حدانی دې راولی په مينځ د دواړو کي په ناستې سره لکه په جمعه کي (چه څنګه ددوو خطبو په مينځ کي کينی) هَكَذَا فَعَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ هم دغه ډول کړی دی رسول الله ﷺ

اللغة* ① يبتدی، ابتداء: پيل کول ② يذکير يادول ③ اوان: وخت]

تشريح - المذهبان في محل الخطبة ◉صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی چه په نهمه ذوالحجه دې امام يا د هغه نائب خلګو ته د ماپښين اومازيګر دواړه مونځونه د ماپښين په وخت کي ادا کړی ① ترتيب دا دې چه اول دې خطبه ووائی چه په هغې کي خلګو ته د افعالو د حج تعليم ورکړی ود جمعې پشان به دوې (دوه) خطبې وی د هغې دواړو په مينځ کي به کښی هم د درسول الله ﷺ معمول وو

وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللَّهُ: يَخْطُبُ بَعْدَ الصَّلَاةِ، لِأَنَّهَا خُطْبَةُ وَعْظٍ وَتَذْكِيرٍ او فرمائی امام مالک رحمه الله چه خطبه به وائی پس د لمانځه نه، ځکه چې دا خطبه د وعظ اونصيحت ده فَأَشْبَهَ خُطْبَةَ الْعِيدِ نومشابه شوه د خطبه د اختر سره،

تشريح - امام مالک رحمه الله فرمائی چې د عرفې د ورځې خطبه د لمانځه نه روسته ده وړاندې نه ده

ادلته ◉د امام مالک رحمه الله دليل دا دې چه دا خطبه دوعظ اونصيحت لپاره ده، نود اختر د خطبې سره مشابه شوه اود اخترونو خطبه چونکه د لمانځه نه روسته وی نودغه ډول دا به هم د لمانځه نه روسته وی

وَلَنَا مَا رَوَيْنَا، وَلِأَنَّ الْمَقْصُودَ مِنْهَا تَعْلِيمُ الْمَنَاسِكِ وَالْجَمْعُ مِنْهَا او موږ لپاره هغه حديث (دليل) دې کوم چې موږ روايت کړو اوځکه چې مقصود ددې (خطبې) نه خودنه ده خلګو ته اوجمع بين الصلاتين هم ددې (مناسکو) څخه ده

تشريح - دلائل الاحناف ◉زموږ دليل هغه روايت دې، کوم ته چې د حضرت جابر رضی الله عنه په حديث کي اشاره شوې ده. اوپه حديث د حضرت جابر رضی الله عنه کي دا ښکاره ذکر دې چه نبی ﷺ خطبه د لمانځه نه وړاندې ويلې وه ② دوهم دليل دا دې، چه په عرفات کي دخطبې ويلو مقصود دا دې چه خلګ ونه مناسک دحج وښئی، وجمع بين الصلاتين هم په مناسک حج کي دی اود تعليم مقصد په دې کي حاصليږی چه خطبه د لمانځه نه وړاندې وی روستو نه ددې امله زموږ په نيزد لمانځه نه وړاندې دخطبې ويلو حکم ورکولې شي

وَفِي ظَاهِرِ الْمَذْهَبِ: إِذَا صَعِدَ الْإِمَامُ الْمِنْبَرَ فَجَلَسَ أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُونَ كَمَا فِي الْجُمُعَةِ اوپه ظاهر مذهب کي دی کله چې اوخيژی امام مبر ته، او کيني. نو اذان دې اوکړی اذان کونکی لکه په (خطبه د) جمعه کي،

تشريح - الرواية الاولى في وقت الاذان ◉پاتې شوه دا خبره چې په عرفات کي به مؤذن اذان کله کوی د خطبې نه وړاندې که روستو نوپه دې اړه کي زموږ دعالمانو رحمهم الله ظاهر مذهب دا دې چه کله امام په منبر باندې دخطبې ويلو لپاره کينی، نواذان به کوی.

وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى أَنَّهُ يُؤَذَّنُ قَبْلَ خُرُوجِ الْإِمَامِ اودامام ابويوسف رحمه الله نه روايت دې چې اذان دې کوی وړاندې د راوتلو د امام نه (خطبې ويلوته)

تشريح - دامام ابويوسف رحمه الله نه يو روايت دا دې چه دامام دخپلې خيمې نه راوتلو نه وړاندې دې مؤذن اذان کوی، چه کله مؤذن د اذان نه فارغ شي نوامام دې د خيمې نه راوځي.

ادلته ◉ځکه چې دا اذان د ماپښين د لمانځه لپاره دې نولکه څنګه چې په نورو روځو کي د لمر دزوال نه روسته اذان کولې شي. نولکه څنګه چې په نورو ورځو کي دامام تشريف راوړلو نه وړاندې اذان کولې شي. دغه ډول دې د عرفې په ورځ هم د امام د راتلو نه وړاندې اذان اوکړې شي.

وَعَنْهُ أَنَّهُ يُؤَذَّنُ بَعْدَ الْخُطْبَةِ اوددوی نه دا روايت (هم) شته چه دې به اذان کوی روسته د خطبې نه،

تشريح - الرواية الثانية في وقت الاذان ◉دامام ابويوسف رحمه الله دوهم روايت دا دې چه د خطبې نه روسته دې اذان کوی. امام مالک رحمه الله هم ددې قائل دې

دليل رواية الثانية ◉ددې روايت دليل دا دې چه په حديث د جابر رضی الله عنه کي ذکر دی چه حضرت بلال په ذکر عرفات کي د خطبې نه روسته اذان کړې وو.

وَالصَّحِيحُ مَا ذَكَرْنَا لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَمَّا خَرَجَ وَاسْتَوَى عَلَى نَاقَتِهِ اوصحيح قول هغه دي كوم چي مونږ ذكركړو ځكه چي نبي ﷺ كله اووتلو (خطبه ته) اوبرابر شو په خپله اوښه باندې، أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُونَ بَيْنَ يَدَيْهِ نوآذان اوكړلو آذان كونكو مخكي نبي ﷺ ته،

تشريح:- وجوه ترجيح الرواية الاولى⊛ خوصحيح مذهب هم هغه دي.كوم چي مونږ ذكر كړو.يعني چي امام د خيمي نه رابهر شي.اوتشريف راوړي.نود هغه مخكي به اذان كوي.ځكه چي نبي ﷺ كله د خپلي خيمي نه رابهر شو اوپه خپله اوښه باندې كيناستلو.نوددې نه روسته موذن د هغوى مخكي اذان كړې وو.② د ظاهر مذهب دصحت دليل دا هم دې.چه حديث د جابر﷛ تقاضا كوى.چه اذان دي. د خطبي نه روسته اوشى.اودا روايت تقاضا كوى.چه د خطبي نه مخكي دې. اذ ن اوكړې شى.نود تعارض د امله به دواړه احاديث پريښولې (پريخودې) شي او په قياس على الجمعه به عمل كولې شي.

وَيُقِيمُ الْمُؤَذِّنُ بَعْدَ الْفَرَاغِ مِنَ الْخُطْبَةِ او اقامت دې. اوكړى موذن روسته د فراغت د خطبي نه، لِأَنَّهُ أَوَانُ الشُّرُوعِ فِي الصَّلَاةِ فَأَشْبَهَ الْجُمُعَةَ ځكه چي دا وخت د پيل كيدو دي په لمانځه كي نومشابه شو د جمعي سره.(لكه څنګه چي د جمعې په لمانځه كي د خطبي نه روسته اود لمانځه نه وړاندې اقامت كوى دغه دول به دلته هم كوى)

تشريح:- وقت الاقامة يوم عرفة⊛ صاحب دقدورى رحمه الله فرمائي.چه امام د خطبه نه فارغ شي.نوموذن دي اقامت اوكړى.ځكه چي د لمانځه پيل كيدو هم دا وخت دي.نولكه څنګه چي د خطبي وئيلو نه روسته په جمعه كي اقامت كولې شى.دغه دول به په عرفات كي هم د خطبي وئيلو نه روسته د ماپښين لپاره اقامت كولې شي

په جمع بين الصلاتين كي يواذان اودوې [دوه] اقامتونه

قَالَ وَيُصَلِّي بِهِمُ الظُّهْرَ الْعَصْرَ فِي وَقْتِ الظُّهْرِ بِأَذَانٍ وَإِقَامَتَيْنِ فرماني اولمونځ به وركوى دوى ته امام د ماپښين اومازيګر په وخت د ماپښين كي په يو اذان او دوو اقامتونو. وَقَدْ وَرَدَ النَّقْلُ الْمُسْتَفِيضُ بِاتِّفَاقِ الرُّوَاةِ بِالْجَمْعِ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ اويقيناً وارد شوي دي نقل مستفيض په اتفاق د راويانو سره په جمع بين الصلاتين باندې. وَفِيمَا رَوَى جَابِرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّاهُمَا بِأَذَانٍ وَإِقَامَتَيْنِ[2] اوپه هغه روايت كي چي نقل كړې دي جابر﷛ چي نبي ﷺ كړي وو دا دواړه (مونځونه) په يو اذان او دوو اقامتونو،

حل اللغة: ① مستفيض. مشهور

تشريح:- الجمع بين الصلاتين⊛ په ورځ عرفات كي به امام خلګ وته د ماپښين اومازيګردواړه مونځونه په يواذان او دوو اقامتونو سره ادا كړي.

دليله⊛ د جمع بين الصلاتين باندې نقل مشهور دي ځكه چي د نبي ﷺ نه چي كومو راويانو جمع بين الصلاتين نقل كړې ده.دهغې ټولوپرې اتفاق دي.

دليل الاذان والاقامتين⊛ اود يو اذان اودوو اقامتونو دليل هغه حديث دي په كوم كي چي ذكر دي چه رسول الله ﷺ دا دواړه مونځونه په ورځ عرفات كي په يو اذان او دوو اقامتونو سره كړې دي

ثُمَّ بَيَانُهُ أَنَّهُ يُؤَذِّنُ لِلظُّهْرِ وَيُقِيمُ لِلظُّهْرِ بيا تفصيل ددې دا دې چه دې به اذان كوى لپاره د ماپښين اواقامت به كوى ثُمَّ يُقِيمُ لِلْعَصْرِ لِأَنَّ الْعَصْرَ يُؤَدَّى قَبْلَ وَقْتِهِ الْمَعْهُودِ بيا به اقامت كوى لپاره د مازيګر.ځكه چي مازيګرادا كيږي

[1]) قال الزيلعي رحمه الله قلت غريب جداً (نصب الراية (۶۷/۳)_

[2]) تقديم تخريجه في حديث جابر﷛ الطويل)_

په بل وخت كي د خپل وخت مقرر نه فَيُفْرَدُ بِالْإِقَامَةِ إِعْلَامًا لِلنَّاسِ نوځكه ولې به كوى په اقامت سره لپاره د خبرولو د خلګو ته

حل اللغة: ① معهود: مقرر ② اعلام: خبرداري

تشريح:- د دي تفصيل دا دي.چه اول دې.د ماپښين لپاره اذان اوكړي.بيا دې. اقامت اوكړي اوبيا د مازيګر لپاره اقامت ځكه چي د مازيګر لمونځ دخپل مقرر وخت نه وړاندې ادا كولې شي.او خلګ واړه حاضر وي نو حاضرينو ته دخبر ور كاوه لپاره صرف اقامت كافي دي.اود اذان څه ارتيا نشته.

د ماپښين او مازيګر په مينځ كي نفل كول

وَلَا يَتَطَوَّعُ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ تَحْصِيلًا لِمَقْصُودِ الْوُقُوفِ اونفل به نه كوى په مينځ د دواړو مونځونو كي لپاره د حاصلولو د مقصود د وقوف وَلِهَذَا قُدِّمَ الْعَصْرُ عَلَى وَقْتِهِ اوددې امله مقدم كړې شوې دې د مازيګر لمونځ د خپل وخت نه.

تشريح:- وجه كراهة النفل بين الصلاتين⊛ مسئله دا ده.چه امام او مقتديان دواړه دې. د ماپښين او مازيګر د مونځونو په مينځ كي نفل نه كوى.يعني د فرض نه سوې سنت وغيره به نه كوى

دليله⊛ ځكه چي په نن ورځ وقوف دعرفات مقصود دې.نود دې.مقصود حاصلولو لپاره دې.خپل وخت په نفلو وغيره بل عمل كي نه لګوى.هم ددې مقصود لپاره د مازيګر لمونځ په خپل وخت باندې مقدم شوې دي

فَلَوْ أَنَّهُ فَعَلَ فِعْلًا مَكْرُوهًا كه ده اوكړلو(نفل) نوكړې به ئې وى مكروه وَأَعَادَ الْأَذَانَ لِلْعَصْرِ فِي ظَاهِرِ الرِّوَايَةِ اواعاده د مازيګر د اذان به كوى په ظاهرروايت كي ، خِلَافًا لِمَا رُوِيَ عَنْ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ خلاف ثابت دې دهغه قول چي نقل شوې دې د امام محمد رحمه الله نه

تشريح - الروايتان في الاذان للعصرعندالفصل بالنفل⊛ ① حردې باوجود كه امام يا مقتدي د ماپښين ومازيګر مونځونو په مينځ كي نفل اوكړلو.نو د ظاهر روايت مطابق د. نقل دى.چه د مازيګر لپاره دې. داذان اعاده اوكړي.② اودامام محمد رحمه الله په نيز به په دې. صورت كي هم اعاده نه كوى.

لِأَنَّ الِاشْتِغَالَ بِالتَّطَوُّعِ أَوْ بِعَمَلٍ آخَرَ ځكه چي بوخت كيدل په نفلو يا په عمل بل كي يَقْطَعُ فَوْرَ الْأَذَانِ الْأَوَّلِ فَيُعِيدُهُ لِلْعَصْرِ ختموى اتصال د اذان اول نوراګرځوى به اذان لپاره د مازيګر.

تشريح - دليل ظاهرالرواية⊛ د ظاهرروايت دليل دا دى چه د ماپښين د لمانځه نه روسته نفل وغيره كي بوخت كيدل چونكه د اولنى اذان سره اتصال ختموى.نوځكه به د مازيګر لپاره د اذان اعاده كوى

د خطبي اوبيا د جمع بين الصلاتين د جماعت پريښول

فَإِنْ صَلَّى بِغَيْرِ خُطْبَةٍ أَجْزَأَهُ كه لمونځ ئي اوكړلو بغيرخطبي نو جائزدې ورته لِأَنَّ هَذِهِ الْخُطْبَةَ لَيْسَتْ بِفَرِيضَةٍ ځكه چي دا خطبه نه ده فرض. قَالَ (وَمَنْ صَلَّى الظُّهْرَ فِي رَحْلِهِ وَحْدَهُ) امام قدورى فرمائي چا چي لمونځ كړو د ماپښين په خپله خيمه كي ځانله، صَلَّى الْعَصْرَ فِي وَقْتِهِ) عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى [1] نولمونځ به كوى د مازيګربه وخت خپل كي په نيز د امام ابوحنيفه رحمه الله

تشريح: المذهبان في اداء العصر عند اداء الظهر منفرداً⊛ صورت د مسئلې دا دې ① كه يوحاجى د ماپښين لمونځ په خپله خيمه كي اوكړلو.نودامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزبه دا كس د مازيګر لمونځ په خپل وخت كي

[1]) القول الراجح هو هذا قول ابى حنيفة رحمه الله كذا فى فتح القدير(۳۷۱۱۲) وردالمحتار(۱۸۹۱۲) والهندية (۲۲۸۱۱) نقلاً عن القول الراجح (۲۱۰۱۱)_

کوي يعني ماسپښين اوماښام به د ماسپښين په وخت کې نه جمع کوي

وَقَالَا: يَجْمَعُ بَيْنَهُمَا الْمُنْفَرِدُ اوفرمائي صاحبين رحمهما الله چې جمع به کوي په مینځ ددې دواړو کې منفرد، لِأَنَّ جَوَازَ الْجَمْعِ لِلْحَاجَةِ إِلَى امْتِدَادِ الْوُقُوفِ ځکه چې جواز د جمعې لپاره د حاجت د اوږدولی د وقوف وَالْمُنْفَرِدُ مُحْتَاجٌ إِلَيْهِ اومنفرد محتاج دې، (جمع بين الصلاتين) ته،

حل اللغة * حل اللغة ① امتداد: اوږدوالی

تشريح - صاحبين رحمهما الله فرمائي چه خاڅله لمونځ کونکې به هم جمع بين الصلاتين کوي. يعني منفرد په جماعت سره د جمع بين الصلاتين سره برابر دي.

دليل الصاحبين رحمهما الله ◉ د صاحبينو رحمهما الله دليل دا دی چه په عرفت کې حاجی ته د جمع بين الصلاتين اجزت ځکه ملاؤ شوی دی چه وقوف د عرفات زيات نه زيات اوکړی. يعني د وقوف عرفات د اوږدوالی لپاره د جمع بين الصلاتين اجازت ورکړې شوی دی. اوهم دا وجه ده. چه په ځ وقوف دعرفات فرض نه وی نوهغه نه د جمع بين الصلاتين اجازت هم نشته. اوبه دی. اړتيا کې منفرد او په جماعت سره لمونځ ادا کونکی دواړه برابر دی نوځکه به د جمع بين الصلاتين حکم د دواړو لپاره يوشان وی.

وَلِأَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّ الْمُحَافَظَةَ عَلَى الْوَقْتِ فَرْضٌ بِالنُّصُوصِ او د ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دی چه ساتنه کول د وخت فرض دي د امله د نص نه، فَلَا يَجُوزُ تَرْكُهُ إِلَّا فِيمَا وَرَدَ الشَّرْعُ بِهِ نوجائز نه دی پريښول ددې مگر په هغه صورت کې چې وارد شوې وی شريعت په هغې باندې، وَهُوَ الْجَمْعُ بِالْجَمَاعَةِ مَعَ الْإِمَامِ اوهغه جمع په جماعت سره ده سره د امام

تشريح:- دليل ابی حنيفة رحمه الله ◉ دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دی چه په وخت کې دننه د لمونځ پابندی فرض ده. دالله تعالی ارشاد دی [إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا] اوکوم څيزچه په نصوص قرآنی سره ثابت وی. د هغې پريښول جائز نه دی. مګردا چې د هغې خلاف شريعت وارد شوې وی. او د شريعت ورود په هغه صورت کې دی چه د امام سره په جماعت لمونځ ادا کړې شی نوثابته شوه چې په ورځ د عرفې يوځې د ماسپښين اومازيگر لمونځ په جماعت اوکړی نوهله به د مازيگرلمونځ دهغې په وخت مقدم کوی. او جمع بين الصلاتين نه کوی اوکه داسې نه وی (يعنی د ماسپښين لمونځ ئې په جماعت سره نه وی کړې نود مازيگرلمونځ به د خپل وقت نه وړاندې نه کوی

وَالتَّقْدِيمُ لِصِيَانَةِ الْجَمَاعَةِ اوتقديم د ساتنه د جماعت لپاره دی (چه جماعت فوت نشی) لِأَنَّهُ يَعْسُرُ عَلَيْهِمُ الِاجْتِمَاعُ لِلْعَصْرِ بَعْدَ مَا تَفَرَّقُوا فِي الْمَوْقِفِ ځکه چې ګرانه ده په دوی (حاجيانو) باندې راجمع کيدل روسته د دې نه چې خواره شوی وی په ډګر عرفات کې، لَا لِمَا ذَكَرَاهُ نه دهغه امله چې ذکرکړې ده صاحبينو رحمهما الله

حل اللغة * ① صيانة ساتنه ② يعسر، عسرانٌ ض، سختيدل، مشکل کيدل ③ موقف د اودريدو ځئ

تشريح - الجواب من دليل الصاحبين رحمهما الله ◉: د «والتقديم لصيانة إلخ» نه د صاحبينو رحمهما الله د دليل نه خوب دی حصل د خواب دا دی چه د عرفې په ورځ د مازيگر د لمونځ تقديم د وقوف عرفات د اوږدوالی د امله نه دی لکه څنګه چې صاحبين رحمهما الله فرمائي ځکه حې د لمونځ اووقوف په مینځ کې څه منافات نشته دواړه يوځائې جمع کيدې شی بلکه د مازيگروړاندې کول د جماعت د ساتنه لپاره دی (چه د جماعت لمونځ فوت نشی ځکه که د ماسپښين لمونځ اوکړی او خلک په ډګر عرفات کې خواره شی نود مازيگر لپاره به د دوی راجمع کول ډير ګران شی نوددې ګرانوالی او د جماعت د فضلت حاصلولو لپاره به د مازيگرلمونځ په خپل وخت باندې وړاندې کوی او د ماسپښين اومازيگر دجمع کاوه حکم شوی دی

إِذْ لَا مُنَافَاةَ ثُمَّ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رحمه الله ځکه چې نشته منافات بيا په نيز دامام ابوحنيفه رحمه الله الْإِمَامُ شَرْطٌ فِي

الصَّلَاتَيْنِ جَمِيعًا (١) امام شرط دی په دواړو مونځونو کې، وَقَالَ زُفَرُ رَحِمَهُ اللَّهُ: فِي الْعَصْرِ خَاصَّةً لِأَنَّهُ هُوَ الْمُغَيَّرُ عَنْ وَقْتِهِ اوفرمائي امام زفر رحمه الله چه په مازيگرکې خاص کړ، ځکه چې هغه بدليدونکې دی دخپل وخت نه، وَعَلَى هَذَا الْخِلَافِ الْإِحْرَامُ بِالْحَجِّ اوهم په دی خلاف بندې دی احرام په حج سره.

تشريح:- الاختلاف في شرطية الامام للجمع بين الصلاتين ◉ صاحب دهدايه فرمائي ① چه په دې دواړو مونځونو کې خوښکاره ده چې دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز د امام يا دهغه د نائب وجود شرط دی ② امام زفر رحمه الله فرمائي چه خاص کر د مازيگر لپاره شرط دی. هم دا اختلاف په احرام کې هم دی. يعنی د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز د جمع بين الصلاتين لپاره احرام شرط دی. اودامام زفر رحمه الله په نيز صرف د مازيگر لپاره احرام شرط دی. اودصاحبينو رحمهما الله په نيز د يو لپاره هم شرط نه دی.

ثمرة الاختلاف ◉ ثمره د اختلاف دا ده. چه حلال (غيرمحرم) کس د امام سره د ماسپښين لمونځ اوکړلو بيا ئې د حج لپاره احرام اوتړلو. نودامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز مازيگر ماسپښين په وخت کې ادا کول جائز نه دی اودامام زفر رحمه الله په نيزجائزدی. حاصل دا چې د صاحبينو رحمهما الله په نيزد جمع بين الصلاتين جواز په دواړومونځونو کې احرام سره معلق دی. اودامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزاحرام، جماعت، اوامام المسلمين باندې معلق دی. اودامام زفر رحمه الله په نيزدا واړه شرطونه صرف د مازيگر لپاره دی.

دليل زفر ◉ دامام زفر رحمه الله دليل دادی. چه دمازيگرلمونځ د خپل وخت نه بدل شو. اود تغيرد امله د امام شرطيت دې نوددې امله خاص د مازيگرپه لمانځه کې امام شرط دی. د ماپښين په لمانځه نه دی

دليل الصاحبين رحمهما الله ◉ دصاحبينو رحمهما الله دليل خوښکاره دی. چه دهغوی په نيز دجمع بين الصلاتين پاره جماعت شرط نه دی. بلکه منفرد به هم دا دواړه مونځونه جمع کوی. نوهرکله چې جماعت شرط نه دی نو امام به څنګه شرط شی

وَلِأَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّ التَّقْدِيمَ عَلَى خِلَافِ الْقِيَاسِ اودامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دی چه تقديم خلاف قياس ثابت شوی دی، عُرِفَ شَرْعُهُ فِيمَا إِذَا كَانَتِ الْعَصْرُ مُرَتَّبَةً عَلَى ظُهْرٍ مشروعيت ددې په هغه صورت کې چې وی (د) مازيگر (مونځ) مرتب په ماسپخين، مُؤَدًّى بِالْجَمَاعَةِ مَعَ الْإِمَامِ فِي حَالَةِ الْإِحْرَامِ بِالْحَجِّ چې ادا شوی وی په جماعت سره د امام په حالت د احرام کې په حج، فَيُقْتَصَرُ عَلَيْهِ نوبسوالی به کوی په دې باندې،

حل اللغة * ① يقتصر، اقتصار: اکتفاکول

تشريح - دليل ابی حنيفة رحمه الله ◉ د امام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دی. چه دمازيگرلمونځ د خپل وخت وړاندې کول په هغه صورت کې جائزګرځولې شوی دی. چه د مازيگر لمونځ ترتب به د ماپښين په دې سې لمونځ باندې وی. چه د احرام په حالت کې په جماعت سره د امام سره ادا شوی وی. اوقاعده دا ده چه کوم شی خلاف القياس ثابت شی. نوهغه به خاص وی دخپل مورد پورې او مورد د شريعت دا دی. چه په نهمه ذوالحجه په ډګرعرفات کې لمونځ د امام سره په جماعت ادا شوی وی. اود حج د احرام په حالت کې ادا شوی وی نوترقيامته پورې ددې شرطونو خيال ساتل ضروری دی. ترڅو. که يوشرط هم موجود نشو نود جمع بين الصلاتين جواز به ساقط شی.

ثُمَّ لَا بُدَّ مِنَ الْإِحْرَامِ بِالْحَجِّ قَبْلَ الزَّوَالِ فِي رِوَايَةٍ بيا نشته خلاصی (يعنی ضروری دی) د احرام نه په حج سره وړاندې د زوال نه په يوروايت کې تَقْدِيمًا لِلْإِحْرَامِ عَلَى وَقْتِ الْجَمْعِ لپاره د وړاندې والی د احرام په وخت د جمع

تشريح - المذهبان في تقدم الاحرام على الزوال ◉ صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي ① چه د عرفه په ورځ د جمع بين الصلاتين د جواز لپار ... ضروری ده چه د حج احرام د لمر د زوال نه وړاندې وی ځکه احرام د جمع بين

(١) القول الراجح هو هذا قول الإمام أبي حنيفة رحمه الله كذا في ردالمحتار (١٨٩/٢) وبدائع الصنائع (ص،١٥٣)-

الصلاتين لپاره شرط دي.او د يو شي شرط په هغه شي باندي مقدم وي.نوځکه به احرام په جواز د جمع بين الصلاتين باندي مقدم وي.اودجواز د جمع بين الصلاتين د لمر په زوال باندي متحقق کيږي.نوځکه ضروري ده.چه احرام د زوال نه وړاندي اوتړي.چه احرام ته په جواز دجمع بين الصلاتين باندي تقدم حاصل شي

وَفِي أُخْرَى يَكْتَفِي بِالتَّقْدِيمِ عَلَى الصَّلَاةِ او په بل روايت کي بسوالي به کوی په تقديم د لمانځه لِأَنَّ الْمَقْصُودَ هُوَ الصَّلوة ځکه مقصود هغه لمونځ دي.

تشريح.-او يو روايت دا دي.چه احرام په زوال باندي مقدم کول ضروري نه دی.بلکه په لمانځه د ماپښين باندي مقدم کول کافي دی.ځکه چي مقصود لمونځ دي.وخت خو مقصود نه دي نوځکه په لمونځ بسدي مقدم کول کافي دی.په وخت د زوال مقدم کول ضروري نه دی.

جبل رحمت سره نږدي ودريدل

قَالَ ثُمَّ يَتَوَجَّهُ إِلَى الْمَوْقِفِ فَيَقِفُ بِقُرْبِ الْجَبَلِ فرماني بيا به روان شی خاني د اودريدو ته نو اوسه دريږي نږدي د غر سره وَالْقَوْمُ مَعَهُ عَقِيبَ انْصِرَافِهِمْ مِنَ الصَّلَاةِ اوقوم دده سره (هغوی به هم خاني داودريدو ته روان شی) روستود فراعت ددوی د لمانځه نه لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ رَاحَ إِلَى الْمَوْقِفِ عَقِيبَ وَالْجَبَلُ يُسَمَّى جَبَلَ الرَّحْمَةِ (1) ځکه چي نبی ﷺ تلي وو موقف ته روسته د لمانځه نه او(دغه) نومول کولای شی په جبل رحمت سره، وَالْمَوْقِفُ الْأَعْظَمُ او د اودريدو د خاني نوم موقف اعظم دي.

حل اللغة:(1)عقيب شاته (2)انصراف واپس کيدل (3)راح، رواحا (ف). د ماښام وخت کي تلل راتګ]

تشريح - القيام بقرب جبل الرحمة⊛مسئله دا ده چه د جمع بين الصلاتين نه چي فارغ شی نوامام او خلګ واړه به موقف ارخ ته روان شی.اوغرته دي. نږدي اودريږی اود دي. خني د اودريدو نوم موقف اعظم دي اودلته به ځکه اودريږی.چه نبی ﷺ هم دلته ودريدلي وو

ميدان عرفات ټول موقف دي

قَالَ وَعَرَفَاتٌ كُلُّهَا مَوْقِفٌ إِلَّا بَطْنَ عُرَنَةَ فرماني وعرفات واړه خاني د اودريدو دي مګربطن ،وادي عرنه، لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَرَفَاتٌ كُلُّهَا مَوْقِفٌ د امله د ويبا د نبی ﷺ چي عرفات واړه موقف دي وَارْتَفِعُوا عَنْ بَطْنِ عُرَنَةَ (2) اود بطن عرنه نه اوچت اوسيږئ وَالْمُزْدَلِفَةُ كُلُّهَا مَوْقِفٌ اومزدلفه واړه خاني د اودريدو دي وَارْتَفِعُوا عَنْ وَادِي مُحَسِّرٍ اواوچت اوسيږئ د وادی محسر نه

حل اللغة:(1)موقف د اودريدو خاي (2)بطن عرنه په عرفت کي يوه وادي ده (3) محسر عاجزی کول، دمنی او مزدلفه په مينځ کي يوه وادي ده]

تشريح - عدم القيام في وادي عرنة⊛فرماني چي د بطن عرنه نه سوي نور واړه ډګر عرفات د قيام خاني دي يعني په بطن عرنه کي به نه اودريږی او ته په واړه ډګر کي اودريدي شی

دليله⊛بعضي حضراتو فرمانلی دی چه نبی ﷺ په بطن عرنه کي شيطان ليدلي وو.ځکه ني په دي مقام کي د اودريدو نه منع کړې ده دغه ډول د وادي محسرنه سوي بانه ټوله علاقه په مزدلفه کي موقف دي.

دامام د قيام مستحب کيفيت

قَالَ وَيَنْبَغِي لِلْإِمَامِ أَنْ يَقِفَ بِعَرَفَةَ عَلَى رَاحِلَتِهِ فرماني اومناسب دی لپاره د امام چي اودريږی په ډګر عرفات

(1) تقدم تخريجه في حديث جابر ﷺ الطويل)_

(2) من حديث جابر ﷺ أخرجه ابن ماجه في المناسک باب ۵۵ رقم ۳۰۱۲)_

کي په خپله سپرلی باندي لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَقَفَ عَلَى نَاقَتِهِ (1) ځکه چي نبی ﷺ ولاړ وو په خپله سپرلی دپاسه، (وَإِنْ وَقَفَ عَلَى قَدَمَيْهِ جَازَ)اوکه اودريدو په خپلو قدمونو جائز ده وَالْأَوَّلُ أَفْضَلُ لِمَا بَيَّنَّا اوړومبی طريقه افضله ده دهغه حديث د امله چي موږ نقل کړلو

حل اللغة:(1)راحلة سورلی (2)وقف، وقوفا (ض): حصرېدل]

تشريح - الوقوف على الراحلة⊛مسئله دامام المسلمين لپاره په سپرلی باندي سور وقوف کول افضل دی ځکه چي د نبی ﷺ سنت هم دا دی خوکه په خپلو پښو باندي ودريدلو نوهم څه قباحت نشته

وَيَنْبَغِي أَنْ يَقِفَ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ او مناسب دی چي اودريږی مخ په قبله. لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَقَفَ كَذَلِكَ ځکه چي نبی ﷺ ولاړ وو هم دغه شان، وَقَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (خَيْرُ الْمَوَاقِفِ مَا اسْتُقْبِلَتْ بِهِ الْقِبْلَةُ (2) اوفرمائيلي دي نبی ﷺ بهترين خايونه د قيام هغه دی چه مخ کړې شی په هغې کي قبلې ارخ ته.

تشريح - استقبال القبلة⊛ ومخ په قبله ودريدل هم افضل دی ځکه چي د رسول الله ﷺ عمل هم د سې وو اود دوی حکم هم دا دي په يوحديث کي دی «إن لكل شيء شرفاً وإن شرف المجالس ما استقبل به القبلة» اوپه يو روايت کي دی «أكرم المجالس ما استقبل به القبلة»

دامام دعا کول اوخلقو ته د مناسك حج تعلم ورکول

وَيَدْعُو وَيُعَلِّمُ النَّاسَ الْمَنَاسِكَ او(امام دي) دعا کوی.اوښائي دي. خلګو ته افعال دحج. لِمَا رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ كَانَ يَدْعُو يَوْمَ عَرَفَةَ ددي امله چي نقل شوی دی چه نبی ﷺ دعا کوله په ورځ د عرفي مَادًّا يَدَيْهِ كَالْمُسْتَطْعِمِ الْمِسْكِينِ (3) اوږدونکي وو د لاسونو خپلو پشان د ډوډئ غوستونکي فقير. وَيَدْعُو بِمَا شَاءَ ودعا دي کوی هغه چي ني خوښه وی وَرَدَتِ الْآثَارُ بِبَعْضِ الدَّعَوَاتِ اګرچه وارد شوي دي. آثار، د بعضي دعاګانو په اړه کي وَإِنْ ،وَقَدْ أَوْرَدْنَا تَفْصِيلَهَا فِي كِتَابِنَا اوموږ راوړي دي تفصيل دهغي په خپل کتاب . الْمُتَرْجَمِ بِعُدَّةِ النَّاسِكِ فِي عِدَّةٍ مِنَ الْمَنَاسِكِ] بِتَوْفِيقِ اللهِ تَعَالَى المترجم بعدة المناسك في عدة المناسك.کي ، په توفيق دالله تعالى.

حل اللغة:(1)مناسک: دحج افعال او ارکان (2)مادا: خورونکي]

تشريح:- د کومو دعاګانو په اړه کي چي آثار راغلی دی په هغي کي يو اثرد حضر علی ﷺ دي. «عن علي ﷺ أنه ﷺ قال أكثر دعائي ودعاء الأنبياء من قبلي عشية عرفة لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، يحيي ويميت وهو حي لا يموت، بيده الخير، وهو على كل شيء قدير، اللهم اجعل في قلبي نوراً وفي سمعي نوراً وفي بصري نوراً اشرح لي صدري ويسر لي أمري وأعوذ بك من وسواس الصدر وشتات الأمر وفتنة القبر، اللهم إني أعوذ بك من شر ما يلج في البحر وشر ما تهب به الرياح»

امام سره نږدي اودهغه شا ته اوريدل

قَالَ (وَيَنْبَغِي لِلنَّاسِ أَنْ يَقِفُوا بِقُرْبِ الْإِمَامِ) فرماني اومناسب دی لپاره د خلګو چي نږدي اودريږی د امام سره، لِأَنَّهُ يَدْعُو وَيُعَلِّمُ فَيَعُوا وَيَسْمَعُوا ځکه چي امام به دعا کوی. او تعليم به ورکوی نو خلګ به ني يادوی.اوغوږ به ورته ږدي.

(1) تقديم تخريجه في حديث جابر ﷺ الطويل)_

(2) غريبه الزيلعي رحمه الله بهذا اللفظ ثم أخرج من حديث ابن عباس عن النبي ﷺ قال إن لكل شيء شرفاً وإن شرف المجالس ما استقبل به القبلة الحديث أخرجه الحاكم في المستدرک (۲۷۰/۴) وعزاه الهيثمي إلى الطبراني (مجمع الزوائد ۸ ۵۹)_

(3) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه البيهقي في السنن الكبرى (۱۹۰/۵) رقم ۹۴۷۴)_

حل اللغة: ① يسمع: پکار دی ② يعلم، تعليمًا: خودل، تعليم ورکول

تشريح: مصنف فرمائي چې خلګ دې په ذکر عرفات کې امام سره نژدې، اودرېږي. چه د هغه خبرې اورې اويادې کړي.

وَيَنْبَغِي أَنْ يَقِفَ وَرَاءَ الْإِمَامِ او مناسب دی (د خلګ ودپاره) چې اودرېږي شا ته د امام لِيَكُونَ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ چې شي مخ کوېکی قبلې ته، "وَهَذَا بَيَانُ الْأَفْضَلِيَّةِ" اودا بيان د افضليت دې. لِأَنَّ عَرَفَاتٍ كُلَّهَا مَوْقِفٌ عَلَى مَا ذَكَرْنَا ځکه چې عرفات واړه ځاني د قيام دي، بناء په هغې، چې مونږ ذکر کړل.

تشريح: دويمه دا چې دامام شا ته دې، اودرېږي. چې مخ ئې قبلې ته وی. خودا خبرې واجب نه دی بلکه مستحب دی.

د وقوف عرفه نه وړاندې غسل کول

قَالَ وَيُسْتَحَبُّ أَنْ يَغْتَسِلَ قَبْلَ الْوُقُوفِ صاحب د قدوري رحمه الله فرمائي. او مستحب دی چې غسل اوکړي وړاندې د وقوف نه په عرفات وَيَجْتَهِدَ فِي الدُّعَاءِ او کوښښ اوکړي په دعا کې،

حل اللغة: ① يجتهد اجتهادًا: پوره کوښښ کول

تشريح - سنة الغسل قبل الوقوف بعرفة: صاحب د قدوري رحمه الله فرمائي چه د وقوف عرفات نه وړاندې غسل کول او په دعا کې کوښښ کول سنت دی واجب نه دی د مستحب وضاحت کوی.

أَمَّا الِاغْتِسَالُ فَهُوَ سُنَّةٌ وَلَيْسَ بِوَاجِبٍ هرچه غسل کول دی نودا سنت دې واجب نه دی. "وَلَوِ اكْتَفَى بِالْوُضُوءِ جَازَ كَمَا فِي الْجُمُعَةِ وَالْعِيدَيْنِ وَعِنْدَ الْإِحْرَامِ او که اکتفا ئې اوکړله په اودس جائز دې لکه (ځنګه چې اکتفاء کول) په جمعه و اخترونو او د احرام تړلو په وخت کې کافی ده

حل اللغة: ① اکتفی، اکتفاء: کفايت کول

تشريح - علامه مرغيناني رحمه الله فرمائي. چه د وقوف عرفه نه وړاندې غسل کول سنت دې، واجب نه دی. نو که په اودس ئې اکتفاء اوکړله. هم جائز ده لکه ځنګه چې جمعه اخترونو او داحرم تړلو نه وړاندې غسل کول سنت دی. خو که په اودس ئې اکتفا اوکړله. نو جائز ده.

وَأَمَّا الِاجْتِهَادُ فَلِأَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اجْتَهَدَ فِي الدُّعَاءِ فِي هَذَا الْمَوْقِفِ لِأُمَّتِهِ او هرچه کوښښ (په دعا کې) دې نو ځکه چې نبی ﷺ کوښښ کړې وو په دعا کې په دې. مقام کې، دخپل امت دپاره، فَاسْتُجِيبَ لَهُ إِلَّا فِي الدِّمَاءِ وَالْمَظَالِمِ (۱) نو قبوله شوه د هغوی، مګر په وينو او ظلمونو کې، (چه دا دواړه ورته الله تعالی نه معاف کوی)

تشريح - المبالغة في الدعاء: او په دعا کې کوښښ کول مستحب دي ځکه چې نبی ﷺ هم په دې مقام کې د خپل امت لپاره په دې مقام کې په دعا کې ډېر کوښښ کړې وو او د قتل ناحق او ظلمونو نه سوې چې کوم حقوق العباد دی نو دهغې په اړه کې هم ټولې دعاګانې قبولې شوې.

د وقوف په محال کې تلبيه وئيل

وَيُلَبِّي فِي مَوْقِفِهِ سَاعَةً بَعْدَ سَاعَةٍ او تلبيه به وائي په موقف کې ساعت په ساعت،

حل اللغة: ① يلبي، تلبية: تلبيه وئيل ②

(۱) من حديث عباس بن مرداس أخرجه ابن ماجه فى المناسک باب ۵۶ رقم ۳۰۱۳ والطبرانى فى معجمه وعبدالله بن احمد بن حنبل فى مسند أبيه والحديث مطول فى مسند الإمام احمد (۱۴/۴، ۱۵)_

تشريح - المذهبان في محل قطع التلبية: مسئله دا ده. ① چه حاجي دې په ذکر عرفات کې برابر تلبيه وائي تردې چې په منى کې د جمره عقبه رمى اوکړي.

وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى: يَقْطَعُ التَّلْبِيَةَ كَمَا يَقِفُ بِعَرَفَةَ وفرمائي امام مالك چې ختموی به تلبيه کله چې اودرېږي په عرفات. لِأَنَّ الْإِجَابَةَ بِاللِّسَانِ قَبْلَ الِاشْتِغَالِ بِالْأَرْكَانِ ځکه چې ځواب ورکول په ژبه وی وړاندې د بوخت کيدو نه په ارکانو،

حل اللغة: ① يقطع، قطعًا (ف): پرېکول، ختمول ② اجابة: قبلول، ځواب ورکول]

تشريح - اوامام مالك رحمه الله فرمائي. چه ځنګه په ذکر عرفات کې وقوف پيل کړي. نو تلبيه به پرېږدي

أدلته: دامام مالك رحمه الله دليل دا دې چه تلبيه په ژبه باندې دحاضرئ ځواب دې او په ژبه باندې دحاضرئ ځواب ترهغه وخته پورې وی. چه ترڅو ئې د حج په ارکانو کې پيل نه وی کړې. نو چه کله په ذکر عرفات کې په رکن يعني وقوف باندې پيل اوکړي. تلبيه به ختمه کړي.

وَلَنَا مَا رُوِيَ (أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ مَا زَالَ يُلَبِّي حَتَّى أَتَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ) (۱) او مونږ لپاره هغه حديث (دليل) دې. دکوم چې روايت شوې دې چه نبی ﷺ هميشه وو چې تلبيه به ئې وئيله تردې چې راغلو جمره عقبه ته. وَلِأَنَّ التَّلْبِيَةَ فِيهِ كَالتَّكْبِيرِ فِي الصَّلَاةِ اوبله دا چې تلبيه په دې (حج) کې پشان د تکبير ده په لمونځه کې، فَيَأْتِي بِهَا إِلَى آخِرِ جُزْءٍ مِنَ الْإِحْرَامِ نو راتګ به کوی په دې (يعني وائی به ئې) ترآخري جزء د احرام پورې

تشريح - دليل الاحناف رحمهم الله: ① زمونږ دليل دا دی. چه نبی ﷺ د رمى جمره عقبه پورې برابر تلبيه وئيله ② دوهم دليل دا دی. چه په حج کې تلبيه داسې ده. لکه په لمانځه کې تکبير. او په لمانځه کې تکبير مکرر وئيلې شي تردې چې د لمانځه ترآخره پورې تکبير وئيلی شي نو هم په دې باندې به قياس کولې شي او تلبيه به هم ترآخره پورې وئيلې شي.

السوال والجواب: خو سوال کيدې شي. چه د قياس تقاضا خو بيا دا ده چه تلبيه د آخري وخته پورې وئيلې شي. حالانکه داسې نه ده. بلکه چې ځنګه جمره عقبه په اولنی کاڼي سره اوويشتې شي. نو تلبيه پرېښولې (پرېخودې) شي. ځواب دا دی. چه د قياس تقاضا خو هم دا ده. خو د اجماع او حديث د امله دا قياس پرېښولې (پرېخودې) شو.

مزدلفې ته تګ کول

قَالَ فَإِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ أَفَاضَ الْإِمَامُ وَالنَّاسُ مَعَهُ عَلَى هِينَتِهِمْ فرمائي او کله چې ډوب شي نمر، بيا اکوز به شي امام و خلګ دده سره په خپل وقار، حَتَّى يَأْتُوا الْمُزْدَلِفَةَ تردې چې راشي مزدلفې ته.

حل اللغة: ① غرب، يغرب غروبًا (ن): ډوبيدل ② افاض، افاضة: واپس کيدل، روانيدل ③ هينة: وقار

تشريح - الافاضة من عرفات: مسئله: په نهمه ذوالحجه د لمر د ډوبيدو نه روسته به د ماښام لمونځ کاوه نه بغير خلګ د عرفات نه راکوز شي. ومزدلفې ته به روان شي.

(۱) من حديث فصل بن عباس رضي الله عنهما أخرجه البخارى فى الحج باب ۲۲ ومسلم فى الحج رقم ۲۶۶ وأبوداود فى الحج باب ۲۷ رقم ۱۸۱۵ والترمذى فى الحج باب ۷۸ رقم ۹۱۸ والنسائى فى المناسک باب ۲۰۴ رقم ۲۸۸۷ وابن ماجه فى المناسک باب ۶۹ رقم ۳۰۴۰ ولدارمى فى المناسک باب ۶۰ وأحمد فى المسند (۱۱۴/۱)_

لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ دَفَعَ بَعْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ، (1) ځکه چې نبی ﷺ راغلي وو روسته د ډوبيدو د لمر نه، وَلِأَنَّ فِيهِ إِظْهَارَ مُخَالَفَةِ الْمُشْرِكِينَ، اوبله دا چې په دې كي اظهار دې د مخالفت د مشركانو، وَكَانَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ يَمْشِي عَلَى رَاحِلَتِهِ فِي الطَّرِيقِ عَلَى هَيْئَتِهِ (2) اوو نبی ﷺ روان په خپله سپرلۍ بندې په لار كي په خپل وقار باندې.

تشريح - دلائله ◉ځکه چې نبی ﷺ د لمر ډوبيدو نه روسته واپس شوي وو ② بله دا چې په دې كي د مشركنو د مخالفت اظهار دې ځکه چې مشركن به په جاهليت كي د لمر ډوبيدو نه وړاندې واپس كيدل. اونبی ﷺ په لار كي په خپله اوښه قصواء بندې ډيره په وقار او اطمينان سره روان وو.

دامام نه وړاندې مزدلفې ته تلل

فَإِنْ خَافَ الزِّحَامَ فَدَفَعَ قَبْلَ الْإِمَامِ وَلَمْ يُجَاوِزْ حُدُودَ عَرَفَةَ أَجْزَأَهُ كه ويريږي د ګڼې نه، نو راكوز شي وړاندې د امام نه، اونيرنشي د حدودو د عرفه نه، نو جائز ده. لِأَنَّهُ لَمْ يُفِضْ مِنْ عَرَفَةَ ځکه چې دې نه دې راكوز شوې د عرفت نه. وَالْأَفْضَلُ أَنْ يَقِفَ فِي مَقَامِهِ كَيْ لَا يَكُونَ آخِذًا فِي الْأَدَاءِ قَبْلَ وَقْتِهَا اوغوره دا ده چه اودريږی په مقام خپل كي، د دې لپاره نشي سل كونكي په ادا كاوه كي وړاندې د وخت د هغې نه.

حل اللغة: ① خاف خوفًا (س)، ويره ② زحام رش ③ دفع، دفعًا (ف)، واپس تلل ④ يجاوز، مجاوزة، تجاوز كول، ذحد نه وتل

تشريح - جواز الدفع قبل الامام ◉مسئله دا ده كه حاجی د ګڼې د امله د امام د روانيدو نه وړاندې د عرفت نه روان شو اود عرفات د حدودو نه بهر نشو نوجائزده ځکه چې دې ته د عرفات نه تګ نشي ونيلې خوبيا هم خلاف اولی ده بلكه افضل داده چه په خپل ځاي قيام اوكړی ددې لپاره چې د خپل وخت نه ادامخكي يعنی د عرفات نه روانندل متحقق نشي

وَلَوْ مَكَثَ قَلِيلًا بَعْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ وَإِفَاضَةِ الْإِمَامِ كه وخت ني تير كړلو لږ غوندې روسته د ډوبيدو د لمر نه اود راكوزيدو د امام نه. لِخَوْفِ الزِّحَامِ او راكوز شو امام د امله د ويرې د ګڼې نه. فَلَا بَأْسَ بِهِ لِمَا رُوِيَ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا بَعْدَ إِفَاضَةِ الْإِمَامِ نو نشته باك د دې امله چې روايت شوې دې چه حضرت عائشې رضي الله عنها روسته ددې نه چې راكوز شو امام دَعَتْ بِشَرَابٍ فَأَفْطَرَتْ ثُمَّ أَفَاضَتْ راوئې غوښتل د څكاك څيز، ورژه ني ماته كړه اوبيا راكوزه شوه.

تشريح - جواز التاخير عن الامام ◉دويمه مسئله دا ده. كه حاجی د لمر ډيبدو نه روسته اودامام د روانيدو نه روسته لږ غوندې تاخير اوكړلو نو په دې كي قباحت نشته.

أدلته ◉ځکه چې روايت شوې دې چه حضرت عائشې رضي الله عنها د امام دتلو نه روسته اوبه راوغوښتلې او روژه ني ماته كړله اوبيا روانه شوه اوسكاره خبره ده چه په اوبو راغوښتلو او روژه ماتې كي به څه وخت لګيدلې وی نومعلومه شوه چه د امام د تلو نه روسته اود لمر ډيبدو نه روسته لږ وخت روستو كيدل څه قبحت نه لري

(1) من حديث علي بن أبي طالب رضي الله عنه أخرجه أبوداود في المناسك باب ۶۳ رقم ۱۹۲۲ مقطعاً والترمذي في الحج باب ۵۴ رقم ۸۸۵ وابن ماجه في المناسك باب ۵۵ رقم ۳۰۱۰)

(2) تقدم تخريجه في حديث جابر رضي الله عنه الطويل)

په مزدلفه كي جبل قزح سره نزدې ودريدل

قَالَ وَإِذَا أَتَى مُزْدَلِفَةَ فَالْمُسْتَحَبُّ أَنْ يَقِفَ بِقُرْبِ الْجَبَلِ فرمائي اوكه چې مزدلفې ته راشي، نومستحب دا ده چه ودريږی نزدې د غر هغه سره الَّذِي عَلَيْهِ الْمِيقَدَةُ يُقَالُ لَهُ قُزَحُ چې په هغې باندې انګيټۍ ده اوونيلې شي ورته قزح، لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَقَفَ عِنْدَ هَذَا الْجَبَلِ (1) ځکه چې نبی ﷺ ددې غرسره ودريدلې وو، وَكَذَا عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اودغه ډول حضرت عمر رضي الله عنه (هم ودريدلې وو)

حل اللغة: ① اتى، اتيانًا (ض)، راتګ ② مقيدة آتشدان ددې نوم قزح دې

تشريح - الوقوف بقرب الجبل القزح ◉دحاجی لپاره مستحب دی چه په مزدلفه كي د جبل قزح سره نزدې اودريږی ځکه چې نبی ﷺ دې سره نزدې ودريدلې وو اودغه ډول حضرت عمرفاروق رضي الله عنه هم دې سره نزدې ودريدلې وو.

وَيَتَحَرَّزُ فِي النُّزُولِ عَنِ الطَّرِيقِ اوځان دې ستې په راكوزيدو كي لارې نه. كَيْ لَا يَضُرَّ بِالْمَارَّةِ فَيَنْزِلُ عَنْ يَمِينِهِ أَوْ يَسَارِهِ چې تكليف اونه رسی په لار تيريدونكو ته، نوراكوزيږی دې ښی اړخ ته او چپه اړخ ته د هغې (لار) نه.

حل اللغة: ① يتحرز، تحرزًا بچ كيدل، احتراز كول ② ينزل، نزولًا (ض)، راكوزيدل ③ مارة د مار جمع د تيريدو لار

تشريح - التحرز في النزول عن الطريق ◉اوحاجی ته پكار دی چه لارې ته نه راكوزيږی بلكه ښی يا چپه اړخ ته دې راكوزيږی ځکه چې په لار كي راكوزيدو كي تيريدونكو ته تكليف ملاويږی

وَيُسْتَحَبُّ أَنْ يَقِفَ وَرَاءَ الْإِمَامِ اومستحب دی چې اودريږی شا ته دامام. لِمَا بَيَّنَّا فِي الْوُقُوفِ بِعَرَفَةَ د معې امله نه كومه چې موږ بيان كړه په وقوف عرفات كي

تشريح - القيام وراء الامام ◉اودحاجی لپاره پكار دی چه د مزدلفې په قيام كي د امام شا ته اودريږی دليل هغه دې كوم چې موږ د عرفات په وقوف كي د امام شا ته په اودريدو كي بيان كړې دې

قزح په ضمه د ،ق، فتحه د ،ز، او ،د، په فتحه سره. دا لفظ د قزح په معنی د ارتفاع نه ماخوذ دې د اوچتوالی د امله دې ته قزح وائی په دې. غرباندې انګيټۍ وه چه هغه به د جاهليت په وخت كي ځنګو بلوله اود هارون الرشيد په زمانه كي به په مزدلفه باندې شمع بلولې شوه. اود هارون الرشيد نه روسته به لونې لونې ډيوې بلولې شوې.

دامام لمونځ په يو اذان اويو اقامت سره ادا كول

قَالَ وَيُصَلِّي الْإِمَامُ بِالنَّاسِ الْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ بِأَذَانٍ وَإِقَامَةٍ وَاحِدَةٍ فرمائي اولمونځ دې وركړی امام خلګوته د ماښام اوماسخوتن په يو اذان او يو اقامت،

تشريح - المذهبان في اقامة العشاء بمزدلفة ◉مسئله دا ده. ① چه امام دې په مزدلفه كي د ماښام او ماسخوتن مونځونه په يو اذان او يو اقامت باندې جمع كړی

وَقَالَ زُفَرُ رَحِمَهُ اللَّهُ: بِأَذَانٍ وَإِقَامَتَيْنِ اعْتِبَارًا بِالْجَمْعِ بِعَرَفَةَ اوفرمائی امام زفر رحمه الله په يو اذان او دوو قمتونوسره، قياس كوی په جمع (بين الصلاتين) په عرفه باندې،

حل اللغة: ① جمع، جمعًا (ف)، جمع كول، رايوځای كول

(1) من حديث علي بن أبي طالب رضي الله عنه أخرجه أبوداود في المناسك باب ۶۳ رقم ۱۹۲۲ مقطعاً والترمذي في الحج باب ۵۴ رقم ۸۸۵ وابن ماجه في المناسك باب ۵۵ رقم ۳۰۱۰)_

تشریح - دامام زفر رحمه الله مذهب دا دی چه په یو اذان او دوو اقامتونو به ئې جمع کوی

دلیله ۞ امام زفر رحمه الله په مزدلفه کی د ماښام او ماسخوتن مونځونه جمع کول په عرفات کي د ماپښین او مازیګر د مونځونو په جمع کولو باندی قیاس کوی نو لکه څنګه چې هلته د دواړو مونځونو لپاره یو اذان او دوی [دوه] اقامتونه کولي شی دغه ډول به دلته په مزدلفه کي هم د ماښام او ماسخوتن د دواړو مونځونو لپاره یو اذان او دوي [دوه] اقامتونه کولي شي.

وَلَنَا رِوَايَةُ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَمَعَ بَيْنَهُمَا بِأَذَانٍ وَإِقَامَةٍ وَاحِدَةٍ)[1] او زموږ لپاره دلیل دحضرت جابر ﷺ روایت دي.چه نبی ﷺ جمع کړی وو دا دواړه (مونځونه د ماښام او ماسخوتن په یو اذان او یو اقامت سره،

تشریح - دلیل جمهور الاحناف ﷺ ۞ زموږ دلیل دحضرت جابر ﷺ حدیث دی چه نبی ﷺ په مزدلفه کي د ماښام و ماسخوتن دواړه مونځونه په یو اذان او یو اقامت سره جمع کړی وو.

وَلِأَنَّ الْعِشَاءَ فِي وَقْتِهِ فَلَا يُفْرَدُ بِالْإِقَامَةِ إِعْلَامًا او بله دا چې د ماسخوتن لمونځ په خپل وخت کي ادا کیږی نو هغه به خانله کولي په اقامت سره، لپاره داعلان کولو.

تشریح - دوهم دلیل د دی چه ماسخوتن په خپل وخت کي ادا کیږی نو خلګو ته د وخت داخلیدو علان هیڅ ضرورت نشته

بِخِلَافِ الْعَصْرِ بِعَرَفَةَ لِأَنَّهُ مُقَدَّمٌ عَلَى وَقْتِهِ په خلاف د مازیګر لمونځ په عرفه کي ، څکه چې هغه وړاندې وی په خپل وخت ساندي فَأُفْرِدَ بِهَا لِزِيَادَةِ الْإِعْلَامِ نو ځانله کوي به شي په یه اقامت سره د پاره د زیادت د اعلان

تشریح - په خلاف د مازیګر لمونځ په عرفه کي څکه چې هلته خو د مازیګر وخت لا داخل شوي نه وی نو ددې امله خلګو ته د زیاتي خبر ورکوه لپاره قامت کولي شي

دماښام او ماسخوتن په مینځ کي د نفلو حکم

(وَلَا يَتَطَوَّعُ بَيْنَهُمَا) لِأَنَّهُ يُخِلُّ بِالْجَمْعِ او نفل دي نه کوی په مینځ ددي دواړو مونځونو د ماښام او ماسخوتن وَلَوْ تَطَوَّعَ أَوْ تَشَاغَلَ بِشَيْءٍ أَعَادَ الْإِقَامَةَ لِوُقُوعِ الْفَصْلِ او که نفل ئې وکړلو یا بوخت شو په څه شي کي نو راګرځوي به اقامت د امله د واقع کیدو د جدائي نه،

حل اللغه ① تشاغل، تشاغلاً بوخت کیدل، بوخت کیدل ② وقوع واقع کیدل

تشریح - مسئله دا ده چه په مزدلفه کي به د ماښام او ماسخوتن د مونځونو په مینځ کي نفل نه کوی څکه چې نفل به جمع بین الصلاتین کي خلل راولی او که په مینځ کي نفل اوکړلو یا ئې څه بل عمل اوکړلو نو قامت دي دوباره اوکړي څکه چې به جمع کي جدائي واقع شوه

وَكَانَ يَنْبَغِي أَنْ يُعِيدَ الْأَذَانَ كَمَا فِي الْجَمْعِ الْأَوَّلِ بِعَرَفَةَ او مناسب دا دی چه راوګرځوی اذان لکه په لومړنی جمع بین الصلاتین په عرفات کي،

حل اللغه ① یعید،اعادة راپس کول

تشریح - او مناسب خو دا وه چه اذان ئې هم راګرځولي وو لکه څنګه چې په عرفات کي که د ماپښین او مازیګر په مینځ کي نفلو سره جدائي راولی نو هغه دا حکم وو چه د اذان اعاده به ئې کوله

إِلَّا أَنَّا اكْتَفَيْنَا بِإِعَادَةِ الْإِقَامَةِ که ئې د دواړو مونځونو په مینځ کي کړی وو نو هلته د اذان راګرځولو حکم

[1] من حدیث جابر ﷺ أخرجه ابن أبي شيبة في مصنفه كذا في نصب الراية ۷۷/۳_

او بیا ګر دوهره ده چې موږ اکتفا اوکړله په راګرځولو د اقامت کي لِمَا رُوِيَ (أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى الْمَغْرِبَ بِمُزْدَلِفَةَ ثُمَّ تَعَشَّى ثُمَّ أَفْرَدَ الْإِقَامَةَ لِلْعِشَاءِ)[1] د دی امله چې روایت شوي دي چې نبی ﷺ لمونځ اوکړلو د ماښام په مزدلفه کي بیا ئې ډوډئ وخوړله ، بیا ئې خانله اوکړلو اقامت د ماسخوتن دپاره

تشریح - خودلته موږ صرف د اقامت په راګرځولو څکه اکتفا اوکړله چه نبی ﷺ په مزدلفه کي د ماښام د لمانځه نه روسته ډوډئ اوخوړله او بیا ئې اقامت اوکړلو او د ماسخوتن لمونځ ئې اوکړلو نو چونکه نبی ﷺ صرف د اقامت اعاده کړې ده.د اذان ئې نه ده کړې څکه موږ هم صرف د اقامت د راګرځولو حکم ورکوو

دماښام او ماسخوتن په جمع بین الصلاتین کي د جماعت حکم

وَلَا تُشْتَرَطُ الْجَمَاعَةُ لِهَذَا الْجَمْعِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ او نشی شرط کولي جماعت په نیز د ابوحنیفه

حل اللغه ① تشترط، اشتراطا. شرط لګول

تشریح - عدم اشتراط الجماعة في المزدلفة ۞ دحضرت امام ابوحنیفه رحمه الله په نیزد په مزدلفه کي د ماښام او ماسخوتن جمع لپاره جماعت شرط نه دي او په عرفت کي د ماپښین او مازیګر جمع کولو لپاره جماعت شرط دي.

لِأَنَّ الْمَغْرِبَ مُؤَخَّرَةٌ عَنْ وَقْتِهَا څکه چې ماښام روستو دي دخپل وخت نه، بِخِلَافِ الْجَمْعِ بِعَرَفَةَ په خلاف د جمع (بین الصلاتین) په عرفه کي ،، لِأَنَّ الْعَصْرَ مُقَدَّمٌ عَلَى وَقْتِهِ څکه چې (هلته) مازیګر وړاندي وود خپل وخت نه

تشریح - وجه الفرق بین الجمعین ۞ وجه د توپیر دا ده.چه په مزدلفه کي دماښام لمونځ دخپل وخت نه روستو کولي شی.او د وخت وتلو نه روسته د لمونځ کول د قیاس سره موافق دی.څکه چې په ټولو مونځونو کي قضا مشروع شوې ده.چه دخپل وختونو نه پاتي شي.قیاس سره د موافقت د امله د مورد نص خیال ساتل واجب نشو او په عرفه کي د مازیګر لمونځ د خپل وخت نه وړاندې کولي شي اود خپل وخت نه وړاندې کول په هر اعتبار سره د قیاس نه خلاف دي.نو کوم شي چې ثابت شي خلاف قیاس هغه به مختص وی په خپل مورد پورې.او په هغې کي به د نص پوره پوره خیال ساتلي شي.اود ماپښین او مازیګر په لمونځ کي په جماعت باندې نص وارد شوي دي.نو څکه به هلته جماعت شرط وي.

د مزدلفه په لار کي د لمونځ کولو حکم

قَالَ (وَمَنْ صَلَّى الْمَغْرِبَ فِي الطَّرِيقِ لَمْ يُجْزِهِ) عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَمُحَمَّدٍ رَحِمَهُمَا اللَّهُ، وَعَلَيْهِ او چا چې لمونځ اوکړلو د ماښام په لار د مزدلفه کي نو نه جائز کیږی ورله په نیز د امام ابوحنیفه او امام محمد رحمهما الله إِعَادَتُهَا مَا لَمْ يَطْلُعِ الْفَجْرُ[2] او په ده باندې راګرځول دهغې دی ترڅوچه نه وی راختلي صبا،

حل اللغه ① یطلع، طلوعا (ف) راختل

تشریح - المذهبان في جواز المغرب في الطريق ۞ مسئله دا ده.① که حاجی د ماښام لمونځ د مزدلفې په لار کي

[1] غربه الزيلعي رحمه الله بهذا اللفظ جارى ثم أخرج حديث ابن مسعود بن..... عبدالرحمن بن يزيد قال حج عبدالله بن مسعود ﷺ فأتينا المزدلفة حين الأذان بالعتمة أو قريباً من ذلك فأمر رجلاً فأذن وأقام ثم صلى المغرب وصلى بعدها ركعتين ثم دعا بعشائه فتعشى ثم أمر أرى فأذن وأقام قال عمرو بن خالد لا أعلم الشك إلا من زهير ثم صلى العشاء ركعتين فلما طلع الفجر قال إن رسول الله ﷺ كان لا يصلي هذه الساعة إلا هذه الصلاة في هذا المكان من هذا اليوم قال عبدالله هما صلاتان تحولان عن وقتهما صلاة المغرب بعد ما يأتي الناس المزدلفة والفجر حين يبزغ الفجر قال رأيت رسول الله ﷺ يفعله (نصب الراية ۷۹/۳)_

[2] القول الراجح هو هذا قول الطرفين رحمهما الله كذا في الدر المختار(۱۹۲/۲) والبحر(۱۹۲/۲) والهندية (۲۳۰/۱) نقلاً عن القول الرجيح (۲۱۲/۱)_

اوکړلو نود طرفینو رحمهما الله په نیزد لمونځ صحیح نه دي بلکه په ده باندې د سهار راختو نه وړاندې ددې راګرځول واجب دي امام زفر اوحسن بن زیاد رحمهما الله هم ددې قائل دي.

وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ: يُجْزِيهِ وَقَدْ أَسَاءَ اوفرمائي امام ابویوسف رحمه الله جائز کیږي وړله خو ګناهګار دي وَعَلَى هَذَا الْخِلَافِ إِذَا صَلَّى بِعَرَفَاتٍ اوهم دغه شان حی لمونځ اوکړي په عرفات کي. لِأَبِي يُوسُفَ أَنَّهُ أَدَّاهَا فِي وَقْتِهَا د امام ابویوسف رحمه الله دلیل دا دي چه ده لمونځ وکړلو په خپل وخت کي، فَلَا تَجِبُ إِعَادَتُهَا كَمَا بَعْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ نو دی واجب راګرځول لکه څنګه چې روسته د راختلود سهار نه. إِلَّا أَنَّ التَّأْخِيرَ مِنَ السُّنَّةِ فَيَصِيرُ مُسِيئًا بِتَرْكِهِ د طرفینو رحمهما الله په نیزبیا راګرځول نشته که سهار راوخنږي) البته دومره ده حې روستو والې (د ماښام په لمونځ کي) سنت دې نوګرځي ګناهګار په پریخودو د دې

تشریح - امام ابویوسف رحمه الله فرمائي چه لمونځ ټیک دې لبته د سنت په پریخودو سره ګناهګارشو هم دا اختلاف په هغه صورت کي دې چه د ماښام لمونځ په ذکر عرفات کي اوکړي یعني په دې صورت کي هم، طرفینو رحمهما الله په نیرماښام ټیک نه دې اود امام ابویوسف رحمه الله په نیزماښام صحیح دې

دلیله ◉ دامام ابویوسف رحمه الله دلیل دا دې چه دې حجی دماښام لمونځ په خپل وخت کي اوکړلو اوکوم لمونځ چې په خپل وخت کي اوشي دهغې راګرځول واجب نه وی نودغه ډول ددې لمونځ راګرځول هم واجب نه دی لکه څنګه چې په هغه صورت کي په ده باندې ددې راګرځول واجب نه دی چه سهار راوخیږي البته دومره خبره خامخا ده.چه د ماښام لمونځ روستو کول سنت دی نود سنت د پریخودو په وجه دا کس ګناهګار دي.

وَلَهُمَا مَا رُوِيَ أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ قَالَ لِأُسَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اود طرفینو رحمهما الله دلیل هغه دي دکوم چې روایت شوي دي چې نبی ﷺ فرمائیلی وو حضرت اسامه رضی الله عنه ته فِي طَرِيقِ الْمُزْدَلِفَةِ: الصَّلَاةُ أَمَامَكَ([1]) په لار د مزدلفې کي، لمونځ ستا وړاندې دي مَعْنَاهُ: وَقْتُ الصَّلَاةِ ددې معنی دا ده چې د لمانځه وخت (وړاندې په مزدلفه کي) دي. وَهَذَا إِشَارَةٌ إِلَى أَنَّ التَّأْخِيرَ وَاجِبٌ اودا قول شاره ده چې تاخیر واجب دي

تشریح - دلیل الطرفین رحمهما الله ◉ د طرفینو رحمهما الله دلیل دا دي چه حضرت اسامه بن زید رضی الله عنه د مزدلفې په لار کي نبی ﷺ ته عرض اوکړلو اې دالله پیغمبره! لمونځ اوکړئ نونبی ﷺ ورته اوفرمائیل. «الصلاة أمامك» یعنی د لمونځ وخت ستا وړاندې دې یعنی په مزدلفه کي، ددې نه معلومه شوه چه د ماښام لمونځ روستو کول واجب دی

وَإِنَّمَا وَجَبَ لِيُمْكِنَهُ الْجَمْعُ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ بِالْمُزْدَلِفَةِ، وواجب دې ددې لپاره چې قدرت ملاؤ شی ده ته په جمع بین الصلاتین په مردلفه کي فَكَانَ عَلَيْهِ الْإِعَادَةُ مَا لَمْ يَطْلُعِ الْفَجْرُ نو دی په ده باندې راګرځول ترڅوچه نه وی راختلي صبا لِيَصِيرَ جَامِعًا بَيْنَهُمَا ددې لپاره چې اوګرځي جمع کونکي ددې دواړو (مونځونو) وَإِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ لَا يُمْكِنُهُ الْجَمْعُ اوکله چې راوخیږي سهار نو ممکن نه دی، ده لره جمع کول فَسَقَطَتِ الْإِعَادَةُ، نوسقط شو راګرځول (ددې مونځونو)

تشریح - اوددې روستو کول صرف په دې غرض واجب دی چه په مزدلفه کي جمع بین الصلاتین اوشی نوددې جمع بین الصلاتین لپاره به د سهار راختو نه وړاندې وړاندې دماښام د لمونځ اعاده کوی خو چې کله سهار راوخیږي نوچونکه اوس د دواړو مونځونوجمع کول ممکن پاتې نشو. نو څکه د سهار راختو نه روسته اعاده ساقطه شوه.

[1] من حديث أسامة (رض) أخرجه الشيخان كذا في نصب الراية (٣/٨٠)_

په لسمه دوالحجه دصبا لمونځ په چاغه کښې کول

قَالَ: وَإِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ يُصَلِّي الْإِمَامُ بِالنَّاسِ الْفَجْرَ بِغَلَسٍ) فرمائي اوکله چې راوخیږي سهار لمونځ دې وکړي امام خلګو ته د سهار په چاغه کي.

حل اللغة: ① غلس چاغه

تشریح - اداء صلاة الفجر بغلس ◉ مسئله دا ده چه کله د اختر په ورځ سهار شی نوامام به خلګ رته د سهار لمونځ په چاغه کي کوی

بِرِوَايَةِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضی الله عنه (أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ صَلَّاهَا يَوْمَئِذٍ بِغَلَسٍ([1]) د امله د حدیث د ابن مسعود رضی الله عنه نه چه نبی ﷺ کړي وو دا (لمونځ دصبا) په دغه ورځ (د اختر) په چاغه کي،

تشریح - دلائله ◉ ○ دلیل دحضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه روایت دې چه نبی ﷺ په دغه ورځ د سهار لمونځ په چاغه کي کړې وو

وَلِأَنَّ فِي التَّغْلِيسِ دَفْعَ حَاجَةِ الْوُقُوفِ اوبله دا چې په چاغه کي لمونځ کاوه کي لرې کول دحاجت د وقوف دی فَيَجُوزُ كَتَقْدِيمِ الْعَصْرِ بِعَرَفَةَ نوجائز دې لکه وړاندې کول د مازیګر لمانځه په عرفه کي

تشریح - دوهم دلیل دا دې.چه د سهار د لمونځ په چاغه کي کول په مزدلفه باندې دوقوف لپاره دی لکه څنګه چې په عرفات کي دوقوف لپاره دمازیګرلمونځ دخپل وخت نه وړاندې کولې شی نو هرکله چې د وقوف عرفات لپاره د مازیګرلمونځ دخپل وخت نه وړاندې کولې شی.نوپه مزدلفه کي د وقوف لپاره خوبه د سهر لمونځ دخپل معتاد وخت نه په طریق اولی سره مخکې کولې شی اودا به جائز وی

د صبا دمانځه نه روسته دعا اووقوف کول

ثُمَّ وَقَفَ وَوَقَفَ مَعَهُ النَّاسُ وَدَعَا	بیا به اودریږی (امام) اوده سره خلګ ،اودعا به اوکړی

حل اللغة: ① دعا، يدعوا، دعاءً (ن) دعا کول. رابلل

تشریح - الدعاء بالمزدلفة ◉ صاحب د قدوری رحمه الله فرمائي چه امام جبل قزح نه اورسی ووقوف به اوکړی اوده سره به خلګ هم وقوف اوکړی.اوامام او خلګ دې په دې ځائي کي دعګاني کوی

لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَقَفَ فِي هَذَا الْمَوْضِعِ يَدْعُو څکه چې نبی ﷺ ولاړ وو په دې ځائي کي اودعا ئې کوله حَتَّى رُوِيَ فِي حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا تردې چې روایت شوي دي په حدیث د ابن عباس رضی الله عنهما کي فَاسْتُجِيبَ لَهُ دُعَاؤُهُ لِأُمَّتِهِ حَتَّى الدِّمَاءِ وَالْمَظَالِمِ([2]). حې د دوی ﷺ دعګانې قبولې شوې د امت دپاره، تردې حې وینې اوظلمونه

حل اللغة: ① استجیب، استجابة قبلول

تشریح - دلیله ◉ څکه چې دا ځائي ددعا د قبلیدو دې هم دا وجه وه چه نبی ﷺ کریم په دې مقام کي دعا کړې وه ود حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما د روایت مطابق ټولې دعاګانې ئې قبولې شوې وې تردې چې به ناحقه قتل کونکو اوظلم کونکو ته هم د معاف کاوه دعا ئې قبوله شوې وه یعنی دقیامت به ورځ به الله تعالی ناحق مقتول اومظلوم ته دومره څه ورکړی چه هغه دالله تعالی نعمتونو اوانعامونو ته اوګوری نوخپل مدعیان علیهم به معاف کړی نودغه قاتل اوظالم به د مغفرت مستحق شی

[1] من حديث ابن مسعود رضی الله عنه أخرجه الشيخان)_
[2] تقدم من حديث جابر رضی الله عنه الطويل)_

ټوب) نبي ﷺ د خپل امت د قتلانو او ظالمانو لپاره هم د عرفې په ورځ د مغفرت دعا کړې وه خو هغه سره قبول شوې بلکه په مزدلفه کې د وقوف په مهال کې پوره شوه نو اوس دا اعتراض نشي کیدې چه د عرفې په ورځ دې درې قسمه خلګو ته د ګناه نه معاف کول بیان شوي وو او دلته قبولوالې بیانیږي

په مزدلفه د وقوف شرعي حیثیت

ثُمَّ هٰذَا الْوُقُوْفُ وَاجِبٌ عِنْدَنَا وَلَيْسَ بیا دا وقوف واجب دې. زموږ په نیز، تردې. بِرُكْنٍ، حَتّٰى لَوْ تَرَكَهُ بِغَيْرِ عُذْرٍ يَلْزَمُهُ الدَّمُ که دا ئې پریښولو .بغیر د عذر .نو لازمیږی پرې وینه،

حل اللغة ① یلزم، لزوما (س): لازم کیدل، ضروری کیدل

تشریح:- المذهبان في حكم الوقوف بالمزدلفة ◉صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی چه زموږ په نیز وقوف د مزدلفې واجب دی رکن نه دې تردې. که وقوف د مزدلفې ئې بغیرعذره پریښولو .نوبه ده به دم لازم وی

قَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللهُ: إِنَّهُ رُكْنٌ لِقَوْلِهِ تَعَالٰى [فَاذْكُرُوا اللهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ [٢]] او فرمائی امام شافعی رحمه الله چه د رکن دې.د امله د قول دالله تعالی نه چې فَاذْكُرُوا اللهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ [٣]) تاسو الله تعالی د مشعرحرام سره یادوئ وَبِمِثْلِهِ تَثْبُتُ الرُّكْنِيَّةُ، او په مثل ددې (چه قرآن کې پرې حکم شوې وی) ثابتیږی رکنیت،

حل اللغة ① یثبت، ثبوتا (ن): ثبت کیدل

تشریح:- او امام شافعی رحمه الله فرمائی.چه وقوف د مزدلفې رکن دې.

دليل الركنية◉ دلیل ئې دالله تعالی دا ارشاد دې [فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدٰكُمْ] یعنی کله چې تاسو د عرفات نه راواپس شئ نو د مشعرحرام سره د الله تعالی ذکر کوئ او مشعرحرام په مزدلفه کې دې نو په مشعرحرام کې به دالله تعالی ذکرهم په هغه وخت کې ممکن وی چې حاجی په عرفت باندې قیام اوکړی.او هغې نه بیا مزدلفې ته راشی او وقوف کوی.او د آیت د امله د ذکرالله رکینت ثابت دې.او دا وقوف دې وقوف د مزدلفې،او قاعده دا ده چه د رکن موقوف علیه هم رکن وی.نو وقوف په مزدلفه رکن دې.

وقوع الخطاء في النسبة الى الشافعي رحمه الله ◉صاحب د عنایه د نهایه په حواله سره ذکر کوی چه ددې قول امام شافعی رحمه الله ته په نسبت کوه کې د کاتب سهوه ده.ځکه چې د شوافعو رحمهم الله په کتابونو کې ذکردی.چه وقوف د مزدلفه سنت دې په مبسوط کې دامام شافعی رحمه الله په ځائې د لیث بن سعد رحمه الله نوم ذکردې.او په کتاب الاسرار کې دامام شافعی رحمه الله په ځائې د علقمه نوم ذکردې.او په فتاوی قاضی خان کې دامام شافعی رحمه الله په ځائې د امام مالك رحمه الله نوم ذکردې.

وَلَنَا مَا رُوِيَ أَنَّهُ قَدَّمَ ضَعَفَةَ أَهْلِهِ بِاللَّيْلِ [١] او زموږ لپاره هغه حدیث دې چه روایت ئې شوې دی.چه نبی ﷺ وړاندې اولیږل کمزوری د خپل اهل وعیال د شپې، وَلَوْ كَانَ رُكْنًا لَمَا فَعَلَ ذٰلِكَ او که چرته رکن وې نو ولې به ئې داسې کول

حل اللغة ① ضعفة ؤ ضعیف جمع: کمزورې، بې توان

تشریح:- دلیل عدم الركنية◉او زموږ دلیل دا دې.چه نبی ﷺ د خپل کور کمزوری نفر د شپې منی ته لیږلی وو یعنی په مزدلفه کې د وقوف نه بغیر ئې منی ته لیږلی وو.او دا حکم ئې ورته کړې وو.چه د جمره عقبې رمی مه کوئ.تردې. چې نمر راوخیژی.که چرته وقوف په مزدلفه کې رکن وو.نو نبی ﷺ به داسې نه وو کړې یعنی کمزوری به ئې د شپې وړاندې نه لیږل ځکه چې رکن د عذر د امله هم پریښول جائز نه وی

[١] من حدیث عائشة رضي الله عنها أخرجه البخاری فی الحج باب ٩٨ رقم ١٦٨٠ ومسلم فی الحج رقم ٢٩٤ والنسائی فی الحج باب ٢١٢ وابن ماجه فی المناسک باب ٦٢ والدارمی فی المناسک باب ٥٣ وأحمد فی المسند (٩٤/٦)_

وَالْمَذْكُورُ فِيمَا تَلَا الذِّكْرُ او ذکر شوې په هغه آیت کې چې وې لوستلو ذکر دې [٢] وَهُوَ لَيْسَ بِرُكْنٍ بِالْإِجْمَاعِ او هغه (ذکر) رکن نه دې په اجماع سره،

تشریح - الجواب عن مستدل الشافعي رحمه الله ◉او دامام شافعی رحمه الله د پیش کړی دلیل نه جواب دې چه په دې آیت کې ذکرمذکور دې او ذکر کول په اجماع سره رکن نه دې نوچه په کوم څیز سره ئې ذکر موقوف وي یعنی وقوف د مزدلفې، هغه به هم رکن نه وی

وَإِنَّمَا عَرَفْنَا الْوُجُوبَ بِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ [مَنْ وَقَفَ مَعَنَا هٰذَا الْمَوْقِفَ او یقینا موږ پیژندلی دې وجوب په قول د نبی ﷺ سره،څوک چې موږ سره ودریدلو په دې مقام کې وَقَدْ كَانَ أَفَاضَ قَبْلَ ذٰلِكَ مِنْ عَرَفَاتٍ فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ [١]] په داسې حال کې چې راغلی وی وړاندې ددې د عرفت نه نو پوره شو حج دده عَلَّقَ بِهِ تَمَامَ الْحَجِّ، وَهٰذَا يَصْلُحُ أَمَارَةً لِلْوُجُوبِ نبی ﷺ معلق کړلو په دې (وقوف) پورې پوره والې دحج او دا صلاحیت لری چې نښه شی د وجوب.

تشریح - او د وقوف مزدلفه وجوب د حدیث نه ثابت دې نبی ﷺ فرمائیلی دی چه چه زموږ سره په مزدلفه کې وقوف اوکړلو حالانکه دې ددې نه وړاندې د ذکر عرفات نه راغلې وی نو دده حج پوره شو په دې حدیث کې د حج تکمیل ویوره والې په وقوف مزدلفه پورې معلق شوې دې ومعلق کول د وجوب علامت دې نو په مزدلفه کې وقوف واجب دې.

غَيْرَ أَنَّهُ إِذَا تَرَكَهُ بِعُذْرٍ البته دومره ده.چه دا پریږدی په عذر سره، بِأَنْ يَكُونَ بِهِ ضَعْفٌ أَوْ عِلَّةٌ أَوْ كَانَتِ امْرَأَةً تَخَافُ الزِّحَامَ په دې شان چې وی په ده کمزوری یا څه عذر او یا وی ښځه چې د ویریږی د ګڼړې نه (لَا شَيْءَ عَلَيْهِ لِمَا رَوَيْنَا) نو نشته څه شی په دې باندې د امله دهغه حدیث نه چې موږ ئې روایت اوکړلو

تشریح - لیته که د عذر د امله ئې وقوف پریخودل نو په ده باندې دم وغیره واجب نه دی ځکه په حدیث د «قدم ضعفة أهله [الخ]» کې چې تیر شو او د عذر مثل د حاجی کمزوری، ناروغی ...، یا د ښځې په بیړه کې ویریدل وغیره دی.

وادي محسر موقف نه دی

وَالْمُزْدَلِفَةُ كُلُّهَا مَوْقِفٌ إِلَّا وَادِيَ مُحَسِّرٍ فرمائی او مزدلفه واړه ځائې د اودریدو دې مګر دی محسر، لِمَا رَوَيْنَا مِنْ قَبْلُ د امله دهغه حدیث نه چې موږ نقل کړې دې وړاندې

حل اللغة ① روی، یروی روایة (ض): روایت کول]

تشریح - واضح ده

د نمر راختو نه روسته منی ته روانیدل

فَإِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ أَفَاضَ الْإِمَامُ وَالنَّاسُ مَعَهُ فرمائی کله چې راوخیژی لمر نو روان به شی امام او خلګ حَتّٰى يَأْتُوا مِنًى تردې چې اورسی منی ته،

حل اللغة ① طلع، یطلع طلوعا (ف): راختل ② یاتوا، اتیانا راتګ

تشریح - الافاضة الى منى ◉صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی چه د یوم النحر لمر راوخیژی نو روان به شی امام او خلګ د مزدلفې نه منی ته به لاړ شی.

[١] من حدیث عروة بن مضرس أخرجه أبوداود فی المناسک باب ٦٨ رقم ١٩٥٠ والترمذی فی الحج باب ٥٧ رقم ٨٩١ والنسائی فی المناسک باب ٢١١ رقم ٢٨٤٥ وابن ماجه فی المناسک باب ٥٧ رقم ٣٠١٦)_

قَالَ الْعَبْدُ الضَّعِيفُ وائی بنده ضعيف عَصَمَهُ اللّٰهُ تَعَالٰی: هٰكَذَا وَقَعَ فِي نُسَخِ الْمُخْتَصَرِ وَهٰذَا غَلَطٌ داسې واقع شوی دی په نسخو د مختصر القدوری کې، اودا غلط دی وَالصَّحِيحُ أَنَّهُ إِذَا أَسْفَرَ أَفَاضَ الْإِمَامُ وَالنَّاسُ اوصحيح دا دی چه کله رڼانی شي، نو روان به شي امام او خلګ. لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ دَفَعَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ (١) ځکه چې نبی ﷺ روان شوې وو وړاندې د راختو د لمر نه

حل اللغة: ① عصم يعصم عصماً بچ کول

تشريح - صاحب دهدايه رحمه الله فرمانی چه د قدوری په بعضې نسخوکې دی چې د لمر راختو نه وړاندې به مِنی ته روان شی خو موږ وايو چه د قدوری دا عبارت هم ټيك دی ځکه چې د «إذا قربت إلى الطلوع» نو په دې دواړو نسخو کې څه تعارض نشته. «إذا طلعت الشمس» معنی به وی

د جمره عقبه رمی

قَالَ فَيَبْتَدِئُ بِجَمْرَةِ الْعَقَبَةِ فَيَرْمِيهَا مِنْ بَطْنِ الْوَادِي فرمائی نوشروع به کوی په رمی د جمره عقبه نه، نو اوولی به ئې د بطن وادی نه، بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ مِثْلَ حَصَى الْخَذْفِ په اووه ګيټکو پشان د کاڼړو د ټيکرو،

حل اللغة: ① يرمي رمياً (ض): غورزول ② حصاة: کاڼړی ③ خذف ټيکری

تشريح - مواضع احكام الرمى: د رمی په اره کې په دولس ځايونو کې کلام دی. ① وخت ئې يوم النحر اودرې ورځې ددې نه روسته دی ② د ويشتلو ځائې ئې بطن وادی دی. ③ د رمی محل ئې درې ځايونه دی. جمره عقبه، مسجد خيف او جمره وسطی ④ د ګيټکو شمار د هرې جمرې سره اووه دی. ⑤ مقدار د ګوتې د بند هومره دی ⑥ د ويشتلو طريقه دا په کتاب کې موجود ده. ⑦ د رمی مقدارنو دا هم په کتاب کې ذکر ده. ⑧ د ويشتونکی صفت دا دی چه دې به يا سور وی يا پيدل ⑨ د ګيټکو غورځيدو ځائې ⑩ د کوم ځائې نه چې ګيټکی راخلی (١١) ګيټکی به څکه وی هغه دا چې د زمکې د جنس څنې به وی (١٢) په اوله ورځ به صرف د جمره عقبه رمی کولې شی او په پاته ورځو کې به د درې واړو جمراتو رمی کولې شی.

رمي الجمرة العقبة: صاحب دقدوری رحمه الله فرمانی چه د رمی پيل به د جمره عقبه نه کيږی. نو د وادی د کښته برخې څخه به اووه ګيټکی اولی او دا ګيټکی به د ګوتو د بندونو په برابر وی. او د مسواکې ګوتې په دوه باندې ويشتلې شي

لِأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا أَتَى مِنًى لَمْ يُعَرِّجْ عَلَى شَيْءٍ ځکه چې نبی ﷺ کله راغلو مِنی ته نو هيڅ کار ئې نه وو کړې حَتّٰى رَمٰى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ (٢) تردې چې دې ويشتله جمره عقبه،

حل اللغة: ① يعرج عروجاً (ف)، ختل

تشريح - دليله: دليل دا دی چه نبی ﷺ کله مِنی ته تشريف يوړلو نو بغير د څه توقف نه ئې جمره عقبه ويشتې وه.

وَقَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْكُمْ بِحَصَى الْخَذْفِ او فرمائيلی دی نبی ﷺ په تاسو باندې (اخستل) د ګټکی سکری دی لَا يُؤْذِي بَعْضُكُمْ بَعْضًا (١) او تکليف دې نه رسوی په تاسو کې بعضې بعضې نورو ته

(١) من حديث عمرو بن ميمون رضي الله عنه أخرجه البخاري في الحج باب ١٠٠ رقم ١٦٨٤ وأبوداود في المناسك باب ٦٤ رقم ١٩٣٨ والترمذي في الحج باب ٦٠ رقم ٨٩٦ والنسائي في المناسك باب ٢١٣ رقم ٣٠٢٢ والدارمي في المناسك باب ٥٥ وأحمد في المسند (٣٩/١)_

(٢) تقدم تخريج من حديث جابر رضي الله عنه الطويل)_

تشريح - او نبی ﷺ فرمائيلی دی په تاسو باندې ګيټکی ويشتل لازم دی په تاسو کې دې بعضې خلک بعضو نورو ته تکليف نه رسوی

د رمی د ګيټکو عنوان

وَلَوْ رَمٰى بِأَكْبَرَ مِنْهُ جَازَ او که ويشتل ئې او کړلو په غټ سره ددې نه نو جائز دی، لِحُصُولِ الرَّمْيِ د وجې د حاصليدو د مقصود د رمی غَيْرَ أَنَّهُ لَا يَرْمِي بِالْكِبَارِ مِنَ الْأَحْجَارِ البته دومره د چې دې، به نه اوولی په غټو کاڼړو نه كَيْ لَا يَتَأَذّٰى بِهِ غَيْرُهُ چې تکليف او نه رسی چاته. وَلَوْ رَمَاهَا مِنْ فَوْقِ الْعَقَبَةِ أَجْزَأَهُ او که وې ويشتل د سر سره د جمره عقبه نه جائز دی لِأَنَّ مَا حَوْلَهَا مَوْضِعُ النُّسُكِ ځکه چې شا و خوا څنې د ادا کولو د فعلو د حج دی وَالْأَفْضَلُ أَنْ يَكُونَ مِنْ بَطْنِ الْوَادِي او غوره دا ده چې وی اولی د بطن وادی نه بِمَا رَوَيْنَا د امله د هغه حديث نه چې موږ نقل کړلو.

حل اللغة: ① يتاذي، تاذياً تکليف اوچتول ② رمى، رمياً (ض)، ويشتل، غورزول

تشريح - مقدار الحصاة: په اوړدوالی او پلنوالی سره د ګيټکو اندازه ئې بيان کړله چه د ګوتې د بند برابر به وی او وړوکی خو که ددې نه ئې په غټ ګټکی رمی اوکړله نو هم جائز ده ځکه چې مقصود د رمی حاصل شو لېکن دومره ده چې په غټو کاڼړو دې رمی نه کوی ګنی خلګو ته به تکليف اورسی

غوره خو دا ده چه رمی د بطن وادی نه او کړی خو که د جمره عقبه سربيره اړخ نه ئې رمی اوکړله نو هم جائز ده ځکه چې د جمره نه ځلورو طرفونو ځايونه د افعالو د حج دی

وَيُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ او تکبير به وائی د هر ګيټکی سره كَذَا رَوَى ابْنُ مَسْعُودٍ وَابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ (٢) دغه دول روايت کړی دی حضرت ابن مسعود او حضرت ابن عمر (وَلَوْ سَبَّحَ مَكَانَ التَّكْبِيرِ أَجْزَأَهُ) او که تسبيح ئې اووئيل په ځائې د تکبير نه جائز ده ورله، لِحُصُولِ الذِّكْرِ امله د حاصليدو د ذکر نه وَهُوَ مِنْ آدَابِ الرَّمْيِ اودا د آدابو د رمی څنې ده.

حل اللغة: ① يكبر، تكبيراً لوئ بيانول، تکبير وئيل ② سبح، تسبيحاً بزرګی بيانول، تسبيح کول

تشريح - التكبير عند الرمى: د هر ګيټکی سره به الله اکبر وائی. لکه څنګه چې د ابن مسعود او ابن عمر رضي الله عنه د حديث نه معلومه شوې ده. خو که د تکبير په ځائې تسبيح اووائی نو هم صحيح ده ځکه چې ذکر الله حاصل شو. او هم ذکر الله د رمی د آدابو څنې دی.

وَلَا يَقِفُ عِنْدَهَا اونه به اودريږی ددې (جمره عقبه) سره، لِأَنَّ النَّبِيَّ لَمْ يَقِفْ عِنْدَهَا (٣) ځکه چې نبی ﷺ نه وو ولاړ دې سره،

تشريح - عدم الوقوف عند الجمرة: حاجی به د جمره عقبه سره نه اودريږی ځکه چې رسول الله ﷺ هم نه وو وداريدلې.

وَيَقْطَعُ التَّلْبِيَةَ مَعَ أَوَّلِ حَصَاةٍ او ختمه به کړی تلبيه د اول ګيټکی سره، لِمَا رَوَيْنَا عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ امله د هغه حديث نه کوم چې موږ روايت کړې دې د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه نه وَرَوَى جَابِرٌ روايت کړې دی

(١) هذا قريب من حديث عمرو بن الأحوص عن أمه أخرجه أبوداود في المناسك باب ٧٧ رقم ١٩٦٦ وابن ماجه في المناسك باب ٦٤ رقم ٣٠٣١ وأحمد في المسند (٥٠٣/٣)_

(٢) أما حديث ابن مسعود رضي الله عنه فأخرجه البخاري في الحج باب ١٣٧ رقم ١٧٤٩ ومسلم في الحج رقم ٣٠٥، وأما حديث ابن عمر رضي الله عنهما فأخرجه البخاري في الحج باب ١٤٠ رقم ١٧٥١)_

(٣) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البخاري في الحج باب ١٤٠ رقم ١٧٥١)_

حضرت جابر رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَطَعَ التَّلْبِيَةَ چې نبي ﷺ ودرولې کړې وه تلبيه عِنْدَ أَوَّلِ حَصَاةٍ رَمَى بِهَا جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ (١) وخت د اولنۍ ګيټکۍ کې چې ويشتلې ئې وه په هغې باندې جمره عقبه.

تشريح:- **قطع التلبية**@اوداولنۍ ګيټکۍ ويشتلو سره به تلبيه ونيل پريږدي.ځکه چې دحضرت ابن مسعود و حضرت جابر رضي الله عنهما په حديث کې هم دا ذکر دي.

د ګيټکۍ ويشتلو طريقه

ثُمَّ كَيْفِيَّةُ الرَّمْيِ أَنْ يَضَعَ الْحَصَاةَ عَلَى ظَهْرِ إِبْهَامِهِ الْيُمْنَى وَيَسْتَعِينَ بِالْمُسَبِّحَةِ بيا طريقه د رمي دا ده چه کيږدي ګيټکې په ښ د منې ګوتې خپلې (د) ښي (لاس) اومدد به حصل کړي د مسواکې ګوتې نه.

حل اللغة:① يضع،وضعاً (ف)ښ تل ② يستعين،استعانة: امداد اخستل

تشريح:- **رمي الحصاة**@د رمي کيفيت بيانوي.اوفرمائي.چه ګيټکې به د خپل ښي لاس د منې ګوتې په ښ باندې کيږدي اود مسواکې ګوتې په کومك سره به رمي وکړي

وَمِقْدَارُ الرَّمْيِ أَنْ يَكُونَ بَيْنَ الرَّامِي وَبَيْنَ مَوْضِعِ السُّقُوطِ خَمْسَةُ أَذْرُعٍ فَصَاعِدًا اومقدار د رمي دا دې چه وي په مينځ د رمي اوپه مينځ د ځائې د پريوتوکې پنځه ګزه كَذَا رَوَى الْحَسَنُ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ دغه ډول روايت کړې دې حسن رحمه الله د امام ابوحنيفه رحمه الله نه، لِأَنَّ مَا دُونَ ذَلِكَ يَكُونُ طَرْحًا ځکه چې کم ددې مقدار نه وي غورځول (ويشتل نه)

تشريح - اوبيد ده چې د رمي کونکي اود ګيټکۍ د پريوتو په ځائې کې کم اوکم پنځه ګزه فاصله وي حسن بن زياد رحمه الله د امام ابوحنيفه رحمه الله نه هم دا روايت کړې دې.

دليله@دليل دا دې چه ددې نه کمه فاصله رمي باندې د رمي اطلاق نه کيږي بلکه د غورځولو اطلاق پرې کيږي.

وَلَوْ طَرَحَهَا طَرْحًا أَجْزَأَهُ اوکه وې غورځول په غورځولو سره نوجائزده. لِأَنَّهُ رَمَى إِلَى قَدَمَيْهِ إِلَّا أَنَّهُ مُسِيءٌ لِمُخَالَفَتِهِ السُّنَّةَ ځکه چې ده ويشتل اوکړل خپلو قدمونو ته،البته دې ګناهګار دې د امله د پريخودو د سنت نه.

تشريح - **حكم الرمي في الاقل من القدري لمذكور**@اوکه ده ګيټکۍ د ويشتلو په ځائې په قصد سره اوغورځولو نوهم جائزده ځکه چې ده ګيټکې خپلو قدمونو اړخ ته اوغورځول خود سنت د مخالفت د امله به ګناهګار وي

وَلَوْ وَضَعَهَا وَضْعًا لَمْ يُجْزِهِ لِأَنَّهُ لَيْسَ بِرَمْيٍ اوکه کيخودل په کيخودو سره نوجائز نه ده.ځکه چې دا نه ده رمي

تشريح - اوکه ده ګيټکې کيخودل نوجائز به نه وي ځکه چې دا رمي نه ده (بلکه کيخودل دی)

د جمره سره د ګيټکې پرېوتل

وَلَوْ رَمَاهَا فَوَقَعَتْ قَرِيبًا مِنَ الْجَمْرَةِ يَكْفِيهِ اوکه وې ويشتل اوپريوتل نزدې د جمرۀ سره نو کافي ده ورله، لِأَنَّ هَذَا الْقَدْرَ مِمَّا لَا يُمْكِنُ الِاحْتِرَازُ عَنْهُ ځکه چې په دومره اندازه لرې دهغه قبيلې ځنې دې.چه ممکن نه دې ځان زغورل ددې نه، وَلَوْ وَقَعَتْ بَعِيدًا مِنْهَا لَا يُجْزِيهِ اوکه پريوتل لرې ددې (جمره) نه،نوجائز نه ده لِأَنَّهُ لَمْ يُعْرَفْ قُرْبَةً إِلَّا فِي مَكَانٍ مَخْصُوصٍ ځکه چې دا (رمي) نه ده مشروع شوې عبادت مګر په ځائې خاص کې، وَلَوْ رَمَى بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ جُمْلَةً فَهَذِهِ وَاحِدَةٌ اوکه ويشتل ئې اوکړلو په اووه ګيټکو په يوځل نودا يوځل ويشتل دی. «لِأَنَّ الْمَنْصُوصَ عَلَيْهِ تَفَرُّقُ الْأَفْعَالِ ځکه چې نص په کوم کيفيت وارد شوې دې.هغه جلا جلا رمي کول دی.

(١) تقدم ما في معناه في لحديث لطويل لجابر رضي الله عنه)_

حل اللغة:① يكفي،كفاية (ض)، کافي کيدل

تشريح.- تشريح واضح ده

د ګيټکو اخستلو ځائې

يَأْخُذُ الْحَصَى مِنْ أَيِّ مَوْضِعٍ شَاءَ إِلَّا مِنْ عِنْدِ الْجَمْرَةِ واخلي دې ګيټکې د کوم ځائې نه چې ئې خوښه وي البته به ئې راخلي د جمره دخوا نه. فَإِنَّ ذَلِكَ يُكْرَهُ ځکه چې دا مکروه دې ځکه چې ددې سره کوم ګيټکې وي هغه رد کړې شوې وي. لِأَنَّ مَا عِنْدَهَا مِنَ الْحَصَى مَرْدُودٌ دغه ډول راغلي دي په اثر کې ،يوګ مګر ريږي به په دې باندې، هَكَذَا جَاءَ فِي الْأَثَرِ فَيَتَشَاءَمُ بِهِ وَمَعَ هَذَا لَوْ فَعَلَ أَجْزَأَهُ لِوُجُودِ فِعْلِ الرَّمْيِ اوددې ـ وجود که وې کړل جائز دې ورله د امله د وجود د فعل د رمي

حل اللغة:① يأخذ،اخذاً (ن)، اخستل، نيول ② يكره، كرهاً (س)، مکروه ګڼړل ـ خوبه کول ③ يتشاءم،تشاءماً (ت)، اخستل خيال کول]

تشريح - **كراهية اخذالحصاة من عندالجمرة**@صاحب د قدوري رحمه الله فرمائي چه د جمره عقبه سره سړې چې د کوم ځائې نه چې ئې خوښه وی ګيټکې دې راخلي ځکه چې دا مکروه دی ځکه چې دجمره عقبه سره کوم ګيټکې وی هغه واړه مردود وی هم دغه ډول په حديث کې راغلي دی نوددې ځائې د ګيټکو په راخستو کې سپيرۀ والي دې يعنې د کوم حاجي حج چې قبول نشي نودهغه ګيټکې واپس کيږي ،اوکه د کراهت ـ وجود نې دجمره عقبه نه ګيټکې رااخستل نوکافي دې. ورله ځکه چې د رمي عمل ئې اوکړلو اوهم د فعل مقصود دې.

د ګيټکې (وټې) د جنس بيان

وَيَجُوزُ الرَّمْيُ بِكُلِّ مَا كَانَ مِنْ أَجْزَاءِ الْأَرْضِ عِنْدَنَا اوجائزده (رمي) په هرهغه ګيټکې چې وي د جنس د زمکې، په نيز زمونږ، خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللهُ خلاف ثابت دې. د امام شافعي رحمه الله

حل اللغة:① يجوز، جوازاً (ن)، جائز کيدل

تشريح.-زمونږ په نيزپه هر هغه څيزباندې رمي جائزده.چه هغه د جنس دزمکې ځنې وي که لوټه وي اوکه وچه خټه وي اوکه کانړې وي.② اودحضرت امام شافعي رحمه الله په نيزصرف په کانړي باندې جائزده

③ د امام شافعي رحمه الله دليل د اثر تابعداری ده (چه په اثرکی د ګانړي ذکر راغلې دې.)

لِأَنَّ الْمَقْصُودَ فِعْلُ الرَّمْيِ ځکه چې مقصود فعل د رمي دې. وَذَلِكَ يَحْصُلُ بِالطِّينِ كَمَا يَحْصُلُ بِالْحَجَرِ بِخِلَافِ مَا إِذَا رَمَى بِالذَّهَبِ أَوِ الْفِضَّةِ اودا حاصليږي په خټه،لکه ځنګه چې حاصليږي په کانړي،په خلاف دهغه صورت چې ويشتل اوکړي په سره زرو يا سپينو زرو، لِأَنَّهُ يُسَمَّى نِثَارًا لَا رَمْيًا ځکه چې دې ته وښلی شی شيندل نه ويشتل

تشريح:- اوزمونږ دليل دا دې.چه مقصود فعل د رمي دې اوفعل د رمي لکه ځنګه چې په کړي حاصليږي دغه ډول په لوټه هم حاصليږي.نوپه رمي کې کڼړې اولوټه دواړه برابر دی البته په سرو زرو اوسپينو زرو سره رمي کول جائز نه ده ځکه دې. ته شيندل وئيلی شی خو رمي و ويشتل ورته نشی وئيلې.حالانکه مقصود رمي يعنی ويشتل دی.

د ذبح،حلق،اوقصر احکام

قَالَ ثُمَّ يَذْبَحُ إِنْ أَحَبَّ ثُمَّ يَحْلِقُ أَوْ يُقَصِّرُ فرمائي بيا دې ذبح اوکړي که زړه ئې غواړی بيا دې سراوخرائي يا دې قصر اوکړي.

حل اللغة: ① يذبح، ذبحاً: حلالول ② يقصر، تقصيراً: وړوکي کول

تشريح. - الذبح والحلق: صاحب دقدوري رحمه الله فرمائي چه د رمي جمره عقبه نه روسته که غواړي نو قرباني دې اوکړي او سر دې اوخرائي يا دې قصر (د ويښتو څخه برخه کټ کول) اوکړي

لِمَا رُوِيَ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ ددې امله چې روايت شوې دې د نبي ﷺ نه، چه دوی فرمائيلي دي {إِنَّ أَوَّلَ نُسُكِنَا فِي يَوْمِنَا هٰذَا أَنْ نَرْمِيَ ثُمَّ نَذْبَحَ ثُمَّ نَحْلِقَ (١)} يقيناً اول فعل د حج زموږ په دې ورځ چې موږ رمي اوکړو. اوبيا ذبح اوکړو. اوبيا سر اوخرايو،

تشريح: - دلائله: ① دليل دا دې چه نبي ﷺ فرمائيلي دي په نن ورځ يعني د نحر په ورځ اولنے نسك دا دې چه مونږ رمي اوکړو. بيا قرباني اوکړو. اوبيا حلق اوکړو.

وَلِأَنَّ الْحَلْقَ مِنْ أَسْبَابِ التَّحَلُّلِ، وَكَذَا الذَّبْحُ اوبله دا چې حلق د اسبابو د حلال والي څخه دې اودغه ډول ذبح، حَتّٰى يَتَحَلَّلَ بِهِ الْمُحْصَرُ فَيُقَدَّمُ الرَّمْيُ عَلَيْهِمَا تردې چې حلاليږي په دې باندې محصر (هغه کس چې د احرام تړلو نه روسته د څه عذر د حج نه ايسار شي) نو وړاندې کوي به رمي په دې دواړو باندې،

حل اللغه: ① يتحلل تحللاً. حلال کيدل

تشريح - دوهم دليل دا دې چه حلق د احرام نه د وتلو په اسبابو کي دې او قرباني هم د احرام نه د وتلو په اسبابو کي ده ګوري محصريه قرباني کوه سره حلاليږي نو هر کله چې قرباني او حلق دواړه د حلالوالي د اسبابو څخه دي نو رمي به په دواړو باندې مقدم کولې شي

ثُمَّ الْحَلْقُ مِنْ مَحْظُورَاتِ الْإِحْرَامِ فَيُقَدَّمُ عَلَيْهِ الذَّبْحُ بيا حلق د ممنوعاتو د احرام څخه دي. (چه ترڅو په احرام کي وي نو حلق نشي کولې) نو وړاندې کوي به په دې باندې ذبح، وَإِنَّمَا عَلَّقَ الذَّبْحَ بِالْمَحَبَّةِ لِأَنَّ الدَّمَ الَّذِي يَأْتِي بِهِ الْمُفْرِدُ تَطَوُّعٌ او معلق ئې کړله ذبحه په خوښې سره (که دده خوښه وي نو قرباني دې اوکړي حالانکه خوښه خو د وجوب منافي ده) ځکه چې وينه (تويول) چې راتګ پرې کوي حاجي مفرد (يعني حاجي مفرد چې کومه قرباني کوي) نفلي ده، وَالْكَلَامُ فِي الْمُفْرِدِ او کلام (په دې مقام کي په احکامو بيانولو د حجي) مفرد کي دې

تشريح - بيا حلق چونکه د احرام په ممنوعاتو کي دې نو قرباني به په دې باندې وړاندې کوي او قرباني ئې خوښه سورې ځکه معلق کړه چه حاجي مفرد چې کومه قرباني کوي. هغه نفل وي واجب نه وي او په دې مقام کي کلام د حجي مفرد په احکامو کي دې

د حلق افضليت

وَالْحَلْقُ أَفْضَلُ وحلق غوره دې

حل اللغة: ① نعت کوب

تشريح: - صاحب دقدوري رحمه الله فرمائي. چه د سر خريل واجب دې. او که ديو کس په سر باندې هډو ويښته نه وي. نو به هغه واجب دې چې په خيل سر چاړه راښکي

لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ د امله د وينا د نبي ﷺ نه، رَحِمَ اللّٰهُ الْمُحَلِّقِينَ) الْحَدِيثَ، ظَاهِرٌ بِالتَّرَحُّمِ عَلَيْهِمْ (١) رحم دې اوکړي الله تعالى په سر خريونکو باندې فرمائيلي ئې وو دا درې ځله، {حديث ښکاره دې په رحم کاوه کي په دوی باندې،

(١) عربه الزيلعي رحمه الله بهذا اللفظ ثم أخرج من حديث أنس بن مالك وعزاه إلى البخاري في الوضوء باب ٣٢ ومسلم في الحج رقم ٣٢٦ وأبوداود في المناسك باب ٧٨ رقم ١٩٨١ والترمذي في الحج باب ٧٣ رقم ٩١٢)_

تشريح - د حلق د افضليت دليل د نبي ﷺ حديث دې په صحيحينو کي راغلي دي چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دي «اللهم ارحم المحلقين قالوا والمقصرين يارسول الله قال اللهم ارحم المحلقين قالوا والمقصرين يارسول الله قال اللهم ارحم المحلقين قالوا والمقصرين يارسول الله قال ﷺ والمقصرين» په حديث کي سر خريونکو لپاره نبي ﷺ درې ځله د رحمت دعا کړي ده. اود قصر کونکو لپاره ئې يو ځل د رحمت دعا کړې ده. نو د رحمت د تکرار دعا د حلق په افضليت باندې ښکاره دليل دې.

وَلِأَنَّ الْحَلْقَ أَكْمَلُ فِي قَضَاءِ التَّفَثِ وَهُوَ الْمَقْصُودُ او بله دا چې خريل زيات کامل دې په لرې کاوه د کوڼ کي او هم دا مقصود دې. وَفِي التَّقْصِيرِ بَعْضُ التَّقْصِيرِ او په سر کټ کاوه کي څه بې غوري ده فَأَشْبَهَ الْإِغْتِسَالَ مَعَ الْوُضُوءِ نو مشابه شو د غسل کاوه سربيره د اودس،

تشريح - دوهم دليل دا دې چه مقصود د بدن پاکول دي او په دې. مقصود حاصلولو کي حلق کامل دې د قصر په ويښتو کټ کاوه کي د دې. مقصود په حاصلولو کي بې غوري ده يعني په ويښتو کټ کړه کي پوره پاکي نه حاصليږي نو دا د غسل او اودس سره مشابه شو. دغه ډول حلق د قصر نه افضل دې

وَيَكْتَفِي فِي الْحَلْقِ بِرُبُعِ الرَّأْسِ اعْتِبَارًا بِالْمَسْحِ او اکتفا به کوي په حلق کي په څلورمه برخه د سر. د مله د قياس کولو نه په مسح (د سر په اودس کي)، وَحَلْقُ الْكُلِّ أَوْلَى اقْتِدَاءً بِرَسُولِ اللّٰهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (٢) او خريل د واړه (سر) غوره دې د امله د اقتداء نه په رسول الله ﷺ پورې،

تشريح - اود حلاليدو لپاره د سر د څلورمې برخې پرې کول کافي دي لکه څنګه چې په اودس کي د څلورمې برخې سره مسح کافي ده. البته د واړه سر خريل افضل دي. ځکه چې په دې. کي د رسول الله ﷺ د فعل اقتداء ده.

وَالتَّقْصِيرُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ رُؤُوسِ شَعْرِهِ مِقْدَارَ الْأَنْمُلَةِ) او تقصير دا دې. چې کټ کړي د سرونو د ويښتو خپلو نه په مقدار د سرونو د ګوتو،

تشريح - او تقصير يعني د ويښتو پرې کول دا دي چه د خپلې ګوتې په برابر باندې ويښته کټ کړي

د حلق نه روسته د جماع نه سوي ټول محظورات جائزيدل

قَالَ (وَقَدْ حَلَّ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ إِلَّا النِّسَاءَ او يقيناً حلال شو ده لپاره هر يو څيز مګر زنانه،

تشريح - المذهبان في مس الطيب بعد الحلق: ① فرمائي چې د حلق يا قصر نه روسته د محرم لپاره هر هغه څيز حلال شو کوم چې د احرم په وجه ممنوع وو سوې د ښځو سره د جماع اود اسبابو د جماع نه،

وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللّٰهُ. وَإِلَّا الطِّيبَ أَيْضًا او فرمائي امام مالك مګر خوشبوني هم، لِأَنَّهُ مِنْ دَوَاعِي الْجِمَاعِ ځکه چې د سبابو د جماع څخه دي.

تشريح: - امام مالك رحمه الله فرمائي. چه د جماع پشان خوشبو لګول هم حلال نه دي.

دليله: ځکه چې خوشبوني لګول د اسبابو د جماع څخه دي. لکه څنګه چې ښځې مس کول او د هغې نه بوسه اخستل د دواعي د جماع څخه دي.

(١) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البخاري في الحج باب ١٢٧ رقم ١٧٢٧ ومسلم في الحج رقم ٣١٨)_

(٢) من حديث أنس بن مالك ﷺ أخرجه البخاري في الوضوء باب ٣٢ ومسلم في لحج رقم ٣٢٦ وأبوداود في الحج باب ٧٨ رقم ١٩٨١ والترمذي في الحج باب ٧٣ رقم ٣١٢)_

وَلَنَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فِيهِ {حَلَّ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ إِلَّا النِّسَاءَ} (١) اوزموږ لپاره دليل قول د نبي ﷺ دي چه حلال
سو ده لپاره هريو څيز مګر زنانه، وَهُوَ مُقَدَّمٌ عَلَى الْقِيَاسِ اودا حديث مقدم دي. په قياس باندي،

حل اللغة: ① حل، حلالاً: حلال كيدل

تشريح - دليل الاحناف ﷺ: اوزموږ دليل د نبي ﷺ قول دي چه ﴿حل له كل شئ إلا النساء﴾ يعنى د محرم لپاره (دحلق نه پس) هرڅيزحلال شو. اودا نص د امام مالك رحمه الله خلاف حجت دي (ځكه چي قياس د نص په مقابله كي مردود وي)

وَلَا يَحِلُّ لَهُ الْجِمَاعُ فِيمَا دُونَ الْفَرْجِ عِنْدَنَا، خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ اوجائز نه ده ورله جماع كول په ما سوى د شرمګاه كي، په دي زموږ خلاف ثبت دى دامام شافعي

تشريح - المذهبان في الجماع فيما دون الفرج: ① زموږ په نيز د شرمګاه نه علاوه د بل ځاى په ذريعه جماع كول هم حلال نه دى (مثلاً په ورون يا نس كي په دخول سره انزال وغيره) ② اګرچه امام شافعي رحمه الله د حلت قائل دي.

لِأَنَّهُ قَضَاءُ الشَّهْوَةِ بِالنِّسَاءِ ځكه چي دا پوره كول د شهوت دى په زنانو سره، فَيُؤَخَّرُ إِلَى تَمَامِ الْإِحْلَالِ نو روستوكولي به شي ترپوره حلاليدو پوري.

تشريح - دليل الاحناف ﷺ: زموږ دليل د دي. چه د شرمګه نه علاوه په بل ځاى كي جماع كول هم د شهوت پوره كول دى نوځكه به دا هم د پوره حلالوالى پوري يعنى د طواف زيارت پوري مؤخركولي شى.

د رمي د احرام نه د وتلو په سبب كي اختلاف

ثُمَّ الرَّمْيُ لَيْسَ مِنْ أَسْبَابِ التَّحَلُّلِ عِنْدَنَا بيا رمي چي ده نو نه ده د اسبابو د وتلو د احرام څخه زموږ په نيز

تشريح - المذهبان في كون الرمي محللاً: امام قدوري رحمه الله فرمائي چي حلق كوه نه وړاندي د جمره عقبه د رمي نه روسته حاجي د حرام نه نه اوځي. يعنى زموږ په نيز كه حاجي رمي د جمره عقبه اوكړله نوبيه دي د احرام نه نه اوځي. تردي چي حلق اوكړي.

خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ خلاف ثابت دي. دامام شافعي رحمه الله هُوَ يَقُولُ: إِنَّهُ يَتَوَقَّتُ بِيَوْمِ النَّحْرِ كَالْحَلْقِ هغوى فرمائي چه دا موقت ده په ورخ د قربانۍ پوري پشان د حلق، فَيَكُونُ بِمَنْزِلَتِهِ فِي التَّحْلِيلِ نووى به په منزله دهغي په حلالوالى كي،

حل اللغة: ① يقول، قولاً (ن): وينا كول ② يتوقت، توقتاً: مقرر كيدل

تشريح - اوامام شافعي رحمه الله فرمائي. چه د جمراتو په رمي سره حلاليږي. او دده لپاره د ښځونه سوي هريو څيز حلال دي.

دليله: دامام شافعي رحمه الله دليل دا دي چه رمي د جمره د يوم النحرسره موقت ده. اوكوم څيز چه د يوم النحرسره موقت وى. نوهغه داحرام نه ويستونكي وى لكه حلق چي د يوم النحر پوري موقت دي. او محلل دي. نودغه دول به رمي جمرات هم محلل وى.

وَلَنَا أَنَّ مَا يَكُونُ مُحَلِّلًا يَكُونُ جِنَايَةً فِي غَيْرِ أَوَانِهِ كَالْحَلْقِ، اوزموږ لپاره دليل دا دي. چه كوم شى وى محلل نو وى به ګناه په غير د وخت خپل كي، پشان د سرخريلو، وَالرَّمْيُ لَيْسَ بِجِنَايَةٍ اورمي نه دي. جنايت

تشريح - دليل الاحناف ﷺ: اوزموږ دليل دا دي چه كوم شى محلل وى. هغه د حلاليدو د وخت نه وړاندي جرم

(١) من حديث عائشة رضي الله عنها أخرجه أبوداود فى المناسك باب ٧٧ رقم ١٩٧٨ والدارقطنى فى سننه (٢/٢٧٦)۔

وى لكه ځكه چي حلق د حرام په حالت كي جرم دي. ورمي د جمره جرم نه دي. نوكه په ځاى د جرم نه خوت لاړ شي اورمي وكړي نوځكه جرم به دي. نوهم ددي د عدي مطابق رمي د جمره به محلل نه وي

غَيْرِ أَوَانِهِ بِخِلَافِ الطَّوَافِ، په خلاف د طواف في لِأَنَّ التَّحَلُّلَ بِالْحَلْقِ السَّابِقِ لَا بِهِ ځكه چي حلالوالى په محلس حلق سره دي نه دي. په دي. (طواف) سره

تشريح - الجواب عن السوال التقديري: په خلاف د طواف په دي. عبارت سره د يوتقديري سوال خواب وركوى سوال دا دي چه ددي ضابطي مطابق خو بيا طواف هم بايد ده چي جرم وى ځكه چي په طواف زيارت سره د ښځو سره جماع كول جائز كيږي. اوستاسود قول مطابق چي كوم شي محلل وى هغه د حلاليدو د وخت نه وړاندي جرم وى نوطواف د احرام په حالت كي جرم شو حالانكه داسي نه ده.

الجواب: د دي خواب دا دي چه طواف زيارت محلل نه دي مكه ددي نه وړاندي په حلق سره حلالوالى منحقق شوي دي اوحلق وړاندي واقع شوي دي. نوبيه طواف سره حلالوالى نه رانځي كيږي البته دومرا خبره ضرور شته چه دښځي نه د شهوت پوره كولونه وړاندي طواف كول يكار دى

د اختر په ورځ مكي ته راتلل

قَالَ {ثُمَّ يَأْتِي مَكَّةَ مِنْ يَوْمِهِ ذَلِكَ أَوْ مِنَ الْغَدِ أَوْ مِنْ بَعْدِ الْغَدِ}، فرمائي بيا به راشي هم په دغه ورځ داختر يا په سهار يا د سهار نه په بل سهار مكي ته، {فَيَطُوفُ بِالْبَيْتِ طَوَافَ الزِّيَارَةِ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ} نوطواف به وكړي د بيت الله طواف زيارت، اووه چكرو

حل اللغة: ① يطوف، طوافاً (ن): طواف كول، راتاويدل

تشريح - منى يذهب الى مكة لطواف الزيارة: فرمائي چي د اختر په ورځ به د رمي، حلق وذبح نه روسته هم په دغه ورځ مكي ته لاړ شي يا په بولسمه يا په دولسمه، بيا دي د بيت الله طواف وكړي ددي طواف نوم طواف زيارت دي. اود حج په اركانو كي يو ركن دي.

بِمَا رُوِيَ {أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَمَّا حَلَقَ ددي امه چي روايت شوي دي چه نبي ﷺ كله چه سر مبارك أَفَاضَ إِلَى مَكَّةَ فَطَافَ بِالْبَيْتِ نو روان شو مكي ته، نو طواف ئي اوكړلو د بيت الله ثُمَّ عَادَ إِلَى مِنًى وَصَلَّى الظُّهْرَ بِمِنًى} (١) بيا واپس شو منى ته، اولمونځ ئي اوكړو د ماپښين په منى كي

تشريح - دليله: دليل دا دي. چه نبي ﷺ هم حلق كړي وو بيا مكي ته تلي وو ود بيت الله طواف ئي كړي وو او بيا ئي منى ته واپس تشريف اوړي وو. اوبه منى كي ئي د ماپښين لمونځ كړي وو

په ايام النحر كي د طواف زيارت وخت

وَوَقْتُهُ أَيَّامُ النَّحْرِ او وخت ددي (طواف زيارت) ورځي د قربانۍ دى

تشريح - وقت طواف الزيارة: امام قدوري رحمه الله فرمائي. چه د طواف زيارت وخت د قربانۍ ورځي دى يعني يولسمه دولسمه او ديارلسمه د ذوالحجه،

لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى عَطَفَ الطَّوَافَ عَلَى الذَّبْحِ ځكه چي الله تعالى عطف كړي دي طواف په ذبح باندي، قَالَ {فَكُلُوا مِنْهَا} ثُمَّ قَالَ {وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ} فرمائيلي ئي دي فَكُلُوا مِنْهَا بيا ئي فرمائيلي دي {وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ} فَكَانَ وَقْتُهُمَا وَاحِدًا نوشو وخت ددي يو

حل اللغة: ① فكلوا، اكل ياكل (ن): خوړل

(١) قال الزيلعي رحمه الله أخرجه مسلم عن عبيدالله بن عمر أنه أفاض يوم النحر ثم رجع فصلى الظهر بمنى (نصب الراية ٣/٩٣)۔

تشریح: - دلیله ⊛ ځکه الله تعالی فرمائیلي دي ﴿لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ﴾ په دې کي ئې طواف په قرباني باندې عطف کړې دې او د معطوف و معطوف علیه دواړو وخت یو وی ددې امله د طواف اود قربانۍ وخت یو دې البته دومره خامخا ده چه قرباني ددې ورځو نه روسته جائز نه ده

طواف ددې ورځو نه روسته هم سره د کراهته مشروع دې.اود طواف اول وخت دیوم النحر د سهار راختو نه روسته پیل کیږي.ځکه چې د سهار راختو نه وړاندې د شپې وخت خود عرفې د وقوف وخت دې اوطواف په وقوف باندې مرتب دې.یعنی د وقوف د وخت نه روسته د طواف وخت دې.

﴿وَأَوَّلُ وَقْتِهِ بَعْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ مِنْ يَوْمِ النَّحْرِ﴾ واول وخت ددې روسته د راختود سهار نه په ورځ د قربانۍ ﴿لِأَنَّ مَا قَبْلَهُ مِنَ اللَّيْلِ وَقْتُ الْوُقُوفِ بِعَرَفَةَ﴾ ځکه چې وړاندې ددې نه چې شپه وی هغه وخت دې د وقوف په عرفه ﴿وَالطَّوَافُ مُرَتَّبٌ عَلَيْهِ﴾ اوطواف مرتب دی په دې باندې، ﴿أَوَّلُهَا، وَأَفْضَلُ هَذِهِ الْأَيَّامِ أَوَّلُهَا كَمَا فِي التَّضْحِيَةِ﴾ اوافضل په دې ورځو کي لومړنی ده.لکه څنګه چې په قربانۍ کي وي. ﴿وَفِي الْحَدِيثِ أَفْضَلُهَا﴾[1] اوپه حدیث کي دی چه په دې ورځو کي افضله ورځ لومړنی ده.

تشریح: - فضل الیوم الاول للطواف ⊛ البته په دې. ورځو کي لومړنی ورځ د طواف زیارت لپاره غوره ده.لکه څنګه چې په دې. ورځو کي لومړنی ورځ د قربانۍ لپاره غوره ده.اوپه حدیث کي هم دا دی چه په دې ورځو کي لومړنی ورځ افضله ده.

د طواف زیارت نه روسته سعی کول

﴿فَإِنْ كَانَ قَدْ سَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ عَقِيبَ طَوَافِ الْقُدُومِ﴾ که وی دې چې سعی ئې کړی وی روسته د طواف قدوم نه ﴿لَمْ يَرْمُلْ فِي هَذَا الطَّوَافِ وَلَا سَعْيَ عَلَيْهِ﴾ نو رمل به نه کوی په دې. طواف کي ، اونشته سعی په ده باندې،

حل اللغة: ① سعی، سعیاً (ف): سعي کول، کوښښ

تشریح: - القاعدة في الرمل في طواف الزیارة ⊛ مسئله دا ده.که حاجی د طواف قدوم نه روسته د صفا مروه په مینځ کی سعی کړې وی.نو په طواف زیارت کی به رمل نه کوی.او ددې نه روسته سعی هم واجب نه ده

﴿وَإِنْ كَانَ لَمْ يُقَدِّمِ السَّعْيَ رَمَلَ فِي هَذَا الطَّوَافِ وَسَعَى بَعْدَهُ﴾ اوکه وی چې نه ئې وی کړې سعی مخکي ،نو رمل به کوی په دې طواف کي ، او سعی به کوی روسته ددې نه، ﴿لِأَنَّ السَّعْيَ لَمْ يُشْرَعْ إِلَّا مَرَّةً﴾ ځکه چې سعی نه ده مشروع شوې مګریو ځل، ﴿وَالرَّمَلُ مَا شُرِعَ إِلَّا مَرَّةً فِي طَوَافٍ بَعْدَهُ سَعْيٌ﴾ او رمل نه دې مشروع شوې مګریو ځل په هغه طواف کي چې روسته د هغې نه سعی وی،

حل اللغة: ① لم یقدم،قدم تقدیماً مقدم کول، وړاندې کول ② شرع، شروعاً: پیل کول مشروع کیدل]

تشریح - اوکه اول ئې سعی په مینځ د صفا مروه کي نه وی کړې.نوپه دې. طواف کي به رمل کوی.اوددې نه روسته به سعی هم کوی ځکه چې سعی هم یوځل مشروع شوې ده.اورمل هم یوځل په دې سې طواف کي مشروع شوې دې چه دهغې نه روسته سعی وی.

د طواف نه روسته دوې (دوه) رکعته کول

﴿وَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ هَذَا الطَّوَافِ﴾ اولمونځ به کوی دوې (دوه) رکعته روسته ددې طواف نه ﴿لِأَنَّ خَتْمَ كُلِّ طَوَافٍ بِرَكْعَتَيْنِ فَرْضًا كَانَ الطَّوَافُ أَوْ نَفْلًا لِمَا بَيَّنَّا﴾ ځکه چې ختمول دهر طواف په دوو رکعتونو سره وی که

[1] قال الزیلعی رحمه الله غریب جداً وأعاده في الأضحیة نصب الرایة ٣/٩٤)_

فرض (طواف) وی او که نفل (طواف) وی د امله دهغه دلیل نه کوم چې موږ بیان کړې دې ﴿قَالَ وَقَدْ حَلَّ لَهُ النِّسَاءُ وَلَكِنْ بِالْحَلْقِ السَّابِقِ﴾ (امام قدوری) فرمائی اوحلالې شوې دده لپاره زنانه،خو په حلق وړاندینی سره، ﴿إِذْ هُوَ الْمُحَلِّلُ لَا بِالطَّوَافِ﴾ ځکه چې هغه حلالونکې دې نه په طواف سره، ﴿إِلَّا أَنَّهُ أَخَّرَ عَمَلَهُ فِي حَقِّ النِّسَاءِ﴾ صرف دومره ده چې روستو شوې وو عمل دهغې (حلق) په حق د زنانو کي

تشریح - ښکاره ده

د طواف زیارت شرعي حیثیت

﴿قَالَ وَهَذَا الطَّوَافُ هُوَ الْمَفْرُوضُ فِي الْحَجِّ﴾ ﴿وَهُوَ رُكْنٌ فِيهِ﴾ فرمائی او دا طواف فرض دې. په حج کي ،اودا رکن په دې (حج) کي ، ﴿إِذْ هُوَ الْمَأْمُورُ بِهِ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى﴾ [﴿وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾] ځکه چې هم ددې حکم شوې دې په قول دالله تعالی کي . ((﴿وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾)) ﴿وَيُسَمَّى طَوَافَ الْإِفَاضَةِ وَطَوَافَ يَوْمِ النَّحْرِ﴾ ونوموِل کولای شی په طواف الافاضه اوطواف د یوم النحر،

حل اللغة: ① یسمی،تسمیة نوم کیښودل ② موقت، وقت،توقیتاً مقررول]

تشریح - الطواف الرکن في الحج ⊛ طواف زیارت په حج کي فرض دې اود رکن حیثیت لري.ځکه چې د الله تعالی په قول ((﴿وَلْيَطَّوَّفُوا﴾)) کي هم ددې امر شوې دې.ددې دوهم نوم طواف الافاضه اودریم نوم طواف یوم النحر دې

﴿وَيُكْرَهُ تَأْخِيرُهُ عَنْ هَذِهِ الْأَيَّامِ﴾ ﴿لِمَا بَيَّنَّا أَنَّهُ مُوَقَّتٌ بِهَا﴾ اومکروه دې. روستو کول ددې د دې. ورځو نه،د امله دهغه دلیل نه کوم چې موږ بیان کړې دې.چه دا (طواف) موقت دې. په دې. (ورځو پورې)، ﴿وَإِنْ أَخَّرَهُ عَنْهَا لَزِمَهُ دَمٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ﴾ اوکه روستو ئې کړلو ددې (ورځو) نه نو لازمیږي پرې وینه په نیزد امام ابوحنیفه ﴿وَسَنُبَيِّنُهُ فِي بَابِ الْجِنَايَاتِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى﴾ او زرده چې موږ به ئې بیان کړو په باب الجنایات کي ، ان شاءالله تعالی

تشریح - وقت طواف الرکن ⊛ امام قدوری رحمه الله فرمائی.چه دا طواف د ایام النحر نه روستو کول مکروه تحریمی دې.ددې دلیل وړاندې تیرشوې دې چه دا په ایام النحر پورې موقت دې خوددې باوجود که دا طواف ئې ددې ورځو نه روستو کړلو.نود امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز پرې دم لازمیږي .د دې. تفصیل به انشاء الله په باب الجنایات کي راشي

د طواف زیارت نه روسته منی ته تلل

﴿قَالَ ثُمَّ يَعُودُ إِلَى مِنًى فَيُقِيمُ بِهَا﴾ فرمائی بیا به واپس شی منی ته،نو دیره به شی هلته،

حل اللغة: ① یعود، عوداً (ن) واپس کیدل ② یقیم، اقامة. ودریدل،حصاریدل ③ رجع، رجوعاً (ض) واپس کیدل ④ زالت، زال زوالاً (ن) زائل کیدل، ختمیدل ⑤ یحمد،حمداً (س) تعریف بیانول،حمد کول]

تشریح - الرجوع الی منی بعدطواف الزیارة ⊛ صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.چه حاجی دې. د طواف زیارت نه روسته منی ته لاړ شی.اوهلته دې. قیام اوکړی

﴿لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ رَجَعَ إِلَيْهَا كَمَا رَوَيْنَا﴾[1] ځکه چې نبی ﷺ واپس شوې وودې. ته د امله دهغه حدیث نه کوم چې موږ روایت کړې دې. ﴿وَلِأَنَّهُ بَقِيَ عَلَيْهِ الرَّمْيُ وَمَوْضِعُهُ بِمِنًى﴾ اوبله دا چې پاته ده په ده باندې رمی اومحل د هغې منی ده.

تشریح - دلائله ⊛ ځکه چې وړاندې حدیث تیرشوې دې.چه نبی ﷺ د طواف زیارت نه روسته منی ته واپس شو.

[1] تقدم تخریجه قبل واحدة من الحاشیة)_

او هسه ئې د مابسن لمونځ اوكړلو ② دوهم دليل دا دي چه په حاجي باندې لا رمی جمار په ده اود رمی جمار محل منی ده ددې امله هم منی ته تګ ضروری دي.

﴿فَإِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ مِنَ الْيَوْمِ الثَّانِي مِنْ أَيَّامِ النَّحْرِ رَمَى الْجِمَارَ الثَّلَاثَ﴾ كله چې زائله شي نمر په دويمه ورځ د ورځو د نحر نو رمی به كوی د درې واړو جمراتو. ﴿فَيَبْدَأُ بِالَّتِي تَلِي مَسْجِدَ الْخَيْفِ فَيَرْمِيهَا بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ﴾ بيا به كوی دهغې نه چې نژدې ده مسجد خيف ته، نو اولی به هغه په اووه ګيټكو. ﴿يُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ وَيَقِفُ عِنْدَهَا﴾ تكبير به وائی دهرې ګيټكې سره، او اودريږی به دهغې سره. ﴿ثُمَّ يَرْمِي الَّتِي تَلِيهَا مِثْلَ ذَلِكَ وَيَقِفُ عِنْدَهَا﴾ بيا به اولی هغه چې نژدې وی هغې ته، ددې نه او اودريږی به دهغې سره، ﴿ثُمَّ يَرْمِي جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ كَذَلِكَ وَلَا يَقِفُ عِنْدَهَا﴾ بيا به ولی جمره عقبه، هم دغه ډول او به نه اودريږی دهغې سره.

تشريح - وقت رمی الجمرات الثلاث⊙بيا په يوولسمه ذوالحجه چې كله د لمر زوال اوشی نود درې واړه جمراتو رمی به اوكړی شروع به دهغه جمره نه اوكړی كومه چې مسجد خيف سره متصل ده دا به په اووه ګيټكو اوولی اود هرويشتلو سره به تكبير وائی اودې جمره سره به اودريږی بيا به دغه ډول دهغه جمره رمی اوكړی كومه چې دې سره نژدې ده اودې دويمې جمرې سره به هم اودريږی بيا به دغه ډول د جمره عقبه رمی كوی البته هغې سره به نه اودريږی

﴿هَكَذَا رَوَى جَابِرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِيمَا نَقَلَ مِنْ نُسُكِ رَسُولِ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ مُفَسَّرًا﴾ هم دغه ډول روايت كړې دې حضرت جابر په هغه روايت كې چې نقل كړی ئې دی په كې افعال دحج د رسول الله ﷺ په تفصيل سره. ﴿وَيَقِفُ عِنْدَ الْجَمْرَتَيْنِ فِي الْمَقَامِ الَّذِي يَقِفُ فِيهِ النَّاسُ﴾ واودريږی به د دوو جمرو سره، په مقام هغه كې چې اودريږی به هغې كې خلګ، ﴿وَيَحْمَدُ اللَّهَ وَيُثْنِي عَلَيْهِ﴾ وحمد به ووايي دالله اوثناء به ووايي، ﴿وَيُهَلِّلُ وَيُكَبِّرُ وَيُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ، وَيَدْعُو بِحَاجَتِهِ﴾(۱) وتهليل به ووايي اوتكبير به ووايي اودرود به ووايي په نبی ﷺ باندې اودعا به كوی دخپل حاجت دپاره.

تشريح - دليله⊙هم داسې دحضرت جابر په حديث كې نقل دی. په لومړنی اودويمې جمره كې به هغه ځائې كې اودريږی كوم ځائې كې چې خلګ اودريږی هلته به دالله تعالی حمد اوثناء وائی. اوتكبير اوتهليل به وائی. اوپه نبی ﷺ به درود شريف وائی. اودعا به كوی.

جمرتينو سره لاسونه اوچتول

﴿يَرْفَعُ يَدَيْهِ﴾ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ: لَا تُرْفَعُ الْأَيْدِي إِلَّا فِي سَبْعِ مَوَاطِنَ اوپورته كوی به دواړه لاسونه خپل، د امله د وينا د نبی ﷺ نه به شی پورته كولی لاسونه مګر په اووه ځايونو كې، ﴿وَذَكَرَ مِنْ جُمْلَتِهَا عِنْدَ الْجَمْرَتَيْنِ﴾(۲) اوذكر كړی ئې دی په جمله ددغه (ووه ځايونو) كې د جمرتينو سره، ﴿وَالْمُرَادُ رَفْعُ الْأَيْدِي بِالدُّعَاءِ﴾ اومراد پورته كول دلاسونو دی په دعا سره.

حل اللغة: ① يرفع، رفعا (ف)، اوچتول ② يستغفر، استغفاراً بښنه غوښتل، استغفار كول ③ انتهت، انتهاء پوره كيدل

تشريح - رفع الايدى في الدعاء⊙مسئله دا ده چه د جمرتينو سره چې كله اودريږی نودواړه لاسونه به پورته كوی اودعا به كوی ځكه چې په مشهورحديث كې نقل دی. چه د لاسونو پورته كولونه مراد په دعا كې لاسونه پورته كول دی.

(۱) قال الزيلعی رحمه الله غريب عن جابر ؓ والذی فی حديثه الطويل أنه ﷺ رمی الجمرة العقبة يوم النحر لاغير ثم نقل ما يثبت منه هذه الكيفية وعزاه إلى البخاری (نصب الراية ۳/۹۵)_

(۲) تقدم تخريجه مراراً

﴿وَيَنْبَغِي أَنْ يَسْتَغْفِرَ لِلْمُؤْمِنِينَ فِي دُعَائِهِ فِي هَذِهِ الْمَوَاقِفِ﴾ اومناسب دی بخښنه اوغواړی لپاره د مؤمنانو په دې ځايونو كې، ﴿لِقَوْلِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْحَاجِّ وَلِمَنِ اسْتَغْفَرَ لَهُ الْحَاجُّ)﴾(۱) ځكه چې نبی ﷺ فرمائيلی دی ای الله بخښنه اوكړه حاجی ته اوهغه چاته چې بخښنه اوغواړی د هغه لپاره حاجی

تشريح - الدعاء للمؤمنين⊙صاحب دهدايه رحمه الله فرمائی چه په دې مقامونو كې دې د نورو مسلمانانو دپاره د بخښنې دعا كوی ځكه چې نبی ﷺ فرمائيلی دی ای الله بخښنه اوكړه حاجی ته اوهغه چاته چې حاجی د هغه لپاره حاجی ددې حديث نه معلومه شوه چه حاجی د نورو لپاره هم د مغفرت دعا كوی

﴿ثُمَّ الْأَصْلُ أَنَّ كُلَّ رَمْيٍ بَعْدَهُ رَمْيٌ يَقِفُ بَعْدَهُ﴾ بيا قاعده دا ده چه هره يوه رمی چې د هغې نه روسته رمی وی نو اودريږی به روسته د هغې نه ﴿لِأَنَّهُ فِي وَسَطِ الْعِبَادَةِ فَيَأْتِي بِالدُّعَاءِ فِيهِ، وَكُلُّ رَمْيٍ لَيْسَ بَعْدَهُ رَمْيٌ لَا يَقِفُ﴾ ځكه (رمی كونكې) په مينځ د عبادت كې دې. نوراتګ به كوی په دعا سره په دې، اوهره يوه رمی چې نه وی روسته دهغې نه رمی، نه به اودريږی ځكه چې عبادت ﴿قَدِ انْتَهَتْ﴾ ختم شوی ده ﴿وَلِهَذَا لَا يَقِفُ بَعْدَ جَمْرَةِ الْعَقَبَةِ فِي يَوْمِ النَّحْرِ أَيْضًا﴾ اوددې امله به نه اودريږی روسته د جمره عقبه نه په ورځ د نحر هم

تشريح - القاعده⊙صاحب دهدايه رحمه الله يوه قاعده ذكركړې ده چه هرهغه رمی چې د هغې نه روسته بله رمی وی نو اودريږی به، ځكه چې دا كس اوس د عبادت په مينځ كې دې نوځكه به ددې په مينځ كې دعا هم كوی او د كومې رمی نه روسته چې بله رمی نه وی نود هغې نه روسته به نه اودريږی ځكه چې اوس عبادت ختم شوی دې هم دا وجه ده چه په يوم النحر كې د جمره عقبه نه روسته ودريدل نه كيږی

په دولسمه ورځ د رمی نه روسته روانيدل

﴿فَإِذَا كَانَ مِنَ الْغَدِ رَمَى الْجِمَارَ الثَّلَاثَ بَعْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ﴾ فرمائی اوكله چې شی سبا، دولسمه ورځ نو رمی به اوكړی د جمراتو درې واړو روسته د زوال د لمر نه. هم دغه شان. ﴿وَإِنْ أَرَادَ أَنْ يَتَعَجَّلَ النَّفْرَ إِلَى مَكَّةَ﴾ اوكه اراده لری چه روان شی زر نو روان دې، شی مكې ته، ﴿وَ﴾ اوكه اراده لری چې ايسار شی نو رمی دې اوكړی د جمرات درې واړو په ورځ څلورمه كې روسته د زوال نه،

حل اللغة: ① يتعجل، تعجلاً تندی كول ② اتقی، اتقاء تقوی اختيارول، ويريدل

تشريح - الخيار في النفر في الثالث والرابع من ايام النحر⊙مسئله دا ده چه حاجی به د نحر د ورځو په دريمه ورځ يعنی په دولسمه ذوالحجه هم د لمر د زوال نه روسته د وړاندې پشان د درې جمراتو رمی اوكړی اوس كه ده تلوار وی. نود رمی نه روسته دې. هم په دولسمه ذوالحجه باندې مكې ته روان شی اوكه د پسې ريدو اراده ئې وی نود نحر د ورځو په څلورمه ورځ يعنی په ديارلسمه ورځ دې هم د لمر د زوال نه روسته د درې واړو جمراتو رمی اوكړی. اوبيا دې مكې ته روان شی هم ددې امله د دولسمې ذوالحجه نفر ته نفر اول وائی اود ديارلسمې ذوالحجه روانيدو ته نفر ثانی وائی

﴿لِقَوْلِهِ تَعَالَى: فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ، وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى﴾ د امله د وينا د الله تعالی څوك چې تلوار كوی په دويمه ورځ نو نشته ګناه په ده باندې، اوڅوك چې ايسار يږی نو نشته ګناه په ده باندې، د حكم دهغه چا لپاره دې چه ځان ساتی (د محظوراتو د حج نه)

(۱) من حديث ابی هريرة ؓ أخرجه الحاكم فی المستدرک (۱/۴۴۱)_

تشریح.- دلیله۞دلیل دالله تعالی ارشاد دې فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ^[1] اوغوره دا ده یعنی کوم کس چي دولس تاریخ باندې زر روان شی.نوپه ده باندې هم څه ګناه نشته اوڅوك چي د یارلسمي ورځي نه ایساریږي نوده باندې هم څه ګناه نشته

وَالْأَفْضَلُ أَنْ يُقِيمَ لِمَا رُوِيَ {أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ صَبَرَ} اوغوره دا ده.چه ایسار شی.ددې امله چي روایت شوې دې.چه نبی ﷺ ایسار شوې وو. حَتَّى رَمَى الْجِمَارَ الثَّلَاثَ فِي الْيَوْمِ الرَّابِعِ} (١) تردې. چي رمی نې اوکړو د جمراتو درې واړو په ورځ څلورمه کي

تشریح.- الافضل في النفر۞خوغوره هم دا ده.چه د دیارلسمي ذوالحجه پورې په منی کي ایسار شی.ځکه چي رسول اللهﷺ په منی کي ایسار شوې وو.تردې. چي په څلورمه ورځ یعنی د ذوالحجه په دیارلسمه ورځ ئې د درې واړه جمراتو رمی اوکړله.

په دیارلسمه ذوالحجه مکي ته روانیدل

وَلَهُ أَنْ يَنْفِرَ مَا لَمْ يَطْلُعِ الْفَجْرُ مِنَ الْيَوْمِ الرَّابِعِ اوجائزدی ده (حاجی) لره چي روان شی ترڅو چي نه وی راختلې سهار د څلورمي ورځي (د قربانۍ) فَإِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ لَمْ يَكُنْ لَهُ أَنْ يَنْفِرَ لِدُخُولِ وَقْتِ الرَّمْيِ کله چي راوخیژی سهار (د دیارلسمي ذوالحجه) نه دی جائزده لره چي لاړ شی د امله د داخلیدو د وخت د رمی

حل اللغة:① ینفر،نفراً (ض): تلل، واپس کیدل ② طلع، طلوع (ن): راختل]

تشریح:-صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی چه حاجی ته د دیارلسمي ذوالحجه د سهار راختو نه وړاندې وړاندې مکي ته د تلو اختیاردې.خوچه کله د دیارلسمي ذوالحجه سهار راوختلو.نواختیار ئې ختم شو.ځکه چي اوس د رمی وخت داخل شو.

وَفِيهِ خِلَافُ الشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللهُ اوپه دې (مسئله) کي خلاف ثابت دې. د امام شافعی رحمه الله

تشریح.- البته په دې. کي دامام شافعی رحمه الله اختلاف دې هغوی فرمائی چه په دولسمه ذوالحجه چي ځکه لمر پریوځي.نود ده د روانیدو اختیار ختم شو.

په دیارلسمه ذوالحجه د رمی وخت

وَإِنْ قَدَّمَ الرَّمْيَ فِي هَذَا الْيَوْمِ يَعْنِي الْيَوْمَ الرَّابِعَ اوکه وړاندې ئې کړه رمی په دې ورځ یعنی په څلورمه ورځ (د یوم النحرنی)وړاندې قَبْلَ الزَّوَالِ بَعْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ جَازَ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ (٢) د زوال نه اوپس د راختو د سهار نه،نوجائزده په نیز د امام ابوحنیفه وَهَذَا اسْتِحْسَانٌ اودا (حکم لګول) استحسان دې.

حل اللغة:① قدم، تقدیماً مقدم کول، وړاندې کول ② تفاوت. فاصله، توپیر ③ التحق، التحاقاً: ملاویدل،لاحق کیدل ④ ظهر ظهوراً (ف): ښکاره کیدل ⑤ ترک: پریښول]

تشریح:-صورت د مسئلي دا دې.چه په دیارلسمه ذوالحجه د لمر د زوال نه وړاندې رمی جائز ده که نه ده؟① په دې. مسئله کي دامام اعظم رحمه الله مذهب د جواز دې.اودا استحسان دې.

وَقَالَا لَا يَجُوزُ اعْتِبَارًا بِسَائِرِ الْأَيَّامِ اوفرمائی صاحبین رحمهما الله چي جائز نه ده، قیاس کوی په نورو ورځو (چه په لسمه یوولسمه اودولسمه باندې هم د زوال نه وړاندې رمی نشی کولي)

[1] من حديث عائشة رضي الله عنها أخرجه ابوداود فى سننه وابن حبان والحاكم (نصب الراية (٣/٩٧)_

[2] القول الراجح هو هذا قول أبى حنيفة رحمه الله كذا فى الخانية (١\١٤١) وردالمحتار(٢\٢٠٠) والبحر الرائق (٢\٣٤٩) نقلاً عن ال[illegible] (١\٢١٣)-

تشریح.- ود صاحبینو رحمهما الله مذهب دعدم جواز دې اوامام شافعی رحمه الله هم ددې قائل دې

دلیل الصاحبین رحمهما الله ۞صاحبینو رحمهما الله د دیارلسمي ذوالحجه رمی د نورو ورځو په رمی باندې قیاس کړې ده یعنی لکه څنګه چي د یوولسمي اودولسمي ذوالحجي رمی د زوال نه وړاندې جائز نه ده دغه شان په دیارلسمه ورځ هم د زوال نه وړاندې جائز نه ده

وَإِنَّمَا التَّفَاوُتُ فِي رُخْصَةِ النَّفْرِ اویقیناً توپیر خو په رخصت د روانیدو کي دې فَإِذَا لَمْ يَتَرَخَّصْ الْتَحَقَ بِهَا خوچه ده رخصت قبول نکړلو نوبیوځائي شوه (څلورمه ورځ د نورو ورځو سره) او

تشریح.-صرف دومره توپیر دې چه په دیارلسمه ذوالحجه باندې د رمی کاوه نه بغیرتلل جائزدی اوپه نورو ورځو کي د رمی نه بغیر تلل جائز نه دی بهرحال په دیارلسم تاریخ د رمی نه بغیرتلل جائز دی. رخصت نه فائده وانه خستله.نود دیارلسم تاریخ ورځ به هم د نورو ورځو سره لاحق شی ودغه ورځو حکم دا دې چه د زوال نه وړاندې رمی کول جائز نه ده. نوهم دا حکم به د دیارلسم تاریخ هم وی

وَمَذْهَبُهُ مَرْوِيٌّ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا مذهب د امام ابوحنیفه رحمه الله مروی دې د ابن عباس رضی الله عنهما نه. وَلِأَنَّهُ لَمَّا ظَهَرَ أَثَرُ التَّخْفِيفِ فِي هَذَا الْيَوْمِ فِي حَقِّ التَّرْكِ اوبله دا چي هرکله ښکاره شو اثر د تخفیف په دې ورځ کي په حق د پریخودو کي ، فَلَأَنْ يَظْهَرَ فِي جَوَازِهِ فِي الْأَوْقَاتِ كُلِّهَا أَوْلَى نو ښکاریږی به په جواز ددې (رخصت کي په ټولو وختونو کي ، په درجه اولی سره،

تشریح.- دلائل ابی حنیفة۞دامام ابوحنیفه رحمه الله یو دلیل دا دې ① چه د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه یو روایت دا مروی دې چه په یوم النفر یعنی په دیارلسمه ورځ چي نمر وچت وی نورمی د جمراتو جائز ده ② دوهم دلیل دا دې چه هرکله په دیارلسم تاریخ باندې د رمی پریښول جائز ده نودا به په درجه اولی سره جائز وی چه د دیارلسم تاریخ په ټولو وختونو کي رمی جائز شی

بِخِلَافِ الْيَوْمِ الْأَوَّلِ وَالثَّانِي حَيْثُ لَا يَجُوزُ الرَّمْيُ فِيهِمَا په خلاف د ورځي اولي او دویمي،ځکه چي جائز نه ده رمی په دې دواړو (ورځو) کي إِلَّا بَعْدَ الزَّوَالِ فِي الْمَشْهُورِ مِنَ الرِّوَايَةِ مګرپس د زوال (دنمر) نه،په مشهور کي د روایت نه، لِأَنَّهُ لَا يَجُوزُ تَرْكُهُ فِيهِمَا فَبَقِيَ عَلَى أَصْلِ الْمَرْوِيِّ ځکه چي جائز نه دی پریښول ددې (رمی، په دې دواړو ورځو) کي نوپاته پاتې شوه مسئله په اصل نقل شوی باندې،

تشریح - الجواب من قیاس الصاحبین رحمهما الله ۞ددې په خلاف د یوولسم او دولسم تاریخ رمی چي په هغې کي د مشهور روایت مطابق د زوال نه روسته رمی جائز ده وړاندې جائز نه ده ځکه چي په دغه دواړو ورځو کي رمی پریښول جائز نه دی.نوحکم به په هغه اصل پاته وی.کوم چي روایت شوې دې یعنی د زوال نه پس

د قربانۍ په ورځ د رمی د وخت ابتداء

وَأَمَّا يَوْمُ النَّحْرِ فَأَوَّلُ وَقْتِ الرَّمْيِ مِنْ وَقْتِ طُلُوعِ الْفَجْرِ .هرچه ورځ د قربانۍ ده نو اول وخت د رمی په دې کي د راختلو د سهار نه دې

حل اللغة:① رخص، ترخیصاً رخصت ورکول ② رعاء شپونکې ③ لاترموا، رمیرمیاً (ض)، رمی کول ④ بعتبد ابتداءاً اوږدول ،خوروول]

تشریح:- المذهبان في اول وقت الرمی۞ ① صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.چه په لسمه ذوالحجه د جمره عقبه د ویشتلو وخت د سهار راختو نه روسته پیل کیږی

وَقَالَ الشَّافِعِي رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى: أَوَّلُهُ بَعْدَ نِصْفِ اللَّيْلِ اوفرمائي شافعي رحمه الله اول وخت ددې روسته د نيمې شپې نه دې لِمَا رُوِيَ {أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَخَّصَ لِلرِّعَاءِ أَنْ يَرْمُوا لَيْلًا}[1] ددې امله چې روايت شوي دي چه نبي ﷺ رخصت ورکړې وو څاروو څروبکو ته چې رمي اوکړي د شپې،

تشريح - اوامام شافعي رحمه الله فرمائي چې د نيمې شپې نه روسته سبل کيږي

دليل الشافعي ● دامام شافعي رحمه الله دليل دا دې چه نبي ﷺ څاروو څرونکو ته د شپې د رمي اجازت کړې وو. که چرته د صبا راختو نه وړاندې د رمي اجازت نه وو نو نبي ﷺ به ولې دڅاروو څرونکو ته اجازت ورکولو.

وَلَنَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {لَا تَرْمُوا جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ إِلَّا مُصْبِحِينَ}[2] اوزموږ لپاره دليل د نبي ﷺ قول دې چې تاسو رمي مه کوئ مګر په دې سې حل چې تاسو سهار کونکي. وَيُرْوَى حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ[3] او روايت شوې دي چه نبي ﷺ داسې اوفرمائيل) تردې چه راوخيژي نمر. فَيَثْبُتُ أَصْلُ الْوَقْتِ بِالْأَوَّلِ وَالْأَفْضَلِيَّةُ بِالثَّانِي نوثابتيږي اول وخت د اول (حديث) نه اوافضليت د دوهم (حديث نه)

تشريح - الدليلان للاحناف رحمهم الله ● او زموږ دليل دا دې ① چه نبي ﷺ فرمائيلي دي تاسو د جمره عقبه رمي مه کوئ مګر په دې سې حال کې چې تاسو سهار کړې وی ددې حديث نه معلومه شوه چه د جمره عقبه د رمي وخت د سهار راختو نه روسته پيل کيږي ② اوپه يوروايت کې دی. «حتى تطلع الشمس» يعنى د جمره عقبه رمي مه کوئ تردې چې نمر راوخيژي ددې حديث نه معلوميږي چه په يوم النحر د جمره عقبه د رمي وخت د نمرراختو نه روسته پيل کيږي.

التطبيق بين الحديثين ● علامه مرغيناني رحمه الله په دواړو احاديثوکې تطبيق کړی اوفرمائي چه داول حديث «إلا مصبحين» نه دجمره عقبه اصلي وخت ثابتيږي اود دوهم حديث نه د افضل وخت ثابتيږي حاصل دا دې چه د جمره عقبه د رمي وخت د يوم النحر د سهار راختو نه روسته جائز ده او د لمر راختو نه روسته افضل ده

وَتَأْوِيلُ مَا رُوِيَ اللَّيْلَةَ الثَّانِيَةَ اوتاويل دهغه (حديث) چې روايت ئې کړې دې. (امام شافعي رحمه الله) دويمه اودريمه شپه ده (چه په دويمه وَالثَّالِثَةَ او دريمه شپه نبي ﷺ څاروو څرونکو ته د شپې د رمي اجازت کړې وو)

تشريح - الجواب من مستدل الشافعي رحمه الله ● حضرت امام شافعي رحمه الله چه کوم حديث په دليل کې پيش کړې دې دهغې نه جواب دا دې چه په هغې کې د شپې نه مراد د يولسمې اودولسمې ذوالحجه شپه مراد ده يعنى چې په يولسمه اودولسمه ورځ د رمي وخت پيل شي نود شپې د آخرپورې پاته وی حاصل دا چې د رمي په حق کې شپې د تيرو شوو ورځو تابع وی د راتلونکو شپو تابع نه وی نونبي ﷺ دعذر د امله د څاروو څروبکو ته ددې اجازت ورکړې وو چه د دولسمې ورځې رمي د شپې اوکړي.

وَلِأَنَّ لَيْلَةَ النَّحْرِ وَقْتُ الْوُقُوفِ وَالرَّمْيُ يَتَرَتَّبُ عَلَيْهِ اوبله دا چې شپه د نحر وخت د وقوف دې او رمي مرتب کيږي په هغې (وقوف باندې) فَيَكُونُ وَقْتُهُ بَعْدَهُ ضَرُورَةً نو وی به وخت ددې (رمي) روسته دهغې (وقوف) نه، خامخا،

تشريح - الدليل الثاني للاحناف رحمهم الله ● دوهم دليل دا دې چه د يوم النحر شپه د مزدلفه وخت دې. اورمي په وقوف باندې مرتب ده ددې امله به د رمي وخت د وقوف نه روسته وی. نوثابته شوه چه د رمي وخت د سهار

[1] من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه الطبراني في المعجم عزاه إليه الإمام الهيثمي في مجمع الزوائد(٣/٢٦٠)
[2] من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه الطحاوي في شرح الآثار (١/٤١٢)
[3] من حديث عباس رضي الله عنه أخرجه أصحاب سنن الأربعة (نصب الراية ٣/٩٩)_

ختو نه روسته پيل کيږي

وَعِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ يَمْتَدُّ هَذَا الْوَقْتُ إِلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ بيا په نيز دامام ابوحنيفه رحمه الله اوږديږي دا وخت تر وخت د پريوتو دنمر پورې، لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ إِنَّ أَوَّلَ نُسُكِنَا فِي هَذَا الْيَوْمِ الرَّمْيُ[1] د امله د وينا د نبي ﷺ نه بيشکه ولې فعل دحج زموږ په دې ورځ (دنحر) کې رمي ده جَعَلَ الْيَوْمَ وَقْتًا لَهُ وَذَهَابُهُ بِغُرُوبِ الشَّمْسِ ، وګرځولې نبي ﷺ ورځ وخت ددې (رمي) ديره، اوخروح ددې (وخت) راځي په پريوتو دنمر.

تشريح - اخروقت الرمي عند ابي يوسف ● صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي چه دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزپه يوم النحر د رمي وخت تر لمر پريوتو پورې دې.

ادلته ● ځکه چې نبي ﷺ فرمائيلي دی په دې ورځ يعنى د نحر په ورځ زموږ دحج په افعالو کې د ټولو نه اولنې کار رمي ده ګورئ نبي ﷺ د رمي وخت يوم النحر ګرځولې ده ود ورځ طلاق ترنمر پريوتو پورې کيږي نود رمي وخت به د ترنمر پريوتو پورې وی

اقسام الثلاثه لوقت الرمي ● خوپه يوم النحر کې د رمي تفصيل دا دې ① چه د سهار ر خونه تر لمر خو پورې مع الكراهت د جواز وخت دې ② اود لمر راختو نه تر زواله پورې مسنون وخت دې ③ اود زوال نه روسته تر لمر دوبېدو پورې بلاکراهت وخت د جوار دې

وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللهُ أَنَّهُ يَمْتَدُّ إِلَى وَقْتِ الزَّوَالِ اودامام ابويوسف رحمه الله نه روايت دې چه دا وخت د رمي اوږديږي تر وخت د زواله پورې ، وَالْحُجَّةُ عَلَيْهِ مَا رَوَيْنَا اوحجت په دوی (امام ابويوسف رحمه الله) باندې هغه (حديث) دې کوم چې موږ روايت کړې دې

تشريح - اخروقت الرمي عند ابي يوسف ● دامام ابويوسف رحمه الله نه روايت دې چه په يوم النحر د رمي وخت تر زواله پورې پاته وی. ځکه چې دالله تعالى پيغمبر ﷺ دزوال نه وړاندې رمي کړې وه. خود امام ابويوسف رحمه الله خلاف هغه حديث حجت دې. کوم چې موږ وړاندې روايت کړې دې.

د يوم النحر شپې ته د رمي روستو کول

وَإِنْ أَخَّرَ إِلَى اللَّيْلِ رَمَاهُ وَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ اوکه روستونې کړه (رمي) شپې ته، نو رمي دې اوکړي اونشته څه شي په ده باندې، لِحَدِيثِ الرِّعَاءِ مله د حديث د څروونکو نه (کوم چې وړاندې تيرشو) وَإِنْ أَخَّرَ إِلَى الْغَدِ رَمَاهُ اوکه روستونې کړه سهار ته نو رمي دې وکړي.

حل اللغة: ① اخر، تاخيراً: روستوکول ② لاشئ: هيڅ شی نه]

تشريح - جوازالرمي في الليل من غيركفارة ● مسئله دا ده که په يوم النحر ئې رمي اونکړله تردې چې شپه راغله نوپه شپه کې دې رمي اوکړي. اوپه ده څه څيز(دم وغيره) واجب نه دې دليل هغه حديث دې په کوم کې چې د څروو څرونکو ته د شپې د رمي اجزت ملاؤ شوې وو.

لِأَنَّهُ وَقْتُ جِنْسِ الرَّمْيِ ، وَعَلَيْهِ دَمٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ ځکه چې دا وخت دجنس رمي دې. اوپه ده باندې دم دې، په نيز دامام ابوحنيفه لِتَأْخِيرِهِ عَنْ وَقْتِهِ كَمَا هُوَ مَذْهَبُهُ د امله دتاخير د خپل وخت نه، ځکه چې دامام ابوحنيفه رحمه الله مذهب دې. (چه په تاخيرسره دم لازموی)

تشريح - جوازالرمي في اليوم الثاني من النحرمع وجوب الدم ● اوکه د شپې نې هم رمي اونکړله تردې چې د يوولسمې ذوالحجه ورځ شی. نوپه يوولسمه ذوالحجه دې هم رمي وکړي ځکه چې يوولسمه ورځ هم د

[1] غربه الزيلعي رحمه الله بهذا اللفظ ثم أخرج من حديث أنس بن ملك وعزاه إلى البخاري في الوضوء باب ٣٢ ومسلم في الحج رقم ٣٢٦ وأبوداود في المناسك باب ٧٨ رقم ١٩٨١ والترمذي في الحج باب ٧٣ رقم ٩١٢)_

جنس رمي لپاره وخت دی. البته د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز په ده باندې دم واجب شو ځکه چې د جمره عقبه رمي د ځپل وخت نه روستو شوه او د امام ابوحنيفه رحمه الله دا مسلك دی چه په مناسك حج کې يو منسك د ځپل وخت نه روستو شي نو دم پرې لازموي

په سپرلۍ د رمي حکم

قَالَ (فَإِنْ رَمَاهَا رَاكِبًا أَجْزَأَهُ) لِحُصُولِ فِعْلِ الرَّمْيِ فرماني که رمي ئې اوکړه ددې په سپرلۍ نوجائزده ورله. د امله د حاصليدو د فعل د رمي.

حل اللغة: ① راکبًا. سوريدل ② ماشيًا پيدل تګ ③ تضرع عاجزي کول]

تشريح - جواز الرمي راکبًا ۞ مسئله دا ده که يو کس په سپرلۍ رمي اوکړله نوجائزده ځکه چې د رمي عمل حاصل شو

وَكُلُّ رَمْيٍ بَعْدَهُ رَمْيٌ فَالأَفْضَلُ أَنْ يَرْمِيَهُ مَاشِيًا وهره يوه رمي چې دهغې نه روسته رمي وي نوافضل په کې دا ده چه وي پيدل، وَإِلَّا فَيَرْمِيهِ رَاكِبًا او که (پيدل) نه وي نورمي دې. کوي په سورلۍ،

تشريح - القاعده في رمي الجمار راکبًا ام راجلا ۞ صاحب د قدوري رحمه الله يوه ضابطې ته اشاره کړې ده هغه دا چې هره يوه رمي چه دهغې نه روسته رمي وي. نوبيا هغې کې پيدل رمي کول افضل دی ګني په سپرلۍ رمي افضل ده ددې قعدې مطابق په يوم النحر په سپرلۍ باندې د جمره عقبه رمي کول افضل دی ځکه چې په يوم النحر د جمره عقبه د رمي نه روسته بله رمي نشته اوپه نورو ورځوکې چونکه د جمره اولی او وسطی د رمي نه روسته بله رمي شته نوځکه په هغې کې پيدل رمي افضل ده او د دريمې جمره نه روسته چونکه بله رمي نشته نوځکه به دې رمي کې په سپرلۍ باندې رمي کول افضل دی

لِأَنَّ الأَوَّلَ بَعْدَهُ وُقُوفٌ وَدُعَاءٌ عَلَى مَا ذَكَرْنَا فَيَرْمِيهِ مَاشِيًا ځکه چې د اوله (رمي) ددې نه روسته وقوف او دعا ده. بنا په هغه چې موږ ذکرکړلو. نو رمي به کوي پيدل لِيَكُونَ أَقْرَبَ إِلَى التَّضَرُّعِ چې وي نزدې. عاجزۍ ته، وَبَيَانُ الأَفْضَلِ مَرْوِيٌّ عَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ او بيان د افضل نقل دی د امام ابويوسف رحمه الله نه

تشريح - دلله ۞ صاحب د هدايه رحمه الله دليل بيانوي اوفرمائي چه که د رمي نه روسته رمي وي نو پيدل رمي ځکه افضل ده چه د لومړنۍ او دويمې رمي نه روسته چونکه ودريدل اودعا کول دی نوځکه دې پيدل رمي کوي چې عاجزۍ نه زياته نزدې وي دا افضليت د حضرت امام ابويوسف رحمه الله نه نقل دی

په منی کې شپه تيرول

وَيُكْرَهُ أَنْ لَا يَبِيتَ بِمِنًى لَيَالِيَ الرَّمْيِ اومکروه دی چې نه تيروي شپه په منی کې په شپو د رمي کې،

حل اللغة: ① لايبيت، بات يبات ،ض، شپه تيرول ② يودب، تاديبا ادب خودل، په جرم سزا ورکول ③ متعمدا: په قصد سره ⑤ يسهل، سهل سهولة ،س، آسانيدل ⑥ جابر نقصان پوره کونکي]

تشريح - حکم المبيت بمنى ۞ ① صاحب د قدوري رحمه الله فرمائي چه دا خبره مکروه ده چه حاجي د رمۍ په شپو کې به منی کې شپې نه تيروي يعنی د رمي په شپو کې به منی کې شپې تيرول زموږ په نيز سنت دی

لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ بَاتَ (١) ځکه چې نبي ﷺ شپه تيره کړې وه په دې کې بِمِنًى وَعُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يُؤَدِّبُ عَلَى تَرْكِ الْمُقَامِ بِهَا (٢) او حضرت عمر ؓ به زورنه ورکوله په پريخودو د شپې تيرولو په منی کې،

(١) من حديث عائشة رضي الله عنها أخرجه ابن حبان والحاكم (نصب الراية ٣/١٠٠)
(٢) غربه الزيلعي رحمه الله بهذا اللفظ ثم نقل عن ابن عمر رضي الله عنهما أن عمر ؓ كان ينهى أن يبيت أحد من وراء العقبة وكان يأمرهم أن يدخلوا منى أخرجه ابن ابي شيبة (كذا في نصب الراية ٣/١٠٠)_

تشريح - دليل سنية المبيت بمنى ۞ دليل دا دی چه رسول الله ﷺ د رمي شپې په منی کې تيرې کړې دي وکه يو حاجي به په منی کې قيام پرېښودلو نو حضرت عمر ؓ به هغه ته زورنه ورکوله

وَلَوْ بَاتَ فِي غَيْرِهَا مُتَعَمِّدًا لَا يَلْزَمُهُ شَيْءٌ عِنْدَنَا او که شپه ئې تيره کړه په بل ځائې کې په قصد سره، نه لازميږي پرې څه شی زموږ په نيز، خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ خلاف ثابت دی د امام شافعي رحمه الله ايه بل ځائې کې شپې تيرولو

تشريح - که يو حاجي د منی نه علاوه په بل ځائې کې شپه تيره کړه نو زموږ په نيز په ده باندې دم واجب نه دی البته د امام شافعي رحمه الله په نيز دم واجبيږي ځکه چې په منی کې شپه کول د دوی په نيز واجب دی

لِأَنَّهُ وَجَبَ لِيَسْهُلَ عَلَيْهِ الرَّمْيُ فِي أَيَّامِهِ ځکه نه واجبيږي چه) دا شپه تيرول په منی کې، و جب ده ددې لپاره چې آسانه شي په ده باندې رمي په خپلو ورځو کې ، فَلَمْ يَكُنْ مِنْ أَفْعَالِ الْحَجِّ فَتَرْكُهُ لَا يُوجِبُ الْجَابِرَ نو نه شوه د فعالو د حج نه (شپه تيرول په منی کې) نو پرېښول ددې نه لازموي نقصان پوره کونکې څيز

تشريح - دليل الاحناف رحمهم الله ۞ زموږ دليل دا دی چه د حاجي لپاره په منی کې شپه تيرول ددې لپاره دی چه د رمي آسانه شي نو معلومه شوه چې په منی کې قيام کول د حج په مناسکو کې نه دی او هرکله چې واجب نه دی نو ددې په پريخودو سره به جابر يعنی نقصان پوره کونکې وينه نه لازميږي

مکې ته سامان لېږل او منی کې ايساريدل

قَالَ (وَيُكْرَهُ أَنْ يُقَدِّمَ الرَّجُلُ ثَقَلَهُ إِلَى مَكَّةَ) فرمائي او مکروه دی چې اولېږي سړی سامان خپل مکې ته وَيُقِيمَ حَتَّى يَرْمِيَ او ايسار شي په منی کې تردې. چې رمي اوکړي لِمَا رُوِيَ أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يَمْنَعُ مِنْهُ وَيُؤَدِّبُ عَلَيْهِ ددې امله چې روايت شوې دی چه حضرت عمر ؓ به منع کوله او زورنه به ئې ورکوله په دې (چه سړې په خپله په منی کې ايسار شي. او سامان مکې ته اولېږي) اوددې امله چې دا عمل به دده زړه بوخت ساتي.

حل اللغة: ① ثقل بوج، د مسافر سامان]

تشريح - تشريح واضح ده

مکې ته په واپسۍ کې مقام محصب کې ايساريدل

وَإِذَا نَفَرَ إِلَى مَكَّةَ نَزَلَ بِالْمُحَصَّبِ) وَهُوَ الأَبْطَحُ وکله چې روان شي مکې ته نو ايسار به شي مقام محصب کې، او د مقام ابطح دی وَهُوَ اسْمُ مَوْضِعٍ قَدْ نَزَلَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ (١) او دا نوم د يو ځائې دی چه ايسار شوې وو په کې رسول الله ﷺ وَكَانَ نُزُولُهُ قَصْدًا هُوَ الأَصَحُّ او وو ايساريدل د هغوی ﷺ په قصد سره، او هم د (جمره) اصح ده حَتَّى يَكُونَ النُّزُولُ بِهِ سُنَّةً تردې چې دی ايساريدل دلته سنت. عَلَى مَا رُوِيَ أَنَّهُ قَالَ لِأَصْحَابِهِ (إِنَّا نَازِلُونَ غَدًا بِالْخَيْفِ به هغه چې روايت نې شوې دی چه نبي ﷺ فرمائيلي ووخپلو صحابو ؓ ته، موږ به ايسار يو صبا ته مقام خيف کې. خَيْفِ بَنِي كِنَانَةَ حَيْثُ تَقَاسَمَ الْمُشْرِكُونَ فِيهِ عَلَى شِرْكِهِمْ) (٢) خيف د بنو کنانه، چې قسمونه خوړلي وو مشرکانو په هغې کې ، په خپل شرك باندې (چه په شرك به ټينګ ولاړ يو او اسلام به نه قبول کوو) يُشِيرُ إِلَى عَهْدِهِمْ عَلَى هِجْرَانِ بَنِي هَاشِمٍ اشاره کوي کوښښ د دوی (مشرکانو) ته په ترك تعلق د بنو هاشم سره، (يعنی د شعب ابی

(١) من حديث ابي هريرة ؓ أخرجه البخاري في المغازي باب ٤٨ ومسلم في الحج رقم (٣٤٣)_
(٢) من حديث أسامه بن زيد ؓ أخرجه البخاري في الجهاد باب ١٨٠ رقم ٣٠٥٨ ومسلم في الحج رقم ٤٣٩ وأبوداود في المناسک باب ٨٦ رقم ٢٠١٠ وابن ماجه في المناسک باب ٢٦ وأحمد في المسند (٢٠٢/٥)_

...سلمانان موده پدوی چه مشرکانو د نبی اکرم ﷺ خاندان سره ترک تعلق کړې وو) فَعَرَفْنَا أَنَّهُ نَزَلَ بِهِ إِرْغَامًا لِلْمُشْرِكِينَ لِيُطِيعَ صُنْعَ اللّٰهِ تَعَالٰى بِهِ نوموړي اوپیژندل چې نبی ﷺ په دې مقام کې ایسارشو لپاره د خودلو مشرکانو ته د الله تعالى احسان په ده (محمد ﷺ) باندې فَصَارَ سُنَّةً كَالرَّمَلِ فِي الطَّوَافِ نو اوګرځيدلو (دا ايساريدل په مقام محصب کې) سنت پشان د رمل په طواف کې

حل لغة: ① تقاسم، تقاسماً: په خپل مینځ کې قسمونه خوړل ② یشیر، اشارة: اشاره کول ③ هجران پرېښودل ④ عرفنا، عرف معرفة (ض): پیژندګلو]

تشریح - محصب د مکې او منی په مینځ کې د یو کنړیجن مقام نوم دې دا مقام د مکې په نسبت منی ته ... نږدې. د دې مقام تاریخی حیثیت دا دې چه کله نبی ﷺ د نبوت دعوی اوکړله اود شرک د بطلان حکم اعلان ئې اوکړلو نو د قریشو ټولې قبيلې په دې مقام محصب کې راجمع شوې. او ټولو په دې خبره قسمونه اوخوړل او وعدې ئې اوکړلې چه د خاندان نبوت یعنی بنوهاشم او بنو مطلب سره بیخی تعلق پرېږدی نه به دوی سره لین دین کولې شی اونه به ورسره خوراك څکاك کولې شی آخر دا چې ابوطالب صاحب ... مسلمانان او بنوهاشم واخستل اودې غر ته لاړو او مشرکانو دغه معاهده اولیکله او په خانه کعبه کې ئې زوړنده کړه درې کاله هم داسې تیر شو او بنوهاشم ته ډیر تکلیفونه ملاؤ شول د الله تعالى پيغمبر ﷺ د وحی په ذریعه خلګو ته خبر ورکړلو چه د معاهدې دغه لیکل وینو (یو ډول چینجی دی) خوړلې دې صرف د الله تعالى نوم به کې پاته دې حضرت ابوطالب کفرانو ته ددې خبر ورکړلو نو هغوی په غصه شو او وې وئیل که ... خبره رښتیا وی نو موږ به تاسو سره تعلقات بحال کړو ابوطالب صاحب ورته د نبی ﷺ په اشاره سره او وئیل که داسې نه وی شوې نو موږ به تاسو ته محمد حواله کړو. آخر دا چې د قریشو سرداران راجمع شو اود خانه کعبې دروازه ئې پرانسته او چه لوظ نامه ئې اوکتله نو د نبی ﷺ خبره سل فیصده ... وه مشرکان ډیر حیران شو مشرکانو خپله وعده پوره کړه اود بنوهاشم سره ئې تعلقات بیل کړل ددې واقعې نه څه موده روسته مکه معظمه فتح شوه اود حجاز په مځکه اسلامی حکومت قائم شو نو نبی ﷺ د حج په موقع په منی کې خپلو صحابوﷺ ته اوفرمائیل چه موږ به صبا ته خیف بنوکنانه کې ایساریږو سود نیصی مطابق نبی ﷺ قصداً هلته کې ایسار شو او اوس دلته ایساریدل سنت شو دا دلته ددې لپاره ایسار شو چه مشرکانو ته دالله تعالى کرونه اوښئی چه پرون په دې مقام باندې ستاسو قبضه وه اونن الله تعالى موږ ته غلبه راکړه نن سهر اګرچه هلته مشرکان نشته خو د مشرکانو په مقابله کې دخپل اوچت مقام اظهار لپاره دې. دلته خامخا ایساریږی لکه څنګه چې په طواف کې رمل نن هم موجود دې. (اګرچه د رمل کولو یو عارضی سبب د امله وو هغه سبب زائله شوې دې خونن هم رمل پاته دې. د دې تفصیل وړاندې تیر شوې دې نو دغه ډول نن هم په مقام محصب کې ایساریدل سنت دی) بهرحال کله چې حاجی د منی نه مکې ته روانیږی نو به مقام محصب کې به ایساریږی.

د طواف صدر حکم

قَالَ: ثُمَّ دَخَلَ مَكَّةَ وَطَافَ بِالْبَيْتِ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ فرمائی بیا به داخل شی مکې ته او طواف به اوکړی د بیت الله نه ... رَمَلَ فِيهَا وَهٰذَا طَوَافُ الصَّدْرِ رمل به نه کوی په دې کې، اودا طواف صدر دې. وَيُسَمّٰى طَوَافَ الْوَدَاعِ ... ئې بلی شی به طواف وداع، اود حج په زمانه کې د بیت الله آخری طواف، (طواف وداع ورته وائی ... آخِرُ عَهْدِهِ بِالْبَيْتِ لِأَنَّهُ يُوَدِّعُ الْبَيْتَ وَيَصْدُرُ بِهِ څکه چې دې رخصتی اخلی د بیت نه، او (طواف صدر ورته وائی ... ئې نه

احلیدل ② لا یرمل، رمل رملاً (ن)، اوږې خوزولو سره څغستل (منډه وهل) ③ یودع، تودیع ④ یصدر، صدرې روانیدل]

تشریح - طواف الصدر بعد الرمی ☸ په منی کې د حج د ټولو افعالو ادا کاوه نه روسته چې حاجی مکې ته د حج نه ... شی نو د بیت الله څخه به اووه چکرې اولګوی او به دې طواف کې به رمل نه کوی دې طواف ته طواف صدر، طواف وداع او (د حج په موسم کې) د ټولونه آخری طواف دې. ددې طواف سوم طواف ... څکه دې چه د طواف د بیت الله نه د واپس کیدو په وخت کې کیږی.

وَهُوَ وَاجِبٌ عِنْدَنَا اودا طواف واجب دې زموږ په نیز

تشریح - المذهبان في حكم طواف الصدر ☸ طواف صدر زموږ په نیز واجب دې

خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ په خلاف د امام شافعی رحمه الله

تشریح - ...د امام شافعی رحمه الله په نیز سنت دې. دامام شافعی رحمه الله دلیل دا دې چه طواف صدر پشان د طواف قدوم دې.

دليله ☸ هم دا وجه ده چه دا دواړه طوافونه آفاقی کوی او مکی ئې نه کوی. حالانکه د حج په واجباتو کې آفاقی او مکی دواړه برابر دی هرکله چې مکی دا دواړه طوافونه نه کوی نو ددې خبرې دلیل دې چه دا دواړه طوافونه واجب نه دی.

لِقَوْلِهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خلاف ثابت دې د امام شافعی رحمه الله څکه رسول الله ﷺ فرمائیلی دی «مَنْ حَجَّ هٰذَا الْبَيْتَ فَلْيَكُنْ آخِرُ عَهْدِهِ بِالْبَيْتِ الطَّوَافُ» چاچه قصد اوکړو ددې بیت نو وی دې آخری عمل دده په بیت ... طواف، (چه طواف دې کوی ددې نه)

تشریح - دليل الاحناف رحمهم الله ☸ زموږ دلیل دا دې چه چه د بیت الله حج اوکړلو نو دده آخری عمل ... چې طواف د بیت الله وی.

وَرَخَّصَ لِلنِّسَاءِ الْحُيَّضِ تَرْكَهُ (۱) او حائضو ښځو ته ئې ددې (د پرېښودو) رخصت ورکړې دې

الاستدلال بحديث رخصة الحيض ☸ ① او حائضو ښځوته ئې رخصت ورکړې دې یعنی د حائضو اونفساء ښځو لپاره د طواف صدر نه بغیر تلل جائز دی په دې. حدیث کې «فَلْيَكُنْ» امر دې او چه قرینه صارفه نه دی نو امر لپاره د وجوب وی نو ثابته شوه چې طواف صدر واجب دې ② دویمه وجه دا ده چه نبی ﷺ حائضو ښځو ته حکم ورکړې وو. چه دوی بغیر د طواف صدر نه لاړې شی. دا هم د وجوب دلیل دې ګنی د رخصت د تخصیص به بیا څه فائده وی. (که طواف صدر واجب نه وو نو نبی ﷺ به ورته ولې وئیل چه زه خیر دې تاسو دا طواف مه کوئ. هغوی به په خپله د طواف کاوه نه بغیر روانې شوې وې)

إِلَّا عَلٰى أَهْلِ مَكَّةَ لِأَنَّهُمْ لَا يَصْدُرُونَ وَلَا يُوَدِّعُونَ خو په اهل مکه باندې دا طواف نشته څکه چې دوی به ددې نه ... خی او نه رخصتیږی

تشریح - صاحب د قدوری فرمائی چې د مکې په خلګو طواف صدر واجب نه دې څکه چې د مکې وسیدونکی نه خو چرته روانیږی او نه بیت الله ته وداع وائی

قَالَ: وَلَا رَمَلَ فِيهِ لِمَا بَيَّنَّا أَنَّهُ شُرِعَ مَرَّةً وَاحِدَةً اورمل به نه کوی به دې کې د امه دهغه دلیل چې موږ بیان کړو چه د مشروع شوې دې یو ځل،

تشریح - په دې طواف کې رمل څکه نشته چې رمل صرف یو ځل مشروع دې او هغه ئې په طواف قدوم یا طواف زیارت کې کړې دې څکه اوس د دوباره کاوه څه اړتیا نشته

(۱) من حدیث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه البخاری فی الحیض باب ۶ ومسلم فی الحج رقم ۳۷۹ وأبوداود فی المناسک باب ۸۳ والنسائی فی الصیام باب ۶۴ وابن ماجه فی المناسک باب ۸۲)_

وَيُصَلِّي رَكْعَتَي الطَّوَافِ بَعْدَهُ لِمَا قَدَّمْنَا اولمونځ به کوي دوې [دوه] رکعته روسته ددې (طواف) نه، د امله د هغه دلیل نه کوم چې مور وړاندې بیان کړې دې

تشریح - جو دا ده چې د طواف صدر نه روسته دې د طواف دوې [دوه] رکعته اوکړي ځکه چې په اول باب کې تیر شوی دی چې هر طواف په دوې [دوه] رکعتو پوره کیږي که فرض طواف وي او که غیر فرض وي

د زمزم اوبه څکل

ثُمَّ يَأْتِي زَمْزَمَ فَيَشْرَبُ مِنْ مَائِهَا) او را به شي زمزم ته، او اوبه څکي د اوبو ددې نه، لِمَا رُوِيَ (أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ اسْتَقَى دَلْوًا بِنَفْسِهِ فَشَرِبَ مِنْهُ ددې امله چې روایت شوې دې چه نبي ﷺ راوویستله یوه سلوغه په حپله، او څکل ئې اوکړلو دهغې نه، ثُمَّ أَفْرَغَ بَاقِي الدَّلْوِ فِي الْبِئْرِ (١) بیا ئې راواړوله پاتې سلواغه په کوهي کې

حل اللغة° ① استقى، استقاء: اوبه اخستل ② دلواً: ډولچه ③ شربه شرباً (س): څښل ④ افرغ، فراغاً: اچول، راړول]

تشریح:- واضح ده.

ملتزم پورې انغښتل او چوکاټ ښکلول

وَيُسْتَحَبُّ أَنْ يَأْتِيَ الْبَابَ وَيُقَبِّلَ الْعَتَبَةَ ومستحب دی چې راشي دروازې ته او ښکل کړي چوکاټ (د بیت الله دروازې) (ثُمَّ يَأْتِي الْمُلْتَزَمَ، وَهُوَ مَا بَيْنَ الْحَجَرِ إِلَى الْبَابِ ورابه شي مقام ملتزم ته، او دا هغه ځاې دې چې په مینځ د حجر اسود او دروازې کې دې، فَيَضَعُ صَدْرَهُ وَوَجْهَهُ عَلَيْهِ وَيَتَشَبَّثُ بِالْأَسْتَارِ سَاعَةً ومخ خپل، په دې (ملتزم) باندې او اونښلي په پردو (د خانه کعبې) پورې څه وخته پورې، ثُمَّ يَعُودُ إِلَى أَهْلِهِ) بیا به واپس شي خپل اهل وعیال ته، هَكَذَا رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فَعَلَ بِالْمُلْتَزَمِ ذَلِكَ ( ) هم دغه ډول روایت شوې دې چه نبي ﷺ کړي وو د ملتزم سره،

حل اللغة° ① يقبل، تقبيلاً: خله ورکول ② عتبة: چوکاټ ③ فيضع، وضع وضعاً (ف): ساتل ④ يتشبث، تشبثاً: راتاویدل، اینختل ⑤ متباكياً: ژړیدونکې ⑥ متحسراً: حسرت کونکې ⑦ يخرج، خروجاً (ن): وتل]

تشریح - تقبيل العتبة والتزام الملتزم ۞ صاحب قدوري رحمه الله فرمائي چه د واپسۍ په وخت کې مستحب دي چه حاجي د خانه کعبې دروازې ته لاړ شي، او دهغې چوکاټ ښکل کړي، او ملتزم (کوم چې د حجراسود نه تر دروازې د کعبې پورې دې،) باندې خپله سینه او مخ اولګوي، او د کعبې په پردو پورې اونښلي، او بیا خپل وطن ته واپس شي، ځکه چې په دې سې کاوه کې د رسول هاشمي اتباع ده

قَالُوا: وَيَنْبَغِي أَنْ يَنْصَرِفَ وَهُوَ يَمْشِي وَرَاءَهُ وَوَجْهُهُ إِلَى الْبَيْتِ علمانو رحمهم الله فرمائیلي دي او مناسب دي چې راواپس شي او راروان وي په شا باندې، او مخ دده وي حنه کعبې ته، مُتَبَاكِيًا مُتَحَسِّرًا عَلَى فِرَاقِ الْبَيْتِ ژړا کونکې وي افسوس کونکې وي په پریخودو د بیت الله حَتَّى يَخْرُجَ مِنَ الْمَسْجِدِ فَهَذَا بَيَانُ تَمَامِ الْحَجِّ. تر دې چې اووځي د جمات نه، نو دا بیان د پوره حج وو

تشریح:- د بعضې عالمانو رحمهم الله خیال دې چه د بیت الله نه رخصتیږي نو به ئې دې. راځي چه مخ ئې حنه کعبې ته وي او د بیت الله نه جدائي باندې د افسوس اظهار کوي اوسترګې ئې داونښکو ډکې وي هم په دې طریقه دې د مسجد حرام نه رابهر شي، تر دې. ځای پورې د حج پوره طریقه بیان شوه.

(١) من حديث عطاء أخرجه ابن سعد في الطبقات في باب حجة النبي ﷺ (١٣١/١)_

(٢) من حديث عمرو بن شعيب عن أبيه شعيب ﷺ أخرجه أبوداود في سننه في المناسک باب ٥٤ رقم ١٨٩٩ وابن ماجه في المناسک رقم ٢٩٦٢)_

د محرم مکې ته د داخلیدو نه بغیر عرفات ته تلل

فَصْلٌ فَإِنْ لَمْ يَدْخُلِ الْمُحْرِمُ مَكَّةَ وَتَوَجَّهَ إِلَى عَرَفَاتٍ فصل او که داخل نشو محرم مکې ته ولاړو عرفات ته وَوَقَفَ بِهَا عَلَى مَا بَيَّنَّا سَقَطَ عَنْهُ طَوَافُ الْقُدُومِ او وقوف ئې اوکړو په هغې کې په هغه طریقه چې مور بیان کړې ده نو ساقط شو دده نه طواف قدوم،

تشریح - جواز التوجه الى عرفات من غير دخول مكة ۞ په دې فصل کې دخو متفرقو مسئلو ذکر دې. لومړی مسئله دا ده چه محرم مکې ته د داخلیدو نه بغیر نیغ عرفات ته لاړ شي او هلته په هغه طریقه وقوف وکړي کومه چې شریعت بیان کړې ده نو دده د ذمې نه طواف قدوم ساقط شو

لِأَنَّهُ شُرِعَ فِي ابْتِدَاءِ الْحَجِّ عَلَى وَجْهٍ يَتَرَتَّبُ عَلَيْهِ سَائِرُ الْأَفْعَالِ ځکه چې دا (طواف قدوم) مشروع شوې دې په ابتداء د حج کې په هغه طریقه چې مرتب کیږي په هغې باندې وارہ احکام (د حج) فَلَا يَكُونُ الْإِتْيَانُ بِهِ عَلَى غَيْرِ ذَلِكَ الْوَجْهِ سُنَّةً نو نه به وي راتګ کول دې (طواف قدوم) ته په غیر د هغه طریقه، کومه چې مشروع ده یعنی چې د احرام نه روسته مکې ته داخل شي نو بیا به طواف قدوم کوي او په دې طریقه کې چونکه مکې ته داخیدل نشته، نو طواف قدوم هم) سنت نه دې.

تشریح - دلیله ۞ ځکه چې طواف قدوم په اول د حج کې په دې سې طریقه باندې مشروع دې چه د حج ټول و احکام په دې باندې مرتب دي نو ددې طریقې نه علاوه په بله طریقه به طواف قدوم سنت نه وي

وَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ بِتَرْكِهِ لِأَنَّهُ سُنَّةٌ وَبِتَرْكِ السُّنَّةِ لَا يَجِبُ الْجَابِرُ او نشته څه شي په ده باندې په پریخودو ددې (طواف قدوم) ځکه چې دا سنت دې. او په پریخودو د سنت نه واجبیږي د نقصان پوره کونکې څیز

تشریح - عدم وجوب شئ بتركه ۞ او د طواف قدوم په پریخودو په ده باندې دم وغیره نه واجبیږي ځکه چې طواف قدوم سنت دې. او د سنت په پریخودو نقصان پوره کونکې شی نه واجبیږي.

د وقوف عرفه وخت

وَمَنْ أَدْرَكَ الْوُقُوفَ بِعَرَفَةَ مَا بَيْنَ زَوَالِ الشَّمْسِ مِنْ يَوْمِهَا او چا چه رالاندې کړو وقوف په (ورځ) د عرفې په مینځ د زوال د لمر هم په دغه ورځ (چه نهمه د ذوالحجې ده) إِلَى طُلُوعِ الْفَجْرِ مِنْ يَوْمِ النَّحْرِ فَقَدْ أَدْرَكَ الْحَجَّ تر سهار د ورځې د اختر پورې، نو ده رالاندې کړلو حج، فَأَوَّلُ وَقْتِ الْوُقُوفِ بَعْدَ الزَّوَالِ عِنْدَنَا نو اول وخت د وقوف روسته د زوال نه دې په نیز زمونږ،

حل اللغة° ① ادرکه: موندل ② فات، فوتاً (ن): فوت کیدل]

تشریح - په دې اړه کې اختلاف دې چه د وقوف عرفات وخت د کله نه پیل کیږي نو زمونږ په نیز د عرفې په ورځ د لمر د زوال نه روسته پیل کیږي. نو که یو حاجي د نمر د زوال نه روسته تر د یوم النحر د سهار راختو پورې په کوم وخت کې هم وقوف وکړلو نو دده حج ادا شو

لِمَا رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَقَفَ بَعْدَ الزَّوَالِ (١) ددې امله چې روایت شوې دې چه نبي ﷺ وقوف کړې وو پس د زواله، وَهَذَا بَيَانُ أَوَّلِ الْوَقْتِ او دا بیان د اول وخت دې وَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ مَنْ أَدْرَكَ عَرَفَةَ بِلَيْلٍ فَقَدْ أَدْرَكَ الْحَجَّ او فرمائیلي دي نبي ﷺ چا چه رالاندې کړه عرفه په شپه کې نو ده رالاندې کړلو حج، وَمَنْ فَاتَهُ عَرَفَةُ بِلَيْلٍ فَقَدْ فَاتَهُ الْحَجُّ (١) او چه د چا نه فوت شوه عرفه په شپه کې (هم) نو بیشکه فوت شو دده نه حج "وَهَذَا بَيَانُ آخِرِ الْوَقْتِ نو دا بیان د آخر وخت دې

(١) تقدم تخريجه في حديث جابر ﷺ)

تشریح - دلائله ﴿ دلیل دادي ① چه نبی ﷺ د زوال نه روسته وقوف کړې وو ددې حدیث نه د وقوف اول وخت معلوم شو ② دوهم حدیث کې دی چه نبی ﷺ فرمائیلی دی چې چې په شپه کې وقوف د عرفات راالاندې کړو نوده حج رالاندې کړلو اوچا چې په شپه کې هم وقوف عرفات لاندې نکړلو نوده نه حج فوت شو په دې حدیث کې د وقوف عرفات د آخری وخت بیان دې ددې دواړو حدیثونو نه معلومه شوه چه د وقوف عرفات وخت د عرفې په ورځ د زوال نه روسته بیل کیږی اود یوم النحر د سهر راختلو نه وړاندې پورې دی

وَمَالِكٌ رَحِمَهُ اللَّهُ إِنْ كَانَ يَقُولُ: إِنَّ أَوَّلَ وَقْتِهِ بَعْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ أَوْ بَعْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ او امام مالك اګرچه دا فرمائی چه بیشکه اول وخت د دې. (وقوف په عرفه) روسته د راختلو د سهار دې. (په نهمه ذوالحجه) ویا روسته د راختلو د نمر دې (په نهمه ذوالحجه)

تشریح - خلاف مالک ﴿ د امام مالک رحمه الله قول دا دې چه د وقوف عرفات وخت د عرفې په ورځ د سهر راختو نه د لمر راختو نه روسته بیل کیږی.

ادلیله ﴿ د امام مالک رحمه الله دلیل دا حدیث دې. ﴿الحج عرفة فمن وقف بعرفة ساعة من لیل أو نهار فقد تم حجه﴾ یعنی د رسول الله ﷺ ارشاد دې د حج نوم عرفه ده. نوچا چې د ورځې یا د شپې په څه برخه کې د لږ وخت لپاره قیام اوکړلو. نوده حج پوره شو په حدیث کې د ﴿نهار﴾ لفظ راغلے دې. او ﴿نهار﴾ د لمر راختلو نه پیل کیږی.

فَهُوَ مَحْجُوجٌ عَلَيْهِ بِمَا رَوَيْنَا نو په هغه باندې حجت کیږی په هغه حدیث کوم چې موږ روایت کړلو

تشریح - الحجة علی مالک رحمه الله ﴿ خود امام مالک رحمه الله خلاف د نبی ﷺ عمل حجت دې ځکه چې نبی ﷺ د زوال نه روسته وقوف کړې وو. که د زوال نه وړاندې هم د وقوف وخت وو. نو نبی ﷺ به خامخا د هغې بیان کړې وو.

د زوال نه روسته لږغوندې وقوف عرفات کول

ثُمَّ إِذَا وَقَفَ بَعْدَ الزَّوَالِ وَأَفَاضَ مِنْ سَاعَتِهِ أَجْزَأَهُ) عِنْدَنَا بیا چې کله وقوف اوکړی روسته د زواله، او روان شی هم په هغه وخت کې، جائز دی ده لره په نیز زمونږ.

حل اللغة ① تم، تماماً (ض) پوره کیدل]

تشریح:- المذهبان في اقل وقت الوقوف ﴿ مسئله دا ده ① چه زموږ په نیز که د عرفې په ورځ د لمر د زوال نه روسته لږ ساعت لپاره وقوف اوکړی. اوبیا روان شی. نو جائز ده.

لِأَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرَهُ بِكَلِمَةِ ځکه چې نبی ﷺ (وقوف عرفت) ذکر کړې دې په کلمه د «او» ذکر کړې ده أَوْ فَإِنَّهُ قَالَ الْحَجُّ عَرَفَةُ فَمَنْ وَقَفَ بِعَرَفَةَ سَاعَةً مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ[2] ځکه چې فرمائیلي ئې دی چا چې وقوف اوکړو په عرفت یو ساعت د شپې یا د ورځې نو پوره شو حج دده، وَهِيَ كَلِمَةُ التَّخْيِيرِ اودا کلمه د خیر ده

[1] من حدیث عبدالرحمن بن یعمر الدیلمی ﷺ أخرجه أبوداود في الحج باب ٦٨ رقم ١٩٣٩ والترمذی في الحج باب ٥٧ رقم ٨٨٩ والنسائی في المناسک باب فرض الوقوف بعرفة وابن ماجه في المناسک باب ٥٧ رقم ٣٠١٥)۔

[2] قال الزیلعی رحمه الله فیه حدیث عروة بن المضرس من شهد صلاتنا هذه ووقف معنا حتی ندفع فقد وقف بعرفة قبل ذلک لیلاً او نهاراً فقد تم حجه وقضی تفثه أخرجه أبوداود في المناسک باب ٦٨ رقم ١٩٥٠ والترمذی في الحج باب ٥٧ رقم ٨٩١ والنسائی في المناسک باب فیمن لم یدرک صلاة الصبح مع الإمام بمزدلفة وابن ماجه في المناسک باب ٥٧ رقم (٣٠١٦)۔

تشریح:- دلیل الاحناف رحمهم الله ﴿ زمونږ دلیل دا دې چه رسول الله ﷺ فرمائیلی دی ﴿الحج عرفة فمن وقف بعرفة ساعة من لیل أو نهار فقد تم حجه﴾ په دې حدیث کې کلمه د «او» د اختیار لپاره ده یعنی که وقوف په ورځ کې وکړی اوکه په شپه کې په دواړو صورتونو کې حج پوره کیږی نومعلومه شوه چه د وقوف لپاره ورځ شرط ده ونه شپه هم دا حدیث د امام مالک رحمه الله خلاف حجت دې

وَقَالَ مَالِكٌ: لَا يُجْزِئُهُ إِلَّا أَنْ يَقِفَ فِي الْيَوْمِ وَجُزْءٍ مِنَ اللَّيْلِ او فرمائی امام مالک رحمه الله نه دې جائز ده لره (لږغوندې وقوف) مګر دا چې اودریږی ورځ اوپه یوه برخه د شپه کې.

تشریح:- امام مالک رحمه الله فرمائی چه ورځ اود شپې څه برخه کې وقوف ضروری دې ګویا د امام مالک رحمه الله په نیز د عرفه په ورځ د غروب نه روسته روانیدل ضروری دی.

ادلیل مالک رحمه الله ﴿ دامام مالک رحمه الله مستدل دا حدیث دې ﴿من أدرک عرفة بلیل فقد أدرک الحج ومن فاته عرفة بلیل فقد فاته الحج﴾ په دې. حدیث کې د وقوف عرفات دارومدار په شپه دې ددې امله امام مالک رحمه الله فرمائی، چه د شپې په یوه برخه کې وقوف ضروری دې.

وَلَكِنَّ الْحُجَّةَ عَلَيْهِ مَا رَوَيْنَاهُ خو حجت په هغوی باندې هغه حدیث دې کوم چې موږ روایت کړې دې

تشریح - الجواب من مستدل مالک رحمه الله ﴿ امام مالک رحمه الله چې کوم حدیث په استدلال کې پیش کړې دې په هغې کې د ﴿بلیل﴾ لفظ زیادت غیرمشهور دې. مشهور صرف دومره ده چه ﴿من أدرک عرفة فقد أدرک الحج ومن فاته عرفة فقد فاته الحج﴾ نو دا حدیث د امام مالک رحمه الله مستدل نشی جوړیدې.

دخوب یا بیهوشۍ په حالت کې وقوف عرفات

وَمَنِ اجْتَازَ بِعَرَفَاتٍ نَائِمًا أَوْ مُغْمًى عَلَيْهِ وڅوک چې تیرشو د عرفات نه په حالت خوب یا بیهوشۍ کې أَوْ لَا يَعْلَمُ أَنَّهَا عَرَفَاتٌ جَازَ یا دې نه پوهیدلو چې دا عرفات دي نوجائزدې ورله د وقوف (عرفت) نه عَنِ الْوُقُوفِ ځکه چې کوم شی رکن وو هغه موجود شو لِأَنَّ مَا هُوَ الرُّكْنُ قَدْ وُجِدَ وَهُوَ الْوُقُوفُ او به منتفي کیږی هغه په بیهوشۍ وخوب سره، وَلَا يَمْتَنِعُ ذَلِكَ بِالْإِغْمَاءِ وَالنَّوْمِ كَرُكْنِ الصَّوْمِ پشان د رکن د روژې (چه روژه وی و وده وی بوهم دده روژه صحیح ده)

حل اللغة ① اجتاز، اجتیازاً تیریدل ② مغمی علیه په چا چې بې هوشی راشی ③ وجد، وجداناً من موندل ④ لا یمتنع، امتنع، امتناعاً مانع کیدونکې]

تشریح - صورت د مسئلې دا دې چه حاجی په حالت د خوب یا بیهوشۍ کې د عرفې په ورځ د عرفات نه تیرشی یده ته دا پته اونه لګی چه د کوم ځائې نه زه تیریږم دا عرفت دې یه دې دړې و په صورتونو کې وقوف عرفات ادا شو ځکه چې وقوف عرفات د حج رکن دې اوهغه موجود شو پاتې شوخوب او بیهوشی سو دا د وقوف سره منفی نه دی. لکه څنګه چې یوکس د سهار نه د روژې نیت اوکړلو اوبیا ټوله ورځ ویده (وده) یا بیهوشه وو نو دده روژه دا شوه

بِخِلَافِ الصَّلَاةِ په خلاف د مانځه، لِأَنَّهَا لَا تَبْقَى مَعَ الْإِغْمَاءِ ځکه چې دا (مونځ) نه پاتې کیږی سره د بیهوشۍ. وَالْجَهْلُ يُخِلُّ بِالنِّيَّةِ وَهِيَ لَيْسَتْ بِشَرْطٍ لِكُلِّ رُكْنٍ اوجهل خلل راولی په نیت کې، اودا (نیت) شرط نه دې د هر رکن دپاره

تشریح:- په خلاف د لمانځه ځکه چې لمونځ د بیهوشۍ سره په نه پاتې کیږی اوپاتې شوه داخبره چې عرفت نه پیژنی نو دا خبره په نیت کې خلل پیدا کوی. یعنی چې دکوم شی نیت نه وی. نو هغه معتبر نه وی خو دا خبره ده چه د هر رکن لپاره نیت شرط نه دې. نو د وقوف لپاره هم نیت شرط نه دې اوهرکله چې نیت شرط شو نو چه عرفت نه پیژنی. او تیرشی. نو دا هم څه ضرر نه رسوی.

د بېهوشۍ په حالت کې ځانته احرام اچول اووقوف عرفات پرې کول

وَمَنْ أُغْمِيَ عَلَيْهِ فَأَهَلَّ عَنْهُ رُفَقَاؤُهُ جَازَ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ (١) او که راغله په چا باندې بيهوشي او دده د ارخ دده ملګرو تلبيه اووئيله نو جائزدی په نيز د امام ابوحنيفه رحمه الله (وَقَالَا: لَا يَجُوزُ) او فرمائی صاحبين رحمهما الله نه دی جائز

حل اللغة: ① رفقاء انډيوال ② امر، امرا: حکم ورکول ③ فاحرم، احرم احرامًا احرام تړل ④ افاق، افاقة په هوش کې راتګ، اف نه کيدل ⑤ استيقظ، استيقاظًا بيداريدل ⑥ رُفقة انډيوال کيدل ⑦ استعان، استعانة امداد غوښتل ⑧ يعجز، عجزًا (ض). عاجز کيدل، توان نه لرل]

تشريح - صورتِ مسئلة ◉ صورت د مسئلې دا دې چه په يوکس باندې بيهوشي راغله، اودده د ارخه دده د سفر پر انډيوالان احرام اوتړلو نود امام بوحنيفه رحمه الله په نيزجائزده په دې طريقه چې د سفرد انډيوالان احرام په خپله دده لپاره اصل دي اود بيهوشه د ارخه د نيابت په طور دي اوصاحبين رحمهما الله فرمائي چه دا جائز نه ده

وَلَوْ أَمَرَ إِنْسَانًا بِأَنْ يُحْرِمَ عَنْهُ إِذَا أُغْمِيَ عَلَيْهِ أَوْنَامَ او که حکم اوکړی يو انسان ته چې احرام اوتړی ده له، په کوم وخت کې چې بيهوشي راشی په ده باندې، اويا ويده (اوده) کيږی. فَأَحْرَمَ الْمَأْمُورُ عَنْهُ صَحَّ بِالْإِجْمَاعِ، نو احرام اوتړلو هغه چا چې حکم ورته شوی وی صحيح دی په اجماع سره، حَتَّى إِذَا أَفَاقَ أَوِ اسْتَيْقَظَ وَأَتَى بِأَفْعَالِ الْحَجِّ جَازَ تر دې که رابيدار شی، يا دخوب نه راپاسی، اوادا کړی افعال د حج جائزدی

تشريح - دوهم صورت دا دې چه يوکس خپل انډيوالان ته حکم اوکړلو. که زه بيهوشه شوم يا ويده (وده) شوم نو زما د ارخه احرام اوتړه نوچاته چې ئې حکم کړې وو هغه دده د ارخه احرام اوتړلو. نود احنافو رحمهم الله په اتفق سره دا جائز دې تردې چې کله هغه حکم کونکې د بيهوشۍ نه بيدار شي يا د خوب نه راويښ شي اوده د حج احکام اداکړل نود نوی احرام نه بغيرجائز دی

لَهُمَا أَنَّهُ لَمْ يُحْرِمْ بِنَفْسِهِ وَلَا أَذِنَ لِغَيْرِهِ بِهِ د صاحبينو رحمهما الله لپاره دليل دا دې چه ده نه پخپله حرام تړلې دې ونه ئې حکم کړې دې بل چاته، په احرام (تړلو) سره. وَهَذَا لِأَنَّهُ لَمْ يُصَرِّحْ بِالْإِذْنِ وَالدَّلَالَةُ تَقِفُ عَلَى الْعِلْمِ او دا اجازت ځکه دې چې ده تصريح نه ده کړې په اجزت سره. وَجَوَازُ الْإِذْنِ بِهِ لَا يَعْرِفُهُ كَثِيرٌ مِنَ الْفُقَهَاءِ فَكَيْفَ يَعْرِفُهُ الْعَوَامُّ او جواز د اجزت په احرام سره نه پيژنی دا (جواز) ډير د فقهاؤ رحمهم الله ځنی، نوځه رنګه به ئې وپيژنی عام خلګ. "
بِخِلَافِ مَا إِذَا أَمَرَ غَيْرَهُ بِذَلِكَ صَرِيحًا په خلاف دهغه صورت چې حکم اوکړی بل ته، په دې (احرام تړلو سره، په صراحت سره،

تشريح - دليل الصاحبين رحمهما الله ◉ په مختلف فيه مسئله کې د صاحبينو رحمهما الله دلېل دا دې چه دې کس نه حو به خپله احرام تړلې دې اونه ئې بل ته حکم کړې دې چه په خپله ئې احرام نه دې تړلې دا خبره خو ښکاره ده پاتې شوه بل صورت چې بل چاته ئې هم اجازت نه دې ورکړې ځکه اجازت خو يا صرحتًا وی اويا دلالة وی دريم څه صورت نشه اودلته دواړه قسمه اجازت نشته اود صريحی اجازت خو ښکاره مفقود کيدل دی ځکه چې ده به سکاره الفاظوکې څوك خپل نائب نه دې جوړ کړې اودلالة اجازت ځکه نشته چه دلالت په علم موقوف وی يعنی چې دا مسئله معلومه وی چه د احرام تړلو لپاره په اجازت ورکولوسره احرام تړلې کېږی اودا مسئله ډيرو فقهاؤ ته نه ده معلومه، نولاپاتې عوام اوهرکله چې ورته د اجزت د جواز علم نه وی نودلالة اجزت هم موجود نشو اوهرکله چې نه صراحة اجزت شته اونه دلالةً نوګويا چې هډو د احرام تړلو اجازت موجود شوې نه دې اوهرکله چې دده د ارخه اجزت نشته نود نيابت په طور به د بل د ارخه دده

(١) القول الراجح هو هذا قول ابي حنيفه رحمه الله كذا في فتح القدير (٢٠٤|٢) ورد المحتار (٢٠٠|٢) والبحر الرائق (٣٤٩|٢) نقلا عن القول الراجح (٢١٣|١)_

لپاره احرام تړل ځنګه معتبر شی حاصل دا چې په دې صورت کې احرام تړل نه اصلاً موجود شوی دی او نه نيابةً، نودا کس محرم شمارلې هم نشي اود ده د ارخه دبل کس احرام تړل نه هم شرعی ښيك نه وی په خلاف دهغه صورت چې ده بل ته د خپل ارخه د احرام تړلو حکم کړې وی ځکه چې په دې صورت کې حرب موجود شوې دې نوپه دې صورت کې به دده د نائب د ارخه احرام تړل جائز وی

وَلَهُ أَنَّهُ لَمَّا عَاقَدَهُمْ عَقْدَ الرُّفْقَةِ فَقَدِ اسْتَعَانَ بِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ او د امام ابوحنيفه رحمه الله لپاره دليل دا دې چه ده کله معاهده اوکړه دوی سره معاهده د ملګرتيا نويقيناً ده کومك وغوښتلو په هريوکس د دوی نه. فِيمَا يَعْجِزُ عَنْ مُبَاشَرَتِهِ بِنَفْسِهِ په هغه کرکې چې عاجز وی دې د کوو د هغې نه په خپله. وَالْإِحْرَامُ هُوَ الْمَقْصُودُ بِهَذَا السَّفَرِ او هم احرام مقصود دې په دې سفرکې . فَكَانَ الْإِذْنُ بِهِ ثَابِتًا دَلَالَةً نو شو اجزت په دې سره ثابت دلالة

تشريح - دليل ابی حنيفة رحمه الله ◉ دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې چه هرکله دده د سفرملګرو سره د سفر کوو پروګرام برابرکړلو نود سفر په ملګرو کې دهريوکس نه ده په هغه کرکې کومك وغوښتلو دکوم کر د کوو نه چې دې عاجز شی اود حج په سفر کې مقصودی شی احرام تړل دې اود بيهوشۍ د امله دې د هغې نه عاجز هم دې نولکه چې ده د احرام په تړلو کې دخپلو ملګرو نه دلالة کومك غوښتې دې نودلالة د احرام تړلو اجزت موجود شو

وَالْعِلْمُ ثَابِتٌ نَظَرًا إِلَى الدَّلِيلِ وَالْحُكْمُ يُدَارُ عَلَيْهِ او علم ثابت دې په نظرکولوسره دليل ته، ود حکم مدار په دلیل وی

تشريح - الجواب من دليل الصاحبين رحمهما الله ◉ پاتې شوه دا خبره چې دلالت په علم موقوف وی نوموروابو چه دليل ته په نظر کاوه سره علم ثابت دې يعنی دده په هرکار کې کومك غوښتل ددې خبرې دليل دې چه ده ته ددې د جواز علم شته بهرحال دليل ته په نظرسره علم حاصل دې اود حکم مدار په دليل سره وی نوښه شوه چې ده ته علم حاصل دې اوچه علم حاصل دې نودلالةً اجزت هم حاصل شو

د ښځې اود سړي په احکامو کې فرق

قال (وَالْمَرْأَةُ فِي جَمِيعِ ذَلِكَ كَالرَّجُلِ) لِأَنَّهَا مُخَاطَبَةٌ فرمائی اوښځه په دې ټولو حکامو کې پشان د سړي ده ځکه چې ښځه هم د سړو پشان د شرعی احکامو مخاطبه ده.

حل اللغة: ① لاتكشف، كشف، كشفًا (ض). كولې وول ② سدلت، سدل سدلاً (ن، ض. کپړې زوړندول ③ جفته، جافه جوفًا. جلا ساتل، کولې و ساتل ④ استظلال: سورې غوښتل ⑤ يستر، استر، سترًا (ن). پواره ⑥ نهى، نهيًا بندول، منع کول ⑦ تلبس، لبسًا (س). اغوستل ⑧ مخيط ګنډلې شوې ⑨ مماسة بدن سره نښليدل]

تشريح - تسوية الرجل والمراة في احكام الحج ◉ صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی چه ښځه دحج په ټولواحکامو کې د سړو پشان ده، ځکه چې د الله تعالی خطاب [حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا] ښځو اوسړو ټولو ته که دې نوکوم کرونه چې سړي کوی هغه به ښځه هم کوی سوې د يو څو ځيزونو نه،

غَيْرَ أَنَّهَا لَا تَكْشِفُ رَأْسَهَا) لِأَنَّهُ عَوْرَةٌ (وَتَكْشِفُ وَجْهَهَا) البته دا چې د به نه ښكاره کوی سرچپل، ځکه چې د عورت دې، اوښکاره کوی به مخ خپل

تشريح - عدم تغطية وجهها ◉ مثلاً دښځې لپاره د سرښکاره کول جائز نه دی ځکه چې دښځې سر هم عورت دې يعنی واجب الستر دې، بلکه ښځه به خپل مخ ښکاره ساتی.

بِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ إِحْرَامُ الْمَرْأَةِ فِي وَجْهِهَا } (١) د امله د قول د نبی ﷺ نه، چه احرام د ښځې ددې په مخ کې

(١) تقدم تخريجه في باب الإحرام)_

دي ‌(وَلَوْسَدَلَتْ شَيْئًا عَلٰى وَجْهِهَا وَجَافَتْهُ عَنْهُ جَازَ) اوکه دي څه شی رازوړند کړلو په مخ باندې او لرې ئې اوساتو د مخ نه نوجائز ده) هٰكَذَارُوِيَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا هم دغه ډول روایت شوې دې د حضرت عائشې رضي الله عنها نه.

تشریح - دلائله ﴿ځکه چې په حدیث کې دی چه د ښځې احرام ددې په مخ کښې وی البته دا که ښځې په جبل مخ بندې کیږه یې بل څه شی زوړند کړلو اوهغه ئې د مخ نه حلا اوساتلو نوجائز ده

(وَلِأَنَّهُ بِمَنْزِلَةِ الْإِسْتِظْلَالِ بِالْمَحْمِلِ) اوځکه چې دا د کجاوې نه د سیوری حاصلولو په مرتبه کې دې

تشریح - او دوهم دلیل دا دې چه داک لی وغیره زوړندول په کجاوې سره سیوری حاصلولو سره مشابه شو اود کجاوې نه سیوری حاصلول جائزدي نودغه ډول په دې سره هم سیوری حاصلول جائز شو

(وَلَا تَرْفَعُ صَوْتَهَا بِالتَّلْبِيَةِ لِمَا فِيهِ مِنَ الْفِتْنَةِ) اوښځه به په تلبیه کې خپل آواز نه اوچتوی.ځکه چې په دې کې فتنه ده (وَلَا تَرْمُلُ وَلَا تَسْعَى بَيْنَ الْمِيلَيْنِ) و رمل به نه کوی او په منډه به نه وهی په مینځ د میلین اخضرین کې، لِأَنَّهُ مُخِلٌّ بِسَتْرِ الْعَوْرَةِ ځکه چې دا خلل راولی په پټولو د عورت کې،

تشریح - عدم رفع الصوت بالتلبية والرمل والسعي ﴿اوښځه به د تلبیه ویلو په مهال کسې اوار نه اوچتوی ځکه چې د آواز په اوچتولو کې د فتنې ویره ده اوپه طواف کښې به رمل نه کوی. ود میلین اخضرین په مینځ کې به منډه نه وهی ځکه چې دا دواړه شی (څیزونه) د عورت په پټولو کې خلل پیدا کوی

(وَلَا تَحْلِقُ وَلٰكِنْ تُقَصِّرُ) اوښځه به ویښته نه خروی البته قصر به کوی. لِمَا رُوِيَ {أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ نَهَى النِّسَاءَ عَنِ الْحَلْقِ ددې امله چې روایت شوې دې چه نبی ﷺ منع کړې وې زنانه د خرائیلو نه اوحکم ئې کړې وو دوی ته د قصر کولو وَأَمَرَهُنَّ بِالتَّقْصِيرِ) وَلِأَنَّ حَلْقَ الشَّعْرِ فِي حَقِّهَا مُثْلَةٌ كَحَلْقِ اللِّحْيَةِ فِي حَقِّ الرَّجُلِ اوځکه چې خرئیل د سر ددې په حق کې ،پشان د ږیرې خرائیلودی په حق د سړو کې،

تشریح - عدم الحلق ﴿اوښځې به سرنه خروني ،بلکه قصربه کوی

[1] دلائله ﴿ځکه چې دالله تعالیٰ رسول ﷺ ښځې حلق نه منع کړې دی.اود قصرحکم ئې ورته کړې دې ② دوهم دلیل دا دې چه دښځو په حق کښې حلق مثله یعنی ممنوع حده پورې د شکل خرابول دی لکه ځکه چې د سړو لپاره د ږیرې خرائیل مثله ده.

(وَتَلْبَسُ مِنَ الْمَخِيطِ مَا بَدَا لَهَا) لِأَنَّ فِي لُبْسِ غَيْرِ الْمَخِيطِ كَشْفُ الْعَوْرَةِ (لکه ځنګه چې د ږیرې خرئیل دسړو لپاره مثله(منع) ده.دغه ډول د سرخرئیل د ښځو لپاره مثله(منع) ده.اواغوندی دې دګنډلو جامو نه کومې چې ئې خوښې وی.ځکه چې په اغوستلو د ناګنډلې شوې جامو کې ښکاره کیدل دعورت دی.

تشریح - لبس المخيط ﴿اوښځه دې د احرام په حلت کې ګنډلې شوې جامې اغوندی ځکه چې د ناګنډلې شوو جامو په اغوستلو کې ښکاره کیدل دعورت دی.اوښکاره کول د عورت په شریعت کې ممنوع دي.

قَالُوا: وَلَا تَسْتَلِمُ الْحَجَرَ إِذَا كَانَ هُنَاكَ جَمْعٌ اوښه دې ښکلوی حجراسود چې وی هلته کې ګڼه، لِأَنَّهَا مَمْنُوعَةٌ عَنْ مُمَاسَّةِ الرِّجَالِ إِلَّا أَنْ تَجِدَ الْمَوْضِعَ خَالِيًا ځکه چې دا منع شوې ده د مس کاوه د سړو نه،البته دا چې ومومی

[1] غریه الزیلعی رحمه الله بهذا اللفظ ثم قال کانه حدیث مرکب فنهی النساء عن الحلق به احادیث منها ما رواه الترمذی (فی الحج باب ٧٥ رقم ٣١٤ والنسائی فی الزینة رقم ٣٧٦) ...عن علی رضي الله عنه قال نهی رسول الله ﷺ أن تحلق المرأة راسها ... وأمرهن بالتقصیر فأخرجه ابوداود فی سننه (فی المناسک باب ٧٨ رقم ١٩٨٤) ... أن إبن عباس رضي الله عنهما قال قال رسول الله ﷺ لیس علی النساء الحلق إنما علی النساء التقصیر،کذا فی نصب الرایة (١١١/٣)۔

ځانې حالې (یوښا حجر اسود ښکلولی شی)

تشریح - عدم استلام الحجر ﴿اوښځه به د ګڼوالی په حلت کې دحجراسود ښکلو کوښښ به کوی ځکه چې په دې صورت کې د سړو د بدنونو سره نښلیدل دی حالانکه سړو سره نښلیدل ممنوع دی اسره که ځانې ورو نوپه حجراسود ښکلولو کې څه قبحت نشته

هر ډول غاړه کښې اچول قائم مقام د تلبیه دی

(قَالَ: وَمَنْ قَلَّدَ بَدَنَةً تَطَوُّعًا أَوْ نَذْرًا) امام محمد رحمه الله په جامع صغیرکې) فرمائی چه کوم کس بدنې ته غاړکۍ واچوله که نفلی وی، اوکه نذر وی (أَوْ جَزَاءَ صَيْدٍ أَوْ شَيْئًا مِنَ الْأَشْيَاءِ أَوْ تَمَتُّعًا) وکه جزاء د ښکار وی.اود په څیزونو کې د بل څه شی وی اوروان شی د بدنې سره یخیله (يُرِيدُ الْحَجَّ فَقَدْ أَحْرَمَ) چې اراده ئې لرله د حج نو دې محرم شو

حل اللغة: ① قلد تقلیدا. هاریا پټه اچول ② بدنة: د قربانئی څناور

تشریح - صیرورة المحرم اذا ذهب الی مكة مع البدنة ﴿صورت د مسئلې دا دې که یوکس د قربانۍ څاروی ته قلاده واچوله.بدنه نفلی وه.او که د نذر وه.یا چرته مخکې د ښکار کولو په وجه د جرمانې حیوان څاروی وی یا دم د تمتع وغیره وی.او دا کس د حج په اراده خپلې بدنې سره مکې مکرمې ته روان هم وی نو دې محرم شو که به ژبه ئې تلبیه ونیلی وی او که ئې نه وی ونیلې

لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ (مَنْ قَلَّدَ بَدَنَةً فَقَدْ أَحْرَمَ) [1] د امله د ویبا د رسول الله ﷺ چه چا غاړکۍ واچوله بدنې ته نو دې محرم شو وَلِأَنَّ سَوْقَ الْهَدْيِ فِي مَعْنَى التَّلْبِيَةِ فِي إِظْهَارِ الْإِجَابَةِ اوبله دا چې غاړکۍ اچول په معنی د تلبیه ونیلودی په ښکاره کوه د اجابت کې، لِأَنَّهُ لَا يَفْعَلُهُ إِلَّا مَنْ يُرِيدُ الْحَجَّ أَوِ الْعُمْرَةَ ځکه چې نه کوی دا کار د غاړکۍ اچولې مګرهغه څوک چې اراده لری د حج،اویا دعمرې، وَإِظْهَارُ الْإِجَابَةِ قَدْ يَكُونُ بِالْفِعْلِ كَمَا يَكُونُ بِالْقَوْلِ اواظهار د اجابت کله کیږی په فعل سره لکه ځکه چې کیږی په قول سره، فَيَصِيرُ بِهِ مُحْرِمًا لِاتِّصَالِ النِّيَّةِ بِفِعْلٍ نوګرځی په دې (تقلید) سره محرم، د امله د اتصال د نیت ددې سې نعل سره هُوَ مِنْ خَصَائِصِ الْإِحْرَامِ چه هغه د خصوصیاتو د احرام ځنې دې.

حل اللغة: ① سوق: دروستونه ترټل

تشریح - دلائله ﴿رومبې دلیل د رسول الله ﷺ ارشاد دې. «من قلد بدنه فقد احرم» دوهم دلیل د دې چه د ابراهیم عليه السلام د دعاء د قبولیت په څواب ورکولوکې هدیه روانول،د تلبیه په معنی کې دی.ځکه چې د هدې بیولو (بوتللو) عمل هغه کس کوی څوك چې دحج یاعمره راده لری د قبولیت اظهار لکه ځکه چې په قول یعنی په تلبیه سره کیږی.دغه ډول په سوق، یعنی په هدې سره هم کیږی په دې وجه د کس په هدې روتولو سره محرم کیږی.ځکه چې نیت د حج په دې سې فعل سره متصل شوې دې کوم فعل چې د حرام د خصوصیاتو ځنې دې

(وَصِفَةُ التَّقْلِيدِ أَنْ يَرْبِطَ عَلَى عُنُقِ بَدَنَتِهِ قِطْعَةَ نَعْلٍ) اوطریقه د غاړکۍ اچولو دا ده چه اوتړی په څټ د بدنې پورې څه ټوټه د پنړې (یاڅپلې) أَوْ عُرْوَةَ مَزَادَةٍ أَوْ لِحَاءَ شَجَرَةٍ یاد لوټې لاستې (لاسکې) یا د پوست د ونې

حل اللغة: ① یربط، ربطا (ض،ن). تړل ② قطعة. ټکړه ③ عروة. لوټه ④ لحاء پوست

تشریح - صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی د تقلید صورت دادې چه د بدنه په غاړه کې د چملان ټکړه یا د لوټې

[1] قال الزیلعی رحمه الله غریب مرفوعاً ووقفه ابن ابی شیبة فی مصنفه علی ابن عباس وابن عمر رضي الله عنهم کذا فی نصب الرایة (١١١/٣)۔

لاسنی لاسکي، یـ د ونې پوټ واچوی

د حلاله .اشعار اوقلاده په اچولومحرم نه ګرځېدل

(وَإِنْ قَلَّدَهَا وَبَعَثَ بِهَا وَلَمْ يَسُقْهَا لَمْ يَصِرْ مُحْرِمًا) که دي ته ئې غاړکئ واچوله اودا ئې اولیږله خوپـه خپله ورسـه لاړل نومحرم بـه ګرځی

تشریح - صورت د مسئلې دا دې که یوکس د هدي څاروی ته قلاده واچوله اومکې اړخ ته ئې ولیږله خود ئې په خپله نه وی شړلې نویه دې صورت کې دې نه محرم کیږی

لِمَا رُوِيَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ: كُنْتُ أَفْتِلُ قَلَائِدَ هَدْيِ رَسُولِ اللّٰهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ دې امله چې روایت شوی دی دحضرت عائشې رضي الله عنها نه چې فرمائی چه ما به د رسول الله هدی ته غاړکئ اچوله فَبَعَثَ بِهَا وَأَقَامَ فِي أَهْلِهِ حَلَالًا بیا نبي ﷺ هدی اولیږله اوپه خپله به حپل کورکې په حلال حالت کې پاتې شو

حل اللغة (١) افتل، فتلاً (ض): رسئی غبئتل (٢) قلائد: هار، پټه (٣) فبعثه بعث بعثًا (ن): لیږل

تشریح - دلیله ⊛ دلیل دحضرت عائشې رضي الله عنها دلیل دی چه ما به د رسول الله ﷺ د هدي لپاره قلاده جوړوله او نبي ﷺ به د هدي څارولې لیږلو اوپه خپله به ئې په کور کې په حالت د حلالوالی کې قیام کولو ددې نه معلومه شوه چه د محرم لپاره صرف د هدي حیوان (څاروي) لیږل کافي نه دی بلکه دا په خپله باندې بوتلل ضروري دی.

(فَإِنْ تَوَجَّهَ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمْ يَصِرْ مُحْرِمًا حَتّٰى يَلْحَقَهَا) بیا که ددې نه روسته په خپله هم متوجه شو نومحرم به ګرځی تردې چې هدی سره ملاو شی لِأَنَّ عِنْدَ التَّوَجُّهِ إِذَا لَمْ يَكُنْ بَيْنَ يَدَيْهِ هَدْيٌ يَسُوقُهُ ځکه چې د روانیدوپه وخت کې چې ده سره هدی نه وه چې وې شړی لَمْ يُوجَدْ مِنْهُ إِلَّا مُجَرَّدُ النِّيَّةِ نوده د اړخه سوی د نیت نه بل څه موجود نشو وَبِمُجَرَّدِ النِّيَّةِ لَا يَصِيرُ مُحْرِمًا اوصرف په نیت کولوسره محرم نه ګرځی

حل اللغة (١) یلحق، لحق لحوقًا (س): ملاویدل، لاحق کیدل

تشریح:- اوکه د هدي څاروی لیږلو نه روسته په خپله روان شو.نوصرف په روانیدو(چه هدي ورسره نه وی)محرم نه ګرځی.بلکه محرم به په هغه صورت کې ګرځی.چه په خپله روان شی.اوهدی رالاندې کړی.ځکه چې ده د روانیدو په وخت کې ده سره هدی نه وه.چه هغه ئې روانه کړې وې.اوهرکله چې ده سره هدی نه وه نوده د اړخه صرف نیت موجود شو. اوصرف په نیت سره محرم نه ګرځی. ترڅو چې ورسره د هدي حیوان (څاروي) نه وی.

(فَإِذَا أَدْرَكَهَا وَسَاقَهَا أَوْ أَدْرَكَهَا) نوکله چې ئې رالاندې کړی.اووې شړی. فَقَدِ اقْتَرَنَتْ نِيَّتُهُ بِعَمَلٍ هُوَ مِنْ خَصَائِصِ الْإِحْرَامِ نوده د نیت د داسې عمل سره یوځای شو.چه هغه د احرام د خصوصیاتوځنې دی. فَيَصِيرُ مُحْرِمًا كَمَا لَوْ سَاقَهَا فِي الْاِبْتِدَاءِ نومحرم به ګرځی لکه څنګه چې په اول کې هدی اوشړی.

حل اللغة (١) اقترنت، اقترن اقترانًا: ملاویدل

تشریح:- البته دا چې د هدي حیوان (څاروي) ئې رالاندې کړلو اوهغه ئې روان کړلو.نوده نیت چونکه د داسې عمل سره یوځاې شو کوم چې د احرام د خصوصیتو ځنی دې.نوځکه په دې عمل سره هغه محرم ګرځی.لکه څنګه که ئې په اول کې هدی روانه کړې وې.(اودې ورسره په خپله وو) په هغې سره به محرم ګرځیدلو.

(١) أخرجه البخاري في الحج باب ١١٠ ومسلم في الحج رقم ٣٦٥ وأبوداود في المناسك رقم ١٧٥٥ والترمذي في الحج باب ٧٠ رقم ٩٠٩ والنسائي في المناسك رقم ٢٦٠٥ وابن ماجه في المناسك رقم ٣٠٩٦)_

قَالَ إِلَّا فِي بَدَنَةِ الْمُتْعَةِ فَإِنَّهُ مُحْرِمٌ حِينَ تَوَجَّهَ فرمائی (امام محمد) البته صرف د بدنه په هدی کې ځکه چې دا روانه شی نومحرم ګرځی مَعْنَاهُ إِذَا نَوَى الْإِحْرَامَ وَهٰذَا اسْتِحْسَانٌ مر د دا دې چه کله د احرام نیت اوکړی ودا استحسان دې وَجْهُ الْقِيَاسِ فِيهِ مَا ذَكَرْنَا اود قیاس وجه په دې کې هغه ده کومه چې مونږ بیان کړې ده

حل اللغة (١) توجه،توجها. متوجه کیدل

تشریح - الحكم الاستثنائي من محمد رحمه الله ⊛امام محمد رحمه الله یواستثنائی صورت بیان کړې دې اوفرمائیلی ئې دی چې د تمتع نه علاوه د نورو بدنو حکم دا دې که هدی اولیږی اوپه خپله ورپسې روستو روستو روان شی نوجه دې ځکه روان شي محرم شو خوچه د احرام نیت ئې هم کړې وی دا حکم استحساني دی [illegible] قیاس هم هغه دې کوم چې مونږ د نورو هدایو دپاره [illegible]

وَجْهُ الْاِسْتِحْسَانِ أَنَّ هٰذَا الْهَدْيَ مَشْرُوعٌ عَلٰى نُسُكٍ مِنْ مَنَاسِكِ الْحَجِّ وَضْعًا لِأَنَّهُ مُخْتَصٌّ بِمَكَّةَ [illegible] هدی د بدل نه د حج په مناسکو کې یومنسک مقرر شوی دی ځکه چې [illegible] وَيَجِبُ شُكْرًا لِلْجَمْعِ بَيْنَ أَدَاءِ النُّسُكَيْنِ اوددوی ادوا نسکه (حج اوعمره) جمع کولو د شکریه توګه [illegible] وَغَيْرُهُ قَدْ يَجِبُ بِالْجِنَايَةِ وَإِنْ لَمْ يَصِلْ إِلٰى مَكَّةَ اوهدی تمتع کله د حدیث په وجه [illegible] فَلِهٰذَا اكْتَفٰى فِيهِ بِالتَّوَجُّهِ ددې امله په هدی تمتع کې په توجه [illegible] وَفِي غَيْرِهِ تَوَقَّفَ عَلٰى حَقِيقَةِ الْفِعْلِ اودتمتع نه په سوې کې په حقیقت فعل باندې موقوف کړې وه

حل اللغة (١) مناسک دحج ارکان (٢) لم یصل، وصل وصولا رسیدل ملاویدل

تشریح - د استحسان وجه دا ده چه د تمتع هدی دشریعت د [illegible] ځکه دې چه دا هدی دمکې سره خاص ده اوعمره او حج د دواړو په جمع کولو [illegible] ده اود هدي تمتع نه علاوه کله د جنایت په وجه واجبیږی [illegible] وغیره د امله چې کومه هدی واجبیږی هغه د مکې د خصوصیتونو ځنی نه [illegible] کې صرف په روانیدو اکتفاء کړې ده وددې نه علاوه په نورو هدایاکې حقیقت فعل یعنی [illegible] ئې موقوف کړې ده.

دهدي سربیره جُل اچول

(فَإِنْ جَلَّلَ بَدَنَةً أَوْ أَشْعَرَهَا أَوْ قَلَّدَ شَاةً) که چ د بدنې سربیره پټو (څادر) واچولو یـ ئې دهغې شعار وکړلو یـ ئې غاړکئ واچوله ګډې ته، (لَمْ يَكُنْ مُحْرِمًا) نو نه ګرځی محرم

حل اللغة (١) جلل، تجلیل جُل اچول (٢) اشعر، اشعارًا د اوبس قوب څیرل (٣) قلد هار، پټه (٤) الحر ګرمی

تشریح - الصورالتي لايصيرفيهامحرماً ⊛اشعاردې ته وائی چه بوق ورله زخمی کړی ویـه تری راوبـاسی مسئله دا ده.که یوکس په بدنه کپړه واچوله یا ئې اشعار اوکړلو یعنی د هغه سوق ئې څیرې کړلو او ویـه ئې تری روبسله یا ئې وزه ته غاړکئ واچوله نوپه دې صورتونوکې محرم نه ګرځی ګرچه د احرام نیت ئې کړې وی

لِأَنَّ التَّجْلِيلَ لِدَفْعِ الْحَرِّ وَالْبَرْدِ وَالذُّبَابِ ځکه چې د څاروی سربیره پټو (څادر) چول د لرې کولو د ګرمئ یخنئ اومچونولرې کاوه لپاره وی. فَلَمْ يَكُنْ مِنْ خَصَائِصِ الْحَجِّ اونشو د خصوصیاتو د حج ځنې

حل اللغة (١) البرد یخوالې (٢) الذباب: مچ]

تشریح:- دلیله ⊛ځکه چې په څاروو باندې کپړه اچول کله د یخنئ ګرمئ اومچانونه د ساتنه لپاره وی.نودا عمل دحج دخصوصیاتوځنې نشو.حالانکه د احرام هغه نیت معتبر دې چه د داسې فعل سره متصل شی چه هغه د حج د خصوصیاتو ځنې وی.

د اشعار حكم

وَالْإِشْعَارُ مَكْرُوهٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى واشعار مكروه دي په نيز د امام ابوحنيفه رحمه الله فَلَا يَكُونُ مِنَ النُّسُكِ فِي شَيْءٍ نو نه كيري د مناسك دحج څخه په هيڅ عمل كي،

تشريح.- وجه عدم صيرورة المحرم عند ابى حيفة رحمه الله ﴿صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي چه په اشعار سره محرم نه ګرځي. ځكه چي اشعار د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز مكروه دي. اوكوم شى چي مكروه وى نوهغه مناسك حج څكه كيداي شي اوچه د مناسك حج څخه نشو نو داحرام نيت د مناسك حج سره متصل نشو وهركله چي نيت د مناسك حج سره متصل نشو. نومحرم نه ګرځي.

وَعِنْدَهُمَا إِنْ كَانَ حَسَنًا فَقَدْ يُفْعَلُ لِلْمُعَالَجَةِ او په نيزد صاحبينو رحمهما الله اګرچه اشعار ښه (عمل) دي (خود دحج دخصوصياتوڅخه نه دي) ځكه چي كله كولاى شى د علاج دپاره، بِخِلَافِ التَّقْلِيدِ لِأَنَّهُ يَخْتَصُّ بِالْهَدْيِ په خلاف د غاړكۍ اچولو ځكه چي دا خاص دي په هدى پوري، وَتَقْلِيدُ الشَّاةِ غَيْرُ مُعْتَادٍ وَلَيْسَ بِسُنَّةٍ أَيْضًا او وزه ته غاړكۍ اچول معتاد نه دى اوسنت هم نه دي. (نوددي په تقليد سره هم محرم نه ګرځي)

حل اللغة: ① معالجة. دارو درمل

تشريح - وجه عدم صيرورة المحرم عندالصاحبين رحمهما الله ﴿اودصاحبينو رحمهما الله په نيز اګرچه اشعار مستحسن (ښه) دي اومكروه نه دي. خودا دحج د خصوصياتوڅخه نه دي ځكه چي اشعار كله دعلاج لپاره هم كولي شي نوهركله چي اشعار د صاحبينو رحمهما الله په نيزهم اشعار د حج دخصوصياتوڅخه نشو نوپه دي سره محرم نه ګرځي

السوال ﴿په خلاف د غاړكۍ اچولوچونكه هغه د حج د افعالوسره خاص دي. دبل غرض اومقصد لپاره نه كيږي اوس پاتي شوه دا خبره چي هركله تقليد دحج احكامو پوري خاص دي نوپكار ده چي وزه ته غاړكۍ اچولوسره محرم ګرځيدلو. حالانكه د وزه په مقلد كولوباندي هم محرم نه ګرځي.

الجواب ﴿نوځواب دا دي. چه وزه ته غاړكۍ اچول معتاد نه دى (يعنى د خلګو په عادت كي نشته) اوسنت هم نه دى (ځكه چي نبي ﷺ وزه ته غاړكۍ نه ده اچولي) بلكه تقليد صرف د بدنه يعنى د اوښ اوغوي سره مخصوص دي. نوځكه وزه ته غاړكۍ اچولو سره نه محرم كيږي.

د بدني اجناس

قَالَ (وَالْبُدْنُ مِنَ الْإِبِلِ وَالْبَقَرِ) (امام محمد رحمه الله) فرمائي اوبدنه د اوښانو، اوغواګانو څخه ده.

تشريح.- المذهبان في جوازالبقرفي الهدى ﴿ماتن يعنى امام محمد رحمه الله فرمائي چه د بدنه (طلاق په اوښ د غوي دواړو باندي كيږي.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: مِنَ الْإِبِلِ خَاصَّةً اوفرمائي امام شافعي رحمه الله چي د اوښانو نه خاص كړ، لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فِي حَدِيثِ الْجُمُعَةِ {فَالْمُتَعَجِّلُ مِنْهُمْ كَالْمُهْدِي بَدَنَةً، وَالَّذِي يَلِيهِ كَالْمُهْدِي بَقَرَةً} د امله د حديث دنبي ﷺ نه په حديث د جمعه كي نوتلوار كونكي (د جمعي لمونځ ته) په دوى كي پشان دهدى ليږلو دي (په حج كي) په بدني سره، فَصَلَ بَيْنَهُمَا[1] اوهغه كس چي نږدي وى ده ته (په تلو كي جمعي ته) پشان د هدى ليږونكى د غوي دي فَصَلَ بَيْنَهُمَا (نبى ﷺ) جدائى راوستلي ده په دي دواړو كي،

حل اللغة * حل اللغة: ① مستعجل زر صفاكونكي

[1] من حديث أبي هريرة ﷺ أخرجه البخارى فى الجمعة باب ٤ ومسلم فى الجمعة رقم ١٠ وابوداود فى الطهارة باب ١٢٧ والترمذى فى الجمعة باب ٦ ولنسائى فى الجمعة باب ١٤ ومال فى المؤطا فى الجمعة رقم ٥ وأحمد فى المسند (٤٦٠/٢)۔

تشريح - اوامام شافعي رحمه الله فرمائي چه صرف په اوښ باندي كيږي

دليله ﴿دامام شافعي رحمه الله دليل حديث د جمعي دي په هغي كي فرمائيلي شوي دي چي كوم كس دجمعي لمونځه ته دوخته لاړشي نوهغه ته دومره ثواب ملاويږي لكه ځكه چي ځوك مكي ته بدنه اوليږي اوځوك وروستو متصل لاړ شي نوهغه ته دومره ثواب ملاويږي لكه ځوك چي مكي ته غوي اوليږي په دي حديث كي د بدنه اوغوي په مينځ كي توپير شوي دي نومعلومه شوه چه بدنه د غوي نه علاوه بل څه شى دي

وَلَنَا أَنَّ الْبَدَنَةَ تُنْبِئُ عَنِ الْبَدَانَةِ وَهِيَ الضَّخَامَةُ او زمونږ دليل دا دي چه بدنه خبرداري وركوي د بدانة نه، اوبدانة غټوالي ته وائي، وَقَدِ اشْتَرَكَا فِي هَذَا الْمَعْنَى اويقيناً دا دواړه (اوښ او غوا) شريك دي په دي معنى (د غټوالي) كي، وَلِهَذَا يُجْزِي كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَنْ سَبْعَةٍ وددي امله جائز دي هر يو ددي دواړو اوښ وغوا، څخه د اووه كسانو نه

حل اللغة * ① تنبئ، انباء: خبرور كول ② اشتركا، اشتراكا. شريكيدل]

تشريح.- دليل الاحناف رحمهم الله ﴿زمونږ دليل دا دي. چه د بدنه لغوى معنى د بدانت يعنى غټوالى نه ماخوذ ده مطلب دا چي څرب څاروى ته بدنه وائي. اودا معنى په اوښ اوغوي دواړو كښي موجود ده. نود بدنه اطلاق په دي وړو باندي كيږي. هم دا وجه ده چه په قرباني كي په اوښ او غوي دواړ كي هريو د اووه كسانو لپاره كافي كيږي. (كه اووه نفر په يو اوښ يا يوه غوي كي شريك شى. نوقرباني ئي صحيح كيږي. داسي نه ده چي په اوښ كي صحيح كيږي وپه غوي كښي نه صحيح كيږي)

وَالصَّحِيحُ مِنَ الرِّوَايَةِ فِي الْحَدِيثِ {كَالْمُهْدِي جَزُورًا} () وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ اوصحيح د روايت څخه په حديث كي دا دى (تلواركونكي جمعي ته) پشان د ليږونكى د اوښ دي. والله اعلم بالصواب

تشريح - الجواب من مستدل الشافعي ﴿ امام شافعي رحمه الله چي كوم حديث پيش كړي دي د هغي نه ځواب دا دي چه په صحيح روايت كښي د «كالمهدى بدنة» په ځاني «كالمهدى جزوراً» دي وجزور اوښ ته وائى يعنى كوم كس چي اول جمع جمعت ته لاړلو. نوهغه ته به د اوښ د قربنى كاوه ثواب ملاويږي اوچه ځوك وروسته لاړلو. نو هغه ته به د غوي د قربانۍ ثواب ملاويږي.

باب القران

دا باب د (حج) قران په بيان كي دي.

تشريح.- الربط بما قبله ﴿مصنف رحمه الله د حج مفرد د احكامو نه فارغ شو نواوس به د حج مركب يعنى قران وتمتع بيان كوى. خوچونكه زمونږ په نيزحج قران د حج تمتع نه افضل دي ځكه دحج قران احكام وړندي بيانولي شي.

الاقسام الاربعة للمحرم ﴿دا ياد ساتئ: چي د محرم څلور قسمونه دى. ① مفرد بالحج دكوم بيان چي په وړاندي باب كي تيرشوي دي. ② مفرد بالعمره ځوك چي په زړه كي د عمرې نيت اوكړي. اوتلبيه د عمرې اووائى اوبيا دعمرې افعال ادا كړى. ③ قران قارن هغه دي چي دحج اوعمرې دواړو لپاره نيت اوكړى. وبيا بعيرد احرام پرانستلو نه حج اوكړى ④ تمتع حاجى متمتع هغه دي چه هغه د عمرې احرام اوتړى. اوعمره ادا كړى بيا هم په دغه كال دحج په موسم كي دحج لپاره احرام اوتړى اودحج افعل ادا كړى.

[1] قال الزيلعى رحمه الله قلت هذه اللفظة وإن كانت فى مسلم ولكن رواية البدنة أصح لإتفاقهم عليها فبس كما قال المصنف رحمه الله ثم ذكرلفظ مسلم (كذا فى نصب الرأية ١١٤/٣)۔

د حج قران افضلیت

الْقِرَانُ أَفْضَلُ مِنَ التَّمَتُّعِ وَالْإِفْرَادِ) قران غوره دی د تمتع او افراد نه، وَقَالَ الشَّافِعِي رَحِمَهُ اللَّهُ: الْإِفْرَادُ أَفْضَلُ او فرمائی امام شافعی رحمه الله چې افراد غوره دی وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللَّهُ: التَّمَتُّعُ أَفْضَلُ مِنَ الْقِرَانِ او فرمائی امام مالك رحمه الله چې تمتع غوره دی د قران نه،

حل اللغة: ① قران: د حج یو ډول

تشریح:- الاقسام الثلاثة للحج ❁ د محرم بالحج درې قسمونه دی. ① مفرد بالحج ② قارن ③ متمتع

المذاهب الثلاثة في الافضلية ❁ ددې په افضلیت کې اختلاف دې ① زموږ په نیز قران افضل دې ② دامام شافعی رحمه الله په نیز افراد افضل دی او دامام مالك رحمه الله په نیز تمتع افضل دی.

لِأَنَّ لَهُ ذِكْرًا فِي الْقُرْآنِ وَلَا ذِكْرَ لِلْقِرَانِ فِيهِ}. ځکه چې ددې ذکر راغلې دې په قران کې، او نشته ذکر د قران لپاره په قرآن پاك کې،

تشریح - دلیل مالک رحمه الله ❁ دامام مالك رحمه الله دلیل دا دې چه د تمتع ذکر په قران پاك کې دې او د نورو دوو قسمونو ذکر نشته او د کوم شی ذکر چه په قرآن پاك کې وی هغه به افضل وی هغې ته په نسبت سره کوم چې په قرآن پاك کې ذکر نه وی

وَلِلشَّافِعِي قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {الْقِرَانُ رُخْصَةٌ}[1] او دامام شافعی رحمه الله لپاره دلیل قول د نبی ﷺ دې قران رخصت دې

تشریح:- دلائل الشافعی رحمه الله ❁ او دامام شافعی رحمه الله دلیل ① دحضرت عائشې حدیث دې چه قران رخصت دې او افراد عزیمت دې. او ښکاره ده چې عزیمت باندې عمل کول غوره دی په نسبت سره رخصت باندې د عمل کاوه نه، نو ثابته شوه چې افراد افضل دی

وَلِأَنَّ فِي الْإِفْرَادِ زِيَادَةَ التَّلْبِيَةِ وَالسَّفَرِ وَالْحَلْقِ او بله دا چې په افراد کې زیادت د تلبیه او د سفر او د حلق دې (او زیادت د افعالو موجب د زیادت د ثواب دې)

تشریح - بله دا چې په افراد کې تلبیه سفر او حلق درې واړو زیادت دې (هغه داسې چې قارن د حج او عمرې دواړو لپاره یوه تلبیه یو سفر او یو ځل حلق کوی او مفرد خانله د حج لپاره تلبیه وائی. سفر کوی او حلق کوی یعنې د قران په صورت کې درې واړه شیان (څیزونه) حج او عمرې دواړو ته منقسم کیږی او د افراد په صورت کې نه منقسم کیږی.

وَلَنَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {يَا آلَ مُحَمَّدٍ أَهِلُّوا بِحَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ مَعًا} ① او زموږ لپاره دلیل قول د نبی ﷺ دې اې اولاده د محمد احرام او تړئ په حج او عمرې دواړو سره یو ځای.

تشریح - دلائل الاحناف ① ❁ ﷺ او زموږ دلیل دا دې چه نبی ﷺ فرمائیلی دی. ې د محمد اولاده تاسو حج او د عمرې احرام په یو ځای تړئ (غوراو کړئ د الله تعالی پیغمبر خپل اهل عیال ته د حج او عمرې دواړو په یو ځای د احرام تړلو حکم کړې دې او دواړو لپاره په یو ځای احرام تړل قران دې او دا هم ښکاره ده چه پیغمبر ﷺ خپل اولاد ته د افضل شی حکم کوی د مفضول شی حکم نه کوی. نو ثابته شوه چې قران افضل دې

وَلِأَنَّ فِيهِ جَمْعًا بَيْنَ الْعِبَادَتَيْنِ او بله دا چې په دې کې جمع ده په مینځ د دوو عبادتونو، فَأَشْبَهَ الصَّوْمَ مَعَ الْإِعْتِكَافِ نو مشابه شو د روژې سره د اعتکاف نه، وَالْحِرَاسَةَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَعَ صَلَاةِ اللَّيْلِ او د څوکۍ په لار د الله تعالی کې سره د لمونځ د شپې،

[1]) قال الزيلعي غريب جدا)

حل اللغة: ① فاشبه، اشبه اشباها: مشابه کیدل

تشریح:- دوهم دلیل دا دې چه د قران په صورت کې حج او عمره دواړه عبادتونه جمع کیږی نو دا داسې شوه لکه چې یو کس په رمضان کې روژه او اعتکاف دواړه جمع کړی. او یو کس د جهاد په ډګر کې د تهجدو لمونځ د اسلامی لښکر څوکۍ دواړه کوی

غَيْرُ مَقْصُودَةٍ وَالسَّفَرُ غَيْرُ مَقْصُودٍ، او تلبیه بې شمیره ده. او سفر غیر مقصود دې وَالتَّلْبِيَةُ وَالْحَلْقُ خُرُوجٌ عَنِ الْعِبَادَةِ فَلَا تَرْجِيحَ بِمَا ذُكِرَ او حلق خروج دې د عبادت نه، نو ترجیح نشی موندلې په هغه څه سره چې ذکر کړی دی امام شافعی رحمه الله

تشریح - الجواب عن الدلیل العقلی للشافعی رحمه الله ❁ دامام شافعی رحمه الله د عقلی دلیل نه خوب دا دې چه د تلبیه څه مقرر مقرر نه دې. نو قارن له پکار دی چه د مفرد په مقابله کې تلبیه زیاته وائی ویاتې شو سفر نو هغه مقصود نه دې بلکه دا خو د حج ادا کاوه یوه وسیله ده. نو ځکه سفر وجه د ترجیح نشی جوړیدې او پاتې شو حلق نو دا فی نفسه عبادت نه دې بلکه د عبادت نه وتل دی نو ځکه حلق هم وجه د ترجیح نه ده

وَالْمَقْصُودُ بِمَا رُوِيَ نَفْيُ قَوْلِ أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ او مقصود په هغه څه چې ذکر کړې شې دې نفی د قول د اهل جاهلیت ده إِنَّ الْعُمْرَةَ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ مِنْ أَفْجَرِ الْفُجُورِ[1] چې عمره په زمانه د حج کې د لوې ګناهونو څخه ده

حل اللغة: ① فجور: ګناه، نافرمانی

تشریح:- الجواب عن الدلیل النقلی للشافعی رحمه الله ❁ دامام شافعی رحمه الله د اړخه د بیان شوی حدیث نه ځواب دا دې چې په حدیث کې د قران رخصت او د افراد عزیمت بیانول مقصود نه دی بلکه د جاهلیت د زمانې د یوې غلطې عقیدې تردید مقصود دې. د هغوی عقیده دا وه چه د حج په زمانه کې عمره کول ډیره لویه ګناه ده نو الله تعالی رسول د هغوی د دې عقیدې تردید او کړلو چه قران رخصت اسقاط دې او رخصت اسقاط په دې شریعت کې عزیمت شمارلې شی. نو هر کله چې د قران اجازت دې نو لکه چې د حج په ورځو کې د عمرې هم اجازت شته

وَلِلْقِرَانِ ذِكْرٌ فِي الْقُرْآنِ او د قران لپاره ذکر شته په قرآن کې، لِأَنَّ الْمُرَادَ مِنْ قَوْلِهِ تَعَالَى {وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ} ځکه چې مراد د قول د الله تعالی نه چې {وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ} أَنْ يُحْرِمَ بِهِمَا مِنْ دُوَيْرَةِ أَهْلِهِ عَلَى مَا رَوَيْنَا مِنْ قَبْلُ چې احرام او تړی په دې دواړو سره د خپلو کورونو نه، بیا په هغه چې موږ روایت کړې دې وړاندې،

حل اللغة: ① دویرة: د دار تصغیر: کور

تشریح - الجواب عن دلیل مالک رحمه الله ❁ صاحب دهدایه رحمه الله د امام مالك رحمه الله د دلیل ځواب ورکوی او فرمائی چه د دوی دا قول چې د حج قران په قرآن پاك کې ذکر نشته غلط دې ځکه چې د الله تعالی په دې قول کې چې {وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ} هم دا مراد دې. چه د حج او عمرې دواړو لپاره احرام د خپلو حلګو د کورونو نه تړئ او د حج او عمرې دواړو لپاره په یو ځل احرام تړل نه دی مګر قران دی

ثُمَّ فِيهِ تَعْجِيلُ الْإِحْرَامِ بیا په دې کښې تلوار نه احرام تړلو ته، وَاسْتِدَامَةُ إِحْرَامِهِمَا مِنَ الْمِيقَاتِ إِلَى أَنْ يَفْرُغَ مِنْهُمَا او پاتې کول دی د احرام ددې دواړو د میقات نه، تر دې چې فرغ شی د دې دواړو نه، وَلَا كَذَلِكَ التَّمَتُّعُ فَكَانَ الْقِرَانُ أَوْلَى مِنْهُ او نه دې داسې حج تمتع، نو شو قران افضل ددې (تمتع) څخه

حل اللغة: ① ان یفرغ، فرغ فراغة (ف): او زګاریدل]

الوجهان لترجیح القران ❁ ① صاحب دهدایه رحمه الله وجه د ترجیح دا بیانوی چه د قران په صورت کې د حج

[1]) من حدیث ابن عباس رضی الله عنهما أخرجه البخاری فی الحج باب ١٦ كذا مسلم نصب الرأية ١٢١/٣)_

تعجيل دي ځكه چې د حج احرام ورسره تړلې شي اود نيكئ په كارونو كي تعجيل صفت محمود دي ② دويمه وجه د ترجيح د ده چې د قران په صورت كي د ميقات نه واخله تر د دواړو افعالو پوره كولو پورې په احرام كي پاتې كيږي اوددې په خلاف په حج تمتع كي د عمرې د افعالو كاوه نه روسته د احرام نه خارجيږي.اود احرام استدامت هم محمود صفت دی.ځكه قران د تمتع نه غوره دی.

وَقِيلَ الِاخْتِلَافُ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ او ويلې شوي دي چه اختلاف په مينځ زموږ او د امام شافعي رحمه الله كي بِنَاءٌ عَلَى أَنَّ الْقَارِنَ عِنْدَنَا يَطُوفُ طَوَافَيْنِ بنا دې په دې چې قارن به طواف كوی دوې [دوه] طوافونه وَيَسْعَى سَعْيَيْنِ، وَعِنْدَهُ طَوَافًا وَاحِدًا وَسَعْيًا وَاحِدًا اوسعی به كوی دوې [دوه] سعی،اوپه نيز د امام شافعي رحمه الله به طواف كوی يو طواف،اوسعی يوه (به كوی)

ابناء الاختلاف عند البعض ⊛بعضې حضراتو فرمايلي دی.چه دا اختلاف چې د احنافو رحمهم الله په نيز قران افضل دې اود امام شافعي رحمه الله په نيز افراد افضل دې په دې باندې مبنی دې.چه قارن به د حج اوعمرې لپاره دوې [دوه] طوافونه و دوې [دوه] سعی كوی.اودامام شافعي رحمه الله په نيز به د دواړو لپاره يو طواف اويوسعی كوی يعنی په طواف او سعی كي به تداخل وی نود دواړو په جمع كاوه كي د امام شافعي رحمه الله د مذهب مطابق افعالو كي نقص راځی.په نسبت سره دې ته چې دهريو لپاره جلا جلا طواف اوسعی اوشی د دې امله د امام شافعي رحمه الله په نيز حج افراد افضل دې.

فوائد⊛ په د اختلاف دا ده.چه نبی ﷺ كوم حج كړې وو.① داحنافو رحمهم الله دعوی ده.چه نبی ﷺ حج قران كړې وو ② امام مالك رحمه الله فرمائی.چه نبی ﷺ حج تمتع كړې وو.③ اودامام شافعي رحمه الله دعوی ده چه نبی ﷺ حج افراد كړې وو.دهريو دلائل د حديث په كتابونو كي ذكر شوی دی.

دحج قران طريقه

قَالَ (وَصِفَةُ الْقِرَانِ أَنْ يُهِلَّ بِالْعُمْرَةِ وَالْحَجِّ مَعًا مِنَ الْمِيقَاتِ صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی.اوطريقه د قران دا ده چه احرام اوتړی دحج او د عمرې په يوځل دميقات نه. وَيَقُولُ عَقِيبَ الصَّلَاةِ: اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَيَسِّرْهُمَا لِي وَتَقَبَّلْهُمَا مِنِّي او ووايې روسته د تلبيه نه اې الله زه اراده لرم دحج اود عمرې،او آسان كړې دا دواړه ماته او قبول ئې كړې زما نه.

تشريح - كيفية القران⊛شيخ ابوالحسن رحمه الله فرمائی چه د قران طريقه دا ده.چه د ميقات نه د حج اوعمرې دواړو لپاره احرام اوتړی ويه يوځائې تلبيه اووائی.اود احرام د لمونځ نه روسته دې دا دعا اوكړی.چه اې الله زه اراده لرم د حج او د عمرې ته ئې آسان كړې ماته او قبول ئې كړې زما نه.

أَنَّ الْقِرَانَ هُوَ الْجَمْعُ بَيْنَ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ ځكه چې قران جمع كول دی په مينځ دحج اود عمرې، لِأَنَّهُ مِنْ قَوْلِكَ قَرَنْتُ الشَّيْءَ بِالشَّيْءِ إِذَا جَمَعْتَ بَيْنَهُمَا (ماخوذ دی) د قول ستا نه چې «قرنت الشئ بالشئ» ما قارن كړلو يو څيز دبل سره كله چې ئې ته جمع كړې.

تشريح - دليل الاحناف رحمهم الله ⊛دليل دا دې.چه قران يعنی حج اوعمره دواړه يوځائې كول د «قرنت الشئ بالشئ» نه ماخوذ دی.اودا محاوره په هغه وخت كي وئيلې شی چه كله دوی [دوه] شيان (څيزونه) يوځائې كړې شی

وَكَذَا إِذَا أَدْخَلَ حَجَّةً عَلَى عُمْرَةٍ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ لَهَا أَرْبَعَةَ أَشْوَاطٍ اوهم دغه شان چې كله داخل كړی حج په عمره باندې وړاندې ددې نه چې طواف اوكړی ددې لپره څلورچكرونه، لِأَنَّ الْجَمْعَ قَدْ تَحَقَّقَ إِذِ الْأَكْثَرُ مِنْهَا قَائِمٌ ځكه چې جمع متحقق شوه.ځكه چې اكثر په دې دواړو كښې قائم دي

تسهيل نية القران بعد اقل اشواف العمرة⊛صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی كه يوكس صرف د عمرې احرام اوتړلو اود طواف په اووه چكرونو كي د څلورو نه كم اوكړی مثلاً درې چكرې ئې وهلې وی.اوبيا د حج نيت

وكړی نود كس [illegible] هم قران كړی وده حج به چه قران وی ځكه چې [illegible] كتو به دی يو كثر د كل قائم مقام شو اودا به وئيلې شی چه تراوسه پورې د د عمرې طواف به دې كړې اوهر كله چې د عمرې لپاره طواف نه دې شوې نو حج وعمره دواړه متحقق شول

وَلَوْ عَزَمَ عَلَى أَدَائِهِمَا يَسْأَلُ التَّيْسِيرَ فِيهِمَا او كله چې قصد اوكړی د ادا كاوه ددې دواړو نو سوال به كوی د [illegible] په دې دواړو كي، وَقَدَّمَ الْعُمْرَةَ عَلَى الْحَجِّ فِيهِ اووړاندې كوی به عمره په حج باندې په دې كی. وَكَذَلِكَ يَقُولُ لَبَّيْكَ بِعُمْرَةٍ وَحَجَّةٍ مَعًا اودغه ډول به وائی ((لبيك بعمرة وحجة)) په يوځای. لِأَنَّهُ يَبْدَأُ بِأَفْعَالِ الْعُمْرَةِ فَكَذَلِكَ يَبْدَأُ بِذِكْرِهَا ځكه چې پيل كوی په افعالو دعمرې نودغه ډول به پيل كوی په ذكر دهغې. وَإِنْ أَخَّرَ ذَلِكَ فِي الدُّعَاءِ وَالتَّلْبِيَةِ لَا بَأْسَ او كه روستو ئې كړه دا (عمره) په دعا اوپه تلبيه كي نونشته څه باك په دې كي. لِأَنَّ الْوَاوَ لِلْجَمْعِ ځكه چې كلمه د واو لپاره د جمعې ده.

تشريح - وكله چې د دواړو د ادا كوو قصد اوكړی نوبه دواړو كي د آسانتيا [illegible] كوی اود عمرې افعال دې وړاندې ادا كړی.اود حج افعال دې بيا اوپه تلبيه كي دې داسې وئې «لبيك بعمرة وحجة معا» ځكه چې د قران په صورت كي چې كله پيل د عمرې نه كيږي نوپه تلبيه كي به هم [illegible] كولې شی خوددې باوجود كه په تلبيه كي ئې عمره روستو اووئيله نوڅه باك به كي نشته ځكه چې په «بحجة وعمرة» كي واؤ لپاره د جمع راځی البته عمره مقدم كول افضل دی ځكه چې الله تعالیٰ په حج قول [فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ] كي عمره مقدم كړې ده.

وَيَنْوِي بِقَلْبِهِ وَلَمْ يَذْكُرْهُمَا فِي التَّلْبِيَةِ او كه نيت اوكړی په زړه اوذكر اونه كی ،اوبكړی ددې په تلبيه كي أَجْزَأَهُ اعْتِبَارًا بِالصَّلَاةِ جائز دې ده لره،د امله د قياس كاوه نه په لمانځه (كه په لمانځه كي به [illegible] كي نيت وكړی ويه ژبه اونه وائی.نولمونځ صحيح كيږی.نودغه په حج كښې هم پكار ده)

تشريح - عدم شرطية التلفظ بالحج والعمرة⊛صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی كه يو كس صرف په زړه سره نيت وكړلو اوحج اوعمره ئې په تلبيه كي ذكر نكړه نوجائزده لكه څنګه چې په لمانځه كي په ژبې سره نيت كول شرط نه دی.دغه ډول دلته (دحج په باب) كي هم په ژبې سره نيت كول شرط نه دې

د قارن مكې ته داخلېدل

فَإِذَا دَخَلَ مَكَّةَ ابْتَدَأَ فَطَافَ بِالْبَيْتِ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ كله چې داخل شی مكې ته نو پيل به كوی به طواف د [illegible] اووه چكرې يَرْمُلُ فِي الثَّلَاثِ الْأُوَلِ مِنْهَا رمل به كوی په دريو اولنوكي ددې نه، وَيَسْعَى بَعْدَهَا بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ اوسعی به كوی روسته ددې نه په صفا اومروه كي ، وَهَذِهِ أَفْعَالُ الْعُمْرَةِ، ثُمَّ يَبْدَأُ بِأَفْعَالِ الْحَجِّ او د [illegible] د عمرې [illegible] به پيل كوی په افعالو د حج فَيَطُوفُ طَوَافَ الْقُدُومِ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ وَيَسْعَى بَعْدَهُ نوطواف به اوكړی ووه چكري اوسعی به كوی روسته ددې نه، كَمَا بَيَّنَّا فِي الْمُفْرِدِ لكه څنګه چې موږ بيان كړل په (بيان د حج مفرد كي.

حل اللغات ① دخل، دخولاً (ن)، داخليدل ② يطوف، طوافاً (ن)، طواف كول، تاويدل

تشريح - ابتداء القارن بالعمرة⊛صورت د مسئلې دا دې.چه حاجی قارن مكې ته داخل شی نوطوف قدوم به نه كوی بلكه د عمرې افعال به پيل كوی.نو اول دې طواف اوكړی اود طواف په اولنو درې چكرونو كي دې [illegible] اوكړی.بيا دې د صفا مروه په مينځ كي سعی اوكړی دا خود عمرې افعال وو.اوبيا دې دحج په [illegible] اوكړی.نود مفرد بالحج پشان دې اول طواف قدوم اوكړی بيا دې سعی اوكړی

وَلَا يُقَدِّمُ أَفْعَالَ الْعُمْرَةِ لِقَوْلِهِ تَعَالَى ﴿ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ﴾ اووړاندې كوی به افعال دعمرې د امله د وينا د الله [illegible] [فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ] وَالْقِرَانُ فِي مَعْنَى الْمُتْعَةِ اوقران په معنی د تمتع كي دې

شریح - دلیل ترتیب القارن: صاحب د قدوري رحمه الله فرمائي چه قارن دې د عمرې افعال اول ادا کړي او بیا دې د حج افعال ادا کړي دا ترتیب د قرآن نه ماخوذ دې ځکه چې د الله تعالی په قول [فَمَن تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ] کې عمره ابتدا، او حج انتهاء ګرځولې ده ځکه چې په تمتع او قران کې دوې [دوه] عبادتونه جمع کولې شي ودواړه په یو سفر کې ادا کولې شي نو کوم ترتیب چې په تمتع کې وي هغه ترتیب به په قران کې هم وي یعني اول به عمره او بیا به حج وي

وَلَا يَحْلِقُ بَيْنَ الْعُمْرَةِ وَالْحَجِّ او حلق به نه کوي په مینځ د عمرې او حج کې ، لِأَنَّ ذَلِكَ جِنَايَةٌ عَلَى إِحْرَامِ الْحَجِّ ځکه چې دا جنایت دې په احرام د حج، وَإِنَّمَا يَحْلِقُ فِي يَوْمِ النَّحْرِ كَمَا يَحْلِقُ الْمُفْرِدُ او یقینا حلق به کوي په ورځ د قربانۍ لکه ځنګه چې حلق کوي مفرد (په ورځ د قربانۍ)

تشریح - عدم الحلق او القصر بعد العمرة: صاحب د قدوري رحمه الله فرمائي چه قارن دې د عمرې ادا کولو نه روسته حلق یا قصر نه کوي ځکه چې قارن د عمرې د افعالو ادا کولو نه روسته احرام نه پرانیزي بلکه د احرام حالت کې پاتې کیږي نو که دې د عمرې نه روسته حلق یا قصر اوکړي دا به د حج په احرام کې جنایت شي او ښکاره خبره ده چه دا ټیک نه ده البته قارن به د قربانۍ په ورځ د مفرد پشان حلق کوي

دقارن د حلالیدو څیز

وَيَتَحَلَّلُ بِالْحَلْقِ عِنْدَنَا لَا بِالذَّبْحِ او حلال به کړي په حلق سره، نه په ذبح سره ، كَمَا يَتَحَلَّلُ الْمُفْرِدُ لکه څنګه چې حلالیږي (حاجي) مفرد ، لَمْ هَذَا مَذْهَبُنَا بیا دا مذهب زمونږ دې.

حل اللغة: ① يتحلل، تحللاً: حلال کیدل

تشریح - تحلیل القارن بالحلق: صاحب د قدوري رحمه الله فرمائي چه قارن به زمونږ په نیز د حلق په ذریعه د احرام نه حلالیږي د ذبح په ذریعه به نه حلالیږي لکه څنګه چې مفرد بالحج د حلق په ذریعه د احرام نه حلالیږي د ذبح به دې کې څه دخل نشته نو که قارن د قربانۍ په ورځ خوشبو وغیره استعمال کړي نو په ده باندې جرمانه لازمیږي

خلاف الائمة في المسئلة: صاحب د هدایه رحمه الله فرمائي چه قارن چې د حج او عمرې هریو لپاره جلا جلا طواف او جلا جلا سعي کوي نو دا زمونږ مذهب دې.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ يَطُوفُ طَوَافًا وَاحِدًا او فرمائي امام شافعي رحمه الله طواف به کوي طواف یو، او سعي به کوي سعي یوه. وَيَسْعَى سَعْيًا وَاحِدًا لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {دَخَلَتِ الْعُمْرَةُ فِي الْحَجِّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ}[1] د امله د قول د نبي ﷺ چې داخل شوه عمره به حج کې تر ورځ د قیامته پورې،

تشریح - د امام شافعي رحمه الله مذهب دا دې چه د دواړو لپاره به یو طواف او یوه سعي کوي هم دا د امام مالک رحمه الله مذهب دې او د امام احمد بن حنبل رحمه الله هم قول دې

دلیله: ① د امام شافعي رحمه الله دلیل د نبي ﷺ قول چه «دخلت العمرة في الحج إلى يوم القيامة» دې یعنې عمره تر قیامته پورې به حج کې داخله شوه نو د دې حدیث نه معلومه شوه چه د حج طواف او سعي د عمرې لپاره کافي دې نو د عمرې لپاره د جلا طواف او جلا سعي ضرورت نشته که داسې نشي نو عمره به په حج کې داخله نشي

وَلِأَنَّ مَبْنَى الْقِرَانِ عَلَى التَّدَاخُلِ اوبله دا چې بنا د قران په تداخل ده حَتَّى اكْتَفَى فِيهِ بِتَلْبِيَةٍ وَاحِدَةٍ وَسَفَرٍ وَاحِدٍ تر دې چې کفایت کوي په دې کې په تلبیه یوه، او په سفر یو، وَحَلْقٍ وَاحِدٍ او په حلق یو، فَكَذَلِكَ فِي

[1] من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه مسلم في الحج رقم ١٤٧ وأبوداود في المناسك باب ٢٣ رقم ١٧٩ و... باب ٨٩ رقم ٣٣٢ والنسائي في المناسك رقم ٢٦٣٩ وأحمد في المسند(١/٢٣٦)_

الْأَرْكَانِ نو دغه ډول به ارکانو کې،

تشریح - دوهم دلیل دا دې چه د قران بنا (بنیاد) په تداخل دې هم دا وجه ده چه د قران لپاره یوه تلبیه وي، او یو سفر وي او د حلالیدو لپاره یو حلق وي نو دغه ډول سره په ارکانو یعنې حج او عمره کې هم تداخل وي یعنې یو طواف او یوه سعي به کافي وي.

وَلَنَا أَنَّهُ لَمَّا طَافَ صُبَيُّ بْنُ مَعْبَدٍ طَوَافَيْنِ وَسَعَى سَعْيَيْنِ او زمونږ دلیل دا دې چه کله طواف اوکړلو صبي بن معبد دوې [دوه] طوافونه او سعي ئې اوکړه دوې [دوه] سعي، قَالَ لَهُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ هُدِيتَ لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ[1] نو ورته اوویل حضرت عمر رضي الله عنه تاته خودنه اوشوه د طریقې د نبي ﷺ خپل،

تشریح - دلیل الاحناف رحمهم الله ② زمونږ دلیل دا دې چه صبي بن معبد په حج قران کې دوې [دوه] طوافونه وکړل او دوې [دوه] سعي ئې اوکړې نو حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ورته اوفرمائیل تا د خپل پیغمبر طریقه خپله کړه د دې حدیث نه معلومه شوه چه سنت دا دې چه قارن دوې [دوه] طوافونه او دوې [دوه] سعي اوکړي او دا په دې صورت کې متحقق کیږي چه دواړه اوکړي.

وَلِأَنَّ الْقِرَانَ ضَمُّ عِبَادَةٍ إِلَى عِبَادَةٍ اوبله دا چې قران یوځائې کول د یو عبادت دې د بل سره، وَذَلِكَ إِنَّمَا يَتَحَقَّقُ بِأَدَاءِ عَمَلِ كُلِّ وَاحِدٍ عَلَى الْكَمَالِ اودا متحقق کیږي په ادا کاوه د هر عمل جلا جلا ،په طریقه د کمال،

تشریح - دوهم دلیل دا دې چه قران یو عبادت د بل عبادت سره د یوځائې کاوه نوم دې او دا په دې صورت کې متحقق کیږي چه په حج او عمره دواړو کې د هریو افعال پوره پوره ادا کړې شي.

وَلِأَنَّهُ لَا تَدَاخُلَ فِي الْعِبَادَاتِ اوبله دا چې تداخل نه راځي په عبادات مقصوده کې ،

تشریح:- زمونږ دا رخه دریم دلیل دا دې. او هم د د امام شافعي رحمه الله د عقلي دلیل ځواب دې چه په عبادات مقصوده کې تداخل نه کیږي. چه یو لمونځ د بل لمونځ قائم مقام شي

وَالسَّفَرُ لِلتَّوَسُّلِ، وَالتَّلْبِيَةُ لِلتَّحْرِيمِ، وَالْحَلْقُ لِلتَّحَلُّلِ او سفر لپاره د رسیدو دې (حج ته) او تلبیه لپاره د تحریم ده او حلق لپاره د تحلیل دې ، فَلَيْسَتْ هَذِهِ الْأَشْيَاءُ بِمَقَاصِدَ نو نه دي دا شیان (څیزونه) مقاصد،

تشریح - الجواب من تائیدات الشافعي رحمه الله ③ پاتې شو سفر نو دا خو مکې د رسیدو یوه ذریعه او وسیله ده او تلبیه ویل خو دغه څیزونو د حراموالي ذریعه ده. کوم چې حرام نه وي. او حلق د احرام نه د وتلو ذریعه ده. دا درې واړه شیان (څیزونه) د وسائلو حیثیت لري. دا دې په خلاف ارکان دي ځکه چې هغه د مقاصدو درجه لري نو د دې امله په دې مسائلو د ارکانو قیاس کول ټیک نه دي

بِخِلَافِ الْأَرْكَانِ، أَلَا تَرَى أَنَّ شَفْعَيِ التَّطَوُّعِ لَا يَتَدَاخَلَانِ په خلاف د ارکانو، نه ګورې نه چې دوې [دوه] شفعې د نفلو نه داخلیږي په یو بل کې ، وَبِتَحْرِيمَةٍ وَاحِدَةٍ يُؤَدَّيَانِ (بلکه هر دوې [دوه] رکعته به جلا جلا کولې شي)

تشریح:- تائیده بالنظیر ④ او ګورئ چې د نفلو نه روسته دوې [دوه] ، دوې [دوه] رکعتیز لمونځ یعنې دوې [دوه] دوې [دوه] رکعته نشي متداخل کیدې یعنې داسې نشي کیدای چې د نفلو دوې [دوه] رکعتیز لمونځ ادا کولو سره دوې [دوه] خله دوې [دوه] رکعتیز یعنې څلور رکعته لمونځ ادا شي حالانکه که دوه، دوې [دوه] رکعتیز یعنې څلور رکعتونه په یوه تحریمه سره ادا کول غواړي نو ادا کولې شي. نو تحریمه کومه چې د

[1] قال الزيلعي رحمه الله هذا الحديث لم يقع هكذا فقد أخرجه أبوداود (في المناسك باب ٢٤ رقم ١٧٩٨) والنسائي عن منصور (في المناسك باب القران رقم ٢٥٤٨) وابن ماجه عن الأعمش (في المناسك باب ٣٨ رقم ٢٩٧٠) كلاهما عن أبي وائل عن الصبي بن معبد التغلبي رضي الله عنه قال أهللت بهما معاً فقال عمر رضي الله عنه هديت لسنة نبيك كذا في نصب الراية ٣/١٢٦)_

لمونځ کوه وسیله ده هغه دوه، دوی [دوه] رکعتیز یعنی څلور رکعتو لپاره کافي کیږي.خود عبادت ارکان نه متداخل کیږي ګنی دوه.دوی [دوه] رکعتیز لمونځ چې متداخل شي اوپه یو دوي [دوه] رکعتیز سره به ادا شي بلکه به زرګونو دوی [دوه] رکعتیز مونځونه به په یو دوي [دوه] رکعتیز لمونځ سره ادا شي

وَمَعْنَى مَا رَوَاهُ دَخَلَ وَقْتُ الْعُمْرَةِ فِي وَقْتِ الْحَجِّ اوپه یوه تحریمه دواړه ادا کیږي اومطلب دهغه حدیث چې روایت نې کړی دي امام شافعي رحمه الله دا دي چې داخل شو وخت د عمرې په وخت د حج کې

تشریح- الجواب من مستدل الشافعي رحمه الله ﴿پاتې شو دامام شافعي رحمه الله هغه حدیث چې عمره به حج کې ترقیامته پورې داخله شوه.دهغې مطلب دا دي.چه عمرې وخت د حج په وخت کې داخل شو اوپه دې سره مقصود د جاهلیت د خلګو د قول (چه په دحج په میاشتو کې عمره کوله سخته ګناه ده) تردید او ابطال دې.

د قارن په سعی باندې د طواف قدوم تقدیم

قَالَ (فَإِنْ طَافَ طَوَافَيْنِ لِعُمْرَتِهِ وَحَجَّتِهِ فرماني اوکه طواف اوکړلو (قارن) دوې [دوه] طوافونه لپاره دعمرې خپلې اوحج خپل، وَسَعَى سَعْيَيْنِ يُجْزِيهِ) اوسعی نې اوکړله دوي [دوه] سعې (دعمرې اوحج دپاره) جائزدي ورته لِأَنَّهُ أَتَى بِمَا هُوَ الْمُسْتَحَقُّ عَلَيْهِ ځکه چې ده راتګ اوکړلوپه هغه څه،کوم چې فرض وو په ده باندې وَقَدْ أَسَاءَ بِتَأْخِيرِ سَعْيِ الْعُمْرَةِ وَتَقْدِيمِ طَوَافِ التَّحِيَّةِ عَلَيْهِ اوبدکار نې اوکړلوپه روستو کاوه د سعی دعمرې اوپه وړاندیوالي د طوف د حج.،چه د عمرې سعی نې روستواودحج طواف نې وړاندې کړلو)

حل اللغة:①اساء،اساءة. بدي کول،ګناه کول

تشریح - تاخیرالسعی وتقدیم الطواف في القران﴿صورت د مسئلې دا دې که قارن دوې [دوه] طوافونه یعنی یوطواف د عمرې لپاره اووه ګردشه اوکړل وبیا نې دوهم طواف یعنی دحج طواف قدوم اوکړلو اوبیا نې دوی [دوه] سعې اوکړلې یوه د عمرې لپره اوبله دحج دپاره،نودا جائزدی ځکه چې کوم شی کول په ده باندې کول ضروري وو هغه نې اوکړلو خو ده بنه اونکړلو ځکه چې د عمرې سعی د حج د طواف نه روستو شوه.حالانکه دعمرې سعی دحج د طواف نه وړاندې کول پکار وو.اوطواف قدوم د عمرې د سعی نه وړاندې شو حالانکه دا طواف د عمرې د سعی نه روستو کول بکار وو

وَلَا يَلْزَمُهُ شَيْءٌ أَمَّا عِنْدَهُمَا فَظَاهِرٌ اوپه لازمیږی په ده باندې څه څيز،هرچه په نیز د صاحبینو رحمهما الله دي نوښکاره دي لِأَنَّ التَّقْدِيمَ وَالتَّأْخِيرَ فِي الْمَنَاسِكِ لَا يُوجِبُ الدَّمَ عِنْدَهُمَا ځکه چې وړاندیوالي او روستوالي په مناسك حج کې نه واجبوی دم په نیز ددې دواړو (امام ابویوسف اوامام محمد)

تشریح - وجه عدم وجوب شئ عندهما ﴿ جوبه دې تقدیم او تاخیرپه ده باندې څه جرمانه (دم) نه واجبیږي د صاحبینو رحمهما الله په سر خو ځکه چې په حج وعمرې په مناسك کې په تقدیم او تاخیره سره د دوی په نیز څه دم وغيره نه واجبیږي

وَعِنْدَهُ طَوَافُ التَّحِيَّةِ سُنَّةٌ وَتَرْكُهُ لَا يُوجِبُ الدَّمَ اوپه نیز دامام ابوحنیفه رحمه الله (ځکه د نزدې) چې طواف تحیه د دوی په نیزسنت دي اوپرېښول د سنت نه واجبوی دم. فَتَقْدِيمُهُ أَوْلَى نووړاندې کول ددې غوره دی وَالسَّعْيُ بِتَأْخِيرِهِ بِالِاشْتِغَالِ بِعَمَلٍ آخَرَ لَا يُوجِبُ الدَّمَ اوسعی په تاخیر ده (حاجي) چې بوخت شي په بل کار کې نه واجبوی دم فَكَذَا بِالِاشْتِغَالِ بِالطَّوَافِ نو دغه دول نه نه واجبوی دم که) بوخت شي په طواف

تشریح - وجه عدم وجوب شئ عنده ﴿ اود امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز ځکه څه جرمانه (دم) وغیره نه واجبیږي چه د هغوی په سر طواف قدوم سنت دي اوچه سنت ښخي پریږدی نوهم څه دم وغیره نه واجبیږي نوپه تقدیم سره خو به په درجه اولی څه نه واجبیږي اوپاتې شو د عمرې د سعی د طواف قدوم نه روستو کیدل نوپه دې باندې هم دم نه واجبیږي.ځکه که د سعی طواف په بل کار کې د مشغولیدو د امله روستو شي نوپه دغه صورت

کې هم څه نه واجبیږي مثلا که د عمرې د طواف نه روسته په خوراك څښاك ب ویده (ووده، کسدو کې بوخت شي.نوپه ده څه نه واجبیږي نودغه ډول که د حج په طواف قدوم کې بوخت شي نوهم به څه نه واجبیږي

د قارن لپاره د ذبح حکم

قَالَ (وَإِذَا رَمَى الْجَمْرَةَ يَوْمَ النَّحْرِ ذَبَحَ شَاةً أَوْ بَقَرَةً أَوْ بَدَنَةً أَوْ سُبُعَ بَدَنَةٍ فرمائي کله چې رمی د جمرې اوکړی (قارن) نودې ذبح کړې ګډه یا غوې یا بدنه یا اوومه برخه د بدنه. فَهَذَا دَمُ الْقِرَانِ لِأَنَّهُ فِي مَعْنَى الْمُتْعَةِ نودا دم قران دې ځکه چې دا په معنی د تمتع دې. وَالْهَدْيُ مَنْصُوصٌ عَلَيْهِ فِيهَا او هدی په قربانۍ باندې نص و رد شوې دې په دې (حج تمتع) کې،

حل اللغة:①رمي، رميا (ض): رمي کول، ويشتل ②شاة، چيلئی ③بقرة: غوې

تشریح:- وجوب دم القران﴿فرمائی.کله چې قارن په یوم النحر باندې رمی د جمرې اوکړی نوګډ ب غوې ب وښ د بدنې اوومه برخه دې قربانی کړی.اوددې نوم دم قران دی

أدلیله﴿اوددې قربانۍ د وجوب دلیل دا دې.چه قران د حج اوعمرې په جمع کاوه کې د حج تمتع پشان دې اوپه حج تمتع کې د هدی قربانۍ باندې نص وارد شوې دې.ارشد دي [فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ] یعنی هرکله چې به حج تمتع کی قربانی واجب ده.نوپه حج قران کې به هم واجب وی ځکه چې قران د تمتع پشان د،

وَالْهَدْيُ مِنَ الْإِبِلِ وَالْبَقَرِ وَالْغَنَمِ وهدی به د اوښ،غوې اوګډ څنې وی عَلَى مَا نَذْكُرُهُ فِي بَابِهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى ب په هغه چې موږ به نې ذکر کړو په خپل باب کې انشاءالله تعالی وَأَرَادَ بِالْبَدَنَةِ هَاهُنَا الْبَعِيرَ اوارده کړې نې ده دلته په بدنه سره اوښ، وَإِنْ كَانَ اسْمُ الْبَدَنَةِ يَقَعُ عَلَيْهِ وَعَلَى الْبَقَرَةِ اګرچه اسم د بدنه واقع کیږي په ده (وښ) اوپه غوې باندې، عَلَى مَا ذَكَرْنَا لکه موږ چې ذکر کړی دی. وَكَمَا يَجُوزُ سُبُعُ الْبَعِيرِ يَجُوزُ سُبُعُ الْبَقَرَةِ ولکه څنګه چې جائز کیږي اوومه برخه د اوښ نو جائز کیږي اوومه برخه د غوا

حل اللغة: ①غنم: چيلئی ②بعير: اوښ]

تشریح - المراد من الهدی والبدن ﴿صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی.چه هدی د اوښ،غوې اوګډ دري واړو کیږي اوتفصیل به په باب الهدی کې انشاء الله ذکر شي.اودلته د بدنه نه مراد اوښ دي.اګرچه د بدنه.طلاق په اوښ اوغوې دواړو باندې کیږي.نولکه څنګه چې د اوښ په اوومه برخه قربانی کیږي.نودغه ډول به دغوې د اوومې برخې قربانی جائز وی.

قارن لپاره د روژو حکم

فَإِذَا لَمْ يَكُنْ لَهُ مَا يَذْبَحُ صَامَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ هرکله چې نه وی ده سره هغه څه چې ذبح اوکړی پرې،نوروژه دې اونیسی درې ورځې،په حج کې آخِرُهَا يَوْمُ عَرَفَةَ وَسَبْعَةَ أَيَّامٍ إِذَا رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ چې اخری ورځ نې د عرفې وی اواووه ورځې کله چې واپس شی خپل اهل ته،

حل اللغة:①یذبح، ذبحا (ف)، حلالول ②صام، صوما (ن)، روژه ساتل ③رجع، رجع رجوعا (ض)، واپس کیدل

تشریح- وجوب الصیام عندالعجزعن الهدي﴿مسئله دا ده که قارن په قربانۍ باندې قادر نه وی یا قادر وی خوځروی نه وی نوپه ده باندې لس روژې وجب دی په دې طریقه چې درې روژې به د یوم النحر نه وړاندې نیسی اواووه روژې چې کله خپل کور ته راواپس شی

لقوله تعالى (فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ) د مله د وینا د الله تعالی خوك چې په مومی نو روژې دی درې ورځې په حج کې اواووه کله چې راواپس شئ تاسو دغه شوې لس پوره. فَالنَّصُّ وَإِنْ وَرَدَ فِي التَّمَتُّعِ فَالْقِرَانُ مِثْلُهُ نونص اګرچه وارد شوې دې په حج تمتع کی خو قران ددې پشان دې لِأَنَّهُ مُرْتَفِقٌ بِأَدَاءِ النُّسُكَيْنِ ځکه چې دا دي (حاجی قارن) فائده اخستونکې دې په دوو عبادتونو،

حل اللغة ۞ ① مرتفق: منقطع کيدل، نفع اوچتول

تشريح - دليله۞ دليل دالله تعالی ارشاد دي ﴿ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ﴾ دا آيت اگرچه د حج تمتع په اړه کي نازل شوي دي خوچونکه قارن هم د متمتع پشان دي. خکه چي دي هم د حاجی متمتع پشان د حج او عمرې دواړ (دوه) عبادتونه کوی نوددې مماثلت اومشارکت د امله چي کوم حکم د متمتع وی هغه به د قارن هم وی.

وَالْمُرَادُ بِالْحَجِّ وَاللَّهُ أَعْلَمُ وَقْتُهُ اومراد په حج سره الله ښه پوهيږی وخت ددې دي. لِأَنَّ نَفْسَهُ لَا يَصْلُحُ ظَرْفًا خکه چي نفس حج صلاحيت نه لری چې شی ظرف (لپاره د روژو). إِلَّا أَنَّ الْأَفْضَلَ أَنْ يَصُومَ قَبْلَ يَوْمِ التَّرْوِيَةِ بِيَوْمٍ مگر دومره ده چي غوره ده چې روژه اونيسی وړاندې د ورځې دترويه نه، يوه ورځ (په اوومه ذوالحجه) وَيَوْمَ التَّرْوِيَةِ وَيَوْمَ عَرَفَةَ او په ورځ د ترويه او په ورځ د عرفې. لِأَنَّ الصَّوْمَ بَدَلٌ عَنِ الْهَدْيِ فَيُسْتَحَبُّ تَأْخِيرُهُ إِلَى آخِرِ وَقْتِهِ خکه چي روژه بدل ده د هدی نو مستحب دی روستوکول ددې آخر وخت ددې ته، رَجَاءَ أَنْ يَقْدِرَ عَلَى الْأَصْلِ په دې اميد چي قادر شی دې په اصل (چه قرباني ده)

حل اللغة ۞ ① ان يقدر، قدر قدرة: قادر کيدل]

تشريح - استحباب تاخير الصيام الى اخر الوقت۞ صاحب دهدايه رحمه الله فرمانی چه په آيت. [فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ] کي د حج نه مراد د حج وخت دي. خکه چي نفس حج د ظرفيت صلاحيت نه لری دحج وخت چونکه د اولنی شوال نه پيل کيږی نوچه کله غواړی درې روژې دې اونيسی خوغوره دا ده. چه په اوومه، اتمه اونهمه ذوالحجه روژې اونيسی خکه چې روژې د هدی په بدل کي واجب شوی دی. نوخکه آخری وخت ته روستو کول مستحب دی چه کيداې شی چه آخر په اصل يعنی قربانۍ کاوه باندې قدرت بيامومی. لکه څنګه چې د هغه کس لپاره تيمم آخری وخت ته روستو کول مستحب دی چه په آخر وخت کي د اوبو موندلو اميد لری.

دحج د احکامونه روسته په مکه کي روژې نيول

وَإِنْ صَامَهَا بِمَكَّةَ بَعْدَ فَرَاغِهِ مِنَ الْحَجِّ جَازَ او که وې نيولي دا (روژې) په مکه کي روسته د فراغت د احکامو د حج نه، نوجائزدی وَمَعْنَاهُ بَعْدَ مُضِيِّ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ اومطلب ددې دا دې. چه روسته د ايام التشريق نه ئې اونيسی لِأَنَّ الصَّوْمَ فِيهَا مَنْهِيٌّ عَنْهُ خکه چې روژه په دې ورځو کي منع شوې ده ددې نه،

حل اللغة ۞ ① مضى: تيريدل

تشريح - المذهبان في محل الصيام ۞ ① وړاندې تيرشو چه اووه روژې چې کله کورته واپس شی. اونيسی. خوکه قارن د حج د فراغت نه روسته هم په مکه کي روژې اونيسی، نوجائزدی. خوپه دې شرط چې د ايام التشريق د تيريدو نه روسته روژې اونيسی خکه چې په ايام التشريق کي د روژې نيولو نه منع شوې ده.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى: لَا يَجُوزُ لِأَنَّهُ مُعَلَّقٌ بِالرُّجُوعِ اوفرمانی امام شافعي رحمه الله چې جائزنه دی. خکه چې دا (روژې) معلق دی په واپس کيدو پورې. إِلَّا أَنْ يَنْوِيَ الْمُقَامَ فَحِينَئِذٍ يُجْزِيهِ لِتَعَذُّرِ الرُّجُوعِ البته دا چې نيت اوکړی د ستوګنې په مکه کي، نوپه دغه وخت کي جائزدی ده لره د امله د تعذر د واپس کيدو نه،

حل اللغة ۞ ① ان ينوی، نوی نية (ض)، نيت کول ② تعذر سختی، مشکل کيدل

تشريح:- امام شافعي رحمه الله فرمانی. چه د قارن لپاره ددې اووه روژو په مکه کي نيول جائز نه دی.

دليله۞ خکه چې الله تعالی فرمانيلی دی [وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ] په دې آيت کي اووه روژې په واپس کيدو پورې معلق شوی دی اوواپس کيدل په هغه وخت کي متحقق کيږی چه دا کس خپل وطن ته اورسی. نوخکه په مکه کي ددې روژو نيول جائز نه دی البته دا چې دې په مکه کي د ستوګنې نيت اوکړی. نوبيا ورته روژې

نيول جائز دی خکه چې په دې صورت کي واپس کيدل متعذر شو

وَلَنَا أَنَّ مَعْنَاهُ رَجَعْتُمْ عَنِ الْحَجِّ: أَيْ فَرَغْتُمْ اوزموږ په نيز معنی دا ده چه تاسو واپس شئ د حج نه يعنی فارغ شئ، إِذِ الْفَرَاغُ سَبَبُ الرُّجُوعِ إِلَى أَهْلِهِ خکه چې فراغت سبب د واپس کيدو دې خپل اهل ته. فَكَانَ الْأَدَاءُ بَعْدَ السَّبَبِ فَيَجُوزُ نوشوه ادا روسته د سبب نه نوجائز شوې

حل اللغة ۞ ① فرغتم، فرغ فراغة اوزګاريدل، خالی کيدل]

تشريح - دليل الاحناف رحمهم الله ۞ وزموږ دليل دا دې چه دالله تعالی د قول «إِذَا رَجَعْتُمْ» معنی «إِذَا فَرَغْتُمْ» ده يعنی کله چې تاسو د حج نه فارغ شئ نو روژې نيسئ که په مکه کي ئې اوکه په لار کي ئې اوکه په وطن کي ئې. صاحب دهدايه رحمه الله فرمانی. چه د حج نه فراغت وطن ته د راتلو سبب دې نوسبب په حقيقت کي د حج نه فراغت دې. نوچه د حج د فراغت نه روسته اووه روژې اونيسی. نود سبب نه روسته روژې موجود شوې ود سبب نه روسته چې کوم شی موجود شی هغه ادا کيږی. نوخکه چې دحج نه روسته دا ووه روژې اونيسی. نوادا کيږی به، اګرچه په مکه کي ئې اونيسی.

ديوم النحر نه وړاندې درې روژې نه نيول

فَإِنْ فَاتَهُ الصَّوْمُ حَتَّى أَتَى يَوْمَ النَّحْرِ لَمْ يُجْزِهِ إِلَّا الدَّمُ او که فوت شوې ددې نه روژې تردې چې راغله ورځ د قربانۍ جائز نه دی ده لره مګر صرف دم،

حل اللغة ۞ ① فاته، فات فوتا (ن)، فوت کيدل، ورکيدل ② اتی، اتيانا (ض)، راتګ

تشريح - المذاهب الثلاث في فوت الصيام قبل يوم النحر۞ وړاندې ذکر اوشو چه قارن که د قربانۍ توان نه لری. نولس روژې دې اونيسی درې د يوم النحر نه وړاندې او اووه دحج نه د فراغت نه پس، ① خوکه دغه روژې ئې د يوم النحر نه وړاندې اونه نيوې شوې تردې چې يوم النحر راغله. نواوس دم واجب شو. روژې نه کافی کيږی.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: يَصُومُ بَعْدَ هَذِهِ الْأَيَّامِ اوفرمانی امام شافعي رحمه الله چې روژه به نيسی روسته ددې نه لِأَنَّهُ صَوْمٌ مُوَقَّتٌ فَيُقْضَى كَصَوْمِ رَمَضَانَ خکه چې دا روژه ده موقته (چه وخت ورله مقرر دې) نوقضا به ئې راوړې شی پشان د روژې د رمضان،

تشريح:- امام شافعي رحمه الله فرمانی. چه دا روژې دې د ايام التشريق نه روسته اونيسی.

② دليله ۞ دامام شافعي رحمه الله دليل دا دې. چه دا روژې موقت دی د الله تعلی ددې ارشاد د وجې [فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ] نوکه دا د يوم النحر نه وړاندې ادا نشوې نود ايام التشريق نه دې روسته قضاء راوړی. خکه چې کومې روژې دخپل وخت نه فوت شی. نودهغې قضا راوړې شی. لکه د رمضان روژې که په رمضان کي اونه نيوې شی. نود رمضان نه روسته دهغې قضا راوړې شی. نودغه دول به دلته هم د ايم التشريق نه روسته د هغې قضا راوړی.

وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللَّهُ: يَصُومُ فِيهَا لِقَوْلِهِ تَعَالَى [فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ] اوفرمانی امام مالك رحمه الله روژه به نيسی په دې کي د قول الله تعالی د امله چې [فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ]

تشريح - امام مالك رحمه الله فرمانی چه هم په ايام تشريق کي دې اونيسی.

③ دليل مالک رحمه الله ۞ دامام مالک رحمه الله دليل دا دې. که د يوم النحر نه وړاندې ئې دا درې روژې اونه نيولې نوپه ايام التشريق کي دې ددې قضا راوړی. خکه الله تعالی فرمانيلی دی کوم کس چې د هدی حيوان (څاروی) بيا نه مومی نوهغه دې د حج په ورځوکي درې ورځې روژې اونيسی. اوايام لتشريق هم د حج ورځې دی.

وَهٰذَا وَقْتُهٗ اود وخت ددې دی

تشریح - ځکه چې رمی هم په دې ورځو کې کیږي نو د قران پاك د حکم مطابق په ایام التشریق کې دې ددې قضا راوړي

وَلَنَا النَّهْيُ الْمَشْهُوْرُ عَنِ الصَّوْمِ فِيْ هٰذِهِ الْأَيَّامِ (١) اوزموږ لپاره دليل نهی مشهوره ده.د روژې نه په دې ورځو کې، فَيَتَقَيَّدُ بِهِ النَّصُّ أَوْ يَدْخُلُهُ النَّقْصُ نومقيد کولې به شی په دې باندې نص اويا به داخليږي په دې کې نقصان، فَلَا يَتَأَدّٰى بِهٖ مَا وَجَبَ كَامِلًا نو نه به شی ادا کولې په دې سره هغه عبادت چې واجب شوې وی کامل

تشریح - دلیل الاحناف ﷫ ⊛ زموږ دليل دا دې چه په ايام التشريق کې د روژو نيولو نه منع شوې ده ځکه چې په حديث کې دی «لا تصوموا في هذه الأيام» اودا حديث مشهور دې او د حديث مشهور په وجه کتاب الله مقيد کولې شی نوځکه به نص يعنی «ثلاثة أيام في الحج» د ايام التشريق نه علاوه په نورو ورځو پورې مقيد کولې شی يعنی د ايام التشريق نه علاوه په نورو دريو ورځوکې ددې روژو نيولوحکم شوې دې اوکه د کتاب الله نص په دې حديث سره مقيد نشی نود نهی په وجه به ددې ورځو په روژو کې په يقين سره نقصان پيدا شی اوبه قارن چې د دم قران په وجه کومې درې روژې واجب شوې وې هغه کاملې دې اودا قاعده ده چې کامل په ناقص سره نشی ادا کولې لکه څنګه چې پرونې د مازيګر قضا شوې لمونځ نن د لمر ډوبيدو په وخت کې نشی ادا کولې بهرحال په ايام التشريق کې دا روژې نشی نيولې اوداايام التشريق نه روسته هم نشی ادا کولې ځکه چې د دم به بدل کې د روژو وجوب خلاف قياس ثابتې شوې وې اودا قانون دې چه کوم شی خلاف قياس ثابت شی هغه به مختص وی په خپل مورد پورې اودهغې مورد د حج وخت دې نوچه د حج وخت اوځی ددې نه روسته روژه نيول ټيك نه دی بلکه حکم به خپل اصل يعنی د هدی څاروی ته واپس کيږي.نوچه د هدی حيوان (څاروي) کله هم حاصل شی.دهغې قربانی به کوی.

دایام التشریق نه روسته د روژو نیولو حکم

وَلَا يُؤَدِّي بَعْدَهَا إِلِأَنَّ الصَّوْمَ بَدَلٌ اونه ادا کيږي روسته ددې (ايام التشريق) نه ځکه چې روژه بدل دې وَالْأَبْدَالُ لَا تُنْصَبُ إِلَّا شَرْعًا او بدل نه روې کيږي مګر په شريعت سره، وَالنَّصُّ خَصَّهٗ بِوَقْتِ الْحَجِّ او نص خاص کړی دی دا په وخت د حج پورې، وَجَوَازُ الدَّمِ عَلَى الْأَصْلِ او د قربانۍ کول په خپل اصل دی.

حل اللغة ① ولا يودي،اديتادية اداکول ② لاتنصب نصب نصباً (س، ض) نصول]

تشریح الرد علی الشافعي ﷫ ⊛ په دې عبارت کې په امام شافعي ﷫ باندې رد دې په دې طريقه چې د درې ذکرشوو روژو قضا د ايام التشريق نه روسته هم ټيك نه ده ځکه چې روژه د قربانۍ نه بدل دې اوبوځيزد شريعت په حکم سره بدل ثابت کيداې شی اونص قرآنی روژه د حج په وخت پورې خاص کړې ده اود ايام التشريق نه روسته د حج وخت خرج شو نود روژې نيولو اجازت به نه وی ځکه چې دهغې خاص وخت ختم شو اود قربانۍ جواز د روژې بدل نه دې بلکه دا په خپل اصل دې نود ايام التشريق تيريدو نه روسته صرف قربانی کوی روژې نشی نيولې

وَعَنْ عُمَرَ أَنَّهٗ أَمَرَ فِيْ مِثْلِهٖ بِذَبْحِ الشَّاةِ (١) اود حضرت عمر ؓ نه روايت دی چه دوی په دې سې واقعه کې د ګډې په ذبح باندې حکم کړې وو

١) تقدم تخريجه في كتاب الصوم)_

تشریح - تائید الاحناف ﷫ ⊛ اوزموږ تائيد په دې سره هم کيږي چه يوقارن د هدی قربانی نشوه کولې اود ايام الحج درې روژې ترې هم فوت شوې وې.تردې چې يوم النحراغلو نوهغه ته عمر ؓ حکم اوکړلو چه وړه قربانی کړه يعنی د هدی حيوان (څاروي) ورکړه کوم چې اصل دې

په هدی باندې د عدم قدرت حکم

فَإِنْ لَمْ يَقْدِرْ عَلَى الْهَدْيِ تَحَلَّلَ وَعَلَيْهِ دَمَانِ: که قادر نشو قارن په هدی باندې نو ځان دې حلال کړي اوپه ده دوې (دوه) قربانۍ دی دَمُ التَّمَتُّعِ، وَدَمُ التَّحَلُّلِ قَبْلَ الْهَدْيِ قربانی د تمتع او قربانی د حلالوانې وړاندې د قربانۍ نه.

حل اللغة ① لايقدر، قدر قدرة (ض) قادر کيدل

تشریح - وجوب الدمان علی القارن ⊛ صورت د مسئلې دا دې که قارن درې روژې اونه نيولې اوده ته په قربانۍ باندې قدرت حصل نشو نوځان دې حلال کړي اوپه ده باندې دوې [دوه] قربانۍ واجب شوې يوه قربانی د قران وبله قربانی ددې چې ده د هدی دڅاروی ذبح کاوه نه وړاندې ځان حلال کړلو

فَإِنْ لَمْ يَدْخُلِ الْقَارِنُ مَكَّةَ وَتَوَجَّهَ إِلٰى عَرَفَاتٍ که داخل نشوقارن مکې ته بلکه روان شو عرفت ته. فَقَدْ صَارَ رَافِضًا لِعُمْرَتِهٖ بِالْوُقُوْفِ) نواوګرځيدلو دې ماتونکې د عمرې خپلې په سبب د وقوف (په ډګر عرفت کې)، لِأَنَّهٗ تَعَذَّرَ عَلَيْهِ أَدَاؤُهَا ځکه چې متعذر شو په ده باندې ادا کول ددې (عمرې) لِأَنَّهٗ يَصِيْرُ بَانِيًا أَفْعَالَ الْعُمْرَةِ عَلٰى أَفْعَالِ الْحَجِّ ځکه چې وګرځيدو دې بنا کونکې د افعالو دعمرې په فعلو د حج، وَذٰلِكَ خِلَافُ الْمَشْرُوْعِ اودا خلاف مشروع دې

حل اللغة ① رافضًا پريخودونکې

تشریح - فسادالعمرة بالذهاب الى العرفات ⊛ دويمه مسئله دا ده.چه قارن مکې ته د داخليدو په ځائې نيغ عرفات ته لاړ شی.نودده عمره ماته شوه.ځکه چې اوس ددې قارن لپاره عمره کول متعذر شو.عمره کول ورته ځکه متعذرشو.که دې دحج نه روسته عمره اوکړی.نوپه دې کې دعمرې د افعالو ترتب په حج باندې راغلو حالانکه دا د شريعت خلاف دې. مشروع دا دې چه قارن اول عمره اوکړی.اوبيا حج اوکړی.

صرف عرفات طرف ته په روانيدو د عمرې حکم

وَلَا يَصِيْرُ رَافِضًا بِمُجَرَّدِ التَّوَجُّهِ اونه ګرځی پريخودونکې (دعمرې) صرف په روانيدو سره عرفات ته، هُوَ الصَّحِيْحُ مِنْ مَذْهَبِ أَبِيْ حَنِيْفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ أَيْضًا هم دا قول صحيح دې.په مذهب د امام ابوحنيفه ﷫ ،

حل اللغة ① توجه، متوجها. متوجه کيدل

تشریح - الروايتان في ترک العمرة بالتوجه الى عرفات ⊛ ① مسئله دا ده چه قارن صرف عرفت ته په روبيدو باندې دعمرې پريخودونکې نه ګرځی.بلکه ماتونکې به هله ګرځی چه په نهمه ذوالحجه د زول نه روسته عرفت ته اورسی.اوهلته وقوف اوکړی.د امام ابوحنيفه ﷫ صحيح مذهب هم دا دې ② البته دامام اعظم ﷫ نه د حسن بن زياد ﷫ په روايت کې دا منقول دی.چه عرفات ته صرف په روانيدو سره ددده عمره باتې کيږی.اوقياس دا دې.چه لکه څنګه په جمعه کې صرف جامع مسجد ته په روانيدو سره ماپښين ترک کيږی نودغه شان چې قارن صرف عرفات ته روان شی.نودعمرې پريخودونکې دې شی

وَالْفَرْقُ لَهٗ بَيْنَهٗ وَبَيْنَ مُصَلِّي الظُّهْرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِذَا تَوَجَّهَ إِلَيْهَا او فرق دامام ابوحنيفه ﷫ لپاره په دې صورت اوپه مونځګذار

١) قال الزيلعي ﷫ قلت حديث غريب وكذا ذكره في المبسوط نقل عن عمر ؓ أنه أتاه رجل يوم النحر فقال إني تمتعت بالعمرا إلى الحج فقال إذبح شاة قال ما معي شئ قال سل أقاربك قال ما ههنا أحد منهم فقال يا مغيث أعطه قيمة شاة)كذا في نصب الراية (١٢٩/٣)_

د جمعي د لمانځه په ورځ د جمعه كي دا دي چه كله متوجه شي هغې (جمعې) ته، أَنَّ الْأَمْرَ هُنَالِكَ بِالتَّوَجُّهِ بَعْدَ أَدَاءِ الظُّهْرِ، چې امر هلته (په باب د جمعه كي) متوجه دي (ده ته) روسته د ادا كاوه د ماپښين نه، وَالتَّوَجُّهُ فِي الْقِرَانِ وَالتَّمَتُّعِ مَنْهِيٌّ عَنْهُ قَبْلَ أَدَاءِ الْعُمْرَةِ او روانيدل په قران او تمتع كي منع شوي ده د دې نه وړاندي د اد كاوه د عمرې نه، فَافْتَرَقَا نو دواړه (صورتونه) جلا جلا شو

تشريح - وجه الفرق بين المسئلين⊛ د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز په دواړو مسئلو كي وجه د توپير د ده چه په جمعه كي كله د ماپښين لمونځ ادا كاوه نه روسته دي جمع مسجد ته روان شي نو د جمعي خطاب [وَاذْكُرُوا اللّٰه] ده ته متوجه دي. او په حج قران او تمتع كي د عمرې ادا كوه نه وړاندي د عرفات ته د تلو نه منع شوي دي هركله چې په دې دواړو مسئلو كښې دومره توپير دي (چه په يو كي جمعې ته د تلو حكم متوجه دې او په بل كي عرفات ته د تو نه منع متوجه ده) دا په جمعه باندې قياس كول نشي ټيك كيدي

د عمرې په پريښودو د دم قران ساقط كيدل

قَالَ وَسَقَطَ عَنْهُ دَمُ الْقِرَانِ فرمائي او ساقط شو دده نه دم قران، لِأَنَّهُ لَمَّا ارْتَفَضَتِ الْعُمْرَةُ لَمْ يَرْتَفِقْ بِأَدَاءِ النُّسُكَيْنِ خكه چې كله عمره پاتې شوه. نو ده ته توفيق ملاؤ نشو، د ادا كاوه د دوو عبادتونو، فِيهِمَا وَعَلَيْهِ دَمٌ لِرَفْضِ الْعُمْرَةِ بَعْدَ الشُّرُوعِ او په ده باندې قرباني ده، د امله د پريښودو د عمرې روسته د پيل نه په دې كي،

حل اللغة: ① سقط، سقوطاً (ن) ساقط كيدل، پريوتل ② ارتفضت، ارتفاضاً ترك كول، پريښول ③ رفض پريښول]

تشريح سقوط دم القران⊛ مسئله دا ده چه قارن د عمرې د افعالو ادا كاوه نه بغير نيغ عرفات ته لاړلو نو دده د دمې نه دم قران هم ساقط شو خكه چې د عمرې په پريښودو سره دې د دوو عبادتونو جمع كولو كي نشو او هركله چې ده ته د دوو عبادتونو جمع كاوه توفيق ملاؤ نشو نو په ده باندې دم قران يعني دم شكرهم واجب نشو البته په ده باندې د عمرې قضا واجب ده او د عمرې پريښودو په وجه دم هم واجب دي دم جر ددې املة واجب دي چه ده په عمره كي د پيل كاوه نه روسته هغه ترك كړې ده. او قضا د دې املة واجب ده چه ده په عمره كي پيل صحيح شوي وه او مسئله دا ده چه نفل په پيل كاوه سره لازميږي كه هغه ترك كړې نو قضا به ئې راوړي.

وَعَلَيْهِ قَضَاؤُهَا لِصِحَّةِ الشُّرُوعِ فِيهَا او په ده باندې قضا ددې ده، د املة د صحت د پيل په دې (عمره) كي، فَأَشْبَهَ الْمُحْصَرَ وَاللّٰهُ أَعْلَمُ نو مشابه شو (دا قارن) د محصر سره (چه د عمرې احرام ئې تړلې وي. او بيا د ادا كو نه بند شي او خان حلال كړي) والله اعلم

تشريح:- وجوب الدم والقضاء⊛ دا كس د محصر پشان شو. محصر هغه څوك دې چه احرام ئې تړلې وي خو دشمن د ويرې يا د بل څه د املة د نسك د ادا كولو نه بند شي. نو دې به احرام پرانيزي. خو په ده باندې يو قرباني او قضا شته. هم دغه ډول د عمرې په پريښودو باندې هم قرباني سره د قضا شته. والله اعلم

باب التمتع

دا باب د تمتع په بيان كي دي.

د حج تمتع افضلت

التَّمَتُّعُ أَفْضَلُ مِنَ الْإِفْرَادِ عِنْدَنَا تمتع افضل دي د افراد نه

حل اللغة: ① التمتع، نفع اوچتول ② افراد: خان له ③

تشريح - الرواية الواحدة في فضل التمتع⊛ صاحب د قدوري رحمه الله فرمائي. ① چه حج تمتع د حج افراد نه افضل دي او هم دا ظاهر روايت دي

وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ أَنَّ الْإِفْرَادَ أَفْضَلُ او د امام ابوحنيفه رحمه الله نه روايت دي چه افراد افضل دي لِأَنَّ الْمُتَمَتِّعَ سَفَرُهُ وَاقِعٌ لِعُمْرَتِهِ خكه چې متمتع سفر دده واقع كيږي د عمرې لپاره وَالْمُفْرِدُ سَفَرُهُ وَاقِعٌ لِحَجَّتِهِ او حاجي مفرد سفر دده واقع كيږي د حج دپاره،

تشريح - او د امام ابوحنيفه رحمه الله نه په نادر روايت كي دا منقول دي چه افراد افضل دي، امام شافعي رحمه الله هم ددې قائل دي

دليل نادر الرواية⊛ د نادر روايت دليل دا دې چه د حج تمتع سفر د عمرې لپاره وي خكه چې د ميقات نه د عمرې لپاره احرام تړي. او د حج افراد سفر د حج لپاره وي خكه چې د ميقات نه د حج لپاره احرام تړي. او عمره سنت ده او حج فرض دي. او دا ښكاره خبره ده. چه فرض افضل دی د سنت نه. نو كوم سفر چې د فرض حج لپاره وي هغه به بهتر وي د هغه سفر نه كوم چې د سنت يعني عمرې لپاره وي نو افراد افضل شو تمتع نه.

وَجْهُ ظَاهِرِ الرِّوَايَةِ أَنَّ فِي التَّمَتُّعِ جَمْعًا بَيْنَ الْعِبَادَتَيْنِ او وجه د ظاهر روايت دا ده چه په تمتع كي جمع د دوو عبادتونو ده، فَأَشْبَهَ الْقِرَانَ نو مشابه شو د قران سره، ثُمَّ فِيهِ زِيَادَةُ نُسُكٍ وَهِيَ إِرَاقَةُ الدَّمِ بيا په دې (تمتع) كي زيادت د يو نسك دي. او هغه (زيات) تويول دويني (يعني قرباني كول) دي.

تشريح - دليل ظاهر الرواية⊛ د ظاهر روايت دليل دا دې چه نبي ﷺ حج قران كړې وو او نبي ﷺ چې كوم حج كړې وي هغه به افضل وي نو قران افضل شو او تمتع هم د قران پشان ده خكه چې په دې كي دوې (دوه) عبادتونه جمع كيږي نو تمتع به هم افضل وي. ② دويمه خبره دا چې په تمتع كي يو نسك يعني قرباني زياته ده او دا په افراد كي نشته نو ددې املة هم تمتع افضل دي د افراد نه،

وَسَفَرُهُ وَاقِعٌ لِحَجَّتِهِ او سفر د ده واقع دي د حج دده دپاره، وَإِنْ تَخَلَّلَتِ الْعُمْرَةُ لِأَنَّهَا تَبَعُ الْحَجِّ كه څه په مينځ كي راغله عمره، خكه چې دا (عمره) تابع ده د حج، كَتَخَلُّلِ السُّنَّةِ بَيْنَ الْجُمُعَةِ وَالسَّعْيِ إِلَيْهَا پشان د واقع كيدو د سنتو په مينځ د جمعې او سعى كي

تشريح - الجواب من نادر الرواية⊛ د نوادر د روايت ځواب وركوي او صاحب د هدايه رحمه الله فرمائي چه چې د متمتع سفر هم د حج لپاره دي او په مينځ كي د عمرې واقع كيدل ددې تابع دې لكه څنګه چې د سعى لى الجمعه او جمعې په مينځ كي سنت واقع شي. نو دا نشي وئيلې چې دا سعى د سنتو لپاره ده. بلكه سعى هم د جمعې لپاره وي. او سنت د جمعې تابع وي. دغه ډول دلته هم د متمتع سفر د حج لپاره وي. اګرچه په مينځ كي عمره واقع شي.

د متمتع قسمونه

وَالْمُتَمَتِّعُ عَلَى وَجْهَيْنِ مُتَمَتِّعٌ بِسَوْقِ الْهَدْيِ او متمتع په دوې (دوه) قسمه دي هغه متمتع چې شړلې ئې وي هدى وَمُتَمَتِّعٌ لَا يَسُوقُ الْهَدْيَ او بل هغه متمتع چې نه ئې وي شړلې هدى.

حل اللغة: ① هدى د قربانئى ځناور

تشريح - قسمي التمتع⊛ صاحب د قدوري رحمه الله فرمائي. چه د متمتع دوې (دوه) قسمونه دي ① يو هغه چې حرم ته هدى او شړي. ② او بل هغه چې هدى ئې نه وي شړلي.

وَمَعْنَى التَّمَتُّعِ التَّرَفُّقُ بِأَدَاءِ النُّسُكَيْنِ فِي سَفَرٍ وَاحِدٍ او معنى د تمتع فائده اخستل دي په دوو عبادتونو (چه حج وعمره دي) په يو سفر كي، مِنْ غَيْرِ أَنْ يُلِمَّ بِأَهْلِهِ بَيْنَهُمَا إِلْمَامًا صَحِيحًا بغير ددې نه چې الما صحيحه او كړي دخپل اهل سره په مينځ ددې دواړو كي، وَيَدْخُلُهُ اخْتِلَافَاتٌ نُبَيِّنُهَا إِنْ شَاءَ اللّٰهُ تَعَالَى او دخليږي به دې (تعريف د تمتع) كي اختلافات چې بيان به ئې كړو انشاء الله

حل اللغة: ① ترفق نفع اوچتول ② ان يلم الهه العاماً اقامت كول، راكوزيدل

تشریح:- معنی التمتع ◉ علامه مرغینانی رحمه الله فرمائی چه د تمتع معنی ده.د حج او عمرې په مینځ کې په خپل وطن کې بغیرد المام صحیحه نه په یوسفرکې د دوو عبادتونو نه نفع اخستل دی.

معنی الالمام وقسمه ◉ د المام لغوی معنی ده صفت د احرام پاته پریښول بغیرددې نه چې په خپل وطن کې ایسار شی اودا دوې (دوه) قسمه دی ① یو المام صحیح ② وبل المام فاسد ،المام صحیح دا دې چه حج متمتع خپل د هدی حیوان (څاروي) به وی لیږلي ② اوالمام فاسد دا دې.چه د هدی څاروی اولیږی.د تمتع په تعریف کې څه اختلافات دی.انشاءالله موږ به هغه نزدې ذکر کړو.

د تمتع طریقه

وَصِفَتُهُ أَنْ يَبْتَدِءَ مِنَ الْمِيقَاتِ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ او طریقه ددې (حج تمتع) دا ده چه پیل به اوکړی د میقات نه په میاشتود حج کې فَيُحْرِمَ بِالْعُمْرَةِ وَيَدْخُلَ مَكَّةَ فَيَطُوفَ لَهَا وَيَسْعَى وَيَحْلِقَ أَوْ يُقَصِّرَ نو احرام به اوتړی د عمرې اوداخل به شی مکې ته،نوطواف به اوکړی دې (عمرې) لپاره او سعی به اوکړی دې (عمرې) دپاره،اوحلق به وکړی یا قصر وَقَدْ حَلَّ مِنْ عُمْرَتِهِ وَهَذَا هُوَ تَفْسِيرُ الْعُمْرَةِ او حلال شو دې د عمرې خپلې نه،اوهم دا تفسیر د عمرې دې

حل اللغة ① ان یبدا، ابتداء ابتداءً. پیل کول]

تشریح - واضح ده

دعمرې طریقه

وَكَذَلِكَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يُفْرِدَ بِالْعُمْرَةِ فَعَلَ مَا ذَكَرْنَا او دغه شان چې اراده اوکړی چې خانله اوکړی عمره نوکوی به هغه کارونه کوم چې موږ ذکر کړل. «هَكَذَا فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي عُمْرَةِ الْقَضَاءِ»(١) هم دغه دول کړی وو رسول الله ﷺ په عمره د قضا کې

حل اللغة ① اراد، ارادة. اراده کول

تشریح:- صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی دعمرې چې کومه طریقه د حج تمتع په صورت کې بیان شوه هم دغه طریقه دخالی عمرې هم ده رسول الله ﷺ هم عمرة القضاء په دې طریقه کړې وه

وَقَالَ مَالِكٌ: لَا حَلْقَ عَلَيْهِ او امام مالك رحمه الله فرمائی چه نشته حلق په ده باندې «إِنَّمَا الْعُمْرَةُ الطَّوَافُ وَالسَّعْيُ» عمره صرف طواف اوسعی ده.

تشریح- البته امام مالك رحمه الله فرمائی.چه په عمره کونکی باندې حلق نشته.عمره صرف د طواف اوسعی نوم دې.

وَحُجَّتُنَا عَلَيْهِ مَا رَوَيْنَا او حجت زموږ په دوی باندې هغه دې کوم چې موږ روایت کړلو. وَقَوْلُهُ تَعَالَى {مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ} الْآيَةَ نَزَلَتْ فِي عُمْرَةِ الْقَضَاءِ دا (آیت) نازل شوې دې په عمره د قضا کې ، وَلِأَنَّهَا لَمَّا كَانَ لَهَا تَحَرُّمٌ بِالتَّلْبِيَةِ اوبله دا چې هرکله ددې (دپاره) احرام وی په تلبیه ونیلو سره، كَانَ لَهَا تَحَلُّلٌ بِالْحَلْقِ كَالْحَجِّ نو وی به ددې لپاره حلالیدل په حلق کاوه سره لکه د حج.

تشریح - دلائل الاحناف رحمهم الله ◉ خو دامام مالك رحمه الله خلاف یوخو د رسول الله ﷺ عمل حجت دې څکه چې په عمرة القضا کې نبی ﷺ طواف سعی اوحلق درې واړه عملونه کړی وو ② دوهم دلیل دا دې چه الله تعالی فرمائیلی دی {لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ} ادا

(١) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البخاري في الحج باب ١٠٤ رقم ١٦٩١ ومسلم في الحج باب وجوب الدم على المتمتع رقم ١٧٤)_

یت دعمرة لقضا په ره کې نازل شوې دې اوپه دې کې حلق اوقصر ذکر دی نوحلق یا قصر ضروری دې ③ دریم دلیل دا دې لکه څنګه تلبیه د عمرې لپاره تحریم دې لکه څنګه چې تلبیه د حج لپاره تحریم دې نوحلق یا قصر به ددې تحلیل وی لکه څنګه چې حلق یا قصر د حج لپاره تحلیل دې

د طواف په پیل کې تلبیه پرېښول

وَيَقْطَعُ التَّلْبِيَةَ إِذَا ابْتَدَأَ بِالطَّوَافِ او تلبیه به پرېږدی کله چې پیل اوکړی په طواف،

حل اللغة ① یقطع، قطعا(ف) :ختم کول، ماتول

تشریح- **المذهبان في وقت قطع التلبية** ◉ صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی، ① چه عمره کونکې چې څنګه په طواف پیل اوکړی نوتلبیه ونیل به پرېږدی.

وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللَّهُ: كُلَّمَا وَقَعَ بَصَرُهُ عَلَى الْبَيْتِ او فرمائی امام مالك رحمه الله څنګه چې واقع شی نظر دده په بیت الله باندې نو تلبیه به پرېږدی) «لِأَنَّ الْعُمْرَةَ زِيَارَةُ الْبَيْتِ وَتَتِمُّ بِهِ» څکه چې عمره زیارت د بیت الله دې اوهغه پوره سو په دې (لیدو) باندې

حل اللغة ① وقع، وقوعا (ف) پرېوتل، واقع کیدل ② تتم، اتماما (ض) پوره کیدل

تشریح - امام مالك رحمه الله فرمائی.چه څنګه ئې په بیت الله نظر پرېوځی.نوتلبیه ونیل به پرېږدی

دلیل مالك رحمه الله ◉ دامام مالك رحمه الله دلیل دا دې چه عمره د بیت الله د زیارت نوم دې نوچه څنګه ئې په بیت الله نظر پرېوځی زیارت اوشو.نوتلبیه ونیل به پرېږدی

وَلَنَا «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي عُمْرَةِ الْقَضَاءِ قَطَعَ التَّلْبِيَةَ حِينَ اسْتَلَمَ الْحَجَرَ»(١) او زموږ لپاره دلیل دا دې چه نبی ﷺ په عمرة القضاء کې پرېښولې (پرېخودې) وه تلبیه کله چې ئې ښکل کړلو حجراسود،

حل اللغة ① استلم، استلاما: لاس لګول

دلائل الاحناف رحمهم الله ◉ او زموږ دلیل دا دې چه نبی ﷺ په عمرة القضا کې چې کله په طواف کې حجر اسود ښکل کړلو نوتلبیه ونیل ئې پرېښولو .داسې نه چې د بیت الله په کتلو ئې تلبیه پرېښولې (پرېخودې). وه نو معلومه شوه.چه د تلبیه د پرېښولو وخت طواف دې

وَلِأَنَّ الْمَقْصُودَ هُوَ الطَّوَافُ او بله دا چې مقصود خو طواف دې فَيَقْطَعُهَا عِنْدَ افْتِتَاحِهِ نو پرېږدی به تلبیه په وخت د پیل ددې (طواف) کې ، «وَلِهَذَا يَقْطَعُهَا الْحَاجُّ عِنْدَ افْتِتَاحِ الرَّمْيِ» اوددې امله قطع کوی به ئې حاجی په وخت د پیل د رمی کې

تشریح:- دوهم دلیل دا دې.چه د عمرې نه مقصود طواف دې.نوچه څنګه طواف پیل کړی.تلبیه دې پرېږدی.لکه څنګه چې حاجی څنګه په رمی پیل اوکړی نوتلبیه ونیل پرېږدی

د متمتع د عمرې نه حلالیدل اود حج لپاره دوباره احرام تړل

قَالَ وَيُقِيمُ بِمَكَّةَ حَلَالًا او اوسیږی به په مکه کې حلال لِأَنَّهُ حَلَّ مِنَ الْعُمْرَةِ څکه چې دې حلال شو دعمرې نه قَالَ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ أَحْرَمَ بِالْحَجِّ مِنَ الْمَسْجِدِ چې کله شی ورځ د ترویه نو احرام به اوتړی په حج سره د حمات نه، وَالشَّرْطُ أَنْ يُحْرِمَ مِنَ الْحَرَمِ او شرط دا دې چې احرام اوتړی د حرم نه، أَمَّا الْمَسْجِدُ فَلَيْسَ بِلَازِمٍ هرچه حمات دې نو لازم نه دې (احرام تړل ددې نه)

حل اللغة ① یقیم، اقامة قیام کول، حصاریدل ② احرم، احراما. احرام تړل

(١) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه الترمذي في الحج باب ٧٩ رقم ٩١٩ وأبوداود في المناسك باب ٢٨ قم ١٨١٧)_

تشریح:- القيام في المكة ثم احرام الحجⓐمسئله دا ده.چه عمره کونکې کله د عمرې د احرام نه حلال شي نو دې به هم په دې حالت کې په مکه کې قیام کوی (دا څه ضروري نه ده.چه د مکې څخه به بهر ته نه وځي)چه کله د ذوالحجه اتم تاریخ شي.نودحج لپاره به احرام اوتړی.ددې احرام د حرم نه تړل شرط دې اود مسجد حرام نه ئې تړل افضل دی.دغه ډول د اتمې ذوالحجه نه وړاندې هم احرام تړل افضل دی.

وهذالأنه في معنى المكى اودا خبره (څکه ده چه)دې (حاجی متمتع) په پشان د مکی دې ومیقات المكى فى الحج الحرم على ما بينا اومیقات دمکی په حج کې حرم دې.بنا په هغه چې موږ بیان کړی دی (په باب المواقیت کې)

تشریح:- دلیلهⓐدلیل دا دې.چه دا سړی د مکی په حکم کې دې.اومکی به په حرم کې احرام تړی لکه څکه چې ددې تفصیل په باب المواقیت کې تیر شوې دې.

وَفَعَلَ مَا يَفْعَلُهُ الْحَاجُّ الْمُفْرِدُ وکوی به (مناسك دحج) لکه څنګه چې کوی حاجی مفرد، لِأَنَّهُ مُؤَدٍّ لِلْحَجِّ إِلَّا أَنَّهُ يَرْمُلُ فِي طَوَافِ الزِّيَارَةِ څکه چې دې ادا کونکې دحج دې البته دومره ده چې دې به رمل کوی په طواف زیارت کې، وَيَسْعَى بَعْدَهُ لِأَنَّ هَذَا أَوَّلُ طَوَافٍ لَهُ فِي الْحَجِّ اوسعی به کوی روسته ددې (طواف زیارت) نه، څکه چې دا اول طواف دې دده (متمتع) په (موده د)حج کې ، (نوڅکه به په کې سعی کوی.اوچونکه د کوم طواف نه روسته چې سعی وی.په هغې کې رمل وی.نودې به رمل هم کوی) بِخِلَافِ الْمُفْرِدِ لِأَنَّهُ قَدْ سَعَى مَرَّةً په خلاف د مفرد (هغه به سعی اورمل نه کوی)څکه چې هغه سعی یوځل کړې ده.(اوبه حج کې دوباره سعی مشروع نه ده)

حل اللغة* ① مؤد اداکونکې ② سعى، سعياً "ف". کوښښ کول سعی کول]

تشریح.- اتحاد افعال الممتع والمفرد الا في مسئلتينⓐصاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.دا متمتع به اوس هغه احکام کوی.کوم چې مفرد بالحج کوی.څکه چې دې اوس هم دحج د افعالوادا کونکې دې.البته دومره توپیر شته. چې دا کس به په طواف زیارت کې رمل کوی.اوبه صفا مروه کې به سعی کوی څکه چې په حج کې دا دده اولنې طواف دې.په حلاف د مفرد (هغه به رمل نه کوی)څکه چې هغه د طواف قدوم نه روسته سعی کړې ده.اوسعی صرف یوځل مشروع ده.

منی ته دتلو نه وړاندې د متمتع طواف او سعی کول

وَلَوْ كَانَ هَذَا الْمُتَمَتِّعُ بَعْدَ مَا أَحْرَمَ بِالْحَجِّ طَافَ وَسَعَى اوکه وی دا متمتع روسته ددې نه چې احرام اوتړی د حج نوطواف اوکړی اوسعی اوکړی، قَبْلَ أَنْ يَرُوحَ إِلَى مِنًى لَمْ يَرْمُلْ فِي طَوَافِ الزِّيَارَةِ وړاندې ددې نه چې روان شی منی ته،نو رمل به نه کوی په طواف زیارت کې ، وَلَا يَسْعَى بَعْدَهُ اوسعی به نه کوی روسته ددې نه

حل اللغة*① متمتع، نفع اوچتونکې ② ان يروح، راح، روحاً (ن)، تلل

تشریح - اداء طوف القدوم والسعى قبل الرمى ⓐوړاندې تیرشو.چه متمتع د عمرې ارکان اوکړی.نوځان به حلال کړی اوبه مکه کې به قیام اوکړی.اوبیا به په اتمه ذوالحجه د حج لپاره احرام اوتړی.اوس که دې متمتع دحج احرام اوتړلو اومنی نه د تلو نه وړاندې ئې طواف قدوم اوسعی اوکړه.نودا کس دې په طواف زیرت کې رمل نه کوی اونه دې ددې نه روسته سعی کوی.که په طواف قدوم کې ئې رمل کړې وی اوکه نه،

لِأَنَّهُ قَدْ أَتَى بِذَلِكَ مَرَّةً څکه چې راتګ کړې دې په سعی باندې یوځل،(اودوباره سعی نشته)

تشریح - دلیلهⓐد طواف زیارت نه روسته به سعی څکه نه کوی.چه سعی د طواف قدوم نه روسته یوځل مشروع ده اویوځل ده کړې ده او په طواف زیارت کې به رمل څکه نه کوی.چه سعی په دې سې طواف کې مشروع ده چه د هغې نه روسته سعی وی اود طواف قدوم نه روسته ده سعی کړې ده.ددې امله به د طواف زیارت نه روسته سعی نه کوی اوچه سعی نشته.نورمل هم پاتې نشو.

وَعَلَيْهِ دَمُ الْمُتَمَتِّعِ لِلنَّصِّ الَّذِي تَلَوْنَاهُ اوپه ده باندې دم تمتع دې.د امله د هغه آیت نه چې موږ اولوستل، (فَإِنْ لَمْ

يَجِدْ صَامَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةً إِذَا رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ) که نه مومی قربانی نو روژې به نیسی درې روژې به ورځو دحج کې اواووه کله چې واپس شی (خپل وطن ته) عَلَى الْوَجْهِ الَّذِي بَيَّنَّاهُ فِي الْقِرَانِ په هغه طریقه چې موږ بیان کړې دی په (بحث د)قران کې .

حل اللغة* ① لم يجده وجد وجداناً (ض)،موندل

تشریح:- وجوب الهدى على المتمتع ⓐصاحب د قدوری رحمه الله فرمائی چه په حجی متمتع باندې قربانی واجب ده دلیل دالله تعالی ارشاد دې. [فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ] اوکه متمتع د هدی د خاروی په حاصلولو قادر نه وی.نود قارن پشان دې د حج په زمانه کې درې روژې اونیسی.اواووه روژې دې د حج د وړغت نه روسته اونیسی.تفصیل اودلیل په حج قران کې تیر شوې دې.

فَإِنْ صَامَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مِنْ شَوَّالٍ که روژې ئې اونیولې درې په میاشت د شوال کې ثُمَّ اعْتَمَرَ لَمْ يُجْزِهِ عَنِ الثَّلَاثَةِ بیا ئې عمره اوکړه نه جزکیږی ده لره د درې روژو نه (کومې چې د قربانۍ په بدله کې په ده باندې واجب شوې وې). لِأَنَّ سَبَبَ وُجُوبِ هَذَا الصَّوْمِ التَّمَتُّعُ څکه چې سبب د وجوب ددې (درې روژو) تمتع ده. لِأَنَّهُ بَدَلٌ عَنِ الْهَدْيِ وَهُوَ فِي هَذِهِ الْحَالَةِ غَيْرُ مُتَمَتِّعٍ څکه چې دا بدل دی د قربانۍ نه،اودې په دې حالت کې (چه د احرام تړلو نه وړاندې روژې اونیسی) نه دې متمتع، فَلَا يَجُوزُ أَدَاؤُهُ قَبْلَ وُجُودِ سَبَبِهِ نودی جائز ادا کول ددې وړاندې د موجود کیدو د سبب ددې نه.

حل اللغة* ① اعتمر، اعتمار: عمره کول

تشریح.- عدم اعتبار الصيام قبل احرام العمرةⓐصاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.که یوکس په شوال کې درې روژې ونیولې اوددې نه روسته ئې بیا دعمرې لپاره احرام اوتړل نودغه درې روژې د حج تمتع د قربانی بدل نشی ګرځیدې څکه چې ددې درې روژو د وجوب سبب تمتع دې.اودې کس چې کله روژې نیولې.نوپه هغه وخت کې دې متمتع نه وو.نود سبب نه وړاندې د یوڅیز موجود کیدل معتبر نه دی څکه هغه روژې د تمتع د قربانۍ نه بدل نشی ګرځیدی.

فَإِنْ صَامَهَا بِمَكَّةَ بَعْدَ مَا أَحْرَمَ بِالْعُمْرَةِ اوکه دا روژې ئې اونیولې روسته ددې نه چې احرام ئې تړلې وو دعمرې لپاره، قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ جَازَ عِنْدَنَا وړاندې ددې نه چې طواف اوکړی نوجائز دې زموږ په نیز

تشریح.- المذهبان في اعتبار الصيام بعداحرام العمرة قبل الحجⓐ ①اوکه دعمرې داحرام تړلو نه روسته ئې دا روژې اونیولې نو زموږ په نیز دا جائز دی.

خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ لَهُ قَوْلُهُ تَعَالَى {فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ} خلاف ثابت دې د امام شافعی رحمه الله د هغوی لپاره قول د الله تعالی دې ﴿فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ﴾

تشریح.- ودامام شافعی رحمه الله په نیز جائز نه دی.

أدلتهⓐدامام شافعی رحمه الله دلیل د الله تعالی ارشاد دې ﴿فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ﴾ څکه جې ددې روژو لپاره حج مقرر شوې دې.نودا روژې به هله معتبر وی.چه د حج د احرام نه روسته وی اوچه د حج د احرام نه وړاندې اونیولې شی.نودهغې به څه اعتبار نه وی.

وَلَنَا أَنَّهُ أَدَاءٌ بَعْدَ انْعِقَادِ سَبَبِهِ او زمونږدلیل دا دې.چه دا ادا کول (د روژو)دی روسته د وجود د سبب د هغې نه،

تشریح.- دلیل الاحناف رحمهم الله ⓐزمونږدلیل دا دې.چه دې کس د سبب د وجود نه روسته یعنی د تمتع موندلو نه روسته روژې نیولی دی اوکوم شی چې د خپل سبب نه روسته موجود شی.هغه معتبر وی.نوڅکه د عمرې احرام تړلو نه روسته به دا روژې معتبر وی.

وَالْمُرَادُ بِالْحَجِّ الْمَذْكُورِ فِي النَّصِّ وَقْتُهُ اومراد په حج سره حې ذکر دې په نص کې وخت ددې (حج) دې عَلَى مَا بَيَّنَّا په هغه چې مونږ بيان کړی دی (وړاندې) وَالْأَفْضَلُ تَأْخِيرُهَا إِلَى آخِرِ وَقْتِهَا وغوره روستو کول ددې روږې دی آخر وخت ددې ته، وَهُوَ يَوْمُ عَرَفَةَ لِمَا بَيَّنَّا فِي الْقِرَانِ اودا ورځ د عرفې ده.لکه څنګه چې مونږ بيان کړی دی په (باب) قران کې

تشريح - الجواب من دليل الشافعي رحمه الله ⊛ اوپه ايت کې د حج نه فعل د حج مراد نه دی.بلکه د حج وخت مراد دې اود حج وخت د شوال ذوالقعدې او ذوالحجه لس روځې دی نود حج په وخت کې روژې موجود شوې خوغوره دا دی.چه دا روژې آخری وخت ته روستو کړی يعنی د عرفې په ورځ دا روژې ختمې کړی ځکه چې به د اوومې اتمې او نهمې ذوالحجه روژې نيسی.

د متمتع سائق الهدي طريقه د حج

وَإِنْ أَرَادَ الْمُتَمَتِّعُ أَنْ يَسُوقَ الْهَدْيَ أَحْرَمَ اوکه اراده اوکړه تمتع کوونکی چې روانه کړی هدی نو احرام دې اوتړی وَسَاقَ هَدْيَهُ وَهَذَا أَفْضَلُ او روانه دې کړی خپله هدی او داغوره ده

حل اللغة ① يسوق، سوقًا (ن): څناور د روستونه ترټل ② هدي: د قربانئي څناور

تشريح - فضل سوق الهدى مع نفسه ⊛ مسئله دا ده.که متمتع هدی ليږل غواړی.نود عمرې احرام دې اوتړی اوخپل هدی دې اوليږی صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی.چه دمتمتع هدی خان سره بوتلل د نه بوتلو نه افضل دی.ځکه چې د الله تعالى پيغمبر ﷺ خپل خان سره د قربانئ څاروی بوتلی وو.

لِأَنَّ النَّبِيَّ سَاقَ الْهَدَايَا مَعَ نَفْسِهِ (١) ځکه چې نبی ﷺ خپلې قربانئ د خان سره بوتلې وې. وَلِأَنَّ فِيهِ اسْتِعْدَادًا وَمُسَارَعَةً اوځکه چې په دې کې سمان دخير او عجلت دې فَإِنْ كَانَتْ بَدَنَةً قَلَّدَهَا بِمَزَادَةٍ أَوْ نَعْلٍ لِحَدِيثِ عَائِشَةَ عَلَى مَا رَوَيْنَاهُ په دليل د دغه اوښ يا غوې وه نو وې دې چوی ددې په غاړه کې دڅرمنې پټئ يا پيزوان حديث دحضرت عائشې رضي الله عنها کوم چې مونږ روايت کړې دې

حل اللغه ① مسارعة تندی کول ② بدنة اوښ غوې ③ قلدها، قلد تقليدًا د څناور په غاړه کښې پټه اچول ④ مزادة: توښه دان:

تشريح:- دلائله ⊛ ① لکه څنګه چې په مسلم کې د حضرت جابر رضي الله عنه دحديث نه ښکاره ده ② او دوهم دليل دا چې هدی خان سره بوخی نوپه دې کې دنيکئ تياری اوپه واجب ادا کاوه کې تلوار دې اودا دواړه خبرې خوښې شوی دی.ځکه د هدی خان سره بوتلل د نه بوتلو نه افضل دی.

اوس که د هدی حيوان (څاروې) اوښ ياغوې وی نودهغې په غاړه کې دې د څرمنې ټوټه يا د چپلۍ ټوټه واچوی اوغاړکئ دې ترې جوړه کړی.لکه د حضرت عائشې رضي الله عنها حديث ﴿كنت أفتل القلائد هدی رسول الله ﷺ﴾ نه چه ښکاره ده.

وَالتَّقْلِيدُ أَوْلَى مِنَ التَّجْلِيلِ اوپټئ اچول ورته بهتر دی د پيزوان اچولو نه

حل اللغة ① تجليل: څناورباندې خل اچول

تشريح:- فضل القلائد من التجليل ⊛ صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی. چې څروی ته د (جول) اچولو په نسبت غاړکئ

(١) قال الزيلعي رحمه الله أخرجه البخاري ومسلم عن ابن عمر رضي الله عنهما قال تمتع رسول الله ﷺ في حجة الوداع بالعمرة إلى الحج وأهدى فساق معه الهدي من ذي الحليفة وبدأ رسول الله ﷺ فأهل بالعمرة ثم أهل بالحج وتمتع الناس معه (كذا في نصب الراية ١٣٣/٣)_

اچول غوره دی
لِأَنَّ لَهُ ذِكْرًا فِي الْكِتَابِ اوځکه چې دتقليد ذکردی په قران کې وَلِأَنَّهُ لِلْإِعْلَامِ وَالتَّجْلِيلُ لِلزِّينَةِ اوځکه چې د د خبرداری لپاره دې او پيزوان اچول د ښکلی والی لپاره دی.

حل اللغة ① اعلام. خبرول]

تشريح.- دلائله ⊛ ① دليل د افضليت دا دې.چه د قلائدو ذکر په قرآن پاك کې موجود دې ارشاد دې ﴿جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ﴾ دوهم دليل دا دې چه تقليدصرف د دې خبرورکاوه لپاره دې چه دا د هدی حيوان (څاروې) دې.ددې نه بله فائده په کې نشته او(جول) اچول د زينت لپاره هم وی اود ګرمۍ او يخنئ لرې کاوه لپاره هم وی نوتقليد بغيرد بل شی د احتمال نه د هدی نښه ده او(جول) اچول يقيني نښانه نه ده.نوځکه غاړکئ د (جول) اچولو نه غوره ده.

ثُمَّ يُلَبِّي لِأَنَّهُ يَصِيرُ مُحْرِمًا بِتَقْلِيدِ الْهَدْيِ والتوجه او تلبيه به اووائی.بيا به تقليد اوکړی ځکه چې دې محرم شو په تقليد د هدی وَالتَّوَجُّهِ مَعَهُ عَلَى مَا سَبَقَ اوپه متوجه کيدلو ددې سره لکه چې مخکې بيان شوې دې وَالْأَوْلَى أَنْ يَعْقِدَ الْإِحْرَامَ بِالتَّلْبِيَةِ او بهتره دا ده چې احرام اوتړی د تلبې سره

حل اللغة ① ان يعقد، عقد عقدا (ض). تړل

تشريح:- فضل الاحرم بالتلبية ⊛ صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.چه ول دې په تلبيه احرام اونړی اوبيا دې تقليد اوکړی. اوپه دې سره خو محرم شو.لکه څنګه چې وړاندې تيرشوی دی خوغوره د. ده چه تلبيه اووائی اواحرام اوتړی.ځکه چې دا تلبيه اصل دې اوتقليد ددې قائم مقام دې اوچه ممکن وی نو په اصل باندې عمل کول غوره دی.نوځکه په تلبيه سره احرام ټيل کول غوره دی.

وَيَسُوقُ الْهَدْيَ وَهُوَ أَفْضَلُ مِنْ أَنْ يَقُودَهَا او هدی اوشړی.او دا ددې نه بهتر دی چې قربانی د مخې نه راکاری

حل اللغة ° ان يقودها، قاد قودا (ن). د وړاندې نه راښکل

تشريح:- فضل سوق الهدى ⊛ ① صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی چه هدی چې د روستو نه شړی نه دا غوره ده دې نه په نسبت سره چې د مخکې نه ئې راکاږی.

لِأَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْرَمَ بِذِي الْحُلَيْفَةِ وَهَدَايَاهُ تُسَاقُ بَيْنَ يَدَيْهِ (١) ځکه چې نبی ﷺ احرام وتړلو په ذولحليفه کې او حال دا چې ددوی قربانی ددوی په وړاندې شړلې شوه وَلِأَنَّهُ أَبْلَغُ فِي التَّشْهِيرِ إِلَّا إِذَا كَانَتْ لَا تَنْقَادُ فَحِينَئِذٍ يَقُودُهَا اوځکه چې دا په شهرت کې ډيره بليغه ده مګر که هدی نه منی (شړل) نو بيا به دمخې نشی راښکلې

تشريح.- دلائله ⊛ ① ځکه چې د الله تعالى پيغمبر ﷺ په مقام ذوالحليفه کې احرام اوتړلو اود دوی دهدی حيوان (څاروې) ددې نه مخکې ې شړلې شو.② دوهم دليل دا دې چه په تقليد کې مقصد عوامو کې ددې تشهير کول دی اود شا اړخ نه شړلو کې دا مقصد ښه حاصليږی نوځکه ترټل غوره دی.(د راښکلو نه) البته دا که د هدی حيوان (څاروې) په شړلو سره نه خی نوپه دې سې صورت کې د مخکښې نيول راښکل کولې شی په دې کې څه حرج نشته.

د بدنه داشعار حکم

قَالَ وَأَشْعَرَ الْبَدَنَةَ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ وَمُحَمَّدٍ رَحِمَهُمَا اللَّهُ (٢) اواشعار به کوی داوښ د صاحبينو رحمهما الله په نزد وَلَا يُشْعِرُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ وَيُكْرَهُ ونشته اشعار په نيز د امام ابوحنيفه بلکه مکروه دی

(١) تقدم تخريجه في باب القران)_
(٢) القول الراجح هو هذا قول الصاحبين رحمهما الله وما نقل عن الإمام من الكراهة فمفهومها مذكور في التسهيل)

حل اللغة ① اشعر،اشعاراً: زخمي کولوسره زخم په وينا ککړول

تشريح:- المذهبان في اشعار البدنة مسئله دا ده. ① که دهدی خاروی وزه یا ګډه وي،نو په اتفاق سره به ددي اشعار نه کوي اوکه بدنه وي نود صاحبينو رحمهما الله په نيز به ددي اشعار کيږي شي ② اودامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز ددي اشعارکول مکروه دي.

وَالْإِشْعَارُ اواشعاربه نه کوي دامام ابوحنيفه رحمه الله په نزد اواشعار مکروه دي هُوَالْإِدْمَاءُبِالْجُرْحِ لُغَةً واشعار په لغت کي زخمي کول اوپه وينه ککړول دي وَصِفَتُهُ أَنْ يَشُقَّ سَنَامَهَا بِأَنْ يَطْعَنَ فِي أَسْفَلِ السَّنَامِ او طريقه ئي داده چي داوښ بوق به څيرے کړي. په دي شان چي نيزه لاندي اړخ ته وي مِنَ الْجَانِبِ الْأَيْمَنِ أَوِالْأَيْسَرِ ښي اړخ نه يا د چپه اړخ نه. قَالُوا وَالْأَشْبَهُ هُوَالْأَيْسَرُ علمان وائي چي حق مشابه چپه اړخ دي.

حل اللغة ① الادماء: د زخم نه وينه ويستل ② جرح زخم ③ ان يشق، شق شقًا(ن) شلول ④ سنام قوب

تشريح:- معنى الاشعار په لغت کي اشعار زخمي کول او وينه راويستل دي.اوطريقه ئي دا ده.چه ښي اړخ نه د قوب نه لاندي به نيزه اوهي،اودهغه ځائي به اوشلوي.متاخرين عالمان رحمهم الله فرمائي چه صحت سره زيات مشابه چپه اړخ دي.يعني چپه اړخ ته اشعار کول زيات مناسب دي.

لِأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَنَ فِي جَانِبِ الْيَسَارِ مَقْصُودًا[1] ځکه چي نبي ﷺ په چپه اړخ کي نيزه قصداً وهلي وه وَفِي جَانِبِ الْأَيْمَنِ اِتِّفَاقًا اوپه ښي اړخ کي په اتفاق سره

حل اللغة ① بان يطعن، طعن طعنًا (ف ن): نيزه ورخښول

تشريح - دليله دليل دا دي چه د نبي ﷺ نه دواړو طرفونو نه اشعار مروي دي خو نبي ﷺ په قصد سره چپه اړخ نه نيزه وهلي وه.اوښي اړخ ته ئي اتفاقاً وهلي وه.اودا ښکاره خبره ده چه پيغمبر کوم کار په قصد سره کوي نود امت لپاره هغه واجب الاتباع وي

وَيُلَطِّخُ سَنَامَهَا بِالدَّمِ إِعْلَامًا اوددي بوق به په وينو ګنده کړي د خبرور کاوه دپاره

حل اللغة ① يلطخ، لطخًا(ف)، ککړول

تشريح:- صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي.چه د اشعار په وخت کي دي په وينه خاروی قوب ککړ کړي.چه خلګ پوهيږي چه دا دهدي حيوان (خاروي) دي

وَهٰذَا الصُّنْعُ مَكْرُوْهٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ اودا حرکت مکروه دي د امام ابوحنيفه رحمه الله په نزد وَعِنْدَهُمَا حَسَنٌ وَعِنْدَ الشَّافِعِي رَحِمَهُ اللهُ سُنَّةٌ اود صاحبينو رحمهما الله په نيز ښه دي اودامام شافعي رحمه الله په نزد سنت دي

تشريح - صاحب دهدايه رحمه الله د مذاهبو بيان کوي اودا فرمائي چه شعار يعني نيزه وهل او قوب زخمي کول دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز مکروه عمل دي اود صاحبينو رحمهما الله په نيزبغير کراهته جائزدي اودامام شافعي رحمه الله په نيز مسنون دي هم دا د حضرت امام مالك اوامام احمد اوجمهورو عالمانو رحمهم الله مذهب دي

لِأَنَّهُ مَرْوِيٌّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ[2] وَعَنِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ ځکه چي دا دنبي ﷺ اوخلفاء راشدينو رضي الله عنهم نه راويت دي

[1]) قال الزيلعي رحمه الله رواية الطعن في الجانب الأيمن فأخرجه مسلم ...عن ابن عباس .... وأما رواية الطعن في الأيسر فرواها ابويعلى الموصلي في مسنده كذا في نصب الراية ٣/١٣٤)_

[2]) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه مسلم في الحج رقم ٢٠٥ وأبوداود في المناسك باب ١٤ رقم ١٧٥٩ والنسائي في المناسك باب ٦٤ رقم ٢٦٠٠ وابن ماجه في المناسك باب ٩٦ رقم ٣٠٩٧ والترمذي في الحج باب ٦٧ رقم ٩٠٦ وأحمد في المسند (١/٢٥٤)-

تشريح - دليل الشافعي رحمه الله دامام شافعي رحمه الله دليل دا دي چه داشعار عمل رسول الله ﷺ اودخلفاء راشدينو نه ثابت دي.لکه امام ترمذي چي ذکر کړي دي.اوکوم عمل چي د رسول الله ﷺ نه ثابت شي د هغي په مسنونيت کي څه شك پاتي شو

وَلَهُمَا أَنَّ الْمَقْصُودَ مِنَ التَّقْلِيدِ أَنْ لَا يُهَاجَ إِذَا وَرَدَ مَاءً أَوْكَلَأً، د صاحبينو رحمهما الله دليل دادي چي دتقليد مقصود دا دي چه بدنه اونه شړلي شي کله چي اوبه او ښوته راشي أَوْيُرَدُّ إِذَا ضَلَّ يا د وپس کړي شي که چرې ورکه شي وَأَنَّهُ فِي الْإِشْعَارِ أَتَمُّ لِأَنَّهُ أَلْزَمُ اودا خبره په اشعارکي په پوره طور ځکه ده چه اشعار ښه لازم دي فَمِنْ هٰذَا الْوَجْهِ يَكُوْنُ سُنَّةً نو په دي امله سره خواشعار سنت شو إِلَّا أَنَّهُ عَارَضَهُ جِهَةُ كَوْنِهِ مُثْلَةً مګر په دي کي دمثله کيدو وجه راغله. فَقُلْنَا بِحُسْنِهِ په دي امله سره موږ اووئيل چي دا ښه دي.

تشريح:- دليل الصاحبين رحمهما الله د صاحبينو رحمهما الله دليل دا دي چه د هدی خاروي ته غاړکۍ اچول ددي مقصد لپاره وي.که د هدی حيوان (خاروي) د اوبو يا فصل ته ورشي.چه هغوی ئي نه شړي.يا که هغه ورك شي هغه واپس کولي شي.اودا خبره په اشعار کي په کامله طريقه موجود ده.اولازمه هم ده.ځکه چي داسي زخم ډيرزر نه ښه کيږي.چه هرسړي دا ويني.نوپوهيږي به چي دا هدی حيوان (خاروي) دي.بهرحال په دي اعتبار سره اشعار سنت دي.البته دا ده چي په اشعار کي مثله هم موجوديږي.اومثله ممنوع ده.نوددي امله موږ مينځنۍ لار اختيار کړه.اوهغه دا چي اشعار نه مکروه دي.اونه سنت دي.بلکه مستحسن امر دي

السوال والجواب اوکه ته دا اووائي.چه اشعار د احاديثو نه ثابت دي.نو بيا ځنګه مسنون نشو نوددي ځواب دا دي.چه احاديث دواړه قسمه وارد شوی دی.حرامونکي هم او مباح ګرځونکي هم،نومحرم ته ترجيح ورکړي شوه اواشعار مکروه اوګرځولي شو.

وَلِأَبِي حَنِيفَةَ أَنَّهُ مُثْلَةٌ وَأَنَّهُ مَنْهِيٌّ عَنْهُ د امام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دي چي اشعار مثله ده ومثله ممنوعه ده وَلَوْوَقَعَ التَّعَارُضُ فَالتَّرْجِيحُ لِلْمُحَرِّمِ اوکه تعارض راشي نوغوره والي به محرم لره وي.

تشريح:- دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دي چي دا مثله ده او مثله کول ممنوع ده او که تعرض واقع شي نو ترجيح محرم ته وي

وَإِشْعَارُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لِصِيَانَةِ الْهَدْيِ اود نبي کريم ﷺ اشعارکول د هدی د ساتنه لپاره وو وَلِأَنَّ الْمُشْرِكِيْنَ لَا يَمْتَنِعُوْنَ عَنْ تَعَرُّضِهِ إِلَّا بِهِ ځکه چي مشرکان به دهدی دچيړلو نه نه قلاريدل مګر په اشعر سره وَقِيلَ: إِنَّ أَبَا حَنِيفَةَ كَرِهَ إِشْعَارَ أَهْلِ زَمَانِهِ اووئيلي شوی دی چي امام ابوحنيفه رحمه الله دخپلي زمنې اشعار مکروه کړي دي لِمُبَالَغَتِهِمْ فِيهِ عَلَى وَجْهٍ يُخَافُ مِنْهُ السِّرَايَةُ چي دغو خلګ وبه په شعار کي دومره مبالغه کوله په کوم سره چي نودن ته د خوريدو ويره به وه ،وَقِيلَ: إِنَّمَا كَرِهَهُ إِيثَارًا عَلَى التَّقْلِيدِ اودا هم وئيلي شوی دی چي دوی په تقليد بدي اشعار ته مکروه وئيلي دي.

تشريح - الاجوبة من مستدل الشافعي رحمه الله ① اود «اشعار النبي ﷺ» نه د امام شافعي رحمه الله د دليل ځواب دي د دليل حصل دا دي چه د نبي ﷺ اشعار کول د هدی د ځارو د ساتنه لپاره وو ځکه چي مشرکان به د هدی د ځاروی د ذبح کوه نه په هغه وخت کي منع کيدل.چه د هغي اشعار به شوي وو.اوچونکه زموږ په زمانه کي دا خبره نشته.نود اشعار څه اړتيا هم پاتي نشو.② امام طحاوی رحمه الله فرمائي چه امام ابوحنيفه رحمه الله دخپلي زماني د خلګ اشعار ته مکروه وئيلی وو.ځکه چي دهغوی په زمانه کي به خلګو په اشعار کي دومره مبالغه کوله.چه بعضي وخت به هغه د ځاروی د هلاکت سبب اوګرځيدلو.نونفس اشعار دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز مکروه نه دي ③ اوبعضي حضراتو فرمائيلي دي چه اشعار کول مکروه نه دی .بلکه اشعار ته په قلاده باندي

ترجيح وركول مكروه دي.يعني غاړكۍ سنت ده.اګرچه اشعار هم سنت دي

دمتمتع سائق الهدى اوغيرسائق الهدى په تحليل كې فرق

قَالَ ﴿فَإِذَادَخَلَ مَكَّةَ طَافَ وَسَعَى﴾ وَهَذَ لِلْعُمْرَةِ اوكله چې مكې ته دخول اوكړي نو طواف اوسعي به اوكړي اودا دعمرې لپاره دي عَلَى مَا بَيَّنَّا فِي مُتَمَتِّعٍ لَا يَسُوقُ الْهَدْيَ لكه چې مونږ بيان كړې دې دهغې متمتع په صورت كې چې حې هدى نه وى روانه كړې ﴿إِلَّا أَنَّهُ لَا يَتَحَلَّلُ حَتَّى يُحْرِمَ بِالْحَجِّ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ﴾ صرف دومره خبره ده چې دى نه حلاليږى ترهغه وخته پورې چې په ورځ د ترويه د حج احرام اوتړي

حل اللغة: ① دخل، دخولاً(ن): داخليدل

تشريح:- الفرق بين تحليل ساق الهدى وغيرساق الهدى ◉ مسئله دا ده چه هغه متمتع چې خان سره ئې هدى شړلي وى چه مكې ته داخل شى نود عمرې لپاره دې طواف اوسعي اوكړى اودا طواف اوسعي داسې دى لكه څنګه چې مونږ دهغه متمتع په صورت كې بيـن كړى دى.كوم چې هدى نه وى شړلې البته دومره توپير دې چه كوم متمتع خان سره هدى شړلى وى.دې دعمرې په طواف اوسعي باندې نه حلاليږى يعنى د متمتع چې هدى ئې شړلې وى اوكه نه،د دواړو په طواف اوسعي كې څه توپير نشته البته دومره توپير شته چه كوم متمتع خن سره هدى شړلې وى دې د عمرې نه روسته نه حلاليږى حلانكه دې به په يوم الترويه باندې دحج احرام تړى.حاصل دا چې هدى خان سره شړونكې او قارن دواړه يوشان دى. لكه څنګه چې قارن دحج اوعمرې په مينځ كې نه حلاليږى دغه ډول دا متمتع هم د حج اوعمرې په مينځ كې نه حلاليږى.فرق صرف دومره دې چې د قارن احرام د حج نه وړاندې موجود وى اودا متمتع په يوم الترويه باندې دحج احرام تړى ددې به خلاف هغه متمتع چې هغه خن سره هدى نه وى شړلې هغه دعمرې ادا كاوه نه روسته حلاليږى

لِقَوْلِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴿لَوِ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ مِنْهَا﴾ ارشاد په وجه كه ماته په خپله اړه كې دمخكې نه معلومه هغه وې كوم چې روستو ظاهرشو مَا سُقْتُ الْهَدْيَ وَلَجَعَلْتُهَا عُمْرَةً وَتَحَلَّلْتُ(١) نوما به هدى نه وه روانه كړې، اودا به مې عمره كړې وه وَهَذَا يَنْفِي التَّحَلُّلَ عِنْدَ سَوْقِ الْهَدْيِ دنبى او حلال شوې به هم وې.دا حديث دهدى روانلو په صورت كې دحلاليدو نه نفى كوى

حل اللغة: ① تجعلتها، اجعل جعلاً(ف): كول، جوړول]

تشريح - دليله ◉ دليل دا دې چه نبى ﷺ د حجة الوداع په موقع چې كله مكې ته داخل شو نوصحابه كرامو ته ئې حكم اوكړلو چه د حج احرام فسخ كړئ اودعمرې احرام اوتړئ.صحابو ددې حكم تعميل اوكړلو اود عمرې احكام ئې پوره كړل ددې نه روسته صحابه كرام په دې انتظار كې وو چه نبى ﷺ حلق كوى اوخن حلالوى كه نه،په دې باندې نبى ﷺ اوفرمائيل.كه ماته د وړاندې نه دا معلومه وه چه سوق د هدى د حلاليدو نه مانع ده نوما به خان سره هدى نه راوستله.خوچونكه ما خان سره هدى راوستې ده.نوځكه نه حلاليږم ددې حديث نه معلومه شوه.چه د سوق هدى په صورت كې متمتع حې د عمرې افعل اوكړى نو نه حلاليږى

د عمرې نه روسته په ايام الحج كې احرام تړل

وَيُحْرِمُ بِالْحَجِّ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ كَمَا يُحْرِمُ أَهْلُ مَكَّةَ عَلَى مَا بَيَّنَّا اودحج احرام به اوتړى په ورځ د ترويه لكه چې مكې واله تړى څنګه چې مونږ بيان كړى دى ﴿وَإِنْ قَدَّمَ الْإِحْرَامَ قَبْلَهُ جَازَ﴾ اوكه احرام ئې مخكې اوتړلو د دې نه وړاندې نو جائز دى ﴿وَمَا عَجَّلَ الْمُتَمَتِّعُ مِنَ الْإِحْرَامِ بِالْحَجِّ فَهُوَ أَفْضَلُ﴾ اومتمتع چې څومره زر احرام اوتړى نودا

(١) من حديث انس ﷺ اخرجه البخارى فى الحج باب ٨١ ومسلم فى الحج رقم (٢١١، ٢١٣)_

بهتر دى

تشريح:- صاحب د قدورى رحمه الله فرمائى چه متمتع به د عمرې افعالو پوره كولو نه روسته په نهم د ذوالحجه د حج لپاره احرام تړى لكه څنګه چې مكې به اتمه ذوالحجه احرام تړى ځكه چې دې هم د مكې په حكم كې دى خوكه د يوم الترويه نه وړاندې ئې احرام اوتړل نوهم جائزده بلكه افضله ده ځكه چې متمتع د حج احرام څومره وړاندې اوتړى نودا افضله ده

لِمَا فِيهِ مِنَ الْمُسَارَعَةِ وَزِيَادَةِ الْمَشَقَّةِ ځكه چې په دې كې مسارعت او زياتولې د محنت دې وَهَذِهِ الْأَفْضَلِيَّةُ فِي حَقِّ مَنْ سَاقَ الْهَدْيَ اودا بهتر والې د هغه تمتع په حق كې دې چا چې هدى روانه كړې وى وَفِي حَقِّ مَنْ لَمْ يَسُقْ اودهغه په حق كې هم چې نه ئې وى روانه كړې اوپه ده دم دې وَهُوَ دَمُ التَّمَتُّعِ ودا قربانى د تمتع ده ﴿وَعَلَيْهِ دَمٌ﴾ عَلَى مَا بَيَّنَّا لكه چې مونږ بيان كړې دى

تشريح - دلائله ◉ ودليل دا دې ①چه د احرام په تړلو كې جلتى كول مسارعت الى الخيرات دې ② وربت مشقت دې او عبادت د مشقت د زيادت په وجه افضل وى په حديث كې دى ﴿أفضل العبادات أحمزها﴾ علامه مرغينانى رحمه الله فرمائى.چه په دې افضليت كې هغه كس چې هدى ئې شړلې وى اوهغه كس چې هدى ئې نه وى شړلې دواړه برابر دى.يعنى د دواړو لپاره جلتى افضل ده

﴿وَإِذَا حَلَقَ يَوْمَ النَّحْرِ فَقَدْ حَلَّ مِنَ الْإِحْرَامَيْنِ﴾ اوكله چې سراوخرئى د قربانئى په ورځ نوحلال شود دواړو احرامونه لِأَنَّ الْحَلْقَ مُحَلِّلٌ فِي الْحَجِّ ځكه چې دسرخرئيل حلاليدل دى په حج كې كَالسَّلَامِ فِي الصَّلَاةِ فَيَتَحَلَّلُ بِهِ عَنْهُمَا لكه سلام چې په لمونځه كې دې

تشريح - تحليل المتمتع بالحلق ◉ صاحب د قدورى رحمه الله فرمائى چه په متمتع حاجى باندې قربانى واجب ده لكه څنګه چې وړاندې تيرشو متمتع چې كله په يوم النحرحلق يا قصر وكړلو نودې د حج او عمرې دواړو احرامونه حلال شو ځكه چې حلق په حج كې حلالوكې دې لكه څنګه چې په لمونځه كې سلام حلالوكې دې.نوپه حلق سره به د حج اوعمرې دواړو د احرامونو نه حلال شى.

د اهل مكه لپاره د تمتع او قران حكم

﴿وَلَيْسَ لِأَهْلِ مَكَّةَ تَمَتُّعٌ وَلَا قِرَانٌ﴾ اودمكې والو لپاره نه تمتع شته اونه قران ﴿وَإِنَّمَا لَهُمُ الْإِفْرَادُ خَاصَّةً﴾ د دوى لپاره خوصرف ځانله حج دې

تشريح المذهبان في التمتع والقران للمكى ◉ مسئله دا ده چه د مكى اوميقاتى لپاره نه تمتع شته اونه قران بلكه ددوى لپاره صرف حج افراد دې خوكه ددې باوجود دوى تمتع يا قران اوكړلو نو جائزدې خوګنهګاردې اوددې په وجه به په ده دم جبر لازميږى

﴿قَالَ خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللهُ﴾ په خلاف دامام شافعى رحمه الله

تشريح - وامام شافعى رحمه الله فرمائى چه دمكى اوميقاتى لپاره تمتع اوقران جائزدې.اوپه دوى باندې دم جبر نه لازميږى لكه څنګه چې په آفاقى باندې واجبيږى

ادليله ◉ د امام شافعى رحمه الله دليل د الله تعالى ارشاد دې ﴿فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ﴾ دې كې دا حكم مطلق دې.د مكى اوميقاتى څه تفصيل په كې نشته. ځكه تمتع او قران دمكى او ميقاتى دواړو لپاره جائزدى

وَالْحُجَّةُ عَلَيْهِ قَوْلُهُ تَعَالَى ﴿ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ اوپه ده حجت د الله جل جلاله قول دې ﴿ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ دا حكم دهغه چا لپاره دې چې كورولا ئې اوسى د مسجد حرام په

خواكي

تشريح - دليل الاحناف ﷺ زمونږ دليل دالله تعالى دا ارشاد دې چه ﴿ذٰلِكَ لِمَنْ لَّمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ يعنى تمتع د هغه چا لپاره دې چه د ده كوروالـه د مسجد حرام سره نه اوسيږي يعنى حج تمتع د غيرمكي آفاقي لپاره دې.نوثابته شوه چې تمتع د مكي لپاره نه دې.په دې آيت كي د «ذٰلك» مشار اليه رمور په سيز تمتع ده اودامام شافعي رحمه الله په نيزد وجوب هدى حكم دې.

وَلِأَنَّ شَرْعَهُمَا لِلتَّرَفُّهِ بِإِسْقَاطِ إِحْدَى السَّفْرَتَيْنِ اوخكه چې دتمتع اوقران مشروع كيدل په دوؤ سفرونوكي ديو په ختمولو سره د راحت ور كاوه لپاره وَهٰذَا فِي حَقِّ الْآفَاقِيِّ دې اودا راحت د آفاقي په حق كي دي

تشريح - دوهم دليل دا دې چه حج تمتع اوقران ددې لپاره مشروع شوي دي.چه دحج او عمرې د دوو سفرونو نه يو ساقط كړي او آسانتيا پيدا شي اودا آسانتيا د آفاقي لپاره ده د مكي لپاره نه ده.خكه چې مكي خود سفر محتاج نه دي.

وَمَنْ كَانَ دَاخِلَ الْمِيقَاتِ فَهُوَ بِمَنْزِلَةِ الْمَكِّيِّ وكوم سړي چې په مواقيتوكي دننه اوسيږي دې پشان دمكي د ي حَتَّى لَا يَكُوْنَ لَهُ مُتْعَةٌ وَلَا قِرَانٌ تر دې چې دده لپاره تمتع اوقران نيشتي.

تشريح - داخل الميقات في حكم المكي ﷺ صاحب د قدوري رحمه الله فرمائي چه په ميقات كي دننه واړه خلک د مكي په حكم كي دي.نود ميقاتي لپاره د مكي پشان تمتع او قران نشته.

بِخِلَافِ الْمَكِّيِّ إِذَا خَرَجَ إِلَى الْكُوفَةِ وَقَرَنَ په خلاف د مكي كله چې دې كوفې ته داخل شي.اود هغه ځاني نه قران اوكړي حَيْثُ يَصِحُّ لِأَنَّ عُمْرَتَهُ وَحَجَّتَهُ مِيقَاتِيَّتَانِ نو دا صحيح دې خكه چې دده عمره اوحج دواړه ميقاتي دي فَصَارَ بِمَنْزِلَةِ الْآفَاقِيِّ نودې په شان د آفاقي شو.

تشريح - البته دا كه يو مكي د حج دمياشتو نه وړاندې د ميقات نه بهر تلې وى اود هغه ځاني نه احرام اوتړي نو بغيركراهته جائزدې خكه چې دده حج اوعمره دواړه ميقاتي دي.نوځكه دا كس د آفاقي په مرتبه كي شو او قارن كولې شي.نودا كس هم قران كولې شي البته دا خيال دې كولې شي كه يوكس د حج د مياشتو نه روسته كوفې ته داخل شي نودهغه لپاره قران ممنوع دې

د متمتع دعمرې نه روسته خپل وطن ته واپس كيدل

وَإِذَا عَادَ الْمُتَمَتِّعُ إِلَى بَلَدِهِ بَعْدَ فَرَاغِهِ مِنَ الْعُمْرَةِ كه واپس شو متمتع خپل ښارته دعمرې اداكولونه روسته وَلَمْ يَكُنْ سَاقَ الْهَدْيَ بَطَلَ تَمَتُّعُهُ اونه ئې وه بوتلې دخان سره قربانئ نوباطل شوده متمتع

حل اللغة ① عاد عوداً ن واپس كول ② فراغ فارغ كيدل ③ بطل، بطلاناً ن، باطل كيدل

تشريح - آفاقي حى د حج په مياشتو كي د عمرې افعال اوكړى.اوبيا خپل وطن ته واپس شى.اوبيا هم په دغه كال د حج لپاره احرام اوتړى نودا كس متمتع دې كه نه؟ نوددې دوې (دوه) صورتونه دى يودا چې دې كس خان سره هدي اوړې وى اوبل صورت دا چې خان سره ئې هدى نه وى اوړې د اولنى صورت حكم په دوهم عبارت كي راځي.اوپه دوهم صورت كي د احنافو ﷺ په اتفاق سره دده تمتع باطل شو.

لِأَنَّهُ أَلَمَّ بِأَهْلِهِ فِيْمَا بَيْنَ النُّسُكَيْنِ إِلْمَامًا صَحِيْحًا خكه چې ده ددونسكو په مينځ كي صحيح المام اوكړو. وَبِذٰلِكَ يَبْطُلُ التَّمَتُّعُ اوپه دې سره تمتع باطل كيږي. كَذَا رُوِيَ عَنْ عِدَّةٍ مِنَ التَّابِعِيْنَ (1) داروايت دې ديو جماعت

(1) من أثر سعيد بن المسيب وعطاء وطاوس ومجاهد والنخعي أخرجه الطحاوي في كتاب أحكام القرآن كذا في نصب الراية (۳/۱۴۰)_

دتابعينو ﷺ نه

تشريح - دليل دا دې چه د حج اوعمرې په مينځ كي ددې كس المام صحيحه موجود شو وبه سام صحيحه سره تمتع باطليږي نوځكه د ده تمتع باطل شو هم داسې د تابعينو ﷺ د يو جماعت نه نقل شوي دي.امام طحاوي رحمه الله د حضرت سعيد بن مسيب، عطاء بن ابى رباح، مجاهد او ابراهيم نخعي ﷺ نه روايت كړې دي

د سائق هدى د عمرې نه روسته وطن ته واپس راتلل

وَإِذَا سَاقَ الْهَدْيَ فَإِلْمَامُهُ لَا يَكُوْنُ صَحِيْحًا اوكه ده هدى بوتلې وه نودده المام به صحيح نه وى وَلَا يَبْطُلُ تَمَتُّعُهُ عِنْدَ أَبِي حَنِيْفَةَ وَأَبِي يُوْسُفَ رَحِمَهُمَا اللهُ (1) اونه به وى باطل دده تمتع دشيخينو ﷺ په نيزد

تشريح - المذهان في تمتع سائق الهدى ورجوعه الى الوطن ﷺ په دې عبارت كي د اولنى صورت بيان دې هغه دا چې متمتع حى خان سره ئې هدى بوتلې وى.هغه عمره اوكړى.اود عمرې نه روسته خپل وطن ته واپس شى اوبيا هم په دغه كال حج ادا كړى.① نودا كس د شيخينو ﷺ په نيز دده تمتع نه باطليږي

وَقَالَ مُحَمَّدٌ رَحِمَهُ اللهُ يَبْطُلُ لِأَنَّهُ أَدَّاهُمَا بِسَفْرَتَيْنِ او امام محمد رحمه الله فرمائي چې باطل به شي خكه چې دده حج او عمره په دوؤ سفرونوكي ادا كړل.

تشريح - اودامام محمد رحمه الله په نيز دده تمتع باطليږي.

دليله ﷺ دامام محمد رحمه الله دليل دا دې.چه دې كس حج اوعمره په دوو سفرونو كي ادا كړل حالانكه متمتع دواړه په يو سفر كي ادا كوي.نودا كس متمتع نشو.

وَلَهُمَا أَنَّ الْعَوْدَ مُسْتَحَقٌّ عَلَيْهِ مَا دَامَ عَلَى نِيَّةِ التَّمَتُّعِ او شيخينو ﷺ دليل دادې چې واپس كيدل په ده حق اولازم دى ترڅو چې دې په نيت د تمتع وي وَلِأَنَّ السَّوْقَ يَمْنَعُهُ مِنَ التَّحَلُّلِ فَلَمْ يَصِحَّ إِلْمَامُهُ خكه چې ليږل دهديه ده لره دحلاليدونه منع كوونكى دى نودده المام به صحيح نه وى

تشريح - دليل الشيخين ﷺ د شيخينو ﷺ دليل دا دې چه ترڅو پورې دا كس د تمتع په نيت قائم وى نوپه ده باندې د وطن نه مكې معظمې ته واپس كيدل لازم دى خكه چې ده هدى خان سره بوتلې ده ود د هدى ليږل د حلالوالى نه مانع دى.نوځكه په ده باندې واپس كيدل واجب دى (چه حج ادا كړى. او خ حلال كړى) نود ده دا المام صحيح نشو بلكه فاسد شو اوپه المام فاسد سره تمتع نه باطليږي

بِخِلَافِ الْمَكِّيِّ إِذَا خَرَجَ إِلَى الْكُوفَةِ په خلاف د مكي اوسيدونكى ،چه كله هغه كوفې ته لاړو وَأَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ وَسَاقَ الْهَدْيَ حَيْثُ لَمْ يَكُنْ مُتَمَتِّعًا او احرام ئې اوتړلو دعمرې، اوهدى ئې روانه كړه چې نودې به هم متمتع نه وى لِأَنَّ الْعَوْدَ هُنَاكَ غَيْرُ مُسْتَحَقٍّ عَلَيْهِ خكه چې په ده واپس كيدل لازم نه دى فَصَحَّ إِلْمَامُهُ بِأَهْلِهِ نودده المام په خپل اهل كي صحيح شو

تشريح - بطلان تمتع المكى اتفاقاً ﷺ په خلاف د مكي خكه چې مكي كله كوفې ته لاړ شى اود هغه ځائ نه هدى راوليږى.نودې متمتع نه گرځى.خكه چې دده وطن خو مكه ده.نوځكه په ده باندې واپس كيدل وحت نه دى اود واپس كيدو نه مراد د وطن نه مكې ته تلل دى اودا چونكه مكي دې ددې امله دده په حق كي د وطن نه مكې ته واپس تلل ممكن نه دى.بهرحال دده المام به صحيح وى.اوچه المام ئې صحيح وى نوتمتع

(1) القول الراجح هو هذا قول لشيخين ﷺ كذا فى ردالمحتار (۲/۲۱۵) والبحرالرائق (۲/۳۶۷) والتاتارخانية (۲/۵۳۳) نقلاً عن القول الراجح (۱/۲۱۴)_

به باطل وي ځکه چي په الـمام صحيحه سره تمتع باطلېږي د الـمام تعريف اوويش د باب په اول کي تير شوي دي هلته کي يې اوګورئ

په اشهر الحج کي د عمري د اکثر طوافونو په تمتع کولو کي کردار

وَمَنْ أَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ قَبْلَ أَشْهُرِ الْحَجِّ فَطَافَ لَهَا أَقَلَّ مِنْ أَرْبَعَةِ أَشْوَاطٍ او چي احرام اوتړلو د عمري د حج د مياشتو نه مخکي يې طواف يې اوکړو ددي ليـره کم د څلورو چکرو نه ثُمَّ دَخَلَتْ أَشْهُرُ الْحَجِّ فَتَمَّمَهَا بيا د حج مياشتي بيل شوي او ده د طواف چکري پوره کړي وَأَحْرَمَ بِالْحَجِّ كَانَ مُتَمَتِّعًا د حج احرام يې اوتړلو نو دي به متمتع وي

شريح - که يو کس د حج د مياشتو نه وړاندي احرام اوتړلو زموږ مذهب دا دي که د عمري څلور ګښتونه د طواف يې په اشهر الحج کي ادا کړي وي او دري ددي نه وړاندي ،نو دا کس متمتع دي او که ددي په عکس وي نو متمتع نه دي

لِأَنَّ الْإِحْرَامَ عِنْدَنَا شَرْطٌ فَيَصِحُّ تَقْدِيمُهُ عَلَى أَشْهُرِ الْحَجِّ ځکه چي احرام زموږ په نزد شرط دي نو مقدم کول يې د حج په مياشتو باندي صحيح دي. وَإِنَّمَا يُعْتَبَرُ أَدَاءُ الْأَفْعَالِ فِيهَا، وَقَدْ وُجِدَ الْأَكْثَرُ او بېشکه ددا ده چي د افعالو د عمري اداکول په ورځو د حج کي وي او اکثرو اشواطو داکول اوموندي شو وَلِلْأَكْثَرِ حُكْمُ الْكُلِّ او اکثرو لره حکم د کل دي

شريح - دليل دا دي چي احرام د عمري ليـره شرط دي نو په اشهر لحج نه مخکي ددي وړاندي والي داسي دي لکه طهارت چي د لمانځه لپاره شرط دي او هغه په وخت باندي وړاندي کړې شي نو جائزدي البته دا خبره ضروري ده چه په اشهر الحج کي د عمري افعال موجود شي او په دي صورت کي څلور ګښتونه د طواف په اشهر لحج کي موجود شوي دي نو ګويا چي واړه طواف په اشهر الحج کي موجود شوي دي ځکه چي اکثر لره حکم د کل وي نو هر کله چي په شهر الحج کي حج او عمره جمع شوه نو ددي جمع کيدو نوم تمتع ده.نو دا کس متمتع دي.

وَإِنْ طَافَ لِعُمْرَتِهِ قَبْلَ أَشْهُرِ الْحَجِّ أَرْبَعَةَ أَشْوَاطٍ فَصَاعِدًا او که د عمري لپاره د طواف څلور يا د څلورو نه زيات چکري يې د حج د مياشتو نه مخکي اوکړي ثُمَّ حَجَّ مِنْ عَامِهِ ذَلِكَ لَمْ يَكُنْ مُتَمَتِّعًا) بيا يې حج اوکړو په دغي کال نو متمتع به نه وي لِأَنَّهُ أَدَّى الْأَكْثَرَ قَبْلَ أَشْهُرِ الْحَجِّ ځکه چي ده اکثره برخه د حج د مياشتو نه وړاندي اوکړه. وَهَذَا لِأَنَّهُ صَارَ بِحَالٍ لَا يَفْسُدُ نُسُكُهُ بِالْجِمَاعِ او دا ځکه چي دي په دي سي حال شو چي اوس په جماع کاوه سره به دده عمره نه باطلېږي «فَصَارَ كَمَا إِذَا تَحَلَّلَ مِنْهَا قَبْلَ أَشْهُرِ الْحَجِّ نو دي داسي شو چي ګويا د اشهر حج نه مخکي د عمري نه حلال شوي وي.

شريح - او که د اشهر لحج نه يې وړاندي څلور ګښتونه کړي وي او بيا يې هم په دي کال په اشهر الحج کي حج وکړي نو دي متمتع نه دي ځکه چي ده د حج د مياشتو نه وړاندي اکثر اشواط پوره کړل او اکثر لره حکم د کل وي نو لکه چي ده واړه طواف د حج د مياشتو نه وړاندي اوکړل او دا کس په دي صورت کي ځکه متمتع نه دي چي د طواف څلور چکري اووهي نو ددي نه روسته عمره د جماع په وجه نه فاسديږي نو دا کس داسي شو لکه چي د حج د مياشتي نه وړاندي حلال شوي وي او چه د حج د مياشتي نه څوک وړاندي حلال شي نو هغه کس متمتع نشي کيدي

وَمَالِكٌ رَحِمَهُ اللَّهُ يَعْتَبِرُ الْإِتْمَامَ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ او امام مالك رحمه الله په اشهر حج کي د عمري د اتمام اعتبار کوي وَالْحُجَّةُ عَلَيْهِ مَا ذَكَرْنَا او په ده حجت هغه دي کوم چي مونږ ذکر کړو

شريح - په دي عبارت کي د امام مالك اختلاف ته اشره ده ځکه چي امام مالك رحمه الله فرماتي چه دا کس متمتع دي اګرچه افعال د عمري په اشهر الحج کي هم ادا نکړي.خو په دي شرط د عمري د احرام نه د اشهر الحج کي حلال شوي وي.

ادله ﴿ د امام مالك رحمه الله دليل دا دي چه په ذکرشوي صورت کي حج او عمره دواړه موجود شوي دي هغه د چي د عمري د احرام نه هم د حج په مياشتو کي حلال شوي دي.او د حج د احرام نه هم د حج په مياشتو کي حلال شوي دي.يعني د حلالوالي په اعتبار سره دواړه په اشهر الحج کي موجود شوي دي نو ددي اجتماع د امله به دا کس متمتع وي.

وَلِأَنَّ التَّرَفُّقَ بِأَدَاءِ الْأَفْعَالِ او ځکه چي نفع اخستل په ادا کولو د افعالو سره ده وَالْمُتَمَتِّعُ مُتَرَفِّقٌ بِأَدَاءِ النُّسُكَيْنِ فِي سَفْرَةٍ وَاحِدَةٍ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ او متمتع هغه دي کوم چي په ادا د نسکينو سره نفع واخلي په يو سفر سره په مياشتو د حج کي.

شريح:- دوهم دليل دا دي.چه ترفق يعني راحت حاصلول د افعالو په ادا کولو سره راځي.او متمتع هم په يو سفر د حج او عمري دوې [دوه] عبادتونه ادا کوي او فائده اخلي نو د تمتع لپاره ضروري دي چه د عمري واړه افعال يا اکثر په اشهر الحج کي ادا کړې شي.

د حج مياشتي

قَالَ وَأَشْهُرُ الْحَجِّ شَوَّالٌ وَذُو الْقَعْدَةِ وَعَشْرٌ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ او د حج مياشتي شوال، ذوالقعده، ولس ورځي د ذي لحجه دي

شريح - المذهبان في اشهر الحج ﴿ صاحب د قدوري شيخ ابوالحسن رحمه الله فرماني چه د حج مياشتي شوال ذوالقعده او لس ورځي د ذوالحجه دي ② او امام مالك رحمه الله فرماني چه اشهر الحج شوال ذوالقعده او ذوالحجه يعني پوره دري مياشتي دي.

ادليل مالک ﴿ رحمه الله د امام مالك رحمه الله دليل دا دي.چه الله تعالى فرمانيلي دي. [الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ] او (اشهر) جمع د شهر ده.او اقل د جمع دري دي.نو پوره دري مياشتي د حج مياشتي دي

الجواب من دليل مالک رحمه الله ﴿ د حضرت امام مالك رحمه الله د دليل نه ځواب دا دي چه په آيت کي د اشهر الحج نه مراد دوې [دوه] مياشتي او بعضي ورځي د دريمي مياشتي دي دريمه مياشت پوره مراد نه ده ځکه چي د جمعي اطلاق د يونه په زيات باندي کيږي.لکه د الله تعالى په دي قول کي [مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ] دوې [دوه] زړونه مراد دي. حالانکه قلوب د جمع په صيغه سره ذکر شوي دي.

كَذَا رُوِيَ عَنْ بَعْضِ الْعَبَادِلَةِ الثَّلَاثَةِ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ[1] دا شان روايت د دي دري واړو عبادلو او عبدالله ابن زبير رضي الله عنه نه

شريح - دلائل الاحناف رحمهم الله ﴿ او زمونږ دليل دا دي چه د حضرت عبد الله بن مسعود، عبدالله بن عمر، عبدالله بن عباس او عبدالله بن زبير رضي الله عنه نه هم دا نقل دي چه د حج مياشتي شوال ذوالقعده او د ذو الحجه لس ورځي دي

وَلِأَنَّ الْحَجَّ يَفُوتُ بِمُضِيِّ عَشْرِ ذِي الْحِجَّةِ او ځکه چي حج فوت کيږي د تيريدو د لسمي ذوالحجه نه روسته وَمَعَ بَقَاءِ الْوَقْتِ لَا يَتَحَقَّقُ الْفَوَاتُ او د وخت پاته پاتي کيدو سره فوت کيدل نه متحقق کيږي وَهَذَا يَدُلُّ عَلَى أَنَّ الْمُرَادَ مِنْ قَوْلِهِ

[1] اما رواية ابن عمر رضي الله عنهما فاخرجه الحاكم في المستدرك (۲۷۶/۲) وأما رواية ابن عباس رضي الله عنهما فأخرجه الدارقطني في سننه ورواه أيضاً في السنن الكبرى (۵۵۹/٤) رقم ۸۷۱۱ وأما رواية ابن مسعود رضي الله عنه فأخرجه الدارقطني في سننه رقم ٤٢ ورواه أيضا في السنن الكبرى (۵۵۹/٤) رقم ۸۷۱۲) وأما رواية ابن الزبير رضي الله عنهما فاخرجه الدارقطني في سننه رقم ٤٤ ورواه أيضا في السنن الكبرى (۵۶۰/٤) رقم ۸۷۱٤)_

تَعَالٰى {اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَّعْلُوْمَاتٌ} .ودا دلالت کوي په دې چې مراد ددې قول دالله ﷻ نه، چې ((الحج اشهر معلومات)) نه «شوال وَبَعْضُ الثَّالِثِ لَا كُلُّهُ دې [دوه] میاشتې پوره او دریمې څه برخه ده ټولې نه دي

حل اللغة * ① حل اللغة ① يفوت، فوتًا ن، فوت کيدل

تشریح:- دوهم دلیل دا دی چه ذوالحجه د لسو ورځو په تیریدو باندې حج فوت کیږي یعنی که یوکس وقوف عرفات اونکړلو اویوم النحر راغله نودده نه حج فوت شو که د ذوالحجه د آخره پورې د حج میاشتې وې سود یوم النحر په تیریدو به حج نه فوت کیدو.څکه چې وخت پاتـه وي.نوفوت کیدل نه متحقق کیږي

د اشهر الحج نه وړاندې دحج احرام تړل

فَإِنْ قَدَّمَ الْإِحْرَامَ بِالْحَجِّ عَلَيْهَا جَازَ إِحْرَامُهُ نوکه مقدم ئې کړو احرام دحج لره په اشهرحج باندې نو جائز شو احرام ئې وَانْعَقَدَ حَجًّا اود حج لپاره به منعقد شي

حل اللغة* ① قدم، تقديمًا مقدم کول، وړاندې کول ② انعقد، انعقادًا: منعقد کیدل ③ ایجاب: واجب کول]

تشریح - المذهبان في تقديم احرام الحج على اشهرها ⊛مسئله دا ده.که یوکس د اشهرالحج نه وړاندې د حج لپاره احرام اوتړلو ① نوزمونږ په نیزدا احرام هم دحج لپاره منعقد کیږي ②

خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللّٰهُ په خلاف دامام شافعي رحمه الله فَإِنَّ عِنْدَهُ يَصِيْرُ مُحْرِمًا بِالْعُمْرَةِ لِأَنَّهُ رُكْنٌ عِنْدَهُ چې دده په نزد به دې محرم دعمرې شي.څکه احرام رکن دی.دده په نزد

تشریح - ودامام شافعي رحمه الله په نیزدا احرام دعمرې لپاره معتبر کیږي دحج لپاره نه.

① ادلیله ⊛دامام شافعي رحمه الله دلیل دا دی چه احرام دحج لپاره رکن دی.نولکه څنګه چې نور ارکان په وخت باندې نشي مقدم کولې دغه رنګ به احرام هم په وخت باندې نشي مقدم کولې

السوال على الشافعي رحمه الله والجواب ⊛خوسوال دا دی.چه دا احرام هرکله د حج لپاره معتبر نه دې نود عمرې لپاره ولې معتبر دې؟ خواب دلته اګرچه احرام موجود شو خود حج د وخت نه وړاندې چونکه په دې احرام کې د حج دافعالو ادا کاوه صلاحیت نشته.نودا احرام د لغو کیدو نه د بچ کیدو لپاره به په دې د عمرې لپاره معتبر شي.لکه که یوکس په ورځ کې د قضا شوې روژې نیت اوکړي.نوهغه روژه بـه نفل معتبر وي.څکه چې د قضا روژې لپاره نیت په اول وخت یعنی سهار کې ضروري دي نودا روژه د لغو کیدو نه د بچ کیدو لپاره به دنفلي روژې نیت حسابیږي.

وَهُوَ شَرْطٌ عِنْدَنَا او زمونږ په نزد د دا شرط دی فَأَشْبَهَ الطَّهَارَةَ فِيْ جَوَازِ التَّقْدِيْمِ عَلَى الْوَقْتِ نومشـابه شـو اودس سره چې دا جائز دي وړاندې د وخت نه.

تشریح - دلائل الاحناف رحمهم الله ⊛ ①زمونږدلیل دا دی چه احرام دحج لپاره شرط دی.نولکه څنګه چې طهارت د لمانځه لپاره شرط دې اود وخت نه وړاندې طهارت جائزدې دغه رنګ د حج احرام هم په اشهرالحج باندې مقدم کول جائزدي.

وَلِأَنَّ الْإِحْرَامَ تَحْرِيْمُ أَشْيَاءَ وَإِيْجَابُ أَشْيَاءَ اوڅکه چې احرام څه څیزونو لره حراموي اوڅه واجبوي وَذٰلِكَ يَصِحُّ فِيْ كُلِّ زَمَانٍ فَصَارَ كَالتَّقْدِيْمِ عَلَى الْمَكَانِ او داخبره پـه هره زمانه کې صحیح ده اودا پـه مکان یعنی په میقات دمخکې کیدو پشان ده.

②تشریح - دوهم دلیل دا دی چه پـه احرام سره خوشیان (څیزونـه) حرامیږي.لکـه ګندلې شوې جامې اغوستل.ښکار کول وغیره اوڅه شیان (څیزونـه) و جیبیږي لکه سعی اورمی وغیره ،اوداسې کول په هره زمانه کې صحیح دی که د حج ایم وی اوکه نه وي.نوځکه احرام په هره زمانه کې جائز دي.③دریم دلیل دا

دې حج یعنی په اشهر لحج باندې مقدم کول جائز دي

د کوفي دعمرې کول نه روسته مکه یا بصرې کې اقامت کول

قَالَ وَإِذَا قَدِمَ الْكُوْفِيُّ بِعُمْرَةٍ فِيْ أَشْهُرِ الْحَجِّ وَفَرَغَ مِنْهَا نوکوفي د عمرې لپاره شهر حج کې ... ودعمرې نه چې فارغ شو وَحَلَقَ أَوْ قَصَّرَ ثُمَّ اتَّخَذَ مَكَّةَ أَوِ الْبَصْرَةَ دَارًا حلق یا قصر ئې اوکړو بیا ئې مکه یا بصره ځای کړو وَحَجَّ مِنْ عَامِهٖ ذٰلِكَ فَهُوَ مُتَمَتِّعٌ اوبه دې کال ئې حج اوکړو نودې متمتع دي

حل اللغة ① قدم، قدومًا س، رانګ ② فرغ، فراغة ف، فارغ کیدل

تشریح - صورتي التمتع ⊛مسئله دا ده چه د کوفې یوکس په شهرالحج کې مکې ته د عمرې دا ک ولې ... علو ودعمرې اد کاوه نه روسته فارغ شو یعنی حلق یا قصرئې اوکړلو اوحلال شو بیا ... بصره ته ولاړلو اویا ئې مکه وطن اقامت اوګرځولو.بیائې هم په دغه کال حج اوکړلو نودا کس په دواړو صورتونو کښې متمتع شو

أَمَّا الْأَوَّلُ فَلِأَنَّهُ تَرَفَّقَ بِنُسُكَيْنِ فِيْ سَفَرٍ وَاحِدٍ فِيْ أَشْهُرِ الْحَجِّ په هرحال اول حوځکه چې ده ... سره په یو سفر کې په میشت دحج کې

حل اللغة * ① ترفق، ترفقًا، نفع اوچتونکي

تشریح:- تمتع الصورة الاولى اتفاقًا⊛په اولنی صورت کې خوځکه متمتع شو چه ده مکه وطن اقامت ګرځو ... نوده په یوسفر کې دوي [دوه] عبادتونه جمع کړل.اوچونکه داسې کس ته متمتع وائي.نودا کس متمتع شو

وَأَمَّا الثَّانِيْ فَقِيْلَ هُوَ بِالْاِتِّفَاقِ پاتې شو دوهم صورت نوونیلي شوي دي چې دا په اتفاق سره دې وَقِيْلَ هُوَ قَوْلُ أَبِيْ حَنِيْفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ (١) اوونیلي شوي دي چه دا دامام ابوحنیفه رحمه الله قول دې وَعِنْدَهُمَا لَا يَكُوْنُ مُتَمَتِّعًا دصاحبینو رحمهما الله په نزد به متمتع نه وي

تشریح - المذهبان في تمتع الصورة الثانية ⊛اوپه دوهم صورت کې یعنی چې په بصره کې قامت ... نوپـه دې صـورت کـې هـم بعـضې حـضرات فرمـائي چـه ددې کـس متمتـع کیـدل اتـفاقي دی اوبعضې فرمائي ①چه په دې صورت کې د امام ابوحنیفه رحمه الله په نزدې متمتع ګرځي ②اود صاحبینو رحمهما الله په نزدې متمتع نه دی.

لِأَنَّ الْمُتَمَتِّعَ مَنْ تَكُوْنُ عُمْرَتُهٗ مِيْقَاتِيَّةً وَحَجَّتُهٗ مَكِّيَّةً څکه چې متمتع هغه وي دکوم چې عمره میقاتي وي اوحج مکي وي. وَنُسُكَاهُ هٰذَا مِيْقَاتِيَّانِ حال دادې چې دده دا دواړه نسکونه میقاتي دي

تشریح - دلیل الصاحبین رحمهما الله ⊛د صاحبینو رحمهما الله دلیل دا دې.چه د متمتع دعمرې احرام د میقات نه وي اود حج احرام ئې د مکې نه وي.اوپه دې صورت کې داسې نه ده.څکه چې دده د حج اوعمرې دواړو احرام د میقات نه تړلې شوې دی.په دې طریقه چې کوفي کله د خپل کور نه وتلو نود میقات نه ئې د عمرې لپاره احرام تړلې وو وچه د عمرې نه فارغ شو.نوبصره کې مقیم شو نودې حلال شو اود میقات نه بهرته اووتلو یعنی بصره دمیقات نه بهر یو ښار دې.اوس چې دا کس د حج لپاره واپس کیږي نودې به د حج لپاره احرام هم د میقات نه تړي.اوهرکله چې ده دحج اوعمرې دواړو لپاره احرام د میقات نه اوتړل نودې متمتع نشو

(١) قول الراجح هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في ردالمحتار(٢١٦/٢) ثم قال في القول الراجح والأصح عدم لاختلاف بين علمائنا الثلاثة ارجع للتفصيل إلى القول الراجح (٢١٦/١)-

وَلَهُ أَنَّ السَّفْرَةَ الْأُولَى قَائِمَةٌ مَا لَمْ يَعُدْ إِلَى وَطَنِهِ دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دي چې اولنۍ سفر دائم دې ترڅو چې دې خپل وطن ته نه وي تلې ،وَقَدِ اجْتَمَعَ لَهُ نُسُكَانِ فِيهَا فَوَجَبَ دَمُ التَّمَتُّعِ اوحال دا دې چې په دې سفر کې دده دوه نسکونه يوځائې وي نويده دم دتمتع واجب دې

دليل ابي حنيفة رحمه الله ﴿دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې چه کوم سفر کوفي د کوفې نه مکې ته کړې وو بصرې ته دتلو باوجود دغه سفرپاته دې ترڅوچه خپل وطن ته واپس شوې نه وي نودا کس د هغه چې پښ شو چه هغه لا د ميقات نه وتلې نه وي.اوواپس راشي حج اوکړي.حاصل دا چې په دې يوسفر کې ده ته دوې [دوه] عبادتونه حج اوعمره حاصل شول اوچه په يوسفرکې دا دوې [دوه] عبادتونه جمع کړې هغه متمتع وي نودې به متمتع وي.اوپه ده به دم تمتع واجب وي.

د عمرې د فساد نه روسته بصره وطن اقامت جوړول اوبيا حج کول

فَإِنْ قَدِمَ بِعُمْرَةٍ فَأَفْسَدَهَا وَفَرَغَ مِنْهَا وَقَصَّرَ د عمرې لپاره راغلو او هغه ئې پرېښوده او ددې نه فارغ شوقصرئې اوکړو بيا ئې حورکړو ثُمَّ اتَّخَذَ الْبَصْرَةَ دَارًا ثُمَّ اعْتَمَرَ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ بصره کور بيائې په اشهر دحج کې عمره اوکړه وَحَجَّ مِنْ عَامِهِ لَمْ يَكُنْ مُتَمَتِّعًا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ (١) اوحج ئې اوکړو په دغې کال کې ،نونه به وی متمتع دامام ابوحنيفه رحمه الله په نزد

حل اللغة: ① فافسدها، افسد افسادًا: فاسد کول

تشريح - المذهبان في المسئلة ﴿مسئله دا ده چه يوکس راغلو.د عمرې لپاره ئې احرام اوتړلو.اوبيا ئې عمره فاسده کړه مثلاً د عمرې نه د حلاليدو نه وړاندې ئې د خپلې بی بی سره جماع اوکړه خودې باوجود ئې د عمرې افعل ادا کړل.اوقصر ئې اوکړلو.ځان ئې حلال کړلو.بيا ئې په بصره کې اقامت اختيار کړلو اوبيا ئې هم په دغه کال کې حج اوکړلو ① نودامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزدا کس متمتع نه ګرځي

وَقَالَا: هُوَ مُتَمَتِّعٌ)،لِأَنَّهُ إِنْشَاءُ سَفَرٍ وَقَدْ تَرَفَّقَ فِيهِ بِنُسُكَيْنِ اوصاحبين فرمائی چې متمتع به وی ځکه چې دا ايجد د سفر دې او حل دا دې چې ده د نسکينو نه فائده اوچته کړه.

تشريح - اود صاحبينو رحمهما الله په نيز متمتع ګرځي.دا خيال ساتئ چه د امام ابوحنيفه رحمه الله اوصاحبينو رحمهما الله په مينځ کې اختلاف په هغه صورت کې دې.چه په اشهرالحج کې بصرې اړخ ته خروج اوکړي.اوکه د اشهرالحج نه وړاندې ئې خروج کړې وی اوبيا مکې ته داخل شوې وی.اوعمره ئې کړې وی.نوپه دې صورت کې په اتفاق سره دې متمتع دې.

دليلهما ﴿په مسئله مختلف فيه کې د صاحبينو رحمهما الله دليل دا دې.چه د بصرې نه مکې مکرمې ته راتګ مستقل يو سفر دې.اوپه دې سفر کې ده دوې [دوه] عبادتونه ادا کړل.يوحج اوبله عمره،اوپه يو سفرکې حج اوعمره جمع کول تمتع وی.خوپه دې شرط چې دا سفر په اشهرالحج کښې وی. نوځکه دا کس متمتع دې.

وَلَهُ أَنَّهُ بَاقٍ عَلَى سَفَرِهِ مَا لَمْ يَرْجِعْ إِلَى وَطَنِهِ دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دادې چې دې پخپل سفر پاته دې ترڅو چې واپس نشی خپل وطن ته.

تشريح - دليل ابي حنيفة رحمه الله ﴿اودامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې.چه دده اولنۍ سفرپاته دې.ترڅوچه دې خپل وطن ته واپس شوې نه وی او په دې سفر کې دده لومړنی عمره فاسده شوې وه.نودوې [دوه] نسکه ده

(١) القول الراجح هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في ردالمحتار(٢١٦/٢) والبحرالرائق (٣٧٠/٢) والهندية (٢٤٠/١) نقلاً عن القول الراجح (٢١٧/١)_

په صحيح طريقه جمع نکړل حالانکه متمتع هغه وی.چه په يوسفرکې دوې [دوه] نسکه په صحيح طريقه جمع کړی

په يوکال کې خپل اهل ته تلل اوبيا عمره اوحج کول

فَإِنْ كَانَ رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ ثُمَّ اعْتَمَرَ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ اوکه دې خپل وطن ته واپس شوې وود دې نه روسته ئې په اشهرحج کې عمره وَحَجَّ مِنْ عَامِهِ يَكُونُ مُتَمَتِّعًا فِي قَوْلِهِمْ جَمِيعًا او په دغې کال حج ادا کړونو متمتع به وی د ټولو په قول کې

حل اللغة: ① متمتعا. نفع اوچتونکې]

تشريح - كون الرجل متمتعاً في المسئلة ﴿که يوکس دعمرې لپاره راغلو بيا ئې عمره فاسده کړه ود عمرې افعال ئې پوره کړل.بيا خپل وطن ته واپس شو.بيا ئې هم په هغه کال په موسم حج کې عمره اوکړه. او حج ئې اوکړلو نودامام ابوحنيفه رحمه الله اوصاحبينو رحمهما الله په نيزدا کس متمتع دې.

لِأَنَّ هَذَا إِنْشَاءُ سَفَرٍ ځکه چې دا ايجاد د سفردې. په وجه د ختميدو د ړومبی سفر لِانْتِهَاءِ السَّفَرِ الْأَوَّلِ، وَقَدِ اجْتَمَعَ لَهُ نُسُكَانِ صَحِيحَانِ فِيهِ او جمع شو ده لره په دې دوهم سفر کې دوې [دوه] نسکه صحيح

تشريح - ځکه چې وطن ته واپس کيدو سره دده اولنۍ سفرختم شو اواوس دوهم مستقل سفرشو وبه دې دوهم سفر کې دوې [دوه] نسکه جمع شو.اوپه أيام حج کې په يوسفر کې دوې [دوه] عبادتونه جمع کول تمتع ده.نودا کس متمتع شو

په دکرشوې مسئله کې وطن ته واپس نه کول

وَلَوْ بَقِيَ بِمَكَّةَ وَلَمْ يَخْرُجْ إِلَى الْبَصْرَةِ حَتَّى اعْتَمَرَ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ اوکه دې په مکه کې ايسارشواوبصرې ته لانړوتردې چې عمره ئې اوکړه په مياشتودحج کې وَحَجَّ مِنْ عَامِهِ لَا يَكُونُ مُتَمَتِّعًا بِالِاتِّفَاقِ وپه دغې کال ئې حج أدا کړو نونه کيږی متمتع په اتفاق سره. لِأَنَّ عُمْرَتَهُ مَكِّيَّةٌ وَالسَّفَرُ الْأَوَّلُ انْتَهَى بِالْعُمْرَةِ الْفَاسِدَةِ ځکه چې دده عمره مکی ده او ړومبې سفرپه فاسد شوې عمر سره ختم شو. وَلَا تَمَتُّعَ لِأَهْلِ مَكَّةَ او نشته دمکې والو لپاره تمتع

حل اللغة: ① بقي، بقاءً. پاته پاتې کيدل، ثبتيدل ② لم يخرج، خرج خروجًا ن. وتل]

تشريح - كون الرجل غيرمتمتع في المسئلة المذكورة ﴿مسئله، که يوکس دفاسدې عمرې نه فارغ شی.اوهم په مکه کې ايسار شی نه خپل وطن ته واپس لاړ شی.اونه بصرې ته اوبيا هم په دغه کال په اشهرالحج کې عمره اوکړی اوحج اوکړی نوبه اتفاق سره دا کس متمتع نه دې ځکه چې اولنی سفرخوپه دسده عمره بندې ختم شو ود دويمې صحيح عمرې اوحج لپاره دده احرام هم د مکې نه تړلې شوې دې نودا کس مکی شو اودا معلومه ده چه دمکی حج تمتع نه وی.نودا کس متمتع نشو.

په اشهرالحج کې حج اوعمره جمع کول اوبيا يوفاسد کيدل

وَمَنِ اعْتَمَرَ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ وَحَجَّ مِنْ عَامِهِ چا چې په اشهر حج کې عمره ادا کړه او په دغې کال ئې حج ادا کړو فَأَيُّهُمَا أَفْسَدَ مَضَى فِيهِ نو په دوی کې چې کوم فاسد کړی هغه به پوره کوی

حل اللغة: ① اعتمر، اعتمارًا عمره کول ② مضى، مضيًا تيريدل

تشريح - فساد احد النسكين رفض للتمتع ﴿مسئله دا ده.چه يوکس په اشهرالحج کې عمره اوکړه اوبيا ئې هم په دغه کال حج اوکړلو نوبه دې دواړو کې چې کوم يو فاسد کړي.دهغې پوره کول ضروری دی.

لِأَنَّهُ لَا يُمْكِنُهُ الْخُرُوجُ عَنْ عُهْدَةِ الْإِحْرَامِ إِلَّا بِالْأَفْعَالِ چې به دی ممکن ده لپاره وتل دعهدې د احرام نه مګر په ادا کولودافعلو سره. (وَسَقَطَ دَمُ الْمُتْعَةِ) لِأَنَّهُ لَمْ يَتَرَفَّقْ بِأَدَاءِ نُسُكَيْنِ صَحِيحَيْنِ اودم د تمتع به ترې ختم شی ځکه چې

ده نفع نه ده اخستي په ادا کاوه د دوونسکینو سرفِي سَفْرَةٍ وَاحِدَةٍ ځکه په یو سفر کي

تشریح - ځکه چې د افعالو پوره کاوه نه بغیرد احرام نه وتل ممکن نه دی.البته دم تمتع تري سقط شو ځکه چې دم تمتع به هغه چا واجبیږی چه په یوسفر کي دوې (دوه) عبادتونه په صحیح طریقه جمع کړی اودلته چونکه یوفاسد شو.نود دوو عبادتونو نه جمع کاوه په وجه متمتع نشو.

د ښځي قرباني کول د دم تمتع نه عدم کفایت

وَإِذَا تَمَتَّعَتِ الْمَرْأَةُ فَضَحَّتْ بِشَاةٍ هرکله چې ښځي تمتع اوکړه اود اختر په ورځ ئې یو وزه قرباني کړه لَمْ يُجْزِهَا عَنِ الْمُتْعَةِ نو دا ئي ددم تمتع لپاره کافی نه وی لِأَنَّهَا أَتَتْ بِغَيْرِ الْوَاجِبِ ځکه چې ده د واجبیدو نه علاوه قرباني کړې ده وَكَذَا الْجَوَابُ فِي الرَّجُلِ اودا ځواب دسړی په اړه کي دي

حل اللغة: ① تمتعت، يتمتع تمتعًا نفع اوچتونکي ② فضحت، ضحى تضحية قرباني کول]

تشریح - عدم قیام ذبح الاضحیة عن دم التمتع ⊛ یوې ښځي تمتع اوکړله اوبیا ئې د لوئي اختر قرباني اوکړله نودا قرباني ددم تمتع قائم مقام نشي جوړیدې ځکه چې د سفر په وجه په دې باندې د لوئي اختر قرباني نشته اودم تمتع پرې واجب ده نو غیر واجب دواجب قائم مقام نشي جوړیدې هم دا حکم د سړي دي

نوټ: په دې مسئله کي ئې دښځي ذکر په خصوصیت سره ځکه اوکړلو چه د امام ابوحنیفه رحمه الله نه یوې ښځي ددې مسئلې پوښتنه کړې وو ګني د سړي هم دا حکم دي.

په حالت داحرام کي د ښځي حیض راتلل

وَإِذَا حَاضَتِ الْمَرْأَةُ عِنْدَ الْإِحْرَامِ اغْتَسَلَتْ کله چې حیض راشي ښځي ته داحرام په وخت کي نوغسل دې اوکړي وَأَحْرَمَتْ وَصَنَعَتْ كَمَا يَصْنَعُهُ احرام دې اوتړی اوکوی دې لکه چې کوی حاجیان الْحَاجُّ غَيْرَ أَنَّهَا لَا تَطُوفُ بِالْبَيْتِ حَتَّى تَطْهُرَ بغیرددې نه چې طواف به نه کوی دبیت الله تردې چې پاکه شي

حل اللغة: ① حاضت، حاض حيضًا (ض). دمهوارنی وینه جاری کیدل ② اغتسلت، اغتسل اغتسل اغتسالاً غسل کول

تشریح - اداء الحائض مناسک الحج غیرالطواف ⊛ مسئله دا ده که یوه ښځه د احرام په وخت کي حائضه شي نود دې داحرام لپاره غسل اوکړي.اود حج واړه افعال دې اوکړي.سوې د طواف نه،چه کله پاکه شي ،نوبیا دې طواف اوکړي.

لِحَدِيثِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا حِينَ حَاضَتْ بِسَرِفٍ (١) په دلیل د حدیث دعائشه رضي الله عنها چې کله دا په مقام سرف کي حائضه شوه

تشریح - دلائله ⊛ ① ددې دلیل دحضرت عائشي رضي الله عنها حدیث دې.ځکه چې دا په مقام سرف کي حائضه شوه،چه رسول الله ﷺ تشریف راوړلو نودا ناسته وه ژړل ئې نبی ﷺ تري په خپله پوښتنه اوکړه ولې ژاړې حیض راغلي څه؟ حضرت عائشي رضي الله عنها ورته عرض اوکړلو هم دا خبره ده نو نبی ﷺ ورته اوفرمائیل دا خوداسي شي دې.چه د آدم علیه السلام په ټولو لورو باندې دا ناروغی (ناروغی (بیماری)) راځي.نوحاجیان چې کوم افعال کوی.هغه کوه.خود بیت الله طواف مکوه.ترڅوچه پاکه شوې نه ئې.

وَلِأَنَّ الطَّوَافَ فِي الْمَسْجِدِ وَالْوُقُوفَ فِي الْمَفَازَةِ او ځکه چې طواف په جمات کي وی اووقوف په بیابان کي وی.

تشریح - دوهم دلیل دا دې چه دحائضې لپاره جمات ته داخلیدل منع دی.اوطواف په مسجد حرام کي کیږی نوځکه به طواف نه کوی اووقوف عرفات چونکه په عام ډګر کښي وی نود ښځي لپاره په دې مقام کي

(١) من حديث عائشة رضي الله عنها أخرجه البخاري في الحيض باب ١ ومسلم في الحج رقم ١١٩ والنسائي في الطهارة باب ١٧٨ وابن ماجه في الطهارة باب ١٢١ والدارمي في الوضوء باب ١٠٧ وأحمد في المسند (٦٥/٦)_

وقوف څه قباحت نه لري دغه شان چې د حج کوم نور افعال دی دهغې او د حیض په میاشت کي څه منع نشته نو حائضه به هغه واړه افعال کوی.

وَهَذَا الْاغْتِسَالُ لِلْإِحْرَامِ لَا لِلصَّلَاةِ اودا غسل کول به د احرام لپاره وی نه دلمونځ دپاره، فَيَكُونُ مُفِيدًا او مفید به وی. فَإِنْ حَاضَتْ بَعْدَ الْوُقُوفِ وَطَوَافِ الزِّيَارَةِ او که حیض ورته راغلود وقوف اود طوف نه روسته نو انْصَرَفَتْ مِنْ مَكَّةَ وَلَا شَيْءَ عَلَيْهَا لِطَوَافِ الصَّدْرِ واپس دې شي دمکي نه او هیڅ نشته په دې باندې دطواف صدر په پریخودو لِأَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ رَخَّصَ لِلنِّسَاءِ الْحُيَّضِ فِي تَرْكِ طَوَافِ الصَّدْرِ (١) ځکه چې نبی ﷺ اجازت ورکړې وو حائضه زنانو ته د پریخودو د طواف صدر.

تشریح - حکمة الغسل عند الاحرام ⊛ که څوك اعتراض اوکړی چه حائضي ته غسل څه فائده نه ورکوی نوبیا دې نه دغسل حکم ولې کولې شي.نوددې ځواب دا دې چه د احرام په وخت کي غسل د احرام د لمانځه لپاره نه وی.بلکه د نظافت حاصلولو لپاره وی.اویقیني خبره ده.چه په دې غسل سره نظافت حاصلیږی.

که یوه ښځه د وقوف عرفات او طواف زیارت نه روسته حائضه شي نودا دې د مکي نه روانه شي اود طواف صدر په پریخودو په دې باندې څه واجب نه دی.ځکه چې رسول الله ﷺ ښځو ته د طواف صدر پریخودو اجازت ورکړې وو.

د مکي لپاره د طواف صدر حکم

وَمَنِ اتَّخَذَ مَكَّةَ دَارًا فَلَيْسَ عَلَيْهِ طَوَافُ الصَّدْرِ اوچا چې مکه کور جوړکړو نو په ده باندې طواف صدر نشته لِأَنَّهُ عَلَى مَنْ يَصْدُرُ ځکه چې دا خو په هغه چا دې څوك چې واپس کیږی.

حل اللغة: ① اتخذ اتخاذًا. نیول جوړولو ② يصدر، صدورًا (ن). واپس کیدل

تشریح - عدم طواف الصدرعلى مريد الاقامة بمكة ⊛ که یو آفاقي مکه معظمه خپل وطن جوړ کړلو نو په ده باندې طواف صدر نشته.ځکه چې طواف صدر په هغه چا واجب دې څوك چې د مکې معظمې نه رو نسرې وخپل وطن ته واپس کیږی.حالانکه دا کس چې مکه معظمه د استوګنې ځائې جوړوی نودا اراده نه لري نوځکه پرې طواف صدر واجب نه دي.

إِلَّا إِذَا اتَّخَذَهَا دَارًا بَعْدَ مَا حَلَّ النَّفْرُ الْأَوَّلُ مګر که جوړئې کړومکه مبارکه کور روسته د نفر و. د وخت راتلونه. فِيمَا يُرْوَى عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ په هغه روایت کي کوم چې دامام ابوحنیفه رحمه الله نه روایت دې وَيَرْوِيهِ الْبَعْضُ عَنْ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ اوبعضو دې لره روایت کړې دې د امام محمد رحمه الله نه

تشریح - روایة الوجوب ⊛ البته دا که د دولسمې ذوالحجې نه روسته په دیارلسمه دوالحجه بندې نې نیت اوکړلو،چه مکه د استوګنې ځائې جوړوی.نود امام ابوحنیفه رحمه الله نه په یو روایت کي په ده باندې طواف صدر شته. اوبعضي حضرات دا روایت د مام محمد رحمه الله نه نقل کوی

لِأَنَّهُ وَجَبَ عَلَيْهِ بِدُخُولِ وَقْتِهِ ځکه چې دا په دې خلیدو د وخت سره واجب شو. فَلَا يَسْقُطُ بِنِيَّةِ الْإِقَامَةِ بَعْدَ ذَلِكَ، وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ نوددې نه روسته په نیت داقامت سره نه ساقط کیږی والله اعلم بالصواب.

تشریح - دلیله ⊛ ددې روایت دلیل دا دی.چه په دیارلسمه ذوالحجه راتلو بندې په ده طواف صدر وجب شو اوچه د وجوب نه روسته دې په مکه کي د اقامت نیت اوکړی.نوپه دې باندې هغه طواف نه ساقطیږی کوم چې یو ځل واجب شوې دې لکه چې یومقیم په رمضان کي په خپل وطن کي سهر کړی او د سهار راختو نه روسته دې مسافر شي.نوده ته په دغه ورځ کي د افطار رخصت نشته.(ځکه چې په ده باندې روژه

(١) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه البخاري في الحج باب ١٤٤ ومسلم في الحج رقم ٣٨٠)

د محرم لپاره د خوشبو د لګولو ممانعت

... او که خوشبوئي ولګوله په پوره ... نو په ده دم دي وَذَبِحَ مِثْلَ اسْرَاْسِ ...

... دي پشان وي

مرحج: حرمة استعمال الطيب للمحرم ... قدوري ... فرماني چه محرم به ... خوشبو ... ونه لګوي ...

... ثُمَّ لَمْ يَجِبْ الَّا ... لِلْمُوْجِب ... موجب مرتب وي

توضيح - دليله: دليل دا دی چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دي «الحاج الشعث التفل» يعنی حاجي به بيرسوني ... په ژبات باندي ئې خوشبوئي اولګوله نو په ده باندي دم واجب شو د پوره اندام مثال لکه سر، لينګئ، ورون اودي پشان نور اندامونه. اوکه د پوره اندام نه کمې برخې بوري ئې خوشبوئي اولګوله نو صدقه پري واجب ده دليل دا دي چه جرم مکمل کيږي به پوره فائده اخستلو او پوره فائده اخستل حاصليږي په پوره اند. سره، نو څکه کامله سزا يعنی دم به په پوره اندام خوشبو کاوه باندي وي.

د اندام په په شپه برخه خوشبو لګول

حل اللغة: ① اقل کم ② جناية جرم، ګناه

توضيح: ... صدقه واجب ده څکه چي دده جرم کم دي

وقال محمد رحمه الله ... امام محمد رحمه الله فرمائي چي په قدر د جرم به دم واجب وي. ...

... كثيرا يلزم دم ولغيرا دونه صدقة وإن كان الطيب كثيرا فالعبرة للطيب لا ... طيب به رب عضو يلزمه دم كما يفهم من عبارات فتح القدير (٢٤٣٩) ورد المحتار (٢١٨١٢) والبحر الرائق (٣١٣) ... الرابع (٢١٨١١).

... ربع خلورمه حصه ② بدکر، دکر دکرا ن، دکر کول]

سهل: رواية المنتقى ودليلها: په منتقى کي دي چه په څلورمه برخه ئې خوشبوئي اولګوله نو په ده باندي پوره دم واجب دي په سر حربولو باندي قياس کړي شوي دي يعنی لکه څنګه چي څلورمه برخه سرحربو ... پوره دم واجبږي دغه ډول به په څلورمه برخه اندام باندي پوره دم واجبيږي خومونږ به انشاء الله په ... کي نو سر بيان کړو

په وزه سره د دم ادا کيدل

ثُمَّ الْوَاجِبُ الدَّمُ يَتَأَدَّى بِالشَّاةِ فِي جَمِيعِ الْمَوَاضِعِ بيا واجب دم اداکيږي په وزه باندي په ټولو ځايونو کي الا إِلَّا فِي مَوْضِعَيْنِ نَذْكُرُهُمَا فِي بَابِ الْهَدْيِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى سوي د دوو ځايونو نه چي موږ به ئې په باب الهدي کي ذکر کوو ان شاء الله.

مرحج - كفاية الشاة في الدم: د قدوري رحمه الله فرماني كه په محرم باندي دم واجب شی نود د وره په ذبح کوه ... ادا کيږي

اعدم كفاية الشاة في موضعين: سوي د دوو ځايونو نه، ① يو په هغه صورت کي چي طواف زيارت په حالت د ... د حيض اونفاس کي اوکړي ② او دوهم په هغه صورت کي چي د وقوف عرفت نه روسته جماع ... په دې دواړو صورتونو کي د وزه ذبح نه کفی کيږي بلکه اوښ يا غوی ذبح کول به واجب وي

د واجب شوي صدقي مقدار

وَكُلُّ صَدَقَةٍ فِي الْإِحْرَامِ غَيْرُ مُقَدَّرَةٍ فَهِيَ نِصْفُ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ اوهره صدقه چي په احرام کي دهغي څه اندازه مقرره نه ... وي نو هغه نيمه صاع ده د غنمو، إِلَّا مَا يَجِبُ بِقَتْلِ الْقَمْلَةِ وَالْجَرَادَةِ سوا د هغې نه چې د سپږې اود مولخ په قتل ... فَكَمَا رُوِيَ عَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى داسي روايت د دابو يوسف رحمه الله نه.

حل اللغة: ① بر غنم ② قملة سپږې ③ جرادة ملخ]

... الصدقة مجهول القدر: ... فرماني كه د احرام به جنايت کي داسي صدقه واجب شي چه دهغې څه مقدار ... نو به هغې کي د نيم صاع غنم واجب دي البته که يوکس په حالت د احرام کي سپږه ... چي څه خوسه وي صدقه دي کړي په دې کي څه مقدار مقرر نه دي حضرت عمر رضي الله عنه فرمائيلي «... تمرة خير من جرادة» يعنی يوه خرما (قجوره) د ملخ نه ښه ده

د ګريو به حساب لګولو سره د دم وجوب

... نِصْفُ نِصْفِهِ دَمٌ كه محرم په حسل سر د ګريو خضاب اولګولو نو په ده قرباني واجب ده لِأَنَّهُ

طِيبٌ قَالَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحِنَّاءُ طِيبٌ (١) خكه چې نكريزې خوشبو ده نبى ﷺ فرمائيلى دى چې نكريزه خوشبوداره ده

حل اللغة* ① خضبه خضوبًا (ض،س): نكريزې لګول

تشريح:- وجوب الدم بالحناء ◉ مسئله كه يومحرم په خپل سر باندې د نكريزو خضاب اولګولو نو په دې صورت كې په ده باندې دم يعنى قربانى واجب ده. خكه چې نكريزې يو ډول خوشبوئى ده اونبى ﷺ فرمائيلى دى «الحناء طيب» اود احرام په حالت كې نكريزې لګول حرم دې. نوخكه به پرې دم جنايت واجب وى.

وَإِنْ صَارَ مُلَبَّدًا فَعَلَيْهِ دَمَانِ دَمٌ لِلتَّطَيُّبِ وَدَمٌ لِلتَّغْطِيَةِ اوكه سر پرې پټ كړى، نو دوې [دوه] دمونه دى پرې يودم د خوشبو اوبل د پټيدلو.

حل اللغة* تغطية سرپواره

تشريح - وجوب الدمين بالحناء ◉ اوكه په حالت د احرام كې نې نكريزې داسې اولګولې چه ويحته نې اونختل نو په دې محرم باندې دوې [دوه] دمونه واجب دى. خوپه دې شرط چې دا انختل پوره يوه ورځ يا يوه شپه پټ وى. يوه قربانى د خوشبو لګولو په وجه اوبله قربانى د سر پټولو په وجه ،

وَلَوْ خَضَبَ رَأْسَهُ بِالْوَسْمَةِ لَا شَيْءَ عَلَيْهِ اوكه پخپل سرئې د وسمې خضاب اولګولو. نوڅه پرې نشته. لِأَنَّهَا لَيْسَتْ بِطِيبٍ خكه چې وسمه خوشبوداره نه ده.

حل اللغة* ① وسمه: دنيل دپاڼرو يا يو ډول بوټې د كوم د پاڼرو نه چې خضاب وسمه كوى

تشريح.- عدم وجوب الدم بالخضاب ◉ اوكه يومحرم په خپل سر باندې د وونې د پاڼرو په وسمه لګولو سره خضاب اولګولو. نوپه ده څه واجب نه دى. خكه چې دا خوشبو نشى شمارلې

وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللهُ أَنَّهُ إِذَا خَضَبَ رَأْسَهُ بِالْوَسْمَةِ لِأَجْلِ الْمُعَالَجَةِ مِنَ الصُّدَاعِ فَعَلَيْهِ الْجَزَاءُ (٢) ابويوسف صحب روايت دې كه پخپل سر نې د وسمې خضاب اولګولو د لپاره د علاج د درد دسر. نوپه ده باندې جزاء واجب ده. بِاعْتِبَارِ أَنَّهُ يُغَلِّفُ رَأْسَهُ وَهٰذَا صَحِيحٌ اودامام په دې اعتبار چې ده سرپټ (سرپوښ) كړو. اودا صحيح ده

حل اللغه* ① معالجة: دارو درمل كول، علاج كول

تشريح - اوامام ابويوسف رحمه الله نه نقل دى كه د وونې د پاڼرو وسمه نې په دې غرض په سر باندې ولګوله چه په سر نې درد وو يعنى دعلاج په طور نې استعمال كړه. نو په ده باندې كفاره واجب ده. خو د كفاره وجوب به ددې امله نه وى چه په سر باندې وسمه اولګوله. بلكه ددې امله چې ده د وسمې په وجه خپل سر پټ كړلو. اوپه حالت د احرام په اتفاق سره سر پواړه موجب د دم دى. هم دا صحيح قول دې.

ثُمَّ ذَكَرَ مُحَمَّدٌ فِي الْأَصْلِ رَأْسَهُ وَلِحْيَتَهُ بيا ذكر دى په مبسوط كې چې په سر او ږيره باندې (خضاب دنكريزو خضاب اولګوى) وَاقْتَصَرَ عَلَى ذِكْرِ الرَّأْسِ فِي الْجَامِعِ الصَّغِيرِ اوپه جامع صغير كې نې صرف د سرپه ذكر باندې اكتفاء كړې دې دَلَّ أَنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مَضْمُونٌ نوپه دې دلالت شوچه په دوى كې هريو مضمون دى په دم سره.

تشريح - الفرق بين العبارتين ◉ صاحب دهدايه رحمه الله دمبسوط اوجامع صغيرپه روايتوكې توپير كوى اوفرمائى چه په مبسوط كې د ږيرې اوسردواړو ذكردې اوپه جامع صغيركې صرف د سر ذكر دې دجامع

(١) من حديث خولة بنت حكيم عن أمها أخرجه البيهقى فى المعرفة فى الحج والطبرانى فى معجمه عن أم سلمة رضي الله عنها كذا فى نصب الراية ١٤٤/٣ـ

(٢) القول الراجح هو هذا قول أبى يوسف رحمه الله كذا فى العناية (٤٤٠/٢) والهندية (٢٤١/١) نقلاً عن القول الراجح (٢١٩/١)ـ

صغيرد روايت نه معلوميږى چه د دم د وجوب لپاره په سر اوږيرى دواړو باندې على سبيل الاجتماع خضاب لګول شرط نه دې بلكه په دې دواړو په هريو باندې خضاب لګولو سره قربانى واجبيږى.

د زيتون د تيلو لګولو حكم

وَإِنْ ادَّهَنَ بِزَيْتٍ فَعَلَيْهِ دَمٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ (١) كه د زيتون تيل نې اولګول نو په ده دم واجب دى په نزد امام ابوحنيفه رحمه الله وَقَالَا عَلَيْهِ الصَّدَقَةُ او صاحبين رحمهما الله وائى چې په ده صدقه ده وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللهُ إِذَا اسْتَعْمَلَهُ فِي الشَّعْرِ فَعَلَيْهِ دَمٌ اوامام شافعى رحمه الله فرمائى كه په ويختو كې نې استعمال كړل نو په ده دم دې

حل اللغة* ① ادهن، ادهانًا تيل لګول ② استعمل، استعمالاً استعمالول

تشريح:- المذاهب الثلاثة في استعمال الزيتون ◉ ① كه محرم د زيتون تيل اولګولو نوداامام بوحنيفه رحمه الله په نيز په ده باندې دم واجب دې. ② اودصاحبينو رحمهما الله په نيزپرې صدقه واجب ده ③ امام شافعى رحمه الله فرمائى كه د زيتون تيل نې په ويختو كې اولګول نوپه ده باندې دم واجب دې اوكه د ويختو نه په بل ځائې كې نې اولګولو نوپه ده باندې څه نه دى واجب هم دا د امام مالك رحمه الله مذهب دې.

لِإِزَالَةِ الشَّعَثِ د ګندګئ لرې كاوه په امله سره ، وَإِنِ اسْتَعْمَلَهُ فِي غَيْرِهِ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ لِانْعِدَامِهِ اوكه ددې نه علاوه نې استعمال كړل نو هيڅ نشته پرې دڅه نه لرې كيدو په وجه

حل اللغة* ① شعث: خيرن والى، كوټ

تشريح - دليل الشافعى رحمه الله ◉ دامام شافعى رحمه الله دليل دا دې چه په ويختو كې د زيتون د تيلواستعمال د ويختونه خيرى او چټلې لرې كوى. حالانكه د حاجى لپاره كوټ لرې كول ممنوع دى. لكه چې حديث «الحاج الشعث التفل» پرې ګواه دې. اوپه حالت د احرام كې د ممنوع فعل ارتكاب موجب د دم دې. نوخكه به په دې صورت كې دم واجب وى اود ويختونه علاوه په بل ځائې كې دزيتون د تيلوپه لګولو كې چونكه د خرشبا لرې ولې نه موجوديږى نوخكه به په دې صورت كې دم واجب نه وى

وَلَهُمَا أَنَّهُ مِنَ الْأَطْعِمَةِ إِلَّا أَنَّ فِيهِ ارْتِفَاقًا اوصاحبين رحمهما الله فرمائى چې د زيتون تيل دخوراك دى ليكن په دې كې يو ډول نفع ده بِمَعْنَى قَتْلِ الْهَوَامِّ وَإِزَالَةِ الشَّعَثِ فَكَانَتْ جِنَايَةً قَاصِرَةً دسپږو وژلو اودګندګئ لرې كاوه نوجرم ناقص شو

حل اللغة* ① ارتفاقا فائده اوچتول

تشريح - دليل الصاحبين رحمهما الله ◉ د صاحبينو رحمهما الله دليل دا دې چه د زيتون تيل د خوشبوئې و ريب و ريت لپاره نه دى بلكه دا خود خوراك لپاره استعماليږى نوخكه ددې په استعمال باندې دم نه و حيرى الته درمره ده چه د دې په استعمال كې لږه شان فائده شته. نوخكه به د محرم لپاره ددې استعمال تيل نه دې حوكه محرم د استعمال كړى. نوچونكه دا جنيت قاصره ده نوپه ده به صدقه واجب وى دم به پرې نه وى واجب

وَلِأَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ أَنَّهُ أَصْلُ الطِّيبِ وَلَا يَخْلُو عَنْ نَوْعِ طِيبٍ او دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې چه د خوشبو اصل دې ويحله هم ديو ډول خوشبو نه خالى نه دې وَيَقْتُلُ الْهَوَامَّ وَيُلَيِّنُ الشَّعْرَ وَيُزِيلُ التَّفَثَ وَالشَّعَثَ او سپږې وژنى اوويختنه نرموى او چټلې لرې كوى فَتَتَكَامَلُ الْجِنَايَةُ بِهٰذِهِ الْجُمْلَةِ فَتُوجِبُ الدَّمَ نوپه دې ټولو سره جرم كامل شو نودم واجبيږى

(١) القول الراجح هو هذا قول أبى حنيفة رحمه الله كذا فى شرح الوقاية (٢٧٣/١) والدرر المختار (١٢١٩/٢) والهندية (٢٤١/١) والبحر (٨/٣) نقلاً عن القول الراجح (٢٢٠/١)ـ

تشريح - دليل ابى حنيفة ⊛ دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې چه د زيتون تيل اګرچه خوشبوئي نه ده خو د خوشبوئي اصل اوجرړه ده نولكه څنګه چې د خوشبوئي په استعمال سره دم واجبيږي. دغه ډول به د خوشبوئي د اصل په استعمال سره هم دم وُجبيږي دعه ډول د زيتون په تيلو كې خوشبوئي وي. هغه سپږې مړې كوي. د بدن خيرتيب لرې كوي اوويخته نرموي. ددې خيزونو د امله ددې د استعمال جنايت كامل دې. اود جنايت كامل په ارتكاب سره دم واجبيږي. نو په ده به دم واجب وي.

وَكَوْنُهُ مَطْعُومًا لَا يُنَافِيهِ كَالزَّعْفَرَانِ اوغذائيت ئې د دې منافي نه دې لكه زعفران.

التشريح: - الجواب من دليل الصاحبين رحمهما الله ⊛ اودصاحبينو رحمهما الله دا خبره چې د زيتون تيل د خوراك شى دې نودا خبره ټيك ده چه دا خوراك شى دې خو په خوراك اوپه دې كې چې دا سپږې مړې كوي، خيرتيب لرې كوي اوويخته نرموي څه منفات نشته. لكه څنګه چې زعفران په اتفاق سره د خوراك شى دې. او خوشبوئي هم ده

وَهٰذَا الْخِلَافُ فِي الزَّيْتِ الْبَحْتِ وَالْخَلِّ الْبَحْتِ ودا خلاف په خالصو تيلو د زيتونو اوخالصو تيلو د كونځلو كې دې أَمَّا الْمُطَيَّبُ مِنْهُ كَالْبَنَفْسَجِ وَالزَّنْبَقِ وَمَا أَشْبَهَهُمَا باتې شوخوشبودارجوړشوې لكه بنفشه چنبيلي اوددې پشان يَجِبُ بِاسْتِعْمَالِهِ الدَّمُ بِالِاتِّفَاقِ. لِأَنَّهُ طِيبٌ نوددې په استعمال دم واجب دې په اتفاق سره ځكه چې دا خوشبوده، وَهٰذَا إِذَا اسْتَعْمَلَهُ عَلَى وَجْهِ التَّطَيُّبِ اودا هله ده چې كله استعمال شوې وي دخوشبو په طور

تشريح - المراد من الزيتون في المتن ⊛ علامه مرغيناني رحمه الله فرمائي چه دامام ابوحنيفه، امام شافعي اوصاحبينو په مينځ كې چې د زيتون يا دتل د تيلو په استعمال كښې كوم اختلاف دې نودا خالص د زيتون يا د تل په تيلوكې دې. كه په دې تيلوكې بنفشه، چنبيل وغيره خوشبوئي ګډه شوې وي نودهغې په استعمال په اتفاق سره دم واجبيږي. ځكه چې اوس دا خوشبوئي شوه دا واړه تفصيل په هغه وخت كې دې چه دا چې ئې د خوشبو لګولو په طريقه وي

د محرم لپاره په زخم د زيتون تيل لګول

وَلَوْ دَاوَى بِهِ جُرْحَهُ أَوْ شُقُوقَ رِجْلَيْهِ فَلَا كَفَّارَةَ عَلَيْهِ اوكه په دې ئې دخپل زخم يا دپښو سورې بند كړې وي نوپه ده كفاره نشته

حل اللغة ① داوى، مداواة: علاج كول، دوائي كول

تشريح - عدم الكفارة في استعمال الزيتون على وجه الدواء ⊛ كه محرم په زخم يا د پښې په چوندى باندې دعلاج لپاره د زيتون تيل اولګولو نوپه ده دم يا صدقه نه واجبږي

لِأَنَّهُ لَيْسَ عَلَى وَجْهِ التَّطَيُّبِ ځكه چې دا په حيله خوشبو نه ده (بلكه دخوشبو لپاره اصل دې)

تشريح - دليله ⊛ ځكه چې د زيتون تيل بذات خود خوشبو نه ده. بلكه د خوشبو اصل او جرړه ده يـ من وجه خوشبو ده. نوځكه ئې د دې په استعمال كې دا شرط اولګولو چه ددې استعمال د خوشبوئي په طور وي نوبيا به كفاره يا دم واجبيږي. اوكه دعلاج په طور وي نوپه ده باندې كفاره نه واجبيږي

بِخِلَافِ مَا إِذَا تَدَاوَى بِالْمِسْكِ وَمَا أَشْبَهَهُ په خلاف ددې چې كله په مشكووغيره سره ئې دوائي كړې وي

تشريح - وجوب الكفارة باستعمال بقية الطيبات ⊛ البته كه د مشك عنبر كافور وغيره استعمال د علاج په طريقه استعمال شي نوبيا هم كفاره وجبيږي ځكه چې دا شيان (څيزونه) بذات خود خوشبوئي ده نوپه كې د خوشبويه طريقه استعملولو قيد نشي لګولې بلكه كه د علاج په طور استعمال شي نوهم به په كې كفاره واجب وي

پوره ورځ د ګنډلې جامې اچول اودسر پټول اود پوره ورځ نه د كم حكم

وَإِنْ لَبِسَ ثَوْبًا مَخِيطًا أَوْ غَطَّى رَأْسَهُ يَوْمًا كَامِلًا فَعَلَيْهِ دَمٌ، كه وئې غوستلې ګنډلې شوې جامې يا ئې پټ كړو سر خپل يوه ورځ پوره نوپه ده دم دې وَإِنْ كَانَ أَقَلَّ مِنْ ذٰلِكَ فَعَلَيْهِ صَدَقَةٌ () وكه د دې نه كم وي نوپه ده صدقه واجب ده. وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللهُ أَنَّهُ إِذَا لَبِسَ أَكْثَرَ مِنْ نِصْفِ يَوْمٍ فَعَلَيْهِ دَمٌ وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ أَوَّلًا او د ابويوسف رحمه الله نه روايت دې كه د نيمې ورځې نه زياته كالى ئې واغوستله نو په ده دم دې. دامام رحمه الله هم رومبى قول دا وو وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللهُ: يَجِبُ الدَّمُ بِنَفْسِ اللُّبْسِ. امام شافعي رحمه الله وائي چې د اغوستلو سره به دم واجب وي

حل اللغة ① لبس، لبسا س، اغوستل

تشريح - المذاهب الثلاثة في لبس المخيط ⊛ صورت د مسئلې دا دې كه محرم يوه ورځ يا يوه شپه ګنډلې جامې واغوستلې يا ئې سر پټ اوساتلو. نو په ده باندې دم واجب دې اوكه ديوې ورځې يا د يوې شپې نه كم ئې دا واغوستلې نه صدقه واجب ده ② اودامام ابويوسف رحمه الله نه روايت نقل دې چه د ورځې يا د شپې اكثره برخه ګنډلې شوې جامې واغوندى. يا سرپټ (سربوښ) كړي. نوپه ده باندې دم واجب دې دامام ابوحنيفه رحمه الله اول قول هم دا وو. بيا ئې ددې نه رجوع اوكړله. ③ امام شافعي رحمه الله فرمائي. چه څنګه ګنډلې شوې جامې واغوندى نودم پرې واجب شو. (د وخت مقدار په كې نشته)

لِأَنَّ الِارْتِفَاقَ يَتَكَامَلُ بِالِاشْتِمَالِ عَلَى بَدَنِهِ ځكه چې انتفاع پوره كيږي دبدن په تـملېدو سره

حل اللغة ① ارتفاق نفع اوچتول ② يتكامل، تكامل تكاملاً كامل كيدل، پوره كيدل

تشريح - دليل الشافعي رحمه الله ⊛ دامام شافعي رحمه الله دليل دا دې چه د راحت نه پوره نفع حصله شوه نوپه ده به په يقينى سره دم واجبيږي

وَلَنَا أَنَّ مَعْنَى التَّرَفُّقِ مَقْصُودٌ مِنَ اللُّبْسِ فَلَا بُدَّ مِنْ اعْتِبَارِ الْمُدَّةِ رموږ دليل دا دې چې د رحت موندو معنى مقصود ده د اغوستنو نه، نو د مودې اعتبار ضرورى دې لِيَتَكَامَلَ عَلَى الْكَمَالِ يَجِبُ الدَّمُ چې مقصود په طريقه دكمال حصل شى اودم واجب شي فَقُدِّرَ بِالْيَوْمِ لِأَنَّهُ يُلْبَسُ فِيهِ ثُمَّ يُنْزَعُ عَادَةً نو موده يوه ورځ مقرر شوه چې په ورځ كې دعادت په طور اغوستلې شى بيا ويستلې شى وَتَتَقَاصَرُ فِيمَا دُونَهُ الْجِنَايَةُ فَتَجِبُ الصَّدَقَةُ غَيْرَ أَنَّ أَبَا يُوسُفَ رَحِمَهُ اللهُ أَقَامَ الْأَكْثَرَ مَقَامَ الْكُلِّ او د دې نه په كم كې به جرم نـقص وى نوصدقه واجب ده. صرف دومره خبره ده چې ابويوسف رحمه الله اكثرلره د كل قـائمقام ګرځولى ده

تشريح - دليل ابى حنيفة رحمه الله ⊛ اوزموږ دليل دا دې چه په جامو چولو كې راحت حصول مقصود وى يعنى د ګرمۍ اويخنۍ نه ځان ساتل، ځكه اغوستل هم ددې لپاره وى. دالله تعالى ارشاد دې (تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ) اودا معنى اوږده ده. نودا معنى كامله هم كيداې شى اوقاصره هم، اوپه كامل اوقاصر كې حد فاصل ضرورى دې چه جزاء هم د هغې مطـابق مقرر كړې شى نوحد فاصل يوه ورځ يوره يا يوه شپه پوره مقرر كړې شوه يعنى يوه پوره ورځ اغوستل كامل جرم دې نوددې په وجه به جزاء هم كـامله وى چه وجوب د دم دې. ود يو ورځ نه كم جرم قـصر دې نوددې په ارتكاب به صدقه واجبيږي

دليل ابى يوسف رحمه الله ⊛ اوامام ابويوسف رحمه الله چونكه كثرد كل قـائم مقـم ګرځوى نود هغوئ نه ببرګه په اكثره برخه د ورځې يا د شپې كې ئې ګنډلې جامې واچولې يا ئې سرسپټ كړلو نودم جزاء كامل يعنى دم به واجب وى

) القول الراجح هو هذا قول الجمهور كذا في الدري لمختار(۲۲۰۱۲) والهندية (۲۴۲۱۱) نقلاً عن القول الراجح (۲۲۰۱۱)۔

قميص د څادر په څاي يا اضطباع يا لف په طور استعمالول

وَلَوْ ارْتَدٰی بِالْقَمِيصِ أَوْ اتَّشَحَ بِهِ أَوْ اتَّزَرَ بِالسَّرَاوِيلِ فَلَا بَأْسَ بِهِ که قميص ئې په طور د پټو (څادر) واغوستلو يا ئې
(توشح اوکړو يعنی پانکلی (پرتوګ) ئې دلنګ پشان اوتړلو نو ددې باك نشته لِأَنَّهُ لَمْ يَلْبَسْهُ لُبْسَ الْمَخِيطِ ځکه
چې ده د ګنډلې شوي په طور اغوستلې نه دی. وَكَذَا لَوْ أَدْخَلَ مَنْكِبَيْهِ فِي الْقَبَاءِ وَلَمْ يُدْخِلْ يَدَيْهِ فِي الْكُمَّيْنِ ①
دغه ډول که دننه ئې کړې اوږې په کوټ کې اولاسونه ئې په لستوڼوکې دننه نه وی.

حل اللغة: ① ارتدی: قميص پټو (څادر) جوړول ② اتزر: پاجامه لنګوټه (پټکې) جوړول ③ المخيط: ګنډلې شوي کپړا ④ منكبيه اوږې

تشريح - المذهبان في المسئلة ● صورت د مسئلې دا دی ① که محرم د قميص نه پټو (څادر) جوړ کړلو ب ئې دا
د بنی اوږې لاندې نه راويستلو اوبه ګسه اوږه سربيره ئې واچولو، يا ئې د قميص نه لنګ جوړ کړلو ب ئې دا
تونو صورتونو کې په ده باندې څه واحب نه دی ځکه چې ده په دې سې طريقه باندې دا اغوستل نه دی کړې
په کومه طريقه چې ګنډلې شوي کالی اغوستلې شی اوچه د ګنډلې شوې جامې پشان اغوستل موجود
شو نوده جنايت هم نشو

خِلَافًا لِزُفَرَ رحمه الله په خلاف د امام زفر لِأَنَّهُ مَا لَبِسَهُ لُبْسَ الْقَبَاءِ ځکه چې کوټ ئې پخپل طور باندې اغوستې دی.
وَهٰذَا يَتَكَلَّفُ فِي حِفْظِهِ په دې امله به ئې په ساتنه کې تکلیف وی وَالتَّقْدِيرُ فِي تَغْطِيَةِ الرَّأْسِ مِنْ حَيْثُ الْوَقْتِ مَا بَيَّنَّاهُ
او ندا ره په سرپټولو کې د وخت په لحاظ سره ده کومه چې مونږ بيان کړه

تشريح :- او د امام زفر رحمه الله په نيز په ده باندې جزاء واجب ده.
دليله ● د امام زفر رحمه الله دليل دا دی چه چوغه ګنډلې شوي کالی ده کله چې محرم په دې کې خپلې اوږې
ورداخلې کړې سودې د ګنډلو شوو جامو اغوستونکې شو اوکله چې محرم ګنډلې شوې جامې
واغوندی نوبه هغه يقيناً جزاء د جنايت واجب وی نوبه ده به هم جزاء د جنايت واجب وی
تشريح - دليل جمهور الاحناف رحمهم الله ● زمونږ دليل دا دی چه ده قبا په هغه طريقه نه ده اغوستې ځنګه چې د هغې
د اغوستلو طريقه ده د چوغې د اغوستلو په عادت کې طريقه دا ده چه په چوغه کې اوږې اولاسونه داخلولې
شی هم دا وجه ده چه لاسونه په لستوڼو کې داخل نکړې شی نوبه دې صورت کې د چوغې په ساتنه کې
مشقت وی ځکه چې په دې صورت کې د هغې په اوږو باندې ايساره پاتې کيدل ګران وی نوچه د قباد
اغوستلو په طريقه نه ده نوجزاء جنايت به هم نه وی

وَلَا خِلَافَ أَنَّهُ إِذَا غَطّٰی جَمِيعَ رَأْسِهِ يَوْمًا كَامِلًا يَجِبُ عَلَيْهِ الدَّمُ او هيڅ اختلاف نشته که پټ ئې کړو واړه سر پوره ورځ
نو وحب دی دم لِأَنَّهُ مَمْنُوعٌ عَنْهُ ځکه چې دا امر ممنوعه دی.

تشريح - اعتبار اليوم او الليلة في ستر الراس ● صاحب دهدايه رحمه الله فرمانی چه په سر پټولو کې هم د پوره ورځې يا
شپې اعتبار دی. که پوره ورځ يا پوره شپه سر پټ کړی نوبه اتفاق سره پرې دم واجب دی ځکه چې دا ممنوع
شی دی.

وَلَوْ غَطّٰی بَعْضَ رَأْسِهِ فَالْمَرْوِيُّ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ او که ده بعضې سر پټ کړو نو د امام ابوحنيفه رحمه الله نه روايت
دا دی أَنَّهُ اعْتَبَرَ الرُّبُعَ (١) اعْتِبَارًا بِالْحَلْقِ وَالْعَوْرَةِ چې ده اعتبار کړې د څلورمې قياس په حلق اوبه عورت باندې

(١) القول الراجح هو هذا قول الجمهور كذا في التاتارخانية (٤٩٢/٢) والهندية (٢٤٢/١) نقلاً عن القول الراجح (٢٢١/١)۔
(٢) القول الراجح هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في ردالمحتار (٢٢١/٢) والهندية (٢٤٢/١) والتاتارخانية (٤٩٥/٢) نقلاً عن .

تشريح - اعتبار ستر ربع الراس عند ابي حنيفة رحمه الله ● او که د سر څلورمه برخه ئې پټه کړه نو امام ابوحنيفه رحمه الله په دې
کې د سر څلورمې برخې اعتبار کړې دی يعنی که يوه ورځ يا يوه شپه ئې د سر څلورمه برخه پټه اوساتله. نوبه
ده باندې دم واجب دی

قياساً ● امام ابوحنيفه رحمه الله د سر په خريلو اود څلورمې برخې ستر ښکاريدو باندې قياس کوی يعنی
لکه ځنګه که محرم د سر د څلورمې برخې حلق اوکړلو نوبه ده باندې دم واجبيږی. دغه ډول که په لمانځه کې
که د وجب الستر اندام څلورمه برخه ښکاره شوه نو لمونځ فاسديږی. دغه ډول دلته د احرام په حالت کې
د څلورمې برخې سر پټولو به دم لازميږی

وَهٰذَا لِأَنَّ سَتْرَ الْبَعْضِ اسْتِمْتَاعٌ مَقْصُودٌ او دا ځکه چې بعضې سر پوا ره انتفاع مقصود ده يَعْتَادُهُ بَعْضُ النَّاسِ
کومه چې دبعضو خلګو عادت دی.

تشريح - دليله ● و د سر د څلورمې برخې په پټولو باندې دم ځکه لازميږی چه د بعضې سر پوا ره نفع حسنل
دی چه مقصود دی او دبعضې خلګ وعادت هم دی چه هغوی د سر بعضې برخه پټوی او بعضې سک ره
کوی لکه ترکين او عراقيان داسې وړې ټوپۍ په سر کوی چې په هغې کې د سر څورمه برخه پټيږی

وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللّٰهُ أَنَّهُ يَعْتَبِرُ أَكْثَرَ الرَّأْسِ اعْتِبَارًا لِلْحَقِيقَةِ او د امام ابويوسف نه روايت دې چې دوی د اکثر
سر اعتبار کوی د حقيقت په اعتبار کاره سره

تشريح - اعتبار اكثر الراس عند ابی يوسف رحمه الله ● حضرت امام ابويوسف رحمه الله د سر د کثرې برخې اعتبار کوی
يعنی که محرم د سر اکثره برخه پټه کړه. نو دم پرې لازميږی ګنی نه،
دليله ● حضرت امام ابويوسف رحمه الله د حقيقت کثرت اعتبار کوی او په حقيقت کې کثرت دا دې چه د دې په
مقابل کې اقل وی. او دا په هغه وخت کې کيدې شی. چه د نيم سر نه زياته برخه پټه وی.

د څلورمې حصې سر يا ږيرې کټ کول اوددې په کم

وَإِذَا حَلَقَ رُبُعَ رَأْسِهِ أَوْ رُبُعَ لِحْيَتِهِ فَصَاعِدًا فَعَلَيْهِ دَمٌ، که وې خرئيلو څلورمه برخه سر اوب څلورمه برخه ږيره حله ب
زياته، نو په ده دم دی. فَإِنْ كَانَ أَقَلَّ مِنَ الرُّبُعِ فَعَلَيْهِ صَدَقَةٌ او که د څلورمې برخې نه کم ور نو په ده صدقه
واجب ده

حل اللغة: ① حلق، حلقا رض، خروول

تشريح - مسئله دا ده. که محرم څلورمه برخه د سر يا د ږيرې يا ددې نه زياته اوخرايله. نو په ده باندې دم
واحب دی. او که ددې نه کمه وی. نو صدقه پرې واجب ده.

وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللّٰهُ: لَا يَجِبُ إِلَّا بِحَلْقِ الْكُلِّ او امام مالك رحمه الله فرمائی چې واجب ندی مګر په خرئيلو دواړه

تشريح - د امام مالك رحمه الله په نيزد وجوب دم لپاره د پوره سر یا پوره ږيرې حلق ضروری دی
د امام مالك رحمه الله دليل د الله تعالی رشاد دی [وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ] په دې کې د سر حلق ممنوع دی او د سر
اطلاق په واړه باندې کيږی. نو چه د پوره سر نه په کم مقدار باندې حلق اوکړی په دې باندې به وجوب دم نه
راځی او که د پوره سر حلق اوکړی نو دم لازميږی

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ يَجِبُ بِحَلْقِ الْقَلِيلِ او شافعی رحمه الله فرمانی چې واجب دې په لږ سر سره، اعْتِبَارًا بِنَبَاتِ الْحَرَمِ قياس
کوی په ګياه د حرم باندې.

حل اللغة: ① نبات: بوټې

القول الراجح (٢٢١/١)۔

تشریح - د امام شافعي رحمه الله په نزد د دري ويښتو په حلق سره هم دم واجبيږي امام شافعي رحمه الله د سرو ويښتو خريل د حرم په ګياه باندې قياس کوي لکه څنګه چې د حرم په ګياه کې کمه او ډيره برابر ده دغه شان د ويښتو په حلق کې هم کم او ډير برابر دي

وَلَنَا أَنَّ حَلْقَ بَعْضِ الرَّأْسِ ارْتِفَاقٌ كَامِلٌ لِأَنَّهُ مُعْتَادٌ زمونږ دليل دا دی چې لږ سر خريل پوره نفع ده ځکه چې دا معتاد دي فَتَتَكَامَلُ بِهِ الْجِنَايَةُ وَتَتَقَاصَرُ فِيمَا دُونَهُ نو به دې سره جرم پوره کيږي او ددې نه په کم کې نقص دې

تشریح - دليل الاحناف ﷺ زمونږ دليل دا دی چه د څلورمې برخې سر خريل هم پوره انتفاع ده ځکه چې د بعضي خلګو دا عادت دی د ترکيانو عادت دا دی چه صرف د مينځ نه حلق کوي او د بعضي علويانو صرف د تندي ويښته خريل دي بهرحال کله چې د څلورمې برخې سر په حلق سره انتفاع کامله ده نو به دې مقدار باندې حلق به هم د کامل جنايت موجب وي او د څلورمې برخې نه په کم مقدار کې چونکه جنايت ناقص دي ود جنايت کامله په صورت کې دم واجبيږي او د جنايت قاصره په صورت کې صدقه واجبيږي

بِخِلَافِ تَطْيِيبِ رُبْعِ الْعُضْوِ لِأَنَّهُ غَيْرُ مَقْصُودٍ په خلاف د څلورمې برخې د اندام نه په خوشبو کولو ځکه چې دغه غير مقصود دي ، وَكَذَا حَلْقُ بَعْضِ اللِّحْيَةِ مُعْتَادٌ بِالْعِرَاقِ وَأَرْضِ الْعَرَبِ او دغسې بعض ږيره خرنيل معتاد دی په عراق او مځکه د عربو کې

تشریح - جواب سوال القديري ﷺ په خلاف دغه صورت کې که د يو اندام څلورمې برخې باندې خوشبوئي اولګوی نو دم نه واجبيږي ځکه چې د خوشبو لګولو په حق کې به د کامل اندام حکم هغه وی کوم چې په حلق کې د څلورمې برخې وی دغه ډول د څه ږيرې خريل د عراقيانو و عربو عادت پاتې شوې دی

د څټ يا د تيخرګ د ويښتو حلق

وَإِنْ حَلَقَ الرَّقَبَةَ كُلَّهَا فَعَلَيْهِ دَمٌ لِأَنَّهُ عُضْوٌ مَقْصُودٌ بِالْحَلْقِ که پوره څټ ئې اوخرئيلو نو پدې دم دی ځکه چې دا د سې اندام دې چې خريلې شي.

حل اللغة: ① رقبة څټ

تشریح - وجوب الدم بحلق الرقبة ﷺ که محرم د پوره څټ حلق اوکړلو نو په ده باندې دم جنايت واجب شو ځکه چې څټ داسې اندام دی چه ددې حلق په اراده سره کيږي ډير خلګ ئې د ښائست او زينت لپاره حلق کوي اګرچه داسې کول مکروه دی.

وَإِنْ حَلَقَ الْإِبْطَيْنِ أَوْ أَحَدَهُمَا فَعَلَيْهِ دَمٌ او که دواړه يا يو تيخرګ ئې اوخرئيلو نو په ده دم دی لِأَنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مَقْصُودٌ ځکه چې هر تيخرګ په خرئيلو کې مقصود دی بِالْحَلْقِ لِدَفْعِ الْأَذَى وَنَيْلِ الرَّاحَةِ فَأَشْبَهَ الْعَانَةَ د ګندګی لرې کولو او راحت حاصلولو لپاره نو د زيرنافو سره مشابه شو.

حل اللغة: ① ابطين ترخونه ② اذى ګندګی، تکليف ③ نيل موندل

تشریح - وجوب الدم بحلق الابط ﷺ او که محرم د واړو يا د يو تيخرګ حلق اوکړلو نو په دې باندې هم دم واجبيږي ځکه چې هر تيخرګ په اراده سره خريلې شي چه چيلې ترې لرې شي.نو هر يو تيخرګ د زيرناف د ويښتو پشان شو يعنې لکه څنګه چې د زيرناف ويښتو په حلق سره دم واجبيږي.دغه ډول به د تيخرګ د ويښتو په حلق سره هم دم واجبيږي.

السوال ﷺ دلته يو سوال پيدا کيږي هغه دا چې هر کله د هر يو تيخرګ د ويښتو حلق مستقل جنايت دی نو بيا پکار دا ده چه د دواړو ترخونو په حلق دوې (دوه) قربانۍ واجبيږي حالانکه تاسو يوه قرباني واجبوئ

الجواب ﷺ ددې جواب دا دی که دوې (دوه) جنايتونه د يو نوع څخه وي نو يو ضمان به واجبيږي د وجه ده که يو محرم په يو مجلس کې صفا باندې د واړه بدن ويښته اوخرئيلو نو صرف يو دم پرې واجبيږي نو دغه شان چې د دواړو ترخونو ويښته اوخرئيلو نو هم به يو دم واجب وي

ذُكِرَ فِي الْإِبْطَيْنِ الْحَلْقُ هَاهُنَا امام محمد رحمه الله دلته د ترخونو په اړه کې لفظ د حلق وَفِي الْأَصْلِ النَّتْفُ وَهُوَ السُّنَّةُ او په مبسوط کې لفظ د نتف ذکر کړې دی او دا سنت دی

تشریح - اختلاف عباره الجامع الصغير والمبسوط ﷺ صاحب د هدايه د جامع صغير او مبسوط په عبارتونو کې توپير بيانوي چه امام محمد رحمه الله د جامع صغيريه روايت کې د «حلق» لفظ ذکر کړې دی او د مبسوط په روايت کې ئې د «نتف» لفظ ذکر کړې دی د وجوب دم په حق کې دواړه طريقې برابر دي ليکن «نتف» سنت دی

وَإِنْ كَانَ أَقَلَّ فَعَلَيْهِ الصَّدَقَةُ صاحبين رحمه الله وائي که يو اندام ئې اوخرئيلو نو په ده باندې دم دی وَإِنْ كَانَ أَقَلَّ (او که) کم وو نو طعام دی يه دې کې د اندام نه مراد سينه ، ورون او ددې په مثل دی لِأَنَّهُ مَقْصُودٌ بِطَرِيقِ التَّنَوُّرِ فَتَتَكَامَلُ بِحَلْقِ كُلِّهِ ځکه چې دا د پوډرو لګولو په طور مقصود دی نو په ټولو خرئيلو کې جرم پوره او وَتَتَقَاصَرُ عِنْدَ حَلْقِ بَعْضِهِ او په بعضو کې به ناقص دی

تشریح - وجوب الصدقة بحلق بعض العضو ﷺ صاحبين رحمه الله فرمائي که محرم د پوره يو اندام حلق وکړلو نو په ده باندې دم واجبيږي او که د يو اندام نه ئې کم حلق اوکړلو نو په ده باندې صدقه واجبيږي صاحب د هدايه رحمه الله فرمائي چه د اندام نه د امام محمد مراد سينه لينګئ او ددې پشان نور اندامونه دی لکه ورون ، ځکه چې په دې کې په يو باندې بال صفا لګول او پاکول مقصود وی بعضې خلګ د خيل ستې ، وسنت لپاره په دې ويښتو باندې بال صفا لګوي او دا لرې کوي او حلق هم ويښته لرې کوي نو هر کله چې په دې کې د هر يو اندام حلق مقصود دی نو د پوره اندام حلق به پوره جنايت وی او د کم اندام به ناقص جنايت وی او دا خبره ښکاره شوې ده چه د جنايت کامله په صورت کې دم واجبيږي او د جنايت قاصره په صورت کې صدقه واجبيږي نو ځکه د يو اندام په حلق سره دم واجبيږي او د يو اندام نه د کم په حلق سره صدقه واجبيږي

د بريتو د حلق حکم

وَإِنْ أَخَذَ مِنْ شَارِبِهِ فَعَلَيْهِ طَعَامٌ (حُكُومَةُ عَدْلٍ) که پرې ئې کړل خيل بريتونه نو په ده طعام دې د عدلانو په فيصلې سره وَمَعْنَاهُ أَنَّهُ يُنْظَرُ أَنَّ هَذَا الْمَأْخُوذَ كَمْ يَكُونُ مِنْ رُبْعِ اللِّحْيَةِ ددې معنی دا ده چې اوس کتلې شي چې څومره پرې کړې شوې ده د څلورمې برخې د ږيرې نه. فَيَجِبُ عَلَيْهِ الطَّعَامُ بِحَسَبِ ذَلِكَ نو په ده د غه حساب به طعام واجب حَتَّى لَوْ كَانَ مَثَلًا مِثْلَ رُبْعِ الرُّبْعِ لَزِمَهُ قِيمَةُ رُبْعِ الشَّاةِ تردې که رسيدلو څلورمې برخې .د څلورمې برخې د ږيرې نه ،نو واجب به وی پرې قيمت د وزه د څلورمې حصې

حل اللغة: ① اخذ ، اخذا (ن): اخستل، بيول ② شارب جمع شوارب بريت

تشریح - وجوب الصدقة بحلق ربع الشارب ﷺ مسئله، که محرم د بريتو حلق اوکړلو يا ئې کټ کړلو نو دوی (دوه) عدلان چې څه فيصله اوکړي په هغه اندازه به په ده باندې کفاره او جزاء واجبيږي مثلاً که هغوی اوګوری چې کوم بريت کټ شوی يا خريلې شوی دی هغه د ږيرې د څلورمې برخې سره برابر دی که کم،نو هغه به معيار مقرروی او صدقه به پرې واجبيږي .مثلاً که کټ شوی بريت د څلورمې برخې ږيرې برابر وی نو په ده به د ږيرې وره صدقه کاوه قيمت لازم وی

وَنَفْعُهُ الْأَخْذِ مِنَ الشَّارِبِ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ هُوَ السُّنَّةُ فِيهِ دُونَ الْحَلْقِ، او د بريتو نه د پرې کوو لفظ په دې حال دلالت کوي چه د بريتو نه پريکول سنت دی نه چې خرئيل وَالسُّنَّةُ أَنْ يَقُصَّ حَتَّى يُوَازِيَ الْإِطَارَ او سنت دومره پريکول دي چه د اطار سره مقابل شي

حل اللغه ① يواري، واري، يواري، موازاة برابرول، متوازی کول ② اطار غاړه

تشريح - السنة في الشارب ◉ علامه مرغيناني رحمه الله فرمائي چه قدوري عبارت «أخذ من شاربه» په دې خبره دليل دې چه د بريتو برې کول مسنون دي حلق مسنون نه دی هم دا د بعضې متاخرينو مشائخو رحمهم الله مسلك دې دسې ﷺ نه نقل دی «أنه قال عشرة من فطرتي وفطرة إبراهيم خليل الله وذكر من جملتها قص الشارب» په دې حديث کې د بريتو کټ کاوه ته سنت وئيلې شوی دی حلق ته نه، صاحب د هدايه فرمائي چه سنت دا دی چه بريت دومره کټ کړی چه د شونډو برابر شي

د حجامت د ځائې د ويښتو حلق

قَالَ وَإِنْ حَلَقَ مَوْضِعَ الْمَحَاجِمِ فَعَلَيْهِ دَمٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ او که وې خرئيل ځائې د حجامت نويده دم دې د امام ابوحنيفه رحمه الله په نزد

حل اللغه ① محاجم د ښکر لګول ځائ

تشريح - مسئله که محرم د حجامت د ځائې حلق اوکړلو ① نو د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيزيه ده بندې دم واجبيږي

وَقَالَا: عَلَيْهِ صَدَقَةٌ (١) لِأَنَّهُ إِنَّمَا يَحْلِقُ الْحِجَامَةَ او صاحبين رحمهما الله وائي چې صدقه ده ځکه چې د هغه ځائې خودرګ وهلو لپاره خرئيلې شي وَهِيَ لَيْسَتْ مِنَ الْمَحْظُورَاتِ فَكَذَا مَا يَكُونُ وَسِيلَةً إِلَيْهَا، وهل د ممنوعاتو د احرام ځنې دی نو د غه د ول کوم چې د دې وسيله وی هغه به هم ممنوعه وی وَإِلَّا أَنَّ فِيهِ إِزَالَةَ شَيْءٍ مِنَ التَّفَثِ مګر په دې کې څه کوټ مرې لرې کول دی فَتَجِبُ الصَّدَقَةُ او نشر نو صدقه واجبيږي

حل اللغه ① محظورات ممنوعات هغه شيان (څيزونه) د کوم نه چې منع کړې شوی ② وسيلة، ذريعه ③ تفث کوټ]

تشريح - ② او د صاحبينو رحمهما الله په نيزيږي صدقه واجبيږي.

أدليلهما ◉ د صاحبينو رحمهما الله دليل دا دې چه ښکرلګولو د ځائې حلق صرف د ښکر لګولو د امله کيږي. او ښکر لګول د ممنوعات احرام ځنې نه دی نو کوم شی چې د ښکرلګولو ذريعه وه. هغه به هم د ممنوعات احرام ځنې نه وی د دې دليل نه ثابته شوه چه د ښکرلګولو د ځائې په حلق په محرم باندې څه نه واجبيږي البته دومره ده چې د دې ځائې نه د ويښتو په لرې کاوه سره کوټ لرې کيږي او پوره خيرنتوب نه موجوديږی نو دا نقص جرم شو. او د ناقص جرم په صورت کې صدقه واجبيږي. نو ځکه به په دې صورت کې هم صدقه واجب شي

وَلِأَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّ حَلْقَهُ مَقْصُودٌ امام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې چې د دې خرئيل مقصود دی. لِأَنَّهُ لَا يُتَوَسَّلُ إِلَى الْمَقْصُودِ ځکه چې مقصود ته بغير د دې نه رسيدل نشی کيدې «الأية، وَقَدْ وُجِدَ إِزَالَةُ التَّفَثِ عَنْ عُضْوٍ كَامِلٍ او حال دا دی چې لرې کول د خيرې او موندې شو د کامل اندام فَيَجِبُ الدَّمُ نو دم به واجب وی.

(١) القول الراجح هو هذا قول الصاحبين رحمهما الله كذا في ردالمحتار (٢٢١|٢) والبحر (١٤|٣) والفقه الإسلامي (٢٥٨|٣) نقلا عن القول الراجح (٢٢٢|١).

تشريح - دليل ابی حنيفة رحمه الله ◉ د امام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې چه د ښکرلګولو د ځائې حلق مقصود دې ځکه چې بغير د حلق نه ښکر لګول ممکن نه دی او د مقصود وسيله هم مقصود وی نو د ښکرلګولو وسيله ويښته خرئيل هم مقصود شو او چونکه دا ځائې د ښکرلګولو په حق کې کامل اندام دې نو ځکه د کامل اندام نه د کوټ لرې کول موجوديږي او د کامل اندام نه په حالت د احرام کې کوټ لرې کول موجب د دم دي نو په دې صورت کې به هم دم واجبيږي

د محرم د سر حلق په حالق او محلوق باندې د صدقې او دم وجوب

وَإِنْ حَلَقَ رَأْسَ مُحْرِمٍ بِأَمْرِهِ أَوْ بِغَيْرِ أَمْرِهِ که يو محرم د بل سر او خرئيلو دده په حکم يا بغير د حکم دده نه فَعَلَى الْحَالِقِ الصَّدَقَةُ، وَعَلَى الْمَحْلُوقِ دَمٌ نو په خرئيونکي صدقه واجب ده او په خرئيلې شوی باندې دم

حل اللغه ① محرم احرام تړونکې

تشريح - المذهبان في وجوب الدم على المحلوق ◉ ① که چا د محرم سر وخرئيل که د محرم په حکم وی او که بغير د هغه د حکم نه وی په دواړو صورتونو کې به حالق باندې صدقه او په محلوق باندې دم واجب دي

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: رَحِمَهُ اللَّهُ لَا يَجِبُ إِنْ كَانَ بِغَيْرِ أَمْرِهِ امام شافعي رحمه الله وائي چې په خرئيلې شوی واجب نه دی که بغير د حکم دده نه وو. وَبِأَنْ كَانَ نَائِمًا په دې طور چې هغه اوده وی الْآنَ مِنْ أَصْلِهِ أَنَّ الْإِكْرَاهَ يُخْرِجُ الْمُكْرَهَ ځکه چې دده په نزد اصل داد دې چه فعل د اکراه مکره لره د دې نه او باسي مِنْ أَنْ يَكُونَ مُؤَاخَذًا بِحُكْمِ الْفِعْلِ چې په حکم د فعل سره د دې ماخوذ شي وَالنَّوْمُ أَبْلَغُ مِنْهُ او خوب خو د اکراه نه هم زيات دي

حل اللغه ① نائما ويده شوې

تشريح - امام شافعي رحمه الله فرمائي. که بغير د محلوق د حکم نه حلق واقع شوې وی نو په محلوق باندې دم واجب نه دې د دې مثال چې دده د حکم نه بغير وی لکه چې دې اوده يا بيهوشه وی يا په زور سرې سر وخرئيلې شی نو په دې دری واړه صورتونو کې د امام شافعي رحمه الله په نيزيه محلوق باندې څه واجب نه دی البته په حالق باندې صدقه واجب ده. هم دا د امام مالك مذهب او د امام احمد رحمه الله يو قول دې

أدليل الشافعي رحمه الله ◉ امام شافعي رحمه الله يو اصل بيان کړې دې هغه دا چې مکره (په چا چې په زور يو کار وکړې شي) باندې نه په دنيا کې څه مواخذه شته او نه په آخرت کې. يعنی په دې صورت کې به محلوق باندې نه په دنيا کې موجب د جنايت لکه دم صدقه وغيره شته او نه په آخرت کې په ده باندې د ګناه څه سزا شته بلکه دې په دنيا او آخرت دواړو کې خلاص دې او خوب د اکراه نه زيات دې نو د محلوق څخه به په درجه اولی سره مواخذه ساقطه وی. او هرکله چې دده نه مواخذه ساقطه شوه نو دم به واجب نه وی

وَعِنْدَنَا بِسَبَبِ النَّوْمِ وَالْإِكْرَاهِ يَنْتَفِي الْمَأْثَمُ دُونَ الْحُكْمِ، او زموږ په نزد په خوب او اکراه سره ګناه پورته کيږی نه چې حکم وَقَدْ تَقَرَّرَ سَبَبُهُ په دې سې حال کې چې په سبب ني دم مقرر شو وَهُوَ مَا نَالَ مِنَ الرَّاحَةِ وَالزِّينَةِ او دغه راحت وزينت دې کوم چې دده حاصل کړې دې فَيَلْزَمُهُ الدَّمُ حَتْمًا نو پده به قرباني لازم وی

حل اللغه ① مأثم ګناه ② زينت ښائست

تشريح - دليل الاحناف رحمهم الله ◉ او زموږ په نيز هيره او اکراه باندې د آخرت حکم يعنی ګناه لرې کيږی خو دنياوی حکم پرې نه لرې کيږی. نو که د ويده (اوده) يا د مکره سر او خرئيلې شو. نو په ده به دنياوي حکم يعنی دم وجب وی حالانکه په دې صورت کې د وجوب دم سبب هم موجود شوې دی کوم چې زينت او آرام ملاويدل دی

بِخِلَافِ الْمُضْطَرِّ حَيْثُ يَتَخَيَّرُ په خلاف د مجبوره کس، چه ده ته اختيار ور کولای شی لِأَنَّ الْآفَةَ هُنَاكَ سَمَاوِيَّةٌ وَهَاهُنَا مِنَ الْعِبَادِ ځکه چې د غلته آفت آسمانی دې. او دلته د بندګانو د اړخ نه دې

حل اللغه ① مضطر ناقراره

تشریح - الجواب من السوال التقدیری◉ په خلاف دهغه محرم نه، کوم چې د بیمارئ د امله د سرخریلو ته مجبوره شی نوهغه ته په درې خبروکې اختیار دی یا خودې قرباني اوکړې یا دې لسو مسکینانو ته دوه دوه ورکړې اویا دې درې روژې اونیسي. او وجه ددې دا ده.چه د مضطریه صورت کې آفت آسماني دې اودلته د محلوق په صورت کې آفت د بندګانو د اړخه دی

ثُمَّ لَا يَرْجِعُ الْمَحْلُوقُ رَأْسُهُ عَلَى الْحَالِقِ بيا محلوق په حالق باندې رجوع نشی کولې.(چه تاوان تری واخلی). لِأَنَّ الدَّمَ إِنَّمَا لَزِمَهُ بِمَا نَالَ مِنَ الرَّاحَةِ ځکه په ده دم ددغه راحت په وجه لازم شوې دې کوم چې ده موندلې دې

حل اللغة: ① بما نال، نال ينال نيلاً (س): موندل ② تلزم، لزم لزوماً (س): لازم کيدل]

تشریح:- عدم الضمان علی الحالق◉ پاتې شوه دا خبره چې د کوم کس نه په زور سره سراوخریلو شو.اوهغه کفاره ورکړه.نوآیا هغه به د حالق نه هغه قیمت اخلی.کوم چې ده په کفاره کې ورکړې وی که نه.نوپه دې اړه کې د احنافو عالمانو ﷺ مذهب دا دې.چه محلوق به د حالق نه هغه مال واپس نه اخلی کوم چې ده په قربانۍ کې خرج کړې وی ځکه چې په ده باندې قرباني دهغه آرام د امله لازم شوې ده کوم چې ده حاصل کړې دې نوهرکله چې قرباني دهغه راحت بدله کوم چې محلوق حاصل کړې دې نومحلوق به د حالق نه ځکه د قربانۍ رقم اخلی.

نَصَارَ كَالْمَغْرُورِ فِي حَقِّ الْعُقْرِ نومحلوق په اړه دعقرکې د مغرور پشان شو. وَكَذَا إِذَا كَانَ الْحَالِقُ حَلَالًا دغه ډول که حالق حلال وو، لَا يَخْتَلِفُ الْجَوَابُ فِي حَقِّ الْمَحْلُوقِ رَأْسُهُ نو دمحلوق په حق کې به ځواب مختلف نه وی

تشریح - مثاله◉ ددې مثال داسې دې.لکه دعقر په حق کې معرور، ددې مثال دا دې چه بائع یوه وینځه په مشتری باندې خرڅه کړه مشتری دهغې سره وطی اوکړه اود هغې نه بچې پیدا شو.اوس یو دریم کس راپیسیدلو اوهغه دعوې اوکړله چه دا وینځه زما ده بائع په تا باندې په دهوکه خرڅه کړې ده اوخبره قاضی ته لاړله قضی د مدعی د استحقاق لپاره فیصله اوکړله نواوس به مشتری وینځه دغه دریم کس ته ورکړې اودماشوم قیمت به هم ورکړې اوعقر به هم ورکړې.کوم قیمت چې مشتری د ماشوم مدعی ته ورکړې د هغې قیمت به د دهوکه باز بائع نه واخلی.اود عقر کومه بدله چې ده مدعی ته حواله کړې ده هغه به د بائع نه نه اخلی ځکه چې عقر عوض د هغې نفعې دې.کومه چې ده د وینځې نه په وطی کاوه سره حصل کړې ده دغه ډول په دې مسئله د حلق کې محلوق اګرچه په زور باندې سرحلق کړې دې خوچونکه د حلق فائده محلوق ته حصله شوې ده نوځکه به د حالق نه د قربانۍ قیمت نه اخلی.

وَأَمَّا الْحَالِقُ تَلْزَمُهُ الصَّدَقَةُ فِي مَسْأَلَتَيْنِ فِي الْوَجْهَيْنِ پاتې شوحالق نوده لره به صدقه لازم وی زمونږ دمسئلې په دواړو صورتونو کې. وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا شَيْءَ عَلَيْهِ او امام شافعی رحمه الله فرمائی چې په ده هیڅ نشته. وَعَلَى هَذَا الْخِلَافِ إِذَا حَلَقَ الْمُحْرِمُ رَأْسَ حَلَالٍ اوپه دې اختلاف دې.کله چې محرم دچا حلال سر اوخرئیل.

تشریح:- المذهبان في وجوب الصدقة علی الحالق غیرالمحرم◉ اوکه حالق غیرمحرم وی.اومحلوق محرم وی نوپه دې صورت کې هم په محلوق باندې دم واجب دې.برابره ده که حلق د محلوق په اجازت سره واقع شوې وی اوکه نه،او که حالق محرم وی ①نو په دواړو صورتونو کې په ده باندې صدقه واجب ده.برابره ده که د محلوق په اجازت سره وی اوکه نه، ② اود امام شافعی رحمه الله په نیز په دې صورت کې په حالق باندې څه واجب نه دی.

لَهُ أَنَّ مَعْنَى الِارْتِفَاقِ لَا يَتَحَقَّقُ بِحَلْقِ شَعْرِ غَيْرِهِ وَهُوَ الْمُوجِبُ دامام شافعی رحمه الله دلیل داد دې چې دانتفاع معنی دبل په سرحرئیلوکې نه متحقق کیږی حل دادې چې واجبوونکې انتقاع ده.

تشریح - دلیل الشافعی رحمه الله◉ د امام شافعی رحمه الله دلیل دا دې چه دبل چا نه سرخریلو کې حالق ته څه فائده

نشته حالانکه فائده حاصلیدل موجب د فدې ده نوچه موجب د فدې موجود نشونوفدیه به ځکه موجود نشی

وَلَنَا أَنَّ إِلْقَاءَ مَا يَنْمُو مِنْ بَدَنِ الْإِنْسَانِ زمونږ دلیل داد دې چې کوم غټیږی دبدن نه مِنْ مَحْظُورَاتِ الْإِحْرَامِ لِاسْتِحْقَاقِهِ الْأَمَانَ د هغې سری کول د ممنوعاتود احرام څخه دی ددې دمستحق کیدو د امن په وجه. بِمَنْزِلَةِ نَبَاتِ الْحَرَمِ فَلَا يَفْتَرِقُ الْحَالُ بَيْنَ شَعْرِهِ وَشَعْرِ غَيْرِهِ په شان دحرم دګیاه ،نو په خپلو اوپردو ویښتوکې به دحالت توپیر نه وی

تشریح - دلیل الاحناف ﷺ◉ اوزمونږ دلیل دا دې چه د انسان په بدن باندې تحتونکې شی یعنی ویښته وغیره لرې کول د احرام په ممنوعاتوکې دی ځکه چې په بدن باندې راټوکیدونکی څیز مستحق د امن دې لکه څنګه چې د حرم ګیاه محترم او مستحق د امان ده.نولکه څنګه چې د حرم په ګیاه کټ کاوه سره جزاء یعنی صدقه واجبیږی. نو دغه ډول د بل د سر ویښتولرې کاوه باندې به هم جزاء یعنی صدقه واجب وی

إِلَّا أَنَّ كَمَالَ الْجِنَايَةِ فِي شَعْرِهِ صرف دومره ده چې مکمل جرم په خپلوکې دې

تشریح - السوال والجواب◉ که څوک دا سوال اوکړی چه خبره داسې شوه نوبیا یکر دا ده چه د بل چه د سریه خریلو باندې هم دم واجبیږی لکه څنګه چې د خپل سریه خریلو باندې دم واجبیږی نوددې ځواب دا دې چه د خپل سر ویښتو په خریلوکې چونکه جنایت کامل دې نوجزاء به هم کامله یعنی وجوب د دم وی اود بل چا د سرخریلو په صورت کې چونکه جنایت قاصر دې.نوجزاء به هم قاصره یعنی صدقه به واجبه وی

دمحرم، غیرمحرم بریت یا نوکونه کټ کول

فَإِنْ أَخَذَ مِنْ شَارِبِ حَلَالٍ أَوْ قَلَّمَ أَظَافِيرَهُ که دحلال بریت ئې پریکړل یا ئې ورله نوکونه پریکړل أَطْعَمَ مَا شَاءَ) وَالْوَجْهُ فِيهِ مَا بَيَّنَّا نو څومره چې غواړی خوراك دې ورکړی وجه ئې هغه ده چې مونږ بیان کړه

حل اللغة: ①شارب جمع شوراب. بریت ②اظافیره نوکونه

تشریح - الصدقة باخذالشارب والظفرمن غیرمحرم◉ مسئله دا ده چه محرم د غیرمحرم بریت یا نوکونه کټ کړی.نوپه دې صورت کې چې دمحرم څه خوښه وی.هغه شی دې صدقه کړې.

أدلته◉ دلیل وراندې تیر شوې دې.چه کوم شی په بدن باندې راځیږی.هغه د ممنوعات احرام څخه وی

وَلَا يَعْرَى عَنْ نَوْعِ ارْتِفَاقٍ، لِأَنَّهُ يَتَأَذَّى بِتَفَثِ غَيْرِهِ او دا دیر ډول ارتفاق نه خالی هم نده ځکه چې دې دغیر په خیری اذیت مومی وَإِنْ كَانَ أَقَلَّ مِنَ التَّأَذِّي بِتَفَثِ نَفْسِهِ فَيَلْزَمُهُ الطَّعَامُ اګرچه کم وی دهغه نه کوم په خپلوخیروباندې مومی نولازم دې پرې طعام

حل اللغة: ① ولا يعری، عری عرية (س) خالی کیدل، بربنډ کیدل ② يتادی، تاذياً تکلیف موندل]

تشریح - اوچه محرم دغیرمحرم بریت یا نوکونه کټ کړی.نوپه دې کې محرم ته یو ډول راحت هم ملاویږی هغه داسې چې سړې د بل سړی بریت نوکونه او کوټ لرې کړی.نوپه دې باندې ده ته داسې راحت ملاویږی چې د هغه په لیدو دې تکلیف محسوسوی اګرچه دا تکلیف معمولی وی په نسبت سره هغه خیری ته کوم چې د محرم په خپل بدن باندې وی نوچه محرم د غیر محرم بریت یا نوکونه کټ کړی نوده خپل ځان ته راحت ونیولو خوچونکه دا راحت معمولی دې.نوځکه چې کوم طعم مناسب وی.هغه دې صدقه کړی

د پښولاسونو نوکونه کټ کول

وَإِنْ قَصَّ أَظَافِيرَ يَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ فَعَلَيْهِ دَمٌ که محرم دخپلو دواړو لاسونواوپښو نوکونه پریکړل نودم د دې پرې دې

حل اللغة: ①اظافیرذ ظفرجمع نوکونه

تشریح - وجوب الدم باخذالاظافیرکلها◉ محرم که دخپل پښولاسونوواړه نوکونه کټ کړی نوپه ده باندې دم لازم شو

لِأَنَّهُ مِنَ الْمَحْظُورَاتِ لِمَا فِيهِ مِنْ قَضَاءِ التَّفَثِ خكه چې دا د محظوراتو څني دې خكه چې په دې كې كوټ لرې كول دي وَإِزَالَةِ مَا يَنْمُو مِنَ الْبَدَنِ او د هغه شي لرې كول دي چې د بدن نه پيدا كيږي. فَإِذَا قَلَّمَهَا كُلَّهَا فَهُوَ ارْتِفَاقٌ كَامِلٌ فَيَلْزَمُهُ الدَّمُ نو چې واړه نوكونه ئې پريكړل نو دا كامل ارتفاق دې نو دم پرې لازم دې

حل اللغة ① ينمو لوئيدل

تشريح - دليله ﴿ دم پرې خكه لازميږي چه په حالت داحرام كې د نوكونو پرې كول د احرام د ممنوعاتو څني دي او د احرام د ممنوعاتو څني خكه دي چه په دې سره يو خو كوټ لرې كيږي. وبله دا چې كوم شي په بدن كې پيدا كيږي هغه شي ختمولې شي نو چه ده د، دواړو كړونه او كړل نوك مله فائده ئې واخستله او د احرام په حالت كې كامله نفع اخستل موجب د دم وي نو خكه په دې صورت كې دم واجبيږي.

وَلَا يُزَادُ عَلَى دَمٍ إِنْ حَصَلَ فِي مَجْلِسٍ وَاحِدٍ او په يو دم زياتوالې نشي كولي. كه پريكول په يو مجلس كې واقع وي لِأَنَّ الْجِنَايَةَ مِنْ نَوْعٍ وَاحِدٍ خكه چې جرم يو ډول دې.

تشريح - وجوب الدم الواحد بتقليم الاظفار كلها ﴿ صاحب د قدوري رحمه الله فرمائي. كه واړه نوكونه ئې په يو مجلس كې كټ كړي وي نو به يو دم به زيادت نشي كولي خكه چې جنايت تسمية او معنى دواړه يو نوع ده

فَإِنْ كَانَ فِي مَجَالِسَ فَكَذَٰلِكَ عِنْدَ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ او كه په جلا جلا مجلسونو كې وو سو هم دا حكم دې د امام محمد رحمه الله په نزد، لِأَنَّ مَبْنَاهَا عَلَى التَّدَاخُلِ فَأَشْبَهَ كَفَّارَةَ الْفِطْرِ خكه چې د دې كفارې مدار په تداخل دې. نو د كفارې د افطار مشابه شو

تشريح - مذهب محمد رحمه الله في تقليم الاظفار في مجالس مختلفة ﴿ او كه څلور واړه لاس پښې ئې په څلورو مجلسونو كې كټ كړل په دې طريقه چې په هر يو مجلس كې پنځه پنځه نوكونه كټ كړي. نو په دې صورت كې هم د امام محمد رحمه الله په نيز يو دم واجب دې. خكه چې د دې كفاره په تداخل ده. خو په دې شرط چې جنس واحد وي.

نظيره ﴿ نو دا كفاره د افطار د كفارې پشان شوه يعنى كه يو كس په رمضان كې څو روژې په قصد سره او خوړلې نو په ده باندې په آخر كې د جنس د وحدانيت د امله يوه كفاره لازميږي دغه د لته هم د څلورو واړو لاسونو او پښو نوكونه په څلورو مجلسونو كې كټ شول نو په ده باندې د جنس د اتحاد د امله يو دم لازميږي

إِلَّا إِذَا تَخَلَّلَتِ الْكَفَّارَةُ لِارْتِفَاعِ الْأُولَى بِالتَّكْفِيرِ مګر كله چې كفاره په مينځ كې راشي خكه چې د كفارې وركوه په امله سره رومبې جرم پورته شو

تشريح - وقوع الكفارة في خلال التقليم ﴿ او كه كفاره په مينځ كې واقع شوه. مثلا چې د يو لاس او پښې نوكونه ئې كټ كړل او د دې كفاره ئې وركړه بيا ئې په بل مجلس كې نور نوكونه كټ كړل. نو بيا به پرې بله كفاره لازميږي خكه چې اولې جرم د كفارې وركوه په وجه لرې شو نو لوموړنى كفاره صرف د موجود جرم شوه او د ويم جرم لپاره به بله كفاره واجب وي

وَعَلَى قَوْلِ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَجِبُ أَرْبَعَةُ دِمَاءٍ او د شيخينو رحمهما الله په قول به څلور قربانۍ واجب وي إِنْ قَلَّمَ فِي كُلِّ مَجْلِسٍ يَدًا أَوْ رِجْلًا (١) كه چرې په هر مجلس كې ئې د يو لاس يا يو پښې نوكونه پريكړل. لِأَنَّ الْغَالِبَ

① لقول الراجح هو هذا قول الشيخين رحمهما الله كذا في العناية (٤٥٠/٢) والدرى لمختار (٢٢١/٢) والهندية (٢٤٤/١) نقلاً من لقول الراجح (٢٢٣/١) ۔

فِيهَا مَعْنَى الْعِبَادَةِ فَيَتَقَيَّدُ التَّدَاخُلُ بِاتِّحَادِ الْمَجْلِسِ خكه چې په دې كفاره كې د عبادت معنى غالبه ده نو تداخل لره به په اتحاد د مجلس پورې مقيد كولې شي

تشريح - مذهب الشيخين في المسئلة المذكورة ﴿ او شيخينو رحمهما الله فرمائي. كه ده په څلورو مجلسونو كې د يو لاس يا د يوې پښې نوكونه كټ كړل. نو په ده باندې څلور قربانۍ واجب دي كه اول ئې كفاره وركړې وي او كه نه. خكه چې د قربانۍ په كفاره كې د عبادت معنى غالب ده نو د اتحاد مجلس سره به تداخل مفيد وي يعنى كه مجلس يو وي. نو به تداخل كيداې شي او يو دم به واجبيږي. او كه مجلسونه جلا جلا وي. نو تداخل به نه كيږي

كَمَا فِي آيِ السَّجْدَةِ لكه په آيتونو د سجده كې چې دي

تشريح - نظيره ﴿ لكه د تلاوت د سجدو پشان يعنى كه يو ايت د سجدې په يو مجلس كې باربار ووائي. نو د ټولو لپاره يوه سجده كافي كيږي. نو كه مجلسونه مختلف شول. نو د هر تلاوت لپاره به جلا جلا سجده لازميږي

د يوې پښې او يو لاس نوكونه كټ كول

وَإِنْ قَصَّ يَدًا أَوْ رِجْلًا فَعَلَيْهِ دَمٌ او كه پريكړل ئې د يو لاس يا يوې پښې نوكونه نو په ده دم دې إِقَامَةً لِلرُّبُعِ مَقَامَ الْكُلِّ كَمَا فِي الْحَلْقِ څلورمې لره د واړه قائمقام كاوه په وجه لكه په حلق كې چې دي.

حل اللغة ① اقامة قائم كول، قائمقام جوړول]

تشريح - وجوب الدم بتقليم ظفر اليد او الرجل ﴿ كه محرم د يو لاس يا د يوې پښې د پنځو ګوتو نوكونه كټ كړل نو هم به دم واجب وي. خكه چې د يو لاس يا يوې پښې نوكونه د ټولو نوكونو څلورمه برخه ده. او د وجوب دم په حق كې څلورمه برخه د كل قائم مقام وي. لكه د څلورمې سر مسح د واړه سر مسحې برابر دې.

د پنځونو نوكونو نه د كم كټ كولو حكم

وَإِنْ قَصَّ أَقَلَّ مِنْ خَمْسَةِ أَظَافِيرَ فَعَلَيْهِ صَدَقَةٌ او كه د پنځونونه كم ئې پريكړل نوكونه، نو په ده صدقه ده. مَعْنَاهُ تَجِبُ بِكُلِّ ظُفْرٍ صَدَقَةٌ د دې معنى دا ده چې د هر نوك په بدله كې صدقه ده.

حل اللغة ① ظفر جمع اظافير نوكونه

تشريح - المذهبان في وجوب الصدقة باقل من خمسة اظفار ﴿ ① مسئله دا ده. كه محرم د پنځو نوكونو نه كم نوكونه كټ كړل نو په دې صورت كې په ده باندې صدقه واجبيږي. يعنى د هر نوك په بدله كې دې يوه صدقه، اوكړي.

وَقَالَ زُفَرُ رَحِمَهُ اللَّهُ: يَجِبُ الدَّمُ بِقَصِّ ثَلَاثَةٍ مِنْهَا امام زفر رحمه الله فرمائي چې دم به واجب وي په پريكولو د درې نوكونو د دې پنځونه. هُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ الْأَوَّلُ او دا د امام ابوحنيفه رحمه الله رومبې قول وو وَالْأَصْلُ فِي أَظَافِيرِ الْيَدِ الْوَاحِدَةِ دَمًا، وَالثَّلَاثُ أَكْثَرُهَا خكه چې د يو لاس په نوكونو كې دم واجبيږي او درې پدوى كې اكثر دي

تشريح - او امام زفر رحمه الله فرمائي. چه كه درې نوكونه كټ كړي نو دم پرې واجب دې او د امام ابوحنيفه رحمه الله اولې قول هم دا وو

ادلته ﴿ خكه چې په پنځو ګوتو كې درې اكثر دي. او اكثر قائم مقام د كل وي نو هر كله چې د يو لاس يا يوې پښې په نوكونو كټ كولو سره دم واجبيږي نو د دريو په كټ كاوه به هم واجبيږي.

وَجْهُ الْمَذْكُورِ فِي الْكِتَابِ أَنَّ أَظَافِيرَ كَفٍّ وَاحِدٍ أَقَلُّ مَا يَجِبُ الدَّمُ بِقَلْمِهِ او كتاب كې د ذكر شوې مسئلې وجه دا ده چې كم تر حد د نوكونو پريكولو چې دم پرې واجبيږي د يو لاس پنځه نوكونه دي. وَقَدْ أَقَمْنَاهَا مَقَامَ الْكُلِّ فَلَا يُقَامُ أَكْثَرُهَا مَقَامَ كُلِّهَا او موږ دې لره قائمقام كړې دى د كل. لِأَنَّهُ يُؤَدِّي إِلَى مَا لَا يَتَنَاهَى او په نه او س د دې اكثر به نشي قائمقام كولې خكه چې دا به تلل كوى نه ختميدونكي سلسله ته.

تشریح - دلیل جمهورالاحناف ﷫ اوکوم حکم چې په کتاب کې ذکر دې ددې دلیل دا دې چه لکه څنګه دیو لاس یا یوې پښې پنځه نوکونه د ټولو نوکونو قائم مقام دې نواوس د یو لاس یا یوې پښې په نوکونو کې اکثر د کل قائم مقام نشی ګرځیدې ځکه چې داسې کوه سره به یوه نه ختمیدونکې سلسله پېل شي ځکه که داسې اوشي.نوبیا به موږ وایو چه په دوو نوکونو کې هم دم واجب دي.ځکه چې دا دریو اکثردې بیا یونیم کې هم دم واجب دې ځکه چې دا د دوو اکثر دې.اوبیا یوم نوک کې هم دم و جب دې ځکه چې د یونیم اکثر دې اوبیا یوکم یوکې هم دم واجب دې.ځکه چې دا د نیم اکثر دې.اوبیا نیم کې دم واجب دې ځکه چې دا د یو کثر دې اودغه ډول به یوه نه ختمیدونکې سلسله پېل شي.کوم چې ناممکنه ده ددې امله موږ د یولاس یا د یوې پښې نوکونه د ټولونوکونوقائم مقام اوګرځول.اوبیا دې مو دم واجب کړلو اوددې به مو داسې اونکړل.

د دوارو لاسونو یا پښو په نوکونوکښې د پنځونه د کمو کټ کول

[وَإِنْ قَصَّ خَمْسَةَ أَظَافِيرَ مُتَفَرِّقَةً مِنْ يَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ] که ئې پریکړل پنځه نوکونه متفرق د دوارو لاسونه اود دوارو پښو نه فَعَلَيْهِ صَدَقَةٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ) رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى (١) نوپه ده صدقه ده.دشیخینو په نزد

حل اللغة: ① قص، قصًا (ن): پریکول

تشریح - المذهبان في حكم تقليم الخمس متفرقة◉ ① مسئله دا ده که محرم د یولاس اویوې پښې نه جلا جلا پنځه نوکونه کټ کړل (مثلاً دوې [دوه] ئې د یو لاس اودرې د بلې پښې کټ کړل) نوپه دې صورت کې د شیخین ﷫ په نیزبه ده باندې صدقه واجب ده.یعنې د هرنوک په بدله کې به یوه صدقه ورکړي.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ: رَحِمَهُ اللَّهُ (عَلَيْهِ دَمٌ اعْتِبَارًا بِمَا لَوْ قَصَّهَا مِنْ كَفٍّ وَاحِدٍ) اوامام محمد ﷫ فرمائی چې دم دې قیاس کوي په هغې صورت کله چې دې لره دیولاس نه پریکړي «وَبِمَا إِذَا حَلَقَ رُبُعَ الرَّأْسِ مِنْ مَوَاضِعَ مُتَفَرِّقَةٍ» ویه قیاس دڅلورمې برخې دسرکله چې ئې متفرقو ځیونونه اوخرئی

تشریح - اوامام محمد ﷫ فرمائی چه په ده باندې دم واجب شو

دلیله ◉دامام محمد ﷫ دلیل قیاس دې یعنې لکه څنګه چې د یولاس یا دیوې پښې د پنځو نوکونو به کټ کاوه باندې دم واجبیږي دغه ډول که متفرق طور دا پنځو نوکونه کټ کړي نوبه دې کې به هم دم واجبیږي.بل که د سرد څلورمې برخې حلق د مختلفو ځایونو نه اوکړي.نوبه دې صورت کې هم دم واجبیږي.نودغه ډول دلته د نوکونو په صورت کې به هم دم واجبیږي.

وَلَهُمَا أَنَّ كَمَالَ الْجِنَايَةِ بِنَيْلِ الرَّاحَةِ وَالزِّينَةِ دشیخینو ﷫ دلیل دادې چې کامل جرم د رحت اوزینت به حصول سره دې وَبِالْقَلْمِ عَلَى هَذَا الْوَجْهِ يَتَأَذَّى وَيَشِينُهُ ذَلِكَ په دې طریقه پرې کاوه به دې تکلیف مومی اود هغه ده لره عیب دار جوړ کړي

حل اللغة: ① يشينه، شان، شينا (ض)، عیب لګول

تشریح - دشیخینو ﷫ دلیل دا دې چه دم واجبیږي به هغه صورت کې چې زینت اوراحت حاصل شي،وچه د مختلفو ځایونونوکونه کټ کړي نوبه دې کې تکلیف اوعیب دې.نوچونکه په دې صورت کې زینت اوراحت حاصل نشو نوجنایت کامل نشو اوچه جنایت کامل نه وی نوصدقه واجب وی نودلته هم صدقه وجبري

بِخِلَافِ الْحَلْقِ لِأَنَّهُ مُعْتَادٌ عَلَى مَا مَرَّ به خلاف دحلق ځکه چې دغه معتاد طریقه ده لکه چې تیرشو وَإِذَا تَقَاصَرَ

(١) القول الراجح هو هذا قول الشيخين ﷫ كذا في البحر الرائق (٢١/٣) والتاتار خانية (٥٠٣/٢) والهندية (٢٤٤/١) والخانية (١٣٧/١) نقلاً عن القول الراجح (٢٢٤/١)-

الْجِنَايَةُ تَجِبُ فِيهَا الصَّدَقَةُ اوهرکله چې جرم کم مقررشو نو په دې کې به صدقه وجب وی فَيَجِبُ بِقَلْمِ كُلِّ ظُفُرٍ طَعَامُ مِسْكِينٍ نود هرنوک په کټ کولو کې دې د یومسکین خوراک دې

تشریح - الجواب من قیاس محمد ﷫ ◉اوباتې شود سر د مختلفو ځیونو نه ویخته خربل نودا د حلګو عادت دې اوچه د خلګو عادت دې نوبه دې کې زینت حاصل شو اوچه زینت اوراحت حاصل شو نوجنایت کامل شو.اوچه جنایت کامل شو نودم واجب وی نوځکه د سر د مختلفوځیونونه ویخته خریل سبب د وجوب دم دې.

[وَكَذَلِكَ لَوْ قَلَّمَ أَكْثَرَ مِنْ خَمْسَةٍ مُتَفَرِّقًا] دغه ډول که جلا جلا ئې د پنځو نوکونو نه زیات پریکړل [لِأَنْ يَبْلُغَ ذَلِكَ دَمًا] فَيَنْقُصُ عَنْهُ مَا شَاءَ تردې چې قربانئ ته اورسی نوددې قیمت نه چې څه غواړی کم دې کړی

تشریح - اوکه دپنځونو نوکونونه ئې متفرق طور زیات نوکونه کټ کړل نوپه دې صورت کې به د هرنوک په بدله کې صدقه واجبیږي.البته که واړه صدقات راجمع کړي.اوهغه د یو دم قیمت ته رسیږي نوپه دې صورت کې به دهغې د قیمت نه لږ غوندې کم کړی ځکه چې دم خو واجبیږي په هغه صورت کې چې جنایت کامل وی اوپه دې صورت کې جنایت قاصر دې نوددې امله به د دم د قیمت سره نشی برابرولې

د مات نوک کټ کول

قَالَ: [وَإِنِ انْكَسَرَ ظُفُرُ الْمُحْرِمِ وَتَعَلَّقَ فَأَخَذَهُ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ] که دمحرم نوک مات شو او زوړند وو اومحرم دالرې کړو نو پده هیڅ نشته

حل اللغة: ① انكسر، انكسارًا ماتیدل

تسریح - عدم وجوب شئ بقطع الظفرالمقطوع◉مسئله دا ده.که د محرم نوک مات شو اوده هغه نوک کټ کړلو نوپه ده باندې صدقه نه ده واجب ځکه حې د ماتیدو نه روسته هغه نوک نه غټیږي

فَأَشْبَهَ الْيَابِسَ مِنْ شَجَرِ الْحَرَمِ نودا دحرم د اوچې ونې پشان شو لِأَنَّهُ لَا يَنْمُو بَعْدَ الِانْكِسَارِ ځکه چې دماتیدونه روسته دغه نه لوئیږي

حل اللغة: ① لاينمو،نما نموې (ن)، وراندې کیدل، محکمې کیدل

تشریح- نوددې مثال د حرم د اوچې ګیاه پشان شو اود حرم د اوچې ګیاه په ګټ کوه کې څه نه واجبیږي دغه ډول د مت نوک په کټ کولوباندې هم څه نه واجبیږي.

د عذرپه وجه خوشبولګول جامې اغوستل اوحلق کول

[وَإِنْ تَطَيَّبَ أَوْ لَبِسَ مَخِيطًا أَوْ حَلَقَ مِنْ عُذْرٍ فَهُوَ مُخَيَّرٌ] اوکه خوشبو ئې اولګوله یا ګنډلې جامې ئې واغوستلې په څه عذر سره نودده اختیاردې [إِنْ شَاءَ ذَبَحَ وَإِنْ شَاءَ تَصَدَّقَ عَلَى سِتَّةِ مَسَاكِينَ بِثَلَاثَةِ أَصْوُعٍ مِنَ الطَّعَامِ] غواړی وزه دې ذبح کړی اوکه غواړی صدقه دې ورکړی شپږو مسکینانوته درې صاع د طعام نه [وَإِنْ شَاءَ صَامَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ] که اوکه غواړی روژې دې اونیسی درې ورځې

حل اللغة: ① لبس، لبسا(س): اغوستل

تشریح - وجوب ثلاثة اشياء بالتطيب واللبس والحلق من عذر◉که محرم د عذر د امله خوشبو اولګوله .یا ئې ګنډلې جامې واغوستلې یا ئې سراوخرائیل نوپه دې صورتونوکې ده ته د دریو خبرو اختیار دې یا دې یوه وزه ذبح کړی یا دې به شپږو مسکینانو درې صاع غنم صدقه کړی اویا دې درې روژې اونسی

لِقَوْلِهِ تَعَالَى {فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ} ځکه چې دا د الله ﷻ حق دې.ارشاد دې،نوبدله دې ورکړی روژې یا صدقه یا قربانی، وَكَلِمَةُ أَوْ لِلتَّخْيِيرِ اوکلمه د (أو) د پاره د اختیاروی.

تشریح - دلیله ⊛ دلیل د الله تعالی ارشاد دی. [وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ ۚ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ ۚ فَإِذَا أَمِنْتُمْ] په آیت کي کلمه د (أو) په دري څیزونو کي اختیار ورکوی د دې
معذور په حق کي نازل شوي وو.

وَقَدْ فَسَّرَهَا رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ بِمَا ذَكَرْنَا (١) او ددې تفسیر کړي دی رسول الله ﷺ کوم چي موږ ذکر کړي
دي وَالْآيَةُ نَزَلَتْ فِي الْمَعْذُورِ او آیت د معذور په حق کي نازل شوي دي.

تشریح - اونبی ﷺ ددې آیت تفصیل د ذکرشوی تفصیل مطابق بیان کړي وو. په حدیث کی دی چه حضرت
کعب بن عجره ؓ فرمائی نبی ﷺ په ما باندې تیرشو. او سپږې زما په مخ باندې رواني وې او ما خپلي کټوري
ته اور تازه کړلو. نو نبی ﷺ راته وویل. «أیؤذیك هوام رأسك» آیا تاته د خپل سر سپږې تکلیف درکوی. ما
ورته عرض اوکړلو چه آو، نودا آیت نازل شو [فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ] ما عرض اوکړلو چه روژې
څومره دي نو نبی ﷺ اوفرمائیل دري ورځي حضرت کعب بن عجره فرمائی. که نبی ﷺ تفصیل نه وو کړي موږ به
خلګو به د شپږو مسکینو په طعام باندې قیاس کاوه. اوشپږ روژې به مو نیولې. نومعلومه شوه چه ددې
آیت تفسیر رسول الله ﷺ په خپله کړي دي.

ثُمَّ الصَّوْمُ يُجْزِيهِ فِي أَيِّ مَوْضِعٍ شَاءَ بیا روژه کافی ده هرهغه ځاي کي چرته چي غواړی لِأَنَّهُ عِبَادَةٌ فِي كُلِّ مَكَانٍ
ځکه چي دا په هرځاي کي عبادت دي.

تشریح:- علامه مرغینانی رحمه الله فرمائی. د ټولو امامانو په دې باندې اتفاق دي چه دا دري روژې به
هرځاي کي نیوې شي حرم سره ددې څه تخصیص نشته ځکه چي دا عبادت دي او د عبادت لپاره د مکان
تخصیص نشته

وَكَذَلِكَ الصَّدَقَةُ عِنْدَنَا لِمَا بَيَّنَّا اوهمدغه شان صدقه ده زموږ په نزد په دې وجه کومه چي موږ بیان کړه

تشریح - المذهبان في محل الصدقة ⊛ ① اوزموږ په نیزد صدقي لپاره هم تخصیص د ځاي نشته هرځاي کي نې
ورکولې شي دلیل هم دا دي چه «لأنه عبادة في کل مکان» ② امام شافعي رحمه الله فرمائی چه دا صدقه به حرم
پوري خاص ده ځکه چي ددې نه مقصود د حرم فقیرانو ته فائده رسول دی. او د حرم فقیرانو ته فائده په
صورت کي رسی چه دا صدقه هم په حرم پوري خاص کړې شي

وَأَمَّا النُّسُكُ فَيَخْتَصُّ بِالْحَرَمِ بِالِاتِّفَاقِ باتي شوه قربانی نودغه مختص ده په حرم پوري په اتفاق سره

تشریح - الجواب ⊛ زموږد اړخه خواب دا دي چه صدقه عبادت دي. او د عبادت لپاره د مکان تخصیص
وی به هرځاي کیږی که حرم وی اوغیرحرم وی نودا د روژو پشان شوه.
لیکن دا خبره چي د عبادت لپاره تخصیص د مکان نشته. قابل نظر ده ځکه چي اعتکاف عبادت
دې خوبغیر د جماعت نه نه کیږی طواف عبادت دې خو بغیرد مسجد حرام نه نه کیږی رمی عبادت
دې خوبغیرد منی نه نه کیږی وقوف عرفات عبادت دې خو بغیرد ذکر عرفات نه کیږی والله اعلم
تخصیص الذبح بالحرم ⊛ پاتې شوه د وزه ذبح نودا د حرم سره خاص ده یعنی د جنایت د جزاء په طور هر
کومه ذبح کولې شی هغه د حرم پوري خاص ده د حرم نه سوي په بل ځاي کي نې ذبح جائز نه ده

(١) من حدیث کعب بن عجرة ؓ أخرجه البخاري في المحصر باب ٥ ومسلم في الحج رقم ٨٠ والترمذي في الحج باب ١٠٥
ومالك في الحج رقم ٢٣٨ وأحمد في المسند (٤/٢٤١)_

لِأَنَّ الْإِرَاقَةَ لَمْ تُعْرَفْ قُرْبَةً إِلَّا فِي زَمَانٍ أَوْ مَكَانٍ ځکه چي وینه تویول ثواب نه دی معلوم شوي مګر په یوزمانه
یا یوځاي کي. وَهَذَا الدَّمُ لَا يَخْتَصُّ بِزَمَانٍ فَتَعَيَّنَ اخْتِصَاصُهُ بِالْمَكَانِ اودا قربانی د زماني سره مختص نده
نود یوځاي سره مختص کیدل ئې متعین شو.

تشریح - دلیله ⊛ دلیل دا دې چه د ځناور وینه تویول په یوه زمانه کي دننه مشهور دې لکه په لسمه یوولسمه
اودلسمه ذوالحجه کي د قربانۍ کول عبادت دې اودا زمانه ددې عبادت لپاره خاص ده یاد ځاي کي
مشهور وی لکه جزاء اودکفاره په طور چي کوم حیوان (څاروي) ذبح کولې شی نودهغې عبادت کیدل د حرم
پوري خاص دې لکه چي دالله تعالی ارشاد دي [هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ] دلته د کعبې نه مراد حرم دي نوهرکله چي
وینه بیول په یوه زمانه کي عبادت دې یا په یومکان کي عبادت دې اودا منلې شوي ده چه د جنایت د
څاروی د ذبح کاوه لپاره د څه زماني تخصیص نشته نود مکان یعنی حرم سره ئې خصوصیت متعین
شو. نوثابته شوه. چه د جنایت وزه ذبح کول په حرم کي دننه شرط دې. د حرم نه بهر به جائز نه وی.

د صبا مابام خوراك ورکول

وَلَوِ اخْتَارَ الطَّعَامَ أَجْزَأَهُ فِيهِ التَّغْدِيَةُ وَالتَّعْشِيَةُ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ. که ده طعام ورکول اختیار کړل نو سحر مابنام
خوړول به کافي وی. دامام ابویوسف رحمه الله په نزد اعْتِبَارًا بِكَفَّارَةِ الْيَمِينِ قیاس کړي شوي دي په کفارې د
قسم.

حل اللغة* ① اختار، اختیاراً. اختیارول، خوښول ② تغدیة: د ورځ خوراك ورکول ③ تعشیة د شپې خوراك ورکول

تشریح المذهبان في اطعام المساکین ⊛ معذوره محرم چي کله صدقه ورکول احتیار کړی. ① نو مام ابویوسف
رحمه الله دا په کفارة الیمین باندې قیاس کوی. اوفرمائی چه لکه څنګه په کفارة الیمین کي سهار مابنام
دوډۍ ورکول کافی دی. دغه ډول دلته هم خوراك ورکول کافی دی.

وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ لَا يُجْزِيهِ (١) لِأَنَّ الصَّدَقَةَ تُنْبِئُ عَنِ التَّمْلِيكِ وَهُوَ الْمَذْكُورُ اودامام محمد رحمه الله په نزد به کافی نه وی
ځکه چي صدقه د تملیك آګاهی ورکوی اوپه آیت کي صدقه ذکر ده.

حل اللغة* ① تنبئ، انباء: خبرورکول

تشریح - اوامام محمد رحمه الله فرمائی. چه خوراك ورکول کافی نه دی. بلکه شپږو مسکینان د دري صاع غنمو
ملکان جوړول ضروری دی ځکه چي په قرآن پاك کي لفظ د صدقي ذکر دې او د صدقې لغوی معنی څوك
بغیرد څه عوض نه مالك جوړول دی. نوځکه د مسکینانو مالکان جوړول ضروری دی. په خلاف د خوراك
کولو ځکه چي هغه خومباح کول دی. (چه د فقیر لپاره خوراك کول مباح شی)

الجواب من قیاس ابی یوسف رحمه الله ⊛ اودامام ابویوسف رحمه الله په کفاره یمین باندې قیاس کول صحیح نه
دې ځکه چي په قرآن کریم کي لفظ د «اطعام» راغلي دې. اولفظ د اطعام د اباحت فائده ورکوی د تملیك
نه ورکوی نوځکه په کفاره د یمین کي به دا خوراك کول کافی وی وبه جزاء د جنایت کي به پرې خوراك کول
کافی نه وی

د ښځي شرمګاه ته په شهوت سره کتل او انزال کیدل

فصل فَإِنْ نَظَرَ إِلَى فَرْجِ امْرَأَتِهِ بِشَهْوَةٍ فَأَمْنَى لَا شَيْءَ عَلَيْهِ فصل که محرم نظراوکړو د خپلې بي‌بي شرمګاه ته په

(١) القول الراجح هو هذا قول محمد رحمه الله كذا في ردالمحتار (٢٢٨/٢) والبحرالرائق (٢٤/٣) والهندية (٢٤٤/١) نقلاً عن القول
الراجح (٢٢٤/١)-

سهوت سره نو انزال ني اوشو نويه ده بانـدي څه لازم نه دی.

تشريح - عدم وجوب شئ بالانزال بالنظر الى الفرج⊛که محرم د خپلې بی بی یا د بلې ښځې فرج داخل ته په شهوت سره اوکتل اوانزال ني اوشو نويه ده باندې دم وغيره واجب نه دی

لِأَنَّ الْمُحَرَّمَ هُوَ الْجِمَاعُ وَلَمْ يُوجَدْ ځکه چې حرامه خو جماع ده او دغه نه ده شوې. فَصَارَ كَمَا لَوْ تَفَكَّرَ فَأَمْنَى سودا داسې شوه لکه چې تصور اوکړي او نزال ني اوشي

تشريح - دليله⊛ځکه چې په حالت د احرام کې وطی حرامه ده اوهغه نه ده موجود شوې نوځکه څه واجب هم نه دی اودا داسې شوه لکه چې محرم دبوې ښکلې انجلۍ (جينۍ) د تصوير تصور اوکړي.اوانزال ني اوشي نويه ده باندې څه واجب نه دی نودغه ډول د فرج داخل ته په کتلواوانزال کيدو کې به هم څه واجب نه وی

تعريف الجماع⊛جماع وائی دښځې اوسړی جمع کيدل اوصورة اومعنی شهوت پوره کول دی صورة جماع دا ده چه سړی خپل عضو تناسل د ښځې په شرمګاه کې ورداخل کړی اومعنی جماع انزال کيدل دی

وَإِنْ قَبَّلَ أَوْ لَمَسَ بِشَهْوَةٍ فَعَلَيْهِ دَمٌ اوکه ښکل ني کړه یا ني مسه کړه په شهوت سره نويه ده دم واجب دی وَفِي الْجَامِعِ الصَّغِيرِ يَقُولُ: إِذَا مَسَّ بِشَهْوَةٍ فَأَمْنَى اوپه جامع صغير کې وائی چې کله ني په شهوت سره مسه کړه او انزال ني اوشو، وَلَا فَرْقَ بَيْنَ مَا إِذَا أَنْزَلَ أَوْ لَمْ يُنْزِلْ ذَكَرَهُ فِي الْأَصْلِ اوهيڅ توپير نشته په دې کې چې انزال ني اوشی اوکه نه دا په مبسوط کې ذکر دی

تشريح - الروايتان في وجوب الدم بالقبلة⊛ ① اوکه محرم د ښځه ښکل کړله نويه ده باندې دم واجب دی که انزال شوی وی اوکه نه وی دا په مبسوط کې ذکر دی ② اود جامع صغير په عبارت کې د انزال شرط لګول شوې دي فرمائی که محرم په شهوت سره ښځه مسه کړه اوانزال ني اوشو نويه ده باندې دم واجب دی دجامع صغير د عبارت نه د، معلومېږی که انزال نه وی شوې نو په محرم باندې دم نه واجبېږی

وَكَذَا الْجَوَابُ فِي الْجِمَاعِ فِيمَا دُونَ الْفَرْجِ اودا خواب دی په هغه مباشرت کې چې د فرج نه په علاوه کې وی

تشريح - حکم الجماع فيما دون الفرج⊛صاحب دهدايه رحمه الله فرمائی که محرم په مادون الفرج يعنی په ورون يا مل خنې کې جماع اوکړله نوهم پرې دم واجبېږی که انزل ني شوې وی اوکه نه لکه څنګه چې په عبارت د مبسوط کې دی

وَعَنِ الشَّافِعِيِّ أَنَّهُ إِنَّمَا يَفْسُدُ إِحْرَامُهُ فِي جَمِيعِ ذَلِكَ إِذَا أَنْزَلَ وَاعْتَبَرَهُ بِالصَّوْمِ دامام شافعی رحمه الله نه روايت دې چې په دې ټولو صورتونو کې به دده احرام فاسد شی کله چې انزال اوشو اودائي په روژه قياس کړو

تشريح - مذهب الشافعی ودليله⊛دامام شافعی رحمه الله په نيز په ټولو صورتونو کې يعنی چې په شهوت سره مچې کول یا مسه کول یا په مادون الفرج کې وطی کول، که انزال ني اوشی نودده حج فاسد شو امام شافعی رحمه الله په روژه باندې قياس کړې دې يعنی لکه څنګه په دغه صورتونو کې چې انزال ني اوشی نوروژه ماتېږی دغه دول احرام هم ماتېږی

وَلَنَا أَنَّ فَسَادَ الْحَجِّ يَتَعَلَّقُ بِالْجِمَاعِ زموږ دليل دادې چې دحج فساد په جماع پورې متعلق دی وَلِهَذَا لَا يَفْسُدُ بِسَائِرِ الْمَحْظُورَاتِ په دې وجه به نورو ممنوعاتو سره نه فاسد کيږی وَهَذَا لَيْسَ بِجِمَاعٍ مَقْصُودٍ فَلَا يَتَعَلَّقُ بِهِ مَا يَتَعَلَّقُ بِالْجِمَاعِ اودا مقصودی جماع نه ده نويه دې پورې هغه حکم نه متعلق کيږی کوم چې په جماع پورې متعلق دې إِلَّا أَنَّ فِيهِ مَعْنَى الِاسْتِمْتَاعِ وَالِارْتِفَاقِ بِالْمَرْأَةِ مګر په دې کې دښځې د آرام او لذت حاصلولو معنی ده وَذَلِكَ مَحْظُورُ الْإِحْرَامِ فَيَلْزَمُهُ الدَّمُ کومه چې په احرام کې ممنوعه ده نو دم به لازم وی

تشريح - دليل الاحناف⊛زموږ دليل دا دې چه حج فسديږی صرف په جماع سره،هم دا وجه ده چه د جماع نه علاوه د احرام چې کوم نور ممنوعات دی لکه خوشبوئی لګول، ګنډلې شوې جامې اغوستل په

هغې باندې حج نه فسديږی . البته دم پرې واجبېږی نودغه ډول په دې صورتونو کې يعنی ښکلول مسه کول او په مادون الفرج کې جماع کول،په دې باندې به هم حج نه فاسديږی.البته دومره ده چه په دې څيزونو باندې محرم لذت اوخوند واخستل،اومحرم د لذت اوخوند اخستلو نه منع شوې دې نويه ده نه دم واجب شي.

بِخِلَافِ الصَّوْمِ لِأَنَّ الْمُحَرَّمَ فِيهِ قَضَاءُ الشَّهْوَةِ په خلاف د روژې ځکه چې په دې کې ني شهوت پوره کول حرام کړی دی وَلَا يَحْصُلُ بِدُونِ الْإِنْزَالِ فِيمَا دُونَ الْفَرْجِ اودا د فرج نه سوې کې د انزل نه بغيرنشی حاصليدې

تشريح - الجواب من قياس الشافعی رحمه الله ⊛په خلاف د روژې ځکه چې په هغې کې خوند حاصلول حرام دی او په مادون الفرج کې بغيرد نزال نه پوره خوند نه حاصليږی نوځکه بغيرد نزال نه روژه نه فاسديږی لنه که نزال اوشي نوروژه فاسديږی

د وقوف عرفات نه وړاندې په احدالسبيلين کې جماع کول

وَإِنْ جَامَعَ فِي أَحَدِ السَّبِيلَيْنِ قَبْلَ الْوُقُوفِ بِعَرَفَةَ فَسَدَ حَجُّهُ که محرم جماع اوکړه په يو د دوو لاروکې د وقوف عرفې نه مخکې نودده حج فسد شو. وَعَلَيْهِ شَاةٌ وَيَمْضِي فِي الْحَجِّ كَمَا يَمْضِي مَنْ لَمْ يُفْسِدْهُ اويده وزه لازم ده اودحج افعال دې کوی لکه چې هغه ني کوی چ چې نه وی فاسد کړې وَعَلَيْهِ الْقَضَاءُ اويه دده باندې قضا ده

حل اللغة⊛ ① جامع، مجامعة جماع کول ② فسد، فساداً ن فسد کيدل

تشريح - فسادالحج بالجماع قبل الوقوف بعرفة⊛مسئله دا ده که محرم د وقوف عرفات نه وړاندې ښځې سره په قبل يا دبر کې جماع اوکړه نودده اود ښځې دواړو حج فسد شو ويه دوی باندې د يوې وزه (يا ګډې) قربانی واجب ده يا په اوښ يا غوي کې اوومه برخه ،اودې به دحج افعال دهغه چ پشان پوره کوی دچ حج نه وی فاسد شوې البته په راروان کال کې به ددې حج قضا راوړی

وَالْأَصْلُ فِيهِ مَا رُوِيَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ سُئِلَ عَمَّنْ وَاقَعَ امْرَأَتَهُ او صل په دې کې هغه دې کوم حې مروی دې چې دنبی کريم ﷺ نه پوښتنه اوشو دهغه سړی په اره کې چې دخپلې ښځې سره ني جماع وکړه وَهُمَا مُحْرِمَانِ بِالْحَجِّ اودغه دواړه محرمان دحج وو قَالَ: يُرِيقَانِ دَمًا وَيَمْضِيَانِ فِي حَجَّتِهِمَا وَعَلَيْهِمَا الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ[1] دوی ﷺ اوفرمائيل چې دواړه دې وينه توې کړی و خپل حج دې اوکړي وراتلونکی کال ته بـدوی حج لازم دي وَهَكَذَا نُقِلَ عَنْ جَمَاعَةٍ مِنَ الصَّحَابَةِ[2]، اودغه ډول نقل دی داصحبو ديوې دلې نه

تشريح - دليله⊛ ددې مسئلې صل هغه حديث دې چه يوسړې د وقوف عرفت نه روسته دخپلې ښځې سره جماع اوکړه اوبيا ني ښي ﷺ ته ددې بيان اوکړو نونبي ﷺ وره حکم وکړو چه ستاسوحج فسد شو ووره قربانی کړه اوبه راروان کال کې ددې حج قضا راوړئ د صحابوﷺ د يوجماعت نه هم داسې نقل دی

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: تَجِبُ بَدَنَةٌ اعْتِبَارًا بِمَا لَوْ جَامَعَ بَعْدَ الْوُقُوفِ،امام شافعی رحمه الله فرمائی چې بدنه واجب ده دوقوف نه روسته په جماع کولوباندې قياس کوی وَالْحُجَّةُ عَلَيْهِ إِطْلَاقُ مَا رَوَيْنَا اويده حجت ددغې حديث اطلاق دې کوم چې موږ روايت کړو

تشريح - خلاف الشافعی رحمه الله ⊛امام شافعی رحمه الله فرمائی چه په دې صورت کې په ده باندې بدنه واجب ده ځکه

---

[1] من أثر يزيد بن نعيم أو زيد بن نعيم رحمه الله أخرجه أبوداود في مراسيله والبيهقي في السنن الكبرى (۲۷۲/۵) رقم ۹۷۷۸)

[2] من حديث عمر وعلي وأبوهريرة ﷺ أخرجه مالك في موطه (كتاب الحج باب هدي المحرم إذا أصاب أهله رقم ۲۵۱) وكذا البيهقي في السنن الكبرى (۲۷۳/۵) رقم ۹۷۷۹).

چي ده يولوني جرم اوكړلو. هغوى په هغه كس باندي قياس كوى څوك چي هغه د وقوف عرفات نه روسته جماع اوكړى نوهلته په هغه باندي دم واجبيږى (حالانكه دهغه جرم ده د جرم نه كم دي اودهغه حج هم نه دي فاسد شوي)نوپه دي صورت كي به هم دم واجب وى (بلكه په درجه اولى سره به دم واجب وى ځكه چي ده جرم داونني د جرم نه لوئي دي)

الجواب من المستدل ® خوحديث «يريقان دما» په دي كي د مطلق قربانۍ ذكر دي خامخا په يو پوري مقيد كولو ته څه اړتيا نشته.

وَلِأَنَّ الْقَضَاءَ لَمَّا وَجَبَ وَلَا يَجِبُ إِلَّا لِاسْتِدْرَاكِ الْمَصْلَحَةِ او ځكه چي كله قضاء واجب شوه نوواجبيږى نه مګر دمصلحت حصلولو لپاره خَفَّ مَعْنَى الْجِنَايَةِ فَيَكْتَفِي بِالشَّاةِ نود جرم معنى سپكه شوه نو په وزه به اكتفاء كولاى شى بِخِلَافِ مَا بَعْدَ الْوُقُوفِ، لِأَنَّهُ لَا قَضَاءَ په حلاف د جماع نه روسته دوقوف نه ځكه چي پدغي كي قضا واجب نه ده

تريح - الدليل الثاني للاحناف ® دوهم دليل دا دي.چه دحج د فساد د امله چي قضا واجب شوه نوجرم وركوټي شو اوپه وركوټي جرم كي وزه هم كافي كيږى اودحج قضا ځكه واجب كړي وه چه كوم حج چي فاسد شوي دي هغه صحيح شى.او د وقوف عرفه نه روسته د جماع په صورت كي چونكه قضا واجب نه ده نوهغه جرم وروكي نشو.بلكه لوئي جرم شو.اوپه لوئي جرم كي بدنه واجب وى.نوځكه په هغه صورت كي چي د وقوف عرفات نه روسته جماع اوكړى.بدنه واحب ده وزه په كي نه كافي كيږى.

ثُمَّ سَوَّى بَيْنَ السَّبِيلَيْنِ () بيائي دواړه لاري يوشان اينبودي دى وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّ فِي غَيْرِ الْقُبُلِ مِنْهُمَا لَا يُفْسِدُ،ود امام ابوحنيفه رحمه الله نه روايت هم دي چي د سرى اوښځي د فرج نه سوي په بل ځائ كي وطى كول حج نه فاسد كوى. لِتَقَاصُرِ مَعْنَى الْوَطْءِ فَكَانَ عَنْهُ رِوَايَتَانِ په معنى د وطى كي د قصور راتلو په وجه.نودامام صاحب نه دوي [دوه] روايتونه شول.

تريح - الروايتان في فسادالحج بالجماع في الدبر ®صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي.امام قدوري د وقوف عرفات نه وړاندي په قبل يا دبركي دجماع حكم يوشان ذكر كړي دي.دا د صاحبينو رحمهما الله مذهب دي اودامام ابوحنيفه رحمه الله نه يو روايت هم دي.② اودامام ابوحنيفه رحمه الله نه دوهم روايت دا دى.كه چي په قبل كي نه جماع كاوه سره حج فاسديږى.خوپه دبر كي جماع كاوه سره نه فاسديږى ځكه چي كامله وطى په قبل كي كيږى په دبر كي نه ،په دبركي وطى ناقصه وى نوځكه په دبركي په وطى كولوسره حج نه فاسديږى.نودحضرت امام ابوحنيفه رحمه الله نه په دبر كي جماع كاوه سره دوي [دوه] روايتونه منقول دى.يو د فساد حج اوبل دعدم فساد ،

دجماع په وجه دفاسد شوي حج په قضا كي د ښځي د جدااوالي حكم

وَلَيْسَ عَلَيْهِ أَنْ يُفَارِقَ امْرَأَتَهُ فِي قَضَاءِ مَا أَفْسَدَاهُ عِنْدَنَا اولازم نه دي په ده جداكيدل دخپلي ښځي نه په هغي قضا كي كومه چي ده فاسده كړي وه. زموږ په نزد خِلَافًا لِمَالِكٍ رَحِمَهُ اللَّهُ إِذَا خَرَجَا مِنْ بَيْتِهِمَا په خلاف د امام مالك رحمه الله كله چي دوى دخپل كورنه راوځى وَلِزُفَرَ رَحِمَهُ اللَّهُ إِذَا أَحْرَمَا اوپه خلاف دامام زفر رحمه الله چي كله دوى احرام وتړي وَلِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ إِذَا انْتَهَيَا إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي جَامَعَهَا فِيهِ اوپه خلاف دشافعي رحمه الله چي كله هغه ځاي ته اورسى كوم ځاي چي ني ورسره جماع كړي وه

---

[1] القول الراجح هو هذا القول الأول يعنى التسوية بين السبيلين كذا فى ردالمحتار(۲۲۸\۲) والبحر الرائق (۲۶\۳) ومجمع الأنهر(۲۹۵\۱) والتاترخانية (۴۹۸\۲) نقلاً عن القول الراجح (۲۲۵\۱)_.

حل اللغة: ① ان يفارق، فارق مفارقة. جلا كيدل ② خرجا،خرج خروجاً (ن) وتل

تريح - المذاهب الاربعة في تفريق الزوجة في القضاء ® مسئله دا ده.چه كوم حج يا عمره د جماع په وجه فاسد شى.نودهغي په قضا راوړلو كي زموږ په نيز د ښځي نه جلا والي ضروري نه دي چه قضا دي جلا جلا راوړى ② امام مالك رحمه الله فرمائي.چه ځكه د كور نه رابهر شى نوجدا به شى ③ امام زفر رحمه الله فرمائي چي كله احرام اوتړى نوجدا به شى.④ امام شافعي رحمه الله فرمائي چي كله هغه ځاي ته نزدي شى په كوم كي چي ني تيركال جماع كړي وه نوجدا به شى دا د امام احمد رحمه الله قول هم دي صاحب دهدايه رحمه الله ددي حضراتو ددي قول لپاره دليل دا ذكر كړي دي چه دا ښځه او خاوند كله دتير كال په دغه ځاي كي جماع يادة كړى نوبه جماع كي د اخته كيدو ويره ده ځكه به جلا شى.

ثُمَّ إِنَّهُمَا يَتَذَاكَرَانِ ذَلِكَ فَيَقَعَانِ فِي الْمُوَاقَعَةِ د هغوى دليل دادي چي په هغه وخت به ورته يادشى.نو په مجامعت كي به اخته شي. فَيَفْتَرِقَانِ نو جلا دي شى

حل اللغة: فيقعان،وقع وقوعا (ف): پريوتل، واقع كيدل

تريح:- دليل المذاهب الثلاثة ®صاحب د عنايه رحمه الله فرمائي.په دي مسئله كي اصل اوبنا (بنياد) د صحابو دا قول دي چي «إذا رجعا إفترقا» كله چي دواړه د قضا لپاره راواپس شى نوجدا دي شى يعني ديولار دي د بل دلار نه جلا وى ① امام مالك رحمه الله ظاهري معنى اخستي ده چه كله سفرشروع كړى نوجلا جلا لاري به اختيار كړى ② امم زفر رحمه الله چي د احرام دوخت څخه به جلا كيږى(ځكه چي داحكام د حج خود احرام نه پيل كيږى)③ امام شافعي رحمه الله فرمائي چي كله هغه ځاي اورسى په كوم ځاي كي چي ني پروس كال جماع كړي وه.نوجدا دي شى.ځكه چي هغه ځاي ته په رسيدو به دوى ته خپله سابقه د جماع واقعه ياده شي اوشهوت به ني پيدا شى نوبيا په جماع كي د واقع كيدو ويره پيدا كيږى ځكه به په هغه مقام كي جلا شى.

وَلَنَا أَنَّ الْجَامِعَ بَيْنَهُمَا وَهُوَ النِّكَاحُ قَائِمٌ او زموږ دليل دادي چي امرجامع يعنى نكاح پدوى كي قائم دي فَلَا مَعْنَى لِلِافْتِرَاقِ قَبْلَ الْإِحْرَامِ نو جدا كيدو څه معنى نشته نه د احرام نه مخكي دجماع د حلت په وجه لِإِبَاحَةِ الْوِقَاعِ او نه داحرام نه روسته ځكه چي پدغه به ورته يادېږى هغه څيزكوم چي دوى په سخت مشقت كي اوغورزول. وَلَا بَعْدَهُ، لِأَنَّهُمَا يَتَذَاكَرَانِ مَا لَحِقَهُمَا مِنَ الْمَشَقَّةِ الشَّدِيدَةِ بِسَبَبِ لَذَّةٍ يَسِيرَةٍ فَيَزْدَادَانِ نَدَمًا وَتَحَرُّزًا فَلَا مَعْنَى لِلِافْتِرَاقِ دلږشان لذت په وجه نودوى به زيات پښيمانه كيږى اوپرهيز به كوى نو دجدا كيدو څه معنى ده

حل اللغة: ① يسيرة سپك، لږ شان ⑤ ندما شرمندګى، پښيمانتيا ⑥ افتراق جلا كيدل

تشريح:- دليل الاحناف ® زموږ دليل دا دي چه ددي دواړو ښځه خاوند په مينځ كي يوځاني كونكي څيزيعنى نكاح قائم ده.نونه د د احرام نه وړاندي جلا كيدل څه معنى لري.ځكه چي د احرام نه وړاندي خو جماع جائزده.اونه د احرام نه پس،ځكه چي دوى ته به هروخت دا خبره يادېږى چه دا دوباره حج چي موږ ددي مشقت اوتكليف برداشت كوو.نوپه سابقه حج كي د كوتاهۍ د وجي،نودا ځل به ډير زيات احتياط كوى چه هسي بيا رانه حج فاسد شى اوبيا دا مشقت برداشت كول راپه غاړه شى

الجواب من حكم الصحابة ® پاتي شو د صحابو د جلا اوسيدو حكم نوهغه استحبابى حكم دي.كه يوكس په ځان ويريږى چه دوباره به په جماع كي واقع شى نوهغه دي د خپلي بى بى نه جلا شى

دوقوف عرفات نه روسته په جماع كولو د حج عدم فساد

وَمَنْ جَامَعَ بَعْدَ الْوُقُوفِ بِعَرَفَةَ لَمْ يَفْسُدْ حَجُّهُ وَعَلَيْهِ بَدَنَةٌ او چي جماع اوكړه دوقوف عرفي نه روسته نوفاسد به نه وى دده حج اوپده بدنه واجب ده

تشریح.- كه محرم د وقوف عرفت نه روسته جماع اوكړه. نو دده حج فاسد نشو. او په ده باندې بدنه يعني د اوښ يا غوښ قرباني واجب ده. امام شافعي رحمه الله فرمائي كه د جمره عقبه د رمې نه وړاندې ئې جماع اوكړه نو دده حج به فاسد شي.

خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ فِيمَا إِذَا جَامَعَ قَبْلَ الرَّمْيِ په خلاف د امام شافعي رحمه الله چې په دې صورت كې ئې جماع كړې وي د رمې نه وړاندې

دليله ⊛ د امام شافعي رحمه الله دليل دا دې چه د منى نه وړاندې وړاندې دې په كامل احرام كې دې او په كامل احرام كې چې كوم شيان (خيزونه) حرام وي هغه دده لپاره د رمې نه وړاندې نشي حلاليدې. او په كامل احرام كې جماع سره حج فاسديږي نوچونكه په دې صورت كې هم جماع په كامل احرام كې واقع شوې ده نو دده حج فاسد شو لكه څنګه چې د وقوف عرفت نه وړاندې په جماع باندې حج فاسديږي په خلاف د دې نه چې د رمې نه روسته جماع اوكړي نو په هغه صورت كې حج نه فاسديږي ځكه چې د رمې نه روسته د حلاليدو وخت راغلي دې ددې امله حلق كوم چې د محرم لپاره حرام وو د رمې نه نه روسته حلاليږي نود رمې نه روسته احرام كامل پاتې نشو او چه احرام كامل پاتې نشو. نو جماع مفسد د حج نه ده.

بِقَوْلِهِ مَنْ وَقَفَ بِعَرَفَةَ فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ [1] ځكه چې د نبي ارشاد دې څوك چې په عرفات وقوف اوكړي دده حج تمام شو وَإِنَّمَا تَجِبُ الْبَدَنَةُ لِقَوْلِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما [2] او بدنه واجب ده په قول د ابن عباس رضي الله عنه سره

حل اللغة° ① وقف وقوفًا (ض): ودريدل، حصاريدل

تشریح.- دلائل الاحناف رحمهم الله ⊛ ① زمونږ دليل دا دې چه نبي ﷺ فرمائيلي دي چا چه وقوف عرفات اوكړلو نو دده حج پوره شو د حديث مطلب دا نه دې چه د حج افعال پوره شو ځكه چې ددې نه پوركن طواف زيارت اود غه ډول نور افعال لا پاتې دي بلكه مقصد دا دې. چه د وقوف عرفت نه روسته دده حج د فساد نه محفوظ شو. اود بدنه وجوب د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما د قول نه كيږي نقل دي چې ابن عباس رضي الله عنهما فرمائيلي دي «إذا جامع قبل الوقوف بعرفة فسد نسكه وعليه دم وإذا جامع بعد الوقوف فحجه تامة وعليه بدنة»

لِأَنَّهُ أَعْلَى أَنْوَاعِ الِارْتِفَاقِ فَيَتَغَلَّظُ مُوجِبُهُ يا ځكه چې جماع د لذت اخستلو اعلى درجه ده نو ددې په موجب كې به سختي وي

تشریح° دوهم دليل دا دې. چه جماع د لذت حاصلولو تولو نه اوچت شي دې. نو چه كوم شي په دې جنايت باندې واجبيږي. هغه به هم لوئې وي. او هغه بدنه ده. نو ځكه بدنه واجب ده.

د حلق نه روسته جماع كول

وَإِنْ جَامَعَ بَعْدَ الْحَلْقِ فَعَلَيْهِ شَاةٌ لِبَقَاءِ إِحْرَامِهِ فِي حَقِّ النِّسَاءِ او كه د حلق نه روسته ئې جماع اوكړه نو په ده باندې وزه ده د ښځو په حق كې دده د احرام د پاته پاتې كيدلو په وجه دُونَ لُبْسِ الْمَخِيطِ وَمَا أَشْبَهَهُ فَخَفَّتِ الْجِنَايَةُ فَاكْتَفَى بِالشَّاةِ نه د ګنډلو جامو په حق كې او ددې پشان په نورو كې نو جرم سپك شو په دې وجه په وزه ئې اكتفاء وي

تشریح - تشریح ښكاره ده

د عمرې د څلورو چكرونو نه وړاندې جماع كول

وَمَنْ جَامَعَ فِي الْعُمْرَةِ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ أَرْبَعَةَ أَشْوَاطٍ فَسَدَتْ عُمْرَتُهُ وچا چې جماع اوكړه په عمره كې مخكې د

---

[1] تقدم تخريجه

[2] بشير الى حديث رواه مالك رحمه الله عن ابن عباس رضي الله عنهما فى مؤطاه فى ال

څلورو چكرو ـ طواف نه نو دده عمره فاسده شوه فَيَمْضِي فِيهَا وَيَقْضِيهَا وَعَلَيْهِ شَاةٌ نو ددې افعال دې اوكړي او ددې قضا دې اوكړي او په ده باندې وزه واجب ده

حل اللغة° ① يقضيها، قضى يقضى قضاءً (ض) پوره كول، اداكول

تشریح.- فساد العمرة ووجوب الشاة بالجماع قبل اكثر الاشواط ⊛ كه يو كس د عمرې د څلورو چكرو نه وړاندې جماع اوكړه نو دده عمره فاسده شوه خو دې به د عمرې افعال پوره كوي او په ده باندې ددې قضا ده او د جماع د امله به وزه قرباني كوي.

وَإِذَا جَامَعَ بَعْدَمَا طَافَ أَرْبَعَةَ أَشْوَاطٍ أَوْ أَكْثَرَ او كه جماع ئې اوكړه روسته د څلورو چكرو د طواف كولو نه يا د زياتو نه فَعَلَيْهِ شَاةٌ وَلَا تَفْسُدُ عُمْرَتُهُ نو په ده وزه ده او عمره نه فاسديږي

حل اللغة° ① اشواط: چكرې

المذهبان في الجماع بعد اكثر الاشواط ⊛ او كه د څلورو يا ددې نه د زياتو چكرونو نه روسته ئې جماع اوكړه. نو په ده باندې به د وزه قرباني واجب شي. خو عمره ئې نه فاسديږي.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: تَفْسُدُ فِي الْوَجْهَيْنِ او امام شافعي رحمه الله فرمائي چې په دواړو صورتونو كې به فسده وَعَلَيْهِ بَدَنَةٌ اعْتِبَارًا بِالْحَجِّ او په ده باندې بدنه ده قياس كوي په حج باندې إِذْ هِيَ فَرْضٌ عِنْدَهُ كَالْحَجِّ ځكه چې دده په نزد عمره فرض ده پشان د حج

تشریح - امام شافعي رحمه الله فرمائي چه په دواړو صورتونو كې دده عمره فاسده شوه او په ده باندې د بدنه قرباني واجب ده.

أدليله ⊛ امام شافعي رحمه الله عمره په حج باندې قياس كوي. نو لكه څنګه چې په حج كې په جماع كاوه بدنه واجبيږي برابر ده كه جماع د زياتو چكرونو د طواف نه وړاندې اوكړي او كه روستو، نو د غه ډول په عمره كې هم په دواړو صورتونو كښې بدنه واجبيږي. كه د څلورو چكرونو نه وړاندې جماع اوكړي او كه پس،

وَلَنَا أَنَّهَا سُنَّةٌ فَكَانَتْ أَحَطَّ رُتْبَةً مِنْهُ او زمونږ وايو چې دا سنت ده نو د حج څخه به ئې مرتبه كمه وي فَتَجِبُ الشَّاةُ فِيهَا وَالْبَدَنَةُ فِي الْحَجِّ إِظْهَارًا لِلتَّفَاوُتِ په دې وجه په عمره كې وزه او په حج كې بدنه واجب ده د توپير ظاهرولو دپاره

حل اللغة° ① احط: كم ② تفاوت: توپير]

دليلنا ⊛ زمونږ دليل دا دې چه حج فرض دې. او عمره سنت ده. او د فرضو مرتبه اوچته ده د سنت نه. نو په دواړو كې د توپير ښكاره كاوه لپاره به د حج په باب كې بدنه واجب وي. او د عمرې په باب كې به وزه واجب وي.

په هيره جماع كول

وَمَنْ جَامَعَ نَاسِيًا كَانَ كَمَنْ جَامَعَ مُتَعَمِّدًا او چا چې په هيره جماع اوكړه دې داسې دې لكه چې قصدًا ئې اوكړې

حل اللغة° ① ناسيًا: هيره

تشریح - المذهبان في فساد الحج بالجماع ناسيًا ⊛ مسئله دا ده. ① چه په هيره بندې په جماع كاوه سره داسې حج فاسديږي لكه څنګه چې په قصد جماع كاوه سره حج فاسديږي.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللهُ جِمَاعُ النَّاسِي غَيْرُ مُفْسِدٍ لِلْحَجِّ او امام شافعي رحمه الله وائي چې د هيريدونكي جماع كې حج فاسدونكي نه ده وَكَذَا الْخِلَافُ فِي جِمَاعِ النَّائِمَةِ وَالْمُكْرَهَةِ. او د غسې خلاف دې د اوده او مجبورې كړې شوې ښځې په جماع كې.

حل اللغة° ① نائمة. اوده شوې ښځه

تشریح - امام شافعي رحمه الله فرمائی چه په هیره سره په جماع کاوه حج نه فاسدیږی دوی په روژه باندې قیاس
کوی لکه څنګه چې روژه په هیره جماع کاوه سره نه فاسدیږی دغه ډول حج هم نه فاسدیږی دا اختلاف په
هغه صورت کي هم دې چه د ویده (اوده) محرمې ښځې سره جماع اوکړی یا ورسره په زور باندې جماع
اوکړی نوزموږ په نیزددې حج فاسد شو او امام شافعي رحمه الله په نیز نې حج نه فاسدیږی.

هُوَيَقُوْلُ: اَلْحَظْرُيَنْعَدِمُ بِهٰذِهِ الْعَوَارِضِ فَلَمْ يَقَعِ الْفِعْلُ جِنَايَةً دې وائی چې حرمت په دې عوارضو سره ورکیږی سو
فعل جرم نه شو.

تشریح - دلیل الشافعي رحمه الله ⊛ امام شافعي رحمه الله فرمائی چه حرمت د هیرې خوب وغیره عوارضو په وجه
معدوم کیږی نودا فعل جنایت نشو اوچه جنایت نشو نوحج هم فاسد نشو. څکه چې حج د جنایت په
کولوسره فاسدیږی

وَلَنَاأَنَّ الْفَسَادَبِاعْتِبَارِمَعْنَى الْاِرْتِفَاقِ فِي الْاِحْرَامِ اِرْتِفَاقًا مَخْصُوْصًا، زموږ دلیل دادې چې فساد په احرام کې
دمخصوص ارتفاق په اعتبار سره دې وَهٰذَالَايَنْعَدِمُ بِهٰذِهِ الْعَوَارِضِ اودا خبره په دې عوارضو سره نشی ورکیدلی

تشریح - دلیل الاحناف رحمهم الله ⊛ زمونږ دلیل دا دې چه په خاص ډول خوند حاصلولو سره حج فاسدیږی یعنی په
جماع سره حج فاسدیږی.اود هیرې وغیره عوارضو د امله نه معدوم کیږی په هیره باندې اوپه زور باندې
جماع کاوه سره غسل واجبیږی.اوحرمت مصاهرت هم ثابتیږی نودغه ډول حج به هم په دې باندې فاسدیږی

وَالْحَجُّ لَيْسَ فِي مَعْنَى الصَّوْمِ اوحج د روژې په معنی کي نه دې لِأَنَّ حَالَاتِ الْاِحْرَامِ مُذَكِّرَةٌ بِمَنْزِلَةِ حَالَاتِ الصَّلَاةِ څکه
چې داحرام حالت یادوونکې دې په شان دحالاتو دمانځه. بِخِلَافِ الصَّوْمِ، وَاللهُ أَعْلَمُ په خلاف د حالت د روژې
(څکه چې د روژې حالت یادونکې نه دې)

تشریح - الجواب من قیاس الشافعي رحمه الله ⊛پاتې شو دامام شافعي رحمه الله په روژه باندې د قیاس کولو نه ځواب،
نو مونږ ځواب دا کوو چه د حج په روژه باندې قیاس کول ټیک نه دی.څکه چې د روژې حالت غیرمذکره
دې.(یعنی د روژه دارد شکل اوصورت نه دا نه معلومیږی.چه دې روژه داردې) نود حج قیاس په دې بندې
څکه صحیح نه دې.چه دحج حالت حالت مذکره دې.یعنی احرام وغیره ده ته یادوی.چه زه محرم یم نویه دې
کې هیره معتبر نه ده.لکه څنګه چې د لمانځه حالت ،حالت مذکره دې نویه لمانځه کې هیره معتبر نه
ده (بلکه که په هیره بندې رکن پاتې شی.اود داسې ځیزارتکاب اوشی.چه لمونځ ماتوی نونځ به فاسد وی)
نودغه که په احرام کې جماع اوکړی.نودده حج فاسدیږی اود روژې حالت چونکه غیرمذکره دې نو هلته
هیره عذر متعبر اوګڼلې شو.

طواف قدوم په حالت د بې اودسۍ کې

فَصْلٌ وَمَنْ طَافَ طَوَافَ الْقُدُوْمِ مُحْدِثًا فَعَلَيْهِ صَدَقَةٌ چا چې طواف اوکړو طواف قدوم بې اودسه نو پده صدقه واجب
ده

تشریح - مسئله،د بې اودسه طواف قدوم زموږ په نیز معتبر دې اګرچه په ده باندې صدقه واجب ده

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللهُ: لَايُعْتَدُّبِهٖ اوامام شافعي رحمه الله فرمائی چې دغه به په څه کې نه حسابیږی لِقَوْلِهٖ
صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلطَّوَافُ بِالْبَيْتِ صَلَاةٌ اِلَّا أَنَّ اللهَ تَعَالٰى أَبَاحَ فِيْهِ الْمَنْطِقَ [1] څکه چې دنبی ارشاد دې چې طواف
لمونځ دې مګر الله ﷻ په دې کې خبرې مباح کړی فَتَكُوْنُ الطَّهَارَةُ مِنْ شَرْطِهٖ نواودس به ددې شرط وی

تشریح - اوامام شافعي رحمه الله په نیز معتبر نه دې

[1] تقدم تخریجه في باب الإحرام)_

ادلیله ⊛دامام شافعي رحمه الله دلیل دا دی چه نبی ﷺ فرمائیلی دی «الطواف بالبیت صلاة» نبی ﷺ به د سنت
الله د طواف تشبیه د لمونځ سره ورکړې ده اوس مکاره خبره ده د طواف دات د لمونځ پشان نه دې څکه
چې طواف خو د بیت الله نه تاویدل اوحرکت کول دی اودا شی د لمانځه سره منافی دې نومعلومه شوه چه
تشبیه په حکم کې
ده چه د دواړو حکم یو دې نولکه څنګه چې بې اودسه لمونځ نه کیږی دغه ډول بې اودسه طواف هم نه
کیږی

وَلَنَاقَوْلُهٗ تَعَالٰى { وَلْيَطَّوَّفُوْا بِالْبَيْتِ الْعَتِيْقِ } مِنْ غَيْرِقَيْدِ الطَّهَارَةِ زموږ دلیل د الله ﷻ دا ارشاد دې چې طواف کونی
د زوړ کور ،داودس دکیدو نه بغیر. فَلَمْ تَكُنْ فَرْضًا نوفرض نشو

تشریح - دلیل الاحناف رحمهم الله ⊛اوزموږ دلیل دالله تعالی دا ارشاد { وَلْيَطَّوَّفُوْا بِالْبَيْتِ الْعَتِيْقِ. دې په دې کې د مسنی
طواف حکم دې د طهارت شرط په کې نشته نوځکه د کتاب الله نه د طهارت فرضیت نه ثابتیږی اوپاتې شو
حدیث نو دا خبر واحد دې.اوپه خبرواحد سره په کتاب الله باندې زیادت جائز نه دې. حاصل دا چې د طواف
لپاره طهارت فرض نه دې.

ثُمَّ قِيْلَ هِيَ سُنَّةٌ، وَالْأَصَحُّ أَنَّهَا وَاجِبَةٌ بیا ونیلی شوی دی چې اودس سنت دې او صحیح دادې چې واجب دې لِأَنَّهٗ
يَجِبُ بِتَرْكِهَا الْجَابِرُ، وَلِأَنَّ الْخَبَرَ يُوْجِبُ الْعَمَلَ فَيَثْبُتُ بِهِ الْوُجُوْبُ څکه چې د دې په پریښودو سره جابر دنقصان
واجبیږی اوڅکه چې خبرواحد موجب دعمل دې نویه دې سره وجوب ثابتیږی

تشریح - البته د بعضې عالمانو رحمهم الله په نیز سنت دې لکه د عبدالله بن شجاع رحمه الله قول دا دې او اصح دا
ده.چه طهارت واجب دې.لکه څنګه چې د ابوبکر رازی رحمه الله قول دې.

ادلائل وجوب الطهارة⊛ ① د وجوب دلیل دا دې.چه په طواف قدوم کې د طهارت په پریخودو سره د نقصان
پوره کونکې صدقه واجبیږی.اود کوم شی په پریخودو چې کمې پوره کونکې واجب وی.نوهغه شی به په
خپله هم واجب وی. نوځکه به طهارت واجب وی ② دوهم دلیل دا دې چه «الطواف بالبیت صلاة» خبرواحد
باندې عمل کوی.نوځکه ددې حدیث نه د طهارت وجوب ثابتیږی

إِذَا شَرَعَ فِيْ هٰذَا الطَّوَافِ وَهُوَسُنَّةٌ، يَصِيْرُوَاجِبًا بِالشُّرُوْعِ بیا چې کله دا طواف نې پیل کړوحال دا چې دغه سنت دې نویه
پیل کاوه سره واجب شو وَيَدْخُلُهٗ نَقْصٌ بِتَرْكِ الطَّهَارَةِ فَيُجْبَرُبِالصَّدَقَةِ اوبه بې اودسۍ سره به دې کې نقصان
راغلو نوپه صدقه کولوسره به پوره شی

تشریح:- د طواف قدوم لپاره د طهارت په پریخودو د وجوب صدقې دلیل دا دې.چه بې اودسه کله طواف
پیل کړی حالانکه طواف قدوم سنت دې خودا په پیل کاوه سره واجب شو اود طهارت په پریخودو سره په دې
کې نقص راغلو.نوددې نقصان پوره والې به په صدقې کولوسره کیږی.اوکه طواف زیارت نې په حالت د بې
اودسۍ کې اوکړلو .نودهغه نقصان پوره والې به دم سره کیږی.

إِظْهَارًا لِدُنُوِّرُتْبَتِهٖ عَنِ الْوَاجِبِ بِإِيْجَابِ اللهِ ددې د رتبې د کم ظاهرولو لپاره دهغو واجبونه کوم چې د الله ﷻ په
ایجاب سره وی. وَهُوَطَوَافُ الزِّيَارَةِ، وَكَذَا الْحُكْمُ فِيْ كُلِّ طَوَافٍ هُوَتَطَوُّعٌ اوهغه طواف زیارت اودانمان حکم دې په
هرنفلی طواف کې.

تشریح:- السوال والجواب⊛پاتې شوه دا خبره چې ددې نقصان پوره والې په صدقې سره ولې کیږی حالانکه که
طواف د بې اودسۍ په حالت کې اوکړی نودهغې پوره په دم سره کیږی ددې ځواب دا دې چه د طواف قدوم
مرتبه د طواف زیارت نه د کمولو لپاره داسې کیږی.هم دا حکم د هر نفلی طواف دې یعنی هرنفلی طواف
چې بې اودسه اوکړې شی.نویه ده به صدقه واجب وی.

طواف زيارت په بې اودسۍ كي كول

وَلَوْ طَافَ طَوَافَ الزِّيَارَةِ مُحْدِثًا فَعَلَيْهِ شَاةٌ) كه طواف زيارت نې بې اودسه اوكړو نوپه ده وزه لازم ده. لِأَنَّهُ أَدْخَلَ النَّقْصَ فِي الرُّكْنِ خكه چې ده په ركن كي نقصان واچولو فَكَانَ أَفْحَشَ مِنَ الْأَوَّلِ فَيُجْبَرُ بِالدَّمِ نودا د رومبي نه بدكار دې نو ددې نقصان به وينې سره پوره كولې شي.

حل اللغة: ① ادخل، ادخالاً. داخلول ② افحش ډير فحش، بدتر

تشريح - وجوب الشاة بالطواف محدثا ⊙ كه محرم طواف زيارت د بې اودسۍ په حالت كې اوكړلو نوپه ده باندې د وزه قرباني واجبيږي. خكه چې ركن يعنى طواف زيارت كي نقصان پيدا شو. اوپه ركن كي نقصان پيدا كيدل په واجب كي د نقصان پيدا كيدو نه لوئې جرم دې. نو هر كله چې په ركن كي نقصان پيدا كول زيات جرم دې نو ددې تلافي چې په كوم څيز كيږي هغه به هم بايد ده چې لوئې وي چه وزه ده اوپه واجب يعنى په طواف قدوم كي نقصان پيدا كيدو پوره والي به په وړوكي شي يعنى صدقه باندې كيږي

وَإِنْ كَانَ جُنُبًا فَعَلَيْهِ بَدَنَةٌ اوكه دې جنب وو نو په ده بدنه ده كَذَا رُوِيَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالَى عَنْهُمَا دحضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه داسې روايت دې وَلِأَنَّ الْجَنَابَةَ أَغْلَظُ مِنَ الْحَدَثِ او خكه چې جنابت دحدث نه زيات سخت دې فَيَجِبُ جَبْرُ نُقْصَانِهَا بِالْبَدَنَةِ إِظْهَارًا لِلتَّفَاوُتِ نو ددې نقصان به په بدنه پوره كولې شي د تفاوت ظاهرولو دپاره

تشريح - وجوب البدنة بالطواف جنبا ⊙ اوكه طواف زيارت په حالت د جنابت كي اوكړي نوپه ده باندې بدنه يعنى اوښ يا غوايي قرباني كول لازميږي. ددې روايت دابن عباس رضي الله عنهما نه شوې دې ② دوهم دليل دا دې چه جنابت په نسبت سره حدث ته زيات غليظ دې نوپه دې دواړو كي د توپير ښكاره كاوه لپاره كه په حالت د جنابت كي طواف اوكړي. نود پيدا شوي نقصان تلافي به په بدنه سره كيږي اوكه په بې اودسه سره نو د پيدا شوي نقصان تلافي به په وزه سره كولې شي

وَكَذَا إِذَا طَافَ أَكْثَرَهُ جُنُبًا أَوْ مُحْدِثًا داسې حكم دې كله چې اكثر طواف زيارت په جنابت يا بې اودسۍ كښې اوكړي لِأَنَّ أَكْثَرَ الشَّيْءِ لَهُ حُكْمُ كُلِّهِ خكه چې د شي اكثري برخې لره حكم دكل وي.

تشريح - دغه ډول كه د طواف زيارت زياته برخه نې په حالت د حدث كي اوكړله .نو دم به واجب وي اوكه اكثره برخه نې په حالت د جنابت كي اوكړله. نو بدنه به واجب وي. خكه چې د يو څيز داكثر هغه حكم وي. كوم چې د هغې د كل وي. او مشهوره قاعده ده. چه «للأكثر حكم الكل»

په حالت د حدث يا جنابت كې د شوي طواف اعاده كول

وَالْأَفْضَلُ أَنْ يُعِيدَ الطَّوَافَ مَا دَامَ بِمَكَّةَ وَلَا ذَبْحَ عَلَيْهِ او غوره داده چې طواف واپس كړي ترڅو چې په مكه معظمه كي پاتې وي او حلاله به پرې پاتې نشي

حل اللغة: ① ان يعيد، اعاد، اعادة واپس كول

تشريح - استحباب اعادة الطواف ⊙ صاحب د قدوري رحمه الله فرمائي كوم طواف چې په حالت د حدث يا د جنابت كي اوشي. نوپه دواړو صورتونوكي افضل دا دى چه ترڅو په مكه كي وي. ددې اعاده دې اوكړي. او د دې په اعاده كاوه سره د ده به د وزه او د بدنه د قرباني كاوه حكم هم ساقطيږي.

وَفِي بَعْضِ النُّسَخِ وَعَلَيْهِ أَنْ يُعِيدَ او په بعضو نسخوكي دى چې په ده دوباره كول واجب دى

تشريح - فائدة اختلاف نسخ القدوري رحمه الله ⊙ د قدوري رحمه الله په بعضې نسخوكي دا عبارت دې «عليه أن يعيد» دا د طواف د دوباره كاوه په وجوب باندې دلالت كوي

وَالْأَصَحُّ أَنَّهُ يُؤْمَرُ بِالْإِعَادَةِ فِي الْحَدَثِ اسْتِحْبَابًا وَفِي الْجَنَابَةِ إِيجَابًا. او صحيح داده چې ده ته به د اعادې حكم كولاى سي دحدث په صورت كي مستحبًا او د جنابت صورت كي لِفُحْشِ النُّقْصَانِ بِسَبَبِ الْجَنَابَةِ وَقُصُورِهِ بِسَبَبِ الْحَدَثِ په وجه د نقص فاحش، او په سبب دحدث د نقص قاصره په وجه.

تشريح - صاحب د هدايه رحمه الله فرمائي. چه زياته صحيح خبره دا ده .كه طواف زيارت نې په حالت د بې اودسۍ كي كړې وي نو اعاده مستحب ده اوكه په حالت د جنابت كى نې كړې وي نو اعاده واجب ده اود بې اودسى په صورت كي طواف كول جنايت قاصره دې نوخكه به اعاده مستحب وي

ثُمَّ إِذَا أَعَادَهُ وَقَدْ طَافَهُ مُحْدِثًا لَا ذَبْحَ عَلَيْهِ وَإِنْ أَعَادَهُ بَعْدَ أَيَّامِ النَّحْرِ بيا كله چې نې دطواف اعاده اوكړه او مخكښې نې بې اودسه كړې وو نو قرباني پرې لازم نده خوچه د ايام نحر نه روسته نې اعاده كړې وي لِأَنَّ بَعْدَ الْإِعَادَةِ لَا يَبْقَى إِلَّا شُبْهَةُ النُّقْصَانِ خكه چې په ده د اعادې نه روسته د شبه د نقصان سوې بل څه پاتې نشو

تشريح - اعاده الطواف متوضا بعدما طاف محدثا ⊙ صاحب د هدايه رحمه الله لږ په تفصيل سره بيان كوي كه په حالت د حدث كې نې طواف زيارت كړې وى او بيا ئې اعاده اوكړي نوپه ده باندې قرباني وغيره واجب نه دى برابره ده كه اعاده نې د قربانۍ په ورځو كي اوكړي اوكه د قربانۍ د ورځو نه پس. خكه چې د طواف اعاده اوكړي نو د شبه نقصان نه سوې بل څه پاتې نشو اوشبه نقصان څه څيز نه واجبوي نوخكه په دې صورت كي قرباني وغيره نه واجبيږي

وَإِنْ أَعَادَهُ وَقَدْ طَافَهُ جُنُبًا فِي أَيَّامِ النَّحْرِ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ اوكه اعاده نې اوكړه په ايام نحر كي او مخكې نې طواف په جنابت كښې كړې وو نو په ده څه واجب نه دى لِأَنَّهُ أَعَادَهُ فِي وَقْتِهِ خكه چې ده طواف په وخت راوګرزولو وَإِنْ أَعَادَهُ بَعْدَ أَيَّامِ النَّحْرِ لَزِمَهُ الدَّمُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ اوكه د ايام نحر نه روسته نې واپس كړو نو دم پرې لازم دې د امام ابو حنيفه رحمه الله په نزد بِالتَّأْخِيرِ عَلَى مَا عُرِفَ مِنْ مَذْهَبِهِ د تاخير په وجه لكه چې د دوى د مذهب نه معلومه ده

تشريح - اعادة الطواف متوضا بعدما طاف جنبا ⊙ «سقوط الدم» اوكه اول نې په حالت د جنابت كي طواف زيارت كړې وى. او بيا هم په ايام نحر كي ددې اعاده. اوكړي. نو په ده باندې څه واجب نه دى. خكه چې ده طواف زيارت هم په خپل وخت كي ادا كړلو. اوكه د ايام النحر نه روسته نې ددې اعاده اوكړه نو د امام ابو حنيفه رحمه الله په نيز ترې بدنه خو ساقط شوه. البته دم يعنى د وزه قرباني به پرې واجب وي. خكه چې په اعاده سره بدنه خو په اتفاق سره ساقط شوه. خو د امام ابو حنيفه رحمه الله مذهب دا دې كه د حج يو فعل د خپل وخت نه روستو شي نو دم لازميږي. چونكه دلته طواف زيارت د خپل يعنى د ايام النحر نه روستو شوې دې. نو دم به پرې لازم وى.

جنبا د طواف زيارت كولو نه روسته خپل اهل ته واپس كيدل

وَلَوْ رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ وَقَدْ طَافَهُ جُنُبًا عَلَيْهِ أَنْ يَعُودَ اوكه د خپل اهل ته واپس شو حال دا چې طواف زيارت نې په جنابت كي كړې وو نو واپسي بايد ده لِأَنَّ النَّقْصَ كَثِيرٌ فَيُؤْمَرُ بِالْعَوْدِ اسْتِدْرَاكًا لَهُ وَيَعُودُ خكه چې نقصان ډير دې نو ددې پوره كاوه لپاره به دواپس كيدو حكم كولاى شي بِإِحْرَامٍ جَدِيدٍ او په نوى احرام سره به واپس شي

حل اللغة: ① رجع، رجوعا (ض): واپس كول ② استدراكًا: تلافي كول

تشريح: - وجوب الاعادة بعدما رجع الى اهله ⊙ كه يو محرم په حالت د جنابت كي طواف زيارت اوكړلو. او بيا خپل اهل وعيال ته واپس شو. نو چونكه د ده په جنايت سره په طواف زيارت نقصان پيدا شوې دې. د هغې د پوره كاوه لپاره به واپس مكې ته تلل واجب وي. خو دا خيال ساتئ. كه د ميقات نه تير شوې وي. نو په نوى احرام سره به واپس كيږي. اوكه د ميقات نه تير شوې نه وي. نو د نوى احرام څه اړتيا نشته.

وَإِنْ لَمْ يَعُدْ وَبَعَثَ بَدَنَةً أَجْزَأَهُ لِمَا بَيَّنَّا أَنَّهُ جَابِرٌ لَهُ، اوكه دې واپس نشو او بدنه نې اوليږله نو ده له به كافي وى خكه چې موږ ونيلى دى بدنه ددې نقصان پوره كوونكې ده إِلَّا أَنَّ الْأَفْضَلَ هُوَ الْعَوْدُ خو افضل واپس كيدل دى وَلَوْ رَجَعَ

اِلٰی اَهْلِهٖ وَقَدْ طَافَهٗ مُحْدِثًا اِنْ عَادَ وَطَافَ جَازَ اوکه دې خپل اهل ته راغلو اوطواف زيارت ئې بې اودسه کړې
وو پس ددې نه چې واپس شو اوطواف ئې اوکړو نوجائز دې

حل اللغة: ① بعث بعثًا (ن) ليګل ② ان يعود، عاد عودًا واپس کيدل

تشريح - جوازارسال البدنة ۞ اوکه واپس شي اود نقصان پوره کاوه لپاره مکې ته واپس نشي بلکه بدنه اوليږي نودا هم جائزده خکه چې بدنه هم د نقصان تلافي کوي. خوافضل واپس کيدل دی ددې لپاره چې جابر(چه نقصان پوره کوي) د مجبور(په کوم طواف کي چې نقصان راغلي دې) هغه په دې سې شي سره پوره شي کوم چې د هغې د جنس خني وي.(چه طواف دې)يعنی چې مکې ته واپس راشي اوطواف اوکړي. نود نقصان تلافي به په هغه څيزسره اوشي. کوم چې د هغې د جنس څني دې.

وَاِنْ بَعَثَ بِالشَّاةِ فَهُوَ اَفْضَلُ، لِاَنَّهٗ خَفَّ مَعْنَی النُّقْصَانِ اوکه وزه ئې اوليګله نو غوره ده خکه چې نقصان سپک وو وَفِيْهِ نَفْعٌ لِلْفُقَرَاءِ اوپه وزه ليګلو کښې دفقيرانو نفع ده

تشريح - فضل ارسال الشاة في الطواف محدثا ۞ وکه په حالت د حدث کي ئې طواف زيارت کړې وی اوبيا خپل وطن ته واپس شي نوپه دې صورت کي که د طواف د اعادة لپاره مکې ته واپس راشي نوداجائز ده. خوافضله د ده چه وزه اوليږي خکه چې د حدث په صورت کي نقصان کم دې. اود وزه په راليږلو کي د حرم د فقيرانو فائده ده نوخکه وزه لېږل افضل دی.

وَلَوْ لَمْ يَطُفْ طَوَافَ الزِّيَارَةِ اَصْلًا حَتّٰی رَجَعَ اِلٰی اَهْلِهٖ شو خپل اهل ته فَعَلَيْهِ اَنْ يَعُوْدَ بِذٰلِكَ الْاِحْرَامِ لِانْعِدَامِ التَّحَلُّلِ مِنْهُ نوپه ده لازم دی چې ددې احرام سره واپس شی خکه چې ددې احرام نه حلاليدل معدوم دی وَهُوَ مُحْرِمٌ عَنِ النِّسَاءِ اَبَدًا حَتّٰی يَطُوْفَ اودې به دښځو په حق کي برابر محرم وی تردې چې طواف زيارت اوکړی.

تشريح - اوکه محرم طواف زيارت نه وی کړې اوخپل وطن ته واپس شي. نوپه ده باندې هم په دغه احرام کي واپس کيدل ضروري دی خکه چې د طواف زيارت نه کاوه د امله دا کس د خپل احرام نه حلال شوې نه دې بلکه دې به د ښځو په حق کي هميشه لپاره محرم وي (هغوی سره جماع وغيره نشي کولې) تردې چې طواف زيارت اوکړي.

طواف صدر په حالت د حدث کي کول

وَمَنْ طَافَ طَوَافَ الصَّدْرِ مُحْدِثًا فَعَلَيْهِ صَدَقَةٌ) چا چې طواف صدر بې اودسه اوکړو نوپه ده صدقه ده. لِاَنَّهٗ دُوْنَ طَوَافِ الزِّيَارَةِ خکه چې دا دطواف زيرت نه کم دې، وَاِنْ كَانَ وَاجِبًا فَلَا بُدَّ مِنْ اِظْهَارِ التَّفَاوُتِ اګر چی واجب دې خو اظهار دتفاوت ضروري دې

تشريح - وجوب الصدقة بطواف الصدرمحدثا ۞ که محرم طواف صدر (د واپسی طواف) په حالت د بې اودسۍ کي اوکړلو نوپه ده باندې صدقه راجب ده. خکه چې طواف صدر اګرچه واجب دې. خود طواف زيارت نه په کمه درجه کي دې خکه چې هغه رکن دې. نوددې دواړو په مينځ کي د توپير ښکاره کاوه لپاره ونيلې شوی دی که طواف زيارت په حالت د حدث کي اوکړي. نووزه واجب ده. اوکه طواف صدرپه حالت دحدث کي اوکړي نوصدقه واجب ده

وَعَنْ اَبِيْ حَنِيْفَةَ اَنَّهٗ تَجِبُ شَاةٌ، اِلَّا اَنَّ الْاَوَّلَ اَصَحُّ اود امام ابو حنيفه رحمه الله نه دا روايت هم دې چې وزه واجب ده مګر اولنې روايت صحيح دې

حل اللغة: ① تجب، وجب وجوبًا (ض) واجب کيدل، لازم کيدل]

تشريح - اود امام ابوحنيفه رحمه الله نه يوروايت دا دې چه طواف صدر په حالت د حدث کي هم وزه واجبوی خواولنې روايت يعنی وجوب د صدقې والا اصح دې.

وَلَوْ طَافَ جُنُبًا فَعَلَيْهِ شَاةٌ لِاَنَّهٗ نَقْصٌ كَثِيْرٌ اوکه به حالت دجنابت کښې ئې اوکړونو پده وزه ده خکه چې دانقص کثير دې ثُمَّ هُوَ دُوْنَ طَوَافِ الزِّيَارَةِ فَيُكْتَفٰی بِالشَّاةِ بيا دا دطواف زيارت نه کمتر دې نو په وزه کفايت اوشو

تشريح - وجوب الدم بطواف الصدرجنبا ۞ اوکه طواف صدر په حالت دجنابت کي اوکړی نوپه ده بندې دم واجب دې خکه چې دجنابت په وجه نقصان زيات دې البته چې طواف زيارت په حالت د جنابت کي اوکړی نودهغې نه کم دې. نوخکه طواف صدر په حالت د جنابت کي وزه واجبوی اوطواف زيارت په حالت د جنابت کي بدنه واجبوی.

د طواف زيارت درې ګښتونه پريخودل

وَمَنْ تَرَكَ مِنْ طَوَافِ الزِّيَارَةِ ثَلَاثَةَ اَشْوَاطٍ فَمَا دُوْنَهَا فَعَلَيْهِ شَاةٌ) چا چې دطواف زيارت درې يا ددې نه کم ګښتونه پريښودل نو پده وزه ده. لِاَنَّ النُّقْصَانَ بِتَرْكِ الْاَقَلِّ يَسِيْرٌ خکه چې دکمو په پريښودو نقصان کم دې فَاَشْبَهَ النُّقْصَانَ بِسَبَبِ الْحَدَثِ فَتَلْزَمُهٗ شَاةٌ نومشابه شو دنقصان سره چې په سبب د بې اودسۍ وی خو لازم ده جيلې

حل اللغة: ① اشواط چکرې ② اقل: کم ③ يسير: کم، سپک ④ فيلزمه، لزم لزومًا (س) لازم کيدل

تشريح - وجوب الدم بترک اقل الاشواط ۞ که په طواف زيارت کي ئې درې ګښتونه پريخودل نوپه ده باندې دم واجبيږي خکه چې درې ګښتونه د اووه په نسبت سره کوم چې کل دی. کم دی. نوجنايت اخف شو ددې امله د وزه په قربانۍ سره دا پوره کيږي. اودا هغه نقصان مشابه شو کوم چې د حدث د امله پيدا شوې وی اود حدث د امله چې کوم نقصان پيدا شوې وی. هغه کم وی. دهغې تلافي په وزه سره کيږي. نودغه پول دلته به هم د وزه قرباني لازميږي.

فَلَوْ رَجَعَ اِلٰی اَهْلِهٖ اَجْزَاَهٗ اَنْ لَا يَعُوْدَ وَيَبْعَثَ بِشَاةٍ لِمَا بَيَّنَّا بياکه خپل وطن ته واپس شو نو ده له کافی دی چې واپس نشي اويوه وزه اوليږي. لکه چې موږ بيان کړي دی

تشريح - جواز ارسال الشاة بعدالرجوع الی الوطن ۞ اوکه دا کس چې چې د طواف زيارت درې يا د دريو نه کم ګښتونه پريخودي وی. خپل وطن ته واپس شي. نود ده لپره دا جائزده چه مکې ته واپس لاړنشي بلکه يوه وزه اوليږي. دليل وړاندې تير شوې دي.

وَمَنْ تَرَكَ اَرْبَعَةَ اَشْوَاطٍ بَقِيَ مُحْرِمًا اَبَدًا حَتّٰی يَطُوْفَهَا اوچا چې څلور ګښتونه پريښودل نو دې به هميشه محرم وی تر دې چې طواف اوکړی لِاَنَّ الْمَتْرُوْكَ اَكْثَرُ فَصَارَ كَاَنَّهٗ لَمْ يَطُفْ اَصْلًا خکه چې پريښودلی ګښتونه زيات دی نودې داسې شو لکه چې طواف ئې کړې نه وی.

تشريح - حکم ترک اکثراشواط طواف الزيارة ۞ اوچا چې د طواف زيارت څلور ګښتونه پرخودل. نودې به هم محرم وی ترڅوچه ئې طواف زيارت نه وی کړې خکه چې پانځې شوی ګښتونه اکثر دی اوداکثر لپاره حکم د کل وی نوخکه لکه چې ده هډو طواف زيارت کړې نه دې اوچه طواف زيارت اونکړی نوپه دې صورت کي به هميشه لپاره محرم وی.

طواف صدر ټول يا اکثرګښتونه پريخودل

وَمَنْ تَرَكَ طَوَافَ الصَّدْرِ اَوْ اَرْبَعَةَ اَشْوَاطٍ مِنْهُ فَعَلَيْهِ شَاةٌ) وچاچه طواف صدر پريښودو او ياڅلور ګښتونه دطواف صدرنه پريښودله. نوپده وزه ده لِاَنَّهٗ تَرَكَ الْوَاجِبَ اَوِ الْاَكْثَرَ مِنْهُ خکه چې ده واجب پريښودل يا ئې زياته برخه پريښودله.

تشريح - وجوب الدم بترک طواف الصدري و اکثر اشواطه ۞ که يوکس د طواف صدر يا ددې څلور ګښتونه پريخودل. اوخپل وطن ته واپس شو. نوپه ده باندې قرباني واجب شوه خکه چې ده واجب يا د واجب اکثره برخه پريخودله اود واجب يا ددې د اکثرې برخې په پريخودو چې کوم نقصان پيدا کيږي. هغه په قربانۍ سره پوره کيږي نوپه دې دواړو صورتونو کي قرباني واجب ده. اوترڅوچه دې په مکه کښې وی نوده ته به د طواف

صدر کړه حکم کولی شي چه واجب په خپل وخت کې ادا کړی. او د طواف صدر وخت د مکې پریښودو
پراندې پراسېدې دې. او که د طواف صدر درې ګڼتونه ئې پرېښول نو په ده باندې صدقه واجب ده یعني د
هر څکرې ...له کې به نیم صاع غنم ورکوي

وَمَادَامَ بِمَكَّةَ يُؤْمَرُ بِالْإِعَادَةِ إِقَامَةً لِلْوَاجِبِ فِي وَقْتِهِ او ترڅو پورې چې په مکه معظمه کې وي ده ته به د عادې حکم کولی شي د واجبو په وخت کښې د ادا کولو د پاره (وَمَنْ تَرَكَ ثَلَاثَةَ أَشْوَاطٍ مِنْ طَوَافِ الصَّدْرِ فَعَلَيْهِ الصَّدَقَةُ) او چه پرېښودل درې ګڼتونه د طواف صدر نه نو په ده باندې صدقه ده. وَمَنْ طَافَ طَوَافَ الْوَاجِبِ فِي جَوْفِ الْحِجْرِ چې واجب طواف ئې په حجر (حطیم) کښې د ننه اوکړو فَإِنْ كَانَ بِمَكَّةَ أَعَادَهُ) لِأَنَّ الطَّوَافَ وَرَاءَ الْحَطِيمِ وَاجِبٌ عَنْ مَا دَامَ تر څو چه په مکه کې وي د دې اعاده دې اوکړي ځکه چې د حطیم نه چاپېره طواف کول واجب دی لکه چې مخکې مونږ وئیلی دی وَالطَّوَافُ فِي جَوْفِ الْحِجْرِ أَنْ يَدُورَ حَوْلَ الْكَعْبَةِ او طواف کول په حجر کښې د ننه دی چې د کعبې مبارکې نه چاپېره ګرځي وَيَدْخُلَ الْفُرْجَتَيْنِ اللَّتَيْنِ بَيْنَهَا وَبَيْنَ الْحَطِيمِ او د ننه کېږي په هغو درو کومې چې د بیت الله شریف او حطیم په مېنځ کې دی.

حل اللغة: ① مادام ترکومې پورې ② وراء علاوه ③ يدخل، دخل دخولاً (ن)، داخلیدل

تشریح - حکم الطواف داخل الحطیم ۞ صاحب د قدوری رحمه الله فرمائي. که محرم واجب طواف په جوف حجر کې اوکړلو او په جوف حجر کې طواف دا دې چه د کعبې نه شاو خوا تاؤ شي او د کعبې او حطیم په مېنځ کې چې کوم کولې ؤ خالي دې هغې کې داخل شي یعني حطیم ته داخل شي او ګڼتونه اولګوي

فَإِذَا فَعَلَ ذَلِكَ فَقَدْ أَدْخَلَ نَقْصًا فِي طَوَافِهِ نو که داسې ئې اوکړل نو نقصان ئې داخل کړو خپل طواف کې فَمَادَامَ بِمَكَّةَ أَعَادَهُ كُلَّهُ نو تر څو چه په مکه کې وي دوباره طواف عاده دې اوکړي لِيَكُونَ مُؤَدِّيًا لِلطَّوَافِ عَلَى الْوَجْهِ الْمَشْرُوعِ چې شي ادا کوونکې په طریقه مشروعه باندې.

تشریح - نو که دا کس په مکه کې موجود وي نو دې به د طواف اعاده کوي. ځکه چې طواف د حطیم نه بهر کېږي او ده طواف په حطیم کې د ننه اوکړلو. نو ځکه به وئیلی شي. چه ده مشروع طواف او نکړلو نو په مشروع طریقه د طواف ادا کړو لپاره به ورته د دوباره طواف حکم کولی شي.

د پرېښودې شوي طواف د اعادې فائده

وَإِنْ أَعَادَ عَلَى الْحِجْرِ خَاصَّةً أَجْزَأَهُ او که صرف په حجر ئې اعاده اوکړه نو دا هم کافي دی لِأَنَّهُ تَلَافَى مَا هُوَ الْمَتْرُوكُ ځکه چې څه باتې وو د هغې تلافي ئې اوکړه.

حل اللغة: ① اعاد، اعادة واپس کول ② خاصة په خاص توګه

تشریح - ترک الحجر في الطواف ۞ چا چې د حطیم او د کعبې په مېنځ کې د خالي ځائې (چه حجر ورته وئیلی شي) ... پرېښولو نو که ده صرف د حجر د طواف اعاده اوکړله هم جائزده ځکه چې د کوم ځائې طواف ئې پرېښودلي وو د هغې تلافي ئې اوکړله

وَهُوَ أَنْ يَأْخُذَ عَنْ يَمِينِهِ خَارِجَ الْحِجْرِ حَتَّى يَنْتَهِيَ إِلَى آخِرِهِ او د طواف د حجر صورت دا دې چې حجر د بهر د ښي اړخ په سر کړي تر دې چې آخر ته ئې اورسي لَمْ يَدْخُلِ الْحِجْرَ مِنَ الْفُرْجَةِ وَيَخْرُجَ مِنَ الْجَانِبِ الْآخَرِ بیا حجر ته د ننه شي به در ده ځائې باندې او د بل اړخ نه اوځي هَكَذَا يَفْعَلُهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ دغه شان اووه ګڼتونه دې اوکړي

تشریح - وجوب اعادة طواف الحجر ۞ صاحب د هدایه رحمه الله فرمائي چه د حجر د طواف د اعادې طریقه دا ده چه د حجر د ښي اړخ نه پیل اوکړي. تر دې چې د حجر د آخري سر ته اورسي. او بیا دې د خالي ځائې نه حجر کې داخل شي او په بل اړخ دې ترې اوځي دا بیحګرځې دغه شان دې اووه ځله اوکړي.

فَإِنْ رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ وَلَمْ يُعِدْهُ فَعَلَيْهِ دَمٌ نو که واپس شو خپل اهل ته او د طواف اعاده ئې اونکړه نو په ده باندې دم دی

لِأَنَّهُ تَمَكَّنَ نُقْصَانٌ فِي طَوَافِهِ بِتَرْكِ مَا هُوَ قَرِيبٌ مِنَ الرُّبْعِ ځکه چې څلورو ته د نزدې ګڼتونو په پرېښودو ده په طواف کې نقص راغلو وَلَا تُجْزِيهِ الصَّدَقَةُ نو صدقه به کافي نه وي

تشریح - وجوب الدم بترک الاعادة ۞ او که دا کس خپل وطن ته واپس شو او د حطیم د طواف اعاده ئې اونکړي نو په ده باندې دم واجب دې ځکه چې څلورمې برخې نه لږ غونډې کم چې ئې پرېښولو نو د ده په طواف کې نقصان پیدا شو. او د هغې د پوره کاوه لپاره صدقه کافي نه ده. بلکه دم واجب دې.

د یو دم او د قربانو د وجوب صورتونه

وَمَنْ طَافَ طَوَافَ الزِّيَارَةِ عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ او چا چې طواف زیارت بې اودسه اوکړو وَطَوَافَ الصَّدْرِ فِي آخِرِ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ طَاهِرًا او طواف صدر ئې په آخري ورځو د ایام تشریق کې په پاکه فَعَلَيْهِ دَمٌ او کړو نو په ده باندې دم دې فَإِنْ كَانَ طَافَ طَوَافَ الزِّيَارَةِ جُنُبًا فَعَلَيْهِ دَمَانِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ[1] روسته که طواف زیارت ئې په جنبت کې کړو نو په ده دوې [دوه] دمونه دی. په نزد د امام بوحنیفه رحمه الله وَقَالَا عَلَيْهِ دَمٌ وَاحِدٌ او صاحبین رحمهما الله وائي چې په ده یو دم دی

تشریح - المسئلتان في المتن ۞ په دې عبارت کې دوې [دوه] مسئلې بیان شوي دی ① یوه دا چې طواف زیارت بې اودسه اوکړي او د ایام التشریق په آخر کې طواف صدر اوکړي نو په ده باندې په اتفاق سره یو دم واجب ده ② دویمه مسئله دا چې طواف زیارت په حالت د جنابت کې اوکړي او طواف صدر د ایام التشریق په آخر کې په اودس کې اوکړي نو په دې صورت کې د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز دوې [دوه] دمونه او د صاحبینو رحمهما الله په نیز یو دم واجب دی

لِأَنَّ فِي الْوَجْهِ الْأَوَّلِ لَمْ يَنْتَقِلْ طَوَافُ الصَّدْرِ إِلَى طَوَافِ الزِّيَارَةِ ځکه چې په اول صورت کې طواف صدر نشي منتقل کولې طواف زیارت اړخ ته لِأَنَّهُ وَاجِبٌ، وَإِعَادَةُ طَوَافِ الزِّيَارَةِ بِسَبَبِ الْحَدَثِ غَيْرُ وَاجِبٍ ځکه دا واجب دي او اعاده د طواف زیارت په سبب د بې اودسۍ واجب نه ده وَإِنَّمَا هُوَ مُسْتَحَبٌّ فَلَا يُنْقَلُ إِلَيْهِ بلکه مستحب ده نو طواف صدر طواف زیارت ته نشي منتقل کولې.

تشریح - وجه عدم الانتقال في الصورة الاولى ۞ په دې دواړو مسئلو کې وجه د توپیر دا ده چه په اولی صورت کې طواف صدر طواف زیارت ته نشي منتقل کیدې ځکه چې طواف صدر واجب دې او د طواف زیارت اعاده د حدث اصغر د امله غیر واجب بلکه مستحب ده نو ځکه ددې څه ړنیا نشته چه طواف صدر طواف زیارت ته منتقل کړې شي. بلکه طواف زیرت به په خپل ځائې وي او طواف صدر به په خپل ځائې وي البته چې طواف زیارت ئې بې اودسه کړې وي. نو یو دم پرې واجبېږي.

وفي الوجه الثاني ينقل طواف الصدر إلى طواف الزيارة او په دوهم صورت کې منتقل کولې شي طواف صدر طواف زیارت ته لأنه مستحق الإعادة فيصير تاركا لطواف الصدر ځکه چې طواف زیارت مستحق د اعادې د دې نو دغه طواف صدر پرېښودونکې شو مؤخرا الطواف الزيارة عن أيام النحر او طواف زیارت لره د ایام تشریق نه روستو کوونکې شو

تشریح:- وجه عدم الانتقال في الصورة الثانية ۞ او په دوهم صورت کې چې طواف زیارت ئې په حالت د جنابت کې کړې وي نو طواف صدر به طواف زیارت اړخ ته منتقل کولې شي. ځکه چې طواف زیارت سره د جنابت نه په منزله د عدم دې نو ځکه د هغې اعاده واجب ده نو هرکله چې طواف زیارت د جنابت په وجه په منزله د

[1] لقول الراجح هو هذا قول الإمام ابي حنيفة رحمه الله كذا في خانية (١٤٢/١) والمبسوط (١٤/٤) والبحر الرائق (٣٨/٣) والهندية (٢٤٦/١) والتاتارخانية (٥١٦/٢) نقلاً عن القول الراجح (٢٢٦/١)۔

عدم دي نو طواف صدر کوم چې د ایام التشریق په اخره کي شوې وی نو هغه به طواف زیارت ته منتقل کړې شی او داسې به اوونیلی شی چه دا د طواف زیارت اعاده ده. اوس دا کس لکه چې د طواف صدر پرېخودونکي او د طوف زیارت د ایام التشریق آخرۍ ورځې ته روستو کونکي شو.

فَيَجِبُ الدَّمُ بِتَرْكِ الصَّدْرِ بِالْاِتِّفَاقِ وَبِتَأْخِيْرِ الْاٰخَرِ عَلَى الْخِلَافِ نو واجب شو دم په پرېښودلو د طواف صدر په اتفاق سره او په ځنډ د طواف زیارت په اختلاف یوه قرباني واجب وی إِلَّا أَنَّهُ يُؤْمَرُ بِإِعَادَةِ طَوَافِ الصَّدْرِ مَا دَامَ بِمَكَّةَ خو ترڅو چې دې په مکه کښې وی امر به ورته کولای شی په اعادې د طواف صدر. وَلَا يُؤْمَرُ بَعْدَ الرُّجُوْعِ عَلَى مَا بَيَّنَّا او روایس کېدو نه روسته به دا حکم نشی کولې لکه چې موږ بیان کړی دی.

تشریح:- نو اوس به یو دم د طواف صدر په پرېخودو باندې په اتفاق سره واجب وی او دوهم دم به صرف د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز دې باندې واجب وی. چه طواف زیارت ئې د خپل وخت نه روستو کړلو او د صاحبینو رحمهما الله په نیز واجب نه دې (ځکه چې د صاحبینو رحمهما الله په نیز په تاخیر د مناسك حج سره دم نه واجبیږي. نو حاصل دا شو چه د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز دوې [دوه] دمونه واجب شو. او د صاحبینو رحمهما الله په نیز صرف یو. البته دومره خبره ضرور شته چه ترڅو پورې دې په مکه کې موجود وی نو ده ته به د طواف صدر د اعادې حکم کولې شی. او که وطن ته واپس شی. نو بیا به ورته حکم نشی کولې.

په حالت د حدث کې دعمرې طواف او سعی کول

وَمَنْ طَافَ لِعُمْرَتِهِ وَسَعٰى عَلٰى غَيْرِ وُضُوْءٍ وَحَلَّ او چا چې د خپلې عمرې لپاره بې اودسه طواف او سعی اوکړل او حلال شو فَمَا دَامَ بِمَكَّةَ يُعِيْدُهُمَا وَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ نو ترڅو چه په مکه کې وی د دې دواړو اعاده دې اوکړی او په ده څه نشته أَمَّا إِعَادَةُ الطَّوَافِ فَلِتَمَكُّنِ النَّقْصِ فِيْهِ بِسَبَبِ الْحَدَثِ د طواف اعاده خو په دې وجه ده. چه د بې اودسې نقص په کې راغلې دې وَأَمَّا السَّعْيُ فَلِأَنَّهُ تَبَعٌ لِلطَّوَافِ او باقې شوه سعی نو ځکه چې دا تابع د طواف ده. وَإِذَا أَعَادَهُمَا لَا شَيْءَ عَلَيْهِ لِارْتِفَاعِ النُّقْصَانِ او کله چې ئې اعاده اوکړه د دواړو نو په ده څه شی واجب نه دې د نقصان پوره کېدلو په وجه.

تشریح - اعادة طواف العمرة وسعيها عند ادائهما محدثا ﴿مسئله دا ده چه یو کس د عمرې طواف او سعی بې اودسه اوکړې او بیا ځان حلال کړی نو چه دې ترڅو په مکه کې وی. نو د طواف او سعی اعاده پرې واجب ده. د طواف اعاده خو پرې ځکه واجب ده چه د عدم طهارت د امله په هغې نقص پیدا شوې دې. او د هغې نقصان د لرې کولو لپاره به اعاده واجب وی. او د سعی لپاره اګرچه طهارت شرط نه دې. خو چونکه سعی د طواف تابع ده نو چه د طواف اعاده واجب ده نو د غه ډول د سعی اعاده هم واجب شوه او س که دې د دې دواړو اعاده وکړله نو په ده باندې څه شی واجب نه دې ځکه چې کوم نقصان پیدا شوې وو هغه په اعاده سره پوره شو

وَإِنْ رَجَعَ إِلٰى أَهْلِهِ قَبْلَ أَنْ يُعِيْدَ فَعَلَيْهِ دَمٌ او که خپل وطن ته واپس شو د اعادې کولو نه وړاندې نو په ده دم دې لِتَرْكِ الطَّهَارَةِ فِيْهِ وَلَا يُؤْمَرُ بِالْعَوْدِ لِوُقُوْعِ التَّحَلُّلِ بِأَدَاءِ الرُّكْنِ د ترك د طهارت په وجه او ده ته به د واپس کېدو حکم نشی کولې د امله د واقع کېدو د تحلل په ادا کوه د رکن سره، إِذِ النُّقْصَانُ يَسِيْرٌ وَلَيْسَ عَلَيْهِ فِي السَّعْيِ شَيْءٌ ځکه چې نقصان لږ دې او په ده د سعی په اړه کې څه شی نشته لِأَنَّهُ أَتٰى بِهِ عَلٰى أَثَرِ طَوَافٍ مُعْتَدٍّ بِهِ ځکه چې د سعی د معتدبه طواف نه روسته کړې ده.

حل اللغة: ① وقوع واقع کېدل ② یسیر سپك، آسان]

تشریح:- وجوب الدم عند اعادة الطواف ﴿او که دې د طواف او سعی د اعاده نه بغیر وطن ته واپس شو نو په ده باندې دم واجب شو ځکه حی په حالت د بې اودسۍ کوم طواف شوې دې په هغې کې چې کوم نقصان پیدا شوې وو د هغې پوره والې په دم سره کېږی او ده ته به دوباره مکې د تلو حکم نشی کولې ځکه چې ده د عمرې حی کوم ارکان یعنی طواف او سعی وه هغه ئې ادا کړی دی او کوم نقصان چې راغلې وو هغه پېر

معمولې وو په دم سره پوره شو او د سعی د عدم اعادې په وجه پرې څه واجب نه دی ځکه چې ده سعی د داسې طواف نه روسته کړې ده کوم چې شرعاً معتبر دې

وَكَذَا إِذَا أَعَادَ الطَّوَافَ وَلَمْ يُعِدِ السَّعْيَ فِي الصَّحِيْحِ او دغه ډول حکم دې کله چې ده طواف واپس اوکړو او سعی ئې واپس نکړه په صحیح قول کې

تشریح:- عدم وجوب الدم بترک اعادة السعي ﴿دغه ډول که په حالت د بې اودسۍ کې د عمرې د طواف اعاده اوکړي او د سعی اعاده اونکړی. هم پرې څه واجب نه دی البته بعضې عالمان فرمائی چه په دې صورت کې پرې هم دم واجب ده.

د سعی په پرېښودو د دم وجوب

وَمَنْ تَرَكَ السَّعْيَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ فَعَلَيْهِ دَمٌ وَحَجُّهُ تَامٌّ او چا چې د صفا مروه په درمیان کې سعی پرېښوده نو په ده دم دې او حج ئې پوره دې لِأَنَّ السَّعْيَ مِنَ الْوَاجِبَاتِ عِنْدَنَا ځکه چې سعی زموږ په نزد د واجباتو څخه ده فَيَلْزَمُ بِتَرْكِهِ الدَّمُ دُوْنَ الْفَسَادِ نو ددې په ترك به دم واجب وی نه چې فساد د حج

حل اللغة: ① تام: پوره ② بترکه، ترک ترکًا (ن): پرېښول]

تشریح:- مسئله ښکاره ده.

د امام نه وړاندې د عرفات نه تلل

وَمَنْ أَفَاضَ قَبْلَ الْإِمَامِ مِنْ عَرَفَاتٍ فَعَلَيْهِ دَمٌ څوك چې د عرفات نه مخکې د امام نه روان شو نو په ده دم دې

تشریح:- المذهبان في وجوب الدم بالذهاب قبل الغروب يوم العرفة ﴿① که یو کس د نمر پرېوتو نه مخکې د امام نه وړاندې د ډګر عرفات نه لاړلو. نو په ده باندې دم واجب دا دې. هم دا د امام مالك او امام احمد رحمهما الله یو قول دی. او د امام شافعی رحمه الله هم دا یو قول دی.

قَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللّٰهُ: لَا شَيْءَ عَلَيْهِ، امام شافعی رحمه الله فرمائی چې په ده څه نشته دې وَلِأَنَّ الرُّكْنَ أَصْلُ الْوُقُوْفِ فَلَا يَلْزَمُهُ بِتَرْكِ الْإِطَالَةِ شَيْءٌ ځکه چې رکن خو نفس وقوف دې نو په ترك د اوږدوالی پرې څه لازم نه دی

حل اللغة: ① لاشئ: هیڅ شی نه ② اطالة: اوږدول]

تشریح.- او د امام شافعی رحمه الله دوهم قول دا دې. چه په ده باندې څه واجب نه دی.

دليله ﴿د امام شافعی رحمه الله دلیل دا دې چه د حج رکن اعظم وقوف عرفات دې. لکه چې د حدیث ﴿الحج عرفة﴾ نه معلومیږی. او د وقوف اوږدول ضروری نه دی. نو که دې د لمر پرېوتو نه وړاندې لاړلو. په ده باندې به دم واجب نه وی.

وَلَنَا أَنَّ الْاِسْتِدَامَةَ إِلٰى غُرُوْبِ الشَّمْسِ وَاجِبَةٌ زموږ دلیل دا دې چې د لمر پرېوتلو پورې برابر وقوف واجب دی لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {فَادْفَعُوْا بَعْدَ غُرُوْبِ الشَّمْسِ}[1] ځکه چې د نبی ارشاد دې چی تاسو د نمر پرېوتلو نه روسته راروانیږئ. فَيَجِبُ بِتَرْكِهِ الدَّمُ نو ددې په ترك به دم لازم وی

تشریح.- دلیل الاحناف رحمهم الله ﴿زموږ دلیل دا دې چه لمر پرېوتو پورې ایسارېدل واجب دې د نبی ﷺ ارشاد دې ﴿فادفعوا بعد غروب الشمس﴾ یعنی تاسو د عرفات نه د لمر پرېوتو نه روسته روانیږئ او یو روایت کې دی. چه نبی ﷺ په خطبه کې اوفرمائیل. ﴿إن أهل الجاهلية كانوا يدافعون عن هذه الموضع إذا كانت الشمس على رؤس

[1] غربه الزیلعی رحمه الله ثم قال تقدم فی حدیث جابر الطویل فلم یزل واقفاً حتی غربت الشمس کذا فی نصب الرأیة (۳/۱۵۴)

بجبل مش عمائم الرجال في وجوهها وإنا ندفع بعد أن تغيب﴾ یعنی مشرکانو به په زمانه دجاهلیت کې ددې (عرفات) نه په دې سې وخت کې تګ کولو چه لمر به د غرونو په سوکو داسې وو لکه څنګه چې د سړو لنګوټې د هغوی په مخونو باندې نزدې وی اومونږ به د لمر پریوتو نه روسته روانیږو. ددې دوارو احادیثو نه معلومیږی چه د لمر پریوتو پورې وقوف اوږدول واجب دی اودا کس چونکه د لمر پریوتو نه په وړاندې تلو سره د واجب پریخودونکې شو نود واجب په پریخودو برې دم راجبیږی

بخلاف ما إذا وقف ليلاً په خلاف د هغې چې وقوف ئې دشپې کړې وی لأن استدامة الوقوف على من وقف نهاراً لا ليلاً ځکه چې برابر وقوف کول هغه دې چې ورځې ئې وقوف کړې وی نه چې دشپې.

تشریح - السوال التقدیري ﴿بخلاف ما إذا وقف.. ﴾ الخ په دې عبارت سره د یو تقدیری سوال ځواب ورکوی سوال دا دې که یو کس د نهمې ذوالحجه پسې چې کومه شپه راروانه وی یعنی داختر شپه د هغې په یوه برخه کې وقوف اوکړلو نودې کس د لمر پریوتو پورې وقوف اوږد نکړلو پکار ده چې په ده هم دم واجب وې حالانکه په ده دم نه واجبیږی.

الجواب ﴿ځواب دادې چه د لمر پریوتو پورې د وقوف اوږدول په هغه چا باندې واجب دی څوك چې په نهمه ذوالحجه باندې وقوف عرفات اوکړی اوچونکه دې کس د نهمې ذوالحجه په ورځ وقوف نه دې کړې بلکه په شپه کې ئې وقوف کړې دې نوترك د ده په حق کې ترك د واجب نه دې موجود شوې نوځکه پرې دم هم نه واجبیږی

فإن عاد إلى عرفة بعد غروب الشمس لا يسقط عنه الدم في ظاهر الرواية بیا که دلمر پریوتلو نه روسته واپس شو عرفت ته، نونه ساقطیږی دده نه دم په ظاهرروایت کې لأن المتروك لا يصير مستدركاً ځکه چې پریښولې (پریخودې) شوې نه ګرځی رالاندې کړې شوې

عدم سقوط الدم بالرجوع بعدالغروب ﴿صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی کوم کس چې دغروب نه وړاندې تلې وی اوبیا د لمر پریوتو نه روسته واپس راشی اود امام سره د عرفات نه روان شی نود ظاهرروایت مطابق دده نه وجوب د دم نه ساقطیږی ځکه چې د غروب نه وړاندې چې په وقوف کې کوم نقصان راغلې دې دهغې پوره کول ممکن نه دی نوځکه دم نه ساقطیږی.

واختلفوا فيما إذا عاد قبل الغروب اوامامانو په دې صورت کې اختلاف کړې دې کله چې واپس شی مخکې دغروب نه

تشریح - سقوط الدم بالرجوع قبل الغروب ﴿اوکه د غروب نه وړاندې وړاندې ډګر عرفات ته واپس راغلو او بیا د امام سره روان شو نوپه دې صورت کې هم د امام زفر رحمه الله په نیز دده نه وجوب دم نه ساقطیږی البته د امام ابوحنیفه اوصاحبینو رحمهما الله په نیز ترې دم ساقطیږی.

د وقوف مزدلفه په ترك سره وجوب د دم

ومن ترك الوقوف بالمزدلفة فعليه دم اوچې چې پریخودو وقوف د مزدلفې نوپه ده دم دې ولأنه من الواجبات ځکه چې دا د واجبونو څخه دې

تشریح - مسئله ښکاره ده

د رمی په ټولو ورځو کې ترك د رمی الجمار کول

ومن ترك رمي الجمار في الأيام كلها فعليه دم او چا چې پریښودله رمی دجمرو په ټولو ورځو کې نو په ده دم دې لتحقق ترك الواجب ويكفيه دم واحد د ګنړو واجبو د پریښودو دمتحقق کیدو په وجه ،ویودم ورله کافی دې

حل اللغة: ① يكفيه، كفى كفاية س، کافی کیدل]

تشریح - د رمی څلور ورځې دی لسمه یولسمه دولسمه ودیارلسمه که یوکس د رمی په دې ټولو ورځو کې دشیطانانو ویشتل پریخودل نوپه ده باندې دم لازم دې ځکه چې رمی د شیطانانو واجب ده اود واجب په پریخودو باندې دم لازمیږی نوپه ده دم واجب شو البته دا چې دټولو ورځو د شیطانانو د رمی په پریخودو سره صرف یو دم کافی کیږی د رمی وار شمار اوبا دی.

لأن الجنس متحد كما في الحلق ځکه چې جنس متحد دې لکه په حلق کښې چې وی

تشریح - دلیل دا دې چه د ټولو ویشتنو جنس د د ت په اعتبار سره هم یو دې ود محل په اعتبار سره هم یو دې نودا واړه به یوه رمی حسابولې شی اویودم به وجوبولې شی لکه څنګه چې یومحرم د واړه سر ویخته وخرائی نوپه ده باندې صرف یو دم واجب دې اګرچه په هغه صورت کې هم صرف یو دم واجبیږی چه واړه سر یا د سر د څلورمې برخې ویخته اوخرائی دلته هم د یودم د وجوب علت اتحاد دجنس دې نولکه څنګه چې د حلق په باب کې یودم واجبیږی دغه دول به دلته د رمی په باب کې هم یو دم واجبیږی.

والترك إنما يتحقق بغروب الشمس من آخر أيام الرمي اوترك متحقق کیږی د رمی د ورځو د اخری ورځ په لمر پریوتلو سره لأنه لم يعرف قربة إلا فيها ځکه چې د رمی قربت کیدل معلوم نه دی مګر په دغو ورځو کې وما دامت الأيام باقية فالإعادة ممكنة فيرميها على التأليف اوترڅو چې دغه ورځې پاتې وی نو اعاده پکې ممکنه ده نوپه ترتیب سره به تولې رمی وکړی ثم بتأخيرها يجب الدم عند أبي حنيفة (١) خلافاً لهما د رمی په تاخیر سره به دم واجب وی په نزد دامام ابوحنیفه رحمه الله په خلاف د صاحبینو رحمهما الله

تشریح:- وقت الرمی ﴿علامه مرغینانی رحمه الله فرمائی چه د رمی پریښول به په هغه وخت کې متحقق کیږی چه د رمی آخری ورځ یعنی د دیارلسمې ذولحجه د لمر پریوتو پورې ځکه چې رمی چې عبادت ګرځولې شوې دې نوصرف په دې ورځو کې ،اود رمی اعاده ترهغه وخته پورې ممکن ده چه دا ورځې باتې وی مثلاً که په دیارلسمه ورځ ئې د رمې د اعادې کاوه اراده اوکړله نوپه دغه ورځ دې د ټولو ورځو رمی په هغه ترتیب سره اوکړی څنګه ترتیب چې ئې مقرر شوې دې په دې صورت کې چونکه رمی د خپل وخت نه روسته شوه نود امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز پرې دم واجب دې ځکه چې دامام ابوحنیفه رحمه الله په نیز تاخیر د واجب موجب د دم دې اود صاحبینو رحمهما الله په نیز تاخیرد واجب موجب د دم نه دې.

د یوې ورځې رمی پریخودل

وإن ترك رمي يوم واحد فعليه دم لأنه نسك تام اوکه دیوې ورځې رمی ئې ترك کړه نو په ده دم دې ځکه چې د پوره نسك دې.

تشریح - وجوب الدم بترك رمي اليوم الواحد ﴿که یوکس پوره د یوې ورځې رمی پریخودله نوپه ده باندې دم واجب دې ځکه چې د یوې ورځې رمی یونسك دې اودا قاعده ده چه د په حج کې د یونسك پرهغې د اکثرې برخې په پریخودو باندې دم واجبیږی نودغه دول به دلته هم دم واجب وی

دفع الاشکال ﴿باتې شوه دا خبره که د درې واړو ورځو رمی پریږدی نوهم پرې صرف یودم لازمیږی ځکه چې هلته کې د رمی جنس متحد دې نود اتحاد جنس د مله په کې تداخل راغلو اویودم د ټولو ورځو رمی پریخودو لپاره کافی شو.

ومن ترك رمي إحدى الجمار الثلاث فعليه اوکه باتې ئې کړه د دریو جمرواتو نه د یوې جمرې رمی نوپه ده صدقه

(١) القول الراجح هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله أي وجوب الدم بتركها رأسا وكذا بتاخيرها عن وقتها كذا في الخانية (١٤١١١) وردالمحتار (٢٢٥١٢) والبحرالرائق (٤١١٣) والهندية (٢٤٧١١) وتبيين الحقائق (٦٣١٢) نقلاً عن القول الراجح (٢٢٧١١)

د صدقة لِأَنَّ الْكُلَّ فِي هٰذَا الْيَوْمِ نُسُكٌ وَاحِدٌ فَكَانَ الْمَتْرُوكُ أَقَلَّ ځکه چې دا درې واړه رمی په دغه ورځ یو نسك دي نو متروك ډېر کم دي

شریح - وجوب الصدقة بترک الرمی الواحد ⊛ که یو کس د رمی د ورځونه په یوه ورځ کې د یوې جمرې رمی پرېخوده نو به ده باندې د نیم صاع غنمو صدقه واجب ده.

أدلیله ⊛ ځکه چې په یوه ورځ کې درې واړه جمرات ویشتل یو نسك دي او چه ده د یوې جمرې ویشتل پرېخودل نو دا د یو نسك د نیمې نه هم کم عمل پرېښولې (پرېخودې) شو. او چه دیو نسك د نیم نه هم کم پرېښولې (پرېخودې) شي. نو به دې صدقه واجبېږي نو دلته به هم د یوې جمرې د رمی په پرېخودو به صرف صدقه واجبېږي

إِلَّا أَنْ يَكُونَ الْمَتْرُوكُ أَكْثَرَ مِنَ النِّصْفِ مګر دا چې که د نیمې نه زیات وي فَحِينَئِذٍ يَلْزَمُهُ الدَّمُ لِوُجُودِ تَرْكِ الْأَكْثَرِ نو اوس به دم لازم وي د اکثر د ترك په وجه.

حل اللغة ① حینئذ: دې وخت

تشریح: - وجوب الدم عند ترک اکثر الرمی ⊛ البته دا ده. که د پرېښولې (پرېخودې) شوې جمراتو رمی د نصف نه زیاته وي مثلاً د ټولو جمراتو ویشتلو شمار یوویشت دي اوس که ده د لسو ګیټکو ویشتل اوکړل نو به ده باندې دم لازم دي ځکه چې د یوولسو ګیټکو ویشتل پاتې شو. او یوولس اکثر دی. او د اکثر لپاره حکم د کل وی سو لکه چې ده د درې واړو جمراتو ویشتل پرېښولې (پرېخودې). دی او په هغه صورت کې دم واجبېږي نو دغه ډول به دلته هم دم واجبېږي.

وَإِنْ تَرَكَ رَمْيَ جَمْرَةِ الْعَقَبَةِ فِي يَوْمِ النَّحْرِ فَعَلَيْهِ دَمٌ او که پرېخوده ئې د جمره عقبه رمی د قربانئ په ورځ نو به ده دم دي لِأَنَّهُ كُلُّ وَظِيفَةِ هٰذَا الْيَوْمِ رَمْيًا ځکه چې ده د دغه ورځې ټوله وظیفه د رمی پرېښوده دی. وَكَذَا إِذَا تَرَكَ الْأَكْثَرَ مِنْهَا دغه ډول که ده اکثره رمی پرېښودله

تشریح - وجوب الدم بترک الجمرة العقبة ⊛ او که یو کس په یوم النحر باندې د جمره عقبه رمی پرېخودله. تردې چې دیارلسمه ذوالحجه باندې لمر ډوب شو نو به ده باندې دم لازم دي. ځکه چې په یوم النحر صرف د جمره عقبه رمی پوره نسك دي او ده په یوم النحر باندې رمی پرېخودله. نو یو نسك ئې پرېښولو. او د یو نسك په پرېخودو باندې دم واجبېږي نو به ده باندې هم دم واجبېږي.

دغه ډول که په یوم النحر د جمره عقبه اکثره رمی یعنې څلور ګیټکو باندې ویشتل پرېخودل. نو هم پرې دم واجبېږي ځکه چې مشهوره قاعده ده چه «للأکثر حکم الکل»

وَإِنْ تَرَكَ مِنْهَا حَصَاةً أَوْ حَصَاتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا او که پرېښودله ئې د دغې نه یوه ګیټۍ یا دوې (دوه) ګیټۍ یا درې کنټي تَصَدَّقَ لِكُلِّ حَصَاةٍ نِصْفَ صَاعٍ نو صدقه دې ورکړي د هرې ګیټۍ نه نیم صاع إِلَّا أَنْ يَبْلُغَ دَمًا فَيَنْقُصَ مَا شَاءَ که اورسي دا یو دم ته نو کم دې کړي ترې څومره چې غواړي لِأَنَّ الْمَتْرُوكَ هُوَ الْأَقَلُّ فَتَكْفِيهِ الصَّدَقَةُ ځکه چې متروك د نیم نه کم دي نو صدقه به کافي وي.

شریح - وجوب الصدقة بترک اقل الرمی ⊛ او که یو محرم د وجوب نه روسته د هرې جمرې په رمی کې یو یا دوې (دوه) یا درې یعنې د اکثر نه کم ویشتل پرېخودل. نو به ده باندې د هرې رمی په بدله کې نیم صاع غنم صدقه کول واجب دي خو که دا واړه یو ځائې شي. او د یوې وزه قیمت ته رسي. نو چه څومره ئې خوښ دی هغه دې ترې کم کړي ځکه چې کومه رمی پرېښولې (پرېخودې) شوې ده. هغه د نصف نه کمه ده. او چه د نصف نه کمه وي په هغې کې دم نه وي واجب بلکه صدقه واجب وي. او د صدقې قیمت چونکه د دم سره برابر دې نو ځکه دې په دې کې څه کم کړي چه د دم برابر نشي.

د ایام النحر نه حلق روستو کول

وَمَنْ أَخَّرَ الْحَلْقَ حَتَّى مَضَتْ أَيَّامُ النَّحْرِ فَعَلَيْهِ دَمٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ او چا چې روستو کړو سرخرئیل تر دې چې تېر شوې ورځې د قربانئ نو په ده دم دي په نزد د امام ابوحنیفه صاحب وَكَذَا إِذَا أَخَّرَ طَوَافَ الزِّيَارَةِ حَتَّى مَضَتْ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ او دا شان کله چې وروستو ئې کړو طواف زیارت تردې چې تېرې شوې ایام تشریق فَعَلَيْهِ دَمٌ په ده باندې دم دي عِنْدَهُ () وَقَالَا: لَا شَيْءَ عَلَيْهِ فِي الْوَجْهَيْنِ او صاحبین رحمهما الله وائي چې نشته په ده باندې سه د واړو صورتونو کې څه څیز وَكَذَا الْخِلَافُ فِي تَأْخِيرِ الرَّمْيِ او دا شان خلاف دې په تاخیر کې وَفِي تَقْدِيمِ نُسُكٍ عَلَى نُسُكٍ او په تقدیم د نسك کې په بل نسك باندې

حل اللغة ① اخر، تاخیراً. روستو کول ② مضت، مضیاً (ض): تېرېدل ③ نحر، نحراً (ف). قرباني کول

تشریح - الاختلاف في موجب تاخیر النسک وتفریع المسائل علیه ⊛ په دې عبرت کې د بیان شوو مسئلو بیان په دې باندې کېخودې شوې دې چه د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز د نسك په تاخیر باندې دم واجبېږي او د صاحبینو رحمهما الله په نیز نه واجبېږي امام قدوري رحمه الله فرمائي ① که محرم د ایام النحر یعنې لسمه یوولسمه او دولسمه ورځ کې نه حلق اوکړلو او نه ئې قصر اوکړلو نو به ده باندې دم واجب شو ② دغه که ده طواف زیارت روستو کړلو نو به ده دم واجب دي وبه ذکر شوې دواړو صورتونو کې د صاحبینو رحمهما الله په نیز قرباني نه ده واجب ③ هم دا اختلاف په هغه وخت کې هم دې چه د یوم النحر رمی د جمره عقبه یعنې دلسمې ذوالحجه رمی یوولسمې ته روستو کړي. یا د یوولسمې رمی دولسمې ته روستو کړي. یا د دولسمې هغه دیارلسمې یا د دیارلسمې هغه څوارلسمې ته روستو کړي نو په دې صورتونو کې د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز پرې د تاخیر په وجه دم واجب دي. او د صاحبینو رحمهما الله په نیز پرې دم نه دي واجب.

كَالْحَلْقِ قَبْلَ الرَّمْيِ وَنَحْرِ الْقَارِنِ قَبْلَ الرَّمْيِ وَالْحَلْقِ قَبْلَ الذَّبْحِ لکه حلق کول رومبې د رمی نه او قرباني د قارن وړاندې د رمی نه او د حاجي حلق کول مخکې د ذبحې نه

تشریح - الاختلاف في موجب تاخیر النسک وتفریع المسائل علیه ⊛ او که د حج یو نسك په بل باندې مقدم کړي مثلاً ① حلق ئې په رمی د جمرات باندې مقدم کړلو. ② یا متمتع یا قارن دم تمتع د رمی نه وړاندې ذبح کړله. ③ یا محرم د ذبح نه وړاندې حلق اوکړلو. نو په دې ټولو صورتونو کې د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز دم واجبېږي. او د صاحبینو رحمهما الله په نیز نه واجبېږي.

لَهُمَا أَنَّ مَا فَاتَ مُسْتَدْرَكٌ بِالْقَضَاءِ د صاحبینو رحمهما الله دلیل دا دې چې کوم څیز د خپل وخت نه فوت شي هغه په قضا سره مونده کېږي وَلَا يَجِبُ مَعَ الْقَضَاءِ شَيْءٌ آخَرُ او د قضاء سره بل څیز واجب ندې.

تشریح - دلیل الصاحبین رحمهما الله ⊛ د صاحبینو رحمهما الله دلیل دا دې. چه کوم څیز د خپل وخت نه فوت شي نو د هغې پوره کېدل په قضا سره کېږي او چه د کوم شي پوره ولې په قضا سره کېږي. نو په هغې کې بیا بل څه نه واجبېږي. لکه څنګه چې د شریعت د احکامو په لټون سره دا خبره معلومېږي. مثلاً د لمونځ په فوت کې باندې د قضا نه سوې بل څه واجب نه دی دغه ډول د حج په مسائلو کې هم چې کله په یو نسك کې تاخیر اوشي نو صرف په تاخیره د قضا نه علاوه دم وغیره بل څه نه واجبېږي

وَلَهُ حَدِيثُ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ مَنْ قَدَّمَ نُسُكًا عَلَى نُسُكٍ فَعَلَيْهِ دَمٌ ([2]) د امام ابوحنیفه رحمه الله دلیل

[1]) القول الراجح هو هذا قول ابی حنیفة رحمه الله كذا فی ردالمحتار (٢٢٦\٢) والبحر (٤٢\٣) وتبیین الحقائق (٦٢\٢) وفتح القدیر (٤٦٩\٢) نقلاً عن القول الراجح (٢٢٨\١١)۔

[2]) قال الزیلعی رحمه الله هکذا هو فی غالب النسخ ویوجد فی بعضها ابن عباس رضی الله عنهما وهو أصح رواه ابن ابی شیبة فی مصنفه عن

حديث د ابن مسعود رضي الله عنه دي دوی فرمائي چې کوم سړی نسک د بل نه وړمبی اوکړو نو په ده دم دی

تشريح - دلائل ابی حنيفة رحمه الله ⊛ ① د امام ابوحنيفه رحمه الله دليل د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه حديث دی په
عضي نسخو کي د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما ذکر دی حديث دا دی چه چا يو نسک په بل باندې وړاندې
کړلو نو په هغه باندې دم دی

وَلِأَنَّ التَّأْخِيرَ عَنْ الْمَكَانِ يُوجِبُ الدَّمَ فِيمَا هُوَ مُؤَقَّتٌ بِالْمَكَانِ كَالْإِحْرَامِ فَكَذَا التَّأْخِيرُ او دا ځکه چې د ځای نه
وروستوکول موجب د دم دی په هغه څیز کي کوم چې د ځه ځای پورې موقت شوی وی لکه احرام عَنْ
الزَّمَانِ فِيمَا هُوَ مُؤَقَّتٌ بِالزَّمَانِ نو دا شان تاخير د وخت څخه به هم موجب د دم وی په هغې کښې چې د وخت
سره موقت وی

تشريح - دوهم دليل دا دی چه کوم نسک په يو مکان پورې مخصوص وی نو که د هغې نه روستو شی دم به
واجب وی لکه که يو کس د ميقات نه تير شو او بيا ئې احرام اوتړلو .نو په ده باندې دم واجبيږی د غه شان چې
کوم نسک په کومه زمانه پورې خاص وی د هغې نه روستو شی نو دم به لازميږی په دې دواړو کي چه د
تاخير نقصان پيدا کيدل دی.

د حرم نه علاوه په بل ځائې حلق يا قصر کول

وَإِنْ حَلَقَ فِي أَيَّامِ النَّحْرِ فِي غَيْرِ الْحَرَمِ فَعَلَيْهِ دَمٌ که حلق ئې اوکړو په ورځو د قربانئ کي په غير د حرم نه په حل کي
نو په ده دم دی وَمَنْ اعْتَمَرَ فَخَرَجَ مِنَ الْحَرَمِ وَقَصَّرَ فَعَلَيْهِ دَمٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَمُحَمَّدٍ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى () او چا چه عمره اوکړه
او بيا د حرم نه بهر لاړو او قصر ئې اوکړو په ده دم دی د طرفينو رحمهما الله په نزد ،وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا شَيْءَ عَلَيْهِ
او امام ابويوسف رحمه الله وائی چې په ده باندې څه نشته.

حل اللغة: ① اعتمر،اعتماراً: عمره کول

تشريح- المذهبان في المسئلتين ⊛ په دې عبارت کي دوې [دوه] مسئلې ذکر دی. ① يوه دا چې يو کس د حج نه
روسته د حرم د حدودو نه بهر شی.او حلق يا قصر ئې اوکړلو. ② دويمه مسئله دا ده.چه يو کس عمره
اوکړله يعنی د عمرې لپاره ئې طواف او سعی اوکړله.او بيا د حرم نه بهر شو.او قصر ئې اوکړلو نو په دې
دواړو صورتونو کي د طرفينو رحمهما الله په نيز په ده باندې دم واجب دی او امام ابويوسف رحمه الله فرمائی چه په ده
باندې څه نه دی واجب

قَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: ذَكَرَ فِي الْجَامِعِ الصَّغِيرِ قَوْلَ أَبِي يُوسُفَ فِي الْمُعْتَمِرِ علامه مرغينانی رحمه الله وائی چې په جامع
صغير کي ئې قول د ابويوسف رحمه الله د معتمر په ړه کي ذکر کړې دی وَلَمْ يَذْكُرْهُ فِي الْحَاجِّ د حاجی په ړه
کي ئې نه دی ذکر کړی

حل اللغة: ① ذکر، ذکراً (ن) ذکر کول ② معتمر: عمره کونکې

تشريح - عدم ذکر قول ابی يوسف في الحج في الجامع الصغير ⊛ صاحب د هدايه رحمه الله فرمائی چه امام محمد رحمه الله په
جامع صغير کي د امام ابويوسف رحمه الله نه د عمرې په اړه کي دا ذکر کړی دی.چه معتمر د عمرې نه روسته
د حرم نه بهر قصر اوکړی نو په ده باندې څه نشته.خو د حاجی په اړه کي چې حاجی د حج نه روسته د حرم نه
بهر حلق اوکړی.نو دا ذکر ئې نه دی کړی.چه په ده څه واجب دی او که نه؟

ابن عباس رضي الله عنهما قال من قدم شيأ من حجه او اخره فليهرق دما (کذا فی نصب الراية ۱۵۶/۳)_
) القول الراجح هو هذا قول الطرفين رحمهما الله کذا فی ردالمحتار(۲۲۵\۲) والبحر(۴۲\۳) والتبيين(۶۲\۲) والهندية (۲۴۷\۱) ملا
عن القول الراجح (۲۲۹\۱)_

قِيلَ هُوَ بِالِاتِّفَاقِ لِأَنَّ السُّنَّةَ جَرَتْ فِي الْحَجِّ بِالْحَلْقِ بِمِنًى او وئيلې شوی دی چې دا حکم په اتفاق دې ځکه چې
طريقه جاری ده په حج کي د سر خرئيلو په منی کي وَهُوَ مِنَ الْحَرَمِ او منی د حرم څخه ده

حل اللغة: ① جرت، جريا (ض): جاری کيدل ② اصح: ډير صحيح

تشريح- روايه اتفاق الائمة رحمهم الله ⊛ بعضې عالمانو رحمهم الله فرمائيلی دی چه حاجی د حرم نه بهر حلق اوکړی نو په ده
باندې اتفاق سره د طرفينو او د امام ابويوسف رحمهم الله په نيز دم واجب دې ځکه چې د رسول الله او د صحابه
کرامو رضي الله عنهم او تابعينو رحمهم الله هم دا طريقه راروانه ده چه هغوی به په منی کي حلق کولو او منی د حرم په حدودو
کي ده نو د دې توارث نه معلومه شوه چه په حرم کي د ننه حلق کول واجب دی او هرکله چې د حرم نه بهر حلق
واقع شو.نو واجب پريښولې (پريخودې) شو.او د په ترک د واجبو دم لازميږی.نو په دې صورت کي هم دم
واجبيږی.

وَالْأَصَحُّ أَنَّهُ عَلَى الْخِلَافِ او صحيح دا ده چې د حاجی حکم هم په اختلاف باندې دی هُوَ يَقُولُ الْحَلْقُ غَيْرُ مُخْتَصٍّ
بِالْحَرَمِ ابويوسف رحمه الله فرمائی چې سر خرئيل په حرم پورې خاص دی لِأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابَهُ
أُحْصِرُوا بِالْحُدَيْبِيَةِ وَحَلَقُوا فِي غَيْرِ الْحَرَمِ ځکه چې نبی کريم ﷺ او د ده صحابه کرامو رضي الله عنهم په حديبيه کي ايسار کړې
شول.او دوی په غير د حرم کښې حلق اوکړو

تشريح:- اختلاف الائمة في مسئلة الحج ⊛ صاحب د هدايه رحمه الله فرمائی چه لکه ځنګه په دې صورت کي چې
د عمرې نه روسته قصر د حرم نه بهر اوکړی .د طرفينو رحمهما الله او امام ابويوسف رحمه الله په مينځ کي اختلاف دی
.نو د غه رنګ په دې کي د دوی اختلاف دی.چه حاجی د حرم نه بهر حلق اوکړی.نو په دغه مسئله کي هم د
صاحبينو رحمهما الله په نيز پرې دم واجب دی او د امام ابويوسف رحمه الله په نيز پرې څه واجب نه دی.

تشريح:- دليل ابی يوسف رحمه الله ⊛ د امام ابويوسف رحمه الله دليل دا دی چه حلق په حرم پورې خاص نه دی.ګورئ نه
چې د صلح حديبيه په موقع کله چې نبی ﷺ او صحابه کرام رضي الله عنهم د عمرې نه منع کړې شول.نو نبی
ﷺ او صحابو رضي الله عنهم په مقام حديبيه کي حلق اوکړل.او مقام حديبيه د حرم نه بهر ده.نو معلومه شوه.چه د حلق په
حرم پورې خاص او واجب نه دی او چه هرکله واجب نشو نو که د حرم نه بهر حلق واقع شی واجب ترک
نشو.او چه واجب ترک نشو.نو دم هم واجب نشو.

وَلَهُمَا أَنَّ الْحَلْقَ لَمَّا جُعِلَ مُحَلِّلًا صَارَ كَالسَّلَامِ فِي آخِرِ الصَّلَاةِ فَإِنَّهُ مِنْ وَاجِبَاتِهَا، رحمهما الله دليل دا دی چې هرکله حلق
حلالونکې مقرر کړې شو.نو شو پشان د سلام په آخر د لمانځه کي ځکه چې سلام هم د لمانځه د واجباتو څخه
دی وَإِنْ كَانَ مُحَلِّلًا، فَإِذَا صَارَ نُسُكًا اخْتَصَّ بِالْحَرَمِ كَالذَّبْحِ او د طرفينو اګر چې محلل دی او کله چې حلق نسک
مقرر شو نو د ذبحې پشان به دا هم په حرم پورې خاص وی.

تشريح - دليل الطرفين رحمهما الله ⊛ د طرفينو رحمهما الله دليل دا دی چه حلق اګر چه حلالونکې دی حو بيا هم دا د و جباتو د
حج څخه دی.لکه ځنګه چې سلام حلالونکې يعنی د لمانځه نه ويستونکې هم دی او د لمونځ د واجبو څخه
دی.او هرکله چې حلق د حج د واجباتو څخه دی نو دا د حرم سره خاص شو.ځکه چې د حج ټول واجبات
دی هغه د حرم پورې خاص دی.او چه د حرم نه بهر حلق واقع شی نو واجب پاتې شو او چه واجب پاتې
شی.نو دم واجبيږی نو د دلته هم دم واجبيږی

وَبَعْضُ الْحُدَيْبِيَةِ مِنَ الْحَرَمِ فَلَعَلَّهُمْ حَلَقُوا فِيهِ او بعضې برخه د حديبيه د حرم څخه ده نو ممکنه ده چې اصحابو رضي الله عنهم په
دغه برخه کي حلق کړی وی

تشريح:- الجواب من دليل ابی يوسف رحمه الله ⊛ پاتې شوه د امام ابويوسف رحمه الله دا خبره چې نبی ﷺ وصحابه
کرامو رضي الله عنهم په حديبيه کي حلق کړې وو او حديبيه د حرم نه بهر ځائې دی نو دا خبره غلطه ده چه حديبيه د حرم
نه بهر ده.بلکه د دې څه برخه په حرم کي ده نو ممکن ده چه صحابو رضي الله عنهم په هغه ځائې کي حلق کړې وی کوم چې

د حرم په حدودو کې وو

وَمَحَلُّ أَنَّ الْحَقَّ يَتَوَقَّتُ بِالزَّمَانِ وَالْمَكَانِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ لنده دا چې سرخریيل د زمان ومکان دواړو سره موقت دی په نزد دامام ابوحنیفه وَعِنْدَ أَبِي يُوسُفَ لَا يَتَوَقَّتُ بِهِمَا اود امام ابویوسف رحمه الله په نزد په یو پورې هم موقت نه دی وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ يَتَوَقَّتُ بِالْمَكَانِ دُونَ الزَّمَانِ اوپه نزد دامام محمد رحمه الله په مکان پورې موقت دی نه چې په زمان پورې وَعِنْدَ زُفَرَ يَتَوَقَّتُ بِالزَّمَانِ دُونَ الْمَكَانِ اود امام زفر رحمه الله په نزد په زمان پورې موقت دي نه چې په مکان پورې

تشریح - المذاهب الاربعه في تخصيص الزمان والمكان للحلق ۞ ① صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی چه په حج کې حلق د زمان اومکان دواړو سره خاص دي زمان ئې ایام النحر دی اومکان ئې حرم دي نوکه حلق د ایام النحر نه روسته واقع شو نوهم دم واجب شو ځکه چې ددې په خپل وخت کې کول واجب دی اوکه په ایام النحر کې حلق اوکړی خو د حرم نه بهر اوکړی نوهم دم لازمیږی ځکه چې په دې صورت کې هم واجب ترک شو اوپه ترک د واجب دم وجبیږی ② اودامام ابویوسف رحمه الله په نیزحلق د زمان اومکان دواړو سره خاص نه دي نوکه د ایام النحر نه علاوه په نورو ورځوکې ئې حلق اوکړلو یا ئې د حرم نه سوی په بل ځائې کې حلق اوکړلو نوپه دې دواړو صورتونو کې پرې دم نه واجبیږی ③ اودامام محمد رحمه الله په نیز حلق په حرم پورې خاص دي اوپه زمان پورې خاص نه دي نوکه د حرم نه بهر ئې حلق اوکړلو دم پرې واجبیږی اوکه د ایام النحر نه سوی په نورو ورځوکې ئې حلق اوکړلو نودم پرې نه واجبیږی ④ اودامام زفر رحمه الله په نیز حلق په زمانې پورې خاص دي او په مکان پورې خاص نه دي نوکه دحرم نه بهر ئې حلق اوکړلو دم پرې نه واجبیږی اوکه د ایام النحر نه سوی په نورو ورځوکې حلق اوکړلو نودم پرې واجبیږی.

وَهَذَا الْخِلَافُ فِي التَّوْقِيتِ فِي حَقِّ التَّضْمِينِ بِالدَّمِ اودا خلاف په توقیت کې په قربانۍ سره دضمان لازم کېدو په حق کې دي وَأَمَّا فِي حَقِّ التَّحَلُّلِ فَلَا يَتَوَقَّتُ بِالِاتِّفَاقِ پاتې شو داحرام نه دوتلو په حق کې نو په اتفاق موقت نه دي

تشریح - نوعية الاختلاف في المسئلة ۞ صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی.چه داماماتوپه مینځ کې چې دا کوم اختلاف دي نودا دم په وجوب اوعدم وجوب کې دې یعنی څوك چې حلق د زمان اومکان پورې خاص کوی نوکه په دغه زمان یا مکان کې اونشو نودم پرې لازمیږی اوڅوك چې ئې په زمان او مکان پورې نه خاص کوی دهغوی په نیزکه په دغه زمان یامکان کې اونشی.نوڅه نه واجبیږی اوپه دې کې د ټولو په مینځ کې که توقیت اومکان قائلس دی اوکه نه دی چه په دغه حلق باندې حلالیدل واقع کیږی یعنی د ټولو په نیزدغه حاجی په حلق سره حلالیږی

په عمره کې دحلق یا قصرد زمان یا مکان سره عدم تخصیص

وَالتَّقْصِيرُ وَالْحَلْقُ فِي الْعُمْرَةِ غَيْرُ مُوَقَّتٍ بِالزَّمَانِ بِالْإِجْمَاعِ اوقصراوحلق په عمره کښې د زمان سره موقت نه دي په اجماع سره

حل اللغة ① تقصير قصركول ② موقت مقررول]

تشریح - عدم التوقيت لحلق والقصرفي العمرة ۞ صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.چه په عمره کې دحلق یا قصر لپاره څه زمانه خاص نه ده بلکه چې په کومه زمانه کې ئې کوی بغیرد اختلافه صحیح ده.ځکه چې عمره د هیڅ وخت سره خاص نه ده.بلکه چې کله غواړی نوعمره کولې شی.ځکه چې عمره نوم دې د طواف اوسعی ارطواف اوسعی نوم دي د عمرې ، نود عمرې لپاره څه وخت متعین نه دي.

لِأَنَّ أَصْلَ الْعُمْرَةِ لَا يَتَوَقَّتُ بِهِ ځکه چې بخپله عمره د زمان سره موقت نه ده.

تشریح - وجه كراهه العمرة في ايام الحج ۞ پاتې شوه دا خبره چې د حج په موسم کې عمره مکروه ده نوددې وجه

د نه ده چه عمره د موسم حج نه علاوه د نورو ورځو سره خاص ده بلکه په موسم حج کې عمره ځکه مکروه ده چه په دغه وخت کې د حج د افعالو ادا کاوه د امله گمره وی نوکه په دغه وخت کې عمره ادا کوی نو حاجیانو ته به تکلیف وی

بِخِلَافِ الْمَكَانِ، لِأَنَّهُ مُوَقَّتٌ بِهِ په خلاف دمکان نه ځکه چې اصل عمره دمکان سره موقت ده

تشریح - المذهبان في تخصيص الحلق بالحرم ۞ لنډه دومره ده چې عمره د مکان یعنی حرم سره خاص ده ① نوحلق اوقصر هم د طرفینو رحمهما الله په نیز د حرم پورې خاص دي.② او د امام ابویوسف رحمه الله په نیز دحرم پورې خاص نه دي

وطن ته د تلو نه روسته دوباره واپس کېدل اوقصر کول

قَالَ وَإِنْ لَمْ يُقَصِّرْ حَتَّى رَجَعَ وَقَصَّرَ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ فِي قَوْلِهِمْ جَمِيعًا که عمره کوونکی قصراونکړو تردې چې واپس شو اوپه حرم کې ئې قصراوکړو نوڅه پرې نشته د ټولو په قول کې. مَعْنَاهُ: إِذَا خَرَجَ الْمُعْتَمِرُ ثُمَّ عَادَ، لِأَنَّهُ أَتَى بِهِ فِي مَكَانِهِ فَلَا يَلْزَمُهُ ضَمَانُهُ ددې معنی داده چې معتمر دحرم نه اووتلو بیا واپس شوځکه چې دده په خپل ځائې کې اوکړلو نوضمان به پرې لازم نه وی

حل اللغة ① رجع، رجوعا (ض، واپس کیدل ② جميعا ورټه ③ خرج،خروجا،(ن، وتل]

تشریح - مسئله دا ده که معتمر دعمرې ارکان یعنی طواف اوسعی اوکړله اوبیا دحرم نه بهر ته لاړلو اوبهر ئې هم قصر ونکړلو اوبیا واپس حرم ته داخل شو اوقصریا حلق ئې اوکړلو نوپه تفاق دعلمائو رحمهم الله په ده باندې څه واجب نه دی.ځکه چې ده قصر هم په خپل محل کې اوکړلو.نود څه د واجب کېدو سوال پیدا نشو.

د قارن د ذبح نه وړاندې حلق کول

فَإِنْ حَلَقَ الْقَارِنُ قَبْلَ أَنْ يَذْبَحَ فَعَلَيْهِ دَمَانِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ [1] که قارن د ذبحې نه مخکې سراوحرئیلو نوپه ده دوې [دوه] دمونه دی دامام ابوحنیفه رحمه الله په نزد دَمٌ بِالْحَلْقِ فِي غَيْرِ أَوَانِهِ، لِأَنَّ أَوَانَهُ بَعْدَ الذَّبْحِ يو قربانی د بې وخته حلق کوه په وجه، ځکه چې ددې وخت دذبحې نه روسته دي وَدَمٌ بِتَأْخِيرِ الذَّبْحِ عَنِ الْحَلْقِ اویوه قربانی په ذبحې د حلق نه روستو کاوه په وجه

حل اللغة ① حلق، حلقا (ض، خرول

تشریح - المذهبان في جزاء تقديم الحلق وتاخيرالذبح ۞ صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.① که حاجی قارن د ذبح نه وړاندې حلق اوکړلو نوپه ده باندې دوې [دوه] دمونه لازم شول یودم خوددې امله چې ده حلق دخپل وخت نه وړاندې اوکړلو ځکه چې د حلق وخت د ذبح نه روسته دې او دوهم دم ددې امله چې په ذبح کې ئې تاخیراوکړلو ځکه چې ذبح د حلق نه وړاندې وی اوده ده روستواوکړله اودم قران ددې دوو نه علاوه دې ځکه چې دا دواړه دمونه خود جنایت دی نوګویا چې په دې صورت کې دامام ابوحنیفه رحمه الله په نیز باندې درې دمونه لازم دی.یودم قران او درې [دوه] دم جنایت،

وَعِنْدَهُمَا يَجِبُ عَلَيْهِ دَمٌ وَاحِدٌ وَهُوَ الْأَوَّلُ اودصاحبینو رحمهما الله په نزد یوه قربانی ده اوهغه مخکې ده وَلَا يَجِبُ بِسَبَبِ التَّأْخِيرِ شَيْءٌ عَلَى مَا قُلْنَا اوپه سبب د تاخیر پرې څه واجب نه دی لکه چې موږ ونیلی دی

تشریح - اودصاحبینو رحمهما الله په نیز په ده باندې اول دم واجبیږی یعنی د تقدیم د حلق په وجه پرې دم

[1] القول الراجح هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذ في الكافية في صدر فتح القدير(۴۷۲\۲) وردالمحتار(۲۲۶\۲) ومجمع الأنهر(۲۹۷\۱) والهداية (۲۴۷\۱) نقلاً عن القول الراجح (۲۳۰\۱)-

لازميږي ود تحيريه وجه پرې دصاحبينو رحمهما الله په نيز څه نه واجبيږي.

﴿سهو صاحب الهداية﴾ د صاحب د قدوري رحمه الله د عبارت نه دا معلوميږي چه د صاحبينو رحمهما الله قول ﴿وهو الأول﴾ کې د اول نه مراد هغه دم مراد دی کوم چې د بې وخته حلق په وجه واجب شوي دي حالانکه داسې نه ده ځکه چې د صاحبينو رحمهما الله په نيز لکه څنګه چې په تاخيرد نسک څه نه واجبيږي دغه رنګ په تقديم باندې هم څه نه واجبيږي بلکه داول نه مراد دم قران دي

﴿السهو في نقل مذهب ابي حنيفة﴾ او دامام ابوحنيفه رحمه الله د مذهب په نقل کاوه کې هم د صاحب د قدوري رحمه الله نه سهو شوې ده.ځکه چې دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز په تقديم او تاخير دواړو باندې دوه دمه واجبيږي وبل دم .دم قران دې نو دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز مجموعه دوې [دوه. دمونه دی دري نه دی لکه څنګه چې صاحب د قدوري رحمه الله فرمائي

دپښوښاوروبه سوې د محرم لپاره د وو چې د ښکار حرمت

قَالَ: [اِعْلَمْ اَنَّ صَيْدَ الْبَرِّ مُحَرَّمٌ عَلَى الْمُحْرِمِ] پوهه شه چې د اوچې ښکار حرام شوي دي په محرم باندې [وَصَيْدَ الْبَحْرِ] [حَلَالٌ] ود درياب ښکار حلال دي

حل اللغة: ① صيد ښکار ② بر اوچه

تشريح:- **تحليل صيد البحر**﴿ماتن رحمه الله فرمائي چه د محرم لپاره د وچې ښکار حرام دې.که دده خيل مملوك وي اوکه مباح وي که ماکول اللحم وي اوکه غيرماکول اللحم وي البته د اوبو ښکار ورله جائز دي

[لِقَوْلِهِ تَعَالَى [اُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ] اِلَى آخِرِ الْآيَةِ] په دليل د قول دالله ﷻ [اُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ] تر آخر آيته پورې

تشريح - **دليله**﴿دليل دالله تعالى ارشاد دې. [اُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ] يعنى ستاسو لپاره د اوبود ښکار اود هغې خوراك حلال کړې شوي دي.دا ستاسو لپاره فائده دركول دی.

[وَصَيْدُ الْبَرِّ مَا يَكُوْنُ تَوَالُدُهُ وَمَثْوَاهُ فِي الْبَرِّ] اود اوچې ښکار هغه دې چې زيږيدل او اوسيدل ئې په اوچه کې وی [وَصَيْدُ الْبَحْرِ مَا يَكُوْنُ تَوَالُدُهُ وَمَثْوَاهُ فِي الْمَاءِ] اود اوبو ښکار هغه دې چې زيږيدل او اوسيدل ئې په اوبو کې وی، [وَالصَّيْدُ هُوَ الْمُمْتَنِعُ الْمُتَوَحِّشُ فِي أَصْلِ الْخِلْقَةِ] اوښکار هغه ښناور دې چې په لاس نه راتلونکې اوپه اصلى خلګت کې وحشى وی

حل اللغة: ① توالد تناسل. د بعضې د بعضونه پيداکيدل ② مثوى منزل، ټکانه ③ متوحش: تيږوبه وهونکې، غيرمانوس ④ خلقة زيږيدل

تشريح:- **تعريفات الاشياء الثلاثة**﴿ علامه مرغينانى فرمائى.① چه د وچې ښکار هغه دې.چه دهغې زيږيدل اوژوند تيرول په وچه وی ② اود اوبوښکار هغه دې.چه دهغې زيږيدل اوژوند په اوبو کې وی ③ اوښکار هغه دې چه هغه څن د ښکارى نه بچ ساتى.اودخپل خلقت په اعتبار سره ځنګلى وی.

[وَاسْتَثْنَى رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْخَمْسَ الْفَوَاسِقَ] او مستثنى کړی دی نبی ﷺ پنځه فواسقولره. [وَهِيَ الْكَلْبُ الْعَقُوْرُ وَالذِّئْبُ وَالْحِدَاَةُ وَالْغُرَابُ وَالْحَيَّةُ وَالْعَقْرَبُ] (١) اوهغه چيچوونکې سپې، شرمخ، او ټپوس اومارغه اومار اولړم دی

حل اللغة: ① فواسق خبيث، بدکار ② عقور چکونه لګونکې ③ اذى: تکليف ④ ذئب شرموښ ⑤ حداة

(١) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما اخرجه البخارى فى جزاء الصيد باب ٧ ومسلم فى الحج رقم ٧٢ وابوداود فى المناسک باب ٢٩ وابن ماجه فى المناسک باب ٩١ والدارمى فى المناسک باب ١٩ واحمد فى المسند (٨/٢)

ټپوس ⑥ حية: مار ⑦ عقرب: لړم

﴿استثناء الاشياء الخمسة﴾ وړاندې تيرشوچه د وچې د ښناورو قتلول د محرم لپاره ناجائزدی.خونبى ﷺ د پنځه قسمه سرکسه (سرکشه) ښناورو د قتل اجازت ورکړې دي ① ليونې سپې ② شرمخ ③ ښکره ④ کارغه ⑤ مار ⑥ لړم

﴿وجه تسمية الفاسق﴾ په حديث کې لفظ د ﴿فواسق﴾ راغلې دې (دا خوور فواسق دی) فواسق جمع د فاسق ده.چونکه د ښناور پليت اوضررى دی.ځکه ورته فاسق نوم کيخودې شوې دی

﴿عدم المطابقة بين الشرح والحديث﴾ په حديث کې لفظ د خمس (پنځه) راغلې دې و علامه مرغينانى شپږ ښناور ذکرکړى دى.① ددې يوځواب دا دې چه په حديث کې شرموښ د ليونى سپى سره يوځائې کړې شوي دي ② دوهم ځواب دا دې.چه په حديث کې د عدد بيانول ددې منافى نه دې.چه ددې څخه به زيات نه وی لکه څنګه چې په بعضې احاديثو کې د مګې اوزمرى د وژلو اجازت هم موجود دی.

[وَاِنَّهَا مُبْتَدِئَاتٌ بِالْاَذَى] ځکه چې دوی مخکې کيږی په آزار رسولو کښې [وَالْمُرَادُ بِهِ الْغُرَابُ الَّذِيْ يَاْكُلُ الْجِيَفَ هُوَ الْمَرْوِيُّ عَنْ اَبِيْ يُوْسُفَ رَحِمَهُ اللّٰهُ] اودغراب نه مراد هغه قارغه دې کوم چې مردارى خورى اوداسې روايت دې دامام ابويوسف رحمه الله نه.

تشريح - **وجه جوار القتل**﴿بهرحال د احرام په حالت کې ددې ښورو د وژلو جزت ځکه ورکړې شوي دې چې دوی بغيرد څه تعرض نه په تکليف رسولوکې وړاندې والې کوی اوپه حديث کې هغه کارګه کارغه، مراد دې کوم چې چيلې اومردارى خورى اوکوم کارګه (کارغه) چې د پټې فصل خورى هغه مراد نه دې دا د امام ابويوسف رحمه الله نه نقل دى.

دمحرم ښکارکول يا بل چاته ښودل

قَالَ. [وَاِذَا قَتَلَ الْمُحْرِمُ صَيْدًا اَوْ دَلَّ عَلَيْهِ مَنْ قَتَلَهُ فَعَلَيْهِ الْجَزَاءُ] کله چې محرم ښکار قتل کړو ئې ددې خودنه اوکړه هغه چاته چې دې ئې قتل کړونو په ده جزاء د

حل اللغة: ① قتل قتلاً (ن)، قتل کول، وژل

تشريح:- **صورتي الصيد**﴿مسئله، ① که محرم په خپله ښکارقتل کړلو.② يا ئې ښکارى ته اوخودل.چه فلانى ځائې کې ښکار دې.اوهغه مدلول دغه ښکارقتل کړلو.نوپه دې دواړو صورتونوکې په محرم باندې دم واجب دې.

[اَمَّا الْقَتْلُ فَلِقَوْلِهِ تَعَالَى {لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَاَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ} الْآيَةَ] د قتل په صورت کې ځکه چې دحق تعالى ﷻ ارشاد دې مه وژنئ ښکارکله چې تاسو په احرام کې اوڅوك چې ئې مړکړى ستاسونه قصدا نوپه ده دم دې [نَصٌّ عَلَى اِيْجَابِ الْجَزَاءِ] دا آيت په جزاء واجب کولوکې نص صريح دې

حل اللغة: ① متعمداً: په قصد سره

تشريح:- **دليله**﴿چه په خپله ښکارقتل کړى نوپه دې صورت کې د دم د وجوب لپاره د الله تعالى دا ارشاد دليل دي [لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَاَنْتُمْ حُرُمٌ] يعنى تاسوښکار مکوئ په دې سې حال کې چې تاسو په احرام کښې ئې اوچا چې په قصد سره قتل کړلو نوپه ده باندې دهغه پشان په ښناورو کې جزاء واجب ده.

[وَاَمَّا الدَّلَالَةُ فَفِيْهَا خِلَافُ الشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللّٰهُ] پاتې شوخودل نوپه دې کې خلاف دې دشافعى رحمه الله

تشريح:- **الصور العقلى للدلالة**﴿د دلالت په صورت کې د عقل په اعتبارسره واړه څلور صورتونه جوړيږی ① دال اومدلول دواړه حلال وی ② دال ومدلول دواړه محرم وی ③ دال حلال اومدلول محرم وی.④ دال محرم اومدلول حلال وی.

احكم كل واحدمها۞ ولـې صورت زمونږد بحث نه بهردې. دوهم کې په دې ل اومدلول دواړو باندې جزاء ده په دريم صورت کې په مدلول باندې اوپه څلورم صورت کې په دې ل باندې جزاء ده.

هُوَيَقُولُ: الْجَزَاءُ تَعَلَّقَ بِالْقَتْلِ، وَالدَّلَالَةُ لَيْسَتْ بِقَتْلٍ دوی فرمائی چې دجزاء تعلق دقتل سره دې اود خودل قتل نه دي، فَأَشْبَهَ دَلَالَةَ الْحَلَالِ حَلَالًا. نو دا مشابه شو دخودلودحلال حلال ته.

تشريح - خلاف الشافعي رحمه الله ۞دامام شافعي رحمه الله مذهب دا دې چه په دې ل باندې په هيڅ صورت کې جزاء نشته هم دا دامام مالك رحمه الله قول دي

دليله۞دامام شافعي رحمه الله دليل د الله تعالى ارشاد دې لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ په دې کې جزاء د قتل سره متعلق شوې ده نوجزاء به په هغه چا وی. دچا نه چې قتل صادر شوی وی نوپه دې ل باندې جزاء نشته دا مسئله ددې پشان ده چه دال اومدلول دواړه حلال وی. او دال مدلول ته په حرم کې دننه د ښکار کولوخودنه اوکړی اومدلول په حرم کې ښکار اوکړی نوپه دې ل باندې جزاء نشته لېنه په مدلول ددې امله نشته چه هغه په حرم کې دننه ښکار اوکړلو نودغه ډول په دې مسئله کې به هم په دې ل باندې جزاء نه وی.

وَلَنَا مَا رَوَيْنَا مِنْ حَدِيثِ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. اوزمونږ دليل هغه روايت دې. کوم چې نقل شوې دې په د حديث دابی قتاده ﷺ نه

تشريح - دلائل الاحناف ① ۞ زمونږ دليل دحضرت ابوقتاده ﷺ حديث دې. کوم چې د احرام په باب کې تيرشوې دې. «أنه أصاب حمار وحش وهو حلال وأصحابه محرمون فقال النبي ﷺ هل أشرتم هل أدللتم هل أعنتم. فقالوا لا فقال ﷺ إذا فكلوا» د حديث ژباړه اووجه د استدلال وړاندې تيره شوې ده.

وَقَالَ عَطَاءٌ رَحِمَهُ اللَّهُ: أَجْمَعَ النَّاسُ عَلَى أَنَّ عَلَى الدَّالِّ الْجَزَاءَ[1] اوعطا کې .فرمائی چې اجماع کړې ده خلکو په دې چې په خودونکی باندې جزاء ده

تشريح - دوهم دليل دحضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما د شاګرد رشيد عطاء بن ابی رباح رحمه الله قول دې چه د خلګـو پـه دې بانـدې اجمـاع ده چـه د حـرم ښکـار ارخ تـه اشـاره کـونکی بانـدې جـزاء ده اوامـام طحاوی رحمه الله فرمائيلی دی دهيڅ صحابی ﷺ نه ددې خلاف قول نقل نه دې نوپـه دې بانـدې اجماع شوه چه په دې ل بندې جزاء واجبيږی

وَلِأَنَّ الدَّلَالَةَ مِنْ مَحْظُورَاتِ الْإِحْرَامِ اودا څکه چې دلالت د احرام دممنوعاتوځنی دي

حل اللغه ① محظورات ممنوعات

تشريح - دريم دليل دا دې چه په حلت داحرام کې په ښکر باندې دلالت کـول د احرام د ممنوعاتوځنی دې نوچه د احرام په ممنوعاتوکې د يوممنوع ارتكاب اوشی په هغې به خامخا ترتب د جزاء وی.

وَلِأَنَّهُ تَفْوِيتُ الْأَمْنِ عَلَى الصَّيْدِ اوڅکه چې خودل دښکار نه امن وركول دی. إِذْ هُوَ آمِنٌ بِتَوَحُّشِهِ وَتَوَارِيهِ فَصَارَ كَالْإِتْلَافِ څکه چې ښکر دخپل وحشی کيدلو او پټيدلو په وجه په امن کې وی. نودا د تلف كولوپشان شو.

[1] قال الزيلعي رحمه الله قلت غريب وعطاء هذا كان ابن ابی رباح صرح به فی المبسوط وغيره وذكره ابن قدامة فی المغنی عن علی وابن عباس ﷺ وقال الطحاوی رحمه الله هو مروی عن عدة من الصحابة ﷺ ولم يرو عنهم خلافه فكان إجماعاً (نصب الراية ١٦١/٣)_

تشريح - څلورم دليل دا دې چه په دلالت كاوه سره د ښكار امن زائله كيږی څكه چې ښكر د خپل وحشت اود حګونه څن ساتلو په وجه په امن وی خوچه ده پرې دلالت اوكړلو اومدلول هغه قتل كړلو نوهغه امن ده ختم كړلو نودا داسې شوه لكه چې دغه ځناور ده هلاك كړلو اود ځناور په هلاكاوه سره جزاء واجبيږی نودغه ډول به په دې صورت كې هم جزاء واجبيږی.

وَلِأَنَّ الْمُحْرِمَ بِإِحْرَامِهِ الْتَزَمَ الِامْتِنَاعَ عَنِ التَّعَرُّضِ اوڅكه چې محرم دخپل احرام په وجه دښكارد تعرض نه د منع كيدوالتزام كړې دې. فَيَضْمَنُ بِتَرْكِ مَا الْتَزَمَهُ كَالْمُودَعِ نود كوم شی چې ده التزام كړې دې دهغې په ترك سره به ضامن وی لكه امانت كيخودونكې بِخِلَافِ الْحَلَالِ لِأَنَّهُ لَا الْتِزَامَ مِنْ جِهَتِهِ په خلاف دحلال سړی، چه دده داړخه څه التزام نشته

تشريح - پنځم دليل دا دې چه محرم د احرام په تړلوكې په ځان باندې دا لازمه كړې وه چه زه به د ښكار ځناورو نه تعرض نه كوم چه ده دلالت اوكړلو. نود هغه الزام خلاف ئې اوكړلو. اوچه د الزام خلاف اوشی نوپه دې سې صورت كې ضمان واجبيږی نوځكه په ده باندې ضمان يعني جزاء واجبيږی لكه څنګه چې يوكس د چا مال د ځن سره امانت ايخودې وی. اوده د هغې د ساتنه په ځان باندې التزام كړې دې اوس كه دې هغه التزام پريږدی. اوهغه مال هلاك شي. نودې به ضامن وی.

عَلَى أَنَّ فِيهِ الْجَزَاءَ عَلَى مَا رُوِيَ عَنْ أَبِي يُوسُفَ وَزُفَرَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ سوی ددې نه چې په دې كې جزاء ده بنا، په هغې چې دامام ابويوسف اود امام زفر رحمهما الله نه روايت دي

تشريح - ددې نه علاوه د حضرت امام ابويوسف اوامام زفر رحمهما الله نه نقل دی كه دال د حرم د ښكار دلالت كړې وی نوپه دې باندې هم جزاء واجب ده ددې روايت مطابق د امام شافعي رحمه الله په حلال باندې قيـاس كول هم ټيك نه دی (څكه چې مقيس عليه هم مختلف فيه شوه اوقياس په هغه وخت كې صحيح كيږی چه مقيس عليه د خصم په نيز مسلم شوې وی)

وَالدَّلَالَةُ الْمُوجِبَةُ لِلْجَزَاءِ أَنْ لَا يَكُونَ الْمَدْلُولُ عَالِمًا بِمَكَانِ الصَّيْدِ اوموجب دجزاء هغه دلالت دې چې چا ته ئې دلالت كړې وی هغه ته پخپله د ښكار ځائې معلوم نه وی وَأَنْ يُصَدِّقَهُ فِي الدَّلَالَةِ حَتَّى لَوْ كَذَّبَهُ وَصَدَّقَ غَيْرَهُ لَا ضَمَانَ عَلَى الْمُكَذَّبِ اودا چې هغه دلالت كوونكې رېښتونې اوګڼړی تردې كه مدلول دلالت كوونكې دروغژن كړلو او دبل سړی تصديق ئې اوكړو نو په دغه دروغژن شوی ضمان نشته وَلَوْ كَانَ الدَّالُّ حَلَالًا فِي الْحَرَمِ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهِ شَيْءٌ لِمَا قُلْنَا اوكه دلالت كوونكې حلال وو په حرم كې نو په ده به هيڅ نه وی لكه چې موږ وئيلی دی

تشريح - شروط الدلالة الموجبة۞صاحب دهدايه رحمه الله فرمائی چه هغه دلالت په كوم چې جزاء واجبيږی ①شرط په كې دا دې چه مدلول ته د ښكر ځائې معلوم نه وی اوكه هغه ته د ښكار ځائې معلوم وی نوپه ده دال باندې جزاء نه واجبيږی. ② دوهم شرط دا دې چه مدلول دال لره رښتينې ګڼدلې وی اوكه مدلول دال لره دروغژن كړلو. اود بل كس په خبره ئې باور اوكړلو اوښكار ئې اوكړلو نوچه څوك ئې دروغژن ګڼډلې دې په هغه جزاء نشته البته هغه غير كه محرم وی نوپه هغه باندې جزء واجب ده اوكه دال په حرم كې حلال وی نوپه ده باندې جزاء نه واجبيږی دليل وړاندې تير شوې دې چه دده د اړخه د څه شی التزام نشته (لكه محرم چې په حالت د احرام كې په ځان باندې د ښكار نه كاوه التزام كړې وی)

د عامداوناسی په قتل اودلالت كې برابرتيا

وَسَوَاءٌ فِي ذَلِكَ الْعَامِدُ وَالنَّاسِي اوبرابردی په ضمان ددې كښې قصداً كوونكې اوپه هيره كوونكې

حل اللغة ①سواء برابر ②عامد: په قصدسره كونكې ③ناسی، هيرونكې

تشريح - استواء العامد والنسيان في جزاء الصيد۞صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی چه د ښكرپه قتل كې دغه ډول ددې په دلالت كې په قصد سره قتل كونكې اوپه هيره سره قتل كونكې اودلالت كونكې او دلالت كونكې

دواړه برابر دي يعنې لکه څنګه چې په قصد سره قتل کاوه او دلالت کول په صورت کې جزاء و جبيري دغه
ډول به هيره سره هم جزاء واجبيږي.چه دده هيروي.چه زه خو محرم يم.

لِأَنَّ الضَّمَانَ بِمِثْلِهِ وَجُوبُهُ الْإِتْلَافُ فَأَشْبَهَ غَرَامَاتِ الْأَمْوَالِ څکه چې دا داسې ضمان دي چې وجوب ئې دا عتمد د په تلف کاوه شندي دي نو د مالي نقصانونو سره مشابه شو.

تشريح - دليله ⓒ څکه چې جزاء داسې ضمان دي.چه دا په اتلاف يعنې هلاکت پورې متعلق کيږي.نو که د اتلاف په قصد راغلې وي او که په هيره په دواړو صورتونوکې به ضمان واجب وي دا د مالي تاوان سره مشابه شو لکه څنګه چې که د چا مال به قصد سره يا په هيره سره هلاک کړي.نو په دواړو صورتونوکې به د هلاکونکي ضمان و جبيري دغه ډول د ښکار په صورت کې هم،

وَالْمُبْتَدِئُ وَالْعَائِدُ سَوَاءٌ لِأَنَّ الْمُوجِبَ لَا يَخْتَلِفُ او اول ځل کوونکې او په دوهم ځل کوونکې پکې برابر دي څکه چې موجب نه مختلف کيږي

تشريح - استواء البادی والعائد في الجزاء⦿ دويمه مسئله دا کوي که په ښکار ندي اول چور کونکې ودويمه پړي حمله کونکي دواړه په جزاء کي برابر دي.يعني که يو ښکار وي اوله چور پرې زيد اوکړي ودويمه چور پرې بکر اوکړي.نو زيد او بکر دواړه په جزاء کي برابردي.په هريو باندي به جزاء د ښکار وي.

د شيخينو رحمهما الله په يزپه جزاء کې د قيمت وجوب

وَالْجَزَاءُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ أَنْ يُقَوَّمَ الصَّيْدُ فِي الْمَكَانِ الَّذِي قُتِلَ فِيهِ وجزاء د شيخينو رحمهما الله په نزد داده چې قيمت دي اولګولي شي دښکار په هغه ځائې کښې کوم ځائې کي چې ئې ښکار کړي دي **أَوْ فِي أَقْرَبِ الْمَوَاضِعِ مِنْهُ إِذَا كَانَ فِي بَرِّيَّةٍ فَيُقَوِّمُهُ ذَوَا عَدْلٍ** يا ورته په نزدې ځائې کښې که په ځنګل کې وي بر نفس دي مقرر کړي ددې دوې [دوه] انصاف کوونکي سړي

حل اللغة: ① ان يقوم، قوم تقويماً قيمت لګول ② مواضع د موضع جمع: ځايونه

تشريح - د امام بوحنيفه او امام ابويوسف رحمهما الله په نيز که محرم په کوم ځائې کي ښکار قتل کړي وي.نو په هغه ځائې کي به د دغه دوې [دوه] عدلان (چه په قيمت لګولو پوهيږي) د هغې ښکار قيمت مقرر کړي او که هغه ځائې کي دغه ښکارنه وي چه ورته نزدې کوم ځائې وي.چه په هغه ځائې کي ئې څه قيمت وي هغه به ولګوي

ثُمَّ هُوَ مُخَيَّرٌ فِي الْفِدَاءِ نو دده اختيار دي په قيمت کي **إِنْ شَاءَ ابْتَاعَ بِهَا هَدْيًا وَذَبَحَهُ إِنْ بَلَغَتْ هَدْيًا** که عوږي قرباني دې پرې واخلي او ذبح دې کړي که رسيږي قيمت ئې قربانئی ته **وَإِنْ شَاءَ اشْتَرَى بِهَا طَعَامًا** او که غواړي نو دې خلې به دې عله **وَتَصَدَّقَ عَلَى كُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ شَعِيرٍ** وصدقه دې کړي هر مسکين ته نيم صاع د غنمو او يا يو صاع د قجور او يا د وربشو **وَإِنْ شَاءَ صَامَ عَلَى مَا نَذْكُرُ**[1] او که غواړي روژه دې اونيسي لکه چې بيان به ئې کړو

حل اللغة: ① فداء فديه ورکول ② اشترى، اشتراء: اخستل ⑤ بر: غنم ⑥ تمر کهجوري ⑦ شعير اوربشي]

تشريح - بيا که دغه قيمت د قربانئ خاروي ته رسيدلو.نو په هغې دې قرباني اوکړي او غوبنه دې د حرم په

[1] القول الراجح هو هذا قول الشيخين رحمهما الله كذا في ردالمحتار(۲۳۲/۲) والخانية (۱۳۸/۱) والهندية (۲۴۷/۱) والفقه الإسلامي (۲۶۶/۳) نقلاً عن القول الراجح (۲۳۱/۱).

مسکينانو باندې ويش کړي.او که قيمت ئې د خاروي برابر نه وو نو په هغې دې غنم واخلي او د صدقة الفطر په شان دې هريو مسکين ته صدقه ورکړي يعنې که غنم واخلي نو هر مسکين ته دې نيمه نيمه صاع ورکړي او که کجهورې يا جوار پرې واخلي نو هر مسکين ته دې يو يو صاع ورکړي او که خوښه ئې وي نو د هر مسکين د خوراك په ځائې دې روژه اونيسي.تفصيل به په راروانو پاڼو کې ذکر کړو انشاء الله تعالى

د ښکار په جزاء کې د امام محمد او امام شافعي رحمهما الله مسلك

وَقَالَ مُحَمَّدٌ وَالشَّافِعِيُّ: يَجِبُ فِي الصَّيْدِ النَّظِيرُ فِيمَا لَهُ نَظِيرٌ امام محمد او امام شافعي رحمهما الله وائي چې په ښکار کښې نظير واجبيږي د کوم چې نظير موجود وي **فَفِي الظَّبْيِ شَاةٌ، وَفِي الضَّبُعِ شَاةٌ، وَفِي الْأَرْنَبِ عَنَاقٌ** نو په هوسۍ کښې وزه او په کوږ کې وزه او په سوه کې د وزه بچې دي. **وَفِي الْيَرْبُوعِ جَفْرَةٌ، وَفِي النَّعَامَةِ بَدَنَةٌ، وَفِي حِمَارِ الْوَحْشِ بَقَرَةٌ** او په ځنګلي منږك کې د وزه د ځلورو مياشتو بچې دي په شترمرغ کې اوښ او په صحرائي خرکي غوږ ده

حل اللغة: ① الضبع منګوړ (کتمل) ② ارنب: سوې ③ عنق د چيلئ بچې د کال پوره کيدو نه وړاندې ④ جفرة د چيلئ بچې

تشريح - په دې عبارت کې د ښکار په جزا کې د امام محمد او امام شافعي رحمهما الله مسلك بيانوي.دوې فرمائي چه د ښکر په جزاء کې چې د کوم ځناور ښکارشوې وي.که دهغې صورت يا نظير موجود وي.هغه به واجبيږي مثلاً د اوسۍ په جزا کي به وزه واجبيږي.او کوګ خوښه خوړونکې دګ ټرو سترګو ځناور) په جزاء کې وزه او د سوئې (خرګوش) په جزاء کې د وزه (مـده) بچې اود ځنګلي مګې پهجز ،کې د وزه ځلورمب شتيز بچي واجبيږي اودشترمرغ، اوښ اود ځنګلي خرپه جزاءکې غوږ واجبيږي

لِقَوْلِهِ تَعَالَى {فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ} دالله تعالى ددې قول په وجه نو بدله ده په مثل دهغې چې ئې قتل کړي دي دخاروو نه **وَمِثْلُهُ مِنَ النَّعَمِ مَا يُشْبِهُ الْمَقْتُولَ صُورَةً** او په څارو کې ئې مثل هغه حيوان (څاروې) دي کوم چې د قتل شوي سره يوشان وي په صورت کې **لِأَنَّ الْقِيمَةَ لَا تَكُونُ نَعَمًا** څکه چې قيمت نه «نعم» شي ويلې

تشريح - دلائل محمد ⦿ رحمه الله د دوی دليل دالله تعالى ارشاد {فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ} دي.څکه چې په دې آيت کي د ښکار په جزاء کي هغه څيزواجب کړې دې کوم چې په ځناورو کي د ښکار په شکل وي او قيمت خود ځناورو پشان نشي کيدې نوځکه قيمت نشي واجب کيدې.

وَالصَّحَابَةُ أَوْجَبُوا النَّظِيرَ مِنْ حَيْثُ الْخِلْقَةُ[1] **وَالْمَنْظَرُ فِي النَّعَامَةِ وَالظَّبْيِ وَحِمَارِ الْوَحْشِ وَالْأَرْنَبِ عَلَى مَا بَيَّنَّا** وصحابه کرامو رضي الله عنهم واجب کړي دې نظير په خلګ ت او صورت کي د شترمرغ او هوسۍ او د صحرائي خر په سکار کي وزه واجب ده

حل اللغة: ① الظبي: هوسئ ② نعامة: شترمرغ ⑦ خلقة: زيږيدل ⑧ حمامة: کونتره]

تشريح - او صحابه کرامو رضي الله عنهم مثلاً عمر، على ابن مسعود او ابن عباس رضي الله عنهم وغيره په شترمرغ، اوسئ سوې په جزاء کې هم هغه شان ځناور واجب کړي وو.کوم چې په خلګ ت او صورت کې د هغې پشان وو

وَقَالَ {الضَّبُعُ صَيْدٌ وَفِيهِ شَاةٌ}[2] اود کوم چې نظير نه وي نو د امام محمد په نزد په کې قيمت واجب دي لکه چنچڼه او کونتره او د دوی پشان

[1] اخرج مالك في موطاه (في الحج رقم ۲۳۰) ...أن عمر رضي الله عنه قضى في الضبع بكبش وفي الغزال بعنز وفي الأرنب بعناق وفي اليربوع بجفرة كذا في نصب الراية (۱۶۱/۳)_

[2] من حديث جابر بن عبدالله رضي الله عنهما أخرجه أبوداود في الأطعمة باب ۳۱ رقم ۲۶۵۹ رقم ۲۶۵۹ وابن ماجه في المناسك باب ۹۰ رقم ۳۰۸۵ والصيد باب ۱۵ رقم ۳۲۳۶ وأحمد في المسند (۲۹۷/۳)_

تشریح - دغه نبي ﷺ فرمائیلي دي چه کوم ښکار دي اوددې په جزاء کي به ددې ښان خښور واجبيږي او کوم که چرته د ښکار په جزاء کي د قیمت ور کاوه جواز وو لکه څنګه چې د شیخینو رحمهما الله مذهب دی نو صحابه کرامو رضي الله عنهم اوسې ﷺ به د ښکار په جزاء کي د هغې ښان خناورو قربانی نه واجبوله ددې دواړو مستدلاتو معلومه شوه چه د ښکار په جزاء کي قیمت نه واجبيږي بلکه د هغې ښان په صورت او خلګت کي خښور واجبيږي

وَمَا لَيْسَ لَهُ نَظِيرٌ عِنْدَ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ تَجِبُ فِيهِ الْقِيمَةُ مِثْلَ الْعُصْفُورِ وَالْحَمَامِ چې قیمت واجب شو نو د امام محمد رحمه الله قول د شیخینو رحمهما الله ښان شو وَأَشْبَاهِهِمَا وَإِذَا وَجَبَتِ الْقِيمَةُ كَانَ قَوْلُهُ كَقَوْلِهِمَا او کله امام شافعي رحمه الله په کونتره کي وزه واجبوي

تشریح - اتفاق الاحناف في جزاء ما لا مثله له ﴿ لیته دا ده که دیو ښکار ښان خښور موجود نه وي نو د امام محمد رحمه الله په نیزیه هغي کي قیمت واجبيږي لکه چنچړه او کونتره، چه ددې ښان ښکار په خناورو کي مثل شته نو به دې سې خناورو کي به قیمت واجب وي. نو په دې صورت کي د امام محمد رحمه الله قول د شیخینو رحمهما الله د قول ښان شو

وَالشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ يُوجِبُ فِي الْحَمَامَةِ شَاةً وَيُثْبِتُ الْمُشَابَهَةَ بَيْنَهُمَا مِنْ حَيْثُ إِنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا يَعُبُّ وَيَهْدِرُ او په دوی کښې مشابهت داسې ثابتوي چې په دوی کي هر یو په خوله کي اچول کوي او په ګوټ سره اوبه څکي او آوز کوي

تشریح - وامام شافعي رحمه الله په کونتره کي وزه واجبوي او په دې دواړو کي مشابهت داثابتوي چه د دواړو خښورو حلاف په ګوټ ګوټ اوبه څکي او دواړه یوشان آواز راوباسي

د شیخینو له طرفه جواب

وَلِأَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ أَنَّ الْمِثْلَ الْمُطْلَقَ هُوَ الْمِثْلُ صُورَةً وَمَعْنًى د شیخینو دلیل دادې چي مطلق مثل هغه دې کوم چې صورتا او معنی په هرلحاظ سره مثل وي، وَلَا يُمْكِنُ الْحَمْلُ عَلَيْهِ فَحُمِلَ عَلَى الْمِثْلِ مَعْنًى او په دې محمول کول ممکن نه دي نو په مثل معنوی محمول شو

تشریح - المراد مثل المعنوي عندالشیخین ﴿ د شیخینو رحمهما الله دا ړخه ځواب دا دې چه په آیت ﴿فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ﴾ مثل مطلق دې او مثل هغه وي چه په هغه د صورت او معنی دواړو په اعتبار سره مماثل وي. خو دلته د معنی اختتال ممکن نه ده یعنی په آیت کي حقیقي مثل مراد نه دې ځکه چې هغه ځنګلي خښور چې د هغې مثل نه وي لکه چنچړه او کونتره. نو د سې ډول د آیت د عموم نه خارجیږي حالانکه د آیت حکم ټولو ته دی نو په دې آیت کي به «مثل» په مثل معنوی باندې حمل کولې شي او مثل معنوي قیمت دې

لِكَوْنِهِ مَعْهُودًا فِي الشَّرْعِ كَمَا فِي حُقُوقِ الْعِبَادِ ځکه چې دا په شرع کي معهود دې لکه په حقوق العبد کي چې دی

تشریح - وجوه المراد المثل المعنوي ﴿ ① اوله وجه دا ده چه مثل معنی په شریعت کي معروف او مشهور دې. مثلاً که یو کس د بل کس کالي هلاکه کړه. نو په ده باندې د هغې جامې مثل معنوي یعنی قیمت لازم دې

أَوْ لِكَوْنِهِ مُرَادًا بِالْإِجْمَاعِ یا ځکه چې دا بالاجماع مراد دی.

تشریح - دویمه وجه دا ده چه په هغه خښورو کي چې د هغې صوري مثل نه وي لکه چنچړه او کونتره، نو په هغې کي به اجماع سره مثل معنوي مراد دې لکه وړاندې چې په دې اړه کي د امام محمد رحمه الله موقف بیان شو چه هغوی هم په هغه خناورو کي چې نظیرنې نه وي د مثل معنوي یعنی قیمت قائل دې اوس به هغه

خښورو کي چې د هغې مثل صوري موجود وي. د هغې ښان خناور په جزاء کي لازم کړې شي نو ددې نه عموم مشترك یا په نورو الفاظو کي د حقیقت او مجاز په مینځ کي جمع راځي نو ځکه به په آیت کي د مثل نه صرف مثل معنوي یعنی قیمت مراد واخستې شي

أَوْ لِمَا فِيهِ مِنَ التَّعْمِيمِ وَفِي ضِدِّهِ التَّخْصِيصُ یا ځکه چې په دې کي تعمیم اوددې په ضد کي تخصیص دې

حل اللغة ۞ حل اللغة ① تعمیم: عموما

تشریح - دریمه وجه دا ده چه په مثل معنوي مراد کړې شي نو په دې کي تعمیم دې ځکه چې په دغه وخت کي آیت هغه ته هم شاملیږي. چه نظیرنې وي او هغې ته هم چې نظیر نې نه وي او که مثل صوري مراد واخستې شي نو صرف هغه خناورو ته شاملیږي. چه د هغې صوري نظیر وي. او چه د کوم صوري مثال نه وي. هغه تري خارجیږي حالانکه په تعمیم باندې عمل کول غوره دی ځکه چې په دې صورت کي د آیت فائده عامه ده

وَالْمُرَادُ بِالنَّصِّ وَاللَّهُ أَعْلَمُ فَجَزَاءُ قِيمَةِ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ الْوَحْشِيِّ او مراد په نص سره والله اعلم دادې چه جزء ده قیمت د هغې کوم چې نې قتل کړې دې د وحشي خناورو نه وَاسْمُ النَّعَمِ يَنْطَلِقُ عَلَى الْوَحْشِيِّ وَالْأَهْلِيِّ، كَذَا قَالَهُ أَبُو عُبَيْدَةَ وَالْأَصْمَعِيُّ رَحِمَهُمَا اللَّهُ او لفظ د ((نعم)) وحشي او اهلي دواړو ته ویلې شي دغه ډول ویلي دي ابو عبیده او اصمعي

تشریح - الجواب من دلیل محمد رحمه الله ﴿ په «والمراد بالنص» سره د امام محمد رحمه الله د دلیل ځواب دې. حاصل د ځواب دا دې چه لفظ د «نعم» لکه څنګه په کورني خناورو باندې صادقیږي دغه ډول په ځنګلي خښورو باندې هم صدقیږي لکه څنګه چې د لغت امامان. ابوعبیده او اصمعي رحمهما الله فرمائیلي دي او په آیت کي د «مثل» نه مراد قیمت دې. او د «نعم» نه مراد ځنګلي خناور مراد دي. اوس ژباړه دا شوه. چه د ښکار جزاء د هغه ځنګلي خناور قیمت دې کوم چې قتل شوې وي.

وَالْمُرَادُ بِمَا رُوِيَ التَّقْدِيرُ بِهِ دُونَ إِيجَابِ الْمُعَيَّنِ او د روایت نه مراد ددې سره اندازه ده نه چې متعین واجب کول دي.

تشریح - المراد من الحدیث وقول الصحابة ﴿ او د نبي ﷺ د قول چې «الضبع صید وفیه شاة» مطلب دا دې چه د کوږ د قیمت اندازه به د وزه د قیمت نه لګولې شي. دا مطلب نه دې چه نبي ﷺ د کوږ په بدله کي وزه واجب کړې ده هم دا ځواب د صحابه کرامو رضي الله عنهم د فیصلې هم دې. مثلاً صحابه کرامو رضي الله عنهم په شترمرغ کي د هغې خاص نظیرنه دې واجب کړې بلکه دا نې ویلي دي چه د هغې نظیر ته به کتلې شي او د شترمرغ د قیمت به اندازه کولې شي.

د ښکار په جزاء کي د دریو څیزونو اختیار

ثُمَّ الْخِيَارُ إِلَى الْقَاتِلِ فِي أَنْ يَجْعَلَهُ هَدْيًا أَوْ طَعَامًا أَوْ صَوْمًا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ [1] بیا اختیار قاتل ته دې په دې کي چې قیمت ورکوي یا طعام ورکوي په نزد د ابوحنیفه رحمه الله او ابویوسف رحمه الله

حل اللغة ① ان یجعله، جعل جعلاً (ف)، کول، بهیول

تشریح - الاختیار في ثلاثة اشیاء لصائد ﴿ علامه مرغیناني رحمه الله فرمائي چه په کوم کس باندې د ښکار د امله جزاء واجب شي نو د شیخینو رحمهما الله په نیزده ته په یو د دریو څیزونو کي اختیار دې ① یا خو چه دوې [دوه] عادلان

[1] القول الراجح هو هذا قول الشيخين رحمهما الله كذا في ردالمحتار (۲۳۳\۲) والخانية (۱۳۸\۱) والهدية (۲۳۷\۱) نقلاً عن القول الراجح (۲۳۲\۱).

دهغه ښکار څه قیمت اوټاکی که هغه د هدی قیمت ته رسی نو به هغې دې د قربانۍ لپاره حیوان اخستې
وحلې او ترسې دې کړې اود حرم په مسکینانو ته دې وس کړی ② یادې پرې غله واخلی اود هر مسکین ته
دې د صدقه فطر په اندازه غله ورکړی ③ یادې د یوې صدقة الفطر په بدله کې یوه روژه اونیسی مثلاً که
د سوو صدقو سره برابر وی نو سل روژې دې اونیسی

وقال محمد والشافعي رحمهما الله: الخيار الى الحكمين في ذلك او ونیلی دی امام محمد او شافعی رحمهما الله چې
حق به حکمینو ته دی فان حكما بالهدي يجب النظير على ما ذكرنا نو که دوی د هدی حکم اوکړو نو نظیر به
واجب وی د ذکر شوی دلیل په وجه «وان حكما بالطعام او بالصيام فعلى ما قال ابوحنيفة وابو يوسف او که د طعام
یا د روژې حکم ئې اوکړو نو به هغه طریقه به وی کوم چې شیخینو رحمهما الله ونیلی دی

حل اللغه: ① خیار حسیار

تشریح: - مذهب محمد والشافعي رحمهما الله ⊛ او امام محمد او امام شافعی رحمه الله فرمائی چه دا اختیار ښکار کوونکی
قاتل ته دې نه حاصل بلکه دوو عادلانو ته حاصل دې که هغوی د ښکار په بدله کې په دې باندې دهغې په
شان په صورت کې یو خور مقرر کړل نو دهغې قربانی به کوی مثلاً د شترمرغ په بدله کې به ورته د اوښ
قربانی کوه حکم کوی اود وسی په بدله کې به ورته د وزه د ذبح کوه حکم کوی اوکه هغوی د طعام یا د
روژو فیصله اوکړله نو بیا چې شیخینو رحمهما الله څنګه فرمائی هغه شان دې اوکړی یعنی غله دې
وخلی او هر مسکین ته دې د صدقه الفطر په برابر خیرات ورکړی اوکه روژې نیسی نو د هر صدقة الفطریه
بدله کې به یوه روژه نیسی

ملحوظه ⊛ دا خبره ... به ذهن کې وی چه په ذکرشوې مسئله کې چې عادلان قیمت لګوی نود شیخینو رحمهما الله
په نیز به د ښکارشوی خناور قیمت لګوی اود امام محمد او امام شافعی رحمه الله په نیز به د ښکر قیمت نه
لګوی بلکه کوم څرچه د ښکرشوی ځیزمثل وی دهغې قیمت به لګوی

فما ان التخيير شرع رفقا بمن عليه فيكون الخيار اليه د شیخینو رحمهما الله دلیل دا دې چې اختیار ورکول د هغه په حق
کښې د نرمۍ لپاره مشروع شوې دې په چا چې ضمان دې نو اختیار به ده ته وی كما في كفارة اليمين لکه
په کفاره د یمین کې

تشریح - دلیل الشیخین رحمهما الله ⊛ بهرحال هدی، خوراك ورکاوه او روژو نیولوکې د شیخینو رحمهما الله په نیز اختیار ور
کاوه هغه چا باندې د آسانتیا کاوه لپاره دې په چا چې د ښکار جزاء واجب شوې وی. اوجزاء د ښکار په قاتل
واجب شوې ده نوځکه به اختیار هم د ده ته ملاویږی لکه څنګه چې په کفاره د قسم کې قسم خوړونکی باندې
د ... لپاره هغه ته د دریو حیزو اختیار ورکړې شوې دې چه یا دې مسکینانو ته خوراك ورکړی یا دې
ورته جامې واغوندی اویا دې غلام آزاد کړی نودغه شان به دلته هم قاتل ته اختیار ورکولې شی

ولمحمد والشافعي قوله تعالى {يحكم به ذوا عدل منكم هديا} الاية () د محمد او شافعی رحمهما الله دلیل قول د الله ﷻ
دې چې «یحکم به ذوا عدل منکم». ذكر الهدي منصوبا لانه تفسير لقوله تعالى {يحكم به} هدی لره ئې منصوب ذکر
کړه ځکه چې دا د «یحکم به» تفسیر دې ومفعول لحكم الحكم، یا دا حُکم د حکم مفعول دې. «ثم ذكر الطعام
والصيام بكلمة او فيكون الخيار اليهما بیا ئې طعام او صیام په کلمه د «او» سره ذکر کړل نو اختیار حکمینو لره
شو

تشریح - دلیل محمد رحمه الله ⊛ او د امام محمد او امام شافعی رحمه الله دلیل د الله تعالی ارشاد يحكم به ذوا
عدل منكم هديا ! ... یعنی د ښکار جزاء دهغه ځنګلی خناور قیمت دې. کوم چې قتل شوې وی فیصله به

کوی دوی (دوه) عادلان سړی په تاسو کې په دې سې حال کې چې هدی رسیدونکې وی کعبې ته .... کفاره
وی د مسکینانو خوراك یا ددې برابر روژې دا ددې لپاره چې دځپلوکړو سزا بیا مومی

وجه الاستدلال ⊛ وجه د استدلال داده. چه لفظ د «هديا» ځکه منصوب دې چه دا د «یحکم به» کې د
ضمیر مجرور تفسیر دې. یا د «یحکم» فعل مفعول دې. په اولنی صورت کې به ژباړه دا وی. چه دوې (دوه)
عادلان سړی دې ددې یعنی د هدی فیصله اوکړی او په دوهم صورت کې ژباړه ده چه دوی (دوه) عادلان
سړی دې د هدی حکم اوکړی په دې دواړو صورتونوکې د هدی مقرر کوه اختیار دوې (دوه) عادلانو سړو سره
ملاؤ شوې دې اولفظ د «كفارة» او د «عدل ذلك صياما» په کلمه د «او» سره په «هديا» باندې
معطوف دی. اوقاعده دا ده. چه کوم حکم د معطوف علیه وی. هغه حکم به د معطوف هم وی. نو هر کله چې
هدی اختیار دوو عادلانو ته دې. نودغه شان به د کفاره او روژې اختیار هم دوو عادلانو ته وی.

قلنا: الكفارة عطفت على الجزاء لا على الهدي بدليل انه مرفوع مونږ وایو چې د کفارے عطف په جزاء شوې دې نه چې
په هدی باندې په دې دلیل چې مرفوع دې وكذا قوله تعالى {او عدل ذلك صياما} مرفوع او دغه شان دې قول د الله
ﷻ «اوعدل ذالك صياما» مرفوع دې فلم يكن فيها دلالة اختيار الحكمين نو په اختیار د یام او طعام د ختیر
دلالت نشته. وانما يرجع اليهما في تقويم المتلف دوی ته خو به د تلف شده په قیمت لګولو کې رجوع کولای شی ()،
ثم الاختيار بعد ذلك الى من عليه دې نه روستہ به اختیار هغه ته وی چې چاچه واجب ده

تشریح: - زموږ دا رخه ځواب دا دې چه ددې دلیل بنسټ (بنیاد) په دې باندې دې. چه «اوكفارة» او «اوعدل
ذالك» ددې عطف په «هديا» باندې دې حالانکه دا غلطه ده ځکه چې «هديا» منصوب او «اوكفارة او
عدل ذالك» مرفوع دې. اود اعراب د اختلاف په صورت کې عطف نه صحیح کیږی. البته «كفارة او عدل
ذلك» به په لفظ د «جزاء» باندې معطوف دی ځکه چې په دې صورت کې به اعراب کې اتحاد دې نو به
طعام او صیام کې به دوو عادلانو ته اختیار نه وی. اوچه په دې دواړو کې دوو عدلانو ته اختیار نه وی. نو به
هدی کې به هم هغوی ته اختیار نه وی. ځکه چې د «قول بالفصل» څوك قائل نه دی. یعنی دا د چا مذهب
نه دې چه د هدی د فیصلې اختیار به دوو عادلانو ته وی. اود طعام او صیام اختیار به د ښکار قاتل ته وی البته
د هلاك شوی خناور په قیمت لګولو کې به دوو عادلانو ته رجوع کولې شی. او د دې نه روسته به اختیار هم
هغه چا ته حاصل وی. چه په چا باندې جزاء د ښکر واجب شوې وی

دقیمت اعتبار به محل د ښکاروی

ويقومان في المكان الذي اصابه وقیمت به ولګوی په هغه ځای کې کوم ځای چې ئې ښکار کړې دې
لاختلاف القيم باختلاف الاماكن د ځایونو په اختلاف سره د قیمتونو مختلف کیدو په وجه فان كان
الموضع برا لا يباع فيه الصيد نو که دغه ځنګل وو چې ښکار نه شو خرڅیدلې يعتبر اقرب المواضع اليه نو د نزدې مکان
اعتبار به کولې شی. کوم ځائې چې ښکار خرڅولې اخستلې شی. مما يباع فيه ويشترى قالوا: والواحد يكفي
والمثنى اولى عالمانو ونیلی دی چې یو عادل کافی دې او دوې (دوه) غوره دی لانه احوط وابعد عن الغلط كما
في حقوق العباد ځکه چې دا احتیاط او د غلطۍ نه لرې خبره ده. لکه چې په حقوق العباد کې دی وقيل يعتبر
المثنى ههنا بالنص او ونیلی شوی دی چې معتبر دی دوې (دوه) دلته په وجه د نص سره.

حل اللغه: ① يقومان، قوم تقويما. قیمت لګول ② قيم قیمتونه ③ اماكن ځایونه ④ برا قبضه ⑤ لیباع، باع بیعا رض،
خرڅول اخستل]

تشریح: - تشریح واضح ده.

دهدي د ذبح مقام

وَالْهَدْيُ لَا يُذْبَحُ إِلَّا بِمَكَّةَ لِقَوْلِهِ تَعَالَى {هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ} اوهدى به نشي ذبح كولې مګر په مكه معظمه كې خكه چې ارشاد دالله ﷻ دې هدى رسيدونكې كعبې ته وَيَجُوزُ الْإِطْعَامُ فِي غَيْرِهَا اوجائزدې طعام وركول په غير د مكې

تشريح - المذهبان في اطعام الطعام في مصرف الاطعام ﴿ صاحب دقدوري رحمه الله فرمائي ① كه دښكار په جزاء وركولو كې ئې هدى غوره كړه نوهدى د قرباني به صرف په حرم كې كوى په بل ځائي كښې جائزنه ده خكه چې د الله تعالى ارشاد دې [جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ] په دې آيت كې د كعبې نه مراد عين خانه كعبه نه ده بلكه حرم دې وراك وركول جائز دى به غيرد مكې نه بل ځائي كې

خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ هُوَ يَعْتَبِرُهُ بِالْهَدْيِ په خلاف دامام شافعي رحمه الله خه چې هغه په هدى قياس كوى وَالْجَامِعُ التَّوْسِعَةُ عَلَى سُكَّانِ الْحَرَمِ اوامرجامع فراخي وركول دى اوسيدونكو د حرم ته.

حل اللغة ① يعتبره، اعتبر اعتباراً: اعتباركول ② توسعة فراخي، كولې ووالى

تشريح:- اوامام شافعي رحمه الله فرمائي چه د خوراك كول به هم د محرم مسكينانو پورې خاص وى بل چا باندې د هغې خوراك نشي كولې هغوى قياس په هدى باندې كوى.چه لكه څنګه دهغې غوښه د حرم د فقيرانو نه سوې بل چا باندې نشي صدقه كولې دغه ډول به خوراك هم نشي كولې.اوعلت مشتركه په دواړو كې د حرم مسكينانو ته فائده وركول دى.

وَنَحْنُ نَقُولُ: الْهَدْيُ قُرْبَةٌ غَيْرُ مَعْقُولَةٍ فَيَخْتَصُّ بِمَكَانٍ أَوْ زَمَانٍ اومونږ وايو چې هدى غير معقول قربت ده نومختص به وى په مكان اوزمان پورې أَمَّا الصَّدَقَةُ قُرْبَةٌ مَعْقُولَةٌ هرچه صدقه ده نو دا قربت معلومه دې فِي كُلِّ زَمَانٍ وَمَكَانٍ په هريو وخت او ځائي كې

تشريح - الجواب من قياس الشافعي رحمه الله ﴿ زمونږ جواب دا دې چه د هدى قرباني عبادت غيرمعقوله ده نود ديوې زماني اومكان پورې به خص وى.اوصدقه په هره زمانه وهرځائي كې صدقه ده.اوپه هرځائي كې د صدقې عبادت معقول دې نويومعقول شى په غيرمعقول باندې قياس كول ټيك نه دى.

د روژي لپاره د مكان اوزمان عدم تخصيص

وَالصَّوْمُ يَجُوزُ فِي غَيْرِ مَكَّةَ لِأَنَّهُ قُرْبَةٌ فِي كُلِّ مَكَانٍ پاتې شوه صدقه نودغه معقول قربت دې په هره زمانه اوپه هرځائي كې او روژه هم دمكې نه سوې په نورو ځايونوكې جائزده خكه چې دا قربت دې په هرمكان كښې.

حل اللغة ① قربة نيزديكت، عبادت]

تشريح:- مسئله واضحه ده.

په غيرحرم كې قرباني د اطعام نه حسابيږي

فَإِنْ ذَبَحَ الْهَدْيَ بِالْكُوفَةِ أَجْزَأَهُ عَنِ الطَّعَامِ نوكه په كوفه كې ئې ذبح اوكړه نود طعام څخه به كافى شى. مَعْنَاهُ إِذَا تَصَدَّقَ بِاللَّحْمِ وَفِيهِ وَفَاءٌ بِقِيمَةِ الطَّعَامِ ددې معنى داده چې كله ئې غوښه صدقه كړې وى اوپه دې كښې قيمت دطعام پوره پربوتلې وى لِأَنَّ الْإِرَاقَةَ لَا تَنُوبُ عَنْهُ خكه چې وينه تويول د طعام قائم مقام نه ګرځي.

حل اللغة ① وفاء پوره كول ② اراقة. بهيول ③ لاتنوب،ناب نوباً (ن). قائم مقام كيدل]

تشريح - حكم ذبح الهدى بغيرالحرم ﴿ اوښكاركونكى د حرم په ځائي په بل ځائي كې د هدى د خاروى قرباني اوكړله نود هغې غوښه به په فقيرانو باندې ويش كړي خودا غوښه به د ښكار د جزاء قرباني نه حسابيږي بلكه دا به په دې حيثيت د ده دښكار د جزاء لپاره كافى كيږي چه د قيمت په اعتبارسره د هغې

حساب اوشي يعنى داسې به كيدلې شى چه ده د هدى د قربانۍ په ځائي د هغې برابر قيمت باندې غوښه صدقه كړه خكه چې د هدى د قربانۍ لپاره حرم خاص دې په بل ځائي د ښكار د جزاء قرباني نه كيږي نو اوس چې دا د قيمت په اعتبارسره صدقه ده.نوهرمسكين ته به دومره غوښه وركړي چه دهغې قيمت د نيم صاع غنمو يا د يوصاع جوارو سره برابر وى.

په هدى كې د كفايت كونكي خاروي پيژندګلو

وَإِذَا وَقَعَ الْاخْتِيَارُ عَلَى الْهَدْيِ يُهْدِي مَا يُجْزِيهِ فِي الْأُضْحِيَّةِ اوكله چې واقع شو خيسر په هدى كښې نوهغه به وركړي كومه چې اضحيه (قربانۍ) كې جائز ده لِأَنَّ مُطْلَقَ اسْمِ الْهَدْيِ مُنْصَرِفٌ إِلَيْهِ خكه چې مطلق اسم د هدى دې ارخ ته منصرف كيږي

حل اللغة ① وقع، وقوعاً (ف): واقع كيدل ② اضحية. قرباني

تشريح:- المذهبان في عمرحيوان الهدى ﴿ ① كه د ښكارقاتل د ښكار په جزاء كې هدى قرباني كول غوره كړل نوپه هدى كې به هغه حيوان (خاروې) قبلولې شى په كوم چې قرباني كيږي مثلاً په اوښ كې پنځه كلن په غوې اوميښه كې دوې (دوه) كلن اوپه ګډه اووزه كې يوكلن.خكه په آيت كې هدى مطلق ده اود مطلق هدى نه مراد هم دا خاروى دى.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ وَالشَّافِعِيُّ: يُجْزِي صِغَارُ النَّعَمِ فِيهَا اوامام محمد اوشافعي رحمهما الله فرمائي چې په دې كې واړه د خاروى هم جائز دى لِأَنَّ الصَّحَابَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَوْجَبُوا عَنَاقًا وَجَفْرَةً خكه چې صحابه كرامو عناق اوجفره لره واجب كړې دى.

حل اللغة ① صغار: وړوكې ② جفرة: د چيلئي بچې څلور مياشتيز

تشريح:- امام محمداوشافعي رحمهما الله فرمائي.چه دهدى په ذبح كې د وړوكتي عمرخاروې هم كافى كيږي.خكه چې صحابوٴ په هدى كې عناق (د وزه بچې) اود جفره (د ګډې د څلورمياشتو بچې) قرباني واجبه كړې وه.ددې نه معلومه شوه.چه د هدى په ذبح كې وړكوټي حيوان (خاروى) هم كافى كيږي

وَعِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ يَجُوزُ الصِّغَارُ عَلَى وَجْهِ الْإِطْعَامِ) يَعْنِي إِذَا تَصَدَّقَ اود شيخينو رحمهما الله په نزد واړه خاروى په طريقه د طعام جائز دى يعنى كله چې دغه صدقه كړي.

تشريح:- جوازدفع لحم صغارالحيوانات على وجه الاطعام ﴿ د شيخينو رحمهما الله په نيزباندې واړه بچي د ښكار په جزاء كې د خوراك وركاوه په طور جائزدي.يعنى چې دا ذبح كړي.اوغوښه ئې په مسكينانوويش كړي. چې هريومسكين ته د نيم صاع غنمو اود يوصاع جوارو د قيمت په برابرى غوښه وركړي.

د خوراك وركولو د قيمت اندازه

وَإِذَا وَقَعَ الْاخْتِيَارُ عَلَى الطَّعَامِ يُقَوَّمُ الْمُتْلَفُ بِالطَّعَامِ عِنْدَنَا كه اختيار و قع شو په طعام كې نوقيمت به اولګوى دتلف شوى طعام سره په نزد زمونږ لِأَنَّهُ هُوَ الْمَضْمُونُ فَتُعْتَبَرُ قِيمَتُهُ خكه چې تلف شوې مضمون دې نود هغه قيمت به معتبر وى

حل اللغة ① متلف: ضائع شوې شى

تشريح:- تقويم الصيد واعطاء القيمة على ماهوالمعهود ﴿ اوكله چې د ښكارقاتل د ښكار د جزاء په طور مسكينانوته خوراك وركول غوره كړي. نو دښكارشوى ځناور قيمت به اولګوى.خكه چې دهغه په وجه په ده

---

[1] القول الراجح هو هذا قول الشيخين رحمهما الله كذا في فتح القدير(١٤١٣) وتبيين الحقائق (٦٥١٢) نقلاً عن القول الراجح (٢٣٣١١)-

صفت و جبري

وَإِذْ شَرَى بِقِيمَةِ طَعَامٍ تَصَدَّقَ عَلَى كُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفَ صَاعٍ اوكه واني خستلو په قيمت سره طعام نوورډي كړي هرمسكين ته نيم صاع من بُرٍّ أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ شَعِيرٍ دغنمو نه يا پوره صاع د قجورو يا وربشي

حل اللغة: ① تصدق، تصدیقاً صدقه كول ② بر غنم ③ تمر كهجورې ④ شعير اوربشي.

تشريح - په دغه قسمت نه پس نه دغه طريقه تقسيم كړي په كومه طريقه چې صدقه فطرور كولې شي يعنې هرمسكين ته به نيم صاع غنم يا يو صاع قجورې، يا جوار وركړي. اوهيڅ مسكين ته به د يوې صدقة لفطر نه كم نه وركوي

وَلَا يَجُوزُ أَنْ يُطْعِمَ الْمِسْكِينَ أَقَلَّ مِنْ نِصْفِ صَاعٍ اوجائز نه دي يو مسكين ته د نيم صاع نه كم وركول لِأَنَّ الطَّعَامَ الْمَذْكُورَ يَنْصَرِفُ إِلَى مَا هُوَ الْمَعْهُودُ فِي الشَّرْعِ ځكه چې مذكوره طعام منصرف كيږي هغې ته كوم چې شريعت مقرر كړې دی

تشريح - دليله ◉ ځكه چې په آيت كښې لفظ د «اطعام» ذكر دې اوددې څخه به هم هغه مراد وي كوم چې په شريعت كې معهود وي يعنې د غنمو نيم صاع اود قجورو يوصاع لكه څنګه چې په صدقة الفطر اوبه كفاره د قسم كې وركولې شي.

د روژو نيولو طريقه

وَإِنْ اخْتَارَ الصِّيَامَ يُقَوَّمُ الْمَقْتُولُ طَعَامًا وكه روژه ني اختيار كړه نو دمقتول اندازه به په طعام سره اوكړي ثُمَّ يَصُومُ عَنْ كُلِّ نِصْفِ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ أَوْ صَاعٍ مِنْ تَمْرٍ أَوْ شَعِيرٍ يَوْمًا بيا به د نيم صاع غنمو يا يو صاع قجورو يا يوصاع وربشو په ځاې يوه روژه نيسي

حل اللغة: ① اختيار، اختياراً خوښول، اختيارول

تشريح - اختيار الصيام ◉ مسئله دا ده كه د ښكارقتل كونكي روژې نيول غوره كړلو. د دې يوصورت دا دې چه مثلاً د قتل شوي ښكارقيمت د يومن غنمو برابر وي اوكه دا صورت ممكن نه وي. نو اول دې دا اندازه وكړي چه دا ښكار د څومره ماليت وو مثلاً اندازې لګونكو دا اندازه اولګوله چه ددې قيمت سل روپۍ دي نو اوس به كتلې شي چه په سل روپو كې څومره غنم كيږي ياڅومره قجورې يا څومره جوار، نوبيا دې د هر نيم صاع غنمو يا د نيم صاع قجورو يا د نيم صاع جوارو په بدله كې يوه روژه اونيسي.

لِأَنَّ تَقْدِيرَ الصِّيَامِ بِالْمَقْتُولِ غَيْرُ مُمْكِنٍ إِذْ لَا قِيمَةَ لِلصِّيَامِ فَقَدَّرْنَاهُ بِالطَّعَامِ ځكه چې د مقتول په روژې سره اندازه ناممكنه ده. ځكه چې د روژې قيمت نشته. نوموږ ني اندازه په طعام سره اوكړه وَالتَّقْدِيرُ عَلَى هَذَا الْوَجْهِ مَعْهُودٌ او دغه ډول اندازه كول په شرع كې معهود دي فِي الشَّرْعِ كَمَا فِي بَابِ الْفِدْيَةِ لكه چې به باب دفديه كښې دي

حل اللغة: ① فقدرناه، قدر تقديراً: اندازه لګول، مقرر ول ② يطعم، اطعاماً خوراك وركول]

تشريح - چونكه د روژې څه قيمت مقرر نه وي نو ددې امله د قتل شوي ښكارپه روژوسره اندازه كول ممكن نه دي نوموږ د قتل شوي ښكار اندازه په خوراك سره اوكړله اودا طريقه په شريعت كې معهود ده لكه څنګه چې په باب الفديه كې دي چه شيخ فاني به د هرې روژې په بدله كې نيم صاع غنم فديه وركوي

وَإِنْ فَضَلَ مِنَ الطَّعَامِ أَقَلُّ مِنْ نِصْفِ صَاعٍ فَهُوَ مُخَيَّرٌ نوكه زياتي شوه په غله كښې ديم وصاع نه كم مقدار نو ده ته اختيار دې إِنْ شَاءَ تَصَدَّقَ بِهِ وَإِنْ شَاءَ صَامَ عَنْهُ يَوْمًا كَامِلًا كه غواړي هغه دې صدقه كړي اوكه غواړي دهغې دا ځه دې يوه روژه اونيسي. لِأَنَّ الصَّوْمَ أَقَلُّ مِنْ يَوْمٍ غَيْرُ مَشْرُوعٍ ځكه چې روژه د ورځې نه كمه مشروع نده

تشريح - حكم الاقل من صدقة الفطر ◉ وكه به آخر كې د نيم صاع غنمو نه كم طعام بچ شو نو ده ته اختيار

دې كه خوښه ني وي نوهغه دې صدقه كړي. اوكه خوښه ني وي. نو دهغې په بدله كې دې هم يوه روژه ونيسي ځكه چې د يوې ورځې نه كمه روژه نيول مشروع نه دي.

وَكَذَلِكَ إِنْ كَانَ الْوَاجِبُ دُونَ طَعَامِ مِسْكِينٍ يُطْعِمُ قَدْرَ الْوَاجِبِ دغه ډول كه قدر ني د واجب يومسكين د طعام نه كم وي نو په قدر د واجب دې وركړي أَوْ يَصُومُ يَوْمًا كَامِلًا لِمَا قُلْنَا يا دې روژه اونيسي پوره ورځ لكه چې موږ وئيلي دي

تشريح - دغه ډول كه د قتل شوي ښكار قيمت د نيم صاع غنمو نه هم كم وو نو په هغې كې هم اختيار دې كه غواړي نو هغه دې صدقه كړي اوكه غواړي نو دهغې په بدله كې دې يوه روژه ونيسي دليل وړاندې تېرشوې دې چه د يوې ورځې نه كمه روژه مشروع نه ده

په ښكاركې د عيب پيدا كولو تاوان

وَلَوْ جَرَحَ صَيْدًا أَوْ نَتَفَ شَعْرَهُ أَوْ قَطَعَ عُضْوًا مِنْهُ اوكه چرې ښكار ني زخمي كړو يا ني ورنه ويخته ويستل يا ني ترې څه ندام پريكړو ضَمِنَ مَا نَقَصَهُ اعْتِبَارًا لِلْبَعْضِ بِالْكُلِّ كَمَا فِي حُقُوقِ الْعِبَادِ نو كوم نقصان چې ني كړې دي دهغې به ضمان وي د بعضې په كل قياس كاوه په وجه لكه په حقوق العباد كښې چې وي

تشريح - كه محرم د ښكار څه ورزخمي كړلو. يا ني د هغې نه بڼې اوويستلې يا ني دهغه يواندام ضائع كړلو نو په دې ټولوصورتونوكي چې دهغه په قيمت كې څومره كمې راغلې وي په محرم به د هغې ضمان وي مثلاً د يوښكارقيمت لس روپۍ وو دهغه د يواندام په ضائع كيدو د هغې قيمت پنځه روپۍ پاتې شو نواوس به په محرم د پنځو روپو تاوان وي دلته جزء په كل بندې قياس كولې شي لكه څنګه چې په حقوق العباد كې دي. كه يوكس د بل انسان پوره نقصان اوكړلو. نوپوره تاوان به پرې راځي. اوكه بعضې نقصان ني اوكړلو. نود بعضې دحصې مطابق به پرې تاوان راځي.

وَلَوْ نَتَفَ رِيشَ طَائِرٍ اوكه وې ويستل د مارغه بڼه وزرونه أَوْ قَطَعَ قَوَائِمَ صَيْدٍ يا ني پريكړې پښې دښكار فَخَرَجَ مِنْ حَيِّزِ الْامْتِنَاعِ بيا هغه دځپل تحفظ نه اووتلو فَعَلَيْهِ قِيمَتُهُ كَامِلَةً نوپه ده پوره قيمت دي

تشريح - اوكه يومحرم د يوپرندې وزرې ماتې كړني يا ني د ښكار د ښكرې ځنور پښې لاس مات كړل تردې چې هغه پرنده، او ځناور دځپل ساتنه نه عاجزه شو اود خلكو نه د ځان ساتلو قابل پاتې نشي نو په دې صورت كې به په محرم باندې دهغې پوره قيمت تاوان وي.

لِأَنَّهُ فَوَّتَ عَلَيْهِ الْأَمْنَ بِتَفْوِيتِ آلَةِ الْامْتِنَاعِ فَيَغْرَمُ جَزَاءَهُ ځكه چې ده امن معدوم كړو په فوت كولو د آلې د تحفظ نود هغې د جزا تاوان دې وركړي

تشريح - ځكه چې كله محرم دهغه د ساتنه ذريعه ختمه كړه. نولكه چې ده د هغه امن او امان ختم كړلو. اوكله چې ني دهغه امن ختم كړلو نولكه چې هغه ني هلاك كړلو. او د هلاكاوه په صورت كې د قتل شوي ښكار پوره قيمت واجبيږي نو دغه ډول به په دې صورت كښې هم پوره قيمت واجبيږي.

د شترمرغ د هګۍ ماتولو جزاء

وَمَنْ كَسَرَ بَيْضَ نَعَامَةٍ فَعَلَيْهِ قِيمَتُهُ اوكوم محرم چې د شترمرغ (هګۍ) ماتې كړې نوپه ده قيمت دې وَهَذَا مَرْوِيٌّ عَنْ عَلِيٍّ (۱) وَابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ دا روايت دې دحضرت علي ﷺ اوابن عباس ﷺ نه وَلِأَنَّهُ أَصْلُ

۱) قال الزيلعي رحمه الله أما حديث علي ﷺ فغريب وروى ابن أبي شيبة في مصنفه ...عن معاويه بن قرة أن رجلاً أوطأ بعيره بيض

الصَّيْدِ وَبِهِ غَرَضِيَّةُ أَنْ يَصِيرَ صَيْدًا او ځکه چې هګۍ د ښکار اصل دې او ځکه چې دا د ښکار د کیدو لپاره تیاری ده
فَتُنَزَّلُ مَنْزِلَةَ الصَّيْدِ احْتِيَاطًا مَا لَمْ يَفْسُدْ نو احتیاط ئې د ښکار په درجه کې کیخودې شو. ترڅو پورې چې خرسه
شوی نه وی

حل اللغة: ① کسر، کسرًا، ص، ماتول ② نعامة شترمرغ ③ عرضية. صلاحیت

تشریح - مسئله که محرم د شترمرغ هګۍ ماته کړه نو به ده باندې به د هګۍ قیمت واجب وی د حضرت علی او
ابن عباس ؓ نه هم دا نقل دی ② دوهم دلیل دا دې چه په هګۍ د ښکار اصل دې او په هګۍ کې دا صلاحیت
شته چه ددې نه ښکر جوړ شی او د ښکر هلال کاوه باندې په محرم باندې ضمان واجبیږی نو دغه رنګه
د هګۍ په ماتولو هم په ده ضمن واجبږی.

فَإِنْ خَرَجَ مِنَ الْبَيْضِ فَرْخٌ مَيِّتٌ فَعَلَيْهِ قِيمَتُهُ حَيًّا او که راووتلو د هګۍ نه بچې مړ نو په ده د ژوندی بچی قیمت دې
وَهَذَا اسْتِحْسَانٌ او دا استحسان دې

حل اللغه: ○ فرخ بچې

تشریح - وجوب قیمة الفرخ بکسر البیض النعامة ◉ او که د ماتې شوې هګۍ نه مړ بچې راووتلو نو په دې صورت کې به
د هغه بچی قیمت اچولې شی او هغه به په ده واجب وی. خو دا حکم استحسانی دې. ځکه چې د بچی ژوند
معلوم به دې ځکه حې کیدای شی دا د وړاندې نه مړشوی وی د هګۍ په ماتولو سره نه وی مړې شوې

وَالْقِيَاسُ أَنْ لَا يَغْرَمَ سِوَى الْبَيْضَةِ قیاس دا دې چې علاوه د هګۍ نه دې ضامن نه وی لِأَنَّ حَيَاةَ الْفَرْخِ غَيْرُ مَعْلُومَةٍ
ځکه چې د بچی ژوند معلوم نه دې. وَجْهُ الِاسْتِحْسَانِ أَنَّ الْبَيْضَ مُعَدٌّ لِيَخْرُجَ مِنْهُ الْفَرْخُ الْحَيُّ، وجه د استحسان دا ده
چې هګۍ ځکه جوړه شوې ده چې ددې نه ژوندې بچې راوځی وَالْكَسْرُ قَبْلَ أَوَانِهِ سَبَبٌ لِمَوْتِهِ فَيُحَالُ بِهِ عَلَيْهِ
احْتِيَاطًا او مخکې د وخت نه ئې ماتول سبب د مرګ د هغه دې نو مرګ لره به احتیاطًا په ده محمول کولې شی

تشریح - وجه القیاس ◉ وقیاس دا دې چه صرف د هګۍ دې ضامن شی. او وجه د استحسان د ده چه هګۍ ددې
لپاره ده چه ددې نه بچې راوځی اوس چې دا د خپل وخت نه وړاندې ماته شوه نو ګویا چې ددې ماتول د
بچې د مرګ سبب او ګرځیدو نو دا به د احتیاط د امله په دې حمل کولې شی چه د هګۍ د ماتولو د امله
مړشوې دې

وَعَلَى هَذَا إِذَا ضَرَبَ بَطْنَ ظَبْيَةٍ فَأَلْقَتْ جَنِينًا مَيِّتًا وَمَاتَتْ فَعَلَيْهِ قِيمَتُهُمَا او بناء په دې اصل ده که وې وهله نس د هوسۍ
ودې عورخولو مړه بچې نو په ده د دواړو قیمت لازم دې

تشریح - نظیره ◉ او هم د استحسان په بنا (بنیاد) دا مسئله هم ده چه اوسۍ په نس باندې او وهی او د هغې نه
مړ بچې پیدا شی او په خپله هم مړه شی نو په محرم باندې دوی [دوه] ضمانه دی یو د اوسۍ او بل د بچی

دکوم ښاورو په قتل څه نه واجبیږي؟

وَلَيْسَ فِي قَتْلِ الْغُرَابِ وَالْحِدَأَةِ وَالذِّئْبِ وَالْحَيَّةِ وَالْعَقْرَبِ وَالْفَأْرَةِ وَالْكَلْبِ الْعَقُورِ جَزَاءٌ او نشته په قتل د کارګه، کارغه،
او تپوس او سرموس او مار او لړم او مږه او چیچونکی سپی کې جزاء

حل اللغه: ① الغراب قارغه ② الذئب شرموښ ③ الحية مار ④ الفارة مږه ⑤ الكلب العقور خوړاکی سپې

۱) ألعام فسأل علیًا ؓ فقال علیک لک بیضة ضراب ناقة أو جنین ناقة فانطلق إلی رسول الله ﷺ فأخبره بما قال فقال قد قال ما
سمعت وعلیک فی کل بیضة صیام یوم أو اطعام مسکین. دا فی نصب الرأیة (۳/۱۶۴)_
۲) أخرجه عبد الرزاق فی مصنفه وکذا ابن ابی شیبة فی مصنفه کذا فی نصب الرأیة (۳/۱۶۵)_

تشریح - ماحل قتله للمحرم ◉ شیخ ابوالحسن قدوری رحمه الله فرمائی که محرم کارګه کارغه، تپوس
شرموس یا مار یا لړم یا مګه یا چیچونکې سپې مړ کړل نو په ده به څه جزاء واجب نه وی

لِقَوْلِهِ ﷺ خَمْسٌ مِنَ الْفَوَاسِقِ يُقْتَلْنَ فِي الْحِلِّ وَالْحَرَمِ د امله د دې قول د نبی ﷺ نه چې پنځه ښاور دی د روخی دی
کوم چې په حل او حرم کې قتل کولې شی الْحِدَأَةُ وَالْحَيَّةُ وَالْعَقْرَبُ، وَالْفَأْرَةُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ کارغه، او مار او لړم و مږه
او چیچونکې سپې وَقَالَ يَقْتُلُ الْمُحْرِمُ الْفَأْرَةَ وَالْغُرَابَ وَالْحِدَأَةَ وَالْعَقْرَبَ وَالْحَيَّةَ وَالْكَلْبَ الْعَقُورَ او نبی ﷺ فرمائلی دی چې
محرم دې وژنی مږه او تپوس او کارګه (کارغه)، او لړم او مار او چیچونکې سپې

تشریح - دلائله ◉ ① دلیل د نبی ﷺ قول دې چه هغوی د پنځو ضروری ښاورو په زمین حل او حرم دواړو کې د
قتلو اجازت ورکړې دې (تپوس، مار، لړم مګه چیچونکې سپې) ② دوهم حدیث د دې چه مګه کارګه
کارغه، تپوس، لړم، مار او چیچونکې سپې محرم قتلولې شی

السوال والجواب ◉ دلته یو اشکال دا کیږی چه نبی ﷺ محرم د ښاورو د قتلولو نه منع کړې دې خو د دې
پنځو د قتلولو اجازت ئې ورکړې دې او په بل حدیث کې ئې شپږ شمارلی دی ددې ځواب په اولنی نصل کې
ورکړې شوې دې

وَقَدْ ذُكِرَ الذِّئْبُ فِي بَعْضِ الرِّوَايَاتِ[۱] او ذکر کړې ئې دې شرموښ په بعضې روایتونو کې وَقِيلَ الْمُرَادُ بِالْكَلْبِ
الْعَقُورِ الذِّئْبُ ونیلی شوی دی چې مراد د چیچونکی سپی نه شرموښ دې، أَوْ يُقَالُ إِنَّ الذِّئْبَ فِي مَعْنَاهُ او یا
ونیلې شوی دی چې شرموښ په معنی دده دې

تشریح - السوال التقدیری ◉ د «وقد ذکر الذئب إلخ» سره هم دیو سوال ځواب دې سوال دا دې چه د بخاری او
مسلم په روایت کې د «ذئب» ذکر نشته. صاحب د قدوری رحمه الله د «ذئب» اضافه دخیل اړخه کړې ده

الجوابان ◉ ① ددې سوال ځواب دا دې چه په بعضې نورو روایاتو کې د «ذئب» اضافه شته ② دوهم
ځواب دا دې چه د صحیحینو په روایت کې چې د «کلب عقور» نه مراد «ذئب» دې یاداسې وبایه چې
«ذئب» د «کلب عقور» په معنی کې دی.

وَالْمُرَادُ بِالْغُرَابِ الَّذِي يَأْكُلُ الْجِيَفَ وَيَخْلِطُ لِأَنَّهُ يَبْتَدِئُ بِالْأَذَى او مراد په تپوس سره هغه دې چې خوری مرداري او دا نه
خلط کوی ځکه چې دې په آزار رسولو کې روميې کیږی أَمَّا الْعَقْعَقُ فَغَيْرُ مُسْتَثْنًى لِأَنَّهُ لَا يُسَمَّى غُرَابًا وهر حې
عقعق دې نو دې مستثنی ندې ځکه چې ده ته غراب نشی ونیلې، وَلَا يَبْتَدِئُ بِالْأَذَى او دې په آزار رسولو کې نه
روميې کیږی

تشریح - المراد من الغراب في الحديث ◉ علامه مرغینانی رحمه الله فرمائی چه په حدیث کې د قارغه نه هغه
قارغه مراد دې چه کله مرداری خوری او کله دانې خوری چونکه هغه په خوراك کې د نجاست نه پس
کوی نو دې هم د نجاست خور ښاور پشان شو او پېتې شو هغه قارغه کوم چې تور او سپین وی او د هغې آواز
د «عقعق» سره وی په حدیث کې د هغې استثناء نشته ځکه چې هغې ته قارغه نه وئی نو د هغې په قتل
کولو به جزاء واجبیږی او دا عقعق د نجاست نه پس هم نه کوی بلکه دانه خوری او هم دې ته په خپل خوراك
کې ترجیح ورکوی

وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّ الْكَلْبَ الْعَقُورَ وَغَيْرَ الْعَقُورِ وَالْمُسْتَأْنِسَ وَالْمُتَوَحِّشَ مِنْهُمَا سَوَاءٌ او د امام ابوحنیفه رحمه الله نه
روایت دې چې چیچونکې او نه چیچونکې سپې برابر دی او عادت شوې او وحشی دا واړه برابر دی لِأَنَّ

۱) من حدیث ابی هریرة ؓ أخرجه الطحاوی فی شرح الآثار باب ما یقتل المحرم من الدواب کذ. نصب الرأیة (۳/۱۶۷)_

الْمُعْتَبَرُ فِي ذٰلِكَ الْجِنْسُ ځکه چې معتبر په دې کې جنس دی وَكَذَا الْفَأْرَةُ الْأَهْلِيَّةُ وَالْوَحْشِيَّةُ سَوَاءٌ ، داشان عادت کړي
شونه مږه او وحشي . وَالضَّبُّ وَالْيَرْبُوعُ لَيْسَا مِنَ الْخَمْسِ الْمُسْتَثْنَاةِ لِأَنَّهُمَا لَا يَبْتَدِئَانِ بِالْأَذٰى او سمسره او کوړنه دي دا
بلخه مستثنی کړې شول ځکه چې دا دواړه په آزار رسولو کې مخکي کیږي نه

شریح - عدم الاستثناء عن الضب والیربوع ⊛ دامام بوحنیفه رحمه الله نه یو روایت دا دې چه د کوم سبې په قتل
چې جزاء به واجبږي په هغې کې چیچونکي اوناچیچونکي اوکورنې اوځنګلي واړه سپي برابر دي ځکه چې
معتبر جنس دې او په جنس کې کلب اوحقیقت کلب واړه برابر دي اودغه ډول کورنې اوځنګلي تبولې مګې
برابر دی او سمسره او کربوړې په دې پنځوکی نه دی دکوموچه نبی ﷺ استثناء کړې ده ځکه چې دواړه خساور
په ضرور رسولوکې وړاندې والې نه کوی دے

ماشي، میږي ورږې اوکنهل د قتل حکم

وَلَيْسَ فِي قَتْلِ الْبَعُوضِ وَالنَّمْلِ وَالْبَرَاغِيثِ وَالْقُرَادِ شَيْءٌ اونشته په وژلو د ماشي اومیږي او ورږې او کونې کې
څه خیر لِأَنَّهَا لَيْسَتْ بِصُيُودٍ وَلَيْسَتْ بِمُتَوَلِّدَةٍ مِنَ الْبَدَنِ ثُمَّ هِيَ مُؤْذِيَةٌ بِطِبَاعِهَا ځکه چې دا نه دی ښکر نه او نه دي
سداکیدونکي دبدن نه سا دا پخپل طبیعت سره موذي دي

حل اللغة: ① بعوض ماشي ② نمل میږي ③ براغیث ورږه ④ قراد کونې ⑤ صیود ښکار ⑥ طباع مورزاده (پیدائشي) عادت]

عدم لزوم شئ بقتل هذه الاشیاء ⊛ که محرم ماشي، میګې ورګه یا منګوړ، کنهل مړ کړل نو په محرم باندې څه
واجب نه دی ځکه چې دا ښکاري خناور نه دی ځکه چې ښکاري ځناور هغه وی، چه د بنیادم نه ویریږي او
دا خنورد بنیادم ته رغبت کوی، و نه دا خناور د بنیادم د بدن نه پیدا کیږي. زیات نه زیات دا وئیلی شي
حې دا خناور ضرري دی اوکه د خنور ځنګلي وی نو چونکه دا ښکاري شو. ځکه چې د انسان نه ویریږي
ودبکړي په وژلو جزاء واجب کیږي اوکه د بنیادم د بدن نه پیدا کیږي. نود انسان د بدن نه کوټ وغیره
یکوي ددې امله ددې په قتل جزاء واجبیږي خوچه کله دواړه خرې نه وی نو جزاء نه واجبیږي

وَالْمُرَادُ بِالنَّمْلِ السَّوْدَاءُ أَوِ الصَّفْرَاءُ الَّذِي يُؤْذِي او دنمل نه مرد تور او زیړرنګې میږي دې کوم چې آزار رسوی وَمَا لَا يُؤْذِي
اوکوم چې آزار نه رسوی لَا يَحِلُّ قَتْلُهَا، وَلٰكِنْ لَا يَجِبُ الْجَزَاءُ لِلْعِلَّةِ الْأُولٰى حلال نه دی وژل دهغه خو جزاء پرې نه
واجبیږي د اول علت په امله سره

تشریح - المراد من النمل ⊛ صاحب دهدایه رحمه الله فرماني چه د میګې نه تور یا زیړ میګې مراد دې کوم چې
انسان ته ضرر رسوی ددې قتل کول جائزدی اوپه قتل ئې جزاء هم و جب نه ده. اوهغه میګې چې چاته
تکلیف نه رسوی، دهغې قتلول جائز نه دی. خوکه قتل کړې شو نوجزاء هم واجب نه ده ځکه چې نه خودا د
ښکار په حکم کې دې. اونه د بنیادم د بدن نه پیدا کیږي.

د سپږې وژل

وَمَنْ قَتَلَ قَمْلَةً تَصَدَّقَ بِمَا شَاءَ) مِثْلُ كَفٍّ مِنْ طَعَامٍ او چا چې مړه کړه شپږه (سپږه) خیرات دې کوی څه چې
غواړي یوموټي غله

حل اللغة: ① قملة سپږه ② کف تلي

شریح - الصدقه بقتل القمل ⊛ ① که محرم د سریا د بدن د بلې برخې نه سپږه (سپږه) راوخسته، اومړه ئې کړه یا
ئې په مځکه اوغورځوله نوبکارده چې صدقه ورکړي. مثلاً یوموټي غنم دې ورکړي ② اوبعضي حضراتو
وئیلي دي حه په دوی ادوه) او دریوسپږوکې دې یو موټي غنم ورکړي. اوددې نه په زیاتوکي نیم صاع غنم
صدقه کړي

لِأَنَّهَا مُتَوَلِّدَةٌ مِنَ التَّفَثِ الَّذِي عَلَى الْبَدَنِ ځکه چې سپږه (سپږه) د هغه خیرې نه پیداکیږي کوم چې په بدن پورې
وي وَفِي الْجَامِعِ الصَّغِيرِ أَطْعَمَ شَيْئًا) او په جامع صغیر کې دی چې څه طعام دې ورکړي وَهٰذَا يَدُلُّ عَلٰى أَنَّهُ يُجْزِيهِ أَنْ
يُطْعِمَ مِسْكِينًا شَيْئًا يَسِيرًا عَلٰى سَبِيلِ الْإِبَاحَةِ دا په دې دال دې چې په یو مسکین دې په طور د اباحت څه وخوړي
دا کافي دی وَإِنْ لَمْ يَكُنْ مُشْبِعًا اګرکه نه وی په مړه خېټه

حل اللغة: ① تفث کوټ ② مشبعا مړشوې]

تشریح - دلیله ⊛ دلیل دا دې چه سپږې د هغه خیرونه پیدا کیږي. کوم چې په بدن باندې وی اودخیرو په پاکاوه
صدقه واجبږي نودغه ډول به د سپږو په وژلو یا په مځکه غورځولو هم څه غله واجبږي. په جامع صغیر
کې ئې فرمئیلی دی چه «أطعم شیأ» یعنی څه دې ورکړي د جامع صغیر د دې عبارت نه معلومیږي چه
مسکین باندې د اباحت په طور څه خوراك کول کافي دی په مړه س پرې خوراك کول شرط نه دی

د ملخ د قتل جزاء

وَمَنْ قَتَلَ جَرَادَةً تَصَدَّقَ بِمَا شَاءَ لِأَنَّ الْجَرَادَ مِنْ صَيْدِ الْبَرِّ کوم محرم چې مړ کړو ملخ نو صدقه دې ورکړي څه چې
غواړي ځکه چې ملخ د اوچې ښکار دی فَإِنَّ الصَّيْدَ مَا لَا يُمْكِنُ أَخْذُهُ إِلَّا بِحِيلَةٍ وَيَقْصِدُهُ الْآخِذُ ځکه چې ښکار هغه
دې دکوم چې دحیلې نه بغیر نیول ممکن نه وی اونیونکې ئې قصد اوکړي

حل اللغة: ① جرادة ملخ]

تشریح - مسئله دا ده که محرم ملخ قتل کړلو نوچه څه ئې خوښ وی، هغه دې صدقه کړي. دلیل دا دې چه ملخ
د وچې ښکار دې ځکه چې ښکار هغه وی، چه بغیر دحیلې نه په دهغه نیول ممکن نه وی او ښکار کړونکې ئې
اراده هم لري

وَتَمْرَةٌ خَيْرٌ مِنْ جَرَادَةٍ لِقَوْلِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: او یوچواره د یو ملخ نه غوره ده په دلیل قول د حضرت عمر رضی الله عنه دې
تَمْرَةٌ خَيْرٌ مِنْ جَرَادَةٍ (1) یوچواره غوره ده د یو ملخ نه.

تشریح - صاحب دقدوری رحمه الله فرماني چه یوه خرما (کجوره) د ملخ نه بهتره ده دا په اصل کې د حضرت عمر رضی الله عنه
قول دې واقعه دا ده چه د حمص اوسیدونکی محرم خلګو به د ملخ نو ښکار ریت کولو ویا به ئې
د هر ملخ په بدله کې یو درهم صدقه کولو نوحضرت عمر رضی الله عنه ورته اوفرمئیل چه یوه روپۍ د یوصیح په بدله کې
صدقه کول ډیره ده دیوملخ په بدله کې یوه خرما صدقه کول هم کافي دی

د کشف (شمشتي) په قتل کولو عدم جزاء

وَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ فِي ذَبْحِ السُّلَحْفَاةِ اونشته څه شی په ده باندې په ذبح کاوه د شمشتي

حل اللغة: ① سحفاة، شمشتئ

تشریح - عدم الجزاء بقتل السلحفاة ⊛ مسئله دا ده چه محرم کشور قتل کړه. نو په ده باندې څه تاوان نه واجبیږي

لِأَنَّهُ مِنَ الْهَوَامِّ وَالْحَشَرَاتِ ځکه چې دا د چینجوځنی ده فَأَشْبَهَ الْخَنَافِسَ وَالْوَزَغَاتِ، وَيُمْكِنُ أَخْذُهُ مِنْ غَيْرِ حِيلَةٍ نو مشابه
شوه د ګونګټ نواو چرموښکی (چرمخکې) سره او دحیلې نه بغیر نیول ئې ممکن دی وَكَذَا لَا يُقْصَدُ بِالْأَخْذِ فَلَمْ
يَكُنْ صَيْدًا او دا شان ددې نیول مقصود نه دی نو ښکر نه شو

حل اللغة: ① هوام: چینجي ② خنافس: چینجي ③ الورعات: چمچورکنی]

تشریح - دلائله ⊛ ① ځکه چې دا کشور د زمکې د حشراتوځنی ده. نودا د پلیتۍ د چینجواود چرمخکو پشان

(1) أخرجه مالک في مؤطاء کتاب الحج رقم ۲۳۶).

شوه اود حشرات الارض په وژلو کي څه تاوان نه واجبيږي نو دغه ډول به د کشور په وژلو هم تاوان نه واجبيږي. ②دويمه خبره دا ده چه د کشور بغير حيلې نه نيول هم ممکن دي. او څوك ددې د نيولو اراده هم نه کوي نو ځکه دا ښکار ځناور هم نشو حالانکه جزاء د ښکار د ځناور په قتل باندې واجبيږي نو ځکه د کشور په وژلو څه جزاء نه واجبيږي.

د حرم د ښکار ه پيۍ لوشل

(وَمَنْ حَلَبَ صَيْدَ الْحَرَمِ فَعَلَيْهِ قِيمَتُهُ) او چا چې شيدې اولوشل د ښکار د حرم نه نو پده ئې قيمت دي لِأَنَّ اللَّبَنَ مِنْ أَجْزَاءِ الصَّيْدِ فَأَشْبَهَ كُلَّهُ ځکه چې شيدې د ښکار د اجزاؤ څخه دي نو دا واړه مشابه شو.

حل اللغة: ①حلبه حلبا (ن، ض، شيدې ی لشل ②لبن شيدې ی]

تشريح: که محرم د حرم د ښکار نه شيدې اولوشل نو په ده باندې د پيۍ د قيمت تاوان واجب دي ځکه چې شيدې د ښکار د بدن د اجزاء څخه دي نو مشابه شود عين ښکار سره، او په عين ښکار په جزاء کې تاوان واجبيږي. دغه ډول به ددې په پيۍ کې هم جزاء واجبيږي.

د غير ماکول اللحم ښکار د قتلولو جزاء

(وَمَنْ قَتَلَ مَا لَا يُؤْكَلُ لَحْمُهُ مِنَ الصَّيْدِ كَالسِّبَاعِ وَنَحْوِهَا فَعَلَيْهِ الْجَزَاءُ) او چا چې قتل کړو داسې ښکار چې غوښه ئې نشوه خوړلې لکه درندګان او ددې پشان نو پده جزاء ده إِلَّا مَا اسْتَثْنَاهُ الشَّرْعُ وَهُوَ مَا عَدَدْنَاهُ علاوه دهغو نه کوم چې شريعت مستثنى کړي دي او دغه هغه دی کوم چې موږ شمار کړل

حل اللغة: ①لايوكل، اكل ياكل (ن) خوراك ②سباع ماتونکي ځناور ③ما استثناه، استثنى، استثناء مستثنى کول، د وړاندينې حکم نه ويستل

تشريح - المذهبان في وجوب جزاء قتل غير ماكول اللحم ۞ ①مسئله که محرم غير ماکول اللحم ځناور قتل کړلو لکه ماتونکي ځناور زمکې سرموښن وغيره نوددې په قتلولو به هم جزاء واجب وي البته دهغه ځناورو په قتل جزاء نه واجبيږي دکوموچه شريعت استثناء کړې ده

(وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا يَجِبُ الْجَزَاءُ لِأَنَّهَا جُبِلَتْ عَلَى الْإِيذَاءِ) او وئيلي دی شافعي رحمه الله جزاء واجب نده ځکه چې آزار رسول ددوی فطرت دی فَدَخَلَتْ فِي الْفَوَاسِقِ الْمُسْتَثْنَاةِ نو دا په پنځه مستثنى فواسقو کي داخل شو وَكَذَا اسْمُ الْكَلْبِ يَتَنَاوَلُ السِّبَاعَ بِأَسْرِهَا لُغَةً او دغه ډول نوم دسپي لغت تولو درندګانو لره کړه دي.

تشريح - امام شافعي رحمه الله فرمائي چه د غير ماکول اللحم ځناورو په قتل به جزاء نه واجبيږي.

①دليله ۞دليل دا دي چه دا ځناور د خپل فطرت په اعتبار سره ضرري واقع شوي دي. نو دا ماتونکي ځناور به دهغه فواسق سره ملحق کولی شي. په کوم کې چې د ضرر رسولو ماده موجود وي. (ځکه چې علت د استثناء په دواړو کې يودې. چه ضرر رسول دی. او چه اتحاد د علم سبب د اتحاد د حکم دي)

(وَلَنَا أَنَّ السَّبُعَ صَيْدٌ لِتَوَحُّشِهِ، وَكَوْنِهِ مَقْصُودًا بِالْأَخْذِ) زموږ دليل دادې چې درنده ښکار دې د ده د توحش او مقصوديت په وجه، إِمَّا لِجِلْدِهِ أَوْ لِيُصْطَادَ بِهِ أَوْ لِدَفْعِ أَذَاهُ يا دده د څرمنې لپاره يا پرې د ښکار کاوه لپاره يا دده آزار لرې کاوه لپاره

تشريح - زموږ دليل دا دي چه ماتونکي ځناور وحشي. د خلکو نه تختي. او خلک ددې د نيولو اراده هم کوي يا ددې لپاره چې د هغې د څرمن نه فائده واخلي لکه زمرې يا ددې لپاره چې دهغې په ذريعه ښکار اوکړي لکه باز، يا دهغې د ضرر لرې کوه لپاره لکه ځنګلي خنزير، او په کومو ځناورو کې چې دا صفات وی نو هغه ښکاروی. نو ماتونکي ځناور هم ښکار شو. او د ښکار په اړه کښې دالله تعالی ارشاد دي چه [لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ] نو ددې په قتل کاوه به جزاء واجبيږي.

وَالْقِيَاسُ عَلَى الْفَوَاسِقِ مُمْتَنِعٌ لِمَا فِيهِ مِنْ إِبْطَالِ الْعَدَدِ او په فواسق باندې ئې قياس کول ممنوع دی. ځکه چې په دې کې عدد لره باطلول دی، وَاسْمُ الْكَلْبِ لَا يَقَعُ عَلَى السَّبُعِ عُرْفًا وَالْعُرْفُ أَمْلَكُ او اسم د کلب عرفا په درنده نه واقع کيږي او عرف زيات قوی دي

تشريح - الجواب من قياس الشافعي رحمه الله ۞د امام شافعي رحمه الله د قياس ځواب دا دي چه ماتونکي ځناور په فواسق باندې قياس ممتنع دي ځکه چې د قياس په صورت کې چې کوم د پنځو شمار په حديث کې ذکر شوې دې هغه به باطليږي او د امام شافعي رحمه الله دا وينا چې د لفظ «کلب» په ماتونکو ځناورو باندې اطلاق کيږي غلطه ده ځکه چې د «کلب» اطلاق په عرف کې په ماتونکي ځناور باندې نه کيږي او هم عرف قوی دليل دې نو ځکه ماتونکي ځناور په کلب کې شمارل اود دې جز، سقط کولې نشي بلکه د ماتونکو ځناورو د قتل په صورت کې به جزاء واجب وي

د وزه د قيمت نه د تجاوز په صورت کې اختلاف

(وَلَا يُجَاوِزُ بِقِيمَتِهِ شَاةً) وَقَالَ زُفَرُ رَحِمَهُ اللَّهُ: تَجِبُ قِيمَتُهُ بَالِغَةً مَا بَلَغَتْ او ددې په قيمت کې به ديوې وزه نه زياتي نشي کولې امام زفر رحمه الله فرمائي چه پوره قيمت به واجب وي هر څومره ته چې رسي اعْتِبَارًا بِمَأْكُولِ اللَّحْمِ قياس په ماکول اللحم باندې کوي،

حل اللغة: ①لايجاوز، تجاوز، يتجاوز تجاوزا: تيريدل، د حد نه زياتې کول ②بالغة مابلغت: ترکومې ځای پورې چې اورسي

تشريح - المذهبان في قدر جزاء صيد غير ماكول اللحم ۞مسئله دا ده. ①که محرم غير ماکول اللحم ځناور قتل کړلو نو په هغه باندې د جزاء په حيثيت دومره قدر تاوان واجبيږي چه د يوې وزه قيمت ته نه رسي ②او امام زفر رحمه الله په نيز چه دهغه قيمت هر څومره ته رسي هم هغه به واجبيږي دوی غير ماکول اللحم په ماکول اللحم باندې قياس کوي.

(وَلَنَا قَوْلُهُ ﷺ {الضَّبُعُ صَيْدٌ وَفِيهِ الشَّاةُ} (۱) او زموږ دليل د نبي ارشاد دې چې کوږ ښکار دې او په ده کې وزه ده وَلِأَنَّ اعْتِبَارَ قِيمَتِهِ لِمَكَانِ الِانْتِفَاعِ بِجِلْدِهِ لَا لِأَنَّهُ مُحَارِبٌ مُؤْذٍ او ځکه چې دده دقيمت اعتبار دده د څرمنې نه د نفع حاصلولو په دخل سره دي. نه چې دده د جنګ کولو او موذی کيدو په وجه وَمِنْ هَذَا الْوَجْهِ لَا يُزَادُ عَلَى قِيمَةِ الشَّاةِ ظَاهِرًا او په دې لحاظ سره به ظاهرا د وزه د قيمت نه نه زياتيږي.

تشريح - دلائل الاحناف ①۞ اوزموږ دليل د نبي ﷺ دا قول دي «الضبع صيد وفيه شاة» ②او دوهم دليل دا دي چه د غير ماکول اللحم د قيمت اعتبار به دهغې د څرمن مناسب وي. ځکه چې دهغه غوښه نشي خوړلې سو څرمن پاتې شوه. او د څرمن قيمت چونکه د وزه د قيمت نه نه زياتيږي دغه ډول دا ځناور ضرري وی. نو ځکه موږ دا قول اختيار کړلو. چه د ماتونکي ځناور جزاء به د وزه د قيمت نه زيات نه وی.

د حملې کولو په حال کې د ماتونکي ځناور د قتل د جزاء حکم

(وَإِذَا صَالَ السَّبُعُ عَلَى الْمُحْرِمِ فَقَتَلَهُ لَا شَيْءَ عَلَيْهِ) او که درنده چور اوکړې په محرم باندې او ده قتل کړو نو په ده څه نشته

حل اللغة: ①صال، صولا (ن) چور کول ②سبع ماتونکي ځناور

تشريح - المذهبان في جزاء الصيد الصائل ۞مسئله دا ده ①که ماتونکي ځناور په محرم باندې چور اوکړله. او ده

(۱) غربه الزيلعي رحمه الله نصب الراية (۳/۱۶۸)۔

... كړو نويه ده په جزاء به وي

وَقَالَ زُفَرُ تَجِبُ الْجَزَاءُ اعْتِبَارًا بِالْجَمَلِ الصَّائِلِ امام زفر رحمه الله فرمائي چې واجب ده قياس په اوښ چور كوونكي ... كوي

حل اللغة: ① جمل: اوښ

تشريح - او امام زفر رحمه الله فرمائي چه په ده باندې جزاء واجب ده
دليله: د امام زفر رحمه الله دليل قياس دې كه اوښ په انسان باندې چور اوكړله او ده هغه اوښ قتل كړو نويه ده باندې د هغې قيمت واجب دې اګرچه ده د ضرر لرې كولو د امله هغه قتل كړې وي نو دغه ډول دلته د ماتونكي خورد قتل په صورت كې هم جزاء واجب وي.

وَلَنَا مَا رُوِيَ عَنْ عُمَرَ أَنَّهُ قَتَلَ سَبُعًا وَأَهْدَى كَبْشًا او زمونږ دليل هغه اثردې كوم چې دحضرت عمر رضي الله عنه نه روايت دې چه ده يو درنده قتل كړو او بوګه ئې قرباني كړو وَقَالَ: إِنَّا ابْتَدَأْنَاهُ (۱) اووې فرمائيل چې موږ پده رومبی ... دو

حل اللغة: ① كبشا: دوكالنې ګډ او د بعضو په قول څلوركالنې ګډ

تشريح - دلائل جمهور الاحناف ﴿①زمونږ دليل دحضرت عمر رضي الله عنه اثردې هغوی په يو ماتونكې خناور باندې چور اوكړله او هغه ئې قتل كړلو.نويوه وره ئې د هدي په طور اوليږله.اودا ئې اوفرمائيل.چه موږ په هغه باندې چور كړې وه.څكه موږ وزه اوليږله.يعنی موږ پرې وړاندې والې اوكړلو.كه هغه چور كړې وه.نو بيا به په موږ څه واجب نه وو

وَلِأَنَّ الْمُحْرِمَ مَمْنُوعٌ عَنِ التَّعَرُّضِ لَا عَنْ دَفْعِ الْأَذَى وخكه چې دې د ښكار دتعرض نه منع شوې دې.نه د آزار دفع، وَلِهَذَا كَانَ مَأْذُونًا فِي دَفْعِ الْمُتَوَهَّمِ مِنَ الْأَذَى كَمَا فِي الْفَوَاسِقِ نو په دې وجه ده ته اجازت وركړې شوې دې د متوهم تكليف لرې كاوو لكه په فواسقو كې فَلَأَنْ يَكُونَ مَأْذُونًا فِي دَفْعِ الْمُتَحَقِّقِ مِنْهُ چې ده نو په متحقق آزار لرې كولو كې خو به په طريق اولى ورته اجازت وي أَوْلَى، وَمَعَ وُجُودِ الْإِذْنِ مِنَ الشَّارِعِ لَا يَجِبُ الْجَزَاءُ حَقًّا لَهُ او د شارع د اړخه د اجازت د وجود سره جزاء نه واجبيږي د شرع د حق كيدو په وجه،

تشريح - دوهم دليل دا دې چه محرم خناورته د تعرض كولو نه منع شوې دې او ددې نه نه دې منع شوې كه به ده چور اوكړي نو دې به خپله دفاع نه كوي هم دا وجه ده.چه په فواسقو كې د ضرر وهم وو نو د هغوی د ضرر لرې كولو وجه دهغوی دقتل اجزت وركړې شوې دې او په دې صورت كې چې ماتونكې خناور چور اوكړي نو تكليف رسيدل يقيني دی نو دلته خو به په درجه اولى سره د هغې د لرې كولو اجازت وي او چونكه د تكليف د لرې كولو اجازت د شارع ﷺ د اړخه دې نو څكه به د ماتونكې خناور د قتل په صورت كې جزاء واجب نه وي.

بِخِلَافِ الْجَمَلِ الصَّائِلِ لِأَنَّهُ لَا إِذْنَ مِنْ صَاحِبِ الْحَقِّ وَهُوَ الْعَبْدُ به خلاف د چور كوونكي اوښ نه څكه چې دصاحب د حق يعنی بنده د اړخه ده ته اجازت نشته

تشريح - الجواب عن قياس زفر رحمه الله ﴿به خلاف د چور كونكي اوښ،يعنی كه اوښ په چا باندې چور اوكړي او ده هغه اوښ قتل كړلو نويه ده به د هغې قيمت واجب وي څكه چې په دې صورت كې د مالك د اړخه ده ته د قتل كولو اجازت نه دې ملاؤ شوې او هركله چې د مالك د اړخه د قتل كولو اجازت نشته نو دهغه حق به هم نشي ساقط كيدې

(۱) غربه الزيلعي رحمه الله (نصب الراية ۱۶۸/۳)_

د اضطرار په حالت كې دښكار په قتلولو جزاء وجوب

فَإِنِ اضْطُرَّ الْمُحْرِمُ إِلَى قَتْلِ صَيْدٍ فَقَتَلَهُ فَعَلَيْهِ الْجَزَاءُ كه لاچاره شی محرم قتل دښكارته او قتل ئې كړو نو په ده جزاء ده

حل اللغة: ① اضطر، اضطرارا: مجبوره كيدل، لاچاره كيدل]

تشريح - وجوب الجزاء عند الاضطرار الى الصيد ﴿مسئله دا ده كه محرم د سختې لوږې يا بل څه امله د ښكار قتلولو ته مجبورشو او ښكار ئې قتل كړلو نو په دې صورت كې به هم په ده باندې جزاء واجب وي

لِأَنَّ الْإِذْنَ مُقَيَّدٌ بِالْكَفَّارَةِ بِالنَّصِّ عَلَى مَا تَلَوْنَاهُ مِنْ قَبْلُ څكه چې اجازت مقيد دې دكفارې پورې د نص په ذريعه لكه چې موږ تلاوت كړې دې مخكې.

تشريح - دليله ﴿څكه چې شريعت محرم د ممنوعاتو د احرام نه منع كړې دې او په كوم صورت كې ئې د هغې د كولو اجازت وركړې دې نو د هغې جزاء ئې هم مقرر كړې ده دالله تعالى ارشاد دې ﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ﴾ ګوری الله تعالى د عذر په وجه محرم ته د سرخرئيلو اجازت وركړې دې.خو د كفاره ئې هم مقرر كړې ده.نو دغه ډول دلته هم كه د ښكار خوراك ته مجبور شو نو د ښكار اجازت ورته ملاويږي.خو ورسره به د ښكار جزاء هم واجبيږي دكوم تفصيل چې وړاندې تير شوې دې

د څينې څاورو د ذبحې جواز

وَلَا بَأْسَ لِلْمُحْرِمِ أَنْ يَذْبَحَ الشَّاةَ وَالْبَقَرَةَ وَالْبَعِيرَ وَالدَّجَاجَةَ وَالْبَطَّ الْأَهْلِيَّ او نشته حرج په دې كې چې ذبح كړي محرم وزه يا غوې يا اوښ يا چرګه يا ساتلې شوې بطخه لِأَنَّ هَذِهِ الْأَشْيَاءَ لَيْسَتْ بِصُيُودٍ لِعَدَمِ التَّوَحُّشِ څكه چې دا شيان (څيزونه) دښكار نه دی.د وحشي نه كيدو په وجه، وَالْمُرَادُ بِالْبَطِّ الَّذِي يَكُونُ فِي الْمَسَاكِنِ وَالْحِيَاضِ لِأَنَّهُ أَلُوفٌ بِأَصْلِ الْخِلْقَةِ او د بطخې نه مراد هغه ده كومه چې په كورونو او حوضونو كې اوسی څكه چې دا په اصل خلقت كې مانوس دی.

حل اللغة: ① لاباس: هيڅ باك نشته ② شاة: چيلئی ③ بقرة: غوې ④ بعير: اوښ ⑤ دجاجة: چرګه ⑥ البط الاهلی: كورنئی بطخ ⑦ مساكن: د اوسيدو ځائ ⑧ حياض: حوض، تالاب ⑨ الوف: خوزيدلې]

تشريح - مسئله ښكاره ده.

د مسروله كونترې د ذبح كولو حكم

وَلَوْ ذَبَحَ حَمَامًا مُسَرْوَلًا فَعَلَيْهِ الْجَزَاءُ كه ذبح ئې كړه پاموز كونتره (پيكړو والا) نو په ده باندې جزاء ده

حل اللغة: ① مسرولا: پاموزكونتره د كومې په پښو چه وېښته وي

تشريح - تعريف المسرولة ﴿مسروله هغه كونتره ده.د كومې په پښو چې ويښته اووزرې بنه ډيرې وي.لكه چې دې سروايل يعنی پاېكالی (پرتوګ) اغوستې دې.دې ته پاموز وائی.

المذهبان في ذبح الحمامة المسرولة ﴿مسئله دا ده.① كه محرم مسروله كونتره ذبح كړه.نو زموږ په نيزبه په ده باندې جزاء واجب ده.

خِلَافًا لِمَالِكٍ رَحِمَهُ اللَّهُ به خلاف د امام مالك رحمه الله لَهُ أَنَّهُ أَلُوفٌ مُسْتَأْنِسٌ وَلَا يَمْتَنِعُ بِجَنَاحَيْهِ لِبُطْءِ نُهُوضِهِ دده دليل دادې چه دا عادت كيدونكې مانوس ده او بچاؤ نشی كولې په ځانګونو خپلو دسستو پورته كيدو په وجه.

حل اللغة: ① الوف: خوزيدلې ② مستانس: مانوس ③ جناح وزرو ته وائی ④ بطوء: سست ⑤ نهوض: الوت.

تشريح - او امام مالك رحمه الله فرمائي.چه په جزاء واجب نه ده.

دليله ﴿دامام مالك رحمه الله دليل دادې چه سوروله كونتره مانوس او د خلګو پاللې شوې وي. سمه اوډريدې

او نورې سې نوحکه د، په حپلو وزرو خپل ساته پوره نشي کولې اوداسې ځناور د ښکار ونيلو مستحق نه دي اوهرکله چې ښکار نشو.نوددې په قتلولوکې به جزاء هم نه وي.

وَنَحْنُ نَقُولُ الْحَمَامُ مُتَوَحِّشٌ بِأَصْلِ الْخِلْقَةِ مُمْتَنِعٌ بِطَيَرَانِهِ اومونږ دا وايو چې کونتره وحشي ده پخپل اصل خلګت سره اوبچيلو الوتلو سره ځان بچ کوي وَإِنْ كَانَ بَطِيءَ النُّهُوضِ اګر چې په پورته کيدو کې سسته ده

شريح - دليل الاحناف ﷺ ⊛زمونږ دليل دا دي چه کونتره د خپل خلګت اوفطرت په اعتبارسره ځنګلي وي او د الوتو په وجه خپل ساتنه هم کولې شي اګرچه په الوتوکي چالاکه نه وي.

وَالِاسْتِئْنَاسُ عَارِضٌ فَلَمْ يُعْتَبَرْ ⊛پاتې شو ددې د خلګو سره مانوس کيدل دا عارضي وي.اواعتباراصلي معنيونږه وي عارضي لره نه وي نوپه دې باندې د صيد تعريف صادق شو اود صيد په ذبح کولوکې جزاء واجيږي نودغه ډول به ددې په ذبح کولوکې هم جزاء واجب وي.

د بلدې اوسۍ د ذبح کولو حکم

وَلَوْ ذَبَحَ ظَبْيًا مُسْتَأْنَسًا لِأَنَّهُ صَيْدٌ فِي الْأَصْلِ فَلَا يُبْطِلُهُ الِاسْتِئْنَاسُ دغه ډول که ساتلې هوسۍ مړه کړي ځکه چې دغه ښکار دې په اصل کښې نومانوس کيدل دې لره نه باطلوي

حل اللغة" ①ظبي: هوسئي ②مستانس: خوزيدلي ③فلا يبطله، ابطل، ابطالاً: باطل کول]

شريح - وجوب الجزاء بذبح الظبي المانوس ⊛مسئله دا ده که محرم بلده اوسۍ ذبح کړله نوپه ده به جزاء واجب وي.ځکه چې اوسۍ د خپل خلګ ت په اعتبارسره صيد دې.اوددې د خلګو سره مانوس کيدل عارضي خبرې دې نوځکه دا مانوس کيدل ددې ښکاري کيدل نه باطلوي.

كَالْبَعِيرِ إِذَا نَدَّ لَا يَأْخُذُ حُكْمَ الصَّيْدِ فِي الْحُرْمَةِ عَلَى الْمُحْرِمِ لکه اوښ چې کله اوتريږي او تختي نونه اخلي حکم دښکار په حرمت کې په محرم باندې.

شريح - لکه اوس يوکورني ځناوردې خوکه دا سرکښه (سرکشه) شي نوددې دا سرکشي د دې کورني والي نه باطلوي چه په دې د ځنګلي حکم اولګولې شي او په محرم باندې لکه د ښکاري ځناور د حرمت حکم نه احلي نودغه ډول دلته د ساتلې شوې اوسۍ حکم هم حيثيت هم نه بدليږي.

د محرم د ذبح حکم

وَإِذَا ذَبَحَ الْمُحْرِمُ صَيْدًا فَذَبِيحَتُهُ مَيْتَةٌ لَا يَحِلُّ أَكْلُهَا او کله چې محرم ښکار ذبح کړونودده ذبيحه ټوك ده خوراك ئې حلال نه دي

حل اللغة" ①ذبح،ذبحاً (ف): حلالول ②ميتة: ټوك

شريح - المذهبان في حكم ذبيحة المحرم لغيرالمحرم ⊛مسئله دا ده ①که محرم د ښکارځناور ذبح کړلو نودده ذبيحه ټوك ده اوددې خوراك د حلال سړي لپاره هم جائز نه دي

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ يَحِلُّ مَا ذَبَحَهُ الْمُحْرِمُ لِغَيْرِهِ امام شافعي رحمه الله وائي چې که محرم ذبح اوکړه نودغه دغيرمحرم لپاره حلاله ده، لِأَنَّهُ عَامِلٌ لَهُ فَانْتَقَلَ فِعْلُهُ إِلَيْهِ ځکه چې دې دغير لپاره کارکوونکې دې نودده فعل هغه ته منتقل شو

شريح - امام شافعي رحمه الله فرمائي که محرم د غيرمحرم لپاره ذبح د ښکار اوکړله.نود دغه غير لپاره ددا دبيحه خوړل حلال دی ځکه چې ده د هغه لپاره دا ذبح کړې ده.نودا داسې شوه.لکه چې حلال سړي ذبح کړې وي اود حلال سړي دبيحه حلاله وي دغه ډول به دا هم حلاله وي

وَلَنَا أَنَّ الذَّكَاةَ فِعْلٌ مَشْرُوعٌ وَهَذَا فِعْلٌ حَرَامٌ اوزمونږدليل دا دې چې ذبح کول مشروع کړدې اودمحرم دا فعل حرام دې فَلَا يَكُونُ ذَكَاةً كَذَبِيحَةِ الْمَجُوسِيِّ نو ذبح کبدای نشي لکه د آتش پرستو ذبيحه

شريح - دليل الاحناف ﷺ ⊛زمونږدليل دا دې چه ذبح يومشروع فعل دې اود محرم ذبح غيرمشروع ده ځکه چې الله تعالی فرمائيلي دی[لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ] يعني تاسومه قتل کوئ ښکارپه دې سې حال کې چې تاسو په احرام کې ئې.ګورئ په دې آيت کې الله تعالی د محرم فعل ته قتل ونيلې دې.ذبح ئې نه ده ونيلې نوځکه به د محرم ذبيحه ذبح نه وی لکه مجوسي ذبح اوکړی نوهغې ته ذبح نشي ونيلې.ځکه چې مجوسي د ذبح اهل نه دی

وَهَذَا لِأَنَّ الْمَشْرُوعَ هُوَ الَّذِي قَامَ مَقَامَ الْمُمَيِّزِ بَيْنَ الدَّمِ وَاللَّحْمِ تَيْسِيرًا اودا ځکه چې ذبح مشروع په آسانتيا سره دغوښې اووينې په مينځ کښې د جدائي راوستلو قائمقام ده فَيَنْعَدِمُ بِانْعِدَامِهِ نوددې په نيشتوالی سره حلالسدل معدوم شي

شريح - اوبله د چې د ځناور د بدن وينه پليته وی نودا وينه لرې کول ځکه ضروری دی چه دده غوښه د خوراك قابله شي.اود غوښې اووينې په مينځ کي امتياز کول ډيرګران کاردې نوددې امتياز پيدا کاوه لپاره ذبح مشروع ددې قائم مقام کړې شوه.اوداسې اوونيلی شو که په مشروع طريقه ذبح اونشوه.نووينه د غوښې نه جلا نشو.اوددې غوښه حرامه شوه نوهرکله چې په مشروع طريقه ذبح معدوم شوه نود غوښې حلالوالې هم موجود نشو.حاصل دا چې هرکله د محرم ذبح مشروع نشوه.نودده ذبيحه ټوټ شوه اود مردارې خوړل د هيچ لپاره جائزنه وی.نودغه ډول د محرم د ذبيحې خوراك هم د هيچا لپاره جائزنه دې

د محرم دخپلې د ذبيحې نه خوراك کول

فَإِنْ أَكَلَ الْمُحْرِمُ الذَّابِحُ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا فَعَلَيْهِ قِيمَةُ مَا أَكَلَ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ ([1]) که حلاله کوونکې محرم د دې نه څه اوخوړل،نوپه ده قيمت واجب دې د هغې چې ده خوړلې دې د امام ابی‌حنيفه رحمه الله په نزد

حل اللغة" ①اکل،اکلاً (ن): خوراك ②ذابح: ذبح کونکې

شريح.- وجوب قيمة اللحم باكل ذبيحته ⊛مسئله دا ده که محرم د خپلې ذبيحې نه څه خوراك اوکړلو ددې باوجود چې دده ذبيحه ټوك ده.نود امام ابوحنيفه رحمه الله په نيزپه ده باندې هغومره غوښې قيمت واجب دې.کومه چې ده خوړلې ده.

وَقَالَا: لَيْسَ عَلَيْهِ جَزَاءُ مَا أَكَلَ او صاحبين رحمهما الله فرمائي چې نشته په ده جزاء د هغې چې ئې خوړلې وی. وَإِنْ أَكَلَ مِنْهُ مُحْرِمٌ آخَرُ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ فِي قَوْلِهِمْ جَمِيعًا اوکه اوخوړه ترې محرم بل نود ټولويه قول کې په ده څه نشته

حل اللغة" ① جزاء: بدله

شريح:- خلاف ا لصاحبين رحمهما الله ⊛اوصاحبين رحمهما الله فرمائي.چه په ده باندې د استغفار نه سوې بل څه قيمت وغيره واجب نه دی.اوکه د محرم د ذبيحې نه بل محرم خوراك اوکړلو نوپه هغه باندې په اتفاق سره هيڅ واجب نه دی.

لَهُمَا أَنَّ هَذِهِ مَيْتَةٌ فَلَا يَلْزَمُهُ بِأَكْلِهَا إِلَّا الِاسْتِغْفَارُ د صاحبينو رحمهما الله دليل دادې چې دا ذبيحه ټوك ده نو نه دی لازم په خوراك ددې مګر استغفار وَصَارَ كَمَا إِذَا أَكَلَهُ مُحْرِمٌ غَيْرُهُ اودا داسې شوه لکه چې دده نه بغير ئې بل محرم اوخوری

⊛دليل الصاحبين رحمهما الله ⊛دصاحبينو رحمهما الله دليل دا دې چه دمحرم ذبيحه ټوك ده اود مردارې په خوراك باندې د استغفار اوتوبې نه سوې بل څه نه واجبيږي.نودغه ډول په ده باندې هم څه نه واجبيږي . او دا داسې شوه.لکه

[1] القول الراجح هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في المبسوط (۱۰۰/۳) وشرح الوقاية (۲۸۲/۱) والتاترخانية (۴۸۵/۲) والهندية (۲۵۱/۱) نقلاً عن القول الراجح (۲۳۴/۱)-

چې د ذابح محرم نه سوي بل محرم ددې مردارې نه خوراك اوكړلو نو په هغه صورت كې پرې د استغفار نه سوې بل څه نه واجبيږي. دغه ډول به په دې صورت كې هم چې ذبح كوونكى محرم د خپلې ذبيحې نه خوراك اوكړي

وَلِأَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّ حُرْمَتَهُ بِاعْتِبَارِ كَوْنِهِ مَيْتَةً كَمَا ذَكَرْنَا امام ابوحنيفه رحمه الله دليل دادې چې ددې ذبيحې حرمت ددې دمردارې په اعتبار سره دې لكه چې موږ ذكر كړې دى وَبِاعْتِبَارِ أَنَّهُ مَحْظُورُ إِحْرَامِهِ او دده محضور احرام كيدلو په اعتبار سره دې لِأَنَّ إِحْرَامَهُ هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الصَّيْدَ عَنْ الْمَحَلِّيَّةِ ځكه چې دده احرام ښكار لره د حلالوالى نه وَالذَّابِحَ عَنْ الْأَهْلِيَّةِ فِي حَقِّ الذَّكَاةِ او ذبح كوونكى لره د اهليت نه ويستلې دې. او د ذبيحې د پاكيدو په حق كې فَصَارَتْ حُرْمَةُ التَّنَاوُلِ بِهَذِهِ الْوَسَائِطِ مُضَافَةً إِلَى إِحْرَامِهِ نو د خوراك حرام كيدل په دې واسطه دده احرام ارخ ته منسوب شو

تشريح:- دليل ابى حنيفة رحمه الله ⊛ دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې چه د محرم ذبيحه د دوو وجوهاتو د كبله حرامه ده. يو خو دې امله چې دده ذبيحه تړوك ده. لكه څنګه چې وړاندې ذكر اوشو. او بل د دې امله چې دا ذبيحه د احرام د ممنوعاتو څخه ده. ځكه چې دده احرام ښكار د ذبح كولو د محليت نه اوويستلو. دغه ډول محرم ئې د ذبح كولو د اهليت نه اوويستلو. نو ددې وجوهاتو د كبله د حرمت نسبت احرام ته كيږي. نو ثابته شوه چه د محرم د خپلې ذبيحې نه خوراك كول د احرام د ممنوعاتو څخه دى. او د احرام په ممنوعاتو كې د يو په ارتكاب سره جزاء واجبيږي نو ځكه به په ده باندې د هغه غوښې ضمان واجبيږي كومه چې ده په حالت د احرام كې خوړلې وي.

بِخِلَافِ مُحْرِمٍ آخَرَ لِأَنَّ تَنَاوُلَهُ لَيْسَ مِنْ مَحْظُورَاتِ إِحْرَامِهِ په خلاف د بل محرم نه ځكه چې خوړل دده د احرام د محظوراتو څخه نه دى

تشريح - الجواب عن القياس ⊛ پاتې شود بل محرم د دې مردارې نه خوراك كول. نو څرنګه د هغه خوراك د هغه د احرام د ممنوعاتو څخه نه دې. نو ځكه به په هغه ضمان هم نه واجبيږي.

د حلال د ذبح شوي ښكار د محرم لپاره خوراك

وَلَا بَأْسَ بِأَنْ يَأْكُلَ الْمُحْرِمُ لَحْمَ صَيْدٍ اصْطَادَهُ حَلَالٌ وَذَبَحَهُ او څه باك نشته په دې كې چې اوخوري محرم غوښه د هغې ښكار چې كړې وي حلال او هغه ئې ذبحه كړې وي إِذَا لَمْ يَدُلَّ الْمُحْرِمُ عَلَيْهِ، وَلَا أَمَرَهُ بِصَيْدِهِ كله چې نه وي ښودلې ورته محرم او نه ئې ورته د ښكار حكم كړې وي

حل اللغة: ① لاباس: هيڅ حرج نشته ② اصطاد، اصطياداً ښكار كول ③ لم يدل، دل، دلالة (ن). لارخودنه كول

تشريح - المذهبان في وجوب الضمان باكل صيد غير المحرم ⊛ مسئله دا ده. ① كه غير محرم كس ښكار اوكړلو او هغه ئې ذبح كړلو او بيا ئې په محرم باندې اوخوړلو. نو په محرم باندې څه ضمان نه واجبيږي. خو په دې شرط چې نه ورته محرم دلالت كړې وي. او نه ئې ورته حكم كړې وي

خِلَافًا لِمَالِكٍ رَحِمَهُ اللَّهُ فِيمَا إِذَا اصْطَادَهُ لِأَجْلِ الْمُحْرِمِ په خلاف د امام مالك رحمه الله په هغه صورت كې چې كله حلال د محرم لپاره ښكار كړې وي لَهُ قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {لَا بَأْسَ بِأَكْلِ الْمُحْرِمِ لَحْمَ صَيْدٍ مَا لَمْ يَصِدْهُ أَوْ يُصَدْ لَهُ.}[1] دده دليل دا قول د نبى دې چې څه باك نشته د محرم د ښكار په غوښه خوړلو كښې په دې شرط چې ده ښكار نه وي كړې او نه ده لره شوې وي.

[1] من جابر بن عبدالله رضي الله عنه أخرجه ابوداود فى المناسك باب ٤٠ رقم ١٨٥١ والترمذى فى الحج باب ٢٥ رقم ٨٤٦ والنسائى فى المناسك باب ٨١)_

تشريح - امام مالك رحمه الله فرمائى كه غير محرم په دې اراده ښكار اوكړلو چه دا به په محرم باندې خرڅ او محرم د هغې نه خوراك اوكړلو نو په دې صورت كې په محرم باندې د خوړلې شوې غوښې ضمان واجب دې برابره ده كه محرم ورته د ښكار حكم كړې وي او كه نه

دليل مالك رحمه الله ⊛ دامام مالك رحمه الله دليل هغه حديث دې چه په هغې كې فرمائى په محرم باندې د هغه ښكار په غوښه كې څه باك نشته چه نه ښكار كړې وي او نه دده لپاره ښكار شوې وي. ګوري ددې حديث نه معلومه شوه. چه كوم ښكار د محرم لپاره شوې وي. دده لپاره د هغې خوراك هم جائز نه دې

وَلَنَا مَا رُوِيَ {أَنَّ الصَّحَابَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ تَذَاكَرُوا لَحْمَ الصَّيْدِ فِي حَقِّ الْمُحْرِمِ او زمونږ دليل هغه دې چې روايت دې د صحابه كرامو رضي الله عنهم نه چې مذاكره ئې كوله د ښكار د غوښې په حق د محرم كې فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا بَأْسَ بِهِ}[1] نو نبى صلى الله عليه وسلم ووئيل په دې كښې هيڅ باك نشته.

تشريح - دليل الاحناف رحمهم الله ⊛ زمونږ دليل دا دې چه يو ځل صحابه كرامو رضي الله عنهم د هغه ښكار په ړد كې بحث پيل شو. كوم چې د محرم لپاره شوې وي. په دې كې د صحابو رضي الله عنهم آوازونه اوچت شول نبى په خپله حجره مباركه كې په خوب ويده (اوده) وو. نو بيدار شو. او بهر ته راووتلو. پوښتنه ئې اوكړلو چه تاسو په څه كې بحث كوئ. صحابو رضي الله عنهم ورته ټوله واقعه بيان كړه. نو نبى صلى الله عليه وسلم اوفرمائيل. «لابأس به» يعنى دې په خوراك كې څه باك نشته.

وَاللَّامُ فِيمَا رُوِيَ لَامُ تَمْلِيكٍ فَيُحْمَلُ عَلَى أَنْ يُهْدِيَ إِلَيْهِ الصَّيْدَ دُونَ اللَّحْمِ او لام په دې حديث كې كوم چې امام مالك صاحب روايت كړې دې لام تمليك دې نو محمول كولې به شى په دې چې محرم ته ښكار هديه شى نه چې غوښه أَوْ مَعْنَاهُ أَنْ يُصَادَ بِأَمْرِهِ يا ئې معنى داده چې ښكار دده په حكم اوشى

تشريح - الجوابان عن مستدل مالك رحمه الله ⊛ امام مالك رحمه الله چه كوم حديث په استدلال كې پيش كړې دې ① نو په هغې كې «لام» د تمليك لپاره دې. نو په دې صورت كې د هغې مطلب دا شو چه د محرم لپاره د داسې ښكار په غوښه خوړلو كې څه باك نشته چه نه ده په خپله ښكار كړې وي او نه دده لپاره ښكار شوې وي. او لامړ شوې نه ري. چه محرم د هغې مالك جوړ كړې شى. يعنى كه غير محرم ښكار اوكړلو. او ژوندې هغه ښكار د محرم ملكيت اوګرځوى. نو په دې صورت كې چونكه د ښكار ساه دده په ملكيت كې وتلې ده. نو دده لپاره د هغې خوراك جائز نه دې. البته كه ده ته غوښه وركړى. نو په ده د هغې د غوښې د قيمت څه ضمان نشته. ② يا ددې حديث مطلب دا دې. چه ښكار د محرم په حكم سره نه وى شوې. كه د محرم په حكم سره شوې وى نو بيا هم د محرم لپاره د هغې خوراك جائز نه دې ددې دواړو تاويلونو نه روسته دغه حديث د امام مالك رحمه الله مستدل نشى پاتې كيدې.

ثُمَّ شَرَطَ عَدَمَ الدَّلَالَةِ، وَهَذَا تَنْصِيصٌ عَلَى أَنَّ الدَّلَالَةَ مُحَرِّمَةٌ بيا دلالت نه كول ئې شرط كړى دى كوم چې په دې تنصيص دې چې دلالت حراموونكې دې قَالُوا: فِيهِ رِوَايَتَانِ علمانو وئيلى دى چې په دې كې دوې (دوه) صورتونه دى، وَوَجْهُ الْحُرْمَةِ حَدِيثُ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ وَقَدْ ذَكَرْنَاهُ او وجه د حرمت حديث د ابو قتاده رضي الله عنه دې كوم چې موږ ذكر كړو.

تشريح - الروايتان في حكم الدلالة على الصيد ⊛ صاحب هدايه رحمه الله فرمائى چه امام قدورى رحمه الله د دلالت نه كولو شرط لګولې دې ددې نه دا معلوميږى كه محرم غير محرم ته د ښكار كولو دلالت كړې وى نو په دې صورت كې د محرم لپاره د هغه ښكار خوراك جائز نه دې خو متاخرينو مشائخو رحمهم الله فرمائيلى دى چه د

[1] من أثر طلحة بن عبيدالله رحمه الله أخرجه محمد فى كتاب الآثار كذا فى نصب الراية (١٧٢/٣)_

دلالت په صورت کي دوې [دوه] روايتونه دي ① يو روايت کي د محرم لپاره دهغې غوښه خوړل حرام دی دا روايت دامام طحاوي رحمه الله دي ② او په دوهم روايت کي ورله دهغه ښکار خوراك جائزدي دا روايت د ابوعبدالله جرجاني رحمه الله دي د حرمت د روايت دليل دحضرت ابوقتاده رضي الله عنه حديث دي. «هل أعنتم هل دللتم هل أشرتم» كوم چي ددې باب په اول کي په تفصيل سره تيرشوي دي

د غيرمحرم لپاره د حرم دښكارذبح كولوحكم

وَفِي صَيْدِ الْحَرَمِ إِذَا ذَبَحَهُ الْحَلَالُ قِيمَتُهُ يَتَصَدَّقُ بِهَا عَلَى الْفُقَرَاءِ او دحرم په ښكار کي كله چي ذبح كړي دا حلال ددې قيمت واجب دي كوم چي په فقيرانو باندې ويش كړي

حل اللغة: ① صيد ښكار ② ذبحه، ذبح ذبحا (ف) حلالول ③ يتصدق، تصدقا صدقه كول

تشريح: وجوب الضمان على غيرالمحرم بصيدالحرم: مسئله دا ده. كه غيرمحرم د حرم ښكارذبح كړلو نوپه هغه باندې دهغې د قيمت تاوان واجب دي او هغه قيمت به د حرم په فقيرانو باندې صدقه كوي. ځكه چي په حرم کي كوم كس او ښاور او سيرږي هغه ته امن ملاؤ شوي دي اوده چي هغه ذبح كړلو. نو دهغه په امن کي ئې خلل راوستلو. نوضمان به پرې واجب وي.

لِأَنَّ الصَّيْدَ اسْتَحَقَّ الْأَمْنَ بِسَبَبِ الْحَرَمِ ځكه چي ښكار دحرم په وجه مستحق د امن دي قَالَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَدِيثٍ فِيهِ طُولٌ «وَلَا يُنَفَّرُ صَيْدُهَا» (١) نبي ﷺ فرمائي په يو حديث کي كوم چي اوږد دي چي د مكې ښكار به نشي رټلولي

تشريح - دليله: دليل د نبي ﷺ هغه اوږد حديث دي. په كوم کي چي هغوى فرمائيلي دي د حرم ګياه به نشي كټ كولي اونه به ددي ښاور شړلي اونه غصه كولي شي. وجه د استدلال دا ده. چه هركله د حرم د ښاور ترټل اوغصه كول جرم دي. نوذبح خو به ئې په درجه اولى سره جرم وي. نو ددې د حرمت باوجود كه غيرمحرم كس د حرم ښاور ذبح كړلو نو دحرم د تقدس او احترام د امله به په هغه باندې دهغې قيمت واجب وي. او هغه به دحرم په فقيرانو باندې صدقه كولي شي.

السوال: په دې باندې يو سوال دا كيداې شي چه ښكارلكه څنګه چي د حرم د امله مستحق دامن دي دغه ډول د احرام د امله هم مستحق د امن دي. نو كه يو محرم د حرم ښكارقتل كړي. پكارده چي په ده باندې دوې [دوه] كفارې واجب وي. يو د حرم د تقدس د پانمال كولو د امله او بل د احرام دتقديم پانمال كاوه د وجې حالانكه داسې نه ده ځكه چي په ده باندې يو كفاره لازميږي.

الجواب: ددې ځواب دا دي. چه داحرام تقدس زيات قوي دي په نسبت سره دحرم تقدس ته. هم دا وجه ده چي په محرم باندې د حرم او غيرمحرم دواړو ښكارحرام دي نو هركله چي د احرام تقدس زيات قوي او دحرم دهغې په نسبت ضعيف. نو دحرم تقدس د احرام تابع شو. او په ده باندې يوه كفاره هم د دې په وجه لازميږي.

وَلَا يُجْزِيهِ الصَّوْمُ لِأَنَّهَا غَرَامَةٌ وَلَيْسَتْ بِكَفَّارَةٍ فَأَشْبَهَ ضَمَانَ الْأَمْوَالِ او ده له به روژه كفي نه وي ځكه چي دا تاوان دي كفاره نه ده نو مشابه شو د تاوان د مالونو سره وَهَذَا لِأَنَّهُ يَجِبُ بِتَفْوِيتِ وَصْفٍ فِي الْمَحَلِّ وَهُوَ الْأَمْنُ او دا ځكه چي دا تاوان ددې سې وصف فوت كاوه په وجه واجبيږي كوم چي په محل کي دي. او دغه امن دي

تشريح - صاحب دقدوري رحمه الله فرمائي كه غيرمحرم د حرم ښكارقتل كړلو. نو په هغه باندې دهغې قيمت

(١) من حديث أبي هريرة أخرجه البخاري في العلم باب ٣٩ رقم ١١٢ ومسلم في الحج رقم ٤٤٧ وأبوداود في المناسك باب ٨٩ رقم ٢٠١٧ والنسائي في المناسك باب ١٢٠ رقم ٢٦٩٢ وابن ماجه في المناسك ١٠٣ رقم ٣١٠٦ والدارمي في البيوع باب ٦٠ وأحمد في المسند (٢/٢٣٨)۔

واجبيږي. او دهغې په بدله کي كه دې روژې نيسي. نوهغه نه كافي كيږي لكه څنګه چي دمحرم لپاره د قيمت په ځاې روژې نيول كافي كيږي. نو دده حكم هغه شان نه دي.

دليله: دليل دا دي چه د ښكارقيمت يو تاوان او كفاره ده. نوځكه دا د مالي تاوان سره مشابه شو او مالي تاوان كه څوك په روژه نيولو سره ادا كوي نو نه ادا كيږي مالي تاوان هم په مال سره ادا كيږي. د مال نه بغيرپه بل ئل څه نه ادا كيږي.

وَالْوَاجِبُ عَلَى الْمُحْرِمِ بِطَرِيقِ الْكَفَّارَةِ جَزَاءً عَلَى فِعْلِهِ كوم چي په طريقه د كفارې واجب دي په محرم اودده دفعل جزاء ده لِأَنَّ الْحُرْمَةَ بِاعْتِبَارِ مَعْنًى فِيهِ ځكه چي حرمت ددې سې معنى په وجه دي. چي كوم په محرم كښې دي وَهُوَ إِحْرَامُهُ او دغه دده احرام دي وَالصَّوْمُ يَصْلُحُ جَزَاءَ الْأَفْعَالِ لَا ضَمَانَ الْمَحَالِّ او روژه جزاء دافعالو دكيدلو لائقه ده نه كه دضمان دمحل.

تشريح - وجه د توپير په مينځ ددې كه چي د محرم لپاره دښكارپه جزاء کي د قيمت په ځاې روژې نيول جائز دي او دغيرمحرم لپاره د حرم د ښكارپه جزاء کي روژې نيول جائزنه دي ځكه چي په محرم باندې جزاء د هغه فعل په وجه واجبيږي دكوم ارتكاب چي ده په حالت د احرام کي كړې دي او په غيرمحرم باندې جزاء ددې امله لازميږي. چه ده د محل يعنى د ښكار نه د امنيت وصف زائله كړه. او روژه د فعل جزاء جوړيدې شي. خود محل جزاء نشي جوړيدې ددې امله د محرم لپاره دحرم د ښكار په صورت کي روژه كافي كيداې شي. خود غيرمحرم لپاره نه كافي كيږي.

وَقَالَ زُفَرُ: يُجْزِيهِ الصَّوْمُ اعْتِبَارًا بِمَا وَجَبَ عَلَى الْمُحْرِمِ، امام زفر فرمائي چي روژه به كافي شي د امله د قياس ددې په هغه چي په محرم واجبيږي. وَالْفَرْقُ قَدْ ذَكَرْنَاهُ او توپير ئې موږ ذكر كړې دي.

تشريح: امام زفر رحمه الله فرمائي چي د حرم د ښكار د قتلولو په بدله کي هم روژه نيول جائز ده لكه څنګه چي د محرم لپاره د ښكار د قتل په صورت کي جائز دي هم دا د امام شافعي امام مالك او امام احمد رحمهم الله قول دي وجه د توپير موږ ذكر كړله.

وَهَلْ يُجْزِيهِ الْهَدْيُ؟ فَفِيهِ رِوَايَتَانِ او آيا هدى به هم كافي وي په دې کي دوې [دوه] روايتونه دي

تشريح - الروايتان في ذبح الهدى في الكفارة: پاتې شوه دا خبره كه غيرمحرم د حرم ښكار د قتل كولو په وجه كه د هدى حيوان (ښاروې) ذبح كړلو. نو دا جائزده نه كه نه؟ نو په دې اړه کي دوې [دوه] روايتونه دي. يو د جواز او بل د عدم جواز.

دبهرنه حرم ته د ښكار راوړلو حكم

وَمَنْ دَخَلَ الْحَرَمَ بِصَيْدٍ فَعَلَيْهِ أَنْ يُرْسِلَهُ فِيهِ إِذَا كَانَ فِي يَدِهِ او څوك چي داخل شو حرم ته دښكار سره نو په ده واجب دي چي په حرم کي دغه پريږدي كله چي ئې په لاس کي وي.

حل اللغة: ① دخل، دخولاً (ن): داخليدل ② ان يرسله، ارسل ارسالاً: پريښول

تشريح - المذهبان في الصيدالمدخول به الحرم: مسئله دا ده. ① كه يو كس كه محرم وي او كه غيرمحرم وي. حرم ته د بهرنه څه ښكارداخل كړي. نو كه په حرم کي دده په لاس کي هغه وي دهغې پريښول په ده باندې واجب دي

خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللهُ فَإِنَّهُ يَقُولُ: حَقُّ الشَّرْعِ لَا يَظْهَرُ فِي مَمْلُوكِ الْعَبْدِ لِحَاجَةِ الْعَبْدِ په خلاف دامام شافعي صاحب نه ځكه چي دې فرمائي چي حق دشرع نه ظهريږي د بنده په مملوك څيزكي دبنده د احتياج په وجه.

تشريح: - او امام شافعي رحمه الله فرمائي چه په ده باندې ددې خوشې كول واجب نه دي.

دليل الشافعي رحمه الله: دامام شافعي رحمه الله دليل دا دي چه كوم څيزښكرردده په لاس کي وي نو هغه دده

صاحب دي د شريعت حق دي چه حرم ته د داخليدو نه روسته هغه خوشي كړي شي.خود بنده په ملكيت كي د شريعت حق نه سكاره كيږي خكه چي بنده حاجتمند دي.البته په مباحو څيزونو كښې د شريعت حق سكاره كيږي هر كله چي د شريعت حق د بنده په ملكيت كي نه ښكاره كيږي نو د شريعت د حق د امله به په حرم كښې د ښكار پريښودل واجب نه وي

وَلَنَا أَنَّهُ لَمَّا حَصَلَ فِي الْحَرَمِ وَجَبَ تَرْكُ التَّعَرُّضِ لِحُرْمَةِ الْحَرَمِ زمونږ دليل دا دي چه ښكار كله په حرم كښې موجود وي نو د حرم د حرمت په خاطر واجب شو ترك د تعرض دده سره إِذْ صَارَ هُوَ مِنْ صَيْدِ الْحَرَمِ فَاسْتَحَقَّ الْأَمْنَ لِمَا رَوَيْنَا په دې سره ښكار د حرم ښكار شو نو هغه د هغې حديث په وجه د امن مستحق شو كوم چي مونږ روايت كړو

حل اللغة: ① حصل: حصولاً ... ② دستحق، استحق، استحقاقا مستحق كيدل، لائق كيدل

تشريح: ... د احناف ... زمونږ دليل دا دي چه دا ښكار كله حرم ته داخل شو.نو حرم ته د داخليدو په امله دي نه امن ته شو او دې مستحق شو چه د حرم ښكر ورته اوونيلي شي او په دې خبره بندي دا حديث شاهد عدل دي.چه نبي ﷺ فرمائيلي دي. «لاينفر صيدها» نو چه مستحق د امن شو نو ددې خوشي كول ضروري شو چه د حرم امن بحال شي.

دښكار د خرخولو حكم

فَإِنْ بَاعَهُ رَدَّ الْبَيْعَ فِيهِ إِنْ كَانَ قَائِمًا كه نې دغه ښكار خرڅ كړو بيعه به د ښكار په حق كي رد كولاى شي كه دغه قائم وي لِأَنَّ الْبَيْعَ لَمْ يَجُزْ لِمَا فِيهِ مِنَ التَّعَرُّضِ لِلصَّيْدِ وَذَلِكَ حَرَامٌ خكه چي بيعه جائز نشوه خكه چي په دې كي د ښكار ته تعرض دي او دا حرام دي وَإِنْ كَانَ فَائِتًا فَعَلَيْهِ الْجَزَاءُ لِأَنَّهُ تَعَرَّضَ لِلصَّيْدِ بِتَفْوِيتِ الْأَمْنِ الَّذِي اسْتَحَقَّهُ او كه ښكار فوت شوې وو نو په ده جزاء ده.خكه چې ده د ښكار سره تعرض كړې دې په فوت كاوه د هغه امن د كوم چي دې مستحق وو

حل اللغة: ① باعه، باع بيعاً (ض) خرڅول ② تفويت فوت كول]

تشريح - عدم جواز بيع الصيد المدخول به الحرم ۞ مسئله دا ده.كه دا كس چې ښكار حرم ته داخل كړى هغه ښكار خرڅ كړي نو دا بيع ناجائزه ده خكه چې په دې كي ښكار ته تعرض شو.او په حرم كي ښكار ته تعرض حرام دي او چه بيع حرامه شوه نو رد كول ئې واجب دي.او كه ښكار موجود نه وي.نو په دې صورت كي به ده باندې د هغې جزء واجب ده خكه چې ښكر د كوم امن مستحق شوې وو.نو ده هغه امن په تعرض كولو سره خراب كړلو.

وَكَذَلِكَ بَيْعُ الْمُحْرِمِ الصَّيْدَ مِنْ مُحْرِمٍ أَوْ حَلَالٍ لِمَا قُلْنَا دغه ډول د محرم په بل محرم يا د حلال په بل حلال باندې خرڅول د ښكار دي لكه چي مونږ ونيلي دي.

تشريح:- المسئلة الثانية مثل الاولى ۞ او دغه ډول كه محرم ښكار په محرم يا په غير محرم باندې خرڅ كړلو.نو كه موجود وي د هغې راپس كول واجب دي او كه موجود نه وي.نو د هغې قيمت وركول واجب دي.دليل وړاندې تير شو

محرم سره په پنجره يا كور كښې د موجود ښكار حكم

وَمَنْ أَحْرَمَ وَفِي بَيْتِهِ أَوْ فِي قَفَصٍ مَعَهُ صَيْدٌ فَلَيْسَ عَلَيْهِ أَنْ يُرْسِلَهُ او چا چې احرام اوتړلو او دده په كور كي يا ورسره په پنجره كي ښكار وو نو په ده دې پرېښودل لازم نه دي.

حل اللغة: ① احرم، احراماً احرام تړل ② قفص پنجره

تشريح - يو كس احرام اوتړلو او دده سره په پنجره يا په كور كي ښكار وي.نو په ده باندې د هغې پرېښودل واجب نه دي

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: يَجِبُ عَلَيْهِ أَنْ يُرْسِلَهُ امام شافعي رحمه الله فرمائي چې پرېښودل ئې لازم دي لِأَنَّهُ مُتَعَرِّضٌ لِلصَّيْدِ بِإِمْسَاكِهِ فِي مِلْكِهِ خكه چې دغه ښكر ته تعرض كوونكې دې په بندساتلو په خپل ملك كي اِمْسَاك كَمَا إِذَا كَانَ فِي يَدِهِ نو داسې شو لكه دده چې په لاس كي وي

حل اللغة: ① امساك: نيول

تشريح:- او امام شافعي رحمه الله فرمائي.چه پرېښول پرې واجب دي.امام مالك رحمه الله هم ددې قائل دي.

ادلته ۞ دامام شافعي رحمه الله دليل دا دي چه ښكار د محرم سره موجود وي نو دې ښكار ته تعرض كوونكې دي.او په محرم باندې ښكار ته تعرض كول حرام دي.نو خكه په ده باندې ددې خوشي كول واجب دي او دا داسې شو.لكه چي څنگه ده سره د پنجرې يا كوريه خانې په لاس كي ښكار موجود وي ... شي.نو د هغې خوشي كول پرې واجب دي نو داسې په دې صورت كي هم خوشي كول واجب دي

وَلَنَا أَنَّ الصَّحَابَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ كَانُوا يُحْرِمُونَ وَفِي بُيُوتِهِمْ صُيُودٌ وَدَوَاجِنُ دليل دادې چې اصحابو به احرامونه تړل او حال دا چې په كورونوكې به ئې ښكارونه او دواجن وو وَلَمْ يُنْقَلْ عَنْهُمْ إِرْسَالُهَا او ددوى نه ئې پرېښودل منقول نه دي. وَبِذَلِكَ جَرَتِ الْعَادَةُ الْفَاشِيَةُ وَهِيَ مِنْ إِحْدَى الْحُجَجِ او عام عادت په دې رارواں دې كوم چې د زمونږ منجمله دليلونو څخه دې

حل اللغة: ① دواجن: ساتونكي څناور

تشريح:- دلائل الاحناف رحمهم الله ۞ زمونږ دليل دا دي ① چه صحابه كرامو رضي الله عنهم به احرام تړل حالانكه د هغوى په كورونوكي به صيود او دواجن موجود وو.صيود جمع د صيد ده.مراد ترې خنگلي پرندې دي چه ساتلې شوي وي. او د دواجن جمع د داجن ده.او داجن اوسې وغيره ته وائي.كومه چې د وزه پشان ساتلې شوې وي.حاصل دا دي چه صحابو رضي الله عنهم به احرام تړل او په كورونوكي به ورسره ښكار وو.خو د هغوى نه دا نه دي مقول چې دغه ښكار به ئې خوشي كول.او په دې باندې عادت جاري دي.او عادت هم يو دليل دي.ددې امله هم مونږ ددې ښكار پريښول نه واجب كوو

وَلِأَنَّ الْوَاجِبَ تَرْكُ التَّعَرُّضِ وَهُوَ لَيْسَ بِمُتَعَرِّضٍ مِنْ جِهَتِهِ او خكه چې واجب ترك د تعرض دي او دې د هغې اړخ نه متعرض نه دي لِأَنَّهُ مَحْفُوظٌ بِالْبَيْتِ وَالْقَفَصِ لَا بِهِ غَيْرَ أَنَّهُ فِي مِلْكِهِ خكه چې ښكار خو په كور يا په پنجره كي محفوظ دي نه چې د محرم سره.صرف دومره ده چې دده په ملك كي دي وَلَوْ أَرْسَلَهُ فِي مَفَازَةٍ فَهُوَ عَلَى مِلْكِهِ او كه دې ئې په خنگل كي پرېږدي نو دده په ملك كښې به وي فَلَا مُعْتَبَرَ بِبَقَاءِ الْمِلْكِ نو د بقاء د ملك هيڅ عتبار نشته وَقِيلَ: إِذَا كَانَ الْقَفَصُ فِي يَدِهِ لَزِمَهُ إِرْسَالُهُ او ويلې شوي دي چې كه پنجره دده په لاس كي وي نو پرېښودل ئې لازم دي وَلَكِنْ عَلَى وَجْهٍ لَا يَضِيعُ ليكن داسې چې ضائع نشي.

تشريح:- دوهم دليل دا دي.چه په محرم باندې ښكار ته تعرض كول حرام دي.او چه ښكار په كور كښې وي يا په پنجره كي وي.نو په دې صورت كي ښكار ته دده تعرض نشته.څه په لاس كي خونې نه دې.البته دومره خبره ده.چه په ملك كي ئې دې يعني په تعرض نه كولو كي دا شرط نه دي چه په ملكيت كي به هم نه وي بلكه دومره كافي ده.چه په لاس ورته تعرض نه كوي.بعضې حضراتو فرمائيلي دي.كه ښكار په پنجره كي وي.او هغه ده سره په لاس كي وي.نو په ده باندې ئې پرېښول واجب دي.خو پرېښول به په دې سې طريقه وي.چه ضائع نشي.خكه چې د مال ضائع كول حرام دي.نو په بند كور وغيره كي دې خوشي كړي.

[1] من اثر علي رضي الله عنه أخرجه ابن ابي شيبة كذا في النصب الرأية ۳/۱۷۶)_

د احرام نه وړاندې ښكاريول اوبيا دبل غيرمحرم دغه ښكارپريښودل

قَالَ فَإِنْ أَصَابَ حَلَالٌ صَيْدًا ثُمَّ أَحْرَمَ كه حلال ښكار حاصل كړو بيائې احرام وتړلو فَأَرْسَلَهُ مِنْ يَدِهِ غَيْرُهُ يَضْمَنُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ بيا چا دده دلاس نه هغه ښكار خلاص كړو نوضامن به وي. په نزد دامام ابوحنيفه صاحب

حل اللغة: ① اصابه اصابة حاصلول، موندل ② يضمن، ضمانة ضمن كيدل

تشريح - مسئله دا ده كه يوكس ښكاراونيولو اوبيا ئې احرام اوتړلو بيا بل كس دده نه هغه ښكار واخستلو اوهغه ئې پرېښولو ① نودامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزدغه پرېښودونكي د هغې دقيمت ضامن دې

وَقَالَا لَا يَضْمَنُ ①لِأَنَّ الْمُرْسِلَ آمِرٌ بِالْمَعْرُوفِ نَاهٍ عَنِ الْمُنْكَرِ اوصاحبين رحمهما الله فرمائي چې ضامن به نه وي خكه چې آزادوونكې امر بالمعروف او نهى عن المنكر كوونكې دې {مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ} اوپه نيكوښدې څه الزام نشته.

حل اللغة: ① محسنين نيكوكار ② سبيل لار

تشريح - او صاحبين رحمهما الله فرمائي چه دې به ضامن نه وي.

دليلهما: دصاحبينو رحمهما الله دليل دا دې چه دا پرېښودونكې امربالمعروف اونهى عن المنكر كوونكې دې او امربالمعروف اونهى عن المنكركه قدرت وي نوواجب دی.چونكه هغه كس د احرام په حالت كې ښكاريه لاس كې نيولووو اود شريعت خلاف عمل كې اخته وو.نوده د نهى عن المنكرپه وجه دده د لاس نه ښكارخلاص كړلو نوپه ده ضمان نشته.خكه چې دې د نيكۍ كوونكې دې.اوالله تعالى فرمائيلي دی {مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ} يعنى په نيكوكارو باندې څه لار نشته.يعنى كوم كسان چې نيك كارونه كوي په هغوى باندې نيول اومواخذه نشته نوپه دنياكې به ضامن نه وي اوپه آخرت كې به پرې عذاب نه وي.

وَلَهُ أَنَّهُ مَلَكَ الصَّيْدَ بِالْأَخْذِ مِلْكًا مُحْتَرَمًا فَلَا يَبْطُلُ احْتِرَامُهُ بِإِحْرَامِهِ دامام صاحب دليل دادې چې ښكارنيوونكې په ملك محترم سره ددې مالك شوې دې نوددې احترام په احرام سره نه باطليږي وَقَدْ أَتْلَفَهُ الْمُرْسِلُ فَيَضْمَنُهُ او حال دادې چې رادووكى دې دې لره هلاك كړو نو ضامن دې

تشريح - دليل ابى حنيفة: دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې.چه دې كس په حالت د حلالوالى كې ښكاركړې وو اوپه هغې باندې ددې ملك محترم راغلې وو نودهغه ملك محترم به د احرام په وجه نه باطليږي اوپه اتفاق سره د احرام نه روسته هم هغه دده په ملكيت كې موجود دې اوكوم كس چې هغه پرېښولو نودده ملك محترم نې ضائع كړلو اودا قانون دې.چه د چا مملوك څيزڅوك ضائع كړي نوپه هغه صنه كونكې ضمان وي.

بِخِلَافِ مَا إِذَا أَخَذَهُ فِي حَالَةِ الْإِحْرَامِ په خلاف دهغې نه چې ښكار په حالت داحرام كې اونيسى لِأَنَّهُ لَمْ يَمْلِكْهُ خكه چې ددې مالك نشو

تشريح - حكم اخذالصيدفي الاحرام: په خلاف د هغه صورت چې دې په حالت د احرام كې ښكاراونيسى خكه چې په حالت د احرام كې په ښكارباندې دده ملكيت نه راځي.اوچه دې دهغې مالك نشو.نوپه پرېښودونكي باندې به ضمان هم نه وي خكه چې هغه د محرم څيزنه دې ضائع كړي.

وَالْوَاجِبُ عَلَيْهِ تَرْكُ التَّعَرُّضِ اوپه ده واجب دې ترك د تعرض. وَيُمْكِنُهُ ذَلِكَ بِأَنْ يُخَلِّيَهُ فِي بَيْتِهِ اوكومه چې داسې هم

① القول الراجح هو هذا قول الصاحبين رحمهما الله كذا فى ردالمحتار(۲۴۱۱۲) والبحر(۷۵۱۳) نقلاً عن القول الراجح (۲۳۵۱۱)-

ممكنه ده چې په خپل كور كښې پرېږدی. فَإِذَا قَطَعَ يَدَهُ عَنْهُ كَانَ مُتَعَدِّيًا نوكله چې ده د محرم قبضه منقطع كړه نودې ظالم شو

تشريح - السوال: په «والواجب عليه ترك التعرض» سره د يوسوال خواب دې سوال دا دې چه موږدا منو چه داحرام نه وړاندې چې ده ښكاراونيولو.نودې د هغې مالك شو خود احرام تړلونه روسته د ترك تعرض د مله په ده باندې د هغې پرېښول ضروري وو.حالانكه ده په خپله د خپل ملك نه وو ويستلې بلكه بل كس دده ملك نه اويستلو نوپه دې صورت كې پكارده چې ضمان په دې پرېښودونكې واجب وي.خكه چې كوم كارپه محرم باندې لازم وو.هغه كارده اوكړلو.

الجواب: ددې خواب دا دې.چه په محرم باندې په احرام كې ښكارته تعرض كول منع وو.دخپل ملك نه د ښكار ويستل واجب نه وو.اوترك تعرض ددې باوجود هم كيداې شو.چه ښكارده په ملك كې وو. (مثلاً په كور يا بند خانې كې ئې پرېښولې (پرېښودې) وې.اوده په ملك كې وې)خوچه هركله يوكس ددې ښكارنه دده ملكيت ختم كړلو.نوهغه تعدى اوكړله.اوچه څوك تعدى (زياتې) اوكړي.په هغه ضمان واجبيږي.نوخكه به په ده ضمان لازم وي.

وَنَظِيرُهُ الِاخْتِلَافُ فِي كَسْرِ الْمَعَازِفِ اوددې نظير هغه اختلاف دې كوم چې دلهولعب دسامان په ماتولوكې دې.

تشريح - نظيره: ددې نظيردا دې كه يوكس د بل چا د لهو لعب او لوبوسامان مات كړل نوپه دې ماتونكې باندې د صاحبينو رحمهما الله په نيزد هغې سامان تاوان لازم دې.البته دا ده چه د آله وغيره په حسب به ضامن نه وي.بلكه د تراشلى شوی لرگی په حساب سره به ضامن وي.

دمحرم دلاسه دښكارخلاصونكي باندې د ضمان مسئله

وَإِنْ أَصَابَ مُحْرِمٌ صَيْدًا فَأَرْسَلَهُ مِنْ يَدِهِ غَيْرُهُ لَا ضَمَانَ عَلَيْهِ بِالِاتِّفَاقِ كله چې محرم ښكر اوموندلو اوده دلاس نه چا ازاد كړو نوپه هغه تاوان نشته په اتفاق سره

تشريح عدم الضمان على متلف الصيدمن يد المحرم: مسئله دا ده.كه محرم ښكاراونيولو اويوبل كس دده دلاس نه هغه خلاص كړلو.نوپه اتفاق سره په هغه خلاصونكې باندې ضمان نشته.

لِأَنَّهُ لَمْ يَمْلِكْهُ بِالْأَخْذِ خكه چې محرم دده په نيولو سره نه دې مالك شوې، فَإِنَّ الصَّيْدَ لَمْ يَبْقَ مَحَلًّا لِلتَّمَلُّكِ فِي حَقِّ الْمُحْرِمِ لِقَوْلِهِ تَعَالَى {وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا} فَصَارَ كَمَا إِذَا اشْتَرَى الْخَمْرَ خكه چې دمحرم په حق كې ښكار په ملك كې د راتلو محل شوې ندې په دليل دالله ﷻ قول دې.چه حرام شوې دې په تاسو داوچې ښكارترڅوچه په راحرام كې ئې نوداسې شوه لكه مسلمان چې شراب واخلى.

حل اللغة: ① تملكه ملكيت ② اشترى اشتراء: اخستل

تشريح - دليله: خكه چې په حالت داحرام كې دښكار په نيولومحرم دهغې مالك نه جوړيږي.خكه چې الله تعالى فرمائي[وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا] دا داسې شوه لكه چې يومسلمان شراب واخستل نوپه اخستلوسره دې دهغې مالك نه جوړيږي نوكه يوكس دغه شراب تونې كړلو.نوپه هغه به ضمان نه وي خكه چې شراب لذاته حرام دی.نودغه ډول د محرم لپاره ښكارهم حرام لذاته دې.

دمحرم په لاس كې ښكاردبل محرم دلاسه قتل كيدلوحكم

فَإِنْ قَتَلَهُ مُحْرِمٌ آخَرُ فِي يَدِهِ اوكه دمحرم په لاس كې ښكار قتل كړو فَعَلَى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا جَزَاؤُهُ نو پدوی كې په هريو باندې جزاء لازم ده

حل اللغة: ① قتله، قتل قتلاً (ن): قتل كول

تشريح:- وجوب الجزاء على المحرم الاخذوالقاتل: كه محرم په لاس كې ښكار نيولې وي.اوبل محرم دهغه د

لاس ښکار قتل کړلو نو په دي دواړو باندې پوره جزاء واجب ده.

لِأَنَّ الْآخِذَ مُتَعَرِّضٌ لِلصَّيْدِ الْآمِنِ خکه چې نیوونکي دښکار ده دامن ختمولو په بناء تعرض کوونکي دي وَالْقَاتِلُ مُقَرِّرٌ لِذَلِكَ او قاتل د دې مقرر کوونکي (په خائې پاتې کوونکي) دي. «وَالتَّقْرِيرُ كَالِابْتِدَاءِ فِي حَقِّ التَّضْمِينِ» او تقرير پشان د ابتداء دې په حق دتاوان کي.

تشریح - دلیله ● دلیل دا دې چه کوم محرم ښکار اونیولو. نو هغه په حالت داحرام کي ښکار ته تعرض وکړلو اوپه حالت د احرام کي ښکارته تعرض کولو د احرام په ممنوعاتو کي دی او دا قاعده ده چه د احرام په ممنوعاتو کي د یوارتکاب سبب د وجوب جزاء دي. نو په ده باندې خکه جزاء واجب ده او په قاتل محرم باندې خکه واجب ده چه هغه په قتلولو سره تعرض محکم کړلو. خکه که ده قتل کړې نه وو نو کیدای شی چه د ښکار به پریخودو سره تعرض ختم شوې وو. خو چه ده قتل کړلو. نو د تعرض ختیمدو ممکن نې ختم کړلو او تعرض محقق شو او ضمان د وجوب په حق کي تحقیق پشان د اول خل تعرض کولو پشان دي یعنی د کړ قتلوونکي هم ښکار ته د تعرض کوونکي پشان شو او ښکارته په تعرض کونکي جزاء واجب ده دغه ډول به په دې هم واجب وي. چاچه دغه تعرض یقیني کړلو.

كَشُهُودِ الطَّلَاقِ قَبْلَ الدُّخُولِ إِذَا رَجَعُوا لکه ګواهان د طلاق چې مخکي د دخول د خپلې ګواهۍ نه رجوع اوکړي.

تشریح - نظیره ◉ ددې نظیر دا دې چه هندې په خپل خاوند باندې د طلاق بعد الدخول په سبب د پوره مهر دعوی اوکړله. او خاوند ئې د دخول نه انکار اوکړلو. او په خپله خبره ئې دوې (دوه) ګواهان قائم کړل. ددې نه روسته دغه دوو ګواهانو د خپلې ګواهۍ نه رجوع اوکړله. نو په دې صورت کي به دغه ګواهان د هغه نیم مهر ضامن وي د کوم به چې هنده د دوی د ګواهۍ په وجه محرومه شوې وه. اوس د دوی ګواهي اګرچه د خاوند د انکار نه روسته وه. خو په ضامن کیدو کي به د ابتداء ظلم پشان وي. دغه ډول قتل کونکي محرم لکه چې د ابتداء نه ظالم دې. او د خپل ظلم په وجه ضامن دې

وَيَرْجِعُ الْآخِذُ عَلَى الْقَاتِلِ او نیوونکي به په وژونکي باندې رجوع کوي.

المذهبان في رجوع ردالقيمة الى الصائد ◉ صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی. چې ښکار نیوونکی چې کوم تاوان ورکړې دې هغه به د قتل کونکی نه واپس خلی

وَقَالَ زُفَرُ: لَا يَرْجِعُ لِأَنَّ الْآخِذَ مُؤَاخَذٌ بِصُنْعِهِ فَلَا يَرْجِعُ عَلَى غَيْرِهِ امام زفر فرمائی چې رجوع نشی کولې خکه چې نیوونکي خو په خپل حرکت کښې ماخوذ دې نو دغیر نه ئې واپس نشی اخستلې.

تشریح - او امام زفر رحمه الله فرمائي چه ښکار نیوونکي ئې واپس نشي اخستلې هم دا د صاحبینو رحمهما الله قول دې دلیله ◉ دامام زفر رحمه الله دلیل دا دې چه دښکار نیوونکي په خپل تعرض سره ماخوذ دې نو د بل څخه به نسبت ولې اخلي!

وَلَنَا أَنَّ الْآخِذَ إِنَّمَا يَصِيرُ سَبَبًا لِلضَّمَانِ عِنْدَ اتِّصَالِ الْهَلَاكِ بِهِ زمونږ دلیل دادې چې نیول د ضمان سبب هغه وخت ګرځي کله چې ددې سره هلاکت متصل وي فَهُوَ بِالْقَتْلِ جَعَلَ فِعْلَ الْآخِذِ عِلَّةً نو قاتل د قتل په ذریعه د نیوونکي فعل لره علت جوړ کړو فَيَكُونُ فِي مَعْنَى مُبَاشَرَةِ الْعِلَّةِ نو دا علت د علت دارتکاب په معنی کي شو نو دتاوان الْعِلَّةِ فَيُحَالُ بِالضَّمَانِ عَلَيْهِ اوسټل به په قتل باندې وي.

تشریح - دلیل ابي حنیفة رحمه الله ◉ زمونږ دلیل دا دې چه دښکار نیوونکي باندې صرف په نیولو باندې جزاء نه ده واجب خو چه هغه ئې سره هلاکت یوځائې شوې نه وي. او په دې صورت کي د نیوونکی محرم د اخذ ملاکت نه دې واقع شوې بلکه دوهم محرم د هغې قاتل دې او قاتل محرم دا نیوونکي محرم د قتل لره د ربعه وعلت جوړ کړلو او اصل هلاکت ئې په خپله اوکړلو. لکه چې قاتل د صید د علت العت مرتکب شو خکه چې دهغه د قتل کولو په وجه ښکار سبب د ضمان شو. که هغه قتل نه کولو. نو صرف نیول به سبب

وجوب ضمان نه وو نو خکه به تاوان هم قاتل ارخ ته رجوع کوی. یعنی کوم تاوان چې نیوونکی ورکړې وی هغه به د قاتل نه اخلی

دحرم د ګیاه یا وونې کټ کولو حکم

وَإِنْ قَطَعَ حَشِيشَ الْحَرَمِ أَوْ شَجَرَةً لَيْسَتْ بِمَمْلُوكَةٍ که دحرم واښه ئې پرېکړو یا داسې ونه چې دچا ملك نه وه وَهُوَ مِمَّا لَا يُنْبِتُهُ النَّاسُ فَعَلَيْهِ قِيمَتُهُ او هغه ددې سې ډول نه وه چې خوك ئې کری نه نو په ده ئې قیمت واجب دې «إِلَّا مَا جَفَّ مِنْهُ» خو په دې کي چې کومه اوچه شوی وی

حل اللغة: ① حشيش: واښه ② ينبته: راټوکول ③ جف: اوچیدل

تشریح - وجوب القيمة بقطع الاحشيش والشجر ◉ که چا د حرم ګیاه یا هغه وونه چې خوك ئې نه کری بلکه په خپله راټوکیږی. کټ کړله. نو په ده به د هغې د قیمت واجب وی. البته دا ده. که هغه ګیاه یا وونه اوچه شوې وی. نو بیا د هغې په کټ کولو کي قیمت نه واجبیږی.

لِأَنَّ حُرْمَتَهُمَا ثَبَتَتْ بِسَبَبِ الْحَرَمِ خکه چې ددوی حرمت دحرم په سبب سره ثبت دې «قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ: لَا يُخْتَلَى خَلَاهَا وَلَا يُعْضَدُ شَوْكُهَا» [1] نبی فرمائیلی دی چې دحرم دمکې شنه واښه به نه شی پرېکولې اونه به ازغي شوکوی

حل اللغة ① يختلى: پرېکول

تشریح - دلیله ◉ دلیل دا دې چه کومه ګیاه یا وونه په حرم کي وی. نو دحرم دحرمت د امله دهغې حرمت ثابت شو. خکه چې د الله تعالی رسول الله ﷺ فرمائیلی دی نه به شی کټ کولې شنه ګیاه ددې اونه به ددې غنې ماتولې شی. «الخلاء» شنې ګیاه ته وائی.

وَلَا يَكُونُ لِلصَّوْمِ فِي هَذِهِ الْقِيمَةِ مَدْخَلٌ او په دې قیمت کي به دروژې څه دخل نه وی. لِأَنَّ حُرْمَةَ تَنَاوُلِهَا بِسَبَبِ الْحَرَمِ لَا بِسَبَبِ الْإِحْرَامِ خکه چې په ده دلاس اچولو حرمت د دحرم په سبب سره دې نه چې د احرام په سبب فَكَانَ مِنْ ضَمَانِ الْمَحَالِّ عَلَى مَا بَيَّنَّا نو دا منجمله دمحل دتاوان څنی شو لکه چې موږ بیان کړی دی. «وَيَتَصَدَّقُ بِقِيمَتِهِ عَلَى الْفُقَرَاءِ» او قیمت به ئې په فقیرانو صدقه کړی.

تشریح - عدم جوازالصوم في جزاء قطع النبات ◉ صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی که د ګیاه اود وونې کټ کولو په جزاء کي د قیمت په خائې روژه نیول غواړی. نو روژه نه کافی کیږی. بلکه قیمت ضروری دې. خکه چې د حرم د ګیاه او وونې حرمت د حرم د امله دې. د احرام د امله نه دې. نو دا قیمت د محل ضمان شو. د احرام ضمان نه دې. او وړاندې تیر شوی دی. چه روژه دا صلاحیت لری چې د افعالو جزاء شی. د محل د جزاء کیدو صلاحیت په کي نشته.

وَإِذَا أَدَّاهَا مَلَكَهُ كَمَا فِي حُقُوقِ الْعِبَادِ او کله چې ئې قیمت اداکړی نو مالك به ئې شی لکه په حقوق العباد کي چې دی

تشریح - ثبوت ملكية النبات باداء القيمة ◉ صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی. چه هر کله ده د ګیاه یا د وونې قیمت د حرم فقیرانو باندې صدقه کړلو نو کومه ګیاه یا وونه چې ده کټ کړې ده دې د هغې مالك شو لکه په حقوق العباد کي چې دی. مثلاً زید دعمر نه څه څیز غصب کړلو. او بیا قاضی زید ته د هغې دقیمت ورکاوه حکم

[1]) من حديث ابي هريرة رضي الله عنه أخرجه البخاري في العلم رقم ١٠٩ ومسلم في الحج في الحج رقم ٢٤١٤ وأبوداود في المناسك رقم ٢٤١٥ وابن ماجه في الديات رقم ٢٦١٤ وأحمد في مسندالمكثرين رقم ٦٩٤٤ والدارمي في البيوع ٢٤٨٧)_

اوکړلو.اوريدعمر ته دهغې قيمت ورکړلو.نودکوم څيزقيمت چې ئې ورکړلو.زيدد هغې مالك شو

دکټ کولونه روسته د خرڅولوحکم

وَيُكْرَهُ بَيْعُهُ بَعْدَ الْقَطْعِ لِأَنَّهُ مَلَكَهُ بِسَبَبٍ مَحْظُورٍ شَرْعًا او دپرې کاوه نه روسته ئې خرڅول مکروه دی ځکه چې دې نې پداسې سبب سره مالك شوې دې چې کوم شرعًا ممنوع دې فَلَوْ أُطْلِقَ لَهُ فِي بَيْعِهِ لَتَطَرَّقَ النَّاسُ إِلَى مِثْلِهِ که ددې په بيعه کې مطلق اجازت ورکړې شي نو خلګ به داسې حرکت ارخ ته لار اوباسی.،، إِلَّا أَنَّهُ يَجُوزُ الْبَيْعُ مَعَ الْكَرَاهَةِ مګر دکراهت سره ئې بيعه جائز ده

حل اللغة:① يکره،کرهًا(س): ناخوښه،مکروه ګڼړل ② محظور: ممنوع ③ تطرق،تطرقًا لاراختيارول، عادت جوړول

تشريح - کراهة بيع النباة الموداة قيمتها⊛مسئله که دحرم دګياه يا د ونې مالك شو.خودې نه روسته هم دهغې خرڅول نه دی جائز ځکه چې دې د هغې په دې سې سبب سره مالك ګرځيدلی دې چه جائزنه وو نوکه دې ته دهغې د خرڅولواجازت ملاؤ شي.نو خلګو ته به لاره جوړه شي اود حرم په ګياهګانوکې به بيا هيڅ نه پاتې نشي.ځوکه ددې باوجود ئې خرڅ کړلو نوخرڅول ئې سره د کراهته جائزشو.

بِخِلَافِ الصَّيْدِ، وَالْفَرْقُ مَا نَذْكُرُهُ. په خلاف دښکار اوفرق هغه دې کوم چې موږ بيان کړو.

تشريح - عدم جواز بيع الصيد المملوک بالطريقة غير المشروعة⊛مسئله دښکاردې نه مخالفه ده يعنی که د قيمت اداکولوپه سبب محرم دهغې مالك جوړ شي.نوهغه ته ددې دخرڅولواجازت سره دکراهته هم نشته وجه د توپير به انشاالله وړاندې بيان کړو. ﴿فَانتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُم مِّنَ الْمُنتَظِرِينَ﴾

دخلقوکرلې شوې وونوبوټود کټ کولوحکم

وَالَّذِي يُنْبِتُهُ النَّاسُ عَادَةً عَرَفْنَاهُ غَيْرَ مُسْتَحِقٍّ لِلْأَمْنِ بِالْإِجْمَاعِ انجيزکه اوکوم چې خلګ عادتاً کرې دغه موږ په دليل د جماع سره غير مستحق دامن منلې دې

حل اللغة:① ينبته، انبته، انباتًا راټوکول،

تشريح - جوازقطع النبات التي ينبت عادة⊛کومه ګياه يا ونې چې عام طورنې خلګ کرې هغه په اجماع سره مستحق د امن نه دی.

وَلِأَنَّ الْمُحَرَّمَ الْمَنْسُوبَ إِلَى الْحَرَمِ وَالنِّسْبَةُ إِلَيْهِ عَلَى الْكَمَالِ اوځکه چې محرم هغه دې چې حرم ته منسوب وی اوحرم ته کامل نسبت هله دې چې دبل ارخه نه د کاوه نسبت نه وی عِنْدَ عَدَمِ النِّسْبَةِ إِلَى غَيْرِهِ بِالْإِنْبَاتِ اوکوم چې نشی کرلې عادتًا کله چې هغه لره يو سړې

تشريح - دلائله⊛ ① ځکه چې د نبی ﷺ د زمانې نه ترنن ورځې پورې خلګ د حرم په مځکه کې کرکرونده کوی اوهغه کټ کوی اوانکار پرې نه دې شوې.ددې نه معلوميږی چه کومې ګياهګانې چې خلګ کرې دهغې په کټ کولوکې څه باك نشته ② دوهم دليل دا دې.چه دهغې ګياه اوونې پرې کول حرام دی کوم چې حرم ارخ ته منسوب وی.اوحرم ارخ ته به هله پوره نسبت کيږی.چه د هغې په راټوکيدو کې د بل ځ د راټو کوه څه عمل نه وی

وَمَا لَا يَنْبُتُ عَادَةً إِذَا أَنْبَتَهُ إِنْسَانٌ الْتَحَقَ بِمَا يَنْبُتُ عَادَةً اوکړی نودده سره لاحق شو کوم چې عادتاً کرلې شی

حل اللغة: ① التحق، التحاقًا ملاويدل، لاحق کيدل

تشريح - حکم النبات التي لاينبته احد⊛اوکه يوه ګياه يا بوټې داسې وی چه هغه په عامه توګه خلګ نه کرې.خو يوکس هغه دحرم په مځکه کې اوکرولو.نودا به هغه ګياه سره ملحق کيږی.اودهغې حکم به اخلی کوم چې خلګ کرې اوکټ کوی يعنی ددې په کټ کولوکې به قيمت نه وی

دچاپه ملك کې د راختلې بوټې د کټ کولوحکم

وَلَوْ نَبَتَ بِنَفْسِهِ فِي مِلْكِ رَجُلٍ فَعَلَيْهِ قَاطِعِهِ قِيمَتَانِ: اوکه دغه پخپله د چاپه ملك کې راوتل نودهغه په پرې کاوه به قِيمَةٌ لِحُرْمَةِ الْحَرَمِ حَقًّا لِلشَّرْعِ، يوقيمت دحرم د حرمت په وجه په حق دشرع واجب وی وَقِيمَةٌ أُخْرَى ضَمَانًا لِمَالِكِهِ اوبل قيمت به دمالك لپاره دتاوان وی

حل اللغة:① بنفسه: پخپله ② قاطع: پريکونکې

تشريح - وجوب القيمتين بيقطع النبات المملوک⊛کوم بوټې چې خلګ نه کرې اوهغه دچا په مملوکه مځکه کې راززغون شو نودهغې په کټ کولوکې دوې ادوه قيمتونه واجبيږی يوخود شريعت د حق د امله چې احترام د حرم دې.او دوهم بل ته د تاوان ورکولوپه وجه ځکه چې ده دهغه په ملکيت کې تصرف کړې دې اوهغه ئې ضائع کړې دې.

كَالصَّيْدِ الْمَمْلُوكِ فِي الْحَرَمِ لکه په حرم کې ښکار

تشريح - نظيره⊛لکه څنګه که يوکس د چا مملوك ښکارپه حرم کې قتل کړلو نوپه هغه باندې دوې ادوه قيمتونه واجبيږی.يود حرم د حرمت د امله اوبل د مالك ته د تاوان ورکولو وجې

وَمَا جَفَّ مِنْ شَجَرِ الْحَرَمِ لَا ضَمَانَ فِيهِ لِأَنَّهُ لَيْسَ بِنَامٍ اودحرم د ونو نه چې کومه اوچه وی په هغې کې تاوان نشته ځکه چې دا اوس غټيږی نه

حل اللغة: ① جف، جفافًا،جفوفًا(ض)، اوچيدل ② شجر ونه

تشريح - جوازقطع النبات اليابس⊛صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.چه کومه ګياه يا ونه چې په حرم کې وی.خو وچه شوې وی.نودهغې په کټ کولوکې قيمت نه واجبيږی.ځکه چې دغه ګياه اوونه غټيدونکې نه ده. او جزاء په هغې کې واجبيږی.چه غټيږی.

دحرم د ګياه د کټ کولو اوپه کې د څرولوحرمت

وَلَا يُرْعَى حَشِيشُ الْحَرَمِ وَلَا يُقْطَعُ إِلَّا الْإِذْخِرَ او دحرم واښه به نه خرڅولې شی اونه به ريبلې شی مګر سر ګړې

تشريح - حکم الرعی في نبات الحرم⊛مسئله دا ده.① چه دحرم ګياه نه پرې کول جائزدی اونه په کې دڅارو پوول جائزدی.سوې د اذخرنه،

وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا بَأْسَ بِالرَّعْيِ، لِأَنَّ فِيهِ ضَرُورَةً، فَإِنَّ مَنْعَ الدَّوَابِّ عَنْهُ مُتَعَذِّرٌ امام يوسف رحمه الله فرمائی چې په حرم څرولو کې باق نشته ځکه چې په دې کې ارتيا دې چې څاروی منع کول ترې ګران دی.

تشريح - امام ابويوسف رحمه الله فرمائی چه دحرم په ګياه کې د څناورو پوول جائزدی.البته کماه ئې پرې کول جائزنه دی.

ادليله⊛ځکه چې د څرولو ارتيا دې ارتيا داسې دې.چه کله خلګ دحج په موسم کښې حج ته راشی اوهغوی سره سپرلئ وی.نوهغوی به ورسره هم په حرم کې وی.اودا ښکاره خبره ده .چه څاروی د څريدو نه منع کول متعذر دی.نودڅرولو ارتيا متحقق شو.

وَلَنَا مَا رَوَيْنَا اوزموږ دليل هغه حديث دې کوم چې موږ روايت کړې دې

تشريح - دليل جمهور الاحناف رحمهم الله⊛ازمونږدليل هغه حديث دې.کوم چې وړاندې تيرشو يعنی ﴿لا يختلى خلاها﴾

وَالْقَطْعُ بِالْمَنَاجِلِ كَالْقَطْعِ بِالْمَشَافِرِ او په شونډو پريکول داسې دی لکه په لور پريکول

تشريح:- دا عبارت ديوسوال خواب دې.سوال دا دې.چه په حديث کې دحرم د ګياه کټ کولونه منع شوې ده په

دي کي د خړولونه منع به ده شوي نوبکارده چي د څرولو اجازت وي.

وَحَمْلُ الْحَشِيشِ مِنَ الْحِلِّ مُمْكِنٌ فَلَا ضَرُورَةَ او وابنه دحل نه راوړل ممکن دی نو هيڅ اړتيا نشته

تشريح:- الجواب عن دليل ابي يوسف رحمه الله ⊛ اوبېتې شوی اړتيا نوهغه د حرم په ګياه کي د څريدونه بغيرهم پوره کداي شي چه به غيرحرم کی ګياه اوريبی. اوحرم ته ني راوړی. نوڅاروی به هغه خوری.

بِخِلَافِ الْإِذْخِرِ لِأَنَّهُ اسْتَثْنَاهُ رَسُولُ (١) په خلاف د سرګړی نه خکه چې دې لره مستثنی کړې دې نبی ﷺ فَيَجُوزُ قَطْعُهُ وَرَعْيُهُ نو ددې پرېکول او پوول جائزدی.

تشريح.- به حلاف د اذخر خکه چې د دې پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم استثناء کړې ده لکه چې روايت دې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائيلی دی «لايختلى خلالها ولا يعضد شوكها» نو حضرت عباس عرض اوکړو «إلا الاذخر يارسول الله فإنه بقبورهم وبيوتهم فقال صلى الله عليه وسلم إلا الاذخر» نبی صلی الله عليه وسلم وفرمائيل چې د حرم به نشی ريبلې اونه به ددې غنې کټ کولای شی نو حضرت عباس رضی الله عنه عرض اوکړو چې د اذخر نه علاوه خکه چې دا په قبرونو او کورونو کي د خوشبوئې لپاره استعمالي شي نو نبی صلی الله عليه وسلم ووېل او سوې د اذخر نه

وَبِخِلَافِ الْكَمْأَةِ لِأَنَّهَا لَيْسَتْ مِنْ جُمْلَةِ النَّبَاتِ او په خلاف د خريړی نه خکه چې دا د منجمله نباتاتو نه دي

حل اللغة: ① نبت. پخپله راټوکيدل

تشريح:- په خلاف د خريړو کوم چې په عامه توګه په باران وغيره کي راټوکيږی نو په حرم کي دننه د دې پرې کول هم جائز دی خکه چې دا ګياه نه ده

په قارن د يوجنايت په کولود دوو قربانئ لزوم

وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلَهُ الْقَارِنُ مِمَّا ذَكَرْنَا أَنَّ فِيهِ عَلَى الْمُفْرِدِ دَمًا فَعَلَيْهِ دَمَانِ هرهغه فعل کوم چې قارن اوکړی ددعو به کوموکي چې په مفرد يو دم دې په قارن دوې [دوه] دمونه دی دَمٌ لِحَجَّتِهِ وَدَمٌ لِعُمْرَتِهِ يو دم دحج لپاره اويو دم دعمرې دپاره.

حل اللغة: ① فعله، فعل فعلاً (ف). کول، جوړول

تشريح - المذهان في تعددي لدم على القارن ⊛ کوم جنايات چې ذکرشو. ① ددې په کولو په مفرد بالحج باندې که يوه قرباني واجبيری نوپه قارن به دوې [دوه] قربانئ واجبيږي. يود حج د احرام د امله اوبله د عمرې داحرام به وجه.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ. دَمٌ وَاحِدٌ بِنَاءً عَلَى أَنَّهُ مُحْرِمٌ بِإِحْرَامٍ وَاحِدٍ، اوشافعی رحمه الله فرمائی چې يو دم دې بنا په دې چې ددوی په نزد قارن محرم دی په يو احرام باندې عِنْدَهُ وَعِنْدَنَا بِإِحْرَامَيْنِ وَقَدْ مَرَّ مِنْ قَبْلُ او زموږ په نزد به دوې [دوه] احرامونو باندې اودا مخکي تيرشوی دی.

حل اللغة: ① بناء په دې توګه

تشريح - امام شافعی رحمه الله فرمائی چه په قارن به هم يوه قربانی واجبيږي. امام مالك اوامام احمد رحمهم الله هم ددې قائلين دی

بنا (بنياد) د اختلاف دا دې چه دهغوی په نيزقارن په يواحرام سره محرم دی. نوځکه پرې يودم واجبيږي. او

---

(١) تقدم تخريجه)_

زموږ په نيزقارن په دوو احرامونو محرم دی. يودحج اوبل د عمرې نود جنايت په ارتکاب به قربانئ هم دوې [دوه] واجبيږي. دلائل په باب القران کي تيرشوی دی.

قَالَ إِلَّا أَنْ يَتَجَاوَزَ الْمِيقَاتَ غَيْرَ مُحْرِمٍ بِالْعُمْرَةِ أَوِ الْحَجِّ فَيَلْزَمُهُ دَمٌ وَاحِدٌ حو داچه تيرشي دميقات نه دحج يا دعمرې داحرام نه بغير. نوپدې به يودم لازم وي.

تشريح - صورة وجوب الدم الواحد على القارن ⊛ صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی چه البته يوصورت داسې دې چه په هغې زموږ په نيزهم په قارن باندې يودم واجبيږی هغه دا چې قارن بغيراحرامه د ميقات نه تيرشي

خِلَافًا لِزُفَرَ رَحِمَهُ اللَّهُ په خلاف دامام زفر رحمه الله

تشريح - خلاف زفر رحمه الله ودليله ⊛ او مام زفر رحمه الله په دې صورت کي په قارن بـدې دوې [دوه] قربانئ واجبوی. دامام زفر رحمه الله دليل د دې چه ده د ميقات نه د حج اوعمرې دواړه احرامونه روستوکړی دی. نو دهريو په بدله کي به پرې يودم واجبيږي.

لِأَنَّ الْمُسْتَحَقَّ عَلَيْهِ عِنْدَ الْمِيقَاتِ إِحْرَامٌ وَاحِدٌ خکه چې لازم دی په ده باندې دميقات په خواکي حق ديواحرام وَبِتَأْخِيرِ وَاجِبٍ وَاحِدٍ لَا يَجِبُ إِلَّا جَزَاءٌ وَاحِدٌ اوديو واجب په تاخير سره په ده يوجزاء واجبيږي

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله ⊛ اوزموږ دليل دا دې چه د ميقات نه يواحرام واجبيږی اود يواحرام په روستو کاوه سره يودم واجبيږي دوې [دوه] نه واجبيږي.

د دوو محرمانود ښکارپه قتل کي د شرکت حکم

إِذَا اشْتَرَكَ مُحْرِمَانِ فِي قَتْلِ صَيْدٍ فَعَلَى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا جَزَاءٌ كَامِلٌ) هرکله چې شريك شو دوی [دوه] محرمان ديو ښکار په قتل کي نوپه هر يو ددې دواړو باندې پوره جزاء ده وَلِأَنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِالشَّرِكَةِ يَصِيرُ جَانِيًا جِنَايَةً تَفُوقُ الدَّلَالَةَ شد خکه چې پدوی کښې هر يو په شرکت کاوه سره ددې سې جنايت کوونکې شو کوم چې د دلالت نه زيات دی فَيَتَعَدَّدُ الْجَزَاءُ بِتَعَدُّدِ الْجِنَايَةِ نو په تعدد دجنايت سره جزاء متعدده شوه

حل اللغة: ① اشترکه اشتراکاً: شريکيدل ② دلالة: لارخودنه ③ جناية. جرم، قصور

تشريح:- مسئله ښکاره ده.

د دوو غير محرم کسانود يوښکار قتلولوحکم

وَإِذَا اشْتَرَكَ حَلَالَانِ فِي قَتْلِ صَيْدِ الْحَرَمِ فَعَلَيْهِمَا جَزَاءٌ وَاحِدٌ اوکله چې دوې [دوه] حلال سړی په يوښکار دحرم کي شريك شو قتل ني کړو نوپه دواړو يو جزاء ده

تشريح:- وجوب الجزاء الواحد على غيرالمحرمين ⊛ مسئله دا ده. که دوې [دوه] غيرمحرموکسانود حرم يوښکار په شريکه قتل کړلو. نوپه دواړه باندې يوه جزاء واجب ده.

لِأَنَّ الضَّمَانَ بَدَلٌ عَنِ الْمَحَلِّ لَا جَزَاءٌ عَنِ الْجِنَايَةِ خکه چې دضمان عوض د محل دې دجنايت جزاء نه ده فَيَتَّحِدُ بِاتِّحَادِ الْمَحَلِّ و اتحاد دمحل په امله سره ضمان هم واحد وی

حل اللغة: ① فيتحد، اتحد اتحاداً يوموټې کيدل، ملاويدل

تشريح:- خکه چې په دې صورت کي ضمان د محل يعنی د ښکاربدل دې د جنايت جزاء نه ده. اومحل يعنی ښکاريو دی. نوجزاء به هم يوه واجبيږي

كَرَجُلَيْنِ قَتَلَا رَجُلًا خَطَأً لکه چې دوې [دوه] سړی چې يوسړې په خطا قتل کړی تَجِبُ عَلَيْهِمَا دِيَةٌ وَاحِدَةٌ، وَعَلَى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا كَفَّارَةٌ نو په دواړو يوديت دې اوکفاره به په هريو وی بيله بيله.

تشريح - نظيره ⊛ لکه څنګه چې دوې [دوه] نفر په شريکه يو کس په خطا باندې قتل کړی. نوپه دواړو باندې

يو ديت واجبيږي. او كفاره په دواړوكي په هريو واجبيږي. ځكه چې ديت جزاء د محل ده. او كفره جزاء د فعل ده يعنې مقتول يو دې نو ديت به يو واجبيږي او فعل د قتل د دوو كسانو دې. نو كفاره به په هريو باندې واجبيږي

د محرم د خرڅولو او اخستلو حكم

وَإِذَا بَاعَ الْمُحْرِمُ الصَّيْدَ أَوِ ابْتَاعَهُ فَالْبَيْعُ بَاطِلٌ او كه محرم ښكار خرڅ كړو يائې واخستلو نو بيع به ئې باطله وي

حل اللغة: ① باع، بيعاً (ض): خرڅول ② ابتاع، ابتياعاً: اخستل

تشريح - بطلان بيع المحرم: مسئله دا ده چه د محرم لپاره د ښكار خرڅول او اخستل دواړه ناجائز او باطل دي

لِأَنَّ بَيْعَهُ حَيًّا تَعَرُّضٌ لِلصَّيْدِ الْآمِنِ ځكه چې د ښكر په ژوندى خرڅولو كې تعرض كول دى په فوت كاوه: من كي وَبَيْعَهُ بَعْدَ مَا قَتَلَهُ بَيْعُ مَيْتَةٍ او پس د قتل كولو نه ئې بيعه د مردارې ده.

تشريح - دليله: ځكه چې محرم به يا ژوندې ښكار خرڅ كړې وي او يا به ئې د ذبح كولو نه روسته خرڅ كړې وي كه ژوندې ئې خرڅ كړې وي نو ده د ښكار امن ته تعرض كړې دې او دهغه امن ئې زائله كړې دې او جرمه دى وكه د ذبح كولو نه روسته ئې خرڅ كړې وي. نو د محرم ذبيحه مرداره ده. نو دا د مردار بيع ده او د مردار بيع باطله ده. ځكه موږ وايو. چه په دواړو صورتونوكې د محرم بيع باطل ده. داسې هم وئيلې شي چه ښكار د محرم په حق كې حرام لعينه دې. نو دا مال متقوم نشو. او ددې سې مال بيع چې متقوم نه وي باطله ده. نو د محرم د ښكار بيع هم باطله شوه.

د اوسۍ د شړلو نه روسته بچې پيدا كېدل او دواړه مړه كېدل

وَمَنْ أَخْرَجَ ظَبْيَةً مِنَ الْحَرَمِ فَوَلَدَتْ أَوْلَادًا او چا چې يوه هوسۍ د حرم نه اوويستله روسته د هغې د بچې ور ورلو نه فَمَاتَتْ هِيَ وَأَوْلَادُهَا فَعَلَيْهِ جَزَاؤُهُنَّ بيا مړه شوه دا او بچي ئې نو په ده باندې د ټولو جزاء واجب ده لِأَنَّ الصَّيْدَ بَعْدَ الْإِخْرَاجِ مِنَ الْحَرَمِ بَقِيَ مُسْتَحِقًّا لِلْأَمْنِ شَرْعًا ځكه چې ښكار د حرم نه د ويستلو نه روسته شرعًا هم مستحق د امن دې وَلِهَذَا وَجَبَ رَدُّهُ إِلَى مَأْمَنِهِ ځكه چې په ده هغه لره ځائې د امن ته واپس كول واجب دى، وَهَذِهِ صِفَةٌ شَرْعِيَّةٌ فَتَسْرِي إِلَى الْوَلَدِ او دا شرعى صفت دې نو بچو ته به ئې ګډه وي.

حل اللغة: ① ظبية هوسئ ② اولاداً بچي ③ جزاء بدله، صِله ④ فتسري، سرى سراية: ورننوتل

تشريح - وجوب ضمان الظبي واولاده بالمخرج: مسئله دا ده. كه محرم يا غير محرم د حرم نه اوسۍ اوشړله او شړلو نه روسته د هغې بچى پيدا شول. او بيا هغه او دهغې بچى مړل شو نو ددې جزاء په شړونكي باندې واجب ده ځكه چې ښكار د حرم نه د شړلو نه روسته هم مستحق د امن دې او هغه خپل د امن ځائې ته راوستل واجب دى و د شريعت په نظركې د دوى استحقاق د امن بچو ته هم سرايت كوي

فَإِنْ أَدَّى جَزَاءَهَا ثُمَّ وَلَدَتْ لَيْسَ عَلَيْهِ جَزَاءُ الْوَلَدِ او كه د هوسۍ جزاء ئې وركړه بيا ئې بچې راوړلو نو د بچو جزاء پرې نشته لِأَنَّ بَعْدَ أَدَاءِ الْجَزَاءِ لَمْ تَبْقَ آمِنَةً ځكه د جزاء اداكولو نه روسته دغه مستحقه د امن پاتې نشوه لِأَنَّ وُصُولَ الْخَلَفِ كَوُصُولِ الْأَصْلِ ځكه چې د بدل رسيدل د اصل د رسيدلو په مثل دى والله اعلم بالصواب.

تشريح - صورة عدم وجوب ضمان الاولاد على المخرج: البته دا ده چه دې شړونكي د شړلونه روسته د هغې جزاء وركړله او د جزاء وركولونه روسته د هغې بچى پيدا شول. او هغه او بچي ئې مړه شول. نو په دې صورت كې به هغه باندې د بچو جزاء نه ده واجب ځكه چې د جزاء ادا كاوه نه روسته هغه مستحقه د امن پاتې نشوه. ځكه چې قيمت ئې د حرم فقيرانو ته او رسېدلو نو دا داسې شو. لكه چې هغه اوسۍ ئې حرم ته او رسوله والله اعلم بالصواب

باب مجاوزة الوقت بغير احرام

دا باب د بغير احرامه د ميقت نه د تيريدو په بيان كې دې

د كوفي د بني عامر باغ ته د تلو نه روسته د ذات عرق نه احرام تړل

وَإِذَا أَتَى الْكُوفِيُّ بُسْتَانَ بَنِي عَامِرٍ فَأَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ كله چې راغلو كوفي بستان د بني عامر ته او د عمرې احرام ئې اوتړلو، فَإِنْ رَجَعَ إِلَى ذَاتِ عِرْقٍ وَلَبَّى بَطَلَ عَنْهُ دَمُ الْوَقْتِ نو كه دې واپس شو ذات عرق ته او تلبيه ئې اووئيله نو دده د ذمې نه به د ميقات دم ختم شي.

حل اللغة: ① اتى، اتياناً (ض): راتګ ② لبى تلبية. تلبيه وئيل ④ جناية جرم ⑤ تلافى: نقصان پوره كول، كمې پوره كول ⑥ مجازوة. تجاوز كول، د حد نه تيريدل ⑦ ابتداء: پيل كول ⑧ يريد، ارادة: اراده كول]؛

تشريح - الربط بما قبله: د جناياتو او ددې د قسمونو د ذكر كولو نه روسته بغير احرامه د ميقات نه د تيريدلو احكام ذكركوي. ځكه چې دا هم د جناياتو څنې دې. البته دا جنايت د احرام نه وړاندې دې.

صورة سقوط الجزاء بالتجاوز من الميقات بغير الاحرام: اوس صورت د مسئلې دا دې چه يو آفاقي بغير احرامه د ميقات نه تير شو. او بيا ئې د عمرې لپاره احرام او تړلو. نو اوس به كتلې شي. چه د احرام تړلو نه روسته ده د عمرې په افعالو كې پيل كړې ده او كه نه نو كه بغير د دې نه چې د عمرې په افعالو كې پيل او كړي. واپس ميقات ته لاړ شي. او تلبيه او وائي. نو په ده چې د ميقات نه بغير احرامه د تيريدو په وجه كومه جزاء واجب شوې وه. هغه ساقط شوه.

وَإِنْ رَجَعَ إِلَيْهِ وَلَمْ يُلَبِّ حَتَّى دَخَلَ مَكَّةَ وَطَافَ لِعُمْرَتِهِ او كه واپس شو ورته او تلبيه ئې اونه وئيله تر دې چې داخل شو مكې ته او طواف ئې د عمرې لپاره او كړو فَعَلَيْهِ دَمٌ وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رحمه الله (1) نو په ده دم دې او دا په نزد د امام ابوحنيفه رحمه الله دى.

تشريح: كه دې ميقات ته واپس شو. ليكن تلبيه ئې اونه وئيله. بلكه د ميقات نه مكې ته داخل شو او د عمرې افعال ئې پيل كړل نو په ده باندې جزاء واجب شوه. ځكه چې ميقات ته په واپس كيدو باندې ده لپاره تلبيه وئيل ضروري وو. خو چه ده تلبيه اونه وئيله. نو جزاء چې قرباني ده. هغه پرې واجب شوه. دا د امام ابوحنيفه رحمه الله قول دې.

وَقَالَا: إِنْ رَجَعَ إِلَيْهِ مُحْرِمًا فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْءٌ لَبَّى أَوْ لَمْ يُلَبِّ. صاحبين فرمائي چې محرم واپس شو نو په ده هيڅ نشته. كه تلبيه ووايي او كه نه.

تشريح - صاحبينو فرمائيلي دي كه هغه ميقات ارح ته د احرام په حالت كې واپس شو نو په ده باندې څه نه دى لازم برابره ده كه ده تلبيه وئيلي وي او كه نه

وَقَالَ زُفَرُ: لَا يَسْقُطُ لَبَّى أَوْ لَمْ يُلَبِّ امام زفر رحمه الله فرمائي چې دم به ساقط نه وي. كه تلبيه ووايي او كه نه لِأَنَّ جِنَايَتَهُ لَمْ تَرْتَفِعْ بِالْعَوْدِ ځكه چې دده جرم په واپس كيدو سره پورته نشو

حل اللغة: ① لايسقط، سقط، سقوطا (ن): ساقط كيدل، پريوتل

تشريح: - امام زفر رحمه الله فرمائي. چه قرباني په هيڅ صورت كې نه سقطيږي. كه تلبيه ووايي او كه نه، دا قول

(1) القول الراجح هو هذا قول أبى حنيفة رحمه الله كذا فى الخانية (١٣٧١١) والدر المحتار (٢٤١١٢) والهندية (٢٥٣١١) نقلاً عن القول الراجح (٢٣٦١١)-

دامام مالك اوامام شافعي رحمهما الله هم دي.

دليله ۞ دامام زفر رحمه الله دليل دا دي چه بغيراحرامه چې د مسقات نه په تيريدو سره كوم جنايت شوې دې هغه مسقات نه په واپس كيدوسره نه ختميږي. اوچه جنايت ختم نشو. نوچه دهغې په وجه كومه جزا واجب شوې وه هغه هم نه ساقطيږي

وَصَارَكَمَا إِذَا أَفَاضَ مِنْ عَرَفَاتٍ ثُمَّ عَادَ إِلَيْهِ بَعْدَ الْغُرُوبِ اوداسې شو لكه دعرفات نه چې لاړشي اوبيا ورته دمر په پريوتلو نه روسته واپس شي.

تشريح - نظيره ۞ لكه چې حاجي د امام نه وړاندې د عرفات نه لاړ شي. اوبيا د لمر پريوتو نه روسته راشي او مام سره يوځاې د عرفات نه مزدلفې ته روان شي. نودامام نه وړاندې په تلوسره چې په ده كومه قرباني واجب شوې وه په واپس راتلو اوامام سره شريكيدو باندې هغه قرباني نه ساقطيږي.

وَلَنَا أَنَّهُ تَدَارَكَ الْمَتْرُوكَ فِي أَوَانِهِ وَذَلِكَ قَبْلَ الشُّرُوعِ فِي الْأَفْعَالِ زموږ دليل دادې چې ده متروك تدارك په وخت وكړو اووخت ئې دافعلو پيل كولونه مخكې دې فَيَسْقُطُ الدَّمُ، نو ساقطيږي وينه

تشريح:- دليل جمهورالاحناف رحمهم الله ۞ دامام ابوحنيفه اوصاحبينو رحمهما الله مشتركه دليل دا دې. چه ده د متروك يعنى د ميقات نه بغيراحرامه تيريدلو تدارك په خپل وخت كې اوكړلو. ځكه چې د تدارك وخت د عمرې په افعالو كې د پيل كولونه وړ ندې موجود وي اوچه تدارك په خپل وخت كې اوشي. نوهغه فائده وركوي نود تدارك هم مفيد شو اوچه مفيد شو نوواجب شوې دم ساقط شو.

بِخِلَافِ الْإِفَاضَةِ لِأَنَّهُ لَمْ يَتَدَارَكِ الْمَتْرُوكَ نو دم به ساقط شي په خلاف دعرفات د تلو. چه ده تدارك دمتروك نه دې كړې عَلَى مَا مَرَّ لكه چې تير شو

تشريح - الجواب عن دليل زفر رحمه الله ۞ باتې چې دامام نه وړاندې د عرفات نه تلل اوبيا د لمر پريوتونه روسته واپس عرفات ته راتګ. نودا په خپل وخت كې تدارك نه دې. ځكه چې د عرفات وخت د زوال نه روسته تر لمر پريوتو پورې په عرفات كې ايساريدل دي اودا كه د نمرډوبيدو نه روسته راغلې دې نوهغه په خپل وخت كې تدارك اونكړلو اوچه په خپل وخت كې ئې تدارك اونكړلو. نوتدارك ئې مفيد نشو اوچه مفيد نشو نوكومه قرباني چې د لمر ډوبيدو نه وړاندې په تلو په ده باندې واجب شوې وه هغه هم نه ساقطيږي

غَيْرَ أَنَّ التَّدَارُكَ عِنْدَهُمَا بِعَوْدِهِ مُحْرِمًا صرف دومره خبره ده چې تدارك په نزد دصاحبينو په احرام كې په واپسۍ دې لِأَنَّهُ أَظْهَرَ حَقَّ الْمِيقَاتِ كَمَا إِذَا مَرَّ بِهِ مُحْرِمًا سَاكِتًا ځكه چې د دميقات حق ظاهر كړو لكه چې دې په ميقات باندې داحرام سره خاموش تيرشي

تشريح - الفرق بين دليل ابى حنيفة والصاحبين رحمهم الله ۞ تردې ځائې پورې خود امام ابوحنيفه اوصاحبينو رحمهم الله دليل مشترك وو اوس په «غير أن التدارك إلخ» سره د دوى په دليل كې توپير كوى. چه د صاحبينو رحمهما الله په نېزتدارك دده د احرام سره په واپس كيدوباندې حاصليږي. دتلبيه اړتيا نشته. ځكه چې ده د ميقات حق يعنى حرام ښكاره كړلو نودا داسې شوه لكه چې دې داحرام سره د ميقات نه چوپ تيرشوې وي اوتلبيه ئې نه وي وئيلې اودا په اتفاق سره جائزده لودغه ډول دلته هم د تلبيه د ويلو سره واپس كېدل ضروري نه دي

وَعِنْدَهُ رَحِمَهُ اللَّهُ بِعَوْدِهِ مُحْرِمًا مُلَبِّيًا اودامام صحب په نزد تدارك په احرام سره په واپس كيدو تلبيه ونيلوسره كيږي لِأَنَّ الْعَزِيمَةَ فِي الْإِحْرَامِ مِنْ دُوَيْرَةِ أَهْلِهِ ځكه داحرام په حق كې عزيمت دخپلو كورونو نه تړل دي فَإِذَا تَرَخَّصَ بِالتَّأْخِيرِ إِلَى الْمِيقَاتِ وَجَبَ عَلَيْهِ قَضَاءُ حَقِّهِ بِإِنْشَاءِ التَّلْبِيَةِ نو ده د ميقات پورې د موخر كاوه رخصت اختيار كړو نوبه پيل كيږي دتلبې سره داحرام حق پوره كول واجب دي فَكَانَ التَّلَافِي بِعَوْدِهِ مُلَبِّيًا، او دجرم تلافى به په تلبيه واپس كيدو وي ”وَعَلَى هَذَا الْخِلَافِ إِذَا أَحْرَمَ بِحَجَّةٍ بَعْدَ الْمُجَاوَزَةِ مَكَانَ الْعُمْرَةِ اوپه دې اختلاف دى كله چې ده دميقات نه

بغير احرام نه تيريدو نه بعد په ځائې دعمرې دحج احرام تړلې وي. فِي جَمِيعِ مَا ذَكَرْنَا په دې ټولو كې كوم چې موږ ذكر كړل

تشريح - امام ابوحنيفه رحمه الله په نېزتدارك په دې صورت كې حاصليږي چه د احرام سره تلبيه هم ووىي ځكه چې داحرام په حق كې عزيمت دا دې چه دخپل وطن د آبادۍ نه احرام اوتړلې شي اورخصت دا دې چه د ميقات نه احرام اوتړلې شي. نوهرلكه چې ده د ميقات نه د احرام تړلو رخصت باندې عمل اوكړلو نوپه تلبيې ونيلوسره احرام پوره كول په ده واجب شو سودې جرم يعنى بغير احرامه د ميقات نه د تيريدو جرم چې دې دا په دې باندې حاصليږي چه تلبيه وائى اوواپس شي بغيردتلبيه نه صرف په واپس كيدو سره تلافى نه كيږي.

په ذكرشوو ټولوځيزونوكې دا اختلاف په هغه وخت كې دې چه يوكس د ميقات نه بغيراحرامه د تيريدو نه روسته دعمرې په ځائې دحج احرام تړلې وى اودا واړه تفصيل په وخت كې دې چې دعمرې د افعالوشروع كولونه روسته ميقات ته واپس شوې وى

وَلَوْ عَادَ بَعْدَ مَا ابْتَدَأَ بِالطَّوَافِ، وَاسْتَلَمَ الْحَجَرَ لَا يَسْقُطُ عَنْهُ الدَّمُ بِالِاتِّفَاقِ وكه واپس شو دطواف پيل كاوه او حجر اسود ښكلولو نه روسته نودم به ساقط نه وي په اتفاق سره ”وَلَوْ عَادَ إِلَيْهِ قَبْلَ الْإِحْرَامِ يَسْقُطُ بِالِاتِّفَاقِ وَهَذَا الَّذِي ذَكَرْنَا إِذَا كَانَ يُرِيدُ الْحَجَّ أَوِ الْعُمْرَةَ او كه واپس شو داحرام تړلو نه وړمبې نوساقط به وي په اتفاق سره وداچه موږ ذكر كړل هغه وخت دى چې دده اراده دحج يادعمرې وه.

تشريح - خوكه دې د طواف پيل كاوه اود حجر اسود د ښكلولو نه روسته ميقات اړخ ته واپس شو نو په اتفاق سره د ده نه دم نه ساقطيږي او كه دې د احرام تړلو نه وړاندې ميقات اړخ ته واپس شو نو په اتفاق سره به ترې قرباني هم ساقطه شي او دا څه چې موږ ذكر كړل چې بغير د احرام نه چې د ميقات نه تير شي نو په دې صورت كى پرې دم واجبيږي دا په هغه صورت كې د ده اراده د حج يا د عمرې وى

دآفاقي د حاجت لپاره دميقات دننه داخلېدل

فَإِنْ دَخَلَ الْبُسْتَانَ لِحَاجَةٍ فَلَهُ أَنْ يَدْخُلَ مَكَّةَ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ، وَوَقْتُهُ الْبُسْتَانُ نوكه داخل شو باغ ته د اړتيا لپاره نوده ته جائز دى چه مكې ته داخليدل بغير داحرام (دميقات نه دتړلو) نه. اوميقات دده دغه باغ دي.

حل اللغة: ① دخل دخولاً (ن): داخليدل

تشريح:- جوازالاحرام للافاقى من داخل الميقات اذا دخلها لحاجة ۞ مسئله دا ده. كه يوكس د بني عامر باغ يعنى ميقات ته د څه اړتيا لكه تجارت وغيره لپاره داخل شو نوپه ده څه جزاء نشته اوكه ددې ځائې دې مكې معظمې ته د داخلېدو اراده لرى. نوبغيراحرامه ورته د داخليدو اجازت شته.

توضيح العبارة ۞ ددې مطلب دا دې چه دده لپاره د ميقات نه د احرام تړلو اړتيا نشته بلكه هم د دغه ځائې نه دې احرام اوتړي اومكې ته دې داخل شى. دا مطلب هيڅ كله نه دې چه بغيراحرامه ورته د مكې داخليدو اجازت شته. ځكه چې علامه ابن الهمام رحمه الله فرمائى دى چه واړه كتبونه په دې باندې ګوياه دى چه كوم كس مكې ته داخليږي. نواحرام به ترې برابره ده كه د حج اراده لرى كه دعمرې اوكه د تجارت وغيره.

هُوَ وَصَاحِبُ الْمَنْزِلِ سَوَاءٌ) ودې او اوسيدونكې دباغ دواړه برابر دى وَلِأَنَّ الْبُسْتَانَ غَيْرُ وَاجِبِ التَّعْظِيمِ فَلَا يَلْزَمُهُ الْإِحْرَامُ بِقَصْدِهِ ځكه چې باغ واجب التعظيم نه دې نودې ته په ارادې سره احرام لازم نه دې ”وَإِذَا دَخَلَهُ الْتَحَقَ بِأَهْلِهِ، وَلِلْبُسْتَانِيِّ أَنْ يَدْخُلَ مَكَّةَ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ لِلْحَاجَةِ اوكله چې باغ ته داخل شو نوملحق شو دباغ والو سره اوباغ والا لپاره به څه اړتيا سره بغير د احرام نه مكې ته داخلېدل جائز فَكَذَلِكَ لَهُ نو دغسې ده لپاره هم دى

حل اللغة: ① التحق، التحاقا ملاويدل

تشريح - دخول البستاني المكة وتوضيح المراد ۞ صاحب دقدوري رحمه الله فرمائی چه د بستانی لپاره داحرام ځني هم بستان دي د ميقت نه د احرام تړلو ځيا ښته بودغه شان چې كوم كس بستان ته داخل شي دهغه لپاره هم هغه حكم دي كوم چې د بستاني لپاره ده.دواړه د احرام تړلو په حكم كي برابر دی يعنی دبستان ځنځه احرام تړي.اود آفاقي لپره د ميقات نه د احرام تړلو اړتيا ځكه نشته.چه بستان ځه واجب التعظيم ځني نه دي بوچه د بستان اراده كوي ددې لپره د احرام تړل ضروری نه دی بلكه ناجائزدی.اود بستاني لپاره دهر څه حاجت لپاره مكي ته بغيراحرامه داخليدل جائزدی.نوددې آفاقي لپاره هم مكي ته د خپل حجت لپره داخليدل جائزدي د علامه ابن الهمام رحمه الله د قول مطابق ددې مطلب هم دا دي.چه بستاني به د بستان نه احرام تړي اومكي ته به داخليږي.اوپاتې شود بستان نه احرام تړل.نودا ضروری دی. ځكه چې مكي ته بغيراحرامه داخليدل ممنوع دی

بِقَوْلِهِ وَوَقْتُهُ الْبُسْتَانُ جَمِيعُ الْحِلِّ الَّذِي بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْحَرَمِ او د ((وقته البستان)) نه مراد تمام حل دي كوم چې دده اود حرم په مسخ كي دي وَقَدْ مَرَّ مِنْ قَبْلُ، فَكَذَا وَقْتُ الدَّاخِلِ الْمُلْحَقِ بِهِ اودا بيان مخكي شوي دي نو دغه ډول دباغ والا سره ملحق لپاره ددې خل باغ والاميقات هم دا باغ دي.

تشريح - توضيح ميقت البستاني ومن هو ملحق به ۞ ودا چې ئې اوفرمائيل.چه د بستني لپره ميقات بستان دي.بوددې نه مراد واړه زمين حل مراد دي يعنی كومه علاقه چې د بستان اوحرم په مينځ كي وقع شوي وی خاص كربستن مراد نه دي دغه ډول دهغه كس ميقات كوم چې بستان ته داخل شو اود بستني سره ملحق سو بودغه هغه لپاره هم د زمين حل ټوله علاقه ميقات دي.كومه چې د بستان اوحرم په مينځ كي واقع وی د بستن په كي څه تخصيص نشته

فَإِنْ أَحْرَمَا مِنَ الْحِلِّ وَوَقَفَا بِعَرَفَةَ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهِمَا شَيْءٌ نوكه دواړو دحل نه احرام اوتړلو اوپه عرفات ئې وقوف اوكړو نوپدوی به څه واجب نه وی يُرِيدُ بِهِ الْبُسْتَانِيَّ وَالدَّاخِلَ فِيهِ، لِأَنَّهُمَا أَحْرَمَا مِنْ مِيقَاتِهِمَا ددواړو نه مراد باغ والا او داخل شوي دباغ دي ځكه چې دي دواړو دخپل ميقات نه احرام تړلي دي.

تشريح - نوكه بستاني اوچه څوك بستان ته داخل شوي وی د زمين حل نه احرام اوتړلو.نوپه دوی بندې څه جرم نشته.ځكه چې دي دواړو دخپل ميقات نه احرام اوتړل.اود دوی ميقات زمين حل دي.

بغيراحرامه مكي ته اوبيا دوباره په احرام كي داخليدل

وَمَنْ دَخَلَ مَكَّةَ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ ثُمَّ خَرَجَ مِنْ عَامِهِ ذَلِكَ إِلَى الْوَقْتِ وكوم سړي چې مكي ته بغير د احرام نه داخل شو بيا دعه كال ميقت ته لاړو وَأَحْرَمَ بِحَجَّةٍ عَلَيْهِ أَجْزَأَهُ ذَلِكَ مِنْ دُخُولِهِ مَكَّةَ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ اودهغي حج احرام ئې اوتړلو كوم چې پده دي نو دا به ده لره مكي ته بغيرد احرام نه ددې خليدو لپاره كافی شي.

حل اللغة ① احرم، احراما احرام تړل ② عم، كال

تشريح - المدهان في كافي الحج او العمرة اللازمة بدخول المكة ۞ مسئله دا ده.كه يوكس بغيرد احرام نه مكي ته داخل شو نوپه ده حج ياعمره لازم شوه لكه څنګه چې زموږ مذهب دی.بيا دې هم په دغه كال د مكي نه بهرشو اودميقت نه ئې د فرض حج يا د نفل حج يد دعمري لپاره احرام اوتړلو.نوكوم حج يا عمره چې پري مكي ته په بغيراحرامه داخليدو لازم شوي وه.دا د هغي نه كافي شوه.دهغي د خانله اوجدا كولو څه اړتيا نشته

وَقَالَ زُفَرُ رَحِمَهُ اللَّهُ لَا يُجْزِيهِ، وَهُوَ الْقِيَاسُ اعْتِبَارًا بِمَا لَزِمَهُ بِسَبَبِ النَّذْرِ امام زفر فرمائی چې كافي به نه وی اوقياس هم دادي، قيس په دې بندې كوم چې د نذر په سبب سره لازم وی. وَصَارَ كَمَا إِذَا تَحَوَّلَتِ السَّنَةُ نوداسې شوه لكه چې كال دوباره شو

حل اللغة ① اعتبارا اعتباركول ② تحولت، تحولا واپس ګرځيدل ③ سنه كال

تشريح - اوامام زفر رحمه الله فرمائی چه دا نه كافی كيږي او قياس هم دا دي.

أدليله ۞ قياس دا دي.كه په يوكس دنذر په وجه حج فرض شوي وی.اودې فرض حج اوكړي.نود فرض حج په كولومنذور حج نه ادا كيږی دغه ډول دلته هم كه فرض حج اوكړي.نوهغه حج پرې به ادا كيږی كوم چې مكي ته بغيراحرامه د داخليدو په وجه واجب شوي وو.اودا داسې شو.لكه چې كال تيرشي.يعني كه په يوكس مكي ته بغيراحرامه داخليدو باندې حج واجب شوي وی.او په بل كال دې فرض حج اوكړي.نوپه دغه فرض حج باندې هغه حج نه ادا كيږی.كوم چې مكي ته بغيراحرامه داخليدو باندې واجب شوي وو.

وَلَنَا أَنَّهُ تَلَافَى الْمَتْرُوكَ فِي وَقْتِهِ اوزموږ دليل دادې چې ده دمتروك تلافی په وخت كي اوكړه، لِأَنَّ الْوَاجِبَ عَلَيْهِ تَعْظِيمُ هَذِهِ الْبُقْعَةِ بِالْإِحْرَامِ ځكه چې پده واجب خو داحرام سره ددې ځني تعظيم دي كَمَا إِذَا أَتَاهُ مُحْرِمًا بِحَجَّةِ الْإِسْلَامِ فِي الِابْتِدَاءِ لكه چې راشی ابتداء د حجة الاسلام احرام تړلي.

تشريح - دليل الاحناف رحمهم الله ۞ زموږ دليل دا دي چه په دې باندې بغيراحرامه مكي ته د د حليدوپه وجه كوم حج يا عمره واجب شوي وه.نوده په خپل وخت كي يعني هم په دغه كال كي د هغې تلافی اوكړله.په دې طريقه چې د فرض حج ادا كولوپه ضمن كي ئې هغه ادا كړلو ځكه چې په ده باندې د حرم دتعظيم لپاره په احرام كي داخليدل واجب وو.كه په هره طريقه وو اوهغه حاصل شو نوځكه ده ته د جلا حج يا عمرې ضرروت پاتې نشو.لكه چې څنګه دې د اول نه دفرض حج لپاره احرام اوتړي نوفرض حج د كوم چې ده نيت كړې وو اوكوم چې په ده مكي ته بغيراحرامه ددې خليدو په وجه واجب شوي وو د دواړو لپره كافي كيږی.

بِخِلَافِ مَا إِذَا تَحَوَّلَتِ السَّنَةُ لِأَنَّهُ صَارَ دَيْنًا فِي ذِمَّتِهِ په خلاف د هغې نه هركله چې كال دوباره شي ځكه چې دغه اوس دده په ذمه پور شو. فَلَا يَتَأَدَّى إِلَّا بِإِحْرَامٍ مَقْصُودٍ لهٰذا نو د مقصودی احرام نه بغير نه ادا كيږی فَصَارَ كَالِاعْتِكَافِ الْمَنْذُورِ فَإِنَّهُ يَتَأَدَّى بِصَوْمِ رَمَضَانَ مِنْ هَذِهِ السَّنَةِ لكه د نذر په اعتكاف كي چې دی حې دا ددې كل رمضان د روژو سره ادا كيږي دُونَ الْعَامِ الثَّانِي نه چې د بل كال درمضان سره.

تشريح - الجواب عن قياس زفر رحمه الله ۞ په خلاف دهغه صورت چې كال تيرشي ځكه چې مكي ته بغيراحرامه د داخليدو په وجه چې كوم حج په ده فرض شوي وو هغه دده په ذمه پور شو نوهغه به په ددې سې احرام سره ادا كيږي.چه هغه مقصود وی. يعنی په هغه احرام به ادا كيږی.كوم چې ددې پور ادا كولوپه اراده سره اوتړلي شی.لكه څنګه چې دنذرپه اعتكاف كي وی.يعنی چې يوكس د يوكال په رمضان كي د اعتكاف كولونذراوكړي.اود اعتكاف لپاره روژه ضروری ده.نواعتكاف به هم ددغه رمضان په روژو كي ادا كيږی.د بل كال د رمضان په روژو كي دغه نذر اعتكاف نه ادا كيږي.بلكه كه په دې رمضان كښې ئې اعتكاف اونكړلو.نوهغه به په نورو ورژو كي قضا راوړی او روژې به په كي نيسی.

په عمره كي بغيراحرام د ميقات نه تيريدل اوهغې فساد اوقضا راوړل

وَمَنْ جَاوَزَ الْوَقْتَ فَأَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ وَأَفْسَدَهَا مَضَى فِيهَا وَقَضَاهَا اوڅوك چې تيرشو دميقات نه نودعمري احرام ئې اوتړلو اوهغه ئې فسده كړه نو د عمرې په دعلو دې تيرشی اوقضا دې اوكړی.

حل اللغة ① جاوز، مجاوزة تيريدل، تجاوزكول ② افسد، افسادا فاسد كول ③ قضاها، قضى، يقضى، قضاء قضاءكول ④ محظورات: ممنوعات، هغه شيان (څيزونه) د كوم نه چې منع كړې شوې وی]

تشريح:- العمرة بالاحرام المتجاوز عن الميقات ثم فسادها ۞ كه يوكس بغيراحرامه د ميقات نه تيرشو.اوبيا ئې دعمرې احرام اوتړلو.اوعمره ئې فاسده كړله نودعمرې افعال دې پوره كړي اود ميقات نه دې د هغې د قضاء لپاره احرام اوتړي

لِأَنَّ الْإِحْرَامَ يَقَعُ لَازِمًا فَصَارَ كَمَا إِذَا أَفْسَدَ الْحَجَّ ځكه چې احرام لازم واقع كيږی نوداسې شوه لكه حج چې فاسد كړي.

لأن السلس ﴿د عمرې حرې سلو دليل دا دې چه احرام يولازم عقد دې چه سړې دكوم شي لپاره احرام وتړي ويه هغې كي سل اوكړي نوچه هغه ئې نه وي پوره كړي دهغې نه وتلي نشي لكه په دې صورت كي چې ئې د عمرې احرام تړلي دې ود هغې نه فعلوكي سل كړې ده. نو پوره كوى به ئې ﴿٢﴾ اود قضا دوړلو دليل دا دې چه ده په صحيح طريقه بندې نه خن د عمرې ادا كاوه التزام كړې وو اوهغه ئې په صحيح طريقه دا نكړه نوقضا پرې و حب ده

وَسَقَطَ عَنْهُ دَمُ تَرْكِ الْوَقْتِ	اويه ده په پريښودو د ميقت دم لازم نه دې

تشريح - ويه ده سهې دم سشته د دې دليل دا دې چه په ده بندې دم ځكه واجب شوې وو چه بغيراحرامه د ميقات نه تيرشوې وو خوچه دې دوباره ميقت ته لاړ شي اوهغه عمرې د قضاء راوړلو لپاره احرام نه اوتړي دكومې په احرام كي چې ده د ميقت نه تجوز كړې وو ودم پرې لازم شوې وو نوكوم نقصان چې پيدا شوې وو په دې دوهم احرام تړلو سره دهغې تلافي اوشوه اودم لازم شوې وو دنقصان پوره كيدو په وجه نه د ميقت نه احرام اوتړي هغه نقصان پوره شو اودم ساقط شو لكه چې يوكس په لمونځ كي سهوه شي نويه ده سجده سهوه واجب شوه خوچه ده لمونځ فسد كړلو اوهغه ئې دوباره اوكړلو نوسجده سهوه ساقط شوه

وَعِنْدَ زُفَرَ رَحِمَهُ اللَّهُ لَا يَسْقُطُ عَنْهُ	اود امام زفرصاحب دقول په قياس به دم ساقط نه وي

تشريح - **خلاف زفر** ﴿امام زفر رحمه الله فرمائي چه د عمرې قضا راوړي نوهم هغه دم نه ساقطيږي كوم چې د ميقات نه بغيراحرامه د تيريدو په وجه لازم شوې وو

وَهُوَ نَظِيرُ الِاخْتِلَافِ فِي فَائِتِ الْحَجِّ إِذَا جَاوَزَ الْوَقْتَ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ	اودا نظير د دې دهغې اختلاف كوم چې دفوت شوى حج په اره كي دې كله چې دې د احرام نه بغير دميقات نه تيرشي **وَفِيمَنْ جَاوَزَ الْوَقْتَ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ ثُمَّ أَحْرَمَ بِالْحَجِّ ثُمَّ أَفْسَدَ حَجَّتَهُ** و نظير دې دهغې اختلاف كوم چې دهغې سړي په اره كي دې چې دميقات نه بغيرد احرام نه تيرشي ودحج احرام اوتړي او حج فاسد كړي

تفصيل الاختلاف المذكور في المسئلتين الاخريتين ﴿هم دا اختلاف په هغه صورت كي هم دې چه يوكس د ميقت نه تيرشي اودحج لپاره احرام اوتړي خو حج تري فوت شي اوبيا په راروان كال دهغې حج قضا راوړي نوكوم دم چې په ده د ميقات نه بغيراحرامه د تيريدو په وجه واجب شوې وو هغه سقطيږي اوامام زفر رحمه الله فرمائي چه نه ساقطيږي ﴿٢﴾ اودا اختلاف په هغه صورت كي دې چه يوكس د ميقات نه بغيراحرامه تيرشي اوبيا دحج لپره احرام اوتړي خود وقوف عرفات نه وړاندې په جماع كولو سره حج فاسد كړي نوچه دې په راروان كال د فاسد حج قضا راوړي اود ميقات نه احرام اوتړي نوكوم دم چې پرې د ميقات نه بغيراحرامه تيريدو په وجه واجب شوې وو هغه ساقطيږي اوامام زفر رحمه الله په نيزنه ساقطيږي.

هُوَ يَعْتَبِرُ الْمُجَاوَزَةَ هٰذِهِ بِغَيْرِهَا مِنَ الْمَحْظُورَاتِ	امام زفرصاحب دې تجاوز دميقت لره په نورو محظوراتو قياس كوي

تشريح - دليل زفر ﴿امام زفر رحمه الله د ميقات نه د تيريدو جرم د احرام په نورو ممنوعاتو باندې قياس كوي مثلاً كه يوكس د حج په احرام كي خوشبواولګوله او يا ئې ګنډلې جامې واچولې اودغه حج تري فاسد شواوبيا د هغې قضا راوړي نوكوم دم چې پرې په فاسد حج كي واجب شوې وو دهغې په قضا راوړلو هغه دم نه سقطيږي

وَلَنَا أَنَّهُ بِصِيرُ قَاضِيًا حَقَّ الْمِيقَاتِ بِالْإِحْرَامِ مِنْهُ فِي الْقَضَاءِ	اوزمونږ دليل دادې چې په قضا دغه سړې دميقات نه په احرام تړلو كي حق دميقت ادا كاوه والاكرخي **وَهُوَ يَحْكِي الْفَائِتَ وَلَا يَنْعَدِمُ بِهِ غَيْرُهُ مِنَ الْمَحْظُورَاتِ فَوَضَحَ الْفَرْقُ**

اوقضاء دهغې حكايت كوى كوم چې فوت شوې دې اوپه قضاء سره نور محظورات معدوم كيږي نوفرق واضح شو.	

تشريح:- **دليل جمهورالاحناف** ﴿اوزمونږ دليل دا دې چه ده د فاسد حج قضا راوړلو كي د ميقات نه احرام اوتړلو اود ميقات حق ئې ادا كړلو ځكه چې قضا هم د فوت شوى قائم مقام ده نودا داسې شوه لكه چې ده هيڅ بغيراحرامه دميقات نه تجاوز كړې نه دې اوچه بغيراحرامه د ميقات نه تجاوز نه دې شوې نودم هم واجب نشو ځكه چې دم خو هم ددې په وجه لازم شوې وو.

الجواب عن قياس زفر رحمه الله ﴿اوپاتې شود احرام د نورو ممنوعاتو لكه د خوشبو لګولو ارتكاب نوهغه د حج په فساد او قضا راوړلو سره نه ختميږي بلكه بيا هم پاته وي اوچه د احرام ممنوع پاته وي نودم به هم پاته وي نوبغيراحرامه د ميقات نه د تيريدو اود احرام په نورو ممنوعاتو كي توپير ښكاره شو.

دمكي دحرم نه وتل اومحرم بالحج كيدل اوعرفات ته تلل

وَإِذَا خَرَجَ الْمَكِّيُّ يُرِيدُ الْحَجَّ فَأَحْرَمَ وَلَمْ يَعُدْ إِلَى الْحَرَمِ وَوَقَفَ بِعَرَفَةَ فَعَلَيْهِ شَاةٌ	يومكى په اراده دحج روانشو اوده احرام اوتړلو او حرم ته واپس نشو **لِأَنَّ وَقْتَهُ الْحَرَمُ وَقَدْ جَاوَزَهُ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ** اويه عرفات ئې وقوف اوكړو نو په ده يو وره واجب ده ځكه چې دده ميقات حرم دې **فَإِنْ عَادَ إِلَى الْحَرَمِ وَلَبَّى أَوْ لَمْ يُلَبِّ فَهُوَ عَلَى الِاخْتِلَافِ الَّذِي ذَكَرْنَاهُ فِي الْآفَاقِيِّ** اودې ترې بغير احرام نه تيرشو نوكه دې حرم ته واپس شو او تلبيه ئې اووئيله يا ئې اونه وئيله نودا په هغې اختلاف دې كوم چې موږ د آفاقي په حق كي ذكركړې دې.

حل اللغة: ﴿١﴾ خرج: خروجاً (ن): وتل ﴿٢﴾ يريد: اراده كول، غوښتل ﴿٣﴾ لبى تلبية: تلبيه وئيل

تشريح:- مسئله ښكاره ده.

دمتمتع د عمرې نه روسته د حج لپاره خارج دحرم نه محرم بالحج كيدل

وَالْمُتَمَتِّعُ إِذَا فَرَغَ مِنْ عُمْرَتِهِ ثُمَّ خَرَجَ مِنَ الْحَرَمِ فَأَحْرَمَ وَوَقَفَ بِعَرَفَةَ فَعَلَيْهِ دَمٌ	متمتع چې دعمرې نه فارغ شو بيااووتلو دحرم نه او احرام دحج ئې اوتړلو او وقوف دعرفت ئې اوكړو نوپه ده دم دې. **لِأَنَّهُ لَمَّا دَخَلَ مَكَّةَ وَأَتَى بِأَفْعَالِ الْعُمْرَةِ صَارَ بِمَنْزِلَةِ الْمَكِّيِّ** ځكه چې دې مكي ته داخل شو دعمرې افعال ئې اوكړل نودې پشان د مكي شو **وَإِحْرَامُ الْمَكِّيِّ مِنَ الْحَرَمِ لِمَا ذَكَرْنَا فَيَلْزَمُهُ الدَّمُ بِتَأْخِيرِهِ عَنْهُ** اودمكي احرام دحرم نه وي چې وجه ئې موږ ذكر كړې ده. نو لازم دې پرې دم دحرم نه دتاخير په وجه **فَإِنْ رَجَعَ إِلَى الْحَرَمِ فَأَهَلَّ فِيهِ قَبْلَ أَنْ يَقِفَ بِعَرَفَةَ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ** بيا كه دې حرم ته واپس راغلو اوپه دې كي ئې تلبيه اووئيله مخكي دوقوف دعرفات نه نويده څه لازم نه دى. **وَهُوَ عَلَى الْخِلَافِ الَّذِي تَقَدَّمَ فِي الْآفَاقِيِّ، وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ** اودا هم په هغې اختلاف دې كوم چې د آفقي په حق كي مخكي تير شوې دې.

حل اللغة: ﴿١﴾ متمتع: نفع اوچتونكى ﴿٢﴾ فرغ، فراغة (ف): فارغ كيدل ﴿٣﴾ فيلزم، لزم لزوماً (س): لازم كيدل]

تشريح:- مسئله دوضاحت محتاجه نه ده.

باب إضافة الإحرام إلى الإحرام

دا باب د احرام اضافت احرام ته په كولوكي دې.

تشريح - **الربط بماقبله** ﴿د مكي عمره اوحج په يواحرام كي جمع كول جائزنه دى بلكه جنايت دي دغه رول د آفاقي لپاره د عمرې احرام دحج احرام سره يوځائې كول جنايت دي البته د حج احرام دعمرې د احرام سره يوځائې كول د آفاقي لپاره جنابت نه دي چونكه د مكي د خلګو لپاره دا جنايت دي نوځكه ئې دا د باب الجنايات نه روسته ذكر كړل.

قَالَ أَبُو حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ: إِذَا أَحْرَمَ الْمَكِّيُّ بِعُمْرَةٍ وَطَافَ لَهَا شَوْطًا	امام ابى حنيفه رحمه الله فرمائي چې كه مكى

دعمرې احرام اوتړلو بیوچکرني دطواف اوکړو ثُمَّ أَحْرَمَ بِالْحَجِّ فَإِنَّهُ يَرْفُضُ الْحَجَّ وَعَلَيْهِ لِرَفْضِهِ دَمٌ بیا دحج احرام ئې اوتړلو نودې به حج ترت کړي ،وس په ده دحج دترك په وجه یودم دې وَعَلَيْهِ حَجَّةٌ وَعُمْرَةٌ (¹) اویو حج او عمره به پرې واجب وي

حل اللغة" ① احرم، احراما احرام تړل ② شوط چکر ③ رفض پریښول

تشریح - صورة المسئلة ® مسئله دا ده که مکی د عمرې لپاره احرام اوتړلو .اویوچکرئې هم اولګولو اوبیا ئې د حج لپاره احرام اوتړلو یعنی دحج بیت ئې هم اوکړلو نوحج به پریږدې اودحج پریخودو په وجه پرې یوه قربنی واجب شوه اوپه ده باندې د قضا په طور حج اوعمره لازم شوه خودا خیال ساتئ چه دا عمره د قضا په حیثیت نه ده بلکه دهرحج سره عمره وي.

وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ وَمُحَمَّدٌ رَحِمَهُمَا اللّٰهُ رَفْضُ الْعُمْرَةِ أَحَبُّ إِلَيْنَا وَقَضَاؤُهَا وَعَلَيْهِ دَمٌ صاحبین رحمهما الله فرمائی چې زمونږ په نزد ترك دعمرې اودهغې قضا غوره ده اوپه ده په ترك دعمرې قضا واجب ده. لِأَنَّهُ لَابُدَّ مِنْ رَفْضِ أَحَدِهِمَا ځکه چې ددوی نه یو پریښودل صروری دی

حل اللغة " ① احب خوښ کړې شوې ② لابد ضروری

تشریح - خلاف الصاحبین رحمهما الله ® صاحبین رحمهما الله فرمائی چه غوره خبره دا ده.چه عمره پریږدی اوبیا ددې قضا راوړي البته دعمرې پریخودو په وجه به په ده یوه قربانی واجب وي

لِأَنَّ الْجَمْعَ بَيْنَهُمَا فِي حَقِّ الْمَكِّيِّ غَيْرُ مَشْرُوعٍ ځکه چې دمکی په حق کښې دواړو جمع کول غیر مشروع دي وَالْعُمْرَةُ أَوْلَى بِالرَّفْضِ لِأَنَّهَا أَدْنَى حَالًا اودترك لپاره عمره زیاته بنه ده ځکه چې دا په مرتبه کښې کمه ده وَأَقَلُّ أَعْمَالًا وَأَيْسَرُ قَضَاءً لِكَوْنِهَا غَيْرَ مُؤَقَّتَةٍ په اعمالوکې اقل اوبه قضاء کښې آسانه ده. ځکه چې د څه وخت سره موقته نه ده

تشریح - وجوه دلیل الصاحبین رحمهما الله ® دصاحبینو رحمهما الله دلیل دا دې چه دمکی لپاره دحج اوعمرې جمع کول جائزنه دی نوچه ده د دواړو نیت اوکړلو د یوپریښول ورله ضروری شو.خوبیا په دواړو کې د حج په نسبت دعمرې پریښول بکار دی ① ځکه چې عمره په مرتبه کې دحج نه کمه ده ② بله دا چې د عمرې افعال کم دی په نسبت سره دحج افعالوته،ځکه چې په عمره کې صرف طواف اوسعی ده.نوددې به قضا راوړلوکې آسانی ده ③ دریمه دا چې دعمرې لپاره متعین وخت نشته بلکه د اخترد ورځې اوداایام التشریق نه سوې واړه کال ئې وخت دې اودحج لپاره صرف مخصوص ورځې دی

دمکی دعمرې داحرام نه روسته دحج احرام تړل

وَكَذَا إِذَا أَحْرَمَ بِالْعُمْرَةِ ثُمَّ بِالْحَجِّ وَلَمْ يَأْتِ بِشَيْءٍ مِنْ أَفْعَالِ الْعُمْرَةِ لِمَا قُلْنَا دغه ډول که دعمرې احرام ئې اوتړلو بیا ئې دحج احرام اوتړلو اودعمرې په افعالو کې ئې هیڅ اونکړل په دې وجه چې مونږ وئیلی دی.

تشریح - صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی دغه ډول که چا د عمرې احرام تړلې وی او بیا ئې د حج احرام اوتړلو اوحال دا دې چې ده د عمرې په افعالو کې تراوسه پورې څه ادا کړی نه دی نو ده په اتفاق سره عمره پریخودله د وړاندینی دلیل په وجه چې عمره په مرتبه کې د حج نه کمه ده الخ

فَإِنْ طَافَ لِلْعُمْرَةِ أَرْبَعَةَ أَشْوَاطٍ ثُمَّ أَحْرَمَ بِالْحَجِّ رَفَضَ الْحَجَّ بِلَا خِلَافٍ که مکی عمرې لپاره څلور چکرې دطواف اوکړې دحج احرام ئې اوتړلو نوحج به ترك کوی بغیر دخلاف نه لِأَنَّ لِلْأَكْثَرِ حُكْمَ الْكُلِّ فَتَعَذَّرَ رَفْضُهَا ځکه چې

(¹) القول الراجح هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في ردالمحتار(٢٤٨/٢) والبحرالرائق (٩٠/٣) والخانية (١٤٣/١) والهدية (٢٥٤/١) نقلاً عن القول الراجح (٢٣٦/١)-

اکثرلره حکم دکل وی نوترك دعمرې متعذر شو داسې شو لکه چې ترې فارغ شوی وی

حل اللغة" ① اشواط چکرې ② رفض، رفضا ن پرېښول

تشریح - اوکه د عمرې لپاره ئې څلور ګیسونه لګولی وی او بیا ئې د حج احرام اوتړلو نو په اتفاق سره دده حج پریښولو ځکه چې اکثرلره حکم د کل وی نو ده لکه چې واړه طواف اوکړلو اود پوره طواف کولو په صورت کې دده پریښول ګران دی ځکه چې عمره هم د کعبې د طواف سره دې نودې داسې شو لکه چې د عمرې نه فارغ شوی وی

وَلَا كَذَلِكَ إِذَا طَافَ لِلْعُمْرَةِ أَقَلَّ مِنْ ذَلِكَ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ او دغسې کله چې دعمرې لپاره ئې ددې نه کم طواف کړې وو دامام ابو حنیفه په نزد

تسهیل" اودغه ډول که د عمرې لپاره ئې د څلورو چکرو نه کم کړې وی نود ابوحنیفه رحمه الله په نیز د عمرې پریښول ګران دی اود صاحبینو رحمهما الله په نیز ګران نه دی دصاحبینو رحمهما الله دلیل په وړاندینۍ مسئله کې ددې عبرت لاندې «لأنه لا بد من رفض أحدهما» تیرشوې دې

وَلَهُ أَنَّ إِحْرَامَ الْعُمْرَةِ قَدْ تَأَكَّدَ بِأَدَاءِ شَيْءٍ مِنْ أَعْمَالِهَا دده دلیل دادې چې دعمرې احرام ددې په څه عملونو کولوسره متاکدشو. وَإِحْرَامُ الْحَجِّ لَمْ يَتَأَكَّدْ اودحج احرام نه دې موکد شوې وَرَفْضُ غَيْرِ الْمُتَأَكِّدِ أَيْسَرُ او د غیرموکد ترك آسان دې

تشریح - دامام صاحب دلیل دا دې چې هرکله چې مکی د عمرې په احرام کې د طواف یو چکر اولګولو یا ئې د څلورو نه کم اولګولو نه د عمرې په افعالو کې د څه نا څه افعالو په کاوه سره عمره مؤکده کړه او د حج احرام لا مؤکد شوې نه دې اود غیر مؤکد پریخود آسان وی ځکه دې حج پریږدی

وَلِأَنَّ فِي رَفْضِ الْعُمْرَةِ وَالْحَالَةُ هَذِهِ إِبْطَالَ الْعَمَلِ او ځکه چې په عمره پریښودو کې هر کله چې حالت داسې وی عمل لره بطل کول دی وَفِي رَفْضِ الْحَجِّ امْتِنَاعٌ عَنْهُ وَعَلَيْهِ دَمٌ بِالرَّفْضِ اودحج په پریښودو کې دعمل نه منع کیدل دی اوپه ده دم واجب دې دترك په امله سره أَيَّهُمَا رَفَضَهُ لِأَنَّهُ تَحَلَّلَ قَبْلَ أَوَانِهِ لِتَعَذُّرِ الْمُضِيِّ فِيهِمَا په هریو چې پدوی کې ترك کړی مخکې دوخت نه د حلالیدلو په امله سره ځکه چې پوره کول ئې متعذر دی.

تشریح - دوهم دلیل دا دې چې هرکله ئې په عمره پیل اوکړه نو په دې حالت کې که عمره پریږدی نو د عمل ابطال لازمیږی اود حج په ایساریدو سره د حج نه منع کیدل لازمیږی اود یو کار نه منع کیدل ددې په نسبت آسان دی یو کار باطل کړې شی نوددې امله هم د حج پریښول آسان دی

بهرحال چې کوم یو ئې هم پریښول نو په دې مکی باندې دم لازمیږی ځکه چې دې د ارکانو د ادا کوو نه وړاندې حلال شو اود ارکانو د ادا کاوه نه وړاندې ځکه حلال شو چې ددې پوره کول ګران دی اوپوره کول ئې ځکه ګران دی چې د مکی لپاره حج او عمره جمع کول ناجائز دی

فَكَانَ فِي مَعْنَى الْمُحْصَرِ إِلَّا أَنَّ فِي رَفْضِ الْعُمْرَةِ قَضَاءَهَا نو دے د محصر په معنی شو مګر دومره خبره ده چې ترك دعمرې کې قضا دعمرې ده لَا غَيْرُ وَفِي رَفْضِ الْحَجِّ قَضَاؤُهُ وَعُمْرَةٌ لِأَنَّهُ فِي مَعْنَى فَائِتِ الْحَجِّ اوپه ترك دحج کې دحج قضا دیو عمرې ده ځکه چې دې په معنی د حج فوت کونکی کې دې.

تشریح - دې د محصر پشان شو او په محصرباندې یوه قربانی واجب وی نو په ده به هم یوه قربنی واجب وی البته دومره خبره ضرور ده که عمره ئې پریخودله لکه څنګه چې د صاحبینو رحمهما الله مذهب دې نوصرف د عمرې قضا به پرې واجب وی او که حج ئې پریښولو نو لکه څنګه چې د امام ابوحنیفه رحمه الله مذهب دې نو په ده به د حج قضا لازم وی او د حج سره به پرې د عمرې قضا هم واجب وی ځکه چې دا کس د حج فوت کونکی په حکم کې دې

دمكي حج اوعمره دواړه يوځائكي كولوحكم

وَاِنْ مَضَى عَلَيْهِمَا اَجْزَاهُ اوكه دواړه ئې پوره كړل نوكافى دى ورله

حل اللغة: ① مضى،مضيا (ض): تيريدل

تشريح:- صحة الحج والعمرة معاً للمكى ⊛كه مكى حج اوعمره دواړه ترك نكړل.بلكه د دواړو افعال ئې ادا كړل نودواړه ادا شول.

لِاَنَّهُ اَدّٰى اَفْعَالَهُمَا كَمَا الْتَزَمَهُمَا خكه چې اداني كړل دواړه افعال لكه چې څنګه لازم كړي وو. غَيْرَ اَنَّهُ مَنْهِيٌّ عَنْهُمَا صرف دومره خبره ده.چه ده لره ددواړو جمع كول ممنوع دى وَالنَّهْىُ لَا يَمْنَعُ تَحَقُّقَ الْفِعْلِ اونهى د تحقق دفعل نه منع نه وى عَلٰى مَا عُرِفَ مِنْ اُصُوْلِنَا لكه زموږ په اصولو كي چې معلومه ده.

تشريح:- دليله ⊛خكه چې ده د دواړو افعال څنګه په خان باندې لازم كړى وو هغه شان ئې پوره كړل البته دومره ده چه شريعت دي د حج اوعمرې يوځاني كولونه منع كړې وو.خونهى د تحقق فعل لپاره مانع نه وى لكه څكه حي د اصول فقه په كتابونوكي ذكردى

وَعَلَيْهِ دَمٌ لِجَمْعِهِ بَيْنَهُمَا اوپده يودم دې ددواړو دجمع كاوه په وجه دې. لِاَنَّهُ تَمَكَّنَ النُّقْصَانُ فِيْ عَمَلِهِ خكه چې د منهى عنه په ارتكاب سره دده په عمل كي نقصان راغلو. لِارْتِكَابِهِ الْمَنْهِىَّ عَنْهُ او دا دمكى په حق كي دم د جبر دي

تشريح - وجوب الدم عليه ⊛البته دومره ده چه په دې مكى باندې دحج اوعمرې دواړه يوځاني كولود منهى ارتكاب اوكړلو.دكوم نه چې دي منع شوې وو قربانى واجب ده.خكه چې دده په عمل كي نقصان پيدا شو.اونقصان خكه پيدا شو.چه ده د يوداسې فعل

وَهٰذَا فِيْ حَقِّ الْمَكِّىِّ دَمُ جَبْرٍ وَفِيْ حَقِّ الْاٰفَاقِىِّ دَمُ شُكْرٍ اود آفاقى په حق كي دم د شكر دې.

تشريح - نوعية دم المكى والافاقى ⊛دا قربنى د مكى په حق كي دم جبريعنى د نقصان پوره كونكې دې. نو ددې څخه نه په خپله خوراك نه كوى بلكه د حرم په مسكينانو باندې به ئې صدقه كوى.اود آفاقى په حق كي دا قربانى د شكريه ده نودهغه لپاره ددې نه خوراك كول جائزدې.دا عجيبه خبره ده.كه حج اوعمره مكى جمع كړى نوګناه ده اوكه آفاقى ئې جمع كړى نونعمت دې.قربانى په دواړو واجب ده.خويه مكى باندې د نقصان پوره كوه لپاره اوپه آفاقى باندې د شكريه ادا كولودپاره.دالله قدرت دې.چه يوځيزد يو لپاره ګناه اود بل لپاره نعمت دې

د دوو حجونو لپاره احرام تړل

وَمَنْ اَحْرَمَ بِالْحَجِّ ثُمَّ اَحْرَمَ يَوْمَ النَّحْرِ بِحَجَّةٍ اُخْرٰى جا چې دحج احرام اوتړلوبيا په يوم نحر كي ئې دبل حج احرام اوتړلو فَاِنْ حَلَقَ فِى الْاُوْلٰى لَزِمَتْهُ الْاُخْرٰى وَلَا شَىْءَ عَلَيْهِ نوكه ده په اول حج كي حلق كړې وو.نو دوهم حج پرې لازم شو اوپده به څه واجب نه وى.

حل اللغة: ① احرم،احراما: احرام تړل ② يوم النحر: د قربانئ ورځ

تشريح - صحة الشروع في الاحرام الثانى ⊛مسئله دا ده.كه يوكس دحج لپاره احرام اوتړلو.اوبيا ئې د اختريه ورځ د راروان كال لپاره د دوهم حج احرام اوتړل.نود دې مسئلې دوې [دوه] صورتونه دى. ده به د اولنى حج د احرام نه وتلو لپاره حلق يا كړې وى اوي نه ئې حلق نه وى كړې نوكه د اول حج نه د وتلو لپاره ئې حلق كړې وى نوپه ده باندې د راروان كال حج لازم شو اودې به د راروان كاله پورې په احرام كي اوسيږى.

عدم وجوب الدم ⊛اوپه ده باندې دم واجب نه دې خكه چې ده دوې [دوه] احرامونه جمع كړې نه دى.بلكه د ولمى حج داحرام نه د حلق په ذريعه وتلې دې اود دوهم لپاره ئې احرام تړلې دې.حالاتكه دوې [دوه] احرامونه جمع كول بدعت دي.اوده د بدعت ارتكاب نه دى كړې.نوپه ده دم جنايت واجب نه دې.

وَاِنْ لَمْ يَحْلِقْ فِى الْاُوْلٰى لَزِمَتْهُ الْاُخْرٰى وَعَلَيْهِ دَمٌ اوكه حلق ئې په اول حج كي نه وو كړې بيا به هم بل حج لازم شى اوپه ده به قربانى وى قَصَّرَ اَوْ لَمْ يُقَصِّرْ عِنْدَ اَبِىْ حَنِيْفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ كه قصرنې كړې اوكه نه د امام ابوحنيفه رحمه الله په نزد.

تشريح - اوكه د دوهم احرام تړلونه وړاندې ئې حلق اونكړلو.نوپه ده باندې دوهم حج لازم شو اودم پرې هم واجب شو كه د دوهم احرام نه روسته حلق اوكړى اوكه اونكړى دا دامام ابوحنيفه رحمه الله مسلك دى

وَقَالَا: اِنْ لَمْ يُقَصِّرْ فَلَا شَىْءَ عَلَيْهِ لِاَنَّ الْجَمْعَ بَيْنَ اِحْرَامَىِ الْحَجِّ اَوْ اِحْرَامَىِ الْعُمْرَةِ بِدْعَةٌ اوصاحبين رحمهما الله فرمائي كه قصرنې نه وى كړې نوڅه پرې نشته.خكه چې دحج دوې [دوه] احرامونه او د عمرې دوې [دوه] احرامونه جمع كول بدعت دي فَاِذَا حَلَقَ فَهُوَ وَاِنْ كَانَ نُسُكًا فِى الْاِحْرَامِ الْاَوَّلِ فَهُوَ جِنَايَةٌ عَلَى الثَّانِىْ اوكله چې ده حلق اوكړو نوحلق اګر چې د اول احرام نسك دې بيا هم په دوهم احرام جنايت دې وَلِاَنَّهُ فِىْ غَيْرِ اَوَانِهِ فَيَلْزَمُهُ الدَّمُ بِالْاِجْمَاعِ خكه چې دغه دده د وخت نه مخكې دې په دې وجه به دم لازم وى په اجماع سره

تشريح - صورة وجوب الدم عندابى حنيفة والصاحبين ⊛اود صاحبينو رحمهما الله مسلك دا دې كه د دوهم احرام تړلو نه روسته ئې حلق اونكړلو.نوپه ده باندې دم نه دې واجب دې.خكه چې دحج يا د عمرې دوې [دوه] احرامونه جمع كول په اتفاق سره بدعت دي.اوس كه ده د دوهم احرام تړلونه روسته حلق اوكړلو نواګرچه دا حلق داولني احرام نه د وتلو لپاره يوعمل دې ليكن په دوهم احرام كي ددې كول جنايت دې خكه چې د دوهم احرام افعال لاده پوره كړې نه دى يعنى بې وخته اوشو اوښكاره خبره ده چه د وخت نه وړاندې د حلق كول موجب د دم دې.نوپه دې صورت كي د صاحبينو اوامام ابوحنيفه رحمه الله درې واړو په نيزدم واجب دې.

وَاِنْ لَمْ يَحْلِقْ اوكه ده حلق نه ووكړې حَتّٰى حَجَّ فِى الْعَامِ الْقَابِلِ تردې چې په راتلونكى كال ئې حج اوكړو. فَقَدْ اَخَّرَ الْحَلْقَ عَنْ وَقْتِهِ فِى الْاِحْرَامِ الْاَوَّلِ نو موخر ئې كړو حلق د خپل وخت نه په اول احرام باندې وَذٰلِكَ يُوْجِبُ الدَّمَ عِنْدَ اَبِىْ حَنِيْفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ (1) اودا موجب ددم دې په نزد د امام صاحب

تشريح - صورة وجوب عنده لاعدهما ⊛اوكه د دوهم احرام نه روسته ئې حلق اونكړلو.تردې چې راروان كال ته ئې حج اوكړلو.نوچونكه داول احرام حلق ده ډيرروستوكړلو دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزيې دم واجب شو خكه چې د دوى په نيزد حج په افعالو كي دخپل وخت نه د يوفعل په روستوكولودم واجبيږي

وَعِنْدَهُمَا لَا يَلْزَمُهُ شَىْءٌ عَلٰى مَا ذَكَرْنَا اودصاحبينو په نزدبه څه لازم نه وى لكه چې موږ مخكې ذكر كړى دى. فَلِهٰذَا سَوّٰى بَيْنَ التَّقْصِيْرِ وَعَدَمِهِ عِنْدَهٗ وَشَرَطَ التَّقْصِيْرَ عِنْدَهُمَا نوپه دې وجه دامام صاحب په نزتقصير اوعدم تقصير يوشان دى اود صاحبينو تقصير شرط كړې دې

تشريح:- اودصاحبينو رحمهما الله په نيزيې دم نه واجبيږى.خكه چې د دوى په نيزد يوفعل په تاخيرباندې دم نه واجبيږى.هم ددې اصولوپه وجه ونيلې شوى دى.چه په ذكر شوې مسئله كي كه د دوهم احرام نه روسته حلق اوكړى اوكه اونكړى.نوپه ده دم واجبيږى.اودصاحبينو رحمهما الله په نيزكه حلق اوكړى دم پرې لازميږى.اوكه ئې اونكړى،نودم پرې نه لازميږى.

(1) القول الراجح هو هذا قول ابى حنيفة رحمه الله كذا فى ردالمحتار (۲۵۰/۲) والبحرالرائق (۹۱/۳) والهندية (۲۵٤/۱) نقلاً عن القول الراجح (۲۳۷/۱)-

دبوعمري د حلق كولونه روسته د دوهمې عمري احرام تړل

وَمَنْ فَرَغَ مِنْ عُمْرَتِهِ إِلَّا التَّقْصِيرَ فَأَحْرَمَ بِأُخْرَى فَعَلَيْهِ دَمٌ كوم سړي چي فارغ شو دخپلې عمرې نه سوې د قصرنه بيا دد دبلې عمرې احرام اوتړلو نودم پرې واجب دې لِإِحْرَامِهِ قَبْلَ الْوَقْتِ لِأَنَّهُ جَمَعَ بَيْنَ إِحْرَامَي الْعُمْرَةِ وَهَذَا مَكْرُوهٌ فَيَلْزَمُهُ محکې داحرام تړلو په امله سره خکه چې ده دعمرې دوې [دوه] احرامونه جمع کړل اودا مکروه دی. الدَّمُ وَهُوَ دَمُ جَبْرٍ وَكَفَّارَةٍ نولازم شو پرې دم او دا قرباني د جبر اوکفارې ده.

حل اللغة: ① فرغ، فراغة (ف): اوزګاريدل]

تشريح - مسئله بسكاره ده

د آفاقي دحج د احرام نه روسته د عمرې احرام تړل

أَهَلَّ بِالْحَجِّ ثُمَّ أَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ لَزِمَاهُ اوچا چې دحج احرام اوتړلو بيانې دعمرې اوتړلو.نودواړه به لازم وی. لِأَنَّ الْجَمْعَ بَيْنَهُمَا مَشْرُوعٌ فِي حَقِّ الْآفَاقِي خکه چې جمع کول ددې دواړو مشروع دی په حق د آفاقي کې وَالْمَسْأَلَةُ فِيهِ او مسئله د آفاقي په حق کې ده نو هغه په دې سې کولوقارن شو وَمَنْ إِنْ فَيَصِيرُ بِذَلِكَ قَارِنًا

حل اللغة: ① جمع، جمعاً جمع كړل

تشريح:- صحة پيل الافاقي في العمرة بعد احرام الحج ◉ مسئله دا ده.که آفاقي تلبيه اووئيله.يعنې دحج لپاره ئې احرام اوتړلو اود حج افعال ادا کولونه وړاندې ئې دعمرې لپاره هم احرام اوتړلو.نوپه ده باندې دواړه لازم شول خکه چې دا مسئله د آفاقي په حق کې ده.اوددې لپاره دحج اوعمرې جمع کول مشروع دی اودې به ددې په وجه قارن شي

لَكِنَّهُ أَخْطَأَ السُّنَّةَ فَيَصِيرُ مُسِيئًا مگر خطاء ئې اوکړه دسنتو نه.نوبد کوونکې شو.

حل اللغة: ○ مسيئاً گناهګار

تشريح العصيان بوجه ترک السنة ◉ البته د سنت خلاف عمل ئې اوکړلو.نوګناهګاربه وی خکه چې سنت دا دی چه دحج افعال د عمرې په افعالو ورداخل کړی دا نه دی چې د عمرې افعال دحج په افعالو ورداخل کړی الله تعالی فرمائيلی دی[فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ] په دې آيت کې حج آخرد غايتينو دې يعنې دعمرې افعال به اول ادا کولی شي اودحج به وروسې ادا کولی شي.اودا سنت دی.

وَلَوْ وَقَفَ بِعَرَفَاتٍ وَلَمْ يَأْتِ بِأَفْعَالِ الْعُمْرَةِ فَهُوَ رَافِضٌ لِعُمْرَتِهِ بياکه ده وقوف دعرفات اوکړو اود عمرې افعال ئې پوره نکړل نودې رافض دعمرې شو. لِأَنَّهُ تَعَذَّرَ عَلَيْهِ أَدَاؤُهَا إِذْ هِيَ مَبْنِيَّةٌ عَلَى الْحَجِّ غَيْرُ مَشْرُوعَةٍ خکه چې اوس دا کاوه دعمرې متعذر شو خکه چې عمره دحج په افعالو مبنی کول غير مشروع ده.

تشريح - فسادالعمرة بترک افعال العمرة الى الوقوف ◉ اوس که دې افاقي د عمرې داحرام تړلوبه روسته د وقوف عرفات پورې هلو د عمرې افعال ادا نکړل نودا کس د عمرې پريخودنکې شو.خکه چې د وقوف عرفات نه روسته ده لره عمرې افعال ادا کول متعذر شول خکه چې د وقوف عرفات نه روسته د عمرې افعال ادا کول داسې دی لکه چې دې عمره په حج باندې بناء کوی اوعمره په حج باندې بناء کول غيرمشروع دی.

فَإِنْ تَوَجَّهَ إِلَيْهَا لَمْ يَكُنْ رَافِضًا حَتَّى يَقِفَ لِمَا ذَكَرْنَاهُ مِنْ قَبْلُ اوکه دې عرفات ته لاړو.نو رافض دعمرې به نه وی ترهغې چې وقوف اوکړی اومونږدا مخکې بيان کړی دی

تشريح - عدم الفساد بمحض التوجه الى العرفات ◉ اوکه دا آفاقي صرف عرفات ته روان شي نوصرف په روانيده د عمرې پريخودونکې به دې ترڅوچه ئې وقوف نه وی کړې.ددې تفصيل په باب قران کې تيرشوې دې

د حج د طواف نه روسته دعمرې احرام تړل

فَإِنْ طَافَ لِلْحَجِّ ثُمَّ أَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ فَمَضَى عَلَيْهِمَا لَزِمَاهُ بياکه ده دحج لپاره طواف اوکړو اودعمرې احرام ئې اوتړلو اوپه دواړوباندې تيرشو نولازم شو وَعَلَيْهِ دَمٌ لِجَمْعِهِ بَيْنَهُمَا وپه ده دم دې د دواړو په جمع کولو لِأَنَّ الْجَمْعَ بَيْنَهُمَا مَشْرُوعٌ عَلَى مَا مَرَّ فَيَصِحُّ الْإِحْرَامُ بِهِمَا خکه چې په دواړو کې جمع مشروع وو لکه چې تيرشو نوصحيح شو احرام د دواړو،

حل اللغة: ① طافه طوافا (ن): طواف كول

تشريح - مسئله، که يوآفاقي د طواف قدوم نه روسته د عمرې لپاره احرام اوتړلو نو دواړه پرې لازم شول اوچه دواړه ادا کړی نوهم پرې د دواړو جمع کاوه د امله قرباني واجب شوه اودواړه صحيح خکه شو چه د آفاقي لپاره دحج اوعمرې جمع کول مشروع دی

وَالْمُرَادُ بِهَذَا الطَّوَافِ طَوَافُ التَّحِيَّةِ، وَأَنَّهُ سُنَّةٌ وَلَيْسَ بِرُكْنٍ اومراد په دې طواف سره طواف قدوم دې.کوم چې سنت دې رکن نه دې. حَتَّى لَا يَلْزَمُهُ بِتَرْكِهِ شَيْءٌ تردې چې د دې په ترک سره څه نه لازميږی،

تشريح - اوپه متن کې د طواف نه مراد طواف قدوم دې.اوطواف قدوم سنت دې رکن نه دې نود طوف قدوم په پريخودو پرې څه نه واجبيږی.

وَإِذَا لَمْ يَأْتِ بِمَا هُوَ رُكْنٌ يُمْكِنُهُ أَنْ يَأْتِيَ بِأَفْعَالِ الْعُمْرَةِ ثُمَّ بِأَفْعَالِ الْحَجِّ وباز افعال حج را اداکند،اوکله چې ده داسې فعل نه وی کړې نوممکنه ده، ده لره چې دعمرې افعال ادا کړی بيا دحج افعال ادا کړی. فَلِهَذَا لَوْ مَضَى عَلَيْهِمَا جَازَ په دې وجه که دواړه ئې اوکړل نوجائز دی

تشريح - بهرحال چې تراوسه پورې ده د حج يورکن هم نه دې ادا کړی نودده لپاره ممکن دی چه اول دعمرې افعال ادا کړی.اووريسې د حج افعل ادا کړی.نوکه ده دواړه جمع کړل صحيح دی

وَعَلَيْهِ دَمٌ لِجَمْعِهِ بَيْنَهُمَا اوپده دم واجب شو.په وجه د جمع کاوه د دواړو وَهُوَ دَمُ كَفَّارَةٍ وَجَبْرٍ هُوَ الصَّحِيحُ کوم چې دم دکفارې اود جبر دې دا صحيح ده. لِأَنَّهُ بَانٍ أَفْعَالَ الْعُمْرَةِ عَلَى أَفْعَالِ الْحَجِّ مِنْ وَجْهٍ خکه چې دې په يوشان سره د عمرې افعالوله په افعالود حج بنا کوونکې دې.

تشريح -.البته د دواړو د جمع کاوه په وجه پرې دم واجب شو اودا دم د کفارې اونقصان د پوره کاوه لپاره دې دم شکرنه دې خکه چې دا کس په يوحيثيت سره د عمرې د افعالو د حج په افعالوبندې داخلونکې دې خکه چې طواف قدوم اګرچه سنت دې خودافعالود حج څنې خو دې نوپه دې وجه د طواف قدوم نه روسته د عمرې افعال ادا کول مکروه دی نوددې کرهت دتلاقی لپاره به دم واجب وی

د عمرې د ماتولو استحباب

وَيُسْتَحَبُّ أَنْ يَرْفُضَ عُمْرَتَهُ لِأَنَّ إِحْرَامَ الْحَجِّ قَدْ تَأَكَّدَ بِشَيْءٍ مِنْ أَعْمَالِهِ او مستحب دی چه عمره ترک کړی خکه چې دحج احرام موکدشوې دې په بعضوکارونو کاوه دحج سره بِخِلَافِ مَا إِذَا لَمْ يَطُفْ لِلْحَجِّ په خلاف دهغې نه چې دحج لپاره ئې طواف نه وی کړې. وَإِذَا رَفَضَ عُمْرَتَهُ يَقْضِيهَا لِصِحَّةِ الشُّرُوعِ او چې کله ده عمره ترک کړه نو قضا به ئې راوړی په دې کې دشروع صحيح کيدو په وجه. فِيهَا وَعَلَيْهِ دَمٌ لِرَفْضِهَا ويده دم دې په ترک د عمرې سره.

حل اللغة: ① ان يرفض، رفض رفضا(ن): پريښول

تشريح:- مسئله آسانه ده

په ايام النحريا تشريق کې د عمرې احرام تړلوحکم

وَمَنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ فِي يَوْمِ النَّحْرِ أَوْ فِي أَيَّامِ التَّشْرِيقِ لَزِمَتْهُ اوچا چې دعمرې احرام اوتړلو په يوم نحر کې يا په ايام

تشریق کې سره په ده باندې دغه لازمه وی لکه چې مونږ ونیلی دی وَيَرْفُضُهَا أَيْ يَلْزَمُهُ الرَّفْضُ اودا عمره دې ماته کړی یعنی ماتول ئې واجب دی

حل اللغة ① لزمته، لزم لزوماً س، لازم کیدل

تشریح:- چاچه په یوم النحر یا په ایام التشریق کې دحلق نه وړاندې یا د طواف زیارت نه وړاندې د عمرې لپاره احرام اوتړلو نوپه ده باندې عمره لازم شوه

لِأَنَّهُ قَدْ أَدَّى رُكْنَ الْحَجِّ فَيَصِيرُ بَانِيًا أَفْعَالَ الْعُمْرَةِ عَلَى أَفْعَالِ الْحَجِّ مِنْ كُلِّ وَجْهٍ خکه چې ده دحج رکن د کړو یې ده ډله سره دعمرې افعالوله بنا کوونکې شو په افعالو دحج باندې. وَقَدْ كُرِهَتِ الْعُمْرَةُ فِي هَذِهِ الْأَيَّامِ أَيْضًا عَلَى مَا ذَكَرْنَا په دې ورځوکې عمره مکروه هم ده لکه چې موږ یې ذکر کړو. فَلِهَذَا يَلْزَمُهُ رَفْضُهَا نوپه دې وجه ترک د عمرې لازم دی

حل اللغة ① ادى، تادية: اداكول ② ايضاً: دغه ډول

تشریح:- خکه چې دعمرې پیل کول صحیح دی. البته په ده باندې دعمرې پرېښول لازم دی. خکه چې دې کس دحج رکن یعنی وقوف عرفه ادا کړې دې نوکه دې د وقوف عرفات نه روسته دعمرې افعال ادا کړي نودې به د عمرې د فعلود حج په فعلوباندې بنا کوونکې شی اودا خلاف سنت ده. بله دا چې په دې ورځوکې عمرا دا کول مکروه دی لکه چې به ئې ذکر کړو. نوخکه ددې عمرې پرېښول واجب دی.

دعمرې پرېښول اود قربانۍ وجوب

فَإِنْ رَفَضَهَا فَعَلَيْهِ دَمٌ لِرَفْضِهَا وَعُمْرَةٌ مَكَانَهَا لِمَا بَيَّنَّا بیا چې ترک ئې کړه نو پده به دم وی، په وجه د ماتولو دعمرې او بله عمره په ځاې ددې لکه چې مونږ یې ئې بیان کړو. فَإِنْ مَضَى عَلَيْهَا أَجْزَأَهُ لِأَنَّ الْكَرَاهَةَ لِمَعْنًى فِي غَيْرِهَا وکه ده عمره پوره کړه نوکفې شوه خکه چې کراهت د داسې معنی په امله سره دې کوم چې د عمرې نه غیرکې دی وَهُوَ كَوْنُهُ مَشْغُولًا فِي هَذِهِ الْأَيَّامِ بِأَدَاءِ بَقِيَّةِ أَعْمَالِ الْحَجِّ اوهغه دده په دې ورځو کې په باته عملونو دحج سره مشغولیدل دی فَيَجِبُ تَخْلِيصُ الْوَقْتِ لَهُ تَعْظِيمًا نو په غرض د تعظیم دوخت دهغه لپاره ئېگ خالص کول ضروری دی

حل اللغة ① بينا، تبيين: بیانول ② تخليص: فارغ کول

تشریح - صحة انعقاد العمرة بعد الوقوف ® مسئله کوم کس چې په یوم النحر په ایام التشریق کې د عمرې لپاره احرام اوتړو اوعمره ئې پرېخوده نوپه ده باندې د عمرې د پرېخودو په وجه قربانی لازم شوه اود پرېښولې پرېخودې عمرې په ځاې به بله عمره کوی. وجه دا ده چه دعمرې اوحج جمع کول د آفاقی په حق کې مشروع دی. اوکه دا عمره اوکړله نوعمره ئې اوشوه. خکه چې دعمرې په ذات کې څه کراهت نشته بلکه کراهت د داسې معنی په وجه دې کومه چې په غیرکې ده. اوهغه غیرپه دې ورځوکې د حج د پاته، دعملوسره بوخت کیدل دی یعنی په دې ورځوکې د حج د افعالوادا کولود تعظیم لپاره دا ورځې د نورو افعالونه خالی کول واجب دی نوپه دې ورځوکې د عمرې په افعالوکې مشغوله کیدل مکروه تحریمی شو.

وَعَلَيْهِ دَمٌ لِجَمْعِهِ بَيْنَهُمَا إِمَّا فِي الْإِحْرَامِ أَوْ فِي الْأَعْمَالِ الْبَاقِيَةِ اوپه ده دم واجب دې. د دواړو دجمع کاوه په وجه چه جمع په حرام کې و په باقی عملونو دحج کښې ده. قَالُوا: وَهَذَا دَمُ كَفَّارَةٍ أَيْضًا مشانخو وئیلی دی چې دا هم دکفارې دم دی

تشریح - وجوب الدم باحرام العمرة ® البته د حج اوعمرې دواړو افعالوجمع کولوپه وجه په ده باندې بوه قربانی واجب شوه جمع به یا په احرام کې وی اویا په پاته افعالوکې، په احرام کې جمع کول خوبه په هغه وخت کښې وی چه دعمرې احرام ئې د حلق نه وړاندې تړلې وی. دکوم حلق په ذریعه چې دې دحج نه حلالیدو او که

د حلق نه روسته ئې د عمرې احرام تړلې وی نوپه دې صورت کښې د حج په پاته افعالوکې د عمرې د احرام جمع کونکې شو.

وَقِيلَ إِذَا حَلَقَ لِلْحَجِّ ثُمَّ أَحْرَمَ لَا يَرْفُضُهَا اوونیلې شوی دی چې کله ئې دحج لپاره حلق اوکړو بیا ئې دعمرې احرام اوتړلو نوعمره به نه ترک کوی. عَلَى ظَاهِرِ مَا ذَكَرَ فِي الْأَصْلِ بنا په ظاهر عبارت داصل. وَقِيلَ يَرْفُضُهَا احْتِرَازًا عَنِ النَّهْيِ او ونیلې شوی دی چې عمره به ترک کړی دنهی نه دبچ کیدو لپاره قَالَ الْفَقِيهُ أَبُو جَعْفَرٍ وَمَشَايِخُنَا رَحِمَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى هَذَا فقیه ابوجعفر رحمه الله فرمائی چې زموږ مشائخ رحمهم الله په دې دی.

تشریح - القولان في اداء العمرة في صورة الاحرام بعد الحلق ® ① مشانخو رحمهم الله فرمائیلی دی چه دا دم هم دم کفاره دې. دم شکرنه دې. بعضې عالمانوفرمائیلی دی چه د حج نه د حلالې لپاره حلق اوکړی. اوبیا دعمرې احرام اوتړی. نوعمره دې نه پرېږدی لکه چې د مبسوط د ظاهری عبارت نه هم دا معلومیږی. ② اوبعضې علمانو رحمهم الله فرمائیلی دی. چه په دې صورت کې دې هم عمره پرېږدی چه په دې ورځوکې دعمرې کولونه کومه نهی راغلې ده. دهغې نه بچ شی. فقیه ابواللیث رحمه الله فرمائی چه زموږ مشائخ رحمهم الله هم په دې قول دی

دحج د فوت کیدو نه روسته دحج یا عمرې احرام تړل

فَإِنْ فَاتَهُ الْحَجُّ ثُمَّ أَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ أَوْ بِحَجَّةٍ فَإِنَّهُ يَرْفُضُهَا اوکه د ده حج فوت شوې وو. بیا ده دعمرې یا دحج احرام اوتړلو نو دوهم به مات کړی. لِأَنَّ فَائِتَ الْحَجِّ يَتَحَلَّلُ بِأَفْعَالِ الْعُمْرَةِ مِنْ غَيْرِ خکه چې فوت کوونکې دحج دعمرې په افعالو ادا کاوه سره حلالیږی. أَنْ يَنْقَلِبَ إِحْرَامُهُ إِحْرَامَ الْعُمْرَةِ عَلَى مَا يَأْتِيكَ فِي بَابِ الْفَوَاتِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى بغیر ددې نه چې دده احرام بدل شی اود عمرې احرام شی لکه چې په باب الفوات کې به راشی انشاء الله فَيَصِيرُ جَامِعًا بَيْنَ الْعُمْرَتَيْنِ مِنْ حَيْثُ الْأَفْعَالِ نودې به دافعالو په روسره ددو عمرو جمع کوونکې وی فَعَلَيْهِ أَنْ يَرْفُضَهَا كَمَا لَوْ أَحْرَمَ بِعُمْرَتَيْنِ خکه چې په ده لازم دی چې عمره ترک کړی لکه هغه وخت چې کله د دوو عمرو احرام اوتړی

حل اللغة ① فاته، فات فوتاً (ن)، فوت کیدل ② يتحلل، تحللاً: حلالول

تشریح:- ترک احرام الثانی عند انعقادهما جمعاً ® که دحج داحرام وخت تری فوت شو. اوبیا ئې د حج یا عمرې لپاره احرام اوتړلو. نودا کس دې دوهم څیز پرېږدی که حج اوکه عمره وی خکه چې دحج فوت کونکې چې دعمرې افعال ادا کړی. نوحلالیږی ددې نه بغیرچه دده احرام بدل شی. اودعمرې احرام شی. نود افعالوپه اعتبارسره دا کس د دوو عمرو جمع کونکې شو اودا جائزنه دی. نوعمره دې پرېږدی. لکه کله چې دې د دوو عمرو لپاره احرم اوتړی. نو یو په کې پرېږدی

دحج په احرام تړلو د دوو حجونوجمع کول

وَإِنْ أَحْرَمَ بِحَجَّةٍ يَصِيرُ جَامِعًا بَيْنَ الْحَجَّتَيْنِ إِحْرَامًا اوکه ده دوهم احرام دحج تړلې وو نو دې به احرام کې ددو حجونو جمع کوونکې وی فَعَلَيْهِ أَنْ يَرْفُضَهَا كَمَا لَوْ أَحْرَمَ بِحَجَّتَيْنِ نولازم دی چې بل حج ترک کړی لکه هغه وخت چې کله د دوو حجونو احرام اوتړي وَعَلَيْهِ قَضَاؤُهَا لِصِحَّةِ الشُّرُوعِ فِيهَا اوپه ده ئې قضا ده دشروع د صحت په وجه وَدَمٌ لِرَفْضِهَا بِالتَّحَلُّلِ قَبْلَ أَوَانِهِ، وَاللَّهُ أَعْلَمُ او قربانی واجب ده دوخت نه په مخکې حلالیدلو باندې.

حل اللغة ① احرم، احراماً: احرام تړل

تشریح:- که دحج د فوت کیدو نه روسته ئې د دوهم حج احرام اوتړلو. نوپه دې صورت کې د دوو حجونه جمع کونکې شو. اودا ناجائزده. نوپه ده باندې د دوهم حج پرېښول واجب دی لکه په کوم صورت کې چې د دوو حجونواحرام اوتړی. نود یو پرېښول پرې واجب وی. خوپه ده باندې ددې قضا واجب دی خکه چې دده پیل صحیح وه. اویو دم پرې واجب دې. خکه چې دې دوخت نه وړاندې حلال شو. اوهغه ئې پرېښولو.

باب الإحصار

دا باب داحصارپه بیان کي دي.

تشریح:- داحصارمعنی ده بندول اود شریعت په اصطلاح کي احصار دا دي.چه محرم د ویري یا دشمن یا بیمارۍ په وجه د عمري یا د حج د افعالو پوره کولونه ایسارشي چونکه احصارپه احرام کي جنیت دي ځکه ني دا د بب الجنایت نه په جلا باب کي ذکرکړلو

دعذرد وجې د ایساریدوحکم

وَإِذَا أُحْصِرَ الْمُحْرِمُ بِعَدُوٍّ أَوْ أَصَابَهُ مَرَضٌ فَمَنَعَهُ مِنَ الْمُضِيِّ کله چي منع کړې شو محرم په وجه د دښمن یا اخته شودې په بیمارۍ کي نو منع کړې شو د تیریدو نه جَازَ لَهُ التَّحَلُّلُ نوده لپاره جائز نه د ی حلالیدل.

حل اللغة: ① احصر،احصاراً: بندول ② عدو: دښمن ③ مضي، تیریدل

تشریح - المذهبان في سبب الاحصار: ① که محرم د دشمن د ویرې یا د بیمارۍ د امله د حج یا عمرې دافعالو پوره کولونه ایسارکړې شي نوده لپاره د حج یاعمرې د افعالوپوره کولونه بغیرحلالیدل جائز دي.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ. لَا يَكُونُ الْإِحْصَارُ إِلَّا بِالْعَدُوِّ امام شافعي رحمه الله فرمائي چي احصار نه کیږي مګرپه دښمن سره أَنَّ التَّحَلُّلَ بِالْهَدْيِ شُرِعَ فِي حَقِّ الْمُحْصَرِ لِتَحْصِيلِ النَّجَاةِ ځکه چي حلالیدل دهدي په ذریعه مشروع شوی دی د محصر په حق کي د نجات حاصولو لپاره وَبِالْإِحْلَالِ يَنْجُو مِنَ الْعَدُوِّ لَا مِنَ الْمَرَضِ اوپه حلالیدوسره نجات د دښمن نه حاصلیږي نه چي مرض نه.

حل اللغة: ① ينجو، نجاة (ن): خلاصي بیاموندل

تشریح:- امام شافعي رحمه الله فرمائي.چه احصار صرف د دشمن د امله معتبردي.د بیمارۍ د امله احصار معتبرنه دي دا د امام مالك رحمه الله قول هم دي

دلائله: ① دامام شافعي رحمه الله دلیل د الله تعالی ارشاد [فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ] دي دا آیت د صحابه کرامو رضي الله عنهم په اړه کي د صلح حدیبیه د عمرې په موقع باندې نازل شوې وو چه دوی د عمرې لپاره احرام تړلي وو خود دشمن د امله د عمرې پوره کولونه عاجز شو نوالله تعالی دا آیت نازل کړلو چه حاصل ني دا دي که تاسو بند شوئ (دعمرې پوره کولونه)نو تاسوته چي کومه قرباني آسانه وي نوهغه قرباني کړئ اوځان حلال کړئ نبي ﷺ اوصحابه کرامو رضي الله عنهم ددې آیت مطابق قربانیاني اوکړلي اوځانونه ني حلال کړل دا آیت د دشمن د ویرې د امله نه د احصار په اړه کي نازل شوې دي د بیمارۍ وغیره د امله نه دي نازل شوې.معلومه شوه چه احصارصرف د دشمن د ویرې د امله معتبردي ② دوهم دلیل دا دي چه د احصار په وجه که قرباني اوکړې شي نود دشمن ویرې ختمیدې شي خود قربانۍ په وجه ناروغی (ناروغی (بیماري)) نه ختمیږي.نومعلومه شوه چه احصار صرف د ویرې سره خاص دي.

وَلَنَا أَنَّ آيَةَ الْإِحْصَارِ وَرَدَتْ فِي الْإِحْصَارِ بِالْمَرَضِ بِإِجْمَاعِ أَهْلِ اللُّغَةِ وزمونږ دلیل دا دي چي د احصار آیت وارد شوې دي په مرض سره ،په احصار کي په اجماع داهل لغت سره فَإِنَّهُمْ قَالُوا: الْإِحْصَارُ بِالْمَرَضِ ځکه چي دوی وائي چي احصار په مرض سره وي وَالْحَصْرُ بِالْعَدُوِّ اوحصر په دښمن سره

حل اللغة: ① وردت،ورودا(ض)، واردکیدل، راتلل

تشریح - دلائل الاحناف رحمهم الله: زمونږدلیل دا دي چه دا آیت دبیمارۍ د امله د ایساریدو په اړه کي نازل شوې دي.اوپه دې باندې د ټولواهل لغت اجماع ده.د ژبي خاوندان وائي چه احصار د مرض په وجه بندیدو او ایساریدو ته وئي.اود حصر لفظ د دشمن د امله بندیدو ته وائي.نودمرض د امله احصار دآیت نه ثبت

شو اود دشمن د امله حصر د حدیث یعنی واقعه حدیبیه نه ثبت شو نواحصاردشمن سره خاص نشو لکه څنګه چي امام شافعي فرمائي بلکه ددشمن اومرض د امله هم احصار کیدای شي

وَالتَّحَلُّلُ قَبْلَ أَوَانِهِ لِدَفْعِ الْحَرَجِ الْآتِي مِنْ قِبَلِ امْتِدَادِ الْإِحْرَامِ اومخکي د وخت نه حلالیدل لپاره د دفع دهغه حرج راملوبکی د کوم چي د احرام د اوږدې مودې پورې په پاتې کیدو وي وَالْحَرَجُ فِي الِاصْطِبَارِ عَلَيْهِ مَعَ الْمَرَضِ أَعْظَمُ حال دا دي چي په مرض سره په احرام دصبر کاوه حرج ډیرزیات دي

حل اللغة: ① اوان وخت ② امتداد اوږدیدل

تشریح:- دا دوهم دلیل دي.که موږ دا اومنو.چه دا آیت د دشمن په اړه کي نازل شوې دي.نوبیا دا وایو.چه مرض د دشمن د ویرې په حکم کي دي اوعلت د اتحاد دحکم دا دي چه د د حج اوعمرې د افعالو پوره کولو نه وړاندې د حلالیدو اجازت د هغه تکلیف لرې کول دي کوم چي د زیاتې زمانې پورې د احرام په پابندوکي ایساریدل دي.نودغه علت لکه څنګه چي د دشمن د ویرې د امله په ایساریدو کي دي.نود بیمارۍ په وجه د احرام په پابندوکي ایساریدوکي هم دي بلکه د مرض په وجه د احرام په پابندو باندې صبر کول د دشمن د احصارنه زیات دي.ځکه چي په مرض کي د علاج اودوائي او دپښولاسوکمزوري ښکاره ده نوچه د معمولي حرج لرې کاوه لپاره د دشمن ویره احصار معتبرګڼلې شي نودمرض په وجه به احصار څومره معتبر ګڼلې شي

د حلالیدو لپاره دحرم ته دقربانۍ لیږل

وَإِذَا جَازَ لَهُ التَّحَلُّلُ يُقَالُ لَهُ ابْعَثْ شَاةً تُذْبَحُ فِي الْحَرَمِ او کله چي ده لره حلالیدل جائز شونوده ته به اوویلې شي چي یوه وزه اولیږه چي په حرم کښې ذبح کړې شي وَوَاعِدْ مَنْ تَبْعَثُهُ بِيَوْمٍ بِعَيْنِهِ يَذْبَحُ فِيهِ ثُمَّ تَحَلَّلْ او وعده مقرر کړه دهغه چا سره دچا په لاس چي ني لیږې دخاص ورځي چي په هغې کښې ذبح کړي بیا حلال شه.

حل اللغة: ① جاز، جوازاً (ن): جائز کیدل ② تحلل، حلالیدل ③ ابعثه بعث بعثاً(ف): لیږل

تشریح:- مسئله،که چي محصرته د حلالیدواجازت ملاؤ شو.نوهغه دې دهدي وزه د قربانۍ لپاره حرم ته اولیږي اودکوم کس په لاس چي ني لیږي نوهغه سره دې د قربانۍ لپاره یوخاص وخت مقرر کړي چه په فلانۍ ورځ به دا قرباني اوکړې بیا که چي هغه وخت شي.کوم چي ورته ده یاد کړې وي نوځان به حلال کړي

المذهبان في تعين وقت الذبح: دا یاد ساتئ: ① چه د د هدي د ذبح کاوه لپاره د ورځ مقرر کول د امام ابوحنیفه رحمه الله نیز دي.ځکه چي ددوی په نیزباندې د دم احصر لپاره د شریعت د اړخه وخت مقرر نه دي .نود ورځې تعین به کوي.چه محصرپه هغه ورځ ځان حلال کړي ② اوصاحبینو رحمهما الله په نیزد ورځ مقرر کولوضرروت نشته.ځکه چي ددوی په نیزدم احصر لپاره یوم النحرمقرر شوې ده البته که د عمرې نه محصر وی.نوپه دې صورت کي د صاحبینو رحمهما الله په نیزهم د ورځ مقررکول ضروري دی.ځکه چي دعمرې د قربانۍ لپاره څه وخت مقرر نه دي.

متى يتحلل؟ هرکله چي محصرهدی اولیږله نواوس ده ته اختیاردې که هم په هغه ځائې کي ایساریږی په کوم ځائې کي چي بند شوې وی.اوکه وطن ته واپس کیږی البته ځان به هله حلالوی کله چي هغه مقرره ورځ راشي.کومه چي دوی متعین کړې وی اود ده یقین اوشی چه هدی ذبح شوې ده.

وَإِنَّمَا يَبْعَثُ إِلَى الْحَرَمِ لِأَنَّ دَمَ الْإِحْصَارِ قُرْبَةٌ اوهدی به حرم ته ځکه لیږلې شی چي داحصارقرباني قربت دي وَالْإِرَاقَةُ لَمْ تُعْرَفْ قُرْبَةً إِلَّا فِي زَمَانٍ أَوْ مَكَانٍ عَلَى مَا مَرَّ او وینه توېول قربت کیدل معلوم شوی نه دی مګر په زمان اوپه مکان کي لکه چي تیر شوی دی. فَلَا يَقَعُ قُرْبَةً دُونَهُ فَلَا يَقَعُ بِهِ التَّحَلُّلُ نو د دې نه بغیر به قربت نه وی.نوپه دې سره به تحلل واقع نشی

حل اللغة: ① اراقة: بهيول

تشريح - دلائل سوق الهدي الى الحرم: ① بهرحال علامه مرغيناني رحمه الله فرماني چه دهدي حيوان اخاړوي ته حرم ته څكه لېږي چه قرباني ويه نويول دي اودا په هغه وخت كي عبادت ګڼلي شي چه دده لپاره د وخت ورځي تخصيص وي سوكه په دي دواړو كي يوهم نه وي يعني يا په خپل وخت كي نه وي يا په خپل وخت كي ون خويه خپل محل يعني حرم كي نه وي نودا قرباني عبادت نه دي اوچه عبادت نشو نومحرم پري حلاليدي هم نشي

وَلَنَا الْإِشَارَةُ بِقَوْلِهِ تَعَالَى {وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ} اوپه ارشاد دالله ﷻ چي ((مه خرايئ خپل سرونه تردي چي اورسي قرباني خپل ځاني ته)) فَإِنَّ الْهَدْيَ اسْمٌ لِمَا يُهْدَى إِلَى الْحَرَمِ سره دي اړخ ته اشاره ده څكه چي هدي دهغه ځاروي نوم دي كوم چي حرم ته هدي لېږلي شي

تشريح - په قرآن پاك كي هم د محل تعين ته اشره موجود ده الله تعالى فرمائيلي دي[وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ]په آيت كي د محل نفسير شوي دي[ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ] اودلته د بيت نه مراد عين كعبه نه ده څكه چي په عين كعبه كي ويه نشي بيولي بلكه حدود د حرم دي اوس د آيت ژباړه دا شوه چه سر وخرايئ ترهغه حلاليږئ ترڅوچه هدي حرم ته نه وي رسيدلي ددي نه هم معلومه شوه چه د هدي ځاروي په حرم كي دننه ذبح كول ضروري دي ③ بله د چي په قرآن كي ورته هدي ونيلي شوي دي.اوهدي هغه ځاروي ته وئيلي شي.چه په حرم كي قرباني كولي شي.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا يَتَوَقَّتُ بِهِ، لِأَنَّهُ شُرِعَ رُخْصَةً وَالتَّوْقِيتُ يُبْطِلُ التَّخْفِيفَ امام شافعي صاحب فرماني چي دهدي دحرم سره تخصيص نشته دي څكه چي ددي مشروعيت په طور د رخصت دي او تعين تخفيف باطلوي

حل اللغة: ① تخفيف: آساني كول ② توقيت: مقررول

تشريح - خلاف الشافعي: امام شافعي رحمه الله فرماني.چه د هدي د حرم پوري تخصيص نشته څكه چي الله تعالى محصرته د آسانتيا پيدا كولو لپاره د هدي لېږلو رخصت وركړي دي.اوس كه دهدي قرباني د حرم پوري خاص كړي شي.نودا هغه رخصت ختموي.كوم چي محصرته ملاؤ شوي دي.نوځكه د هدي د ذبح كاوه لپاره د حرم تخصيص نشته بلكه په حل اوحرم دواړو كي ذبح كولي شي.

قُلْنَا: الْمُرَاعَى أَصْلُ التَّخْفِيفِ لَا نِهَايَتُهُ موږ وايو چي ملحوظ اصل تخفيف دي نه ددي انتها.

تشريح - الجواب: زموږ دا ړخه ددي ځواب دا دي چه هرچه اصل تخفيف دي نوهغه موجود دي څكه چي ده ته په هدي لېږلوسره اوقرباني كولوسره ځان حلالول جائز كيږي.اوامام شافعي چي كومه خبره كوي چه د ذبح لپاره د حرم تخصيص نشته.نودا خواصل تخفيف نه دي.بلكه په تخفيف كي بنه پوره آسانتيا پيدا كول دي.نو د آيت په مقتضا باندي احناف رحمهم الله عمل كوي.

وَيَجُوزُ الشَّاةُ، لِأَنَّ الْمَنْصُوصَ عَلَيْهِ الْهَدْيُ وَالشَّاةُ أَدْنَاهُ اويه دي هدي كي وزه جائز ده څكه چي منصوص عليه هدي ده ،وكمتر دهدي وزه ده وَتُجْزِيهِ الْبَقَرَةُ وَالْبَدَنَةُ أَوْ سُبُعُهُمَا كَمَا فِي الضَّحَايَا او غوي او اوښ هم جائزدي.لكه په اضحيه كي حي حئز دي

تشريح - مصداق الهدي: صاحب دهدايه رحمه الله فرماني چه په هدي كي وزه هم كافي ده.څكه چي په آيت [فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ] كي د هدي لفظ راغلي دي.اود هدي ادنى اطلاق په وزه باندي كيږي دغه دول غوي او اوښ ليږل هم جئزدي اود غوي او اوښ اوومه برخه هم جائزده.لكه څنګه چي د لوني اختريه قرباني كي اوومه برخه جئز ده

وَلَيْسَ الْمُرَادُ بِمَا ذَكَرْنَا بَعْثَ الشَّاةِ بِعَيْنِهَا، لِأَنَّ ذَلِكَ قَدْ يَتَعَذَّرُ، بَلْ لَهُ أَنْ يَبْعَثَ بِالْقِيمَةِ او بعينه وزه ليږل مراد نه دي

خكه چي دا كله ګرانه وي بلكه ده لپاره جائز دي چي وليږي قيمت حَتَّى تُشْتَرَى الشَّاةُ هُنَالِكَ وَتُذْبَحَ عَنْهُ حتى هلته پري واخلي دده د اړخه او ذبح ئي كړي

تشريح - كفايه ارسال القيمة ثم اشتراء الشاة بها في الحرم: صاحب دهدايه رحمه الله فرماني چه خاص كرد وزه ليږل ضروري نه دي بلكه كه دوزه قيمت وليږي اوپه حرم كي پري وزه واخلي اوذبح ئي كړي نوهم جائزدي څكه چي بعضي وخت دوزه ليږل متعذروي.

وَقَوْلُهُ ثُمَّ تَحَلَّلَ إِشَارَةٌ إِلَى أَنَّهُ لَيْسَ عَلَيْهِ الْحَلْقُ أَوِ التَّقْصِيرُ او د صاحب دكتاب په قول ثم تحلل كي دي طرح ته اشره ده چي په محصر حلق اوتقصير لازم نه دي وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ وَمُحَمَّدٍ رَحِمَهُمَا اللَّهُ دطرفينو رحمهما الله قول دا دي

تشريح - المذهبان في الحلق للمحصر: صاحب دهدايه رحمه الله فرماني چه د امام قدوري رحمه الله ددي قول «ثم تحلل» نه دا معلوميږي چه په محصرباندي د حلاليدو لپاره د حلق يا قصر اړنبا نشته ① ود د طرفينو رحمهما الله مسلك دي

وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ: عَلَيْهِ ذَلِكَ چي امام ابويوسف رحمه الله فرماني چي دا په ده لازم دي وَلَوْ لَمْ يَفْعَلْ لَا شَيْءَ عَلَيْهِ، لِأَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَلَقَ عَامَ الْحُدَيْبِيَةِ اوكه وي نكړل نويه ده څه لازم نه دي خكه چي نبي ﷺ دحديبي په كال حلق اوكړو «وَكَانَ مُحْصَرًا بِهَا وَأَمَرَ أَصْحَابَهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ بِذَلِكَ»[1] او حال دا چي دوى محصر وو او دوى اصحابو ته هم د دي حكم اوفرمائيلو

تشريح - البته امام بويوسف رحمه الله فرماني چه په محصرباندي هم دحلاليدو لپاره حلق يا قصر واجب دي.خوكه حلق يا قصرئي اونكړلو نودم وغيره پري نه واجبيږي اګرچه په ترك د واجب ګنهګارضرور دي

دليله: دامام ابويوسف رحمه الله دليل د حديبيه واقعه ده څكه چي په دي كي نبي ﷺ په خپله هم حلق كړي وو او صحابوته ئي هم د حلق حكم كړي وو حالانكه دوى محصرين وو نومعلومه شوه چه د محصر لپاره د ذبحي نه روسته حلق هم ضروري دي

وَلَهُمَا أَنَّ الْحَلْقَ إِنَّمَا عُرِفَ قُرْبَةً مُرَتَّبًا عَلَى أَفْعَالِ الْحَجِّ فَلَا يَكُونُ نُسُكًا قَبْلَهَا دطرفينو رحمهما الله دليل دا دي چي دحلق قربت كيدل په افعالو دحج مرتب شري معلوم شوى دي نودا به د دي نه محكي نسك وي

تشريح - دليل الطرفين: د طرفينو رحمهما الله دليل دا دي چه حلق په هغه وخت كښي عبادت ګڼلي شي چه دا د حج يا عمري د افعالو پوره كولونه روسته وي.اود احصار په صورت كي محصرد حج يا عمري افعال نه دي پوره كړي نوددي امله پري د نسك په حيثيت باندي حلق نشته.

وَفَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَصْحَابُهُ لِيُعْرَفَ اسْتِحْكَامُ عَزِيمَتِهِمْ عَلَى الِانْصِرَافِ اودنبي ① داصحابو يوفعل وو چه په واپس كيدلو د دوى عزم مستحكم معلوم شي

تشريح - الجواب عن حلق الحديبيه: پاتي شوه د حديبيه واقعه نويه دي واقعه كي چي كله د مشركانو او مسلمانانوپه مينځ كي صلح اوشوه.اوفيصله په دي اوشوه.چه مسلمانان به راروان كال ته عمره كوي . نو نبي په خپله حلق اوكړلو. او مسلمانانوته ئي هم د حلق حكم اوكړلو.چه د مشركانودا يقين پيدا شي.چه مسلمانان د واپس تلو اراده لري اوپه دي طريقه مسلمانان د مشركانود شرنه محفوظ اوبه امن شي نود حديبيي په واقعه كي حلق د حلالوالي په غرض نه وو بلكه د مشركانود شرنه د ساتنه لپاره وو. نو څكه ونيلي شي چه په محصرباندي حلق يا قصر واجب نه دي.

[1] من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البخاري في الصلح باب ٧ رقم ٢٧٠١ وفي المغازي باب ٤٥ رقم ٤٢٥٢ وكذا في أحاديث أخرى أخرجه الزيلعي رحمه الله (نصب الراية ٣/١٨١)_

دقارن دوې (دوه) قربانۍ لېږل

وإن كان القارن بعث بدمين لاحتياجه إلى التحلل من إحرامين او که محصر قارن وو نو دوې (دوه) هدې سره ځکه چې د دوې (دوه) احرامونو نه حلالېدو ته احتیاج دی. فإن بعث بهدي واحد ليتحلل عن الحج ويبقى في إحرام العمرة لم يتحلل عن واحد منهما او که یو هدی ئې اولېږله چې دحج د احرام نه حلال شي او دعمرې په احرام کې پاتې شي نو یونه به هم حلال نه وي لأن التحلل منهما شرع في حالة واحدة ځکه چې د دواړو سره حلالېدل په یو حالت کې مشروع شوی دی.

حل اللغه: ① قارن ملاوونکې ② احتياج: ارتيا ③ بعث، بعثا: لېږل

تشريح: - مسئله ښکاره ده

د احصار د قربانۍ لپاره دحرم تخصیص

ولا يجوز ذبح دم الإحصار إلا في الحرم او جائز نه دی ذبح کول د دم احصار مګر په حرم کې ويجوز ذبحه قبل يوم النحر عند أبي حنيفة رحمه الله[1] او جائز دی ذبحه کول ئې رومبې دیوم نحرنه په نزد امام ابوحنیفه صاحب

حل اللغه: ① يجوز، جوازا: جائز کېدل ② ذبح، ذبحا: ذبح کول

تشريح: - المذهان في وقت دم المحصر بالحج: د احصار قرباني دحرم پورې خاص ده په بل ځائې کې د حرم نه بهر کول جائز نه دی البته د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیزدم احصار د یوم النحرنه وړاندې جائز ده او صاحبین رحمهما الله فرمائي چه د محصر بالحج لپاره دم احصار صرف په یوم النحر جائز ده. د دې نه وړاندې جائز نه ده لنډ دا شوه چه د محصر بالحج لپاره د امام ابوحنیفه او صاحبینو رحمهم الله درې وړو په نیزد حرم تخصیص شته البته د دم احصار لپاره دامام ابوحنیفه رحمه الله په نیزد وخت تخصیص نشته

وقالا: لا يجوز الذبح للمحصر بالحج إلا في يوم النحر او صاحبین فرمائي چې جائز نه دی ذبح کول د محصر بالحج لپاره مګر په یوم نحر کې

تشريح - او د صاحبینو رحمهما الله په نیزورته یوم النحر خاص ده. او د محصر بالعمرې لپاره په اتفاق سره د وخت تخصیص نشته بلکه د صاحبینو رحمهما الله په نیزهم د یوم النحر نه وړاندې ذبح جائز ده.

ويجوز للمحصر بالعمرة متى شاء اعتبارا او جائز دی د محصر بالعمره لپاره بهدي المتعة والقران چې کله غواړي په هدی متعه او قران باندې قیاس کوي

تشريح - دلائل الصاحبين رحمهما الله: ① د صاحبینو رحمهما الله دلیل په دم تمتع او دم قران باندې قیاس دی لکه څنګه چې دم تمتع او دم قران په یوم النحر پورې خاص دی دغه ډول به دم احصار هم په یوم النحر پورې خاص وي.

وربما يعتبرانه بالحلق إذ كل واحد منهما محلل او کله دوی په حلق باندې هم قیاس کړې دی ځکه چې هریو د دواړو به حلالوونکې دی

تشريح: - دوهم دليل د صاحبینو رحمهما الله په حلق باندې قیاس دی یعنی لکه څنګه چې د قارن او متمتع د حلق لپاره یوم النحر خاص ده. دغه ډول به د دم الاحصار لپاره هم یوم النحر خاص وي. او علت مشترکه په دواړو کې دا دی چه لکه څنګه په حلق سره حلالېدل راځي. دغه ډول د دم الاحصار په ذبح سره هم.

ولأبي حنيفة رحمه الله أنه دم كفارة حتى لا يجوز الأكل منه د امام صاحب رحمه الله دلیل دا دی چې هدی د احصار

[1] القول الراجح هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في الدر المختار (۲۵۳/۲) والبحر الرائق (۹۷/۳) والهندية (۲۵۶/۱) نقلا عن القول الراجح (۲۳۸/۱)_

د کفارې قرباني ده نو دد دې نه خوړل جائز نه دی. فيختص بالمكان دون الزمان كسائر دماء الكفارات نو دا به دمکان سره مختص وي نه د زمان سره. د نورو کفارو د دمونو په شان

حل اللغه: ① الاكل. خوراك

تشريح: - دليل ابي حنيفة رحمه الله: د امام ابوحنیفه رحمه الله دلیل دا دی چه دم احصار دم جنایت دی. هم دا وجه ده چې لکه د دم جنایت په شان د محصر لپاره ددې نه خوراک کول جائز نه دی بلکه دا د فقیرانو حق دی. او کومې قربانۍ چې د جنایاتو د جزاء په شکل کې وي. هغه په اتفاق سره په مکان یعنی حرم پورې خاص دی. خو په وخت پورې خاص

نه وي. بلکه د جنایاتو قربانۍ په هروخت کې کولې شي دغه ډول د احصار دم هم د یوم النحر پورې خاص نه ده

بخلاف دم المتعة والقران؛ لأنه دم نسك په خلاف د تمتع او د قران نه ځکه چې دغه د افعالو د حج قرباني دی

تشريح - الجواب عن القياس الاول: په خلاف د دم قران او دم تمتع ځکه چې دا دواړه دم نسک او دم شکر دی نو په یوم النحر پورې به خاص وي.

وبخلاف الحلق؛ لأنه في أوانه او په خلاف د حلق نه چې دغه پخپل وخت دی. لأن معظم أفعال الحج وهو الوقوف ينتهي به ځکه چې دحج عظیم عمل چې وقوف عرفه دی هغه په دې پوره کیږي.

تشريح - الجواب عن القياس الثاني: او په خلاف د حلق ځکه چې حلق داسې محلل دی چه په خپل وخت پورې خاص دی او د حج په افعالو کې چې رکن اعظم یعنی وقوف عرفت دی. نو هغه په دې حلق باندې پوره کیږي حاصل دا شو چه تحلل په دوې (دوه) قسمه دی ① یو هغه تحلل چې په خپل وخت کې وي ② او بل هغه تحلل چې د خپل وخت نه وړاندې وي نو حلق تحلل دی په خپل وخت کښې او د دم احصار تحلل دی د خپل وخت نه وړاندې. نو چه دا توپیر موجود وي. د دم احصار په حلق باندې قیاس څنګه ټیک کیداې شي.

په محصر بالحج باندې دحج او عمرې د قضا وجوب

قال: والمحصر بالحج إذا تحلل فعليه حجة وعمرة او محصر بالحج کله چې احرام پرانیزي نو په ده حج او عمره دی. هكذا روي عن ابن عباس وابن عمر رضي الله عنهم داسې روایت دی د حضرت ابن عباس رضي الله عنه او ابن عمر رضي الله عنه نه ولأن الحجة يجب قضاؤها لصحة الشروع فيها او ځکه چې دحج قضا واجب ده د شروع صحیح کیدلو په وجه والعمرة لما أنه في معنى فائت الحج او عمره واجب ده ځکه چې محصر د فائت الحج په معنی کې دی.

حل اللغه: ① تحلل، تحللاً: حلالیدل

تشريح - وجوب الحج والعمرة على المحصر بالحج: مسئله، که یوکس دحج نه ایسار شو. او هدی ئې اولیږله او ځان ئې حلال کړلو نو په ده باندې دحج او عمرې دواړو قضا واجب ده.

دلائله: دغه ډول ① د حضرت ابن عباس او ابن عمر رضي الله عنه نه نقل شوی دی. فرمائي «قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من فاته العرفة بليل فقد فاته الحج فليحل بعمرة وعليه الحج من قابل» یعنی رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائیلي دي چې د چانه په لیلة النحر کې هم وقوف عرفات فوت شو نو دده نه حج فوت شو نو هغه دې دعمرې د احرام نه ځان حلال کړي. او په ده باندې په راتلونکال کې حج فرض دی. د دې حدیث نه معلومه شوه چه د چانه حج فوت شي. نو په ده باندې حج او عمره دواړه دی. او محصر هم د فائت الحج په معنی کې دی. نو په ده به هم حج او عمره دواړه وي ② دوهم دلیل دا دی چه په محصر باندې حج ځکه واجب دی چه د ده په حج کې پیل صحیح وه خو چه هغه ئې فاسد کړلو. نو د هغې قضا به پرې واجب وي. او عمره پرې ځکه واجب ده. چه دې د هغه چا په شان دی چه د هغه نه حج فوت شوې وي او په هغه باندې د حج د قضا سره عمره هم واجب ده. نو دغه ډول به په

د محصر بالعمره باندي دحج عمري قضا

[illegible] كوم سړي چي دعمري محصرشو پده قضا ده ﴿الْإِحْصَارُ عَنْهَا يَتَحَقَّقُ عِنْدَنَا﴾ ويه عمره [illegible] متحقق كيږي [illegible] نه برد

حل اللغة: ①يتحقق: تحققا، ثابتيدل

تشريح: [illegible] في تحقق الاحصار في العمرة ⊛كه يوكس د عمري نه بندكړي شي.نو په ده باندي قضا واجب ده [illegible] نبريه عمره كښي احصار متحقق كيږي

وقال مالك لا يتحقق لِأَنَّهُ لَا يَتَوَقَّتُ او امام مالك وائي چي نه متحقق كيږي ځكه چي عمره دځه وخت سره مخصوص نه ده

تشريح: [illegible] امام مالك رحمه الله په نيز نه متحقق كيږي
[illegible] امام مالك رحمه الله دليل د دي چه دعمري لپاره څه وخت مقرر نه دي.چه دهغي دتيريدو په وجه عمره [illegible] كه چي دعمري فوت كيدو ويره نشته نو احصار هم نه متحقق كيږي

ولنا أن النبي عليه الصلاة والسلام وأصحابه أحصروا بالحديبية زمونږ دليل دادي چي نبي ﷺ او ددوي اصحاب په حديبيه كي بند كړي شو وَكَانُوا عُمَّارًا (١) اودوي عمره كوونكي وو

تشريح: زمونږ دليل دادي چه نبي ﷺ اوصحابه كرام رضي الله عنهم دحديبيه په واقعه كي د عمري نه بند شوي وو اوهغوي دهغي عمري قضا راوړله.اوپه عمرة القضاء سره مشهوره شوه.نومعلومه شوه.چه په عمره كي هم احصار متحقق دي

ولأن شرع التحلل لدفع الحرج وهذا موجود في إحرام العمرة اوځكه چي د احرام پرانستلو مشروعيت ددفع دحرج لپاره دي او دا د عمري په احرام كي هم موجود دي وَإِذَا تَحَقَّقَ الْإِحْصَارُ فَعَلَيْهِ الْقَضَاءُ إِذَا تَحَلَّلَ كَمَا فِي الْحَجِّ اوكله چي احصار محقق شو نو په ده قضاء ده كله چي احرام پرانيزي لكه په حج كي چي ده

تشريح: دوهم دليل د دي چه حلاليدل مشروع شوي دي دحرج لري كولو دپاره،اودا خبره د عمري په احرام كښي هم موجود ده.نوپه عمره كي هم احصار متحقق شو.اوچه احصار متحقق شو.نود عمري د احرام پرانستلو وجه به پري قضا واجب وي.لكه دحج قضا چي لازم وي.

په قارن دیوحج اودوو عمرو قضا وجوب

وعلى القارن حجة وعمرتان اوپه قارن يوحج و دوي [دوه] عمري دي. أَمَّا الْحَجُّ وَإِحْدَى الْعُمْرَتَيْنِ فَلِمَا بَيَّنَّا يوحج اويوه عمره به دي وجه دي چي كومه موږ بيان كړه وَأَمَّا الثَّانِيَةُ فَلِأَنَّهُ خَرَجَ مِنْهَا بَعْدَ صِحَّةِ الشُّرُوعِ فِيهَا اودويمه عمره ځكه چي دي دصحت دشروع نه روسته ددي نه بهر شوي دي

حل اللغة: ①قارن: ملاوونكي ②بينا: تبيينا، بيانول

تشريح: مسئله ښكاره ده.

دهدي لېږلو نه روسته د احصار زائله كيدل

وإن بعث القارن هديا كه قارن محصر هدي اوليږله وَوَاعَدَهُمْ أَنْ يَذْبَحُوهُ فِي يَوْمٍ بِعَيْنِهِ ثُمَّ زَالَ الْإِحْصَارُ و وعده ئي واخستله دهغوي نه چي په فلاني معينه ورځ به ئي ذبح كړي بيا احصار ختم شو فَإِنْ كَانَ لَا يُدْرِكُ الْحَجَّ

(١) تقدم تخريجه.

وَالْهَدْيَ لَا يَلْزَمُهُ أَنْ يَتَوَجَّهَ نوكه د دحج وهدي به موندل نو په ده مكي ته توجه كيدل لازم نه دي بَلْ يَصْبِرُ حَتَّى يَتَحَلَّلَ بِنَحْرِ الْهَدْيِ بلكه صبردي كوي تردي چي په ذبح دهدي سره حلال شي لِفَوَاتِ الْمَقْصُودِ مِنَ التَّوَجُّهِ وَهُوَ أَدَاءُ الْأَفْعَالِ ځكه چي دتوجه نه مقصود چي كومه ادا دافعال ده

حل اللغة: ①بعثه بعثا (ف): ليږل ②هدي: د قرباني ځناور ③زال زوالا (ن): زائل كيدل ④يدركه ادري كا: موندل ⑤توجه، توجها: متوجه كيدل

تشريح: زوال الاحصار بعد سوق الهدي ⊛مسئله دا ده.كه محصر هدي حرم ته اوليږله. او خپلو ملګرو سره ئي وخت مقرر كړلو.چه په فلانۍ ورځ به دا هدي قرباني كوئ ددي نه روسته احصار ختم شو.نوكه وخت دومره تنګ وي.چه حج او هدي به دواړو كي يو هم نشي لاندي كولي
نو صبر اوكړي. چي هدي ئي ذبح شي.نوځان به حلال كړي.ځكه چي په دي صورت كي مكي ته تلو كي څه فائده ځكه نشته.چه تلل د حج لپاره وي.اوحج تري فوت شوي دي.نود تلو څه فائده نشته.

وَإِنْ تَوَجَّهَ لِيَتَحَلَّلَ بِأَفْعَالِ الْعُمْرَةِ لَهُ ذَلِكَ لِأَنَّهُ فَاتَهُ او كه دعمري اداكول په ذريعه دحلاليدو لپاره ځي نو ده ته اختيار دي فَاتَهُ الْحَجُّ ځكه چي دي فائت دحج دي

تسهيل: كه دي مكي ته ددي لپاره روان شي چه عمره دا كړي.اوځان حلال كړي نو دا كولي شي ځكه چي دي فائت الحج دي.اود فائت الحج په اړه كي وړاندي تيرشوي دي چه دي به دعمري افعال كوي اوځان به حلالوي.نوپه دي مقصد ورته مكي ته تلل جائز دي.

دهدي اوحج لاندي كول

وَإِنْ كَانَ يُدْرِكُ الْحَجَّ وَالْهَدْيَ لَزِمَهُ التَّوَجُّهُ اوكه حج اوهدي موندي شو.نو توجه پري لازم ده. لِزَوَالِ الْعَجْزِ قَبْلَ حُصُولِ الْمَقْصُودِ بِالْخَلَفِ د امله د زائله كيدو د عجز نه مخكي په حصول دمقصود باندي په خليفه سره.

حل اللغة: ①هدي: د قرباني حيوان (څاروي) ②خلف: خليفه، جانشين

تشريح: حكم الصورة الثانية ⊛په دوهم صورت كي پري مكي ته تلل واجب دي.ځكه چي په خليفه باندي دقدرت موندلو نه وړاندي په اصل قادر شو.اصل د حج اوعمري پوره كول دي اوخليفه ئي هدي ده نوهدي بيكاره شوه.دا داسي شوه.لكه چي يوكس د لمانځه لپاره تيمم كړي وي.اودلمونځ كاوه نه وړاندي د اوبو په استعمال قادر شو.نودده تيمم باطل شو.

صرف د هدي د لاندي كولو صورت

وَإِذَا أَدْرَكَ هَدْيَهُ صَنَعَ بِهِ مَا شَاءَ اوكله چي دي خپله هدي اومومي نو څه چي غواړي اودي كړي پري لِأَنَّهُ مِلْكُهُ وَقَدْ كَانَ عَيَّنَهُ لِمَقْصُودٍ اسْتَغْنَى عَنْهُ ځكه چي دده مالك دي اودكوم شي لپاره چي ئي معينه كړي وه د هغي ارتيا پاتي نشو.

حل اللغة: ①عينه، عين، تعيينا: معين كول، نامزد كول

تشريح: خيار الصرف له في الهدي ⊛دا عبارت دتيرشوي عبارت تتمه ده ددي بيان دا دي چه هركله ده هدي لاندي كړه نوپه هغي حق ئي څه حوبسه ري هغه دي پري اوكړي ځكه چي دا ده دڅه مقصد لپاره ليږلي وه يعني چي د هدي د ذبح كولو نه روسته دي حلال شي خوچونكه ده لپاره د حج ادا كول ممكن شو اود حلاليدو ته اړتيا پاتي نشو نود هدي قرباني ته هم اړتيا پاتي نشو اوچه اړتيا ورته پاتي نشو .نودده ملك دي چه څه ورسره كوي.كولي شي.

صرف د هدی لاندي کولو صورت

وَإِنْ كَانَ يُدْرِكُ الْهَدْيَ دُونَ الْحَجِّ يَتَحَلَّلُ اوكه ده هدی موندي شوه نه حج، نو حلال دې شي لِعَجْزِهِ عَنِ الْأَصْلِ د اصل نه د عجز په وجه

حل اللغة: ① عجز عجز كيدل

تشریح:- په دریم صورت کي یعنی چې هدی لاندي کولې شي. خو حج نه. نو هدی دې ذبح کړي. او ځان دې حلال کړي. ځکه چې دې د اصل نه چې حج عاجز شو نو یه ذبح به ځان حلال کړي.

صرف د حج لاندي کول

وَإِنْ كَانَ يُدْرِكُ الْحَجَّ دُونَ الْهَدْيِ جَازَ لَهُ التَّحَلُّلُ اسْتِحْسَانًا اوكه ده حج موندلو او هدی ئې نه موندله نو ده لپاره حلاليدل جائز دی استحسانا

تشریح:- اوكه حج لاندي کولې شي خو هدی نشي استحسانا ده لپاره حلاليدل جائز دی. خو غوره د ده چه مکې ته لاړ شي. او د حج افعال ادا کړي.

وَهَذَا الْ ويش لَا يَسْتَقِيمُ عَلَى قَوْلِهِمَا فِي الْمُحْصَرِ بِالْحَجِّ اودا ويش د صاحبينو په قول باندي برابر نه دي د محصر بالحج په حق کي لِأَنَّ دَمَ الْإِحْصَارِ عِنْدَهُمَا يَتَوَقَّتُ بِيَوْمِ النَّحْرِ ځکه چې دم د احصار د صاحبينو په نزد موقت دي په يوم نحر پورې فَمَنْ يُدْرِكُ الْحَجَّ يُدْرِكُ الْهَدْيَ نو څوك چې حج اومومی هغه به هدی هم موی وَإِنَّمَا يَسْتَقِيمُ عَلَى قَوْلِ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ البته دامام صاحب په قول برابر دي

حل اللغة: ① يتوقته توقتا: مقرروول

تشریح:- امکان هذه الصورة عند ابی حنیفة ﷺ صاحب د هدایه رحمه الله فرمائی. چه د محصر بالحج په حق کي د صاحبینو په قول باندي دا ویش صحیح نه دي ځکه چې د هغوی په نیز د م احصار د یوم النحر سره متعین نه ده نو څوك چې حج را لاندي کړي هغه به هدی هم را لاندي کولای شي اودا صورت د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز صحیح کیږي. ځکه چې د دوی په نیز د محصر د هدی پاره یوم النحر شرط نه دې. بلکه چې څنګه حرم ته اورسی نو قربانی کولې شي. نو کیدای شي چه څنګه دده هدی حرم ته رسیدلې وی. او ذبح شوې وی خو دا صورت د صاحبینو رحمهما الله په مذهب باندي نه صحیح کیږي. ځکه چې د هغوی په نیزد دم الاحصار لپاره وخت یوم النحر دې. نو چه یو کس حج لاندي کولې شي. چه رکن اعظم ئې وقوف عرفات دې. نو هدی خو به حتماً لاندي کولې شي. ځکه چې د هدی د ذبحي وخت یوم النحر دي.

وَفِي الْمُحْصَرِ بِالْعُمْرَةِ يَسْتَقِيمُ بِالِاتِّفَاقِ لِعَدَمِ تَوَقُّتِ الدَّمِ بِيَوْمِ النَّحْرِ او د محصر بالعمره په حق کي د ټولو په قول برابر دې ځکه چې دا احصار د عمرې هدی د يوم نحر سره موقت نه ده

تشریح:- امکان هذه الصورة في العمرة اتفاقا ﷺ اودا صورت په محصر بالعمرة کي په اتفاق سره جوړیږی ځکه چې د محصر معتمر د هدي لپاره د یوم النحر تخصیص د صاحبینو رحمهما الله په نیز هم نشته. نو ممکن ده چه دا کس عمره لاندي کړي او هدی لاندي نکړې شي ځکه چې کیدای شي. هغه حرم ته په رسیدو سره ذبح شوې وی.

وَجْهُ الْقِيَاسِ وَهُوَ قَوْلُ زُفَرَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّهُ قَدَرَ عَلَى الْأَصْلِ وَهُوَ الْحَجُّ او وجه د قیاس ده، او قیاس دامام زفر قول دا دې چه هغه په اصل قادر شو او اصل حج دي قَبْلَ حُصُولِ الْمَقْصُودِ بِالْبَدَلِ، وَهُوَ الْهَدْيُ د بدل یعنی هدی په ذریعه د مقصود حاصلیدلو نه رومبی

تشریح - وجه القیاس ﷺ وجه د قیاس کومه چې د امام زفر رحمه الله قول دې. دا ده. چه دا کس دې د حج افعال پوره کړي. اګرچه هدی نشي لاندي کولې. ځکه چې هدی بدل دې د حج نه. او دا کس قادر شو په حج باندي اودا قانون دې چه په د یو څیز ادا کولو نه وړاندي په اصل حکم باندي قدرت حاصل شي. نو خلیفه معتبره نه دي

رلکه د تیمم په صورت کي چې ور بدي تیرشوی دی اوس چونکه دي په اصل چې حج دي قادر شو. نو یه بدل یعنی څه فائده نه ورکوی.

وَجْهُ الِاسْتِحْسَانِ أَنَّا لَوْ أَلْزَمْنَاهُ التَّوَجُّهَ لَضَاعَ مَالُهُ او وجه د استحسان دا ده که مور په ده تګ لازم کړو نو دده مال به ضائع شي لِأَنَّ الْمَبْعُوثَ عَلَى يَدَيْهِ الْهَدْيُ يَذْبَحُهُ وَلَا يَحْصُلُ مَقْصُودُهُ ځکه چې دچا په لاس ده هدی لیږلې ده هغه به صرور دې لره حلالوی او دده مقصد به حصل نشي وَحُرْمَةُ الْمَالِ كَحُرْمَةِ النَّفْسِ و د مال حرمت د نفس د حرمت پشان دي وَلَهُ الْخِيَارُ إِنْ شَاءَ صَبَرَ فِي ذَلِكَ الْمَكَانِ أَوْ فِي غَيْرِهِ لِيُذْبَحَ عَنْهُ فَيَتَحَلَّلُ او محصر ته اختیار دې که غواړی په دې ځای کي دې صبر اوکړی یا په بل ځای کي چې دده دا چه هدی ذبح کړې شي نو دې به حلال شي وَإِنْ شَاءَ تَوَجَّهَ اوكه خوښه ئې شي نو قربانی دې حرم ته اوبیږی لِيُؤَدِّيَ النُّسُكَ الَّذِي الْتَزَمَهُ بِالْإِحْرَامِ دی لپاره چې ادا شي احکام د حج په هغه طریقه چې ده لازم کړې وو په احرام تړلو سره

تشریح:- وجه الاستحسان ﷺ وجه د استحسان دا ده چه دې کس چې هدی لیږلې وه ددې لپاره چې د حج د احرام نه بدل شي اوس چې هدی هم ذبح شي او یه ده باندي حج کول هم لازم شي نو هدی بې فائدې اوبې کاره شوه. او یقینی خبره ده. چه هدی یو د ول مال دې. او د مال ساتنه او د ضائع کیدو نه بچ کول هم ضروری دی. نو استحسان دا وائی چه ده ته دې په دې ړو څیزونو کښي اختیار ورکړې شي که خوښه ئې وی نو هم به حیل ځائې دې ایسار شي. چه دده د هدی قربانی اوشی. نو ځان دې حلال کړي. او که خوښه ئې وی. نو مکې ته دې لاړ شي او د حج افعال دې ادا کړي.

وَهُوَ أَفْضَلُ او که غواړی مکې ته دې لاړ شي چې دې ادا کړي هغه نسك د کوم چې په احرام سره ده التزام کړې وو. او دا غوره ده لِأَنَّهُ أَقْرَبُ إِلَى الْوَفَاءِ بِمَا وَعَدَ ځکه چې دا پوره کاوه د وعدې ته ډير نژدې ده

تشریح:- هم دا ورله افضل او غوره ده ځکه چې ده د احرام په وخت کي دا ویلی وو چه «اللهم إنی أرید الحج» یعنی د حج کولو وعده ئې کړې وه. نو چه د حج افعال اوکړی دا وعدې پوره کولو ته نژدې ده.

د وقوف عرفات نه روسته احصار نه اعتبار نشته

وَمَنْ وَقَفَ بِعَرَفَةَ ثُمَّ أُحْصِرَ لَا يَكُونُ مُحْصَرًا لِوُقُوعِ الْأَمْنِ عَنِ الْفَوَاتِ چا چې وقوف د عرفې اوکړو بیا دې بند کړې شو نو محصر به نه وی په وجه د امن واقع کیدلو د فوت کیدو د حج نه.

حل اللغة: ① وقفه وقوفا (ض): حصار يدل ② احصر، احصارا: بندول

تشریح:- عدم اعتبار الاحصار بعد الوقوف ﷺ چاچه وقوف عرفات اوکړلو. او ددې نه روسته د نورو احکامو ادا کولو نه بند شو. نو دې محصر نه دې. ځکه چې د احصار سبب د حج د فوت کیدو ویره ده. او چه ده وقوف عرفات اوکړلو. نو د حج د فوت کیدو نه په امن شو. ځکه چې نبی ﷺ فرمائیلی دی. «من وقف بعرفة فقد تم حجه» نو چه د احصار سبب موجود نشو. نو احصار هم موجود نشو.

[1] الاختلاف في قدر وجوب الدماء ﷺ البته په ده باندي د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز باندي څلور قربانۍ واجب شو. ① د وقوف مزدلفې د پریخودو په وجه ② د جمرات د رمی پریخودو په وجه، ③ د طواف زیارت د روستو کاوه په وجه ④ د حلق د روستو کولو په وجه. او د صاحبینو رحمهما الله په نیز د طواف زیارت او حلق د روستو کولو په وجه پرې څه نه واجبیږی (یعنی د صاحبینو رحمهما الله په نیز پرې دوی [دوه] قربانۍ واجب دی)

وَمَنْ أُحْصِرَ بِمَكَّةَ وَهُوَ مَمْنُوعٌ عَنِ الطَّوَافِ وَالْوُقُوفِ فَهُوَ مُحْصَرٌ (1) او څوك چې په مکه کي بند کړې شو او دې د طواف

[1] القول الراجح هو هذا أصح الروايات عن أصحابنا كذا في الكفاية في صدر فتح القدير وعلى هامش الفتح (٥٩١٣) ولمدري لمختار (٢٥٥١٢) نقلاً عن القول الراجح (٢٣٩١١).

لِأَنَّهُ تَعَذَّرَ عَلَيْهِ الْإِتْمَامُ فَصَارَ كَمَا إِذَا أُحْصِرَ فِي الْحِلِّ خکه چې په ... وو نو دی محصر دي
... شو لکه چې په حل کي بند کړي شي.

حل اللغة: ① تعذر، تعذرا سختی، مشکل کیدل ② اتمام: پوره کول

تشریح: ... کې د وقوف عرفات نه بند کړي شي، نو دي محصر دي. خکه چې ده لپاره دحج پوره کول ... دي داسي شو لکه چې په زمين حل کي بند شي. (او څوك چې په زمين حل کي بند شي هغه محصر ګڼلي شي دغه دول دي هم محصر ګڼلي شي

وَإِنْ قَدَرَ عَلَى أَحَدِهِمَا فَلَيْسَ بِمُحْصَرٍ اوکه هغه په دې کي په يو قدر شو نو بيا محصر نه دي أَمَّا عَلَى الطَّوَافِ فَلِأَنَّ فَائِتَ الْحَجِّ يَتَحَلَّلُ بِهِ که صرف په طواف قادر وو نو خکه چې فائت حج په طواف سره حلاليږي وَالدَّمُ بَدَلٌ عَنْهُ فِي التَّحَلُّلِ او هدی په حلاليدو کي ددې بدل دي وَأَمَّا عَلَى الْوُقُوفِ فَلِمَا بَيَّنَّا اوکه صرف په وقوف باندي قادر وو ... هغه د... کړي ده

تشریح - الاحصار عن الطواف او الوقوف: که دا کس په طواف زيارت او په وقوف عرفات کي په يو باندي قادر شو نو دي محصر نه دي يعني داسي محصر به دي چه هدی وليږي او خان حلال کړي. ① نو که صرف په طواف ... باندي قادر شو او په وقوف قادر شو نردې حی حج تري فوت شو نو دا کس فائت الحج ... دي به په طواف حلاليږي او هدی ليږل ده لپاره بدل دي نو چه په اصل قادر شو بدل په خپله بيکاره شو ② او که په وقوف عرفات باندي قادر شو نو محصر نشو خکه چې په وقوف عرفات ورته حج ملاؤ شو او د فوت کيدو ... شو خکه حی طواف کله عو ړي کولي شي آخری عمره پوري ئي وخت دي.

وَقَدْ قِيلَ فِي هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ خِلَافٌ بَيْنَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى او ونيلي شوي دي چې په دې مسئله کي د امام صاحب وامام يوسف رحمه الله په مينځ کي اختلاف دي وَالصَّحِيحُ مَا أَعْلَمْتُكَ مِنَ التَّفْصِيلِ، وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ او صحيح تفصيل دغه دي په کوم چې برې مونږ ته پوهه کړي

تشریح - رو به اختلاف الائمة: بعضي علمانو رحمهم الله فرمائيلي دي چه د صورت د طرفينو رحمهما الله وامام ابو يوسف رحمه الله په مينځ کي اختلاف دي يعني چې څوك په حرم کي د وقوف عرفات او طواف زيارت نه بند کړي شي ① نو د طرفينو رحمهما الله په نزدې محصر به دي ② او د امام ابو يوسف رحمه الله په نيز محصر دي خو صحيح خبره دا ده چه دا تفصيل د ټولو په نيز دې که د طواف او وقوف دواړو نه بند شي. نو محصر دي. او که د يو نه بند شي. نو محصر نه دي

باب الفوات

د باب د حج فوت کيدو په بيان کي دي.

تشریح - لربط بما قبله: احصار په منزله د مفرد دي، وفوات په منزله د مرکب دي خکه احصار نوم دي د احرام ... رکنو، وفوات نوم دي د احرام او ادا کولو د ارکنو

د وقوف عرفات فوت کيدل

وَمَنْ أَحْرَمَ بِالْحَجِّ وَفَاتَهُ الْوُقُوفُ بِعَرَفَةَ حَتَّى طَلَعَ الْفَجْرُ مِنْ يَوْمِ النَّحْرِ فَقَدْ فَاتَهُ الْحَجُّ او چا چې احرام او تړلو د حج او فوت شو تري وقوف د عرفات تر دې چې د يوم نحر سهر راوختلو . نو ده حج فوت شو لِمَا ذَكَرْنَا أَنَّ وَقْتَ الْوُقُوفِ يَمْتَدُّ إِلَيْهِ په معنی وجه چې مونږ ذکر کړې ده چې د وقوف وخت د سهر درې ختلو پوري اورد دي وَعَلَيْهِ أَنْ يَطُوفَ وَيَسْعَى وَيَتَحَلَّلَ او س په ده لازم دي چې طواف او سعی اوکړي او حلال شي وَيَقْضِيَ الْحَجَّ مِنْ قَابِلٍ وَلَا دَمَ عَلَيْهِ او قضا دې راوړي د حج په راتلونکي کال او په ده دم نشته

حل اللغة: ① احرم، احراما احرام تړل ② فاته، فات فوتا ج، فوت کيدل ③ طلع، طلوعا رف، راختل ④ يسعى سعيا ف، منډې وهل، تلل، عمل کول

تشریح - فوت الحج بفوت الوقوف: که يو کس وقوف عرفات اونکړلو تردې چې د يوم النحر سهار راوختلو نو دده نه حج فوت شو. خکه چې مونږ بيان کړې دی چه د وقوف عرفات وخت د يوم النحر سهار راختو پورې دي او چه وقوف عرفات فوت شو. نو حج فوت شو. اوس په ده باندې لازم ده چه عمره اوکړي او خان حلال کړي او راروان کال ته د دې حج قضا راوړي. او په ده باندې د کفارې په حيثيت څه دم واجب نه دي

لقوله عليه الصلاة والسلام: «مَنْ فَاتَهُ عَرَفَةُ بِلَيْلٍ فَقَدْ فَاتَهُ الْحَجُّ»[1] خکه چې د نبی ﷺ ارشاد دي چې د چا نه فوت شو وقوف د شپې نو دده حج فوت شو فَلْيَتَحَلَّلْ بِعُمْرَةٍ وَعَلَيْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ نو عمره دې اوکړي او حلال دې شی او په ده به راتلونکي کال کي حج دې. وَالْعُمْرَةُ لَيْسَتْ إِلَّا الطَّوَافَ وَالسَّعْيَ او عمره نه ده مګر طواف او سعی ده

تشریح - دلائله: خکه چې نبی ﷺ فرمائيلي دی د چا نه چې وقوف عرفه د شپې هم فوت شو نو دده نه حج فوت شو. ده ته پکار دی چه عمره اوکړي. او خان حلال کړي. او په ده باندې د راروان کال حج فرض دې او عمره د طواف او سعی نوم دي.

وَلِأَنَّ الْإِحْرَامَ بَعْدَمَا انْعَقَدَ صَحِيحًا لَا طَرِيقَ لِلْخُرُوجِ عَنْهُ و خکه چې احرام کله صحيح منعقد شی نو ددې نه د وتلو بله لار نشته إِلَّا بِأَدَاءِ أَحَدِ النُّسُكَيْنِ كَمَا فِي الْإِحْرَامِ الْمُبْهَمِ بغير د ادا کاوه د يو نسك. لکه چې احرام مبهم کي وي. وَهَاهُنَا عَجَزَ عَنِ الْحَجِّ فَتَتَعَيَّنُ عَلَيْهِ الْعُمْرَةُ او دلته هغه د حج نه عاجزه شو نو په ده عمره متعين شوه

حل اللغة: ① تتعين، تعينا: متعين کيدل

تشریح:- دوهم دليل دا دې چه دده احرام خو په صحيح طريقه منعقد شوې دې. اوس د هغې نه د وتلو لپاره بله څه لار نشته. سوې ددې نه چې دې عمره اوکړي او د هغې د افعالو نه روسته خان حلال کړي دا حکم داسي دې لکه چې يو کس مبهم احرام او تړي. يعني صرف احرام او تړي. او ددې تعين اونکړي. چه دا د حج دې او که د عمري. نو په ده باندې د احرام نه د وتلو لپاره دوې [دوه] طريقې دی. يا دا چې عمره ادا کړي. او خان حلال کړي. او يا دا چه حج ادا کړي. دغه په دې صورت کي ده لره د احرام نه وتل دی. حج خو تري وقوف دفوت کيدو په وجه فوت شو. البته صرف عمره پاتې ده. نو عمره دې اوکړي. او خان دې حلال کړي.

وَلَا دَمَ عَلَيْهِ لِأَنَّ التَّحَلُّلَ وَقَعَ بِأَفْعَالِ الْعُمْرَةِ او په ده دم نشته دې چې حلاليدل د عمرې په افعالو ادا که وه سره او شو. فَكَانَتْ فِي حَقِّ فَائِتِ الْحَجِّ بِمَنْزِلَةِ الدَّمِ فِي حَقِّ الْمُحْصَرِ فَلَا يَجْمَعُ بَيْنَهُمَا نو عمره د فائت حج په حق کي پشان د قربانۍ ده د محصر په حق کي نو دې دواړو لره نشی جمع کولې.

تشریح:- عدم وجوب الدم: په ده باندې دم واجب نه دې. دليل دا دې چه فائت الحج د عمرې افعال ادا کوي. او خان حلالوي. نو د فائت الحج لپاره عمره داسي ده لکه څنګه چې د محصر لپاره دم دې. نو دا دواړه چې عمره او دم دی نشی جمع کولې. يعني د حلالوالی لپاره خو په اصل کي عمره مقرر شوې ده. خو چونکه محصر د عمرې په ادا کولو قادر نه دې نو خکه هدی هغه لپاره د عمرې بدل شو او فائت الحج په عمره قادر دې نو دی به ددې په ذريعه خان حلالوی نو په دې دواړو کي تباين دې. خکه فائت الحج په محصر باندې نشی قياس کولې.

د عمرې لپاره وخت عدم تعين

وَالْعُمْرَةُ لَا تَفُوتُ وَهِيَ جَائِزَةٌ فِي جَمِيعِ السَّنَةِ إِلَّا خَمْسَةَ أَيَّامٍ يُكْرَهُ فِيهَا فِعْلُهَا و عمره نه فوت کيږي او دا په واړه کال کي

[1] من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه الدارقطني في سننه (٢٤١/٢) رقم ٢١)_

حج نه علاوه د پنځو ورځو نه چې مکروه دی په دغو کښې عمره کول **وَهِيَ يَوْمُ عَرَفَةَ، وَيَوْمُ النَّحْرِ، وَأَيَّامُ التَّشْرِيقِ** او دغه پنځه ورځې عرفه، يوم نحر، اوايام تشريق دی

حل اللغة: ① سنه کال

تشريح:- **حکم العمرة في الايام الخمسة**ⓐ عمره چونکه غيرموقته ده.يعنى ددې لپاره وخت نشته. نوځکه دا به فوت کيږی ① واړه کال ددې لپاره وخت دې البته په پنځوورځوکې ددې ادا کول مکروه دی هغه پنځه ورځې دعرفې ورځ د لوئي اختر ورځ اودرې ورځې د تشريق.

لِمَا رُوِيَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا كَانَتْ تَكْرَهُ الْعُمْرَةَ فِي هَذِهِ الْأَيَّامِ الْخَمْسَةِ (١) ځکه چې دحضرت عائشه رضی الله عنها نه روايت دې چې په دې پنځه ورځوکې به ئې عمره مکروه کوله **وَلِأَنَّ هَذِهِ الْأَيَّامَ أَيَّامُ الْحَجِّ فَكَانَتْ مُتَعَيِّنَةً لَهُ** اوځکه چې دا د حج ورځې دی نودحج لپاره به متعين وی

تشريح - دلائله ⓐ ① دليل دحضرت عائشې رضی الله عنها حديث دې.② او دوهم دليل دا دې چه دا پنځه ورځې دحج دپاره دی نودا هم د حج لپاره متعين دی.

وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ: أَنَّهَا لَا تُكْرَهُ فِي يَوْمِ عَرَفَةَ قَبْلَ الزَّوَالِ اودامام ابويوسف رحمه الله نه روايت دې چې د عرفې په ورځ د زوال نه مخکې مکروه نه ده **لِأَنَّ دُخُولَ وَقْتِ رُكْنِ الْحَجِّ بَعْدَ الزَّوَالِ لَا قَبْلَهُ** ځکه چې د رکن دحج وخت د زوال نه روسته وی نه چې ددې وړاندې، **وَالْأَظْهَرُ مِنَ الْمَذْهَبِ مَا ذَكَرْنَاهُ** اوپه مذهب اظهر دغه ده کومه چې موږ ذکر کړه.

تشريح - **رواية عدم الكراهة يوم عرفة قبل الزوال**ⓐ ① دامام ابويوسف رحمه الله نه د عرفې په ورځ د زوال نه وړاندې دعمرې د عدم کراهت قول هم مروی دې.ځکه چې د وقوف عرفات وخت د زوال نه روسته پيل کيږی ② خو په ظاهرمذهب کې د عرفې په ټوله ورځ کې عمره کول مکروه ده اوددې کراهت باوجود که چا عمره اوکړله نوعمره ئې صحيح کيږی.اومحرم پاتې کيږی.

وَلَكِنْ مَعَ هَذَا لَوْ أَدَّاهَا فِي هَذِهِ الْأَيَّامِ صَحَّ خو که سره ددې ئې اداکړه په دې ورځوکې نو صحيح به وی **وَيَبْقَى مُحْرِمًا بِهَا فِيهَا لِأَنَّ الْكَرَاهَةَ لِغَيْرِهَا** او دې به محرم وی ځکه چې کراهت دامر غير په وجه سره دې **وَهُوَ تَعْظِيمُ أَمْرِ الْحَجِّ وَتَخْلِيصُ وَقْتِهِ لَهُ فَيَصِحُّ الشُّرُوعُ** اوهغه د امر حج تعظيم دې او وخت ورله خالص کول دی نوشروع کول به صحيح وی.

صحة العمرة مع الكراهةⓐ اوکه په دې ورځوکې ئې دعمرې احرام اوتړلو.نوعمره دې نه ادا کوی. ځکه چې کراهت د عمرې په ذات کې نشته بلکه دغيرد امله پيدا شوې دې.اوهغه غيرد حج تعظيم اود ورځې دحج لپاره خاص کول دی.نوهرکله چې ذات کراهت نشته.بلکه د غيرد امله دې.نوعمره تړل په کې صحيح شو اواحرام به پاته وی اوکه عمره ئې ادا کړله نوځنگه چې ئې لازمه کړې وه.هغه شان ئې ادا کړل اګرچه کراهت به کې راغلو لکه ځنګه چې په مکروه وخت کې دمازيګرلمونځ اوکړی.يا نفل پيل کړی اوبه مکروه وخت کې ئې پوره کړی نوسره د کراهته صحيح شو.دغه ډول دلته عمره په دې ورځوکې سره د کراهته مکروه ده

عدد عمراة النبي ﷺⓐ نبی کريم ﷺ ټولې څلورعمرې کړی دی.دا څلور واړه ئې دهجرت نه روسته کړی دی.اودا څلورواړه ئې د ذوالقعدې په مياشت کې کړی دی ① عمره حديبيه کال ۶هـ ② عمره قضاء ۷هـ ③ دحجة الوداع په موقع کال ۱۰هـ عمره جعرانه

(١) أخرجه البيهقي في السنن الكبرى (٤/٥٦٥) رقم (٨٧٤١)_

دعمرې حکم

وَالْعُمْرَةُ سُنَّةٌ اوعمره سنت ده

تشريح - **المذهبان في حكم العمرة**ⓐ زموږ په نيزعمره سنت ده

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: فَرِيضَةٌ او امام شافعی رحمه الله وائی چې فرض ده. **لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ: الْعُمْرَةُ فَرِيضَةٌ كَفَرِيضَةِ الْحَجِّ** (١) ځکه چې دنبی ﷺ ارشاد دې عمره فرض ده پشان د فريضه دحج

تشريح - اودامام شافعی رحمه الله په نيرفرض ده امام احمد رحمه الله هم ددې قائل دې

دليل الشافعي رحمه الله ⓐ دامام شافعی رحمه الله دليل دا حديث دې. «العمرة فريضة كفريضة الحج» يعنی عمره دحج پشان فرض ده

وَلَنَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ: الْحَجُّ فَرِيضَةٌ وَالْعُمْرَةُ تَطَوُّعٌ، وَلِأَنَّهَا غَيْرُ مُؤَقَّتَةٍ بِوَقْتٍ وَتَتَأَدَّى بِنِيَّةِ غَيْرِهَا كَمَا فِي فَائِتِ الْحَجِّ (٢) اوزموږ دليل دنبی ﷺ دا ارشاد دې چې حج فرض دې اوعمره نفل ده ځکه چې عمره دخه وخت سره موقته نه ده او دغه په نيت سره اداکيږی لکه په فائت حج کې چې ده **وَهَذِهِ أَمَارَةُ النَّفْلِيَّةِ** اودا د نفل کيدو نښانه ده

حل اللغة ① امارة: نښانه علامت

تشريح - **دلائل الاحناف** رحمهم الله ⓐ ① اوزموږ دليل د حديث دې «الحج فريضة والعمرة تطوع» ② دوهم دليل دا دې چه دعمرې لپاره وخت مقرر نه دې په واړه کال کې کيږی اودغه ډول د بل په نيت هم کيږی لکه د کوم کس نه چې حج فوت شی نوده نيت کړې وی د حج خوځان حلالوی د عمرې په افعالوسره.اوچه د کوم شی لپاره وخت مقرر نه وی اودبل په نيت سره هم ادا کيږی نودا د نفل نښانه شوه نومعلومه شوه چه عمره نفل ده

وَتَأْوِيلُ مَا رَوَاهُ أَنَّهَا مُقَدَّرَةٌ بِأَعْمَالٍ كَالْحَجِّ اوامام شافعی رحمه الله چې کوم روايت کړې دې دهغې تاويل دادې چې عمره مقدرده په اعمالو لکه حج **إِذْ لَا تَثْبُتُ الْفَرْضِيَّةُ مَعَ التَّعَارُضِ فِي الْآثَارِ** ځکه چې په اثرو کې د تعارض په وجه فرضيت نه ثابتيږی **قَالَ: وَهِيَ الطَّوَافُ وَالسَّعْيُ وَقَدْ ذَكَرْنَاهُ فِي بَابِ التَّمَتُّعِ** او عمره صرف طواف او سعی ده اوموږ دې لره په باب تمتع کې ذکر کړې ده.

حل اللغة ① لاتثبت ثبت ثبوتا (ن): ثابتيدل

تشريح:- **الجوابان عن مستدل الشافعي** رحمه الله ⓐ ① اوامام شافعی رحمه الله چه کوم حديث ذکرکړې دې چه «العمرة فريضة» نوددې مطلب دا دې چه دعمرې لپاره افعال مقرر دې لکه ځنګه چې د حج لپاره خپل مخصوص افعال مقرر دی ② دويمه خبره دا ده چه د عمرې په فرضيت اوعدم فرضيت کې آثار متعارض دی نوچه تعارض موجود شو.فرضيت نشی ثابت کيدې.ماتن اوفرمائيل چه عمره دطواف اوسعی نوم دې لکه ځنګه چې د باب التمتع نه معلومه شوي ده.والله اعلم بالصواب

(١) غريبه الزيلعي رحمه الله بهذا اللفظ ثم نقل عن زيد بن ثابت رضی الله عنه قال قال رسول الله ﷺ إن الحج والعمرة فريضتان لا يضرك بأيهما بدأت أخرجه الحاكم في المستدرك (١/٤٨١)_

(٢) غريبه الزيلعي رحمه الله رفعه وعزاه موقوفاً على ابن مسعود رضی الله عنه إلى مصنف ابن أبي شيبة وأخرجه ابن ماجه في سننه في المناسك باب ٤٤ رقم ٢٩٨٩ برواية طلحة بن عبيدالله رضی الله عنه أنه سمع رسول الله ﷺ يقول الحج جهاد والعمرة تطوع)

باب الحج عن الغير

دا باب د بل چاته د حج کولوپه بیان کي دي.

تشریح:- مصنف رحمه الله په خپله د حج دافعالوکولود احکامونه فارغ شو.اوس په دي باب کي د نیابت په طور د حج حکم بیانوی

دخپل عمل ثواب بل ته بښل

الْأَصْلُ فِي هَذَا الْبَابِ أَنَّ الْإِنْسَانَ لَهُ أَنْ يَجْعَلَ ثَوَابَ عَمَلِهِ لِغَيْرِهِ اصل په دي باب کي دادي چي انسان مختار دي چي دخپل عمل ثواب دغیر لپاره کړي. صَلَاةً أَوْ صَوْمًا أَوْ صَدَقَةً أَوْ غَيْرَهَا عِنْدَ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ لمونځ وی اوکه روژه وکه صدقه وی وکه غیر ددي نه داهل سنت والجماعت په نزد

حل اللغه:- ① ان يجعل، جعل جعلا(ف)، کول، جوړول

تشریح:- جعل ثواب عمله للغير ⊛ که یوکس دخپل عمل ثواب چا ته رسول غواړي.نو داهل سنت والجماعت په نزد ته خپل ثواب رسولي اوبښلي شي.اوهغه ته ئي ثواب رسي.

لِمَا رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَنَّهُ ضَحَّى بِكَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ أَحَدُهُمَا عَنْ نَفْسِهِ وَالْآخَرُ عَنْ أُمَّتِهِ مِمَّنْ أَقَرَّ بِوَحْدَانِيَّةِ اللَّهِ تَعَالَى وَشَهِدَ لَهُ بِالْبَلَاغِ (١) ځکه چي روایت دي چي نبی ﷺ دسپین اوتور رنګ دوي [دوه] ګډان قرباني کړل یو دخپل ځان او بل دخپل امت د اړخ نه کوم چي دالله ﷻ په وحدانیت و ددوی په پیغام رسانۍ ګواهي ورکړې وی. جَعَلَ تَضْحِيَةَ إِحْدَى الشَّاتَيْنِ لِأُمَّتِهِ نو دوی یو ګډ دخپل امت لپاره کړو.

حل اللغة:- ① ضحی، تضحية: قرباني کول ② كبشين املحين: دوي [دوه] سپین اودوي [دوه] تور ګډان ③ اقر، اقرارا، اقرارکول

تشریح - دلائل اهل السنة والجماعة ⊛ داهل سنت والجماعت دلیل دا دي چه نبی ﷺ دوي [دوه] ګډان قرباني کړل چه رنګ ئي سپین وتور وو په هغي کي ئي په خپل امت کي د هغه چا داړخه قرباني کړلو څوک چي دالله تعالی په وحدانیت اود نبی ﷺ په رسالت باندي اقرار کوي.ګوري نبی ﷺ دیوګډ د قربانۍ ثواب خپل امت نه اوبښل که چرته ثواب بښل جائزنه وو نونبی ﷺ به ولې کولو ② دوهم دلیل دحضرت انس ﷺ حدیث دي فرمائي چه مونږ رسول الله ﷺ ته عرض اوکړلو چي دالله پیغمبره! که د خپلو مړود اړخه صدقه ورکوو اود هغوی داړخه حج کوو اودهغوی لپاره دعا کوو نوددي ثواب هغوی ته رسي.نبی ﷺ اوفرمائیل آوبیکه هغوی ته ددي ثواب رسي اوهغوی په دي باندي داسي خوشحالیږي لکه څنګه چي په تاسوکي یوکس دهدیه خوانچه روړی و په دي خوشحالیږي ددي نه هم د ایصال ثواب ثبوت ملاوسږي.③ اوپه قرآن پاك کي د مسلمانانو لپاره د فرښتو استغفار ذکر دي فرمائي [وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ] او [وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا] ددي آیتونو نه معلومیږي چه دبل په دعا او استغفار سره سړي ته فائده رسي

مذهب المعتزلة ⊛ په زیربحث مسئله کي معتزله وائي چه بل ته دخپل عمل ثواب نشي بښلي اودا جائزنه دي

ادلتهم ⊛ ① دمعتزلو دلیل دالله تعالی ارشاد دي [وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى] چي انسان ته صرف دهغه نه بدله ملاویږي کوم چي ده کړي وی.اوښکاره ده.چه کوم عمل بل کس کړي وی دهغي ثواب به ده ته څنګه ملاؤ شی ② دوهم دلیل دا دي چه ثواب نوم دي د جنت.او چا په اختیارکي دا نشته.چه دي بل څوک دجنت مالك جوړ کړی ځکه چي دي په خپله دجنت مالك نه دي ددي نه معلومه شوه چه انسان دخپل عمل ثواب بل ته نشي بښلي.

(١) من حديث عائشة رضي الله عنها أخرجه ابن ابي شيبة في سننه في الأضاحي باب ١ رقم (٣١٢٢)۔

الجوابان عن دليل المعتزلة ① زمونږ د اړخه د معتزلو د آیت نه ځواب دا دي چه هرکله یوکس خپله سعی د بل لپاره اوګرځوله.نواوس دا سعی دهغه شوه.اودي د دي خبرې اختیارمند هم دي چه خپله سعی دبل لپاره اوګرځي.اوجنت کي خپل استحقاق دبل لپاره اوګرځوي.په دي تاویل سره دا آیت د معتزلو مستدل پاتي نشو.② دوهم ځواب دا دي چه په آیت کي سعی ایماني مراد ده.یعني دیوکس ایمان د بل چا لپاره ګټور نه ي.

الاستدلال بجوازالنيابة في الحج ⊛ بهرحال هرکله چي د اهل سنت والجماعت په نیز یوکس دخپل عمل ثواب د بل لپاره کولي شی نوددي نه دا هم معلومه شوه چه یوکس دبل نه حج کولي شی خویه دي شرط چي مامور دا ثواب دآمر لپاره ګرځولي وی پاتي شوه دا خبره چي نفس حج به د آمر لپاره واقع کیږي که د مامور دپاره ددي تفصیل به روستو ذکرکولي شي

وَالْعِبَادَاتُ أَنْوَاعٌ او عبادتونه په څوقسمه دي. مَالِيَّةٌ مَحْضَةٌ كَالزَّكَاةِ، وَبَدَنِيَّةٌ مَحْضَةٌ كَالصَّلَاةِ، وَمُرَكَّبَةٌ مِنْهُمَا كَالْحَجِّ یو محض مالي لکه زکاة یو محض بدني لکه لمونځ او دریم ددي دواړونه مرکب لکه حج

حل اللغة:- ① انواع قسمونه

تشریح:- الاقسام الثلاثة للعبادة ⊛ صاحب دهدایه ددي مسئلي د تفصیل لپاره فرمائي چه عبادات په دري قسمه دي. ① صرف مالي لکه زکاة ② صرف بدني لکه لمونځ ③ اوددي دواړو نه مرکب لکه حج،په دي کي مال هم خرچ کیږي اوبدن په کي مشقت هم برداشت کوي.

وَالنِّيَابَةُ تَجْرِي فِي النَّوْعِ الْأَوَّلِ فِي حَالَتَيِ الِاخْتِيَارِ وَالضَّرُورَةِ او نیابت چلیږي په اول ډول کي په حالت د اختیار او اضطرار دواړوحالتونوکي

حل اللغة:- ① لاتجری، اجری جریا(ض)، جاري کیدل

تشریح:- النيابة في القسم الاول ⊛ د دي دري قسمونوبه اولني ډول یعني عبادتي مالي محضه.په دي کي نیابت صحیح کیږي برابرده که په حالت داختیارکي وی اوکه اضطراري یعني غیراختیاري حالت وی ځکه چي ددي نه مقصود دفقیرانوحاجت پوره کول دی اودا لکه څنګه چي په خپله ورکولوسره حاصلیږي دغه ډول د وکیل په ذریعه ورکولوسره هم حاصلیږي.

لِحُصُولِ الْمَقْصُودِ بِفِعْلِ النَّائِبِ، وَلَا تَجْرِي فِي النَّوْعِ الثَّانِي بِحَالٍ د امله د حصول دمقصود سره په فعل د نائب سره اونه جاري کیږي په دوهم ډول کي په هیڅ لِأَنَّ الْمَقْصُودَ وَهُوَ إِتْعَابُ النَّفْسِ لَا يَحْصُلُ بِهِ ځکه چي مقصود کوم چي نفس ستړي کول دی په دي سره حاصلیږي وَتَجْرِي فِي النَّوْعِ الثَّالِثِ عِنْدَ الْعَجْزِ لِلْمَعْنَى الثَّانِي او په دریم ډول کي جاري کیږي په حالت دعجز د معنی دویمي په امله سره وَهُوَ الْمَشَقَّةُ بِتَنْقِيصِ الْمَالِ اوهغه مشقت پورته کول دی په کموالي دمال سره

تشریح - النيابة في القسم الثاني ⊛ اوپه دوهم ډول یعني عبادت بدني محضه په دي کي په هیڅ صورت کي نیابت نه صحیح کیږي که حالت اختیاري وی اوکه اضطراري ځکه چي دعبادت بدنۍ نه مقصود خپل نفس ستړي کول اومجاهده کول دی.اوښکاره خبره ده چه دبل په عبادت سره سړي په خپله نه ستړي کیږي اودي مشقت نه برداشت کوی.نوځکه په دي ډول کي نیابت جائزنه دي.

وَلَا تَجْرِي عِنْدَ الْقُدْرَةِ اونه جاري کیږي په وخت دقدرت کښي لِعَدَمِ إِتْعَابِ النَّفْسِ، وَالشَّرْطُ الْعَجْزُ الدَّائِمُ إِلَى وَقْتِ الْمَوْتِ ستړي کاوه د نفس سره اوشرط د عجز برابر ساني کیدل دی تر مرګه پورې لِأَنَّ الْحَجَّ فَرْضُ الْعُمُرِ ځکه چي حج فریضه دعمر ده

تشریح - النيابة في القسم الثالث⊙ ويه دريم ډول كي يعنی حج كي چونكه دواړه قسمه عبادتونه جمع دي مالي او بدني نو دواړو ته نظر دی چه په حج كی نيابت جائز شي اود بدنی تقاضا دا ده چه نيابت جائز نشي سو د مالي تقاضا دا ده چه په حج كی نيابت جائز شي په دواړو حيثيتونو باندي عمل كوو كه پخپله د حج په ادا كاوه باندي قدرت وي نو نيابت جائز نه دی خكه چی حج من وجه بدنی عبادت دي او په بدنی عبادت كي خپل ځان سترې كول او ځان په مشقت كي اچول وي او دغه غرض په نيابت سره نه حاصليږي او كه په خپله قدرت نه لري نو چونكه حج من وجه مالي عبادت دي نو ځكه په نيابت سره به حج جائز شي. ځكه چې په مالي عبادت كی نيابت صحيح كيږي.

وَفِي حَجِّ النَّفْلِ تَجُوزُ الْإِنَابَةُ حَالَةَ الْقُدْرَةِ او په نفلي حج كښې نائب جوړول جائز دی په حالت دقدرت كي لِأَنَّ بَابَ النَّفْلِ أَوْسَعُ خكه چې په باب دنفل كي دراخوالي زيات دي.

تشریح - شرطيه العجز الى الموت⊙ صاحب دهدايه رحمه الله فرماني چه په حج كي د نيابت لپاره دا شرط دي چه عجز تر مرګه پورې قائم وي يعني داسې عجز وی هغه تر مرګه پوري نه ختميږي. نو هله نيابت به حج كي جائز دي ځكه چې حج داسې عبادت دي چه واړه عمر ددې وخت دي. كه په آخری عمر كي ئې اوكړي نو هم دا دي فوت نه دي

ثُمَّ ظَاهِرُ الْمَذْهَبِ أَنَّ الْحَجَّ يَقَعُ عَنِ الْمَحْجُوجِ عَنْهُ بيا ظاهر مذهب دا دی چې حج به دهغه د اړخ نه واقع كيږي چې د هغه د اړخ نه شوی دي

تشریح - جواز النيابة في الحج التطوع مع القدرة⊙ البته په نفلي حج كي سره د قدرت نه نيابت جائزدي يعنی چې يو كس فرض حج كړي وي اود نفلي حج لپاره بل څوك خپل نائب جوړوي. نو دا جائز ده خكه چې د نوافلو باب په تخفيف دی. ګورئ نه چې په نفلونو كي كه په قيام قادر وي او بيا هم په ناسته لمونځ كوی نو جائزدي. نو دغه ډول په نفلي حج كی سره د قدرته نيابت جائزدي.

وَيَشْهَدُ لَهُ الْأَخْبَارُ الْوَارِدَةُ فِي الْبَابِ او په دي باب كي وارد شوی دی احاديث هم ددې شاهد دی كَحَدِيثِ الْخَثْعَمِيَّةِ فَإِنَّهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِيهِ حُجِّي عَنْ أَبِيكِ وَاعْتَمِرِي لكه حديث دخثعميه چې حضور ﷺ دې ته فرمائيلي وو چې دپلار د اړخ نه حج اوعمره اوكړه

تشریح - وقوع الحج عن الامردون المامور⊙ باتې شوه دا خبره چې نفس حج به دچا لپاره واقع كيږي. دامر په اړخ كه دمامور د اړخه. وړاندې ئې چونكه ددې مسئلې بيانولو وعده كړې وه. نو اوس هغه وعده پوره كوی او فرمائي چه ظاهر مذهب دا دي چه دده حج د هغه چا د اړخه واقع كيږي چاچه ورته امر كړې وي يعنی آمر دمامورد اړخه نه واقع كيږي.

وَعَنْ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللهُ أَنَّ الْحَجَّ يَقَعُ عَنِ الْحَاجِّ، وَلِلْآمِرِ ثَوَابُ النَّفَقَةِ او د امام محمد صاحب نه روايت دي چې حج دحج كوونكي د اړخ نه واقع شي او آمر ته به دنفقې ثواب ملاويږی لِأَنَّهُ عِبَادَةٌ بَدَنِيَّةٌ وَعِنْدَ الْعَجْزِ أُقِيمَ الْإِنْفَاقُ مُقَامَهُ خكه چې حج بدنی عبادت دي او دعجز په وخت كي خرچ كول ددې قائمقام كړې شو

تشریح - دليله⊙ دليل دحضرت خثعميه رضي الله عنها حديث دي خكه چې دې ښځې د نبی ﷺ نه پوښتنه اوكړه چه يارسول الله ﷺ زما پلار بوډا دی په خپله دحج كولو قدرت نه لري. آيا ماته دا اجازت شته چه زه دهغه د اړخه حج اوكړم؟ نبی ﷺ ورته اوفرمائيل. آو. ته دهغه د اړخه حج اوكړه. او عمره اوكړه.

كَمَا الْفِدْيَةُ فِي بَابِ الصَّوْمِ لكه په باب د روژې كي چې فديه ده.

تشریح - رواية وقوع الحج عن المامور⊙ امام محمد رحمه الله فرماني چه حج د مامورد اړخه واقع كيږي او امر ته به د هغه د خرچې ثواب ملاويږي خكه چې د صحيح قول مطابق حج عبادت بدنی دي لكه چې په اول كی ذكر شوی دی او مال په وخت دعجزكي د عبادت قائم مقام ګرځي.

النظيره⊙ لكه په روژه كي چې د فديه مسئله ده. يعنی په اصل كي خو روژه فرض ده. خو چه يو كس د روژې نيولو نه هميشه لپاره عاجز شي. لكه شيخ فاني. نو دده لپاره فديه وركول جائزدي. اوښكاره خبره ده. چې ده ته د فديه ثواب ملاويږی. د روژې ثواب ورته نه ملاويږی دغه ډول به آمرته دمال ثواب ملاويږي. د حج ثواب نه ملاويږي.

د دوو كسانو حج دنيابت دمه واري احتمل اود يوحج لپاره احرام تړل

قَالَ وَمَنْ أَمَرَهُ رَجُلَانِ بِأَنْ يَحُجَّ عَنْ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا حَجَّةً فَأَهَلَّ بِحَجَّةٍ عَنْهُمَا يو سړي ته ددوو سړونه هر يو دا حكم اوكړو چې خپل د اړخ نه حج اوكړه ده دحج تلبيه اووئيله د دواړو د اړخه فَهِيَ عَنِ الْحَاجِّ وَيَضْمَنُ النَّفَقَةَ نو دا به دد ې حاجي د اړخ نه وی او د نفقې ضامن به وی لِأَنَّ الْحَجَّ يَقَعُ عَنِ الْآمِرِ خكه چې حج خو د آمر د اړخ نه واقع كيږي حَتَّى لَا يَخْرُجَ الْحَاجُّ عَنْ حَجَّةِ الْإِسْلَامِ تردې چې دا حاجی دحج دفريضې نه نه فارغيږی وَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا أَمَرَهُ أَنْ يُخْلِصَ الْحَجَّ لَهُ مِنْ غَيْرِ اشْتِرَاكٍ او پدوی كې هريو خالص دځان لپاره د حج حكم كړې دي بغير داشتراك نه، وَلَا يُمْكِنُ إِيقَاعُهُ عَنْ أَحَدِهِمَا لِعَدَمِ الْأَوْلَوِيَّةِ او دغه د يو د اړخ نه نشی مقرر كيدې دعدم اولويت په وجه، فَيَقَعُ عَنِ الْمَأْمُورِ وَلَا يُمْكِنُهُ أَنْ يَجْعَلَهُ عَنْ أَحَدِهِمَا بَعْدَ ذَلِكَ نو د نائب د اړخ څخه به واقع شی او دې ئې روستو هم د يو اړخه نشی ګرځولې، بِخِلَافِ مَا إِذَا حَجَّ عَنْ أَبَوَيْهِ فَإِنَّ لَهُ أَنْ يَجْعَلَهُ عَنْ أَيِّهِمَا شَاءَ په خلاف د هغه صورت چې څوك دمور پلار دارخه حج اوكړی چې په دوی كي د يو د اړخه ئې مقرر كولای شی لِأَنَّهُ مُتَبَرِّعٌ بِجَعْلِ ثَوَابِ عَمَلِهِ لِأَحَدِهِمَا أَوْ لَهُمَا خكه چې دې په دوی كي د يو لپاره يا ددواړو لپاره دخپل عمل دثواب په وركاوه كښې متبرع دي فَيَبْقَى عَلَى خِيَارِهِ بَعْدَ وُقُوعِهِ سَبَبًا لِثَوَابِهِ نو دې ته اختيار دې، نو دې د حج سبب ثواب واقع كيدونه روسته اختيارمند دې. وَهُنَا يَفْعَلُ بِحُكْمِ الْآمِرِ او دلته به د آمر په حكم باندې كاركوی. وَقَدْ خَالَفَ أَمْرَهُمَا فَيَقَعُ عَنْهُ حالانكه ده دهغوی د حكم نه خلاف كړې دي نو دده د اړخه به واقع كيږي.

حل اللغة: ① امره، امر امراً ن، حكم كول ② يقع وقوعاً ن، واقع كيدل ③ ايقاع واقع كيدل ④ خالفه مخالفة مخالفت كول

تشریح:- وقوع الحج عن الوكيل والضمان عليه للموكلان⊙ مسئله داده چه يوكس ته دوو كسانو خپل اړخ نه دحج ادا كولو حكم اوكړلو چه ته زموږ دواړو د اړخه حج اوكړه اودې كس ديوحج لپاره احرام اوتړل. يعنی دا تعين ئې په كښې اونكړلو. چه دا حج زه دچا لپاره كوم نو په دې صورت كې د وكيل حج دخپل ځان د اړخه شو اود دواړو موكلانو لپاره د هغه خرچ ضامن شو. كومه خرچه چې ورته هغوی وركړې دی.

عدم المطابقة بين الدليل والمدلول⊙ صاحب دهدايه رحمه الله چه ددې مسئلې لپاره كوم دليل بيان كړې دې په ظاهره په دليل اومدلول كي مطابقت نه ښكاری خكه چې مدلول دا دې چه حج د عنی وكيل د اړخه واقع كيږي. اودموكل لپاره به دې د خرچې ضامن وی او په دليل كي دا وائی چه حج د آمريعنی موكل لپاره واقع كيږي. اوښكاره خبره ده. چه په دې دواړو كي څه مطابقت نشته.

تطبيق صاحب النهاية⊙ صاحب دنهايه رحمه الله فرمائي چه د صاحب هدايه دليل دهغه حكم لپاره دې كوم چې په كتاب كي ذكرنه دې نوتقديرد عبارت دا دې چه حجی د دواړو امركونكو موكلانو لپاره دخرچې ضامن كيږي خكه چې د دواړو دحكم مخالفت اوكړلو اوكه امركونكی يعنی موكل دحكم تابعداری ئې اوكړله نود خرچې نه ضامن كيږي خكه چې په دغه وخت كي حج هم د آمريعنی موكل لپاره واقع كيږي. اووكيل حاجي به د فرض نه فارغ الذمه نه وي اودلته صورت دا دې چه ده د آمرمخالفت كړې دې نوحج به د آمر لپاره نه واقع كيږي. بلكه د دماموريعنی وكيل لپاره و قع كيږي.

توضيح التطبيق⊙ دصاحب عنايه رحمه الله تطبيق لنډيز دا ده چه هم دا حج به يوحيثيت د دوو امروكونكو موكلانو لپاره واقع كيږي اوبه يوحيثيت د ماموريعنی وكيل لپاره واقع كيږي. د لومړنی خبرې دليل دا

ئ چه د ره مركوبكو نه ده دا حكم كړي وو چه ته رما د اړخه داسې حج اوكړه چه بل څوك په كې شريك نه وي هركله چې ده بوحج د دواړو د اړخه اوكړلو نوده د هغوی د حكم مخالفت اوكړلو.ځكه چې هغوی ورته د مستقل اوحد حج حكم كړې وو چه شريك په كې نه وی اوده دواړه په يوحج كې شريكان كړل.نوده هغوی دمحنف د امله حج په هغوی كې د يو اړخه هم نه واقع كيږي بلكه د وكيل حاجی لپاره واقع كيږي اوداسې هم نشی كيدې چه حج په دو ړو امركونكو كې دېو لپاره واقع شی ځكه چې هغه دواړه په حج كې د وكلت په حكم كې برابر دی بونه هم وجه د ترجيح نه ده حاصله نوكه دا حج د يو لپاره اوګرځولی شی نودا ترجيح بلا مرجح شوه.اوډ حجنرده وس هركله چې حج د وكيل لپاره واقع شو.نودغه دواړو امركونكوچه ده ته د حج لپاره كومه خرچه وركړې وی.دا وكيل به دهغې ضامن وی.

السوال ۞ وكه څوك د روانی چه په دې صورت كې دې حج د وكيل لپاره واقع شی اوبيا دې روستو په دغه دواړه حكم كونكوكي د يو لپاره اوګرځوی لكه څنګه چې يوكس د موروپلار دواړو د اړخه حج وكړي اوبيا روستوهغه په دواړوكي د يو لپاره اوګرځوی نوجائزده دغه ډول پكارده چه دلته هم جائزشی

الجواب ۞ ددې خواب دا دې چه دموريلارد اړخه حج كولوكښې حاجی متبرع دې.نه ورته موروپلارحكم كړي دې وبه نې ورنه خرچه وركړې ده بوچه هغه حج اوكړلو اوكوم ثواب په حج باندې مرتب دې هغه ددې حتی رمند دې چه دغه حج دچا لپاره ګرځوی ګرځولې شی اوبه موجوده مسئله كې ده ته د موكل د اړخه حكم هم شوې دې ،وحرچه هم ملاوشوې ده نودا صورت د والدينود اړخه په حج كولونشي قياس كولې

دليل الصورة الثانية ۞ ود دوهم صورت دليل يعنی چې حج د آمر لپاره واقع شی دا دې.كه دا حاجی په دې حج كې ، بيت اوكړي چه داحج زه دخپل ځان لپاره د فرض حج په طور ادا كوم نوده غ ره نه د رعيږي ددې نه معلومه شوه چه دا حج دمامور لپاره نه بلكه د آمر لپاره شو.

په وكيل باندې د موكل ضمان

وَيَضْمَنُ النَّفَقَةَ إِنْ أَنْفَقَ مِنْ مَالِهِمَا اود نفقې به ضامن وی كه د دوی دمال نه ئې څه خرچ كړي وی لِأَنَّهُ صَرَفَ نَفَقَةَ الْآمِرِ إِلَى حَجِّ نَفْسِهِ ځكه چې ده د آمر نفقه پخپل حج كې صرف كړه

حل اللغة ① يضمن، ضمناً ،س، ضامن كيدل ② انفق، انفاقاً. خرچ كول]

تشريح - مسئله واضحه ده

د غيرمعين لپاره احرام تړل

وَإِنْ أَبْهَمَ الْإِحْرَامَ بِأَنْ نَوَى عَنْ أَحَدِهِمَا غَيْرَ عَيْنٍ اوكه احرام ئې مبهم كړې وو په دې طريقه چې معين كاوه نه غير ئې دوی لپاره بيت اوكړو فَإِنْ مَضَى عَلَى ذَلِكَ صَارَ مُخَالِفًا لِعَدَمِ الْأَوْلَوِيَّةِ نوكه دې په دې لاړو بيا هم مخالف شو د عدم ولويت په وجې،

حل اللغة ① ابهم، ابهاماً مبهم ساتل ② نوی،نية ،ض، نيت كول ③ مضی: تيريدل

تشريح - الصورة الاولى عدم وقوع الحج عن الامر ۞ مسئله،په ذكرشوی (تړلی) صورت كې كه وكيل بغيرد تعين به حرام اوتړلو يعنی د نې اونه ونيل چه دا حرام دفلانی موكل لپاره تړل بلكه په دواړوكې ديو لپاره احرام اوتړې سواوس دوی (دوه) صورتونه دی يودا چې د حج افعال پوره كړي.اوبيا دهغه خپل ادا كړې حج په دواړوكې د يو لپاره ګرځوی نوپه دې صورت كې هم د موكل لپاره نه واقع كيږي.ځكه چې ده په هغه طريقه دهغه لپاره حج ادا نكړلو ځنګه چې ورته هغه ونيلی وو.بلكه حج هم د وكيل لپاره واقع شو. اوبه ده د موكل ضمان دې

وَإِنْ عَيَّنَ أَحَدَهُمَا قَبْلَ الْمُضِيِّ فَكَذَلِكَ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ وَهُوَ الْقِيَاسُ اوكه دافعالو كولونه مخكې ئې يو معين كړو نوبيا هم دامام ابويوسف په نزد داسې ده اوقياس هم دادې.

تشريح - المذهبان في وقوع الحج عن الامر ۞ او دوهم صورت دا دې چه احرام خومبهم وتړی.ديو لپاره معين نكړي.خود احرام تړلونه روسته ئې د يو لپاره اوګرځوی.نوپه دې صورت كې هم د امام ابويوسف رحمه الله په نيزحج د وكيل لپاره واقع كيږي دموكل لپاره نه وقياس هم دا دې خود ستحسان د امه تعس صحيح دې اودا د طرفينو رحمهما الله قول دې

لِأَنَّهُ مَأْمُورٌ بِالتَّعْيِينِ، وَالْإِبْهَامُ يُخَالِفُهُ فَيَقَعُ عَنْ نَفْسِهِ ځكه چې دې په معين كوه مامور دې او ابهام ددې خلاف دې حج به دده د اړخه واقع شی

تشريح - وجه القياس ۞ د قياس وجه دا ده چه ،مرده ته د ابتد ء نه د خپل اړخه دحج كولوحكم كړې وو اوده په ابتداء كې احرام مبهم پريښودلو .نوهغه چې ورته څنګه حكم كړې وو هغه شان ئې ونكړلو سكه دهغه مخالفت ئې اوكړلو.اود مخالفت په صورت كې حج دوكيل لپاره و قع كيږي اوبه ده د موكل لپاره ضمان واجبيږي.نوپه دې صورت كې به هم حج د وكيل د اړخه واقع كيږي

نظيره ۞ لكه څنګه چې دوې (دوه) نفر يوكس دغلام اخستلو لپاره وكيل مقرر كړي وهغه بغيرد تعين نه يوغلام واخلی اود اخستلونه روسته د يو لپاره دغه غلام متعين كړي نوپه دې صورت كې دا تعين نه صحيح كيږي بلكه غلام د وكيل پاره شو دغه ډول دلته هم د ابهم نه روسته تعين نه صحيح كيږي

بِخِلَافِ مَا إِذَا لَمْ يُعَيِّنْ حَجَّةً أَوْ عُمْرَةً حَيْثُ إِنَّ لَهُ أَنْ يُعَيِّنَ مَا شَاءَ په خلاف د هغې صورت چې كله ده حج يا عمره معينه نكړه چې ده ته اختيار دې چې څه غواړی او هغه معين كړي لِأَنَّ الْمُلْتَزَمَ هُنَاكَ مَجْهُولٌ وَهَاهُنَا الْمَجْهُولُ مَنْ لَهُ الْحَقُّ ځكه چې هلته ملتزم مجهول دې او دلته حقدار مجهول دې

تشريح - السوال ۞ كه دا سوال اوشی كه يوكس د حج يا عمرې دتعين نه بغيراحرام وتړی اود افعالو پيل كاوه نه وړاندې د يو لپاره احرام متعين كړي نوپه دې صورت كې دده تعين صحيح كيږي نوبيكرد ده چې د وكلت په صورت كې هم تعين صحيح شی

الجواب ۞ ددې خواب دا دې چه په دې صورت كې چې دې دوو موكلانود خپل اړخه د حج كولووكيل جوړ كړي نوهريوآمرده ته دا حكم كوی چه ته مستقل زما لپاره دحج احرام اوتړه خوهركله چې ده مبهم حرام اوتړلو نود آمرانود حكم مخالفت ئې اوكړلو اګرچه روستونې بيا د يو لپاره اوګرځوی ځكه چې هغوی خو ورته د اول نه د خپل اړخه د احرام حكم كړې وو ودمخالفت په صورت كې حج د وكيل لپاره واقع كيږي پاتې شوهغه صورت چې دحج اوعمرې لپاره تعين د احرام نه روسته اوكړي اوتعين ئې صحيح كيږي.ځكه چې په هغه صورت كې هغه ته د چا د اړخه حكم نه دې شوې چه دهغه مخالفت لازم شی، او تعين صحيح نشی.بلكه د مبهم احرام تړلونه روسته هغه چې كوم مبهم احرام په ځان لازم كړې وو د هغې بيان ئې اوكړلو.لكه چې زيد په خپل ځان باندې د بكر لپاره د څه مال اقرار اوكړي.خود هغې تعين اونكړي. نوپه دې صورت كې اقرار صحيح دې.اود مقربه بيان سره به د مقدار جهالت ختم شی.اود موكل په صورت كې چې وكيل مبهم احرام اوتړی نوهغه كس مجهول دې.دكوم چې حق دې.لكه چې زيد په خپل ځان باندې د يوزر روپو اقرار اوكړي خوحقدار اونه ښائی نوده اقرار صحيح نه دې ځكه چې دچا حق دې هغه مجهول دې چه دا توبر موجود وی نود قياس كول صحيح نشو

وَجْهُ الِاسْتِحْسَانِ أَنَّ الْإِحْرَامَ شُرِعَ وَسِيلَةً إِلَى الْأَفْعَالِ لَا مَقْصُودًا بِنَفْسِهِ وجه د استحسان د ده چې احرام خود اداتيګی دافعالو لپاره وسيله مشروع شوې ده نه چې مقصود بذاته دې وَالْمُبْهَمُ يَصْلُحُ وَسِيلَةً بِوَاسِطَةِ التَّعْيِينِ ومبهم په د تعين په ذريعه وسيله كيداې شی. نوپه شرط كيدو كې په دې اكتفاء اوكړې شوه

تشريح - وجه الاستحسان ۞ وجه د استحسان دا ده.چه احرام مقصود نه دې.بلكه د افعالو دا كاوه لپاره ذريعه اووسيله ده.نوپه شرطيت كې په مبهم احرام اكتف اوكړې شوه ځكه چې شرط څنګه موجود شی كافی

کیږی.لکه د لمانځه لپاره اودس شرط دي.اوس چې یوکس د یخوالی حاصلولو لپاره د اودس اندامونه اوویځي.اودلمونځ ادا کولواراده ئې نه وی.خوبیا هم په دغه اودس باندې لمونځ صحیح کیږی اګرچه ده اودس د لمانځه لپاره نه دی کړی

بِخِلَافِ مَا إِذَا أَدَّى الْأَفْعَالَ عَلَى الْإِبْهَامِ په خلاف د هغې صورت چې کله د ابهام په حالت افعال ادا کړی. لِأَنَّ الْمُؤَدِّي لَا يَحْتَمِلُ التَّعْيِينَ فَصَارَ مُخَالِفًا ځکه چې کوم ادا شول هغه متحمل د تعین کېدونه دی.نومخالف شو.

تشریح . وجه عدم صحه التعیین بعد الاداء ﴿په خلاف د وکالت د صورت ځکه چې په دې کې چې وکیل مبهم احرام اوتړی اوبیا په دغه مبهم باندې افعل هم ادا کړی نود افعلوادا کولونه روسته تعین نشی کیدې.ځکه چې کوم څیزیوځل ادا شی.په هغې کې د تعین مکان پاته نه پاتې کیږی.البته چې کوم څیزلا ادا شوی نه وی نوپه هغې کې تعین کیدای شی بهرحال وکیل په مبهم احرام سره افعال دحج پوره کړی دی نوده د موکل مخالفت کړې دې.اود مخالفت په صورت کې حج د وکیل لپاره واقع کیږی د موکل لپاره نه.

د قران ادا کولوپه صورت کې د دم قران مکلف

قَالَ فَإِنْ أَمَرَهُ غَيْرُهُ أَنْ يَقْرِنَ عَنْهُ فَالدَّمُ عَلَى مَنْ أَحْرَمَ که یو عاجز بل ته دحج قران کاوه حکم اوکړو نو دم د قران به په هغه ری چا چې احرام تړلي دي لِأَنَّهُ وَجَبَ شُكْرًا لِمَا وَفَّقَهُ اللَّهُ تَعَالَى مِنَ الْجَمْعِ بَيْنَ النُّسُكَيْنِ ځکه چې دا دم واجبیږی د شکریه په طور د توفیق موندو دجمع کاوه په مینځ د دوو نسکینو کې وَالْمَأْمُورُ هُوَ الْمُخْتَصُّ بِهَذِهِ النِّعْمَةِ په دې نعمت سره مامور مختص دې لِأَنَّ حَقِيقَةَ الْفِعْلِ مِنْهُ ځکه چې حقیقی فعل د ده د اړخه دي

حل اللغة: ① وجب وجوبًا (ض): واجب کیدل

تشریح:- وجوب دم القران علی الوکیل ﴿مسئله، که یوکس وکیل ته د حج قران ادا کولوحکم اوکړلو.نوپه دې صورت کې دقران دم په وکیل باندې لازم ده په موکل نه ده ځکه چې د حج قران دم،دم شکر دې چه الله تعلی ده ته د نسکینو جمع کولوتوفیق ورکړلو اوپه یووخت په دووعبادتونومشرف شو.اودا نعمت د وکیل سره خاص دي.ځکه چې د حج افعال خود وکیل نه صادریږی.نودم قران به هم په وکیل واجب وی.

وَهَذِهِ الْمَسْأَلَةُ تَشْهَدُ بِصِحَّةِ الْمَرْوِيِّ اودا مسئله دامام محمد رحمه الله نه روایت ده عَنْ مُحَمَّدٍ أَنَّ الْحَجَّ يَقَعُ عَنِ الْمَأْمُورِ چې حج د مامور د اړخه واقع کیږی.

حل اللغة: ① تشهد، شهادة ګواهی ورکول ② مروی روایت کړې شوې]

تشریح:- مایعلم من المسئلة ﴿علامه مرغینانی رحمه الله فرمائی.چه دا مسئله ددې خبرې ګواهی ورکوی.چه حج د وکیل لپاره واقع کیږی د موکل لپاره نه.لکه څنګه چې دامام محمد رحمه الله قول دې

د موکل بالحج اوموکل بالعمره دواړه لپاره قران کول

وَكَذَلِكَ إِنْ أَمَرَهُ وَاحِدٌ بِأَنْ يَحُجَّ عَنْهُ وَالْآخَرُ بِأَنْ يَعْتَمِرَ عَنْهُ او دغه ډول که یو د حج اوبل دعمرې کاوه حکم اوکړو وَأَذِنَا لَهُ بِالْقِرَانِ فَالدَّمُ عَلَيْهِ لِمَا قُلْنَا او دواړو دقران اجازت ورکړو نو دم به په ده وی لکه چې موږ ونیلی دی

حل اللغة: ① ان یحج، حج حجا (ن) حج کول

تشریح - مسئله تکره ده

د دم احصار مکلف

وَدَمُ الْإِحْصَارِ عَلَى الْآمِرِ وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَمُحَمَّدٍ رحمهما الله (۱) او دم د احصار په آمر باندې دي دامام ابوحنیفه رحمه الله وامام محمدصاحب په نیز،

حل اللغة: ① امر حکم ورکونکی

تشریح: المذهبان في مکلف دم الاحصار ﴿ ① که مامور یعنی وکیل په څه وجه محصرشو ،ودې د احصار قربانی اولیږی اوځان حلال کړی نود طرفینو رحمهما الله په نیزدم احصار په موکل ده

وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ: عَلَى الْحَاجِّ لِأَنَّهُ وَجَبَ لِلتَّحَلُّلِ او ابو یوسف وائی چې په حاجی دې ځکه چې دا د حلالیدلو لپاره واجب شوې دې دَفْعًا لِضَرَرِ امْتِدَادِ الْإِحْرَامِ وَهَذَا رَاجِعٌ إِلَيْهِ فَيَكُونُ الدَّمُ عَلَيْهِ او اوږدوالی داحرام ضررلرې کاوه دپاره اوداضرر حاجی اړخ ته راجع دې نودم به په ده وی

حل اللغة: ① تحلل: حلال کیدل ② ضرر: نقصان ③ امتداد اوږدیدل ④ راجع: واپس کیدونکي

تشریح:- اودامام ابو یوسف رحمه الله په نیزپه وکیل ده.

دلیل ابی یوسف رحمه الله ﴿دامام ابو یوسف رحمه الله دلیل دا دې.چه دم احصاریه محرم باندې د آسانتیا لپاره واجب شوې ده.چه ددې په ذریعه دې حلال شی.اوداحرام د پابندونه خلاص شی.اوبنکاره خبره ده.چه د احرام پابندئ په وکیل دی.نوددې آسانتیا نه دې مستفید شو.نودم احصاربه هم په وکیل واجب وی.

وَلَهُمَا أَنَّ الْآمِرَ هُوَ الَّذِي أَدْخَلَهُ فِي هَذِهِ الْعُهْدَةِ فَعَلَيْهِ خَلَاصُهُ دطرفینودلیل دادې چې ده لره پدې دمه وارئ کې امر اچولی دې نوخلاصول به ئې هم د هغه په ذمه وی

حل اللغة: ① ادخله، ادخل ادخالاً: داخل کول]

تشریح:- دلیل الطرفین رحمهما الله ﴿دطرفینو رحمهما الله دلیل دا دې.چه هم موکل ده ته دا ذمه واری وریه غاړه کړې ده.نوچه چا ورته ذمه واری حواله کړی وی.هم په هغه به دم احصار واجب وی.(ځکه چې سبب ئې د هغه حکم دې)

د مړده نه د حج کولوپه صورت کې د دم احصار محل

فَإِنْ كَانَ يَحُجُّ عَنْ مَيِّتٍ فَأُحْصِرَ فَالدَّمُ فِي مَالِ الْمَيِّتِ عِنْدَهُمَا (۲) نوکه ده حج کوه د مړی د اړخه او محصر شونودم احصار به دمړی د مال نه وی.په نزد دطرفینو خِلَافًا لِأَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ خلاف دې د ابویوسف رحمه الله

تشریح.- المذهبان في مکلف دم الاحصارفي صورة الحج عن المیت ﴿که یوکس دمړی د اړخه حج کوی او دې محصرشو. ① نودطرفینو رحمهما الله په نیزدم احصار د مړی په مال کې واجبیږی. ② وامام ابو یوسف رحمه الله فرمائی.چه په وکیل واجبیږی.

ثُمَّ قِيلَ: هُوَ مِنْ ثُلُثِ مَالِ الْمَيِّتِ لِأَنَّهُ صِلَةٌ كَالزَّكَاةِ وَغَيْرِهَا ،بیا ونیلی شوی دی چې دمړی د ثلث مال څخه به وی ځکه چې دا بدله ده د زکاة وغیره پشان

حل اللغة: ①صلة: بدله

(۱) القول الراجح هو هذا قول الطرفین رحمهما الله کذا فی ردالمحتار(۲۶۷\۲) والبحرالرائق (۱۱۵\۳) ومجمع الأنهر(۳۰۹\۱) والتاترخانیة (۵٤۸\۲) نقلاً عن القول الراجح (۲٤۰\۱)_

(۲) القول الراجح هو هذا قول الطرفین رحمهما الله کذا فی ردالمحتار(۲۶۷\۲) والخانیة (۱٤۷\۱) والبحرالرائق (۱۱۵\۳) نقلاً عن القول الراجح (۲٤۱\۱)-

تشریح - القولان في محل الوجوب في مال الميت⊛ ① يا بعضي مشائخ رحمهم الله فرمائي چه دم احصار به د مړي دمال په دريمه برخه کي واجبيږي.ځکه چي دا صله ده لکه زکاة اوکفارات چي صله ده اوصله دمړي په دريمه برخه کي واجبيږي.دغه ډول به دم احصار هم په دريمه برخه کي واجبيږي.اوصله هغي ته وائي.چه هغه د مال په عوض کي نه وي بوکه مړي په خپل ژوند کي زکاة نه وي ورکړې هغه به دده د دريمه برخه مال نه اد کېږي ځکه چي د زکاة حق داسي حق دي چه دمال په عوض کي نه واجبيږي

وَقِيلَ مِنْ جَمِيعِ الْمَالِ لِأَنَّهُ وَجَبَ حَقًّا لِلْمَأْمُورِ فَصَارَ دَيْنًا او ونيلي شوي دي د واړه مال څخه نه وي ځکه چي دا دمامور حق واجب شوې دي نو شو قرض

تشریح - اوبعضي مشائخو رحمهم الله فرمائيلي دي چه دم احصار به د مړي په ټوله ترکه کي واجب وي ځکه چي چونکه وکيل د مړي د اړخه حج کوي اودم احصار په مړي واجبيږي بولکه چي دا دم د وکيل د اړخه په مړي باندي پور شو او پور دمړي دواړه مال نه ادا کيږي.دغه ډول به دم احصار هم د مړي په واړه مال کښي واجبيږي.

په حج بدل کي دجماع د دم مکلف

وَدَمُ الْجِمَاعِ عَلَى الْحَاجِّ لِأَنَّهُ دَمُ جِنَايَةٍ وَهُوَ الْجَانِي عَنْ اخْتِيَارٍ وَيَضْمَنُ النَّفَقَةَ اودم دجماع په حاجي لازم دي ځکه چي دا دجرم دم دي او په اختيار سره جرم کوونکي دي.اود نفقه ضامن به وي مَعْنَاهُ إِذَا جَامَعَ قَبْلَ الْوُقُوفِ حَتَّى فَسَدَ حَجُّهُ د دي معنیٰ دا ده کله د وقوف نه مخکي جماع اوکړي تردي چي حج ئي فاسد شي لِأَنَّ الصَّحِيحَ هُوَ الْمَأْمُورُ بِهِ ځکه چي دي مامور دي د صحيح حج په کولو بِخِلَافِ مَا إِذَا فَاتَهُ الْحَجُّ حَيْثُ لَا يَضْمَنُ النَّفَقَةَ په خلاف د هغي صورت چي کله د ده حج فوت شي چه د نفقه ضامن به نه وي ځکه چي حج د ده په اختيار نه دي فوت شوي لِأَنَّهُ مَا فَاتَهُ بِاخْتِيَارِهِ حوکه د وقوف نه روسته ئي جماع اوکړه نوحج ئي فاسد نشو،نود نفقي به هم ضامن نه وي أَمَّا إِذَا جَامَعَ بَعْدَ الْوُقُوفِ لَا يَفْسُدُ حَجُّهُ وَلَا يَضْمَنُ النَّفَقَةَ د مرد مقصود د حاصليدو په وجه ،او دم به په هم ده د ده په مال کښي وي لکه چي وئيلي شوي دي لِحُصُولِ مَقْصُودِ الْآمِرِ وَعَلَيْهِ الدَّمُ فِي مَالِهِ لِمَا بَيَّنَّا وَكَذَلِكَ سَائِرُ دِمَاءِ الْكَفَّارَاتِ عَلَى الْحَاجِّ لِمَا قُلْنَا او دغه ډول واړه دمونه دکفاراتو به په حاجي دي لکه چي موږ وئيلي دي

حل اللغة: ① جناية: جرم ② جاني: جرم کونکي ③ حصول: حاصليدل
تشریح:- مسئله واضحه ده.

د موصي لپاره د حج ادا کولوپه دروان کي دحاجي وفات کيدل

وَمَنْ أَوْصَى بِأَنْ يُحَجَّ عَنْهُ فَأَحَجُّوا عَنْهُ رَجُلًا وچه چي وصيت اوکړو چي د ده دا اړخه دي حج اوکړي شي نو وارثانو د ده د طرف نه يو سړي حج ته روان کړو فَلَمَّا بَلَغَ الْكُوفَةَ مَاتَ أَوْ سُرِقَتْ نَفَقَتُهُ وَقَدْ أَنْفَقَ النِّصْفَ چه کوفي ته اورسيدو نو مړ شو،يا غلا تري اوشوه د نفقي او حال دا چي ده نيمه نفقه خرج کړي وه يُحَجُّ عَنِ الْمَيِّتِ مِنْ مَنْزِلِهِ بِثُلُثِ مَا بَقِيَ وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ [1] نو دمړي دا اړخه به حج کوي.د کور د ده نه،په مابقي د ثلث کي.د امام صاحب رحمه الله په نزد وَقَالَا: يُحَجُّ عَنْهُ مِنْ حَيْثُ مَاتَ الْأَوَّلُ اوامام محمد رحمه الله وائي دهغه ځائي څخه به حج کوي کوم ځائي چي هغه اولني کس مړ شوې وي

حل اللغة: ① اوصى، ايصاء: وصيت کول ② سرقت، سرقة (ض): غلاکول ③ انفق، انفاقا: خرج کول

[1] القول الراجح هو هذا قول ابي حنيفة رحمه الله كذا في ملتقى الأبحر (۳۰۹|۱) والدر المختار (۲۶۳|۲) والهندية (۲۵۹|۱) نقلاً عن القول الراجح (۲۴۲|۱)_

تشریح: صورة المسئلة⊛ مسئله دا ده،چه يوکس دمرګ په وخت کي د، وصيت اوکړي.وارثانو دهغه د وصيت مطابق يوکس ته د حج خرچه ورکړله.اوهغه د حج لپاره روان شو په لاره کي ب هغه نائب مړشو.اونيم مال ئي خرج کړي وو.اويا تري مال غلا کړي شو اونيم مال ئي خرج کړي وو سود مرګ په صورت کي نيم مال پاتي دي اود غلا په صورت کي واړه مال ختم شو

ثُمَّ الْكَلَامُ هَاهُنَا فِي اعْتِبَارِ الثُّلُثِ وَفِي مَكَانِ الْحَجِّ نو دلته خبره د دريمي برخي په معتبر کيدو اود حج دځاي په اړه کي ده. أَمَّا الْأَوَّلُ فَالْمَذْكُورُ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ تراولني بيان کوم چي ذکر شوي دي، هغه د امام صاحب قول دي

تشریح:- نواوس په دي مسئله کي په دوو ځايونوکي اختلاف دي يويه دي کي چي دغه نائب يا بل نائب ته به ①وجوب الحج في ثلث تركة الميت بعد هلاك نفقة الحج⊛ د سفرخرچه دکوم مال نه ورکولي شي نويه دي مسئله کي دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزبه پاته خرچه د مړي په مال کي چي څومره پاتي وي دهغي د دريمي برخي څخه به خرج کولي شي اوکه هغه هم غلا کړي شو نويه په مال کي به د دريمي برخي نه حج کولي شي

②مثاله⊛ مثلا وصيت کونکي دمرګ په وخت کي څلورزره روپۍ پريښولي پريخودي وي په هغي کي ئي زر روپۍ دحج ادا کاوه لپاره نائب ته ورکړي خويه لاره کي نائب مړ شو يب تري پاته روپۍ غلا کړي شوي نو وس به د مړي په ترکه کي چي کوم مال پاتي وي دهغي په دريمه برخه کي به دحج د سفر لپاره ورکولي شي په موجوده صورت کي هغه زر روپۍ جوړيږي ځکه چي واړه مال څوڅلورزره روپۍ وي په هغي کي خورد روپۍ په اول ځل دحج د سفر لپاره ورکړي شوي وي اوس بانه دري زره شوي نود دريو زرو دريمه برخه زر روپۍ دي په زروکي به د حج سفرکولي شي اوکه بالفرض په دوهم ځل تري هغه روپۍ غلا شوي نويب به د مړي د مال په دريمه برخه کي حج کولي شي که ممکن وي هلته دوي [دوه] زره روپۍ پاته پاتي شوي وي نودوي [دوه] زره په په دريوحصو ويش کړي شي اونائب ته به دحج کوه لپاره يوه برخه ورکړي شي.على هذا القياس

أَمَّا عِنْدَ مُحَمَّدٍ يُحَجُّ عَنْهُ بِمَا بَقِيَ مِنَ الْمَالِ الْمَدْفُوعِ إِلَيْهِ إِنْ بَقِيَ شَيْءٌ اود امام محمد په نزد به حج کوي د ده نه په مابقي دهغي مال کي چي نائب ته ورکړي شوي وو.که څه پاته وي. وَإِلَّا بَطَلَتِ الْوَصِيَّةُ ورنه وصيت باطل شو

حل اللغة: ① بطلت بطلاً (ن): باطل کيدل

موقف محمد رحمه الله في المسئلة⊛ امام محمد رحمه الله فرمائي.چه په دي مسئله کي چي په اول ځل نائب ته کومي روپۍ ورکړي شوي وي چه زر روپۍ وي.که په لارکي هغه ټولي غلا شوي يا په کي څه برخه غلا شوه نوپاته چي کومي پاتي وي.که په هغي باندي حج پوره کيدو شو.ټيک ده اوکه نشو نود مړي وصت باطل شو.

اعْتِبَارًا بِتَعْيِينِ الْمُوصِي.قياس کوي په تعين د موصي باندي، إِذْ تَعْيِينُ الْوَصِيِّ كَتَعْيِينِهِ ځکه چي دوصي معين کول پشان د تعين د موصي دی.

①دليل محمد رحمه الله⊛ د امام محمد رحمه الله دليل د وصي په تعين باندي قياس دي يعني چي يوکس وصيت اوکړي چه زما په مال کي به په دومره روپويباندي حج اوکړئ اود مال مقدارئي ورته مقرر کړلو اوس په دي صورت کي که نائب د موصي لپاره حج کوي.اوهغه په لارکي مړ شي.يا تري دسفرخرچه غلا کړي شي نويه دي صورت کي د موصي وصيت باطل شو.اوکه څه خرچه غلا کړي شي.نوپاته نه به ګورو که په هغي باندي حج ادا کيداي شي.خوحج به پري اوکړي.اوکه حج پوره کيدل پري ممکن نه وي نويه دي صورت کي هم د موصي وصيت باطل شو.نوهم دغه ډول د وصيت متعين کولوحکم هم دي يعني چي وصي د حج لپاره کوم مال مقرر کړلو که نائب سفراوکړلو بيا هغه مال هلاك شي نويه دي صورت کي به وصيت باطل شي اوکه څه برخه تري هلاکه شي نوکه په پاته بدي حج ادا کيدو شوټيک ده ګني په دي صورت کي به هم وصيت باطل وي.

وَعِنْدَ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللّٰهُ يُحَجُّ عَنْهُ بِمَا بَقِيَ مِنَ الثُّلُثِ الْأَوَّلِ لِأَنَّهُ هُوَ الْمَحَلُّ لِنَفَاذِ الْوَصِيَّةِ اوپه نزد د ابويوسف به حج كوى د دوه نه به بهٔ باتي ثلث كي، ځكه چي د نفاذ د وصيت محل هم دغه دي

تشريح - موقف ابى يوسف رحمه الله في المسئلة⊛دامام ابويوسف رحمه الله د واړه تركه چي كومه دريمه برخه پاتي شوي وى دعلانه روسته نه چي په هغې خومره يانه وى د دوهم حج سفربه په هغې كي كولې شى مثلاً توله تركه څلورزره روپى دى ددې دريمه برخه يوزر دري سوه درې ديشت روپۍ اود يوې روپۍ دريمه برخه ده دحج خرچه زر روپۍ وه كومه چي وصى يوكس ته وركړې خوپه لاركي هغه روپۍ غلا كړې شوې اوس په توله تركه كي په دريمه برخه كي درې سوه درې ديشت روپۍ اود يوې روپۍ دريمه برخه پاتې ده.(ځكه چي زر روپۍ خود دريمې برخي نه د اولني حج لپاره وركړې شوې وې)نوكه ممكن وى نوپه دې پاته روپوكي چي دري سوه اودرې ديشت اود يوې روپۍ دريمه برخه ده ذي حج اوكړې شى اونه په دې حج نشى كيدې نود مړي وصيت باطل شو

دليل ابى يوسف رحمه الله⊛دامام ابويوسف رحمه الله دليل د دې چه وصيت د واړه مال په دريمه برخه كي صحيح كيږى نوهم په هغه دريمه برخه كښې چي د خرچ كولويا غلا كيدو نه روسته څومره مال پاتې وى.كه د په هغې حج ممكن وى .وبه كړى كني وصيت به باطل وى

وَلِأَبِي حَنِيفَةَ أَنَّ قِسْمَةَ الْوَصِيِّ وَعَزْلَهُ الْمَالَ لَا يَصِحُّ إِلَّا بِالتَّسْلِيمِ إِلَى الْوَجْهِ الَّذِي سَمَّاهُ الْمُوصِي اود امام صاحب دليل دا دي چي دوصى ويش كول اوجدا كول دمال به صحيح نه وى مگر په سپارلو سره هغه جهت ته كوم لره چي موصى معين كړى دي لِأَنَّهُ لَا خَصْمَ لَهُ لِيَقْبِضَ وَلَمْ يُوجَدِ التَّسْلِيمُ إِلَى ذَلِكَ الْوَجْهِ ځكه چي د موصى څوك خصم موجود نه دي چي قبضه اوكړى اوپ دې جهت كښې سپارل نه دى موندې شوى

تشريح - دليل ابى حنيفة⊛دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې چه د مال متروكه ويش اودهغې جداحصې برخې كول سه هغه وخت كي صحيح دى چه وصى ئې په هغه مقصدكي خرچ كړى.كوم چي موصى مقرر كړې وى ځكه چي د موصى د طرفه څوك قبض كونكې نشته نوقبض به هم په دې طريقه وى چه موصى كوم وصيت كړې وى وصى دهغه وصيت مطابق دهغه متروكه خرچ كړى اوس په دې صورت كي په وصيت كي مال نه دى خرچ شوې ځكه چي موصى د حج وصيت كړې وو.اوحج پرې لانه دې ادا شوې

فَصَارَ كَمَا إِذَا هَلَكَ قَبْلَ الْإِفْرَازِ وَالْعَزْلِ فَيُحَجُّ بِثُلُثِ مَا بَقِيَ نو دا داسې شوه لكه د ويش اوجدا كاوه نه چي مخكي چه هلاك شي نود مابقي په دريمه به حج كوى

حل اللغه * افراز جداكيدل، بيليدل]

تشريح - مقيس عليه⊛دا داسې شوه لكه چي د مال دويش وغيره نه وړاندې مال هلاك شي نوپه دې صورت كي چي څومره مال پاتې وى دهغه واړه مال د دريمې برخې څخه به وصيت پوره كولې شى او دوهم حج كولې شى بودعه وول د موصى د مال خرچ كاوه لپاره كوم مصرف مقرر كړې وى هغه لاپوره شوې نه وى اومال هلاك شى نوچه كوم مال پاته پاتې وى دهغې په دريمه برخه كي به دوهم حج كولاى شى تردې كه د. مال هم د حج پوره كيدو نه وړاندې هلاك شى نومعدوم به شمارلې شى اوپانه چي كوم مال پاتې وى.لكه به ذكرشوى مثال كي چي دوى ادوه ا ذره روپۍ پاتې كيږى په هغې كي به په دريمه برخه كي حج كولې شى

وَأَمَّا الثَّانِي فَوَجْهُ قَوْلِ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ پاتې شوه دويمه مسئله نودامام صاحب دقول وجه وَهُوَ الْقِيَاسُ أَنَّ الْقَدْرَ الْمَوْجُودَ مِنَ السَّفَرِ قَدْ بَطَلَ فِي حَقِّ أَحْكَامِ الدُّنْيَا اوهم دا قياس دې هغه دا دې چي دسفر موجوده مقدار په دنيوى احكامو كښې باطلږى قَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ} الْحَدِيثَ (١) دنبى كريم ﷺ

(١) من حديث أبي هريرة رضي الله عنه أخرجه مسلم في الوصية رقم ١٤ وأبوداود في الوصايا باب ١٤ رقم ٢٨٨٠ والترمذي رقم ١٤٠٢

ارشاد دي چي كله بنى آدم مړشي نود ده عمل قطع شى سوې د دريونه وَتَنْفِيذُ الْوَصِيَّةِ مِنْ أَحْكَامِ الدُّنْيَا فَبَقِيَتِ الْوَصِيَّةُ مِنْ وَطَنِهِ كَأَنْ لَمْ يُوجَدِ الْخُرُوجُ اووصيت نافذكول د دنياوى حكاموڅخه دي نووصيت به د ده وطن نه پاته وى گويا چي دې هډو وتلې نه دي

تشريح - المذهبان في المسئلة الثانية⊛دويمه مسئله په كومه كي چي احتلاف دې هغه دا ده چه سفر به د كوم ځائې نه پيل كولې شى ①نوامام ابوحنيفه رحمه الله فرمائي چه دحپل وطن څخه به پيل كولې شى ②اوصاحبين رحمهما الله فرمائى چه اولنې نائب حې په كوم ځائې كي مړ شوې وى دهغه ځائې څخه به پيل كولې شى.

دليل ابى حنيفة رحمه الله⊛د امام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې چه اولنى نائب چي دكوم ځائې نه سفرشروع كړو دهغه ځائې نه واخله ترد ده د مرگ دځائې پورې دغه سفرد دنياوى احكامو په حق كى معدوم دې ځكه چي نبى ﷺ فرمائيلى دى.كله چي انسان مړ شى نودده عمل ختم شى.سوې د درې اعمالونه.①صدقه جاريه ②علم نافع ③ اونيك اولاد اودا سفر په دې درې واړوكي يوهم نه دې حالانكه وصيت نافذكول دنيوى احكاموسره تعلق ساتى نودحديث په رڼا كي گويا چي دده د وطن نه ترد مرگ ځائې پورې معدوم شو لكه چي ده هډو سفرشروع كړې نه دې اوچه سفرئې نه وى پيل كړې نودوصيت پوره كاوه لپاره به دوباره د مړى د كلى نه دحج لپاره سفركول واجب شى

وَجْهُ قَوْلِهِمَا وَهُوَ الِاسْتِحْسَانُ أَنَّ سَفَرَهُ لَمْ يَبْطُلْ دصاحبينو دقول وجه استحسان دې هغه دا دې چي سفر نه دې باطل شوې. لِقَوْلِهِ تَعَالَى وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ الْآيَةَ او(الايه،ځكه د الله ﷻ ارشاد دې، اوڅوك چي اوځي دخپل كورنه هجرت كوونكې د الله ﷻ اودسول ﷺ اړخ ته ، (الايه) وَقَالَ مَنْ مَاتَ فِي طَرِيقِ الْحَجِّ كُتِبَ لَهُ حَجَّةٌ مَبْرُورَةٌ فِي كُلِّ سَنَةٍ اونبى كريم ﷺ فرمائيلى دى څوك چي مړ شو په لار دحج كي د ده لپاره به هركال حج ليكلې كيږى. وَإِذَا لَمْ يَبْطُلْ سَفَرُهُ اعْتُبِرَتِ الْوَصِيَّةُ مِنْ ذَلِكَ الْمَكَانِ اوهر كله چي د ده سفر باطل نشو نووصيت به د هغه ځائې نه معتبروى.

تشريح:- دليل الصاحبين رحمهما الله⊛دصاحبينو رحمهما الله دليل دا دې اودا وجه د استحسان هم ده چه دنائب سفرمعدوم نه دې ځكه چي الله تعالى فرمائيلى دى ﴿ وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ﴾يعنى كوم كس چي دالله تعالى اودرسول د رضا لپاره دكورنه د هجرت په نيت اووتلو اوبيا ورته په لاركي مرگ راغلو نودده ثواب په الله تعالى باندې دي ددې نه معلومه شوه چه په لاركي په مرگ سره پوره ثواب ملاويږى اودسفرمقصود هم دا ثواب گڼل دى اوپه سفرهجرت كي سفرد حج اوسفرجهاد هم داخل دې.بلكه درسول الله ﷺ ښكاره حديث دې چه كوم كس دحج په لار كي مړشو نوده لپاره هركال د يوقبول شوى حج ثواب ليكلى شى نوهرحال ده ته په دې سفرباندې ثواب ملاويږى اوچه ثواب ملاويږى نودده دا سفرباطل نشو اوچه ثواب باطل نشو نود دوهم حج سفربه په دهغه ځائې نه حسابيږى په كوم ځائې كى چي اولنې حاجى وفات شوې وو

وَأَصْلُ الِاخْتِلَافِ فِي الَّذِي يَحُجُّ بِنَفْسِهِ وَيَنْبَنِي عَلَى ذَلِكَ الْمَأْمُورُ بِالْحَجِّ اواصل اختلاف د هغه سړى په حق كي دې چي پخپله دحج لپاره راځي اومامور بالحج پده باندې مبنى كولې.

تشريح.- المسئلة الاساسية للاختلاف⊛صاحب دهديه رحمه الله فرمائى چه دامام ابوحيفه اوصحبينو رحمهم الله په مينځ كي په اصل كي اختلاف په هغه مسئله كي دې چه حاجى په خپله باندې حج نه وتليې وى اوپه لار كي وفات شى اودحج كولووصيت اوكړى نودصاحبيو رحمهما الله په نيزبه د مامورحج دهغه ځائې نه حسابيږى په كوم ځائې

والنسائي في الوصايا باب ٨ رقم ٣٤١٢)_

سي حي امر مرشوي وی اوامام ابوحنيفه رحمه الله به سيرامر په كوم ځاني كي مرشوی وی نودهغه سفرپه معدوم شي ودوباره به د كور نه نفاذ وصيت وی. اوصاحبينو رحمهما الله په نيزبه د هغه ځاني نه پيل كوی په كوم ځاي كي چي مرشوی وی

په والدينوكي د مبهم احرام په روسته د يو لپاره دحج مقرر كول

قَالَ وَمَنْ أَهَلَّ بِحَجَّةٍ عَنْ أَبَوَيْهِ يُجْزِيهِ أَنْ يَجْعَلَهُ عَنْ أَحَدِهِمَا او چي دحج احرام اوړلو اوتلبيه ئي اووئيله دخپل مور او پلار د طرف نه روپي دی چي په دوی كي ئي د يو لپاره كړی لِأَنَّ مَنْ حَجَّ عَنْ غَيْرِهِ بِغَيْرِ إِذْنِهِ فَإِنَّمَا يَجْعَلُ ثَوَابَ حَجِّهِ لَهُ ځكه چي څوك حج وكړی د غير د اجازت بغير د وبت د هغه نه نودي دي خپل ثواب هغه ته كړی وَذَلِكَ بَعْدَ أَدَاءِ الْحَجِّ فَلَغَتْ نِيَّتُهُ قَبْلَ أَدَائِهِ وَصَحَّ جَعْلُهُ ثَوَابَهُ لِأَحَدِهِمَا بَعْدَ الْأَدَاءِ اودا به دحج ادا كاوه نه روسته وی نود ادا كولو نه مخكي چي كوم نيت وو هغه لغوه شو او صحيح شو كول د ثواب ئي د يو دپاره نو دا د كولونه. بِخِلَافِ الْمَأْمُورِ عَلَى مَا فَرَّقْنَا مِنْ قَبْلُ په خلاف د مامور بالحج نه، سا په هغه فرق چي موږ بيان كړو مخكښي والله اعلم

حل اللغة ①اذن اجازت ②فلغت،لغا لغوي (ن): بيكاره كيدل ③فرقنا، تفريقا: جلا كيدل، توپير بيانول]

تشريح - مسئله ښكاره ده

باب الهدى

دا باب دهدی په بيان كي دي.

دهدي ادنى درجه

الْهَدْيُ أَدْنَاهُ شَاةٌ لِمَا رُوِيَ (أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كمتر هدی وزه ده ځكه چي روايت دي دنبی كريم ﷺ نه سُئِلَ عَنِ الْهَدْيِ فَقَالَ أَدْنَاهُ شَاةٌ [1] پوښتنه اوشوه دهدي په باره كي نو وي فرمائيل كمتر دهدی وزه ده.

حل اللغة ①هدی: د قربانئي حيوان (څاروی) ②شاة: چيلئي

تشريح - مسئله واضحه ده.

دهدي دري قسمونه

قَالَ وَهُوَ مِنْ ثَلَاثَةِ أَنْوَاعٍ الْإِبِلِ وَالْبَقَرِ وَالْغَنَمِ فرمائي دغه په دري قسمه ده اوښ دي، اوغوي ده اوګډ وزه ده

حل اللغة ①ابل، اوښ ②بقر، غوي ③غنم، چيلئي

شريح د هدی اطلاق په دري قسمه څناوروباندي كيږی.چيلئ،اوښ اوغوا،

لِأَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا جَعَلَ الشَّاةَ أَدْنَى فَلَا بُدَّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَعْلَى وَهُوَ الْبَقَرُ وَالْجَزُورُ ځكه چي هركله نبی ﷺ وزه لږ اده، مقرركړه نود دي لپاره اعلى كيدل ضروري دي اودغه غوي اوښ دي

تشريح - د دل د دي چه نبی ﷺ وزه نه د هدی ادنی درجه وركړې ده.اود ادنی لپاره اعلى ضرور وی.نواعلى ئي اوښ وغوی شوه

وَلِأَنَّ الْهَدْيَ مَا يُهْدَى إِلَى الْحَرَمِ لِيُتَقَرَّبَ بِهِ او ځكه چي هدی هغه څناور دي چي كوم حرم ته اوليږلي شي چه په حرم كي به دي سره تقرب حاصل كړي شي وَالْأَصْنَافُ الثَّلَاثَةُ سَوَاءٌ فِي هَذَا الْمَعْنَى اوپه دي معنى كي دري واړه

[1] قال الزيلعي رحمه الله غريب ولم أجده إلا من قول عطاء ... أدنى ما يهراق من الدماء في الحج وغيره شاة (نصب الراية ۲۰۰/۳)_

قسمونه برابر دی

تشريح - دوهم دليل دا دي.چه هدی هغه څناورته وائی كوم چي حرم ته ددي لپاره ليږلي شي.چه دهغي د قربانئ په ذريعه تقرب الى الله حاصل شي.اوپه دي مقصد كي دا دري واړه (وزه غوي او اوښ) سره برابردی نوپه دي دري واړو باندي د هدی اطلاق كيږی

دهدي اواضحيه د قربانئ دځارووبرابري

وَلَا يَجُوزُ فِي الْهَدَايَا إِلَّا مَا جَازَ فِي الضَّحَايَا اوپه هدايا كي جائز نه ده مگر هغه كومه چي په قربانئ كي جائز ده وَلِأَنَّهُ قُرْبَةٌ تَعَلَّقَتْ بِإِرَاقَةِ الدَّمِ ځكه چي د قربانئ پشان هدی هم قربت دي كوم چي په وينه توبولو پورې متعلق دي كَالْأُضْحِيَّةِ فَيَتَخَصَّصَانِ بِمَحَلٍّ وَاحِدٍ نو دواړه به د يو محل سره مخصوص وی.

حل اللغه ① اراقة: بهيول

تشريح:- مسئله ښكاره ده.

د دووځايونه علاوه په نوروكي د وزه ځايي

وَالشَّاةُ جَائِزَةٌ فِي كُلِّ شَيْءٍ إِلَّا فِي مَوْضِعَيْنِ او وزه په هره موقع كي جائز ده سوي ددوو ځايونه مَنْ طَافَ طَوَافَ الزِّيَارَةِ جُنُبًا وَمَنْ جَامَعَ بَعْدَ الْوُقُوفِ بِعَرَفَةَ چي حي طواف زيارت اوكړو په حالت د جنابت كي اوچي حي جماع اوكړ د وقوف نه روسته فَإِنَّهُ لَا يَجُوزُ فِيهِمَا إِلَّا الْبَدَنَةُ وَقَدْ بَيَّنَّا الْمَعْنَى فِيمَا سَبَقَ چي په دي دواړو كي جائز نه ده مگر بدنه اوموږ مخكي د دي معنى بيان كړي ده.

حل اللغة ①جنبا: د جنابت په حالت كي ②جامع، مجامعة، جماع كول ③بدنة. اوښ غوي]

تشريح مسئله ښكاره ده.

د نفلي،تمتع اوقران د هدی نه د خوړلو جواز

وَيَجُوزُ الْأَكْلُ مِنْ هَدْيِ التَّطَوُّعِ وَالْمُتْعَةِ وَالْقِرَانِ اوجائز دی خوړل پخپله د نفلی هدی ود تمتع هدی او دقران دهدی. لِأَنَّهُ دَمُ نُسُكٍ فَيَجُوزُ الْأَكْلُ مِنْهَا بِمَنْزِلَةِ الْأُضْحِيَّةِ ځكه چي دا د نسك دم دي نوجائزدی خوړل ددينه لكه د اضحيه پشان. وَقَدْ صَحَّ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَكَلَ مِنْ لَحْمِ هَدْيِهِ وَحَسَا مِنَ الْمَرَقَةِ [1] او صحيح ثابت دی چي نبی كريم ﷺ د خپلي غوښې نه اوخوړه او د ښوروه نه اوڅكله.

تشريح - مسئله ښكاره ده

دهدي نه د خوړلو استحباب

وَيُسْتَحَبُّ لَهُ أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا لِمَا رَوَيْنَا او مستحب دی ده لره چي اوخوري ددنيه لكه چي موږ روايت كړل. وَكَذَلِكَ يُسْتَحَبُّ أَنْ يَتَصَدَّقَ عَلَى الْوَجْهِ الَّذِي عُرِفَ فِي الضَّحَايَا اوداشان مستحب دی چي صدقه ئي كړی په هغه طريقه كومه چي معلومه ده په اضحيه كښي

حل اللغة ① يتصدق، تصدقا صدقه كول

تشريح استحباب الاكل والتوزيع من الهدايا الثلاثة ﴿ د ذكرشوو هداي نه يعني د نفلي،تمتع اوقران نه په خپله خوراك كول مستحب دی.ځكه چي په حديث كي دی چه نبی ﷺ دخپلي هدی غوښه اوخوړله .اوخورويي ئي اوڅكله وپه كومه طريقه چي د قربانئ غوښه تقسيمول مستحب دی هغه دا د هداي غوښه هم تقسيمول مستحب دی.يعني د دريوحصو نه دي يوه برخه صدقه كړی.دويمه دي هديه كړی. او دريمه دي په خپله

[1] تقدم تخريجه في حديث طويل لجابر رضي الله عنه)_

اوخوري یو د حرم دي کړي

وَلَا يَجُوزُ الْأَكْلُ مِنْ بَقِيَّةِ الْهَدَايَا لِأَنَّهَا دِمَاءُ كَفَّارَاتٍ او نه دي جائز خوراك د پاته دمونو د کفاراتو او د هدایاؤنه

تشریح - مصرف بقیه الهدایا ﷺ د دې نه علاوه حې کومې نورې هدایا دي نو د هغې څخه به په خپله خوراك نه کوی بلکه د حرم په فقیرانو به صدقه کولې شي

وَقَدْ صَحَّ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمَّا أُحْصِرَ بِالْحُدَيْبِيَةِ وَبَعَثَ الْهَدَايَا عَلَى يَدَيْ نَاجِيَةَ الْأَسْلَمِيِّ او صحیح دي چې هرکله نبي په حدیبیه کې بند کړې شو او وې لیږله هدایا په لاس د ناجیة الاسلمی ﷺ قَالَ لَهُ لَا تَأْكُلْ أَنْتَ وَرُفْقَتُكَ مِنْهَا شَيْئًا[1] او ووې وئیل ده ته چه مه خوره ته د دې نه هیڅ او نه دې خوري ستا ملګرې.

حل اللغة: ① بعثه بعثا (ف) لیګل ② رفقة انډیوال

تشریح - څکه چې د نبي ﷺ نه په صحیح سند سره ثابت دي چه کله نبي ﷺ په مقام حدیبیه کې محصر شو او هدایا ئې د ناجیه اسلمی په لاس باندې حرم ته اولیږلې نو ناجیه اسلمی ﷺ ته ئې اوفرمئیل چه د دې نه به خپله هم خوراك مه کوې او خپلو ملګرو ته هم مه ورکوه. دوی ئې څکه د خوراك کولو نه منع کړي وو چه هغوی توانګر وو د دې نه هم معلومه شوه چه دم احصار وغیره کومې چې د جناياتو او کفاراتو قربانئ دي هغه د فقیر نو حق دې نه ترې په خپله خوراك جائز دي او نه مالدارانو باندې خوراك جائز دي

د نفلي، تمتع او قران د هدي په یوم النحر باندې قرباني کول

وَلَا يَجُوزُ ذَبْحُ هَدْيِ التَّطَوُّعِ وَالْمُتْعَةِ وَالْقِرَانِ إِلَّا فِي يَوْمِ النَّحْرِ او جائز دي ذبح کول د نفلي هدی او د تمتع او د قران د هدی مګر په ورځ د اختر (لسمې ذوالحجې) قَالَ الْعَبْدُ الضَّعِيفُ وَفِي الْأَصْلِ يَجُوزُ ذَبْحُ دَمِ التَّطَوُّعِ قَبْلَ يَوْمِ النَّحْرِ او په مبسوط کې دي چې د نفلي هدي یوم نحر نه مخکې ذبح کول جائز دی وَذَبْحُهُ يَوْمَ النَّحْرِ أَفْضَلُ وَهَذَا هُوَ الصَّحِيحُ او غوره ئې په یوم نحر کې ذبح کول دی او دا صحیح ده لِأَنَّ الْقُرْبَةَ فِي التَّطَوُّعَاتِ بِاعْتِبَارِ أَنَّهَا هَدَايَا څکه چې په نوافلو کې قربت په دې اعتبار سره دي چې دغه هدی ده وَذَلِكَ يَتَحَقَّقُ بِتَبْلِيغِهَا إِلَى الْحَرَمِ او هدی کیدل دې لره حرم ته په رسولو سره متحقق کیږي فَإِذَا وُجِدَ ذَلِكَ جَازَ ذَبْحُهَا فِي غَيْرِ يَوْمِ النَّحْرِ وَفِي أَيَّامِ النَّحْرِ أَفْضَلُ او کله چې دا اوموندې شوه نو جائز ده ذبح ئې بغیر د یوم نحر نه او په ایام نحر کې افضل ده لِأَنَّ مَعْنَى الْقُرْبَةِ فِي إِرَاقَةِ الدَّمِ فِيهَا أَظْهَرُ څکه چې معنی د قربت به توی لو دو ینې کې په دې ورځو کې ښه ظاهریږي أَمَّا دَمُ الْمُتْعَةِ وَالْقِرَانِ فَلِقَوْلِهِ تَعَالَى {فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ} پاتې شوه هدی د تمتع او د قران نو په دلیل د قول دالله ﷻ ده، خورئ د دې نه او ورکړئ او محتاج ته ورکوئ بیا پکار دي چې لرې کړي خپل خیرې. وَقَضَاءُ التَّفَثِ يَخْتَصُّ بِيَوْمِ النَّحْرِ او کوټ لرې کول د یوم نحر سره مخصوص دی وَلِأَنَّهُ دَمُ نُسُكٍ فَيَخْتَصُّ بِيَوْمِ النَّحْرِ كَالْأُضْحِيَةِ او څکه چې دا دم نسك دي نو مختص به وي په یوم نحر پورې پشان د اضحیه.

حل اللغة: ① تبلیغ رسول ② اراقة بهیول ③ تفث کوټ

تشریح - مسئله ښکاره ده.

د باته هدایا د ذبح کولو وخت حکم

وَيَجُوزُ ذَبْحُ بَقِيَّةِ الْهَدَايَا فِي أَيِّ وَقْتٍ شَاءَ او جائز دي پاته هدایا ذبح کول په هر وخت کې چې غواړي. وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ لَا يَجُوزُ إِلَّا فِي يَوْمِ النَّحْرِ اعْتِبَارًا بِدَمِ الْمُتْعَةِ وَالْقِرَانِ امام شافعي رحمه الله فرمائي چې جائز نه دی مګر

[1] اخرجه أبوداود في الحج باب ۱۸ رقم ۱۷۶۲ والترمذي في الحج باب ۷۱ رقم ۹۱۰ وابن ماجه في المناسک باب ۱۰۱ رقم ۳۱۰۶ والنسائي في السنن الکبری (۴۵۴/۲) رقم ۴۱۳۷)_

په یوم نحر کې قیاس په هدی د تمتع او قران باندې کوی فَإِنَّ كُلَّ وَاحِدٍ دَمُ جَبْرٍ عِنْدَهُ څکه چې په دوی کې هریو د ده په نزد دم جبر دې وَلَنَا أَنَّ هَذِهِ دِمَاءُ كَفَّارَاتٍ فَلَا تَخْتَصُّ بِيَوْمِ النَّحْرِ او زمونږ دلیل دادې چې دا د کفارو قرباني دی نو مختص به نه وی په یوم نحر پورې لِأَنَّهَا لَمَّا وَجَبَتْ لِجَبْرِ النُّقْصَانِ كَانَ التَّعْجِيلُ بِهَا أَوْلَى لِارْتِفَاعِ النُّقْصَانِ بِهِ مِنْ غَيْرِ تَأْخِيرٍ څکه چې کله دا د نقصان پوره کاوه لپاره واجب شوې نو به دې کې به تلوار کول غوره وی چې لرې شی نقصان په دې سره بغیر د تاخیر نه، بِخِلَافِ دَمِ الْمُتْعَةِ وَالْقِرَانِ لِأَنَّهُ دَمُ نُسُكٍ په خلاف د دم تمتع او قران څکه چې دغه دم د نسك دی.

حل اللغة: ① ای وقت: په کوم وخت کې هم ② وجبه وجوبا (ض) واجب کیدل

تشریح - مسئله آسانه ده د وضاحت محتاجه نه ده

د هدایا په حرم کې د ذبح کولو حکم

قَالَ وَلَا يَجُوزُ ذَبْحُ الْهَدَايَا إِلَّا فِي الْحَرَمِ او جائز نه دی هدی ذبح کول مګر په حرم کې.

تشریح - محل ذبح الهدایا ﷺ مسئله دا ده. که هدی نفلي وی او که غیرنفلي وی صرف په حرم کې د دې ذبح کول جائز دی د حرم نه سوې په زمین حل کې ئې هم ذبح جائز نه ده.

لِقَوْلِهِ تَعَالَى فِي جَزَاءِ الصَّيْدِ {هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ} څکه چې دالله ﷻ ارشاد دې په جزاء د ښکار کښې (هدیا بالغ الکعبه) فَصَارَ أَصْلًا فِي كُلِّ دَمٍ هُوَ كَفَّارَةٌ نو دا اصل شو په هرهغه قربانئ کې چې کفاره وی

تشریح - دلائل کون الحرم محل الذبح ﷺ دلیل دا دې ① چه د ښکار د جزاء په اړه کې الله تعالی فرمائیلی دی [هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ] او په آیت کې د کعبې نه عین کعبه مراد نه ده بلکه حرم مراد دې. سو دا قول په هرهغه دم کې یو ښ (بیاد) او اصل شو. کوم چې د کفاره په حیثیت واجب وی نو هغه حرم ته رسول ضروری دی او د دم احصار په اړه کې الله تعالی فرمائیلی دی [لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ] او د مطلق هدایا په اړه کې ئې فرمائیلی دی [ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ] دا واړه آیاتونه په دې دلالت کوی. چه د هدایا د ذبح کولو ځائې حرم دې

وَلِأَنَّ الْهَدْيَ اسْمٌ لِمَا يُهْدَى إِلَى مَكَانٍ وَمَكَانُهُ الْحَرَمُ او څکه چې هدی د هغې نوم دې د هغې کومه چې لیږلې شی یو مکان ته او مکان د دې حرم دې قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنًى كُلُّهَا مَنْحَرٌ وَفِجَاجُ مَكَّةَ كُلُّهَا مَنْحَرٌ[1] نبي ﷺ فرمائیلی دی چې منی واړه د قربانئ ځائې دې او د مکې لارې ټولې د قربانئ ځایونه دی

حل اللغة: ① منحر، د قربانئ ځائ ② فجاج لارې

تشریح. - عقلي دلیل دا دې چه هدی هغې ته وائي. چه یو ځائې ته هدیه کړې شی او د هغې محل حرم دی. دغه د ول نبي ﷺ فرمائیلی دی. چه منی ټوله د ذبحې ځائې دې او د مکې لارې ټولې د ذبحې ځایونه دی او دا دواړه مقامات په حرم کې داخل دی. (نو معلومه شوه چه د ذبحې ځائ صرف حرم دې. که بل ځائې وو نو نبي ﷺ به ئې وضاحت کړې وو.

وَيَجُوزُ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِهَا عَلَى مَسَاكِينِ الْحَرَمِ وَغَيْرِهِمْ او جائز دی چې ویش کړی غوښې د قربانئ په مسکینانو د حرم او د دوی نه علاوه په نورو خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ په خلاف دامام شافعي

تشریح: - المذهبان في الفقراء المصرفين للهدایا ﷺ ① زمونږ په نیز د هدایا غوښه د حرم او غیرحرم په فقیرانو باندې صدقه کول جائز دي ② او امام شافعي رحمه الله فرمائي. چه صرف د حرم په فقیرانو ئې صدقه کول جائز دی

[1] من حديث جابر ﷺ أخرجه أبوداود في المناسک باب ۶۴ رقم ۱۹۳۷ وابن ماجه في المناسک باب ۷۳ رقم ۴۸ وأحمد في المسند (۳۳۶/۳)_

دليل الشافعي رحمه الله: امام شافعي رحمه الله صدقه په ذبح باندې قياس كوي لكه څنګه چې ذبح د حرم سره خاص دی نو صدقه هم د حرم د فقيرانو سره خاص ده ...

لِأَنَّ الصَّدَقَةَ قُرْبَةٌ مَعْقُولَةٌ، وَالصَّدَقَةُ عَلَى كُلِّ فَقِيرٍ قُرْبَةٌ ځكه چې صدقه يو معقول قربت دی او صدقه كول په هر فقير باندې قربت دی.

تشريح - الجواب عن قياس الشافعي رحمه الله: خو موږ وايو چې د هدی ذبح كول وخت عبادت او غير معقول دی او صدقه قربت معقوله دی نو په هر فقير باندې صدقه كول قربت او طاعت دی كه د حرم وي او كه د غير حرم نو يو معقول څيز په غير معقول باندې قياس كول څنګه ټيك كيدای شي.

دهدايا د تعريف حكم

قَالَ وَلَا يَجِبُ التَّعْرِيفُ بِالْهَدَايَا او هدايو تشهير واجب نه دی لِأَنَّ الْهَدْيَ يُنْبِئُ عَنِ النَّقْلِ إِلَى مَكَانٍ لِيَتَقَرَّبَ بِإِرَاقَةِ دَمِهِ فِيهِ لَا عَنِ التَّعْرِيفِ فَلَا يَجِبُ ځكه چې لفظ دهدی خبرداری وركوي څه ځای ته په منتقل كولو سره چې هلته په ذبح كولو سره تقرب حاصل كړې شي نه كه تشهير سره نو واجب نه دی.

تشريح - عدم وجوب التعريف: بهرحال د دواړو معنيو په اعتبار سره دهدی تعريف واجب نه دی ځكه چې هدی نوم دې دې چې حرم ته بوتلې شي او هلته ذبح كړې شي او غاړه كئ (غاړه كئ) اچول دهدی نوم نه دی نو ځكه تعريف واجب نشو حاصل دا چې: تعريف وجوب په دوو طريقو سره ثابتيدې شي يو به دې چې نص موجود وي. دوهم دا چې د هدی په لفظ كي د تعريف معنی پرته وي. او دلته دواړه خبرې نشته. نو ځكه تعريف واجب نه دی

وَإِنْ عُرِّفَ بِهَدْيِ الْمُتْعَةِ فَحَسَنٌ او كه د هدی تمتع تشهير ئې اوكړو نو دا ښه دی ځكه چې د لِأَنَّهُ يَتَوَقَّتُ بِيَوْمِ النَّحْرِ او د يوم نحر سره موقت ده فَعَسَى أَنْ لَا يَجِدَ مَنْ يُمْسِكُهُ فَيَحْتَاجُ إِلَى أَنْ يُعَرَّفَ بِهِ او كيدې شي چې داسې سړی له لاس ورشي چې ايسره ئې كړي نو ضرورتيا به وي دې له عرفات ته د بوتلو وَلِأَنَّهُ دَمُ نُسُكٍ فَيَكُونُ مَبْنَاهُ عَلَى التَّشْهِيرِ او ځكه چې دا د نسك قرباني ده نو د دې بنياد به په تشهير وي.

حل اللغة: ① يمسك: اسكامساكا بندول ② تشهير: مشهورتيا وركول

تشريح:- استحباب التعريف في هدايا النسك: او كه يو كس د هدی تعريف اوكړلو نو ښه خبره ده. كه تعريف عرفات ته د بوتلو معنی وه نو هم ښه خبره ده ځكه چې دهدی ذبح كول د يوم النحر سره خاص دی نو كيدای شي كه داسې څوك پيدا نشي چې هغه ځان سره هدی د يوم النحر پورې اوساتي. او هغې ساتنه اوكړي. نو د ساتنه لپاره ځان سره هدی عرفات ته بوتلل ښه شو او كه تعريف هدي ته د غاړه كئ (غاړه كئ) نوم وي او هغې ته د شهرت وركوه نوم وي نو ددې ښه والي دليل دا دی چه هدی د حج د افعالو څخه ده نو د دې بنياد (بنياد) په شهير باندې يكار دی چه طاعت په ښكاره باندې كيږي نو خلګ وكي به جذبه پيدا شي.

بِخِلَافِ دِمَاءِ الْكَفَّارَاتِ لِأَنَّهُ يَجُوزُ ذَبْحُهَا قَبْلَ يَوْمِ النَّحْرِ عَلَى مَا ذَكَرْنَا په خلاف د قربانۍ د كفارونه چې جائز دی ذبح كول دی وړاندې د يوم نحر نه لكه چې موږ ذكر كړي دی وَسَبَبُهَا الْجِنَايَةُ فَيَلِيقُ بِهَا السَّتْرُ او د دوی سبب جرم دی نو پيوارنې لائق دی

حل اللغة: ① جنايه جرم

تشريح - عدم التعريف في هدايا الكفارة: په خلاف د كفاراتو د هدايا ځكه چې په هغې كي دواړه وجوه موجود نه دی. ځكه چې دكفاراتو هدايا د يوم النحر پورې خاص نه دی كه فرض كه څوك د هدی د ساتنه لپاره پيدا شو نو د يوم النحر نه دې وړاندې ذبح كړي عرفات ته د بوتلو ارتيا نشته. او د دم كفارې سبب جرم او جنايت دی او ګناه سره پيواړه زيات مناسب دی. نو د كفاراتو په هدايا كښې تعريف په هيڅ صورت كي بهتر نه دی

په بدنه كښې د نحر او په غوې او وړه كښې د ذبح فضيلت

قَالَ وَالْأَفْضَلُ فِي الْبُدْنِ النَّحْرُ وَفِي الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ الذَّبْحُ او په اوښ كي افضل نحر دی او په غوا او وړه كې ذبح دی لِقَوْلِهِ تَعَالَى فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ځكه چې دالله ﷻ ارشاد د دې نو لمونځ كوه د خپل رب په واندې او قربانی كوه قِيلَ فِي تَأْوِيلِهِ الْجَزُورُ ويلې شوی دی په تاويل ددې كي چې نحر كوه اوښان وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى {وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ} او دالله ﷻ ارشاد دی دا چې ذبح كړئ يو غوا د شر د الله ﷻ ارشاد دی وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً دې چه، او ددې بدله وركړو موږ يو څروي د ذبح لپاره لوئې، وَالذَّبْحُ مَا أُعِدَّ لِلذَّبْحِ وَقَدْ صَحَّ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَحَرَ الْإِبِلَ وَذَبَحَ الْبَقَرَ وَالْغَنَمَ[1] او ذبح هغه حيوان (څاروی) دی چې د ذبحې لپاره تيار وي او صحيح ثبت دی چې نبی ﷺ اوښان نحر كړل او غوې او وزې ئې ذبح كړل ثُمَّ إِنْ شَاءَ نَحَرَ الْإِبِلَ فِي الْهَدَايَا قِيَامًا وَأَضْجَعَهَا ... كه غواړی نواوښ دې په ولاړه نحر كړي په قربانولو كي او كه غواړي په ډډه دې راوغورزوي وَأَيُّ ذَلِكَ فَعَلَ فَهُوَ حَسَنٌ او هر يو چه په دې اوكړی ښه دی وَالْأَفْضَلُ أَنْ يَنْحَرَهَا قِيَامًا لِمَا رُوِيَ {أَنَّهُ ﷺ نَحَرَ الْهَدَايَا قِيَامًا} وَأَصْحَابُهُ كَانُوا يَنْحَرُونَهَا قِيَامًا او غوره دا ده چې اوښان په ولاړه نحر كړي ځكه چې روايت دی چې نبی كريم ﷺ اوښان په ولاړې نحر كړل مَعْقُولَةَ الْيَدِ الْيُسْرَى[2] او اصحابو ﷺ نحر كړل نو اوداړول به ئې په دې سې حال كښې چې چپه لاس به ئې تړلې وو. وَلَا يَذْبَحُ الْبَقَرَ وَالْغَنَمَ قِيَامًا لِأَنَّ فِي حَالَةِ الِاضْطِجَاعِ الْمَذْبَحُ أَبْيَنُ اونه ذبح كوي غوې او وړه په ولاړې ځكه چې په ډډه دغورزولو په صورت كي د ذبحې ځاې ښه ښكاره كيږي فَيَكُونُ الذَّبْحُ أَيْسَرَ وَالذَّبْحُ هُوَ السُّنَّةُ فِيهِمَا نو ذبح كول به زيات آسان وي او ذبح په دوی كي سنت ده.

حل اللغة: ① التعريف: دتعريف دوې (دوه) معانی دی. يو عرفات ته اوړل او دوهم غاړكئ وغيره وړته اچول يا زخمی كول او شهرت وركول

تشريح:- مسئله ښكاره ده.

دهدی په خپله د ذبح كولو استحباب

قَالَ وَالْأَوْلَى أَنْ يَتَوَلَّى ذَبْحَهَا بِنَفْسِهِ إِذَا كَانَ يُحْسِنُ ذَلِكَ او غوره دا ده چې په خپله ئې ذبح كړي كه چې دی په خپله ښه كولې شي لِمَا رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَاقَ مِائَةَ بَدَنَةٍ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَنَحَرَ نَيِّفًا وَسِتِّينَ بِنَفْسِهِ ځكه چې روايت دی چې نبی كريم ﷺ سل بدنې روانې كړې په حجة الوداع كي نو نحر ئې كړې څه د پاسه شپيته په خپله وَوَلَّى الْبَاقِيَ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ[3] او د پاته لپاره ئې حضرت علی ﷺ متولی كړو وَلِأَنَّهُ قُرْبَةٌ وَالتَّوَلِّي فِي الْقُرُبَاتِ أَوْلَى لِمَا فِيهِ مِنْ زِيَادَةِ الْخُشُوعِ او ځكه چې نحر كول قربت دی او په طاعاتو په خپله متولی كېدل غوره دی. ځكه چې په دې كي عاجزي زياته ده إِلَّا أَنَّ الْإِنْسَانَ قَدْ لَا يَهْتَدِي لِذَلِكَ وَلَا يُحْسِنُهُ فَجَوَّزْنَا تَوْلِيَتَهُ غَيْرَهُ مګر كله چې بنده په دې په خپله نه پوهيږي او ښه نشي كولې نو موږ په دې كار بندې بل لره متولی كول جائز كړل

حل اللغة: ① ساق، سوقًا (ن): څاروي د شانه ترټل ② خشوع: عاجزي

تشريح:- مسئله واضحه ده.

---

[1] تقدم تخريجه فی حديث جابر ﷺ)

[2] من حديث أنس ﷺ أخرجه البخاري فی الحج باب ٢٧ رقم ١٥٥١ وأبوداود فی المناسک باب ٢٤ رقم ١٧٩٦ والدارمی فی المناسک باب ٧٠)_

[3] تقدم تخريجه فی حديث جابر ﷺ)_

قصاب ته په اجرت کې د هدي د څه ورکول

(وَيَتَصَدَّقُ بِجِلَالِهَا وَخِطَامِهَا وَلَا يُعْطِي أُجْرَةَ الْجَزَّارِ مِنْهَا) او خیرات دې کړي ددې څلونه مهارونه اونه دې ورکوي ددې نه اجرت د قصاب. لقوله ﷺ لعلي تَصَدَّقْ بِجِلَالِهَا وَخُطُمِهَا ځکه چې د نبي ﷺ ارشاد دې علي ﷺ ته چې صدقه کړه د دې څلونه او مهارونه وَلَا تُعْطِ أَجْرَ الْجَزَّارِ مِنْهُ[1] او مه ورکوه قصاب ته په مزدورۍ کې ددې نه

حل اللغة* ① د څناورو څل ② خطام. رسئ ③ جزار قصاب]

تشريح:- مسئله ښکاره ده

په بدني باندې سورېدو ته احتياج

(وَمَنْ سَاقَ بَدَنَةً فَاضْطُرَّ إِلَى رُكُوبِهَا رَكِبَهَا) او چا چې روانه کړه بدنه بیا حاجتمند شود دې سورېدو ته سور دې شي (وَإِنِ اسْتَغْنَى عَنْ ذَلِكَ لَمْ يَرْكَبْهَا) او که بې حاجته شود دې نه نو نه دې سورېږي لِأَنَّهُ جَعَلَهَا خَالِصَةً لِلّٰهِ تَعَالَى، فَمَا يَنْبَغِي أَنْ يَصْرِفَ شَيْئًا مِنْ عَيْنِهَا أَوْ مَنَافِعِهَا إِلَى نَفْسِهِ ځکه چې ده خالصه د الله ﷻ لپاره کړې ده نو مناسب نه دی چې ددې د دات یا منافع د ځان لپاره خرج کړي. إِلَى أَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ تر دې چې خپل ځائي ته اورسي

حل اللغة* ① فاضطر، اضطرارًا مجبور کېدل ② ان يصرفه صرف صرفًا (ض)، ګرځول ③ ان يبلغ، بلغ بلوغًا (ن)، رسول

تشريح:- کوم کس چې بدنه رو نه کړې وی او حرم ته روان وی په لارکې ستړې شي اود تګ توان نه لري نو ده ته په بدنه د سورېدو اجزت شته ځو که د پیدل تګ توان ئې وی نو سورېږی به پرې نه ځکه چې بدنه خالص د الله تعالی حق دې نو ددې د ذات یا منافع نه فائده اخستل مناسب نه دی تر دې چې خپلې محل ته و سولې شي او ذبح کړې شي

(وَلِأَنْ يَحْتَاجَ إِلَى رُكُوبِهَا) مګر داکه په دې سرلئ کاوه ته محتاج وی لِمَا رُوِيَ (أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَجُلًا يَسُوقُ بَدَنَةً فَقَالَ ارْكَبْهَا وَيْلَكَ)[2] ځکه روایت دې چې نبي کريم ﷺ يو سړي اوليدو چې بدنه ئې روانه کړې وه نو ورمائيل چې سورشه په دې خوار شې وَتَأْوِيلُهُ أَنَّهُ كَانَ عَاجِزًا مُحْتَاجًا او ددې تاویل دا دې چې هغه د تلونه عاجز سپرلئ ته محتاج وو

تشريح:- البته که سرلئ ته محتاج شو نو سورلی پرې کولې شي. ځکه چې په حدیث کې دی. چه یوکس هدی شړله نبي ﷺ ورته اوفرمائیل. تباه شه (دا کوټ نه دی. د عربو محاوره ده) په دې باندې سورشه. ددې حدیث مطلب دا دې چه هغه کس د پیدل تلونه عاجز وو. او سپرلئ ته محتاج وو. ځکه ورته نبي ﷺ په هغې د سورېدو حکم اوکړلو.

د سپرلئ په وجه د نقصان ضمان اود پیونه لوشل

(وَلَوْ رَكِبَهَا فَانْتَقَصَ بِرُكُوبِهِ فَعَلَيْهِ ضَمَانُ مَا نَقَصَ مِنْ ذَلِكَ) او که سورشو په دې اونقص پکې راغلو دده په سورېدو سره نو تاوان دې پرې د نقصان د هغې

[1] اخرجه البخاري فی الحج باب ۱۱۳ رقم ۱۷۰۷ ومسلم فی الحج رقم ۳۴۹ وأبوداود فی المناسک باب ۲۰ رقم ۱۷۶۹ وابن ماجه فی المناسک باب ۹۷ رقم ۳۰۹۹ والدارمي فی المناسک باب ۸۹ وأحمد فی المسند (۷۹/۱) وهو عند النسائی فی السنن الکبری (۴۵۶/۲) رقم ۴۱۱۶)_

[2] من حدیث أنس ﷺ وغيره أخرجه البخاري فی الحج باب ۱۰۳ ومسلم فی الحج رقم ۳۷۱ وأبوداود فی المناسک باب ۱۷ والترمذي فی الحج باب ۷۲ والنسائی فی الحج باب ۷۳ وابن ماجه فی المناسک باب ۱۰۰ والدارمي فی المناسک باب ۶۹ ومالک فی دم ۱۳۵ وأحمد فی المسند (۲۴۵/۲)_

حل اللغة* ① ركبها، ركب ركوبًا (س)، سورېدل ② فانتقص، انتقص انتقاصًا. نقص راتګ

تشريح - جوب ضمان النقصان ﷺ که په بدنه باندې د مجبورئ د مله سورلی اوکړی څو په سورېدو سره په هغې کې څه نقصان پیدا شو. نو دهغه نقصان به دې ضامن وی چه څومره نقصان پیدا شوې وی په هغه اندازه به صدقه ورکړي.

(وَإِنْ كَانَ لَهَا لَبَنٌ لَمْ يَحْلُبْهَا) لِأَنَّ اللَّبَنَ مُتَوَلِّدٌ مِنْهَا وکه وو دهغې شیدې نو نه به لوشي ځکه چې شيدې دهغې نه پیدا دی فَلَا يَصْرِفُهُ إِلَى حَاجَةِ نَفْسِهِ نو نه به ئې صرف کوی پخپل ذاتی ارتیا کې (وَيَنْضِحُ ضَرْعَهَا بِالْمَاءِ الْبَارِدِ حَتَّى يَنْقَطِعَ اللَّبَنُ) او په تیونو به ئې یخې اوبه اچوی. تر دې چې شیدې پکې اوچ شي

حل اللغة* ① لبن شیدې ی ② لم يحلبها، حلب حلبًا (ن،ض) شیدې ی لشل ③ ضرع: تینه، غلانځه

تشريح - عدم جواز حلب اللبن ﷺ او که بدنه ښځه وی. اوهغه شیدې کوی. نو دهغې څخه به شیدې نه لوشي ځکه چې شیدې هم د هغې نه پیدا کیږی. بلکه په یخو اوبو به پرې چړکوړ کوی چه شیدې ئې اوچ شي.

(وَلَكِنْ هَذَا إِذَا كَانَ قَرِيبًا مِنْ وَقْتِ الذَّبْحِ) خو دا هغه وخت ده چې دا ذبحې ته نژدې وی (فَإِنْ كَانَ بَعِيدًا مِنْهُ يَحْلُبُهَا وَيَتَصَدَّقُ بِلَبَنِهَا كَيْ لَا يَضُرَّ ذَلِكَ بِهَا) او که لرې وی نو لوشئ به ئې او خیرات کوی به دغه شیدې چه دغه شیدې ورته ضرر اونه رسوی (وَإِنْ صَرَفَهُ إِلَى حَاجَةِ نَفْسِهِ تَصَدَّقَ بِمِثْلِهِ أَوْ بِقِيمَتِهِ لِأَنَّهُ مَضْمُونٌ عَلَيْهِ) او که پخپل ذاتی ارتیا کې ئې خرچ کړل نو د هغې په مثل یا قیمت دې صدقه کړي.

تشريح - رخصة حلب اللبن ﷺ خو دا حکم په هغه وخت کې دې. چه د قربانئ وخت نژدې وی. او که د ذبح کولو وخت لرې وی. نو دهغې نه دې شیدې لوشي. او هغه شیدې دې صدقه کوی. چه د پیوته نقصان اونه رسي او که دغه شیدې ئې په خپل استعمال کې راوستل. نو دهغې مثل دې صدقه کړي. ځکه چې شیدې مثل دې او قیمت ئې صدقه ده. ځکه چې قیمت هم مثل معنوی دی. د دې دلیل دا دې. چه په ده باندې د پیو ضمن واجب دې. او چه د کوم څیز ضمان واجب وی. نو دهغې حکم هم دا دې چه د هغې مثل ورکړي. او که مثل نه پیدا کیږی. نو قیمت د هغې مثل معنوی دی.

د هدي په هلاکت د ضمان وجوب

(وَمَنْ سَاقَ هَدْيًا فَعَطِبَ، فَإِنْ كَانَ تَطَوُّعًا فَلَيْسَ عَلَيْهِ غَيْرُهُ) او چه روانه کړه هدی او دستړې والی نه هلاکه شوه نو که دا نفلی وه نو بله پرې واجب نده لِأَنَّ الْقُرْبَةَ تَعَلَّقَتْ بِهَذَا الْمَحَلِّ وَقَدْ فَاتَتْ ځکه چې قربت مولښتی شوې وود دې محل سره او هغه محل لاړو.

حل اللغة* ① تطوع: نفلی

تشريح:- سقوط الهدي بهلاک الهدي التطوع ﷺ که یوکس هدی روانه کړه او په لارکې هدی هلاکه شوه. نو ددې دوې [دوه] صورتونه دی. که نفلی هدیه وی. نو په ده بندې څه واجب نه دی. ځکه چې قربت او طاعت هم په دغه محل پورې متعلق وو چه هغه فوت شو

(وَإِنْ كَانَ عَنْ وَاجِبٍ فَعَلَيْهِ أَنْ يُقِيمَ غَيْرَهُ مَقَامَهُ) لِأَنَّ الْوَاجِبَ بَاقٍ فِي ذِمَّتِهِ او که واجب وی نه وو نو په ځائې ددې به بله اودرول په ده واجب وی. ځکه چې واجب د ده په ذمه پاته دی.

حل اللغة* ① ان يقيم، اقام اقامة: قئمول

تشريح - وجوب الهدي النائبة في الواجب ﷺ دوهم صورت دا دې چه هغه هدی واجب وی نو په دې صورت کې پرې بله هدی واجب شوه ځکه چې کومه هدی ده روانه کړې وه هغه خپل محل ته اونه رسیدله نو دده ذمه فارغه نشوه ځکه پرې دویمه هدی واجب ده

(وَإِنْ أَصَابَهُ عَيْبٌ كَبِيرٌ يُقِيمُ غَيْرَهُ مَقَامَهُ) او که په دې کې ډیر عیب راغلو نو د دې په ځائې به بله مقرر کوی

لِأَنَّ الْعَيْبَ يَمْنَعُ لِأَنَّهُ ذَبَحَ الْوَاجِبُ فَلَا بُدَّ مِنْ غَيْرِهِ خکه په دې سې عيب داري سره واجب نه اداکيږي نود بلې ارتيا دې (وَصَنَعَ بِالْمَعِيبِ مَا شَاءَ) لِأَنَّهُ الْتَحَقَ بِسَائِرِ أَمْلَاكِهِ او د عيب داري سره چې څه غواړي اودې کړي خکه چې دا د ده دياته املاکو سره ملاؤشوه.

حل اللغة: ① لابد ضروري ② معيب عيب دار

تشريح: - حكم صورة النفس الكثير في الهدى ◉ اوكه په هدى کې داسې عيب پيدا شو چه دهغه په وجه هغه د قربانۍ د پاره پاتې نشوه نوپه دې صورت کې هم په ده باندې دويمه هديه واجب شوه. اوچه کومه هدى عيبجنه وى په هغې چې ئې څه خوښه وى اودې کړى. خکه چې هغه دده د نورو مملوك څيزونوپشان شوه

د بدنه د هلاکت په صورت کښې نحر کول

(وَإِنْ عَطِبَتِ الْبَدَنَةُ فِي الطَّرِيقِ، فَإِنْ كَانَ تَطَوُّعًا نَحَرَهَا) اوکه هلاکه شوه بدنه په لاره کې نوکه نفلي وه نونحر دې کړي (وَصَبَغَ نَعْلَهَا بِدَمِهَا وَضَرَبَ بِهَا صَفْحَةَ سَنَامِهَا) او قلاده دې ورلره په وينه رنګ کړي اوقب په ډډه دې پرې جب ارېکوي (وَلَا يَأْكُلْ هُوَ وَلَا غَيْرُهُ مِنَ الْأَغْنِيَاءِ) مِنْهَا اونه به خوري ترې دې اونه بل څوك دمالدارو نه (بِذَلِكَ أَمَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ نَاجِيَةَ الْأَسْلَمِيَّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ[1]) په دې سره حكم فرمائلې وو نبی كريم ﷺ ناجيه اسلمي رضي الله عنه (وَالْمُرَادُ بِالنَّعْلِ قِلَادَتُهَا) اومراد دنعل نه ددې قلاده ده

حل اللغة: ① عطبت عطباً (س): هلاكيدل ② طريق. لار ③ صبغ، صبغا (ف). رنګ کول ④ سنام بوق

تشريح: - حكم هلاك البدنة التطوع ◉ كه بدنه په لاركې هلاكت ته نزدې شوه. نوددې دوې [دوه] صورتونه دى كه نفلي وى نودهغې نحر دې اوكړى او دهغې په وينودې دهغې نعل اوقب رنګ کړى. اودهغې نه دې نه په خپله خوراك كوى. اونه دې په نورومالدارانوباندې خوراك كوى خكه چې نبی ﷺ حضرت ناجيه اسلمي رضي الله عنه ته ددې حكم كړې وو. او د نعل نه مراد د هدى غاړه کې (غاړه کۍ) ده.

(وَفَائِدَةُ ذَلِكَ أَنْ يَعْلَمَ النَّاسُ أَنَّهُ هَدْيٌ) او د دې فائده دا ده چې خلګ پوهه شى چې دا د قربانۍ حيوان (څاروې) دې (فَيَأْكُلَ مِنْهُ الْفُقَرَاءُ دُونَ الْأَغْنِيَاءِ) نوخورى به ترې فقيران نه چې مالدارن. (وَهَذَا لِأَنَّ الْإِذْنَ بِتَنَاوُلِهِ مُعَلَّقٌ بِشَرْطِ بُلُوغِهِ مَحِلَّهُ) اوخكه چې د تنول اجزت په دې سره مشروط دې چې دغه خپل ځائې ته اورسي. (فَيَنْبَغِي أَنْ لَا يَحِلَّ قَبْلَ ذَلِكَ أَصْلًا) روسته د دې نه، ورانډې بيخى نه حلاليږى، (إِلَّا أَنَّ التَّصَدُّقَ عَلَى الْفُقَرَاءِ أَفْضَلُ مِنْ أَنْ يَتْرُكَهُ جَزَرًا لِلسِّبَاعِ) دومره ده چې په فقيرانو صدقه كول غوره دى ددې نه چې درندګانوته پريښولې (پريخودې) شي (وَفِيهِ نَوْعُ تَقَرُّبٍ وَالتَّقَرُّبُ هُوَ الْمَقْصُودُ) او په دې كې يو ډول تقرب دې. اومقصود هم دا تقرب دې

تشريح: - حكمة تصبيغ النعل والسنام ◉ اودنعل اوقب په رنګ كولوكې فائده دا ده. چه خلګ به پوهه شى چه دا د هدى حيوان (څاروې) دې. نوفقيران به ترې خوراك اوكړى. او شتمن (مالدارن) به ترې نه كوى. اوددې وجه دا ده چه دهدى د غوښې نه په خپله خوراك كول په دې شرط پورې مشروط دې. چه هغه خپل محل ته اورسي منسب خودا وه. چه دا د چا لپاره هم جائزنه وه. نه د فقيرانواونه د مالدارانودپاره. خود درندګانوته د پريخودو په نسبت دا ښه ده چه په فقيرانو صدقه شي. اوپه فقيرانو صدقه كولوكې يو ډول تقرب دې اوهم تقرب اصلي مقصد دې

[1] اخرجه أبوداود في الحج باب ۱۸ رقم ۱۷۶۲ والترمذي في الحج باب ۱۷ رقم ۹۱۰ وابن ماجه في المناسک باب ۱۰۱ رقم ۳۱۰۶ والنسائي في السنن الكبرى (۲/۴۵۴) رقم ۴۱۳۷) قال الزيلعي رحمه الله ليس في حديث ناجية رضي الله عنه قوله ((ولاتأكل منه أنت ولا أحد من رفقتک)) ثم وجدناه في المغازي، للواقدي رحمه الله (نصب الراية ۳/۲۰۹)_

(وَإِنْ كَانَتْ وَاجِبَةً أَقَامَ غَيْرَهَا مَقَامَهَا وَصَنَعَ بِهَا مَا شَاءَ) اوكه دغه هدى واجب وه. نود دې په ځائې دې بله اودروى اودمذبوحه سره چې څه غواړى اودې كړى (لِأَنَّهُ لَمْ يَبْقَ صَالِحًا لِمَا عَيَّنَهُ وَهُوَ مِلْكُهُ كَسَائِرِ أَمْلَاكِهِ) خكه دا د هغې لائقه نشوه دكوم لپاره چې معينه شوې وه او د ده ملكيت شو پشان د نورو املاكو دده

تشريح: - حكم البدنه الواجبه ◉ اوكه هغه بدنه واجب وى نودهغې په ځائې دې بله بدنه اوليږى خكه چې د كوم مقصد لپاره ئې هغه روانه كړې وه هغه مقصد ترې پوره نشو اوپاتې شوه ددې غوښه نوچه په هغې ئې څه خوښه وى هغه دې پرې اوكړى خكه چې دا د ده دنورمملوك څيزونو پشان شوه اوپه نوروكسې ده ته كلي اختيارحاصل دې دغه ډول ورته په دې كې هم حاصل دې

نفلي اودقران بدنه له غاړه كښې اچول

(وَيُقَلِّدُ هَدْيَ التَّطَوُّعِ وَالْمُتْعَةِ وَالْقِرَانِ لِأَنَّهُ دَمُ نُسُكٍ) اوقلاده دې واچوى نفلي اودتمتع اودقران هدى ته خكه چې دا دم دنسك دې (وَفِي التَّقْلِيدِ إِظْهَارُهُ وَتَشْهِيرُهُ فَيَلِيقُ بِهِ) اوپه تقليد كې ددې اظهر اوتشهير دې نوتقيد ئې لائق دې (وَلَا يُقَلِّدُ دَمَ الْإِحْصَارِ وَلَا دَمَ الْجِنَايَاتِ لِأَنَّ سَبَبَهَا الْجِنَايَةُ وَالسَّتْرُ أَلْيَقُ بِهَا) او ددم احصار تقيدوبه به نه كوى، وبه د دم جنايات. خكه چې د دوى سبب جنايت دې نوپرده اچول پرې لائق دى (وَدَمُ الْإِحْصَارِ جَابِرٌ فَيَلْحَقُ بِجِنْسِهَا) اودم احصار جابر دنقصان دې نودخپل جنس سره مولبنتي كولې شى. (ثُمَّ ذَكَرَ الْهَدْيَ وَمُرَادُهُ الْبَدَنَةُ لِأَنَّهُ لَا يُقَلِّدُ الشَّاةَ عَادَةً وَلَا يُسَنُّ تَقْلِيدُهَا عِنْدَنَا) بيا ذكرئې هدى كړه اومراد بدنه ده خكه چې عدتً دوزه تقليد نشى كولې اوزموږ په نزد ددې تقليد مسنون نه دې (لِعَدَمِ فَائِدَةِ التَّقْلِيدِ عَلَى مَا تَقَدَّمَ، وَاللهُ أَعْلَمُ) امله دنشتوالى دفئدې دتقليدبه لكه چې مخكې تيرشوى دى. والله اعلم بالصواب.

حل اللغة: ① تقليد. پته اچول يامنل ② تشهير: مشهوركول ③ ستر: پواره ④ اليق ډير مناسب

تشريح: - مسئله واضحه ده.

مسائل منثورة

متفرقي مسئلي دى.

(أَهْلُ عَرَفَةَ إِذَا وَقَفُوا فِي يَوْمٍ وَشَهِدَ قَوْمٌ أَنَّهُمْ وَقَفُوا يَوْمَ النَّحْرِ أَجْزَأَهُمْ) اهل عرفه چې په يوه ورځ د عرفې وقوف اوكړو. اوګواهي وركړه يوقوم چې خلګو په لسمه ذي الحجه وقوف كړې دے نو وقوف به ورلره كافي وى

تشريح - وجه ايراد الفصل ◉ د مصنفينو رحمهم الله دا عادت وى چه د كتاب په اخركې د تيروشوو بابونو سره متعلقه نادرې اوناشنا مسائل ذكركوى اودهغې لپاره جلا فصل راوړى. اودمسائل منثوره يې مسائل مختلفه يې مسائل شتى عنوان ورته وركوى. صاحب دهدايه رحمه الله هم ددغه عادت پشان د مسائل منثوره عنوان قائم كړې دې.

عدم صحة الشهادة بالوقوف بيوم النحر ◉ صورت د مسئلي دا دې چه يوقوم ګواهي وركړه چه خلګو وقوف عرفه په لسمه ذوالحجه باندې كړې دې مطلب دا چې وقوف عرفات د نهمې ذوالحجې نه واخله تريوم النحر سهار راختوپورې كيږى. اوس چې كوم قوم ګو هى وركړه چه خلګ وبه لسمه ذوالحجه وقوف كړې دې نومطلب دا شو. چه وقوف عرفات ترې فوت شو اوچه وقوف عرفات فوت شو نوحج فوت شو مئس فرمائى. چه ددې خلګو ګواهي معتبره نه ده بلكه وقوف اوشو اوددوى حج پوره شو

(وَالْقِيَاسُ أَنْ لَا يُجْزِيَهُمْ اعْتِبَارًا بِمَا إِذَا وَقَفُوا يَوْمَ التَّرْوِيَةِ) اوقيس دادې چې كافي نشى قياس په هغې صورت دې چې خلګو په اتمه ورځ وقوف كړې وى (وَهَذَا لِأَنَّهُ عِبَادَةٌ تَخْتَصُّ بِزَمَانٍ وَمَكَانٍ فَلَا يَقَعُ عِبَادَةً دُونَهُمَا) اود خكه چې وقوف داسې عبادت دې چې مختص دې د زمن اود مكان سره. نود دې نه بغيربه عبادت واقع نه وى

تشريح - وجه القياس ⊛ د قياس تقاضا خو دا ده چه دا وقوف دې صحيح كافي نشي ځكه كه چرته خلګ ويد نمه ذوالحجه نيټې وقوف عرفات وكړلو او خلګ وګواهي وركړه چه وقوف په اتمه ذوالحجه شوې دې نو په دې صورت كې دغه وقوف معتبر نه دې بلكه دوى به په نهمه ذوالحجه وقوف كوى نو دغه ډول په لسمه ذوالحجه وقوف اوكړي نو يكاره ده چې هم وقوف صحيح نشي صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي (چه د قياس تقاضا دا ده) چه په ذكرشوى صورت كي د عدم صحت ځكه ټيك دې چه وقوف داسې عبادت دې چه د رب د نهمې ذوالحجې د زوال نه روسته تر سهار ديوم النحرپورې) اود مكان (ميدان عرفات) پورې مخصوص دې نو ځكه به د دې دوارو نه بغيروقوف عبادت نه وى.اوهركله چې ګواهانوګواهي وركړه چه وقوف په لسمه ذولحجه شوې دې.نوچونكه دا وقوف په خپل وخت كي اونشو نودا وقوف معتبر نشو اوچه وقوف معتبرنشو نوحج هم اونشو

وَجْهُ الْاِسْتِحْسَانِ أَنَّ هٰذِهِ شَهَادَةٌ قَامَتْ عَلَى النَّفْيِ وَعَلَى أَمْرٍ لَا يَدْخُلُ تَحْتَ الْحُكْمِ وجه داستحسان دا ده چې دا دسې شهدت دې چې په نفى قائميږي اوپه دې سې امر قائميږي چې دحكم لاندې داخل نه دې لِأَنَّ الْمَقْصُودَ مِنْهَا نَفْيُ حَجِّهِمْ وَالْحَجُّ لَا يَدْخُلُ تَحْتَ الْحُكْمِ فَلَا تُقْبَلُ ځكه چې ددې ګواهۍ مقصد د دوى دحج نفى ده او حج د حكم لاندې نه داخليږي نو قبوله به نه وى ګواهي.

تشريح - وجوه الاستحسان ⊛ وجه د استحسان دا ده ① چه دا ګواهي په نفى باندې قائمه شوې ده.ځكه چې ددوى دا ګواهي وركول چې وقوف په يوم لنحركي شوې دې.نودا په حقيقت كي ددې ګواهي وركول دى چه وقوف نه دې شوې.اوچه وقوف اونشو.نوحج ارنشو.خودا ده.چه دا ګواهي په دې سې څيزباندې ده .چه هغه د قاضي د حكم دلاندې نه دې ځكه چې حج د قاضي د حكم دلاندې نه دې اوكه دا قانون دې.چه يوه ګواهي په نفى باندې قائمه وى اوپه دې سې څيزوى چه هغه دحاكم اوقاضي د حكم دلاندې نه وى. نوهغه ګواهي به نشي قبلولې.اوچه ګواهي قبوله نشوه.نوپه يوم النحركي د دوى وقوف شرعاً معتبر نشو.اوچه په يوم النحركښي وقوف معتبرنشو.نوحج صحيح شو.

وَلِأَنَّ فِيهِ بَلْوَى عَامًّا لِتَعَذُّرِ الْاِحْتِرَازِ عَنْهُ وَالتَّدَارُكُ غَيْرُ مُمْكِنٍ اوځكه چې په دې كې ابتلاء عامه ده.ددې نه بچ كيدل ګران دى اوځكه چې تدارك ناممكن دې وَفِي الْأَمْرِ بِالْإِعَادَةِ حَرَجٌ بَيِّنٌ فَوَجَبَ أَنْ يُكْتَفَى بِهِ عِنْدَ الْاِشْتِبَاهِ او د حج د اعادې حكم كاوه كې ښكاره حرج دې نوواجب شوه اكتفاء په دغې وقوف په وخت داشتباه كې

تشريح - دوهم دليل دا دې چه په دې كې دعوامو ابتلاء ده.ځكه چې د مياشت په تاريخ كې اكثراختلاف واقع كيږي.اوددې نه بچ كيدل ګران دى.اوګواهي چونكه د وقوف عرفات نه روسته وركړې شوې ده.نوددې تدارك هم ممكن نه دې.البته دا چې په راروان كال د حج راګرځولو حكم اوشي اوراروان كال ته د حج راګرځولو په حكم كې ښكاره حرج دې ځكه چې په دې كې كوم تكليفونه اوسختۍ پيدا كيږي.هغه ښكاره دى اوالله تعالى حرج پورته كړې دې.نود اشتبه په وخت كې چې كوم وقوف شوې وى په هغې به اكتفا كولې شي

بِخِلَافِ مَا إِذَا وَقَفُوا يَوْمَ التَّرْوِيَةِ لِأَنَّ التَّدَارُكَ مُمْكِنٌ فِي الْجُمْلَةِ په خلاف د هغې چې خلګو په اتمه وقوف كړې وى ځكه چې د دې تدارك ممكن دې فى الجمله بِأَنْ يَزُولَ الْاِشْتِبَاهُ يَوْمَ عَرَفَةَ په دې طريقه چې دعرفې د ورځې اشتباه لرې شي

حل اللغة ① تدارك: دغلطۍ اصلاح كول، صحيحوالې كول

تشريح - باتې شوه هغه صورت چې په اتمه ذوالحجه وقوف شوې وى.نوهلته وقوف معتبر نه دې.ځكه چې هلته د اشتبه په لرې كولو كې حرج شته.ځكه چې د اتمې ذوالحجې نه واخله ترې لسمې ذوالحجې د سهار رختوپورې ډيروخت دې.نوپه نهمه ذوالحجه به وقوف اوكړي.اودا حساب څه ګران هم نه دې.څه چې په

لګهرنو خلګ وى په ولې په معوى كې به داسې څوك به وى چه په حساب به پوهيږي

وَلِأَنَّ جَوَازَ الْمُؤَخَّرِ لَهُ نَظِيرٌ اوځكه چې جواز د تاخر نې نظير دې وَلَا كَذٰلِكَ جَوَازُ الْمُقَدَّمِ ومقدم جائزكيدل داسې نه دى

تشريح - دوهم دليل د دې كه وقوف عرفه د خپل وخت نه روستوكړې شي نوددې نظيرموجود دې لكه څنګه چې لمونځ د خپل وخت نه روستوشى نوقضاء نې روړې شي اوكه د روژې د رمضان نه روستوشى نوقضا نې راوړې شى نو دغه ډول په يوم النحركي وقوف هم جائزدې خودخپل وخت نه د يوعبادت د وړاندې كولونظير موجود نه دې.نوكه په يوم الترويه باندې وقوف اوكړى اوروستومعلومه شى نودغه وقوف به معتبر نه وى بلكه په ورځ د عرفې به دهغې اعاده كوى

﴿ السوال والجواب ⊛ خوكه څوك اعتراض وكړي چه صدقه فطراوركاة دخپل وخت نه وړاندې وركول جائزدى نوپه اتمه ذولحجه د وقوف كولونظيرهم موجود شو.پكار ده چې د نهمې ذوالحجې وقوف دې هم معتبرشى.نوددې نه خواب دا دې چه په دې دواړو صورتونوكي تقديم خلاف القياس ثابت شوې دې.نوبل څيزبه په دې باندې نشي قياس كولې.

قَالُوا: يَنْبَغِي لِلْحَاكِمِ أَنْ لَا يَسْمَعَ هٰذِهِ الشَّهَادَةَ وَيَقُولَ قَدْ تَمَّ حَجُّ النَّاسِ فَانْصَرِفُوا مشائخو ونيلى دى چې حاكم لره پكار دى چې دا ګواهي دې نه اورى او وائى چې د خلګو حج پوره شو.نوتاسو واپس شئ لِأَنَّهُ لَيْسَ فِيهَا إِلَّا إِيقَاعُ الْفِتْنَةِ ځكه چې په دې ګواهۍ كي دفتنې نه سوې بل هيڅ نشته

تشريح:- وجه عدم قبول الشهادة ⊛ مشائخو ﷺ فرمائيلى دى.چه كوم خلګ په يوم النحرد وقوف شهادت وركړي نوقاضي دې د دوى ګواهي نه اورى.بلكه دوى ته دې اووائى.چه تاسو په خپلوكورونوكي كينئ: ځكه چې په دې ګواهي كي د فتنې نه بغيربل څه نشته.حالانكه په حديث كي دى «الفتنة نائمة لعن الله من أيقظها» يعنى فتنه ويده (اوده) وى.الله تعالى دې په هغه چا لعنت اوكړى.چه دا رابيداره كړى. لنډيز دا چې د دې ګواهۍ د نقصان نه سوې څه فائده نشته.ځكه چې دا ګواهي وركړى.نوپه دې به په د خلګ وپه زړونوكي د خپل حج په اره شك پيدا شى.چه ددوى حج اوشو اوكه نه.

وَكَذَا إِذَا شَهِدُوا عَشِيَّةَ عَرَفَةَ بِرُؤْيَةِ الْهِلَالِ دغسې كه ګواهانو دعرفې په آخرى وقت كي ګواهي وركړه د مياشتې ليدو. وَلَا يُمْكِنُهُ الْوُقُوفُ فِي بَقِيَّةِ اللَّيْلِ مَعَ النَّاسِ أَوْ أَكْثَرِهِمْ او امام لره په پاته شپه كي د ټولو يا اكثرو خلګو سره وقوف ممكن نه وو لَمْ يَعْمَلْ بِتِلْكَ الشَّهَادَةِ نونه به كوى عمل په دې ګواهۍ باندې.

حل اللغة ① عشية: شپه ② رؤية: كتل

حكم الشهادة في الوقت الاخيرمن يوم العرفة ⊛ صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي (چه خلګ په اتمه ذوالحجه وقوف اوكړى.اوبيا) په نهمه ذوالحجه بيخى په آخرى وخت كي خلګو ګواهي وركړى.چه نن د عرفې ورځ ده.اوپه دغه وخت كي شپه يې د شپې څه برخه باقي پاتې وه.اودامام لپاره په شپه كي د ټولو خلګو يا داكثرو خلګو راجمع كول ممكن نه وو.هغه داسې چې يا واړه خپاره شوې وى يا اكثراو يا دا چې راجمع كول ورله ممكن وو.خوعرفات ته د سهار ختو نه وړاندې وړاندې نشو رسيدې.نوپه دې صورت كي ګواهي داسې شوه.لكه چې د وخت نه روسته وى.نوكوم حكم چې په هغه صورت كي وو.چه د وخت وتلونه روسته ګواهي وركړى.دغه ډول به ددې حكم هم وى.

﴿ صورة لزوم الاعادة ⊛ ددې مسئلې نه دا هم معلومه شوه.كه امام د زياتو خلګو سره وقوف عرفات لاندې كولې شو.نوپه دغه ګواهۍ باندې عمل لازم دې.

په اوله ورځ کې د رمې په کولو حکم

قَالَ وَمَنْ رَمَى فِي الْيَوْمِ الثَّانِي الْجَمْرَةَ الْوُسْطَى وَالثَّالِثَةَ وَلَمْ يَرْمِ الْأُولَى چا چې په دویمه ورځ دجمره وسطی دریمه رمی اوکړه د اولی رمی ئې اونکړه فَإِنْ رَمَى الْأُولَى ثُمَّ الْبَاقِيَتَيْنِ فَحَسَنٌ بیاکه ده د اولی جمرې رمی اوکړه بیا ئې په دواړو نورو باندې رو بوسه ئې اوکړل لِأَنَّهُ رَاعَى التَّرْتِيبَ الْمَسْنُونَ ځکه چې ده مسنون ترتیب اوساتلو وَلَوْ رَمَى الْأُولَى وَحْدَهَا أَجْزَأَهُ لِأَنَّهُ تَدَارَكَ الْمَتْرُوكَ فِي وَقْتِهِ وَإِنَّمَا تَرَكَ التَّرْتِيبَ اوکه رمی ئې اوکړه د اولی ځنله نو داهم ده لپاره کافی ده.ځکه چې ده د متروك تدارك دهغه په وخت کې اوکړو.صرف ترتیب ئې پریښودو.

حل اللغة ① رمی،رمیا رمی، غورزول، ویشتل

تشریح ترک الجمرة الاولی ثم اعادته ● مسئله دا ده چه یوحاجی په یوولسمه ذوالحجه باندې مینځنۍ او آخرې جمره وویشتله.خود جمره اولی ویشتل ئې پریخودل.حالانکه په دې ورځ د درې واړو جمراتو ویشتل واجب دی اوبیا دې حاجی هم په دغه ورځ کې رمی اوکړله.نوکه صرف دهغه جمرې رمی ئې اوکړله کومه چې ئې پریښولې (پریخودې) وه.اود پاتې دوو رمی ئې اونکړله.نوهم جائزده.ځکه چې ده چې کومه رمی پریښولې (پریخودې) وه هغه ئې په خپل وخت کې اوکړله زیات نه زیات دا اوشو چه مسنون ترتیب ئې پریښولو اود ترتیب به پریخودو په ده څه نه واجبیږي اوکه ده د درې واړه جمراتو رمی اوکړله نودا ډیره ښه ده.ځکه چې په دې کې په مسنون طریقه رمی اوشوه.

نظیره ● ددې نظیر دا دې که حاجی د بیت الله طواف اوکړلو.خود حطیم طواف ئې پریښولو .نواوس که ده صرف د حطیم د طواف اعاده اوکړه نوجائزده خوکه د واړه بیت طواف ئې اوکړلو.نودا ډیره ښه ده

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللّٰهُ لَا يُجْزِيهِ مَا لَمْ يُعِدِ الْكُلَّ لِأَنَّهُ شُرِعَ مُرَتَّبًا اوشافعی ونیلی دی چې کافي به نه وی ترڅوچه واړه وایس نه کړی ځکه چې رمی په ترتیب مشروع شوې ده فَصَارَ كَمَا إِذَا سَعَى قَبْلَ الطَّوَافِ أَوْ بَدَأَ بِالْمَرْوَةِ قَبْلَ الصَّفَا نوشوه پشان دهغه چا چې سعی اوکړی اول دطواف نه اویا پیل اوکړی د مروه نه مخکې د صفا نه.

تشریح - مذهب الشافعی ● امام شافعی رحمه الله فرمائی چه صرف د جمره اولی رمی کافی نه ده.بلکه د درې واړو جمراتو رمی به کوی.ځکه چې رمی چې کوم ترتیب مشروع شوې ده.ده هغه ترتیب پریخودو.اوچه هغه ترتیب ئې پریخودو.نودا داسې شوه لکه چې ده هډو رمی کړې نه وی.

نظیره ● دا داسې شوه لکه چې یوکس په عمره کې د طواف نه وړاندې سعی اوکړله.نودا په اتفاق سره ناجائزده ځکه چې ترتیب ئې غلط کړلو.یا یوحاجی په سعی کې د صفا په ځائې د مروه نه پیل اوکړله. نو دا په تفاق سره ناجائزده.نودغه ډول که د رمی اولی ویشتل د دویمې او دریمې نه روسته اوشی.نودا هم ناجائزه ده ځکه چې په دې کې هم ترتیب فوت شو.

وَلَنَا أَنَّ كُلَّ جَمْرَةٍ قُرْبَةٌ مَقْصُودَةٌ بِنَفْسِهَا زمونږ دلیل دادې چې هره جمره بذات خود مقصود ده فَلَا يَتَعَلَّقُ الْجَوَازُ بِتَقْدِيمِ الْبَعْضِ عَلَى الْبَعْضِ روسته جواز به دبعضو په بعضو د مقدم کاوه پورې متعلق نه وی

تشریح - دلیل الاحناف رحمهم الله ● زمونږ دلیل دا دې چه د هرې جمرې ویشتل بذات خود یومستقل قربت مقصوده ده.نود رمی جواز دې سره نه دې متعلق چې بعضې په بعضې باندې مقدم کړې شی.بلکه چې د کومې جمرې رمی اوکړې شی نوهغه به قربت واقع کیږی

بِخِلَافِ السَّعْيِ په خلاف د سعی، لِأَنَّهُ تَابِعٌ لِلطَّوَافِ ځکه چې سعی تابع د طواف ده لِأَنَّهُ دُونَهُ او د طواف نه ئې درجه کمه ده وَالْمَرْوَةُ عُرِفَتْ مُنْتَهَى السَّعْيِ بِالنَّصِّ اوبه مروه ختمول دسعی په نص سره معلوم شوی دی فَلَا تَتَعَلَّقُ بِهَا الْبُدَاءَةُ نوبه مروه به بتداء کوی متعلق نه وی

تشریح - الجواب عن القياس ● سبه خلاف د سعی کې ځکه چې سعی د طواف تابع ده نواصل مقصود طواف

دې .اوسعی د هغې تابع دې.ځکه چې سعی په مرتبه کې د طواف نه کمه ده هم دا وجه ده چه طواف د سعی نه بغیرجائزدې.او سعی بغیرد طواف نه مشروع نه ده.حاصل دا چې د هرې جمرې ویشتل بذات خود یوعبادت مقصوده ده یود بل تابع نه ده اوبه سعی او طواف کې سعی د طواف تابع ده نوځکه به رمی په سعی باندې نشی قیاس کولې اود صفا نه پیل کول د نص قرآنی [إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ] سره ثابته شوې ده یعنی مونږ ته حکم شوې دې چه سعی د صفا نه پیل کوو نود مروه ابتداء کول ورسره متعلق نشو

د پیدل حج کولو نذر کول

قَالَ وَمَنْ جَعَلَ عَلَى نَفْسِهِ أَنْ يَحُجَّ مَاشِيًا چا چې لازم کړو په ځان پیدل حج کول فَإِنَّهُ لَا يَرْكَبُ حَتَّى يَطُوفَ طَوَافَ الزِّيَارَةِ نودې به نه سورېږی تر دې چې طواف زیارت پوره کړی وَفِي الْأَصْلِ خَيَّرَهُ بَيْنَ الرُّكُوبِ وَالْمَشْيِ اوبه مبسوط کې ئې ده ته احتیار ورکړې دې په سوریدو اوپیدل تګ کښې، وَهٰذَا إِشَارَةٌ إِلَى الْوُجُوبِ وَهُوَ الْأَصْلُ او دا اشاره ده وجوب اړخ ته اودا اصل دې.

حل اللغة ① جعل جعلاً (ف) کول، جوړول ② ماشیا: پیدل ③ رکوب: سوریدل

تشریح:- نذر الحج ماشیاً ● مسئله دا ده.که یوکس پیدل حج کول نذرکړلو.نوبه ده باندې پیدل حج کول لازم دې نه به سورېږی.ترڅوچه ئې طواف زیارت نه وی کړې.دا د جامع صغیرعبارت دې.اوهم دا صحیح دې اوبه مبسوط کې ورته د پیدل او سپرلۍ اختیارورکړې شوې دې.

لِأَنَّهُ الْتَزَمَ الْقُرْبَةَ بِصِفَةِ الْكَمَالِ فَتَلْزَمُهُ بِتِلْكَ الصِّفَةِ ځکه چې ده دقربت التزام په صفت دکمال کړې دې نوبه دغې صفت سره به پرې لازم وی كَمَا إِذَا نَذَرَ بِالصَّوْمِ مُتَتَابِعًا وَأَفْعَالُ الْحَجِّ تَنْتَهِي بِطَوَافِ الزِّيَارَةِ لکه چې یوسړې چې دبلا ناغه روژو نیولو نذر اوکړی اودحج افعال په طواف زیارت ختمیږی فَيَمْشِي إِلَى أَنْ يَطُوفَهُ نوبرابر پیدل به روان وی تر دې چې طواف زیارت اوکړی

حل اللغة ① متتابعا: وار په وار

تشریح:- دلیل وجوب المشی ● صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی.چه د جامع صغیرد عبارت «لا یرکب حتی یطوف طواف الزیارة» نه د پیدل حج وجوب ثبتیږی.اوهم دا اصل دې.یعنی د قواعدو مطابق دې.ځکه چې یو کس یوعبادت علی وجه الکمال په ځان باندې واجب کړلو.نوهغه به په ناقص نه ادا کیږی.اوبه پیدل حج کول صفت کمال دې.ځکه چې نبی ﷺ فرمائیلی دی. «من حج ماشیاً فله بکل خطوة حسنة من حسنات الحرم.قیل وما حسنات الحرم؟ قال کل حسنة بسبع مائة» یعنی چا چې پیدل حج اوکړلو.نوده ته به په هرقدم د حرم دنیکو نه ملاویږی پوښتنه اوشو د حرم نیکئ څه دی.نونبی ﷺ اوفرمائیل چه دحرم یوه نیکی د اووه سوو نیکو برابرده.بهرحال پیدل حج کول صفت کمال دې اوده په صفت کمال سره د حج نذرکړې دې.نوهم په هغه صفت سره به ئې ادا کوی په کوم صفت چې ئې نذرکړې وی یعنی پیدل حج کول پرې لازم دی.لکه ځنګه چې یوسړې بلا ناغه روژې نذرکړی.نوبه ده باندې بلا ناغه روژې نیول واجب دی.
اودحج افعال د طواف زیارته پورې وی نوبه ده باندې د طواف زیارته پورې پیدل تګ واجب دې

ثُمَّ قِيلَ: يَبْتَدِئُ الْمَشْيَ مِنْ حِينِ يُحْرِمُ وَقِيلَ مِنْ بَيْتِهِ لِأَنَّ الظَّاهِرَ أَنَّهُ هُوَ الْمُرَادُ بیا ونیلې شوی دی چې پیدل تلل به پیل کوی د احرام تړلو نه اوونیلې شوی دی چې دکورنه ځکه ظاهر داده چې د ده مراد دا وو

تشریح:- القولان في ابتداء المشی ● پاتې شوه دا خبره چې پیدل تګ به دکوم ځائې نه پیل کوی ① نوبعضې عالمانو فرمائیلی دی چه د کوم ځائې نه احرام تړی دهغه ځائې ځخه به ئې پیل کوی ② اوبعضو ونیلی دی چې دخپل کور ځخه به ئې سل کوی.ځکه چې په ظاهره هم دا مراد دې

وَلَوْ رَكِبَ أَرَاقَ دَمًا لِأَنَّهُ أَدْخَلَ نَقْصًا فِيهِ که سورشو نوقربانی به کوی ځکه چې ده په نذرکې نقص داخل کړو

تشريح - وجوب الدم بترك المشي ﴿ که د پیدل نذر کاوه نه روسته څوك په سپرلۍ سورشو نوپه ده به دم لازم وي ځکه چې به کومه طریقه ئې نذر کړې وو په هغې کې نقص راغلو نود نقصان تلافی کاوه لپاره پرې دم لازمیږي

التطبيق بين العبارتين ﴿ صاحب دهدایه رحمه الله د جامع صغیراومبسوط په عبارتونوکې تطبیق کوي اوفرمائي که

قالوا إنما يركب إذا بعدت المسافة وشق عليه المشي مشائخو ونیلي دي چې سوریږي به هله که مسافه اوږده وو اوپیدل تگ پرې گران وو وإذا قربت والرجل ممن يعتاد المشي ولا يشق عليه ينبغي أن لا يركب اوکه مسافه نزدې وه او دغوي داسې څوك وو چې د تلو عادت وي او پیدل تلل ورته گران نه وو نوبیکار دي چې سور نشي

تشريح - التطبيق بين العبارتين ﴿ صاحب دهدایه رحمه الله د جمع صغیراومبسوط په عبارتونوکې تطبیق کوي. وفرمائي که منزل لرې وي اوپیدل تگ ورته گران وي. اوسبب دمشقت وي. نو سوریدل ورله جائز دي. اوکه منزل نزدې وي. اوپه پیدل تگ کې تکلیف نه وي. اودده عادت هم د پیدل تگ وي. نومناسب دا دی. چه سورنشي. لکه څنگه چې د جامع صغیرعبارت دي.

داجازت کولو نه روسته د محرمې وینزې خرڅول

ومن باع جارية محرمة قد أذن لها مولاها في ذلك چا چې داسې وینځه خرڅه کړه چې په احرام کې وه اومالك ورته اجازت کړې وو فللمشتري أن يحللها ويجامعها نومشتری له جائز دی چې وینځه حلاله کړي او جماع ورسره اوکړي

حل اللغة * ① باع، يبيعا ض. خرڅول ② جارية وينځه ③ يجامعها، جامع مجامعة جماع كول

تشريح - المذهبان في تحليل احرام الجارية المحرمة المشتراة ﴿ مسئله دا ده. ① که یوکس خپله محرمه وینزه خرڅه کړله. حالانکه د احرام اجازت ئې ورته ورکړې وو نودده دا بیع جائزده. اومشتری که حلال وي نوهغه په دې حلالولې شي اوجماع ورسره کولې شي

وقال زفر ليس له ذلك لأن هذا عقد سبق ملكه فلا يتمكن من فسخه امام زفرفرمائي چې دا اختیارنې نشته ځکه چې احرام یوعقد دې چې په ملك دمشتری رومبې دې نودې ئې نشي ماتولې كما إذا اشترى جارية منكوحة دا داسې ده لکه چې دې منکوحه وینځه واخلي.

حل اللغة * ① منكوحة د چې چې نكاح شوې وي.

دليله ﴿ دامام زفر رحمه الله دلیل دا دی. چه احرام داسې عقد دي چه دمشتری په ملك کې د راتلونه وړاندې دا موجود شوې دي نوده ته دهغه عقد د فسخ کولواختیارنشته اودا داسې دي لکه چې یوکس د بل منکوحه وینزه واخستله نود اخستلونه روسته مشتری ته دا اختیارنشته. چه د هغه سره ورله نکاح فسخ کړي اوخپله ورسره جماع اوکړي. البته که مشتری ته پته نه وي چه دا د بل چا منکوحه ده نو چونکه په دې صورت کې په وینزه کې عیب پیدا شو نودې دغه وینزه واپس کولې شي. دغه ډول که په دې صورت کې هم مشتری ته دا اختیارنشته. چه وینزه د احرامه نه حلاله کړي. اوجماع ورسره اوکړي. البته که د وینزې د احرام پته نه وي نوچونکه په دې کې نقص موجود دي. هغه نقص د احرام دې نومشتری ته د واپس کولواختیارشته

ولنا أن المشتري قائم مقام البائع وقد كان للبائع أن يحللها فكذا المشتري دلیل دادې چې مشتری دبائع قائمقام دې اوبائع ته ددې دحلالولو اختیاروو دغسې به دمشتری لپاره هم وي إلا أنه يكره ذلك للبائع لما فيه من خلف الوعد صرف دومره ده چې بائع لره دا مکروه وو ځکه چې په دې کې وعده خلافي ده وهذا المعنى لم يوجد في حق المشتري اودا معنی نه موجودیږي نه حق د مشتری کښې

تشريح - دليل جمهور الاحناف ﴿ زمونږ دلیل دا دې چه مشتری د بائع قائم مقام دې و بائع ته دا اختیاروو چه وینزه حلاله کړي اوجماع ورسره اوکړي نودغه ډول مشتری ته چې دهغه قائم مقام دې هم دا اختیار شته البته دومره خبره ده چه د بائع لپاره ددې حلالول مکروه دی ځکه چې ده ورته د احرام اجازت کړې وو. نوگویا چې ده ورسره دا وعده کړې وه چه زه به درسره جماع نه کوم خوچه دې ئې داجازت نه روسته هم بیا حلالوي نوپه خپله وعده کې مخالفت کوي ځکه د بائع لپاره حلالول مکروه دی اومشتری خوچونکه د احرام تړلو اجازت نه دې ورکړې اونه ئې ورسره د جماع نه کولووعده کړې ده نوددده لپاره د وینزې په حلالولو کې کراهت هم نشته ځکه چې وعده خلافي نشته

بخلاف النكاح او دا معنی دمشتری په حق کې نشي موندې په خلاف د نکاح لأنه ما كان للبائع أن يفسخها إذا باشرت بإذنه چې بائع ته پخپله همدا اختیار نه ووچه نکاح فسخ کړي هرکله چې دده په اجازت شوې ده فكذا لا يكون ذلك للمشتري نودغسې به مشتری ته هم دا اختیار نه وي

حل اللغة * ① يفسخ، فسخا (ن). ختمول زائل کول

تشريح - الجواب عن قياس زفر رحمه الله ﴿ په خلاف د وینزې د نکاح د مسئلې ځکه چې د نکاح په صورت کې بائع ته په خپله دا اختیارنشته چه نکاح فسخ کړي سره ددې نه چې نکاح هم د هغه په اجازت سره تړلې شوې وي. نوچونکه مشتری د بائع قائم مقام دې نوده ته به هم د خپل تصرف کاوه لپاره د نکاح فسخ کولواختیارنه وي ځکه چې بائع ته حاصل نه وو چه دې د هغه خلیفه دې نوده ته به څه حصل شي

وإذا كان له أن يحللها لا يتمكن من ردها بالعيب عندنا او هرکله چې مشتری ته د محرمې وینځې دحلالولو اختیار اوشو. نوپه عیب سره به ئې د واپس کولوقدرت هم نه وي زمونږ. وعند زفر يتمكن لأنه ممنوع عن غشيانها اوپه نزد د امام زفر رحمه الله به ورته قدرت وي. ځکه چې دې د وینزې د څان لاندې راوستو نه منع دې

حل اللغة * ① حللها، حلل تحليلا: حلاليدل

تشريح - ثمرة الاختلاف ﴿ ① صاحب دهدایه رحمه الله فرمائي. هرکله چې مشتری ته د وینزې د احرام نه د حلالولو اختیار شته نودې دا وینزه نشي واپس کولې چه دا محرمه ده ځکه چې کوم د حرام عیب په دې کسې دې دهغې ازاله دې کولې شي. نوعیب پاتې نشو. اوچه عیب پاتې نشو نود واپس کولواختیارورته هم ملاو نشو. ② البته دامام زفر رحمه الله په نیزچونکه مشتری ته دا اختیارنشته چه وینزه حلاله کړي اوجماع ورسره اوکړي. نواحرام عیب دې. اوکه په مبیعه کې عیب پیدا شي. مشتری ته د واپس کاوه اختیار وي. نوځکه په دې صورت کې هم د امام زفر رحمه الله په نیز وینزه واپس کولې شي.

وذكر في بعض النسخ أو يجامعها اوپه بعضو نسخوکې ((اويجامعها)) مذکور دي والأول يدل على أنه يحللها بغير الجماع بقص شعر أو بقلم ظفر ثم يجامعها و اول په دې دال دې چې دې به ئې حلاله کړي په غیر د جماع نه په ویختولږې کولوسره یا نوکونو پریکولو. بیا دې ورسره جماع اوکړي والثاني يدل على أنه يحللها بالمجامعة لأنه لا يخلو عن تقديم مس يقع به التحلل اودویمه نسخه په دې دال ده چې دې لره دې په مجامعت سره حلاله کړي ځکه چې دجماع نه مخکې مسه کول خامخا وي چې تحلیل واقع شي

حل اللغة * ① ظفر. نوکونه ② لا يخلو، خلا خلوا (ن). خالي کیدل ③ مس. لاس لگول

تشريح: - اوامام زفر رحمه الله فرمائي. چه مشتری ته دا اختیارنشته

تشريح: - اختلاف النسختين ﴿ صاحب دهدایه رحمه الله فرمائي چه دجامع صغیره په بعضې نسخوکې «أويجامعها» دی. یعنی په لومړنی نسخ کې په «واو» سره اوپه بله نسخه کې په «أو» سره دی د لومړنی نسخې عبارت کوم چې دلته په متن کې دې په دې خبره دلالت کوي چه وینزه اول د جماع نه علاوه په بل څه سره حلاله کړي. لکه ویخته خرنیل یا کټ کول. اوبیا دې ورسره جماع اوکړي. اود دویمې نسخې عبارت په دې دلالت

كوي چه محرمه وينزه دې په جماع سره حلاله كړې خو په دې صورت كې به هم هغه د جماع نه وړاندې حلالېږي ځكه چې د جماع نه وړاندې مس په شهوت سره وي.او د شهوت په مس محرمه حلالېږي.نو په دې صورت كې هم اول حلالېږي اوبيا ورسره جماع كيږي

وَالْأَوْلٰى أَنْ يُحِلِّلَهَا بِغَيْرِ الْمُجَامَعَةِ تَعْظِيمًا لِأَمْرِ الْحَجِّ وَاللّٰهُ أَعْلَمُ والله اعلم اوغوره دا ده چې د مجامعت نه په علاوه نې حلاله كړي د امر دحج د تعظيم په وجه والله اعلم

تو ضيح - خو مونږ وايو چه مس په شهوت سره هم د جماع پشان ده.نو په شهوت سره په مس حلاليدل داسې دي لكه چې په جماع سره حلاله شي بهتره دا ده چه محرمه وينزه اول د جماع مس اوبوسې احستلو نه علاوه په بل څه سره حلاله كړي اوبيا ورسره جماع اوكړي.ځكه چې دې طريقه په حلالولو كې د حج اوعمرې عظمت پاته پاتې كيږي اوپه جماع سره په حلالولو كې دحج عظمت نه پاتې كيږي.

تمت بالخير

[چور (حمله)
[چم (چل)
(ح)
[حکمـي مـرداري (حکمـي نجاست)
(خ)
[خلګ (خلق)
[خلګو (خلقو)
[خپاره (خواره)
(د)
[دغه ډول (دغه شان)
[د عمل ور (د عمل وړ)
[ډرلودئ (لرلو)
[دریم (دریم)
(ر)
[راسته (ښی)
[راتګ (راتلل)
(ز)
[زموږ (موني)
[زیږیدل (پیدائش)
(ژ)
[زموږ (موني)
[زیږیدل (پیدائش)
[ژباړي (ترجمې)
[ژباړه (ترجمه)
[ژي (مشکیزه)
[ژوول (جوئیل)
[ژي (مشکیزه)
(س)
[سهار (صبا)
[ساتنه (حفاظت)
[سربیره (دپاسه)
[سراج (دیوه)
[سلواغه (بوقه)
[ساعتونه (لمحات)
[ساعت (لحمه)
[سراج (ډیوه)
[سپرلئ (سورلئ)

[پیوسته (مسلسل)
[پیشی (پیشو)
[پیشلمی (پیشمني)
[پور (قرض)
[پوست (پوستکي)
[پور (قرضې)
[پوولي (څرولي)
[پښو (خپو)
[پښی (خپي)
[پوول (څرول)
[پلنډه (ټان)
[پرېښودي (پریخودي)
(ت)
[توانګر (مالدار)
[توپیر (فرق)
[توپیر (توپیر (تبدیلي))
[تیخرګ (ترخ)
[توان (طاقت)
[توپیر (تبدیلي)
(ټ)
[ټوک (جلد)
(ټ)
[ټوک (جلد)
(ج)
[جلا (جدا)
[جلا جلا (جدا جدا)
(چ)
[چوپوالي (خاموشي)
[چپه (ګس)
[چوپ (چپ)
[چم (چل)
[چنګوښه (چیندخ)
[چوغکه (مرغۍ)
[چتلي (ګندګي)
[چمپلان (څپلۍ)
[چاغه (تیاره)
[چمپلان (څپلۍ)

[امله (وجې)
[اړخ (طرف)
[اندیوال (ملګری)
[اوپریمنځل (اووینځل)
[اړتیا (ضرورت)
[اره (باره)
[الغه (حلقه)
[اخته (مبتلا)
[اندیوالان (ملګری)
[ایله کړي (پرانستي)
[انا (نیا)
[اکا (تره)
[اونه کی (اونکړي)
(ب)
[برخو (حصو)
[برخه (حصه)
[بیرغ (جنډا)
[بلا ناغه (پرله پسې)
[باید ده (پکار ده)
[بوخت (مشغول)
[بولي (متیازي)
[بازي (لوبې)
[بې غوري (کوتاهي)
[بوق (قب)
[بته (متبه)
[بندی خانه (جیلخانه)
(پ)
[پاته (باقی)
[پیل (شروع)
[پوښتنه (تپوس)
[په عامه توګه (عام طور)
[پریښولو (پریخودلو)
[پاته (باقی)
[پریښول (پریخودل)
[پریښولو (پریخودلو)
[پزه (پوزه)
[پر (په)
[پریښولو (پرېښولو)

[مځکه (زمکه)
(ن)
[نښانه (نښه)
[نجوني (نجوني (جینکۍ))
[نفر (کسان)
[نښلیدل (لګیدل)
[ناړې (لیاړې)
[نښتیزل (نچوړول)
[نژدې (نیږدې)
[نومول (نامدار)
(و)
[ویش (تقسیم)
[واړه (ټول)
[وزه (چیلۍ)
[ولاړ شه (لاړ شه)
[وررون (پتون)
[ورونان (پتونان)
[ور کولای شی (کولې شي)
[ور کولاې (کولې)
[وپلوری (خرڅه کړی)
[ویاله (نهر)
(ه)
[هسکې (پچې)
[هنداره (شیشه)

[کولای شی (کولې شي)
[کوټ (خیري)
[کوځیو (کونسي)
[کښتي (کشتي)
[کونجنه (کونخله)
[کولاې (کولې)
[کرار کرار (مزه مزه)
(ګ)
[ګډ (شامل)
[ګونډئ (کونډئ)
[ګوله (نمرئ)
[ګښتونه (چکرونه)
[ګټور (ګټور (فائده مند))
[ګټور (فائده مند)
[ګرځ (ګرد)
(ل)
[لنډیز (خلاصه)
[لمر (نمر)
[لینګئ (پنډئ)
[لنګوټي (پټکی)
[لږترلږ (کم ازکم)
[لویدیځ (مغرب)
[لاستي (لاسکي)
[لوټه (کوزه)
[لاچاري (مجبوري)
(م)
[مهال (دوران)
[ماپښین (ماسپخین)
[میړه (خاوند)
[مسبوق (خلیفه)
[مرداري (پلیتي)
[منځنی (درمیانه)
[مسافه (مسافت)
[مولښتی (پیوسته)
[مچی کول (ښکلول)
[منډي (میاندي)
[مړینه (مړکیدل)
[منګوړ (کتمل)

[سرپټ (سرپوښ)
[سرکښه (سرکشه)
[ساعت (لمحه)
[سپنسي (مزي)
(ش)
[شی (څیز)
[شیان (شیان (څګیزونه))
[شرموښ (شرمخ)
[شاګر (شاګرد)
[شتمن (مالدار)
[شتمن (مالدار)
(ص)
[صحرائی (بانډیچی)
[صندخ (صندوق)
(ط)
[طرفه (اړخه)
(ع)
[عکس (تصویر)
[عجلی (تیزی)
(ف)
[فرش (قالین)
(ق)
[فرش (قالین)
[قرضونه (پورونه)
[قلف (تاله)
(ک)
[کوښښ (کوشش)
[کاوه (کولو)
[کیداې (کیدې)
[کومک (مدد)
[کښته (ښکته)
[کښینستل (کیناستل)
[کالي (جامه)
[کوڅیو (کونسي)
[کشور (شمشتي)
[کوڅیو (کوڅو)
[کښت (پټي)
[کشف (شمشتي)

تسهیل وتکمیل

معارف القرآن [پښتو]

پښتو ترجمه او کمپوزنګ

مرکز التحقیق والعلوم العصریة

زیرنگرانی: مولانا شاه فیصل فاضل وفاق المدارس،

امداد العلوم، جامعه اسلامیه چارسده

تسهیلات وتکمیلات از شاه فیصل

① د خلاصه تفسیر په مینځ کښې د آیاتونو جملې لګول مثلاً ټول تعریفونه الله تعالی لره دی د دې نه وړاندې ((الحمد لله)) لګول.

② دیوې جملې د تفسیر نه وړاندې په ،،قوله تعالی،، سره د هغې تفسیر شروع کول

③ د شیخ الهند رحمة الله په ځائې د آسانتیا دپاره د مولانا شاه فیصل د فهم القرآن ټکی په ټکی او روانه ترجمه لګول

④ په معارف کښې د عربۍ او فارسۍ شعرونه په پښتو کښې ترجمه کول

⑤ په کومو آیاتونو کښې چې مفتی صاحب اختصار کړې دې هلته د نورو تفاسیرونو نه تفسیر نقل کول او په لاندې حاشیه کښې لګول

په آخری مراحلو کښې دې انشاءالله ډیر زر به ستاسو د الماړو زینت جوړ شي.

خورونکې

فیصل کتب خانه محله جنګی پیښور

موبائیل: ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

مفید الواعظین

پښتو ترجمه او کمپوزنګ

مرکز التحقیق والعلوم العصریة

تالیف: مولانا شاه فیصل فاضل وفاق المدارس،

امداد العلوم، جامعه اسلامیه چارسده

خصوصیات

دیو واعظ او مبلغ دپاره چې د کومو څیزونو ضرورت وی
په کومو سره چې هغه خپل وعظ او تبلیغ ښائسته کوی اود خلقو
په زړونو باندې اثر کوی چې هغوی د غفلت د خوب نه رابیدار شی اود یقظت
په میدان روان شی د ګناهونو د کندو نه رابهر شی اود نیکو په ګلستان کښې
ورداخل شی د شیطان نه مرور شی اود رحمن سره پخلا شی هغه ټول په دې
کتاب کښې موجود دی که په ښه صفاتو ځان موصوف کول دی او که د غلطو
صفاتو نه ځان ساتل دی که د بندګانو حقوق ادا کول دی او که د نیکو
اعمال فضائل دی او که د اخرت دپاره تیارې دې

خورونکې

فیصل کتب خانه محله جنګی پیښور

موبائیل ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵